

Bibliotheca Indo-Tibetica-2

भोट-भारती ग्रन्थमाला-२

प्रधानसम्पादकः

भिक्षु समदोङ् रिम्पोछे

प्रधानाचार्यः

केन्द्रीय-तिब्बती-उच्च-शिक्षा-संस्थानस्य

सारनाथः, वाराणसी

प्रज्ञापारमितीपदेशशास्त्रे

आचार्यहरिभद्रविरचिता

अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था

संस्कृतरूपान्तरकारः सम्पादकश्च

रामशङ्करत्रिपाठी

पाल्कि-बौद्धदर्शनाचार्यः

उपचार्योऽध्यक्षश्च-बौद्धदर्शनविभागस्य

सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालये, वाराणसी

प्राक्कथनम्

अभिसमयालङ्कारः

ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रमिति लोके ख्यातः । वस्तुतः प्रज्ञापारमितासूत्राणामयं संक्षिप्तः सारांशः । मूलतः प्रज्ञापारमितानां पक्षद्वयम्—तत्त्वमधिगमश्चेति । तत्र तत्त्वपक्षं शून्यताख्यं आचार्यो नागार्जुनः स्वकीयैः षड्भिः शास्त्रैरुद्धाटितवान्^१ । आर्यमैत्रेयनाथः सुविपुलेषु संक्षिप्त-मध्यम-विस्तृतजिनजननीवाङ्मयेष्वन्तनिहितं सुनिगूढं तमधिगमपक्षमभिसमयक्रमाख्यं स्वकीयलोकोत्तरयाऽप्रतिमप्रतिभयाऽन्विष्य पंचभिः शास्त्रैः प्रकाशितवान्,^२ येनाभिसमयक्रमेण साधारणोऽपि जनः क्रमशः प्रथमतो बोधिचित्तोत्पादत आरभ्यान्तिमफलभूतं बुद्धत्वपदमारोहं समर्थः स्यात् । विस्मयस्थानीयमेतद् यदायंमैत्रेयेणात्यन्तं विस्तृतोऽपि प्रज्ञापारमितासूत्रार्थः कतिपयेषु लघुकायेषु पद्येषु संगृहीतः । अत एवाभिसमयालङ्कारः प्रज्ञापारमितासूत्रार्थमवगन्तुमेकमात्रमुपायभूतः । अत एव च प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रमिति तस्य सार्थकं नाम । तत्र प्रज्ञायाः पूर्णता प्रज्ञापारमिता । सैव च परमार्थतो ग्राह्यग्राहकादिद्वयशून्यं तत्त्वसाक्षात्कारितत्त्वतो निःस्वभावमद्वयं ज्ञानम् । सैव च फलभूतस्ताथागतो ज्ञानधर्मकायः । स च धर्मकायो येन मार्गेण प्राप्यते, येन च ग्रन्थेन तत्सर्वमवगम्यते फलोपचारेण स मार्गः स ग्रन्थोऽपि संव्यवहारदृशा प्रज्ञापारमितेति निरुच्यते । यथोक्तमाचार्यदिङ्नागपादेन—

प्रज्ञापारमिता ज्ञानमद्वयं सा तथागतः ।

साध्या तादर्थ्ययोगेन ताच्छब्दचं ग्रन्थमार्गयोः ॥^३

अभिसमयालङ्कारमहत्त्वम्

बौद्धवाङ्मयस्य बहुविधं वर्गीकरणं समुपलभ्यते । तथा हि—(१) सूत्रम्, (२) शास्त्रं च । तत्र बुद्धवचनानि सूत्रम्, बौद्धाचार्यैर्विरचिता ग्रन्थाः शास्त्रमिति । अपरं च वर्गीकरणम्—(१) सूत्रम्, (२) तन्त्रमिति च । तत्र तन्त्रेतरं सम्पूर्णवाङ्मयं सूत्रमित्युच्यते । लक्ष्यभेदेन साधनादृष्ट्या वा बौद्धधर्मस्त्रिधा विभक्तो

१. इमानि नागार्जुनकृतानि षट् शास्त्राणि—(१) मूलमाध्यमिककारिका (२) विग्रहव्यावर्तनी (६) शून्यतासप्ततिः (४) युक्तिषष्टिका (५) रत्नावलिः (६) वैदल्यसूत्रमिति ।

२. आर्यमैत्रेयनाथविरचितानि पञ्चेमानि शास्त्राणि—(२) अभिसमयालङ्कारः (२) महायानसूत्रालङ्कारः (३) मध्यान्तविभागः (४) धर्म-धर्मताविभागः (५) उत्तरतन्त्रमिति ।

३. द्र०—प्रज्ञापारमितापिण्डार्थः (अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता—इरभंगासंस्करणम्)

दृश्यते । तथाहि—(१) हीनयानम्, (२) महायानम्, (३) वज्रयानमिति । तत्र कालिक-
दृष्ट्या पूर्ववर्तिनोऽष्टादशनिकायाः हीनयाने परिगृहीता भवन्ति । वज्रयानं विहाय
सम्पूर्णं बौद्धसाहित्यं महायाने परिगण्यते । पुनश्च श्रावकयानं प्रत्येकबुद्धयानं बोधि-
सत्त्वयानमिति निर्वाणप्रापकमार्गदृष्ट्या त्रिधा विभागोऽपि दृश्यते । तत्र श्रावकयानं
प्रत्येकबुद्धयानमिति यानद्वयं हीनयाने, बोधिसत्त्वयानं च महायाने संगृह्यते । सिद्धान्त-
दृष्ट्या बौद्धदर्शनस्य चतुर्धा विभागः क्रियते परम्परया विद्वद्भिः । यथा-वैभाषिकः
सौत्रान्तिकः योगाचारो माध्यमिकश्च । त्रिविधेन धर्मचक्रेण सह एतेषां सम्बन्धो
व्यवस्थाप्यते । प्रथमेन मृगदायवने सारनाथे प्रवृत्तेन धर्मचक्रेण अष्टादशनिकायप्रमुख-
वैभाषिकसौत्रान्तिकानां सम्बन्धः । राजगृहे गृध्रकूटपर्वते प्रवृत्तेन द्वितीयधर्मचक्रेण
च माध्यमिकानां सम्बन्धः । तृतीयेन वैशाल्यां प्रवृत्तेन धर्मचक्रेण सह योगाचाराणां
सम्बन्धः । ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः कं सिद्धान्तमनुसरतीत्यस्ति विवादः । आर्या-
सङ्घो वसुबन्धुस्तदनुयायिनश्च ग्रन्थमिमं योगाचारसम्प्रदायानुसारं व्याख्यायन्ते । आर्य-
विमुक्तिसेनप्रभृतयश्च माध्यमिकमतानुसारम् । परवर्तिषु बुस्तोन् महाभागः ग्रन्थमिमं
माध्यमिकमतानुसारिणं प्रतिपादयति । भोटदेशीयो महापरिदित आचार्यसुमतिकीर्ति
चौखापा ग्रन्थोऽयं स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतं परिदीपयतीति सप्रमाणं निरूपयति ।
अर्वाकालिकेषु विद्वत्सु केचन स्वातन्त्रिकमाध्यमिकपक्षे केचिच्च योगाचारपक्षे स्वमतं
प्रकटयन्ति । वस्तुतो ग्रन्थोऽयं स्वातन्त्रिकमाध्यमिकपक्षं पुष्पातीति सुस्पष्टं प्रतीयते ।

तिब्बतमंगोलियादिमहायानप्रधानेषु देशेषु सम्पूर्णं बौद्धसाहित्यं लक्षणयानं
मन्त्रयानमिति याद्वये विभक्तं भवति । तदनुसारं प्रतिविद्यापीठं संकायद्वयं भवति ।
यथा—(१) लक्षणसंकायः (२) मन्त्रसंकायश्च । तत्र प्रथमे संकाये (१) अभिधर्मः,
(२) प्रमाणशास्त्रम् (३) माध्यमिकदर्शनम्, (४) पारमिताशास्त्रम्, (५) विनयश्चेति पंच-
विधानि शास्त्राण्यध्याप्यन्ते । प्रतिशास्त्रं एकैको ग्रन्थो मूलभूतो भवति, स एव विविध-
टीका-टिप्पण्यादिभिः सह पारम्परिकविधिना सविस्तरं सरहस्यं चोत्तानीक्रियते । तत्रा-
भिधर्मवर्गे अभिधर्मकोशः, प्रमाणवर्गे प्रमाणवार्तिकम्, माध्यमिकदर्शनवर्गे मध्यमका-
वतारः, पारमितावर्गे प्रस्तुतग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः, विनयवर्गे च गुणप्रभविरचितं
विनयसूत्रमिति । इत्थं पारमितानामभिप्रायप्रकाशनार्थमभिसमयालङ्कार आधारभूतो
ग्रन्थो भवति । यथाऽभिधर्मः प्रमाणशास्त्रं माध्यमिकदर्शनं चेति त्रीणि शास्त्राणि
बौद्धदर्शनानां विकासक्रमं परिदीपयन्ति, तथैव ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारो महायान
बौद्धधर्मवैशिष्ट्यं विस्पष्टीकरोति ।

ग्रन्थप्रणेता आर्यमैत्रेयनाथः

ग्रन्थस्यास्य रचयिता आर्यमैत्रेयनाथः । आर्यासङ्घश्च लोके प्रकाशकः । श्रूयते
हि तुषितलोके निवसन् आर्यमैत्रेयः असङ्गोपासनया सन्तुष्टस्तस्मै पञ्च ग्रन्थान् निर्माय
प्रददौ । तथा हि—अभिसमयालङ्कारः, महायानसूत्रालङ्कारः, मध्यान्तविभागः,

धर्मधर्मताविभङ्गः, उत्तरतन्त्रमिति च । आर्यासङ्ग एतान् ग्रन्थान् टीकाटिप्पण्यादिभि-
रलंकृत्य लोके प्रचारयामास । सिल्विन् लेवी-महोदयादयः कथानकमेतन्न विश्वसन्ति^१।
तेषां मतानुसारं ग्रन्थानामेतेषां प्रणेता आर्यासङ्ग एव । प्रो० एच. उई महोदयादीनां
मतानुसारं मैत्रेयनाथः ऐतिहासिकः पुरुषः चतुर्थशतके ऐशवीये समुत्पन्नः ग्रन्थानेतान्
निर्माय आर्यासङ्गमध्यापयामास^१ । भारत-तिब्बत-चीनदेशीयपरम्परावादिनो विद्वांस-
सस्तु उपर्युक्तं कथानकं सत्यमिति प्रतियन्ति । आर्यैर् मैत्रेयनाथासङ्गावेव लोके
योगाचारदर्शनप्रस्थानस्य प्रवर्तकौ, वसुबन्धवादयश्च तद्दर्शनस्य परिवर्धकाः पोषकाः
प्रतिष्ठापकाश्चासन् । आचार्यसुमितिकीर्तिचोखापामहोदयस्य मतानुसारं पञ्चसु ग्रन्थे-
ष्वभिसमयालङ्कारः स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतं प्रदर्शयति । उत्तरतन्त्राख्यश्च ग्रन्थः-
प्रासंगिकमाध्यमिकमतं प्रतिपादयति । शेषाश्च त्रयो ग्रन्थाः योगाचारमतानुवर्तिनः ।
परवर्तिनो भोटदेशीया अनेके विद्वांस इदमेव मतं स्वीकुर्वन्ति ।

व्याख्याकाराः

प्रज्ञापारमितानामन्तर्निहितं गूढाशयं विज्ञातुं ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारोऽत्यन्तं
महत्त्वपूर्णः । तथापि विस्मयस्थानीयमेतद् यद् भारत-तिब्बतादिदेशेषु बहुलतया
लब्धप्रसारस्याप्यस्य ग्रन्थस्य चीनदेशे कोऽप्यनुवादो नोपलभ्यते । आचार्योऽपि वसुबन्धुः
ग्रन्थस्यास्य कामपि व्याख्यां नैव कृतवान् । तथापि भारतीयाचार्याणां एकविंशतिः
टीकाग्रन्था भोटभाषायामनूदिताः समुपलभ्यन्ते । तेषु आर्यविमुक्तिसेनः भदन्तविमुक्ति
सेनः आचार्यहरिभद्र इत्यादयः प्रमुखाः सन्ति । एतद्विषयकं विस्तृतं विवरणं प्रस्तुतस्य
ग्रन्थस्य भूमिकातोऽवसेयम् ।

स्फुटार्थावृत्तिः

अभिसमयालङ्कारस्य टीकाग्रन्थेषु वृत्तिरियं स्फुटार्था सर्वातिशायिनी परिगण्यते
भोटदेशीयैर्विद्वद्भिः । अस्याः सर्वतोऽधिकं प्रामाण्यमङ्गीकृत्यैव तत्र सर्वेषु विद्यापीठे-
ष्वभिसमयालङ्काराध्ययने इयमुपयुज्यते । अभिसमयालङ्कारस्य व्याख्याने ग्रन्थकारेणा-
चार्यहरिभद्रेण संतिसृणामपि क्षिप्त-मध्यम-विस्तृतजिनजननीनां पूर्णतयोपयोगः कृतः,
ताभिश्च सहाभिसमयालङ्कारस्य सम्बन्धः स्थापितः । वृत्तिमिमां निर्माय ग्रन्थकर्ता
आत्मनि सन्तोषमनुभवति । यथोक्तं तेन—

एवं विद्वद्वरैः प्रोक्ते किञ्चिन्नैयून्यमीक्ष्यते ।

अस्मिन् सर्वं सुसम्पन्नं महदाश्चर्यकारकम्^२ ॥

१. द्र०—अभिसमयालङ्कारस्य भूमिका, श्चेरवात्स्कीकृता, लेनिनग्राहसंस्करणम् ।

२. द्र०—स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था, पृ० ३ ।

प्रतिपाद्यो विषयः

सर्वाकारज्ञताद्यष्टौ वस्तूनि, चित्तोत्पादादयः सप्ततिश्च पदार्थाः प्रज्ञापारमिता-सूत्राणामभिसमयालङ्कारस्य च प्रतिपाद्या भवन्ति । तत्र एकस्मिन्नेव क्षणे यावत्पदार्थाकाराणां यथावत् साक्षात्कारि ज्ञानं सर्वाकारज्ञता । सर्वाकारज्ञताधिगमो मार्गज्ञतां विना न सम्भवतीति माहायानिकाभिसमयः मार्गज्ञता । समस्तवस्तुपरिज्ञानात्मिका सर्वज्ञता । परिज्ञातत्रिसर्वज्ञतावशित्वार्थं सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञानसंग्रहेण त्रिसर्वज्ञतां भावयतीति सर्वाकाराभिसम्बोधः । त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनायां प्रकर्षपर्यन्तोर्ध्वगमो मूर्धाभिसमयः । अधिगतानर्थाननुपूर्वीकृत्य स्थिरोकरणाय विभावयतीति आनुपूर्विकाभिसमयः । तेषामेव स्वभ्यस्तीकरणाय क्षणेनैकेनाधिगमः एकक्षणाभिसम्बोधः । समस्त-मार्गैः प्राप्यमाणः फलभूतः कायः धर्मकाय इत्यष्टौ वस्तूनि ।

तत्र सर्वाकारज्ञतोपलक्षकाः चित्तोत्पादादयो दश धर्माः । ध्यामीकरणतादीनि मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश धर्माः । प्रज्ञया न भवे स्थानमित्यादयः सर्वज्ञतायां नव धर्माः । सर्वाकाराभिसम्बोधप्रयोगे एकादश, मूर्धाभिसमये अष्टौ, आनुपूर्विकाभिसमये त्रयोदश, एकक्षणाभिसम्बोधे चत्वारः धर्मकाये च चत्वार इति सप्ततिः पदार्थाः ।

भोटभाषातः संस्कृते रूपान्तरीकरणयोजना

नास्त्यविदितं विद्वत्सु यत् प्रायः ऐशवीयद्वादशशतकादारभ्य न केवलं बौद्धधर्म एव भारतवर्षाद् विलोपं गतः, अपितु धर्म-दर्शन-संस्कृतिविषयका महत्त्वपूर्णा ग्रन्था अपि दुर्लभा अभूवन् । बौद्धसाहित्यं द्विधा संविभक्तं राजते । प्रथमं तावत् पालिभाषामयं हीनयानशाखासम्बद्धम्, द्वितीयविधं च प्रायः संस्कृतमयं महायानशाखासम्बद्धम् । प्रथमविधं साहित्यं भारताद् विलुप्तमपि सिंहल-ब्रह्म-कम्बोजादिदेशेषु सुरक्षितं वर्तते । तत्र केवलं लिपिपरिवर्तनमेव जातम्, न तु भाषापरिवर्तनमपि । अतः लिप्यक्षराणां ज्ञानेनैव तत्साहित्यं पुनरधिगन्तुं शक्यते । एतादृशं कार्यं नैकेषु विद्यासंस्थानेषु पूर्वमपि कृतम्, अधुनाऽपि क्रियमाणमस्ति । यद्यपि तादृशं कार्यं नाद्यावधि परिपूर्णतां गतम्, तथापि किञ्चित् कथञ्चित् सम्पन्नम् । द्वितीयविधं च साहित्यं यद्यपि तिब्बत-मंगोलिया-चीन-जापानादिदेशेषु सुरक्षितं वर्तते, तथापि तत्र न केवलं लिपिपरिवर्तनमेव जातम्, अपितु भाषापरिवर्तनमपि कृतं वर्तते । अतस्तत्साहित्यस्य पुनरधिगमनमत्यन्तं कष्टसाध्यम् । एतादृशमपि कार्यं भारतवर्षे कुत्रचिज्जातम्, तथापि तत्परिमाणमत्यन्तं नगण्यमेव । तिब्बतराष्ट्रे संस्कृतग्रन्थानां भोटभाषायां रूपान्तरीकरणं तद्देशीयशासकानां तत्त्वावधाने अत्यन्तं वैज्ञानिकरीत्या विद्वद्भिः पूर्वं सम्पादितम् । एतदर्थं तैः भिन्नैव भोटभाषा विनिर्मिता । अतः चीन-जापानादिभाषाऽपेक्षया भोटभाषातः संस्कृते पुना रूपान्तरीकरणं विशेषतः प्रामाणिकं भवति ।

ईशवीर्यैकोनविंशतिशतकादारभ्य सम्पूर्णस्य विश्वस्य विदुषां सत्प्रयासेन संस्कृतबौद्धसाहित्यमपि विपुलपरिमाणमुपलब्धम् । तेभ्यः कतिपयानां ग्रन्थानां प्रकाशनमपि जातम् । अप्रकाशितमपि बहु यत्र तत्र सुरक्षितं वर्तते । प्रातःस्मरणीयानां महापण्डितराहुलसांस्कृत्यायनादिमहाभागानां तिब्बतयात्राप्रसंगेनापि अनेके संस्कृतमया दार्शनिकग्रन्थाः समुपलब्धाः, कतिपये प्रकाशिताश्च । फलतः विभिन्नेषु विश्वविद्यालयेषु बौद्धदर्शनानां पठन-पाठनादिकमपि प्रचलति, तथाप्येवंविधं विपुलपरिमाणं महत्त्वपूर्णं संस्कृतसाहित्यमिदानीमपि तत्तद्देशेषु तत्तद्भाषासु सुरक्षितं वर्तते, यस्य भारतीय-भाषासु परिवर्तनं भारतीयसांस्कृतिकरिक्त्यपूर्तये परमावश्यकमस्ति । विद्वद्भिः शिक्षा-संस्थाभिश्चास्मिन् विषये विशेषतोऽवधानं विधेयम् ।

प्रज्ञापारमितासूत्राणां सारभूतस्याभिसमयालङ्कारस्य महत्त्वं न तिरोहितं विद्वत्सु । तस्यैकविंशतिटीकासु भारतीयाचार्यैर्विनिर्मितासु आचार्यहरिभद्रकृता स्फुटार्थेयं वृत्तिः नैककारणैरत्यन्तं महत्त्वपूर्णा । भारतीयशिक्षासंस्थासु बौद्धदर्शनाध्यापनाद्यवसरे अभिधर्म-प्रमाण-योगाचार-माध्यमिकदर्शनादीनां किमपि पठन-पाठनानुसन्धानादिकार्यं स्तोत्रं प्रचलत्यपि, तथापि प्रज्ञापारमितासूत्राणां तदुपजीविनां च ग्रन्थानां परिचयोऽल्पीयानेव । अतः स्फुटार्थायाः अभिसमयालङ्कारटीकाया अस्याः भोटभाषातः पुनः संस्कृतभाषायां रूपान्तरीकरणाय लद्दाखनिवासिनः श्री एल. जमस्पल महोदयस्य अस्मच्छिष्यवर्षस्य सहयोगेन निश्चयः कृतः । तदनुसारमुभयोः सम्बन्धेन कार्यमिदमेकवारं कथंचित् परिपूर्णतामगमत् । तथापि बहुत्र सन्देहस्थलान्यासन् । संशोधनं परिवर्तनं च बहुत्रापेक्षितमासीत् । एतस्मिन्नेवान्तरे श्रीजमस्पलमहाभागाः दिल्लीविश्वविद्यालयं तदनन्तरं च अमेरिकादेशं प्रस्थिताः । तदनु केन्द्रीयतिब्बती-उच्चशिक्षासंस्थानस्य प्राध्यापकैः अस्मच्छिष्यैः श्रीसेम्पादोर्जेमहोदयैः सहोपविश्य सम्पूर्णमपि कार्यंजातमेकवारं पुनरक्षितं संशोधितं च । इत्थं पंचवर्षाणां निरन्तरप्रयासेन निष्पन्नमिदं कार्यं केन्द्रीयतिब्बतीशिक्षासंस्थानकृपया विदुषां समक्षमुपाहरत् प्रसीदति मे चेतः । अस्माकमयं एवंविधः प्रथमः प्रयासः । त्रुटयोऽनेकाः सम्भाव्यन्ते । नीरक्षीरविवेकिनो विद्वांसः सारं ग्रहीष्यन्तीत्याशास्महे ।

संस्करणम्

आचार्यहरिभद्रकृतां स्फुटार्थाभिधामभिसमयालङ्कारवृत्तिं भोटभाषातः संस्कृतेऽनुद्यास्माभिः सा पूर्वतः उपलब्धाभिरभिसमयालङ्कारकारिकाभिः सह सम्पादिता । कारिकाणां सम्पादनेऽस्माभिः त्रीणि संस्करणान्युपात्तानि । प्रथमं डा० पी. एल. वैद्यमहोदयैः सम्पादितम्, दरभंगास्थ-मिथिलाविद्यापीठेन १९६० वर्षे प्रकाशितम् । संस्करणमिदं 'द' इति संकेतेनास्माभिः प्रतिबोधितम् । द्वितीयं डा० ज्यूसेपे टुच्ची-महोदयैः सम्पादितम्, बड़ौदास्थ-प्राच्यविद्यासंस्थानेन १९३२ वर्षे प्रकाशितम् ।

संस्करणमिदमस्माभिः 'ब' इति संकेतेन बोधितम् । तृतीयं डा० श्चेरवात्स्कीमहोदयैः सम्पादितम्, बिब्लिओथिका बुद्धिकाग्रन्थमालायां १९२९ वर्षे लेनिनग्राडनगरात् प्रकाशितम् । संस्करणमिदमस्माभिः 'ल' इति संकेतेन प्रतिबोधितम् । तत्र समीचीनः पाठोऽस्माभिः समुपात्तः पाठभेदः पृष्ठपादेषु तत्र तत्र निर्दिष्टः ।

परिशिष्टानि

(१) अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां संचेपतो विवरणम्

ज्ञातव्यमेव विद्वद्भिर्भेदभिसमयालङ्कारस्य प्रज्ञापारमितानामपि प्रतिपाद्यौ विषयः सर्वाकारज्ञतादीन्यष्टौ वस्तूनि, चित्तोत्पादादयश्च सप्ततिः पदार्थाः । एतेषां वस्तुपदार्थानां सम्यगवबोधेनैव पारमितायानं, तद्वैशिष्ट्यं च सम्यगवगतं भवति । एतदालक्ष्यैव भोटदेशीयविद्वद्भिरेतेषां वस्तुपदार्थानां स्वरूपपरिचयात्मका अनेके स्वतन्त्रा ग्रन्था विनिर्मिताः । बहुविधविषयान्तरव्यवधानेन उक्तिप्रकारवैचित्र्येण चाभिसमयालङ्कारगता अप्येते न तथा सुगमतया स्पष्टा भवन्ति, यथाऽपेक्ष्यन्ते । एतेषां स्वतन्त्रग्रन्थानामध्ययनानन्तरं तेषां वस्तुपदार्थानां लक्षणं, भेदः, अवधिरित्यादयोऽनके विषयाः अबबोद्धुं सुकरा भवन्ति । ग्रन्थस्यास्याभिसमयालङ्कारस्येदमपि प्रकाशनोद्देश्यं यज्जिज्ञासूनामेतद्विषयकं ज्ञानं किमपि सम्पद्येतेति कृत्वा तेषु भोटदेशीयविद्वद्भिर्विनिर्मितेषु स्वतन्त्रेषु ग्रन्थेषु कतिपयान् प्रामाणिकान् ग्रन्थानाघारीकृत्य एतद्वस्तुपदार्थज्ञापकमेकं परिशिष्टं ग्रन्थान्ते संलग्नं स्यादिति संचिन्त्यास्माभिस्तत्कार्यं कृतम् ।

(२) भूमि-मार्गव्यवस्थापनम्

प्रज्ञापारमितासूत्राणां यो दार्शनिकपक्षस्तत्त्वप्रतिपादनपरः स आचार्यनागार्जुनेनोत्तानीकृतः । यश्च साधनापक्षो यमाश्रित्य कश्चन साधकः स्वकीयसाधारणपृथग्जनावस्थात आरभ्य क्रमशो बुद्धत्वपदपर्यन्तमात्मानमुन्नमयति, स गूढोऽभिसमयक्रमः (मार्गक्रमः) आर्यमैत्रेयनाथेन स्वालौकिक्या प्रतिभया विपुलपरिमाणेभ्यः संक्षिप्तमध्यम-विस्तृतजिनजनगीवःङ्गमयेभ्यः सत्त्वानुकम्पया परमयाऽन्विष्टः प्रकाशितश्च । अतएव च तत्प्रवर्तितं दार्शनिकप्रस्थानं योगाचार इत्युच्यते । बुद्धत्वमधिगन्तुं प्रस्थितस्य बोधिसत्त्वस्यादौ बोधिचित्तोत्पादोऽन्ते च धर्मकायाभिनिर्वर्तनं भवति । द्वयोरेतयोरवस्थयोरन्तराले विविधा अवस्था भवन्ति ज्ञेयाः सूक्ष्माः । पुनश्च सर्वे विविधाशयाः सत्त्वा बोधिसत्त्वस्य कृष्णाय आलम्बनीभूता भवन्ति । अत एव सर्वासां श्रावक-प्रत्येकबुद्ध-बोधिसत्त्वभूमिनां, सर्वेषां च सम्भार-प्रयोग-दर्शन-भावनाशैक्षमार्गिणां ज्ञानमुपदेशाय आचरणाय वा बोधिसत्त्वेन ज्ञातव्यं भवति । एतेषां समेषां विषयाणां प्रतिपादनमभिसमयालङ्कारे सम्बन्धिवहितमाचार्येण, तथा पि भोटदेशीय-

विद्वद्भिर्विषयानेतान् भूमिमार्गानधिकृत्य अनेके स्वतन्त्राः अपि ग्रन्था विनिर्मिताः । तेष्वन्यतमं जमयङ् शोत्रेण (सुमतिमंजुषोष) विरचितमाश्रित्य ग्रन्थमस्माभिः भूमि-
मार्गव्यवस्थापनमिति परिशिष्टं विरचय्य ग्रन्थान्ते संयोजितम् । आशास्महे अनेन-
जिज्ञासूनां कश्चनोपकारः स्यादिति ।

ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानामकारादिक्रमेण संस्कृत-भोटपर्यायसूची

नाविदितं विपश्चितां यदभिसमयालङ्कारवृत्तिरियमाचार्यहरिभद्रकृता स्फुटार्थामिधा
क्वचिन्नोपलभ्यते विश्वस्मिन् मूलरूपेण संस्कृतभाषायाम् । अतो भोटभाषायां केवल-
मुपलभ्यमानाया अस्या भोटभाषातः संस्कृतरूपं विधायास्माभिरभिसमयालङ्कार-
कारिकाभिः सह सम्पादिता । अत एव योजनानुसारं संस्कृतपाठेन सह वृत्तेरस्या
भोटपाठोऽपि ग्रन्थे प्रकाश्य संलग्नः । यस्य भोटशब्दस्य यत्संस्कृतरूपं भवति, तन्नि-
दर्शनार्थं ग्रन्थान्ते प्रायः सहस्रत्रयमितानां ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानामकारादिक्रमेणैका संस्कृत-
भोटपर्यायसूची विनिर्मायास्माभिर्निवेशिता । मन्ये, एतेन कोशसदृशेन लघुकायेन कार्येण
संस्कृतजिज्ञासूनां भोटदेशीयच्छात्राणां, भोटभाषाजिज्ञासूनां संस्कृतच्छात्राणां च
किमपि साहाय्यमनुष्ठितं स्यादिति ।

ग्रन्थस्यास्यास्मिन् स्वरूपप्रदाने येषां कल्याणमित्राणामकृत्रिमं हार्दिकं सहयोग-
महमाप्तवान्, तेष्वन्यतमाः लद्दाखनिवासिनः श्री एल० जमस्पलमहाभागाः । त इदानीं
अमेरिकादेशे बौद्धविद्याक्षेत्रे विविधानि महत्त्वपूर्णानि कार्याणि कुर्वाणा विराजन्ते ।
तेषां प्रेरणायाः सहयोगस्यैवैतत् फलं ग्रन्थरूपेण विदुषां समक्षमुपस्थाप्यते । श्री जमस्प-
लमहोदयाः मम प्रेक्षाः शिष्याः, अतस्तेभ्यो भूयांसि मंगलान्याकांक्षन् तान् कोटि-
कोटिभिराशीर्वचोभिः सभाजयामि ।

परमश्रद्धेयानां गेशेस् डग्वड् जिमा महाभागानां (ब्रुयद, मंगोलिया; भूतपूर्व-
प्राध्यापकः—गोमड् ड्रात्सङ् ड्रसपुङ् महाविहार, तिब्बत) अद्यत्वे भारतवर्षे मैसूरराज्ये
गेलुकुविद्यासंस्थानेऽध्यापयतामाभारं वयं शिरसा आवहामः, यैः दुर्बोधस्थलेष्वस्मार्कं
सोत्साहं साहाय्यमनुष्ठितम् ।

केन्द्रीयतिब्बती-उच्चशिक्षासंस्थाने मूलशास्त्राणां प्राध्यापकाः श्री सेम्पा दोर्जे
महाभागा मम प्रेयांसः शिष्याः । तेभ्यः सम्पूर्णा पाण्डुलिपिः मया श्राविता । तेषां
साहाय्येन कार्यमिदं पुनरेकवारं संशोधितम् । तेषां परामर्शेण यत्र तत्र परिवर्तनं
वर्धनमपि प्रायः सम्पादितम् । तेषामन्वयं कल्याणं कामयमानः भूयोभिराशीर्वचोभिस्तात्
सभाजयामि ।

श्रीजितासेन नेगी महोदयाः सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालये बौद्धदर्शनविभागे
अनुसन्धानकर्मणि व्यापृता मम प्रियाः शिष्याः । तैः ग्रन्थप्रयुक्तानां शब्दानामकारादि-
क्रमेण संस्कृतभोटपर्यायसूचीनिर्माणे प्रयाससाध्यं साहाय्यमाचरितम् । तेभ्यश्चिर-
मंगलानि कामये ।

केन्द्रीयतिब्बती-उच्चशिक्षासंस्थानस्य प्रधानाचार्याणां श्रीमतां समदोङ् रिम्पोछे महाभागानामाधमर्ष्यं कदापि विस्मर्तुं न शक्यते, यैः ग्रन्थस्य पाण्डुलिपि वीक्ष्य प्रकाशन-स्वीकृतिप्रदानेन वयं भृशं प्रोत्साहिताः । वैदुष्यपूर्णा गम्भीरार्था च भूमिकां विलिख्य ग्रन्थस्यास्य माहात्म्यं परिर्वधितम् । तेषामपूर्वेणोत्साहेन कर्मण्यतया च ग्रन्थोऽयं शोभनेन कलेवरादिना सत्वरं प्राकाश्यमानीतः । विद्यासंस्थानस्यास्य भोटभारतीग्रन्थमालायाः ग्रन्थोऽयं द्वितीयं प्रकाशनम् । भारतीयाचार्यैर्विरचितानि विविधविद्याविषयकाणि सुबहून्यमूल्यानि च ग्रन्थरत्नानि भोटभाषायामद्यापि सुलभ्यानि सुरक्षितानि च सन्ति । भोटदेशीयविद्वद्भिर्रपि विद्याक्षेत्रेऽस्मिन् बहु प्रयतितं प्रभूतं च साहित्यं प्रणीतम् । प्रधानाचार्यमहोदयानां प्रेरणया प्रोत्साहनेन चाग्रेऽप्येवंविधानि कार्याणि क्रमशः प्रकाशमेष्यन्तीति भृशमाशास्महे । येन भारतीयसांस्कृतिकरिक्तं समृद्धं स्यात्, बौद्धविद्यानां चाध्ययनाध्यापनानुसन्धानादिकार्यं परिपूर्णतया सम्पन्नं स्यादिति ।

भोजपुरी-मुद्रणालयस्य व्यवस्थापकाः कर्मचारिणश्च नूनं भृशं धन्यवादाहर्ताः, येषां सद्ब्यवहारेण कार्यकुशलतया च वयं नितरां प्रीताः स्मः । संस्कृत-भोटभाषयोः लिप्य-क्षराणां संयोजनं वस्तुतः सुमहत् कष्टसाध्यं कार्यम् । एवंविधं कार्यं प्रथमवारमेव गृहीत्वाऽपि येन सौजन्येन, शीघ्रतया, यया च चास्तया सम्पादितम्, तत् सुतरां सर्वथा प्रशंसनीयतामर्हति ।

भवतु सर्वमंगलम्

वसन्तपंचमी २०३३ वैक्रमसंवत्
दिनाङ्कः : २४ जनवरी १९७७

रामशङ्करत्रिपाठी

ལེན་ཕྱིན་གྱི་མདོ།

། རོ་སྐོལ་གྱི་རྩོམ་པ་ལྷགས་རྗེ་ཅན་མཉམ་མེད་རྩོམས་བཅུ་མང་དུ་
 བ་ཟས་གཙང་སྐྱུ་པ་རེ་ཉིད་ཀྱིས་དང་པོར་བྱང་ཆུབ་མཚོགས་ཀྱི་སེམས་.....
 བསྐྱེད། བར་དུ་བསྐྱེད་པ་བྱངས་མེད་གསུམ་གྱི་ཚོགས་བསམགས། མཐར་
 མངོན་པར་རྒྱུགས་པར་སངས་སྐྱུ་ལྷན་གྱི། གདུལ་བུའི་ཁྱེད་དང་། བསམ་བ
 དང་། བག་ལ་ཉལ་སྐྱོ་ཚོགས་དང་རྗེས་སུ་མཐུན་པའི་ཕྱི་གཤམ་བ་གསུམ་གྱི་སྐྱོ་
 རྒྱུད་ཀྱིས་བསྐྱུ་པའི་ཚོས་ཀྱི་སྐྱེད་པོ་བསྐྱེད་ཀྱི་བཞི་ལྗོངས་དམ། བསྐྱེད་ས་
 ལས་འདས་བ་ཞིག་བཀའ་བསྐྱེད་པ་མཐུན་ཅད་ཀྱི་ནང་ནས་རབ་དང་། ལུལ་
 དང་། ཅེ་མོར་བྱུང་བ་ནི་ལེན་ཕྱིན་གྱི་མདོ་སྐོམ་པོ་ཅེ་ཉིད་ཡིན་ཏེ། འདིས་
 ལོ་ཟླ་དོན་རྩོད་ཉིད་ཀྱི་རམ་པ་རིགས་པའི་རྣམ་བཤངས་མཐའ་ལས་བའི་སྐོ་
 ལས་དངོས་སུ་གཏན་ལ་ཕབ་པ་དང་། ལམ་མངོན་རྩོགས་ཀྱི་རིམ་བ་
 ལྷནས་ཕོག་མར་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནས་བཟུང་ཉི་འབྲས་ལུ་སངས་
 སྐྱུ་གྱི་སའི་པར་རིམ་གྱིས་བསྐྱོར་བའི་ཆུལ་ཕབ་པ་དང་། སྐྱོ་ཅེ་བའི་ལས་
 ཀྱི་རིམ་བ་མཐའ་དག་དོ་ལོ་མ་ལོར་ལ། ལོ་རིམ་མ་འཇུགས་ལ། ཕོས་བསམ་
 ཀྱིས་འཇུག་པ་བའི་བའི་དབང་དུ་གཞན་ནས་སྐྱུ་པའི་ཆུལ་གྱིས་བསྐྱེད་བའི་
 ལྱིར་རོ། །དེ་ལ་དང་། རྒྱུ་པ་དཔོན་འདི་ཉིད་ཀྱིས། ལ་ལ་ལས་དོན་
 གཞན་ལས་ཚོགས། །གཞན་ལས་རྣམ་བཤངས་མིང་གིས་ཏེ། མཐས་བ་
 ལྷནས་ཀྱི་ལུས་ཀུན་ལའང་། །དོན་བསྐྱུ་ལེ་ཅན་ལས་པར་བྱ། ཞེས་
 གསུངས་པ་ལྟར་གདུལ་བུ་དབང་པོ་དམན་པའི་དབང་དུ་གཞན་དེ་བསྐྱེད་དོན་
 དངོས་པོ་བསྐྱེད་དང་དོན་བདུན་ཅུ་དངོས་ལྷགས་ཅི་རིགས་སུ་ཚང་ཞིང་། རྗེད་
 རྱེད་ཚོགས་གི་སྐོས་པ་ལྷང་རྒྱར་བསྐྱུ་ལེ་བསྐྱེད་བའི་ལུས་བསྐྱུ་པ་བསྐྱེད་རྩོད་
 བ་དང་། གདུལ་བུ་དབང་པོ་འཇིག་གི་དབང་དུ་གཞན་ནས་བསྐྱེད་བུ་
 དངོས་བསྐྱེད་དོན་བདུན་ཅུའི་རིམ་བ་ལྷནས་ཚོགས་ལ་ཅ་ཅང་པར་རྩོན་.....

ཡུལ་རྒྱ་ཡོད་པ་བརྟན་བཅོས་གཞན་འགའ་རེ་ནས་ཀྱང་འབྱུང་བས་བདེན་ནམ་
ལྷན་མོ། ཡུལ་རྫོང་སྐབས་བརྒྱ་པ་ནི་དབུ་མགོན་འཕགས་པ་སྐུ་སྐྱབ་ཀྱིས་
སྐྱེ་ཡུལ་ནས་གནད་དངས་པར་སྡོན་གྱི་མཁས་པ་ནམས་ལ་གྲགས་ཤིང་། ཉི་
མེ་ནི་དགོ་བརྟེན་ཞི་བའི་གོ་ཅས་པོ་རྒྱ་ལ་ནས་སྐྱུན་དངས་པར་བཤད་ཏེ། །

ཤེས་མདོའི་བརྗོད་བྱ།

དེ་ལྟར་ཤེག་པ་ཆེན་པོའི་གཞི་ལས་འབྲས་བུའི་ནམ་གཞག་ཅ་ཅང་
པར་སྡོན་པའི་ཤེས་སྡོན་གྱི་མདོ་སྡེ་རིན་པོ་ཆེའི་གནད་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་
བརྟེན་དངོས་བརྟེན་རྫོང་ཉིད་ཀྱི་རིམ་པ་དང་། སྐས་དོན་མངོན་རྟོགས་ཀྱི་
རིམ་པ་གཉིས་སུ་འདུལ། དེ་ཡང་སྤྱི་རབས་ཀྱི་གདུལ་བུ་རྫོང་དང་བཅོན་
འབྲས་ཞེན་པ་ནམས་ཀྱིས་དགོངས་འབྲེལ་གྱི་བརྟེན་བཅོས་ལ་མ་བཤེན་པར་
མདོ་ཡི་དགོངས་པ་དང་སྡོལས་ཀྱིས་འབྱེད་མི་ལུས་པར་གྲུབ་པ་ན་སྐུལ་བའི་
དགོངས་པ་འབྲེལ་བར་སྐུལ་བ་དང་ཉིད་ཀྱིས་ལྷང་བརྟེན་པའི་ཤིང་ཏེ་ཆེན་པོ་
དབུ་མགོན་འཕགས་པ་སྐུ་མ་རིགས་པའི་ཚོགས་རྒྱལ་བཅས་ཏེ་
དངོས་བརྟེན་རྫོང་ཉིད་ཀྱི་རིམ་པ་གསལ་བར་སྤྱེས་ཤིང་། འཕགས་པ་
མོགས་མེད་ཀྱིས་མི་ལོ་བཅུ་གཉིས་ཀྱི་རིང་དཀར་སྐྱེད་ཆེན་པོས་བྱང་ཆུབ་
སེམས་དབང་བྱམས་པ་ཡོངས་སུ་བརྟེན་པ་ལས་ཞལ་མངོན་སུམ་དུ་གསལ་གསེང་
ཏེ་དགའ་ལྡན་དུ་བྱིད་ནས་ཤེས་སྡོན་གྱི་མདོ་སྡེ་རིན་པོ་ཆེའི་དོན་མ་ལུས་པ་
འདོམས་པར་མཚན་ཅིང་ལྷག་པར་སྤྱི་རབས་ཀྱི་གདུལ་བུའི་དོན་དུ་དགོངས་
འབྲེལ་གྱི་བརྟེན་བཅོས་ཆེན་པོ་བྱམས་ཚོས་སྡེ་བུ་སྟེ། ཤེས་སྡོན་གྱི་དགོངས་
པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ཤེག་པ་ཆེན་པོའི་ལས་འབྲས་བུ་དང་བཅས་པ་གང་
ཟག་གཅིག་གིས་སྤྱི་གསལ་ཅགས་སུ་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་རིམ་པར་བསྐྱེད་པའི་
མན་ངག་ཟབ་མོ་མངོན་རྟོགས་སྐྱེད་དང་། དེའི་ཉམས་ལེན་གྱི་གནད་ལ་མདོ་
སྡེ་མང་པོ་ནས་བདུས་དེ་སྐྱེས་པར་བརྟེན་པ་མདོ་སྡེ་སྐྱེ། ཞི་གནས་དང་
ལྷག་མཚོང་གི་ཉམས་ལེན་རྒྱུ་དུ་བཀའ་ནས་བརྟེན་པ་དབྱས་མཐུན་ནམ་.....

འབྱེད་དང་། ཚོས་དང་ཚོས་ཉིད་ནམ་འབྱེད་བཅས་གསལ་གསལ་གསལ་མི་ཕྱུལ་
 གྱུ་རྒྱུ་དེ་ཐོག་བ་ཚེད་པོ་འི་མངོན་རྟོགས་ཉམས་ལེན་གྱི་རིམ་པ་ལྟས་ཚེས་
 ལོན་དུ་གསལ་བར་མཛད་དོ། །དེའི་ནང་ནས་གྲུང་བཞུག་བཅོས་མངོན་པར་
 རྟོགས་པའི་རྒྱན་མི་ཕྱུས་གྱི་བཞེད་ལུ་མ་ཚང་བ་མེད་པར་དངོས་དོ་བརྒྱད་དུ་
 བཞུས་དེ་རྣམས་རྒྱུ་གྱིས་གསལ་བར་བཞུག་པར་མཛད་པས་ག། བདེ་
 རྒྱལ་དུ་མེ་རྟོགས་པ་ཞེས། ལུ་བ་ཚོས་པའི་དགོས་པ་ཡིན། ཞེས་
 གསུངས་པ་རྣམ་མདོ་ཡི་རོན་མཐུན་དག་དགའ་ཚོགས་མེད་པར་བདེ་རྒྱལ་
 ཉིད་དུ་རྟོགས་པར་བུ་བའི་སྤྱིར་རྒྱུར་གྱི་བཞུག་བཅོས་ཚེན་པོ་འདི་མཛད་
 ཅིང་། དེའང་གང་ཟེལ་གཅིག་འཚང་རྒྱ་བ་ལ་ཤེས་བྱའི་ཕྱུལ་དང་།
 ཉམས་སུ་ལེན་པའི་ལམ། ལམ་རིས་རྒྱལ་པའི་འབྲས་བུ་གསུམ་དུ་གྲངས་
 དེས་པ། དང་པོ་མཚུན་གསུམ་དང་། གཉིས་པ་སྤྱོད་པ་བཞི། གསུམ་
 པ་ཚོས་རྒྱར་བཞུས་ནས་བཞུག་དོ། །ཤེས་བྱའི་ཕྱུལ་ལའང་མཚུན་པ་གསུམ་
 དུ་གྲངས་དེས་བ་ཡིན་དེ། འབྲས་བུ་ལ་མཐོང་ཤོས་གྱི་སྤོ་བ་སྤོ་བའི་སྤྱར་
 དོན་གཉིས་ལུ་ཚོགས་དང་ལྷན་པའི་ནམ་མཚུན་བཞུག་པ་དང་། ཐོབ་འདོད་
 ཚུལ་བ་ན་གདོད་དེ་ཐོབ་པའི་ཐབས་ལམ་ལ་འརྟུག་པར་འབྱུང་བས་དེའི་
 དོག་དུ་ལམ་ཤེས་དང་། དེའི་གོལ་ས་ཤམལ་པའི་སྤྱིར་གཞི་ཤེས་བཅས་
 རིམ་བཞིན་དུ་བཞུག་པའི་སྤྱིར་རོ། །དེ་བཞིན་དུ་ཉམས་ལེན་ཡང་སྤོད་བ་
 བཞེད་འདུ་ཚུལ་ནི། མཚུན་གསུམ་ཤེས་བྱའི་ཕྱུལ་དུ་གདན་ལ་ཐབ་པ་ཅོམ་
 གྱིས་མི་ཚོག་པར་རང་གྱུར་ལ་བཞུན་ཅིང་སྤོལ་བའི་སྤོ་ནས་ཉམས་སུ་གྲང་
 དགོས་ཤིང་། དེ་ཡང་མ་ཐོབ་པ་འཐོབ་པར་བྱེད་པ་ནས་རྣོགས་སྤོད་བ་
 དང་། འཐོབ་པའི་གནས་སྐབས་གྱི་སྤོ་སྤོད་དང་། ཐོབ་མིན་ཁྲུང་པར་དུ་
 ཚུམ་པར་བྱེད་པ་མཐར་གྱིས་བའི་སྤོད་བ་དང་། དེ་རྒྱལ་བའི་གནས་སྐབས་
 སྤྱད་ཅིག་མའི་སྤོད་པའོ། །དེ་ཡང་དབང་དུ་བྱས་པའི་རྒྱུ་འབྲས་ནས་ཚེ་
 གཉིས་མེད་ན་འབད་མེད་རྒྱན་འབྲུབ་གྱི་ཚོས་སུ་མི་འཐོབ་པ། བདེན་
 པ་རྒྱུ་འབྲས་མཐར་གྱིས་བ་དང་། སྤྱད་ཅིག་མའི་སྤོད་བ་གཉིས་མེད་ན

ཚོས་གཅིག་མངོན་ཏུ་བྱེད་པ་ན་ཐམས་ཅད་མངོན་ཏུ་བྱེད་པའི་ནམ་མཁའ་ནི་མ་གཞིར་གྱི་བུ་ལྟ་བུ་ཡིན་པ་ལྟོས་མོ། །གཞན་ཡང་།
 སྤངས་པ་མཐར་ཐུག་གི་ལག་རྩེས་འཛོམས་བྱེད་ཀྱི་དབང་ཏུ་བྱས་ནས་དང་བོ་
 བཞེས་དང་། རྟོགས་པ་མཐར་ཐུག་གི་ལག་རྩེས་འཛོམས་བྱེད་ཀྱི་དབང་ཏུ་
 བྱས་ནས་སྤྱི་མ་བཞེས་མོ། །དེའང་མཁའ་མ་གསུམ་གསུམ་བྱ་སྟོང་བ་སྟོང་བའི་
 སིམ་བའི་དབང་ཏུ་བྱས་ནས་བརྟན་ཅིང་། སྟོང་བ་བཞི་དང་ཚོས་སྤྱོད་མངོན་
 རྟོགས་རྒྱན་ལ་སྟེ་བའི་སིམ་བའི་དབང་ཏུ་མཚན་ནས་བརྟན་པར་མཚན་དོ།
 དེ་ལྟར་དངོས་པོ་བརྒྱན་དང་དོན་བདུན་ཅུས་ཡུམ་གྱི་བརྗོད་བྱ་མ་ཚང་བ་མེད་
 བར་བརྟམས་ཤིང་། ལོ་སྟོང་བ་སྟོང་བཞི་དང་། དྲུག་ཏུ་ཅུ་དང་། ཚོས་...
 འཕགས་ཀྱི་ཡེ་ལྷ་ཅམ་མ་གཏོགས་ཡུམ་གསུམ་གའི་གནད་
 རྣམས་མ་ཚང་བ་མེད་པར་བརྟམས་ཏེ་བརྟན་པས་ན་སྟོང་ཡི་སིམ་བ་རབ་འགྲིང་
 ཐམས་ཅད་ཀྱིས་འཇུག་པའི་ཞིང་ཡུམ་དོན་རེ་རེ་ཞུགས་ཏུ་རྟོགས་པར་བྱེད་པའི་
 འོ་མཚར་ཅན་གྱི་བརྟན་བཅོས་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ཅུས་བྱ་བ་འདི་ནི་
 ཐེག་པ་ཚེན་བོད་ཀྱི་ལྷགས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཡང་སྤྱིང་ལུ་ལུ་ཞིག་ཡིན་ཅོ།
 །དེ་ཡང་མཐས་མཚོག་དབྱིག་གཉེན་གྱིས། མདོ་དོན་སྟོང་བ་དག་གིས་...
 ཅོ། དགོས་པ་བརྟམས་པའི་དོན་བཅས་དང་། ཚོས་དོན་བཅས་དང་...
 མཚོམས་སྤང་དང་། བརྟམ་ལན་བཅས་པ་བརྟམ་པར་བྱ། ཞེས་བསྟུངས་
 པ་ལྟར། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁའ་ཉིད་ལམ། ཞེས་སོགས་ཀྱིས་...
 དགོས་དོན་དང་། ཤེས་རབ་པ་ལོ་སྟེན་པ་ནི། ཞེས་སོགས་ཀྱིས་...
 བརྟམས་དོན་དང་། སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་གཞན་དོན་སྟེན། ཞེས་སོགས་...
 ཀྱིས་ཚོག་དོན་དང་། དེ་ནས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད། ཅེས་སོགས་...
 ཀྱིས་མཚོམས་སྤང་དང་། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་རྟེན་མེད་སྟེན། ཞེས་...
 སོགས་ཀྱིས་བརྟམ་ལན་ཏེ་བཤད་ཐམས་ལན་ལག་རྩེ་སྟོང་ནས་མདོ་དོན་...
 བཤད་ལ་འབབས་པའི་ཚོག་ལྷུང་ལ་དོན་གསལ་ཞིང་། མ་འབྲེལ་བ་དང་
 རྗོས་བའི་སྟོན་དང་བལ་ཞིང་གཞན་གྱིས་ཤོ་ལ་བའི་རྒྱན་ཀ་མི་རྟེན་པ་དང་།

བོད་ཡུལ་ལ་མཚོང་བསོད་ནམས་ཚེ། །མོས་གུས་སྤྱིང་ནས་སྤོངས་ཤིག་གི་
 འཕྲུལ་སྤྲོད་ལ། །ཞེས་གསུངས་པའི་ངང་ཚུལ་དུ་སྤངས་བས་དགག་བཞག་གི་
 སྤྲོས་པ་མི་བྱའོ། །ངང་ལྷགས་ཀྱི་བཞེད་པ་ཉིད་དུ་འདྲ་རྒྱུ་ཚོམ་པའི་དུས་
 ལ་བཞེད་ཚུལ་མི་མཐུན་པ་གཉིས་སུ་སྤངས་སྟེ། སྤྲོད་དཔོན་འདྲི་བ་སོགས་
 རྒྱན་གྱི་འབྲེལ་མཚན་ལལ་ཚེ་བས་ཉི་མོགས་མད་ཀྱིས་རྗེ་བཙུན་མཇལ་བའི་
 རྗེས་སུ་མཚན་བར་བཞེད་ལ། སྤྲོད་པས་དུས་ཀྱི་མཉམ་པའི་ཉེ་ཆེན་པོ་
 འཛིགས་མེད་འབྲུང་གནས་སྤྲོས་པས་ནི་ཀུན་དུ་བཟང་པོ་དང་། ལུག་ན་རོ་
 རྗེ་དང་། ལུགས་པ་ལ་སོགས་པས་བཀའ་བསྟུ་བའི་མཚུགས་མོག་ཉིད་དུ་
 མཚན་བར་བཞེད་ལ། རྒྱ་མཚན་དངོས་སུ་མ་གསུངས་ཀྱང་སྤྲོས་ཀྱི་དའི་
 རྗེས་འབྲངས་པོད་ཀྱི་མཁས་པ་འགའ་ཞིག་དེའི་སྤྲུབ་ལྟར་དུ་འབྲེལ་ཚེན་དྲི་
 མེད་འོད་ཀྱི་ལེན་བཅུ་གཉིས་པར་རྒྱན་གྱི་ལྷང་དངས་པས་དའི་སྤོན་དུ་རྒྱན་
 ཡོད་དགོས་ལ། དེ་ལྟ་ན་མལ་ཚེར་ལུགས་པ་ལ་སོགས་པས་བཀའ་བསྟུ་
 པ་ཉིད་ཀྱི་ཚོན་མཚན་དེས་ཞེས་བཞེད་ཅིང་། སྤྲོས་ཀྱི་མཁས་པ་ཚོད་མེད་
 འགས་ཀྱང་མི་ལུལ་དུ་མོགས་མེད་ཀྱིས་དངས་ཀྱང་གས་རྒྱ་ལ་སོགས་སུ་
 དའི་སྤོན་ནས་དར་བ་འདྲའོ་ཞེས་གསུང་མོད། ཁོ་བོ་ནི་འབྲེལ་ཚེན་དྲི་མེད་
 འོད་སྤེལ་པོ་བརྒྱ་ལྷག་བཅུ་པའི་སྐོར་ཞིག་ལ་བཙུགས་སམ་སྤྲུམ་ཞིང་། རྗེ་
 ཚམས་སུ་ཡང་སྤོགས་སྤང་ཡེལ་སྤྲོས་ཀྱི་རྗེས་སུ་ཡུང་བར་ཚེས་གསལ་བའི་
 སྤྲུབ་ལྟར་མང་བས། མོགས་མེད་ཀྱི་སྤོན་དུ་མ་ཡུང་བ་ནི་ཁོ་བོ་མགྲིན་པ་
 བདེགས་དེ་སྤྲོདོ། །ཤང་ལྟར། འཇགས་ལུལ་གྱི་མཁས་པ་ལྷག་མེད་
 ཁ་འཐབ་པའི་བར་དུ་ཡུང་སྤོགས་པའི་རྒྱན་པོ་ལྷ་སྤེས་བདག་ལྟ་བུས་སྤྲོ་བའི་
 འབབ་སྤོགས་གཤོ་བའི་སྤོབས་པ་མ་མཚོས་མོད། བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་ཙོང་
 ཁ་བས། ཤེས་ལྟར་གཞན་མེད་པར་མཉམ་པ་ལ་མཁས་པ་མལ་མོ་ཚེ་ལ་
 བརྒྱད་ནས་གཤགས་པའི་གདམ་རྒྱུད་ལ་སུ་མ་ཁོ་ན་སྤང་བའི་སྤྲོད་རོ། །ཞེས་
 གསུངས་པའི་རྗེས་སུ་འབྲང་དོ།

།ཤང་དུན་པ་ཡེ་སྤེས་གཤགས་པས་མཚན་བར་གཤགས་པའི་འབྲུམ་ཉི་ཁྲི་

མེད་པས་འདིར་བསྐྱེད་ལ་གང་ཟེག་མོགས་འགའ་ཚུངས་མདོ་དུང་རྒྱུར་ཡང་...
ལམ་མི་ཚེ་བས་མདོ་རྒྱན་མ་རྒྱུར་བའི་འབྲེལ་བར་བསྐྱེད་སོ།

དེ་ལྟར་མདོ་རྒྱན་རྒྱུར་བ་དང་མ་རྒྱུར་བའི་འབྲེལ་བ་རྗེས་ཅིག་...
ཡོད་པའི་ནང་ནས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ཚོལ་ཉུང་ལ་དོན་གསལ་ཞིང་སློ་
མཚོག་དམན་ཀུན་གྱི་འཇུག་པར་བདེ་བ། མདོན་བར་དོགས་པའི་རྒྱན་
ཡུལ་རྒྱས་འཕྲིད་བརྒྱས་པ་གསུམ་གའི་རྒྱན་དུ་འབྲེལ་བའི་སློབ་དཔོན་མང་...
གོ་བཟང་བོས་མཚན་བའི་འབྲེལ་ཚུང་དོན་གསལ་འདི་ནི་འདགས་ཡུལ་གྱི་...
མཁས་པ་མཐའ་དག་གི་གཅེས་ནོར་དམ་པར་བརྒྱུད་བ་མ་ཟད། ཡུལ་
གངས་ཅན་གྱི་སྤོང་སྲུ་ལི་རྒྱན་གྱི་འབྲེལ་མཚན་ཐམས་ཅད་གྱིས་འབྲེལ་བ་...
འདི་ཁོ་ནའི་རྗེས་སུ་འབྲེལ་བའི་ཚོད་མར་བརྒྱུད་པར་མཚན་དོ། དེ་ཡང་
མདོ་རྒྱན་རྒྱུར་བའི་འབྲེལ་བ་ཐམས་ཅད་གྱི་ཐོག་མའམ་སློབ་འབྲེན་ཉ་ལྟ་ལོ་
འཕགས་པ་གོ་བ་རྗེས་མཚན་བའི་ཉི་ཤི་རྣམས་པ་ཡིན་ལ། མདོ་རྒྱན་མ་རྒྱུར་
བའི་འབྲེལ་བ་ཐམས་ཅད་གྱི་ཐོག་མ་ནི་སློབ་དཔོན་གྱི་འབྲེལ་ཚལ་འདི་ཉིད་
ཡིན་པར་མངོན་ཅོ། དེ་ཡང་སློབ་དཔོན་འདིས་དོན་གྱིས་དབང་གཉིས་ཤིག་
གཟིགས་ནས་འབྲེལ་ཚུང་འདི་ཚོམ་པར་མཚན་དེ་མངོན་པར་དོགས་པའི་...
རྒྱན་ཡུལ་གསུམ་གའི་རྒྱན་དུ་རྩོན་པར་བཞེད་བ་དང་། མདོར་བརྒྱས་
ལ་དགའ་བའི་གདུལ་བྱ་ལྷན་གྱིས་དུས་ཡུན་སྤང་ཅུ་ཅམ་གྱིས་རྒྱན་དང་...
ཡུལ་གྱི་དོན་བདེ་བླག་དུ་དོགས་པར་བྱ་བའི་ཚེད་དུའོ། དེ་ལྟར་ཡང་།
སློབ་གྱི་སློབ་དཔོན་དག་གིས་བཅས་པའི་ཡུལ་གྱི་འབྲེལ་བ་འགའ་ཞིག་...
ནི་རྒྱན་དང་མ་རྒྱུར་ལ། མདོ་རྒྱན་རྒྱུར་བའི་འབྲེལ་བ་ལྷན་གྱིས་ཡུལ་
རེ་རེ་མ་གཏོགས་གསུམ་ག་དང་མ་རྒྱུར་པས། ཡུལ་རྒྱས་འཕྲིད་བརྒྱས་
གསུམ་གྱི་བཟོད་འཕྲི་དོན་ལ་ཁྱད་པར་མེད་བ་དང་། རྒྱན་འདི་ཡུལ་གསུམ་
གའི་རྒྱན་དུ་གོ་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར་དེ། ཀུན་གྱི་རྒྱན་དུ་འབྱུང་བ་ནི། ལྷན་
པར་དབྱེ་སྤྱོད། ཞེས་དང་མཁས་པ་ལྷན་གྱིས་ཡུལ་གྱིས་ལའང་། དོན་
བརྒྱས་དེ་ཅམ་ཤེས་པར་བྱ། འདི་ལྟར་མིན་ན་ཐམས་ཅད་གྱི། རིམ་བ་

ལྡོམ་པ་ཡང་ཡང་འབྲུང་བས་ཀྱང་གྲེས་ལུས་བའི་སྤྱིར། དེས་ན་སྒྲོབ་དབོན་
 སང་གོ་བཟང་བོ་འདི་དབྱེ་མ་རང་རྒྱུད་བའི་རྒྱལ་མཐའ་འཛིན་བའི་སྒྲོབ་དབོན་
 ཡིན་ཞིང་། དེ་ཡང་མཛད་སྤྱོད་པའི་དབྱེ་མ་རང་རྒྱུད་པ་དང་། ལྷམ་
 འབྲུང་སྒྲོད་བའི་དབྱེ་མ་རང་རྒྱུད་པ་གཉིས་ཡོད་བའི་ནང་ནས་སྒྲོབ་དབོན་...
 འདི་ནི་ལྷམ་འབྲུང་སྒྲོད་བའི་དབྱེ་མ་རང་རྒྱུད་པ་ཡིན་དེ། མ་སྟེད་དུ་ཕྱི་དོན་
 མེད་པ་དང་། རང་རྒྱལ་བཞེད་བའི་སྤྱིར་རོ། དེ་ལྟར་སྒྲོབ་དབོན་འདིའི་
 རང་གི་ཅ་བའི་རྒྱལ་མཐའ་ལ་སྤྱི་དོན་དང་། ཀུན་གཞི། ཉོན་ཡིད་སོགས་
 མེད་བར་བཞེད་པ་དང་། རང་རྒྱལ་དང་། རང་གི་མཚན་ཉིན་གྱི་རྒྱལ་བ་
 དང་། གཞན་སྤྱོད། རང་རྒྱུད་ཀྱི་དྲགས་ཡང་དག་སོགས་ཡོད་བར་བཞེད་
 བའི་ཚུལ་ལས་བཅས་ཏེ་བཞེད་བར་བྱ་བ་མང་ནའང་ཡི་གེས་འཛིགས་...
 བས་མ་སྒྲོས་ཤིང་། འབྲེལ་ཚུང་འདི་དང་། རྒྱན་སྒྲུང་ལ་སྒོ་བྲོས་ཞིབ་
 མོས་གཟིགས་ན་མཐུན་བར་འབྲུང་རོ། །

ཟམ་གདོང་སྒྲུབ་མིང་དགོ་སྒོར་སྒོ་བཟང་བཅུན་འཇག།

भूमिका

(संस्कृतभावार्थः)

प्रज्ञापारमितासूत्राणि

अस्माकं शास्त्रा दशबलेन शौद्धोदनिना सर्वादौ बोधिचित्तोत्पादः कृतः । मध्ये श्रीण्यसंख्येयकल्पानि सम्भारसंचयः कृतः । अन्ते च बुद्धत्वमवाप्य विनेयजनानां गोत्राशयाध्याशयानुरूपं यानत्रयोपदेशः कृतः । यस्मिंश्चोपदेशे एकया दृष्ट्या अपरिमिताः धर्मस्कन्धाः, अपरया च दृष्ट्या ८४,००० धर्मस्कन्धाः सन्ति । एतेषु धर्मस्कन्धेषु प्रज्ञापारमितासूत्राणि रत्नभूतानि मूर्धन्यानि प्रशस्यतमानि च । द्विविधः प्रज्ञापारमितासूत्राणां विषयः, एकश्चोत्तानो यः साक्षान्निर्दिष्टः, शून्यता सः । यस्याश्च पुरस्कर्तारः शतशो युक्तिभिराचार्यनागार्जुनादयः । अपरश्च गूढो रहस्यात्मकः, यः प्रथमबोधिचित्तोत्पादादाराभ्य बुद्धत्वफलप्राप्तिपर्यन्तमभिसमयक्रमः, स अत्यन्तं व्यापको गम्भीरश्च । तस्याविपरीतत्वेन स्वरूपादिक्रमप्रवर्तका आर्यमैत्रेयनाथासंगप्रभृतय आचार्याः । श्रुत-चिन्तादिद्वारा तत्र यथा प्रवेशसौकर्यं तथाऽभिसमयालङ्कारटीकायां प्रदर्शितम् । तथाहि—

अर्थतः पदतो वापि नामपर्यायतः क्वचित् ।

तावानेव बुधैर्ज्ञेयः पिण्डार्थः सर्वमातृषु ॥

(स्फुटार्था, अभिसमयालंकारटीका, पृ० ६४)

अष्टौ वस्तूनि, सप्ततिश्च पदार्थाः प्रज्ञापारमितासूत्राणामभिधेयार्थाः । एतेषां सविशदं सविस्तरं च विवेचनं शतसाहस्रिकायां वर्तते । तत्रत्यमर्थमात्रं संगृह्य वचनविस्तरं च विहाय एतेषां प्रतिपादनं उद्घटितज्ञसंक्षिप्तसत्त्वानां कृते संक्षिप्तायां जिनजिनन्यां (अष्टसाहस्रिकायां) वर्तते । मध्यहचिविपञ्चितज्ञसत्त्वानां कृते तेषामेव अष्टवस्तूनां सप्ततिश्च पदार्थानां पदशो निरूपणं मध्यमजिनजनन्यां पंचविशतिसाहस्रिकायां वर्तते । तेष्वेव पदार्थेषु प्रतिविषयं अनेकैः नामपदपर्यायैर्निरूपणं पदपरमविस्तररूचीनां सत्त्वानां कृते शतसाहस्रिकायां विस्तृतजिनजनन्यां विद्यते । इमास्तिस्त्रौ जिनजनन्यः बुद्धत्वमभिलाषुकाणानां सौभाग्यशालिनां जनानां कृते एकायनो भागः ।

प्रवचनक्रमः

परिनिर्वृते भगवति सम्यक्सम्बुद्धे वर्षाणां कतिपयशतकानि मर्त्यलोकेऽस्मिन् महायानशासनं विलुप्तमिव जातम् । जिनजननीनां तिसृणामविद्यमानतया तासामध्ययनाध्यापनयोः क्रमोऽप्यवरुद्धः । आचार्यनागार्जुनेन माध्यमिकदृष्ट्या आर्यासङ्गेन च

विज्ञानवादिनयेन सप्रयासं स रथमार्गः समुद्घाटितः, येन प्रज्ञापारमिनानां पठन-पाठनक्रमः पुनः सुचारुतया प्रारब्धः । इमां स्थितिमवलोक्य त्रिपिटकधराः श्रावक-यानिनो 'नेमानि सूत्राणि बुद्धवचनान्यपि तु नागार्जुनकृतानी' त्याचिक्षिपुः । तदु-त्थापितानामेवंविधानां विप्रतिपत्तीनां निराकरणाय आर्यमैत्रेयनाथेन स्वकोशे महायान-सूत्रालङ्कारे अनेकाभिः पुष्टयुक्तिभिः महायानस्य बुद्धवचनत्वं संसाधितम्^१ । एवमेवाचार्यभवेनापि मध्यमकहृदयस्य स्ववृत्तौ तर्कज्वालायां द्वाभ्यां श्रावकनिकायाभ्यां (वैभाषिके-सौत्रान्तिकाभ्यां) प्रयुक्तानां बुद्धवचनत्वनिषेधपराणां युक्तीनां प्राधान्येन विशतिसंख्याकानां विशेषतः सूक्ष्मदृशा निराकरणं विहितम्, अनेकाभिश्च प्रबलयुक्तिभिः महायानस्य बुद्धवचनत्वं प्रतिपादितम् । आचार्यशान्तिदेवेनापि स्वकीये बोधिचर्या-वतारे प्रज्ञाप्रकरणे समानपरिहारदूषणपराभिः तिसृभिर्युक्तिभिः महायानस्य बुद्धवचनत्वं सुस्पष्टीकृतम्^२ । इत्थं पूर्वाचार्यैः सम्यक् प्रसाधितं बुद्धवचनत्वं महायानस्य । पर-वर्तिष्वप्यनेकेषु विद्वत्सु 'प्रज्ञापारमितासूत्राणि नागार्जुनकृतानि, तत्समकालिकैः अन्यैर्वा आचार्यैः कृतानी'ति यो विवादः श्रूयते, तस्य प्रज्ञापारमितासूत्राणां इतरबुद्धोक्तसूत्रेभ्यः उक्तिप्रकारवैचित्र्यमेव मूलमिति मन्ये । शैलीभेदातिरिक्तं न किमप्यन्यं विश्वासाधायकं प्रमाणमुपलभ्यते । श्रावकैः प्रयुक्तानि सर्वाणि साधनानि न युक्तिसहानात्युपेक्ष्यन्ते । फलतो नागार्जुनादारभ्य अविच्छिन्नविद्वत्परम्परानुमोदितस्य विशुद्धमन्तव्यस्यानुसरणे नास्त्यस्मासु कश्चन संकोचो ब्रीडा वा, अपि तु सौभाग्यं समनुभूयते ।

प्रज्ञापारमितासूत्राणां कालः

सम्यक्सम्बोधेः प्राप्तेरनन्तरमतीतेषु षोडशवर्षेषु भगवता बुद्धेन राजगृहे गृध्र-कूटपर्वते भिक्षु-बोधिसत्त्व-देव-मनुष्याणां परिषत्सु स्थितेन प्रज्ञापारमितासूत्राणामुपदेशः कृतः । तेषु कतिपयानि सूत्राणि साक्षाद् भगवतो बुद्धस्य मुखान्निर्गतानि, कानिचिद् अन्येन बोधिसत्त्वेनोक्तान्यपि भगवताऽनुमोदितानि, कानिचिच्च भगवतोऽधिष्ठानेन अन्येनाभिहितानि सन्ति । आचार्यभव्यानुसारं समन्तभद्रः मंजुश्रीः गुह्याधिपतिः मैत्रेय इतीमे बोधिसत्त्वा एतेषां सूत्राणां संगीतिकाराः, न तु श्रावकाः । शिशपावने उक्तानि सूत्राणि उत्तरसूत्राणि चात्र प्रमाणम् । अन्ये तु अत्रैव परीन्दनापरिवर्ते 'यथेयं जम्बूद्वीपे प्रज्ञापारमिता प्रचरिष्यति^३' इत्यादिना प्रत्यर्पितप्रज्ञापारमित्वाद् आर्यानिन्दः रंगी-तिकार इति मन्यन्त इत्याचार्यहरिभद्रस्त्वालोके निर्दिशति^४ । इत्येवं प्रज्ञापारमिता-सूत्राणामपि संगायनमन्यनिकायपिटकैः सहानन्देनैव कृतमित्यपि मतमवलोक्यते ।

१. द्र०—महायानसूत्रालंकारे महायानसिद्धयधिकारः, पृ० १-५ ।

२. द्र०—बोधिचर्यावतारः, ९ : ४२-४४ का०, पृ० २०४-२०६ ।

३. अष्टसाहस्रिणाप्रज्ञापारमिता, पृ० २६० ।

४. द्र०—अष्टसाहस्रिकाटीका, पृ० २७० ।

अन्यनिकायेषु महासांघिकानां महावस्तुनामके ग्रन्थे, पूर्वापरशैलीयनैकाधिकानां महावर्गे. अभयगिरिवासिनां च द्वाविंशतिसाहस्रिकायां महायानभूमिमार्गव्यवस्थायाः समुल्लेखो दृश्यते । इत्येवं प्रज्ञापारमितासूत्राणां संगीतिकारकेषु यद्यपि न भवेयुः श्रावकास्तथापि आर्यानन्दसदृशाः बहुश्रुताः, येभ्यो भगवता प्रज्ञापारमिता समर्पिता, एतेषां सूत्राणां संगीतिमकुर्वन् । तथापि तानि सूत्राणि न चिरं विलुप्तानीति प्रतीयते ।

कतिपये भोटदेशीया विद्वांसस्तेषामसाधारणया महायानदृष्ट्या गुह्याधिपति-रेवार्यानन्दः, मैत्रेय एव काश्यप इति प्रतिपादयन्ति, किन्तु प्रामाणिकानां भारतीय-चार्याणां नात्र क्वचन प्रामाण्यमुपलभ्यते, अपि च प्रज्ञापारमितासूत्रेषु आर्यमैत्रेयनाथ-महाकाश्यपयोः परिसंवादोऽपि समुपलभ्यते । फलतः मतमिदमुपर्युक्तं न तथ्यम्, सन्दे-हास्पदमिति प्रतिभाति ।

जम्बूद्वीपे प्रज्ञापारमितासूत्राणां समागमनम्

परिनिवृत्ते भगवति बुद्धे वर्षाणां शतत्रयानन्तरं ओडिशविषये (अडकवतीनगरे) महाराजचन्द्ररक्षितस्यावसथे मंजुश्रीरेकदा भिक्षुवेषेण समागत्य महायानधर्ममुपदिदेश । अनन्तरमेकं ग्रन्थरत्नं तत्रैव संस्थाप्य प्रतिनिवृत्तः । स एव ग्रन्थोऽष्टसाहस्रिकाप्रज्ञा-पारमितेति पूर्वाचार्याः । लामातारानाथमतेन इदमेव प्रज्ञापारमितानां प्रथमं समा-गमनमिति । महाराजश्चन्द्ररक्षितो नानार्जुनपूर्ववर्तीति ग्रन्थान्तरैः सिध्यति । शत-साहस्रिका प्रज्ञापारमिता नागार्जुननेन सर्वप्रथमं नागलोकात् समानीतेति पूर्वाचार्याः । पंचविंशतिसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता उपासकेन शान्तिवर्मणा प्रथमतया पोताला-नगरात् समानीतेत्युच्यते ।

प्रज्ञापारमितासूत्राणां प्रतिपाद्यो विषयः

समग्रवस्तु-मार्ग-फलव्यवस्थाप्रतिपादनपराणां प्रज्ञापारमितासूत्राणां संक्षेपेण विषयद्वैविध्यम् । साक्षात् प्रतिपाद्यो विषयः शून्यता, अपरश्च तद्बलेन प्रतिपाद्यो रहस्यभूतोऽभिसमयक्रमः, यो बुद्धत्वावाहको राजमार्गः । इदमपि विषयद्वैविध्यं परवर्तिविनेयजनानां बुद्धि-वीर्यमान्द्यत् कांचिद् व्याख्यां विना स्वतो ज्ञातुमशक्यमिति संचिन्त्य बुद्धैर्व्याकृतेनाचार्यनागार्जुनेन शास्त्रषट्कम् विरचितम्,^१ येन च प्रज्ञापारमिता-सूत्राणां यः साक्षात् प्रतिपाद्यो विषयः शून्यता, स सम्यक् प्रतिपादितो भवति । आर्या-सङ्गः द्वादशवर्षाणि कठोरं तपश्चरित्वा आर्यमैत्रेयं सन्तुष्य तुषितलोकं तत्समीपं गत्वा तस्मात् प्रज्ञापारमितासूत्राणां यो गूढो विषयोऽभिसमयक्रमस्तमधिगतवान् । ततश्च परिवर्तिविनेयजनानां हितदृष्ट्या प्रज्ञापारमितासूत्राणां व्याख्यानपराणि पञ्च

१. मूलमाध्यमिककारिका, रत्नावलिः, शून्यतासप्ततिः, युक्तिषष्टिका, विग्रहव्यावर्तनी, वैदल्यसूत्रमिति षट् शास्त्राणि ।

शास्त्राणि समानीतवान्^१ । तेष्वभिसमयालङ्कारः प्रज्ञापारमितासूत्राणां सम्पूर्णमाशयम् अर्थात् कथमेको योगावचरः पृथग्जनावस्थात् आरभ्य समस्तान् महायानमार्गान् फलं चाधिगच्छतीति क्रमेण प्रतिपादयति । प्रज्ञापारमितासूत्राणामनेकेषां व्याख्यानपरः महायानसाधनाप्रतिपादको ग्रन्थो महायानसूत्रालङ्कारः । तान्येव सूत्राणि व्याख्याय-
मात्रौ शमथ-विषयनाप्रदर्शकौ ग्रन्थौ मध्यान्तविभागः धर्म-धर्मताविभङ्गश्च । यश्च विनेयजनानां विविधं गोत्रं प्रतिपादयति स ग्रन्थः उत्तरतन्त्रमिति । इत्थमार्यासङ्गेन महायानसाधनाया अनुष्ठानपक्षो मर्त्यलोकेऽस्मिन् सम्यक् सम्प्रकाशितः । पञ्चस्वेतेषु शास्त्रेष्वभिसमयालङ्कारः सम्पूर्णं प्रज्ञापारमितासूत्राणामभिधेयमष्टसु वस्तुषु संगृह्य अष्टाभिः परिच्छेदैस्तथा प्रतिपादयति, येन सुखेन विषयावबोधः सम्पद्येत । इदमेव ग्रन्थस्यास्य प्रणयनोद्देश्यम् । तथा हि—

स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं धर्मचर्यां दशात्मिकाम् ।
सुखेन प्रतिपत्सीरन्नित्यारम्भप्रयोजनम्^२ ॥

जिनजननीत्रयस्य सम्पूर्णोऽपि विषयः ज्ञेय-मार्ग-फलानीति त्रिषु संगृहीतो भवति । तत्र सर्वज्ञतात्रयं ज्ञेयम् । चत्वारः प्रयोगाः मार्गः । धर्मकायश्च फलमिति । तत्र ज्ञेयभूतासु तिसृषु सर्वज्ञतासु फलं धर्मकायं प्रत्यभिरुचिमुत्पादयितुं द्वाभ्यां सम्पद्भ्यां युक्ता सर्वाकारज्ञता, फलं लब्धुमभिलाषे सति तदर्थं मार्गव्यवस्था आवश्यकीति ततो मार्गज्ञता, तत्र मार्गेष्वपि विप्रतिपत्तयोऽनेका भवन्तीति तासां निराकरणाय सर्वज्ञता क्रमेण प्रतिपादिता । सर्वाण्यनुष्ठानानि चतुर्षु प्रयोगेषु संगृहीतानि भवन्ति । यद्यपि तिसृषु सर्वज्ञतासु सर्वोऽपि ज्ञेयविषयः प्रतिपादितो भवति, तथापि साधकस्य कस्य-चिदेकस्य सन्तती तेषां सर्वेषां धर्माणामुत्पादाय अनुष्ठानमावश्यकं भवतीति सर्वप्रथमम-
प्राप्तानां धर्माणां समुत्पादाय सर्वाकाराभिसम्बोधः प्रथमोऽनुष्ठानप्रयोगः । तदनु प्राप्तसर्वाकाराभिसम्बोधस्य विशेषमार्गेण प्रकर्षपर्यन्ताधिगमलाभाय मूर्धप्रयोगः । ततः व्यस्तसमस्तभेदेनाधिगतानर्थाननुपूर्वीकृत्य स्थिरीकरणाय आनुपूर्विकप्रयोगः । तदनन्तरं विभावितार्थानां स्वभ्यस्तीकरणाय तेषामेव क्षणेनैकेनाधिगम इत्येकक्षणाभिसम्बोध-
प्रयोगः । यदि न भवेत् परिज्ञातत्रिसर्वज्ञतावशित्वं वा, हेतु-फलयुगनद्धताभ्यासो वा तदा न प्रवर्तेरन् अनाभोगानि बुद्धकृत्यानि धर्मकायस्य । यदि हेतुफलयोः प्रकर्षपर्यन्त-
गमनम्, स्थिरीकरणम्, क्षणेनैकेन अधिगमप्रयोगश्च न भवेयुस्तदा धर्मस्यैकस्य साक्षा-
त्कारेण समस्तधर्माणां साक्षात्कारिणी सर्वाकारज्ञता प्राप्ता न भवेत् । अतः हेतुफलयोः क्रमोऽवश्यं ज्ञातव्यः ।

१. अभिसमयालङ्कारः, महायानसूत्रालङ्कारः, मध्यान्तविभागः, धर्म-धर्मताविभंगः, उत्तर-
तन्त्रमिति पञ्च शास्त्राणि ।

२. द्र०-अभिसमयालङ्कारः १:३ पृ० ६ ।

चतुर्षु प्रयोगेषु प्रथमौ द्वौ पर्यन्तप्रहाणाधिगमदृष्ट्या अवशिष्टौ च द्वौ पर्यन्त-
ज्ञानाधिगमदृष्ट्या व्यवस्थापितौ । अष्टस्वभिसमयेषु प्रथमास्त्रयो विषयिणां ज्ञानानां
क्रमः । ते च विनेयेषु फलं प्रत्यभिरुच्युत्पादनार्थमुपदिष्टाः । चत्वारश्च प्रयोगाः फल-
धर्मकायश्च विनेयानां सन्ततिषु अभिसमयोत्पादनार्थमभिहिताः । इत्थमष्टासु वस्तुषु
सप्ततौ च पदार्थेषु समस्तानां जिनजननीनां (प्रज्ञापारमितानां) प्रतिपाद्योर्थः सुसंगृ-
हीतो जायते । तेषां च विषयाणामवबोधोऽपि सुकरः सम्पद्यते ।

सनिदानः सदाप्ररुदितपरिवर्तः, धमोद्गगतपरिवर्तः, परीन्दनापरिवर्तश्चेति
त्रीनिमान् परिवर्तान् परित्यज्य समग्राया जिनजनन्याः प्रतिपाद्यविषयं उत्तम-मध्य-
मन्दरुचिबुद्धीनां सत्त्वानां कृते सौकर्येण प्रवेष्टुं सौगम्येन चावबोद्धुं निरूपयन् अभि-
समयालङ्कारो नाम ग्रन्थः समस्तमहायानग्रन्थानामाधारभूतः सारभूतश्च समुपजायते ।
यथोक्तमाचार्यवसुबन्धुना—

प्रयोजनं सपिण्डार्थं पदार्थः सानुसन्धिकः ।

सचोद्यपरिहारश्च वाच्यः सूत्रार्थवादिभिः^१ ॥

सूत्राणां व्याख्यातारः प्रयोजनम्, पिण्डार्थः, पदार्थः, अनुसन्धिः, चोद्यपरिहार-
श्चेति पंचभिराकारैः सूत्रव्याख्यानं कुर्वन्ति । तत्राभिसमयालङ्कारे—

सर्वाकारज्ञतामार्गः शासित्रा योऽत्र देशितः ।

धीमन्तो वीक्षिषीरंस्तमनालीढं परैरिति ॥

स्मृतौ चाघाय सूत्रार्थं धर्मचर्या दशात्मिकाम् ।

सुखेन प्रतिप्रत्सीरन्नित्यारम्भप्रयोजनम्^२ ॥

इत्यादिना प्रयोजनमभिहितम् । अपि च—

प्रज्ञापारमिताष्टाभिः पदार्थैः समुदीरिता^३ ।

इत्यादिना पिण्डार्थोऽभिहितः । पुनश्च—

चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बोधिकामता^४ ।

इत्यादिना सम्पूर्णेन ग्रन्थेन पदार्थाः समुपदिष्टाः । तथा च—

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः^५ ॥

१. द्र०—व्याख्यायुक्तिः, अष्टसाहस्रिकाटीकायामालोकाख्यायामुद्धृता, पृ० २७७ ।

२. अभिसमयालंकारः, १:२, ३ पृ० ६ ।

३. अभिसमयालंकारः, १:४ पृ० ६ ।

४. अभिसमयालंकारः, १:१६, पृ० ८ ।

५. अभिसमयालंकारः, १:४ पृ० ६ ।

इत्यादिना अनुसन्धिः प्रदर्शितः । अपि च—

धर्मधातोरसम्भेदाद् गोत्रभेदो न दृश्यते ।
आधेयधर्मभेदात् तद्भेदः परिगायते ॥

इत्यादिना चीद्यपरिहारः प्रदर्शितः ।

इत्येवं पञ्चभराकारैः सूत्राणां व्याख्यानेन ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः नानि-
विस्तृतवाक्यत्वम्, स्फुटार्थत्वम्, असंकीर्णत्वम्, वीप्सादिदोषपरहितत्वम्, परचोदनाञ्ज-
वकाशत्वम्. विनेयजनरुच्युत्पादकत्वमित्याद्यनेकैर्गुणैरलंकृतो विद्यते । एवंगुणगण-
भूयिष्ठस्य ग्रन्थस्यास्य पुरस्कृता स एवार्थमैत्रेयनाथः, यस्य तुषितलोकाज्जम्बूद्वीप-
मवतरता बुद्धेन 'अयमेवात्र मम प्रतिनिधिरि' ति शिरोऽभिषिक्तम् । यश्चानागते काले
पंचमो नायको मैत्रेयो बुद्धः सन् अवतरिष्यति । येन च गौतमस्य भगवतो बुद्धस्य
महायानप्रवचनपरिषत्सु समुपस्थाय परिप्रश्नादिभिरनेकैः स्फुटो विषयावबोधः सम-
धिगतः । इत्येवम् आर्यासङ्गादारभ्याद्य यावद् भारतीयेषु भोटदेशीयेषु च विद्वत्सु
निर्विवादं मन्तव्यमास्ते । किन्तु अद्यतना इतिवृत्तविज्ञा मैत्रेयनाथस्य तुषितलोक-
निवासः, तत्रैव च तेन ग्रन्थनिर्माणम्, द्वादशवर्षाणि आर्यासङ्गेन मैत्रेयसमुपासनम्,
शुनीरूपेण मैत्रेयद्वारा आत्मरूपप्रदर्शनम्, आर्यासङ्गस्य तुषितलोकगमनम्, ततश्च
ग्रन्थानां समानयनमित्यादिषु घटनासु उच्चभूमिस्थितयोगिभिर्विज्ञेयासु न विश्वसन्ति ।
ते तु मथुरायां अयोध्यायां वा राजकुलोत्पन्नो भिक्षुमैत्रेयनाथ इत्यामनन्ति । तेनैव च
मानवरूपधारिणा एतेषां पञ्चानां शास्त्राणां प्रणयनं कृतमिति तेषां विश्वासः ।
हिमवद्भोटदेशीयो विद्वान् 'चन्-ङा-पा' कथयति "यदिदं सौभाग्यमेव, यदस्माकं
गुरुमैत्रेय अत्यावरणावृतैः पुरुषैः मनुष्यरूपेणैव दृश्यते, अन्यथा ते तं स्वरूपेण
गर्दभरूपेणापि द्रष्टुं शक्नुवन्ति । अतः विनयेन श्रद्धया तेषां चरणौ सेवितव्यौ" । इयमेव
स्थितिः तेषामाधुनिकेतिवृत्तविज्ञानामप्यस्तीति विज्ञाय न तन्मतानि समालोच्यन्ते ।

परम्परावादिष्वपि विषयेऽस्मिन् मतद्वयम् । (१) आचार्यो हरिभद्रः, तत्परम्प-
रानुयायिषु च बहवो विद्वांसः विश्वसन्ति यदुपासनया प्रसन्ननार्यमैत्रेयनाथेन ग्रन्था
इमे विनिर्माय आर्यासङ्गाय प्रदत्ताः । (२) आचार्योऽभयकरः, तदनुयायिनश्चानेके
आमनन्ति यत् समन्तभद्र-मैत्रेयादिभिः प्रज्ञापारमितासूत्राणां संगायनानन्तरं मैत्रेयेण
ग्रन्था इमे विरचिताः । यद्यपि मतानामेतेषां समर्थने काचिद् युक्तिस्तैर्न प्रदर्शिता,
तथापि परवर्तिनो भोटदेशीया आचार्या विमलप्रभाया^२ द्वादशे परिच्छेदे अभिसमया-
लङ्कारस्य वाक्यानामुद्धरणमवलोक्य ततः पूर्वमस्यावस्थितिं निर्धारयन्ति । एतदनुसारं
प्रायो मैत्रेयादिभिः द्वितीयसंगीतिकाले एतन्निर्माणं मन्यते । परवर्तिनः केचन विद्वांसः
'असङ्गद्वारा मर्त्यलोकेऽस्यानयनात्पूर्वं सम्भलदेशेऽस्य बहुलः प्रचार आसीदिति' स्वीकु-

१. द्र०—अभिसमयालकारः, १:४०, पृ० १८ ।

२. कालचक्रतन्त्रटीका सम्भलदेशस्य राजा यशसा विनिर्मिता ।

र्वन्ति । विमलप्रभायाः स्थितिस्तु दशमशताब्दीं यावदागन्तुं शक्यते, तथापीदं निश्चयेन कथयितुं शक्यते यद् दिङ्नागतः पूर्वं ग्रन्थस्यास्य स्थितिर्नैव सम्भाव्यते । एवं स्थितावपि भारतीयत्रिद्विंशहानां मतभेदेषु कोऽयं मादृशो भोटदेशीयो क्षुद्रो जनो हस्तक्षेपं कर्तुं प्रभवेत् । भोटदेशीय आचार्यः सुमतिकीर्त्तितोऽपि महोदयोऽपि 'विमलप्रभाया उद्धरणमस्य प्राचीनतायां ज्ञापकं नास्तीति' प्रोवाच । परवर्तिनो विद्वांसः पुरातनमेव कथानकं पुनः पुनरावर्तयन्ति । ज्ञानकृतिकृतायां पंचविंशतिसाहस्रिक्यटीकायाम् अष्टसाहस्रिकानुरूपायां ग्रन्थोऽयमभिसमयालङ्कारः आचार्यस्मृतिः इत्युल्लेखो दृश्यते, तथापि भोटभाषायां मैत्री-स्मृतिशब्दयोः साम्याद् भ्रमजनितेयं त्रुटिरिति प्रतीयते । ईदृगेव भ्रमः 'दे-गे तंग्युर-संग्रहे'ऽपि दृश्यते । एतेन प्रतीयते प्रज्ञापारमिताव्याख्याकारेषु मैत्रेयोऽपि कश्चन पण्डित आसीदिति, किन्तु मतमेतद् विचारणीयम् ।

अभिसमयालङ्कारस्य व्याख्याः

अभिसमयालङ्कारस्योपरि भारतीयाचार्याणां भाष्य-वृत्ति टिप्पणादीन्यनेकान्यासन्निति प्रसिद्धिः, किन्तु भोटभाषायां तेषु एकविंशतिकृतीनामनुवादा उपलभ्यन्ते । तास्वपि निःसन्दिग्धानां भारतीयाचार्यकृतीनां संख्या अष्टादशैव । प्रसिद्धासु एकविंशतिवृत्तिष्वपि द्वादश प्रज्ञापारमितासूत्रैः सहाभिसमयालङ्कारस्यापि वृत्तयः । नव च केवलमभिसमयालङ्कारस्यैव स्वतन्त्रा वृत्तयः ।

प्रज्ञापारमिताऽभिसमयालङ्कारयोः सम्मिलिता द्वादश वृत्तयः

(१) आर्यविमुक्तिसेनकृतः पंचविंशतिसाहस्रिकालोकः । अयं च भारतीयेन विदुषा अमृतगोमिना भोटदेशीयेन 'लोचावा लो द्नु शेरपू' द्वारा चानूदितः^१ ।

(२) भदन्तविमुक्तिसेनकृतं पंचविंशतिसाहस्रिकावार्तिकं ५४०० श्लोक-संख्यापरिमितम् । उपाध्यायशान्तिभद्रेण लोचावा शाक्याओद्-द्वारा च भोटभाषायामनूदितम्^२ ।

(३) आचार्यहरिभद्रकृता पंचविंशतिसाहस्रिकाऽष्टपरिवर्तटीका उपाध्यायशान्तिभद्रेण लोचावा छुलठिम् ग्यलवा-द्वारा च भोटभाषायां रूपान्तरीकृता^३ ।

(४) आचार्यरत्नाकरशान्तिकृता पंचविंशतिसाहस्रिकाशुद्धिटीका । पण्डित-सुभूतिशान्तिना लोचावा शाक्या लो डो तथा गे-वई-लोडो उभाभ्यां च भोटभाषायामनूदिता । तदनन्तरं लोचावा गो-ल्ह-चस्द्वारा च पुनः संशोधिता^४ ।

१. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'क' पुटम् ।

२. द्र०— तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ख' पुटम् ।

३. द्र०— तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ग-ङ-च' पुटानि ।

४. द्र०—तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'त' पुटम् ।

इमाश्चतस्रष्टीकाः पंचविंशतिसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीकाः सन्ति ।

(५) आचार्यहरिभद्रकृतः अभिसमयालङ्कारालोकः, ८००० श्लोकपरिमितः । पण्डितसुभाषितेन लोचावा रिन्-छेन्-जङ्-पो द्वारा च भोटभाषायामनूदितः । पश्चाच्च दीपंकरश्रीज्ञानेन (अतिशा) सह अनेनैव लोचावा रिन्-छेन्-जङ्-पो द्वारा पुनः संशोधितः^१ ।

(६) आचार्यरत्नाकरशान्तिकृता सारकौमुदी टीका, ८००० श्लोकपरिमिता । पण्डितसुभूतिशान्तिना लोचावा शाक्या-लोडो द्वारा चानूदिता^२ ।

(७) आचार्याभयकरगुप्तकृता मर्मकौमुदी टीका । पण्डितसुभूतिशान्तिना लोचावा शेरप् पल् द्वारा चानूदिता^३ ।

इमास्तिस्रष्टीकाः अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितया सह अभिसमयालङ्कारस्य टीकाः सन्ति ।

(८) आचार्यबुद्धज्ञानपादकृतो रत्नगुणसंचयपिण्डार्थः । अस्मिन् षट् परिवर्तः सन्ति । पण्डितविद्यासिंहेन लोचावा पल्-चिख् द्वारा च भोटभाषायामनूदितः^४ ।

(९) आचार्यहरिभद्रकृता रत्नगुणसंचयसुबोधिनी टीका २१०० श्लोकपरिमिता । अस्यां परिवर्तद्वयं वर्तते । इयं च लोचावा शाक्या-ओद् द्वारा भोटभाषायामनूदिता^५ ।

(१०) कश्मीरपण्डितेन आचार्यधर्मश्रीकृता प्रज्ञापारमिताकोशकुंजिका टीका । लोचावा बा-जिख्-द्वारेयं भोटभाषायामनूदिता^६ ।

इमास्तिस्रष्टीकाः (८-९-१०) रत्नगुणसंचयगाथाख्यया प्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीकाः ।

(११) कश्मीरकेन विदुषा आचार्यधर्मश्रिया विरचिता शतसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता टीका^७ ।

(१२) पंडितज्ञानकृतिविरचिता तिसृभिर्जिनजननोभिः सहाभिसमयालङ्कारस्यैका टीका^८ ।

१. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'छ' पुटम् ।

२. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'थ' पुटम् ।

३. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'द' पुटम् ।

४. द्र०-तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'ज' पुटम् ।

५. द्र०-तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'ज' पुटम् ।

६. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे-संस्करणे 'द' पुटम् ।

७. द्र०-तंग्युरसंग्रहे देगे-संस्करणे 'त' पुटम् ।

८. द्र०-तंग्युरसंग्रहे देगे-संस्करणे 'ख' पुटम् ।

इत्थं शतसाहस्रिका-पंचविंशतिसाहस्रिका-अष्टादशसाहस्रिकादिभिः जिन-जननीभिः सहाभिसमयालङ्कारस्येमा द्वादश टीकाः सन्ति ।

अभिसमयालङ्कारस्य स्वतन्त्रा नव वृत्तयः

(१) आचार्यहरिभद्रकृता उपटीका । अस्यां पञ्च परिवर्ताः सन्ति । पण्डितश्रीविद्याकरप्रभेण लोचावा पल्-चिख् द्वारा च पूर्वमनूदिता । पश्चाच्च पण्डितामरगोमिना लोचावा लो-दन् द्वारा च पुनः संशोधिता ।^१

(२) आचार्यधर्ममित्रकृतं स्फुटार्थाख्याया उपटीकायाः प्रसन्नपदाभिधं भाष्यम् । पण्डितयुक्तकरमित्रेण लोचावा छोए-विय-शेरप् द्वारा चानूदितम्^२ ।

(३) सुवर्णद्वीपीयाचार्येण धर्मकीर्तिना कृतं स्फुटार्थाख्याया उपटीकाया दुर्बोधालोकाभिधं भाष्यम् । दीपंकरश्रीज्ञानेन लोचावा रिन्-छेन्-जंग पो द्वारा चानूदितम् ।^३

(४) आचार्यप्रज्ञाकरमतिविरचितः स्फुटार्थापिण्डार्थः । पण्डितश्रीसुमति-कीर्तिना लोचावा लो-दन्-शेरप् द्वारा चानूदितः^४ ।

(५) आचार्यदीपंकरश्रीज्ञानकृतः अभिसमयालङ्कारपिण्डार्थः । स्वयमा-चार्येण लोचावा छुलठिम् ग्यल्वा द्वारा चानूदितः^५ ।

(६) कश्मीरकेनाचार्यकुमारश्रिया विरचितः पिण्डार्थः । स्वयमाचार्येण लोचावा टशी-ग्यल-छन् द्वारा चानूदितः^६ ।

(७) आचार्यरत्नकीर्तिना विरचितैका टीका । स्वयमाचार्येण लोचावा छिम्-योन्-तन्-पल् द्वारा चानूदिता^७ ।

(८) कश्मीरकेन पण्डितधर्मश्रीज्ञानेन विरचिता प्रज्ञाप्रदीपमाला नाम टीका । स्वयमाचार्येण लोचावा जम्-पई पल् द्वारा चानूदिता^८ ।

(९) आचार्यभियकरगुप्तकृतः मुनिमतालङ्कारः ६५०० श्लोकपरिमितः । स्वयमाचार्येण लोचावा पङ्-शे-सल्-डग्स् द्वारा पूर्वमनूदितः पश्चाच्च लोचावा खो-तन् द्वारा पुनः संशोधितः^९ ।

१. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

२. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

३. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

४. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'ज' पुटम् ।

५. द्र०-तंग्युरसंग्रहे दे-गे संस्करणे 'व' पुटम् ।

६. द्र०-तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'ज' पुटम् ।

७. द्र०-तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'ज' पुटम् ।

८. द्र०-तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'त' पुटम् ।

९. द्र०-तंग्युरसंग्रहे 'दे-गे'-संस्करणे 'य' पुटम् ।

इत्येवं जिनजननीभिः प्रज्ञापारमिताभिरसङ्कीर्णाः केवलमभिसमयालङ्कार-
स्यैव स्वतन्त्रा नव वृत्तयः । इत्येकविंशतिः टीकाग्रन्थाः भोटभाषायामनूदिताः
ममुपलभ्यन्ते ।

एतास्वेकविंशतिटीकासु संक्षिप्त-विस्तृतजिनजननीभ्यां (अष्टसाहस्रिका-
शतसाहस्रिकाभ्यां) सहाभिसमयालङ्कारस्य कश्मीरकपण्डितधर्मश्रीकृता प्रज्ञापार-
मिताकोशकुञ्जिकाख्या टीका (१०), तस्यैवाचार्यस्य शतसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता-
टीका नाम अपरा टीका (११); तथा पण्डितज्ञानकृतिकृता तिसृभिर्जिनजननीभिः
सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका (१२), इमास्तिस्रः कृतयो यद्यपि तत्तदाचार्याणां
नाम्ना समुपलभ्यन्ते, तथापि बुस्तोन्-प्रभृतिभिर्विद्वद्भिस्तासां प्रामाणिकत्वे सन्देहः
प्रकटितः । यद्यपि केषाञ्चन आचार्यदीपंकरश्रीज्ञानकृतायां अभिसमयालङ्कार-
पिण्डार्थाभिधायामभिसमयालङ्कारस्य स्वतन्त्रायां वृत्तौ (५) अपि सन्देहस्तथापि
कृतिरियं तेषामेवेति निश्चयः । इत्थं भारतीयाचार्याणामष्टादश कृतयः मृतगं
प्रामाणिकाः सिध्यन्ति ।

प्रस्तुता अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था

यद्यप्याचार्याभयकरगुप्तकृता मुनिमतालङ्काराख्या व्याख्या सामान्यप्रज्ञा-
पारमितासूत्राणामेव व्याख्या, तथापि तस्या अन्तिमे परिच्छेदत्रये अभिसमया-
लङ्कारमधिकृत्य विस्तृतं विशिष्टं च व्याख्यानमस्ति, अतः इयमप्यभिसमयालङ्कार-
वृत्तिरिति मन्यते । तथापि प्रज्ञापारमितासूत्रैः संकीर्णासु असंकीर्णासु चाभिसमया-
लङ्कारवृत्तिषु सर्वासु इयं स्फुटार्थाभिधा उपटीकैव सविशेषं स्थानं विभर्ति ।
यतो हि तिसृणामपि जिनजननीनां सारं संगृह्य प्रवृत्तायामस्यां अभिसमयालङ्कार-
वृत्तौ सर्वेऽपि मन्द-मध्योत्तमेन्द्रियरुचिप्रज्ञाः सत्त्वाः सुखेन प्रवेष्टुमवबोद्धुं च तद्गत-
विषयं समर्था भवन्तीति । सर्वेऽपि भारत-भोटदेशीयविद्वांस इमां सर्वोत्तमां कृति
गणयन्ति । परवर्तिनश्च भोटदेशीया व्याख्याकारा अस्याः प्रामाण्यं स्वीकृत्येमा-
मेवानुसरन्तीति । प्रज्ञापारमितासूत्रैः सहाभिसमयालङ्कारस्य सर्वासु टीकासु आर्य-
बिमुक्तिसेनस्य पंचविंशतिसाहस्रिकालोकः सर्वोत्तमः, प्रज्ञापारमितासूत्रैरसंकीर्णासु
सर्वास्वभिसमयालङ्कारवृत्तिषु इयमेवाचार्यहरिभद्रकृता स्फुटार्था वृत्तिः सर्वोत्तमेति
निश्चयः ।

स्फुटार्थाया अस्या वृत्तेः रचनायां ग्रन्थकारस्य दृष्टिद्वयम् । (१) तिसृणा-
मपि जिनजननीनां व्याख्यारूपेणाभिसमयालङ्कारस्य प्रस्तुतीकरणम् (२) संक्षिप्त-
रुचीनां सत्वानामनुग्रहणं नाम । प्रज्ञापारमितासूत्रैः सहाभिसमयालङ्कारस्य याः
टीकाः पूर्वाचार्यैः कृताः, ताः न सर्वाभिर्जिनजननीभिः सह कृताः, अपि त्वेकया

द्वाभ्यां वा जिनजननीभ्यां सह कृताः । अत एव सर्वासां तिसृणां जिनजननीनां प्रतिपाद्यविषयभेदोऽपि तासु न स्फुटो जायते । वस्तुतोऽभिसमयालङ्कारोऽयं सर्वासामलङ्कारभूत इत्यपि ताभिर्न स्फुटं प्रकाशितः । अत एव आचार्यहरिभद्रे-
णोक्तम् —

प्रज्ञापारमितायै यस्यास्तदलङ्कारकारिकाणाम् ।

सर्वालङ्करणार्थं क्रियते व्याख्या नमस्तस्यै^१ ॥

अपि च—

अन्यथा न भवेत् सम्यक् सर्वासां क्रमसंग्रहः^२ ।

परवर्तिविनेयजना बुद्धिवीर्यकालानामल्पीयस्त्वात् विस्तरेण श्रवण-
चिन्तनादीनि कर्तुमसमर्था इति विज्ञाय तेषामनुग्रहाय अल्पेनापि कालेन
प्रज्ञापारमितासूत्राणामर्थावगतिर्भवेदित्येतदर्थं ग्रन्थोऽयमाचार्येण विरचितः । अतं
एवोक्तम्—

अर्थमात्रं सुबोधाय त्यक्त्वा वचनविस्तरम्^३ ।

स्फुटार्थायामस्यां वृत्तौ तथाविधा अपि विषया ग्रन्थकारेण विशदीकृताः,
ये पूर्वाचार्यैः स्व-स्वटीकासु न स्पृष्टा नापि साधु प्रकाशिताः । अत एवाचार्येणो-
ल्लिखितम्

एवं विद्वद्वरैः प्रोक्ते किञ्चिन्नैयून्यमीक्षते ।

अस्मिन् सर्वं सुसम्पन्नं महदाश्चर्यकारकम्^४ ॥

सर्वथा तथ्यभूतेयमाचार्यस्य प्रतिज्ञा । यतो हि आचार्यासङ्गवसुबन्धुभ्यामभि-
समयालङ्कारोऽयं ग्रन्थो विज्ञानवादनयेन व्याख्यातः । आर्यविमुक्तिसेनव्याख्यायां यथा
विषयप्रतिपादनमुत्तमं न तथा प्रज्ञापारमितासूत्राणामनुसन्धिः सम्यक् । भदन्त-
विमुक्तिसेनेन सर्वशः शास्त्राण्यप्राप्यापि स्वमनीषया जिनजननी व्याख्यातेति-
आचार्यधर्ममित्रः । अत एव कारणरनेकैः अनेकाभिश्च दृष्टिभिः कृतिरार्यमाचार्य-
हरिभद्रस्य स्फुटार्था सर्वोत्तमेति सर्वे भारतीयभोटदेशीयाचार्याः प्रमाणत्वेन तामनु-
सरन्तीति । प्रज्ञापारमितासूत्रैः सह अभिसमयालङ्कारस्य व्याख्यानपद्धतौ आचा-
र्येण आर्यविमुक्तिसेनोऽनुसृतः । अत एव आर्यवृत्तिरपि हरिभद्रवृत्तिसदृशीति भोट-
देशीयविद्वांसः । यदा प्रज्ञापारमितासूत्रैः सहाभिसमयालङ्कारस्य संयोजनापसरः

१. ५०—स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः, पृ० ३ ।

२. ६०—स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः पृ० ६४ ।

३. ६०—स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः, पृ० ६४ ।

४. ६०—अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था, पृ० ३ ।

समुपस्थितो भवति, तदा विद्वांसः प्रमाणत्वेन आर्यहरिवृत्ति समुदीरयन्ति । अस्या वृत्तेः 'स्फुटार्था' इति नाम सम्भवतः भारते प्रसिद्धं नासीत् । ग्रन्थशीर्षकेऽपि 'अभिसमयालङ्कारवृत्तिः' 'कारिकावृत्तिः' इत्येवं शब्दसमुल्लेखो दृश्यते । विषय-प्रतिपादनशैलीगुणान् दृष्ट्वा भोटदेशीयाचार्यैरिदं नाम कृतमिति प्रतीयते । आचार्यधर्ममित्रेण हरिभद्रविरचितेयमुपटीका स्फुटमर्थान् प्रतिपादयतीति निगदितम् । किमपि कारणं भवेत् वृत्तिरियं स्फुटार्था नाम सिद्धयति ।

वृत्तिमिमामाधारीकृत्य आचार्यधर्ममित्रस्य प्रसन्नपदाख्यं भाष्यम्, सुवर्ण-द्वीपीयाचार्यधर्मवैतिकृतं दुर्बोधालोकभाष्यम्, आचार्यप्रज्ञाकरमतिकृतः पिण्डार्थं इति तिस्रो रचना भारतीयोपाचार्याणां भोटभाषायामनूदिताः समुपलभ्यन्ते । भोट-देशीयविदुषां व्याख्यानानि तु गणनासमतिक्रान्तानि ।

ग्रन्थकार आचार्यो हरिभद्रः

आचार्यो हरिभद्रः क्षत्रियजातावुत्पन्न उपसम्पन्नो भिक्षुरासीत् । तेन समेषां बुद्धवचनानां विशेषतः प्रज्ञापारमितासूत्राणां सभाष्याणामाचार्यशान्तरक्षिताद् वैरीचन इत्यपरनामधेयाद् दीर्घकालमध्ययनं कृतम् । स एव तस्य गुरुरुपाध्यायश्च । तस्य प्रज्ञापारमितासूत्राणां कतिपयेषु दुर्बोधस्थलेषु सन्देह आसीत् । विशेषतो यत्र असङ्ग-वसुबन्धु-आर्यविमुक्तिसेन-भदन्तविमुक्तसेनादीनां मतभेद आसीत् । कस्य पक्षो ज्यायान् युक्तिसंगतश्चेति स निश्चेतुं नापारयत् । आचार्यशान्तरक्षितोपदेशेन तेन मैत्रेयसाधनमारब्धम् । गच्छ खसरपाणिप्रदेशं सिद्धिर्भविष्यतीति तेनाकाशवाणो श्रुता । तत्र गत्वा साधनाभ्यासात् विहारस्योपरितले तेन मैत्रेयनाथो दृष्टः । हरिभद्रस्तमपृच्छत्- भवद्ग्रन्थानामनेकासु टीकासु नस्त्यैकमत्यम्, किं च मतं निर्दुष्टम्, कस्यानुसरणं विधेयमिति । स उदतरत्-सर्वत्र गुणाः सन्ति, तान् संगृह्य स्वतन्त्रा व्याख्या विधेयेति । आचार्यधर्ममित्रानुसारं स्वप्ने तेन मैत्रेयः साक्षात्कृतः । प्रत्यक्षतः साक्षात्कृत इति प्रज्ञाकरमतिः । मैत्रेयानुमतिं सम्प्राप्य ग्रन्थ-प्रणयनार्थं स दायकमन्वेष्टुमारब्धवान् । आचार्यहरिभद्रः प्रज्ञापारमितासूत्रेषु महान् पण्डित इति पालवंशीयो महाराजो धर्मपालः श्रुतवान् । अतस्तमाकारयित्त्वेन दूतः प्रेषितः । दूतेन सहाचार्यस्तत्र गत्वा त्रिकुटकविहारे निवासं कृतवान् । तत्र निवसता तेन परःसहस्रेभ्यो भिक्षुभ्यः प्रज्ञापारमितासूत्राण्यध्यापितानि, ग्रन्थश्च विनिर्मितः^१ ।

आचार्यहरिभद्रस्य ग्रन्थाः

(१) अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था (प्रस्तुतो ग्रन्थः)

(२) अभिसमयालङ्कारालोकः । अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितया सह अभिसमयालङ्कारस्य सम्मिलिता महाटीका ।

(३) पंचविंशतिसाहस्रिकाऽष्टपरिवर्तटीका । इयं पचविंशतिसाहस्रिका-प्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका ।

(४) रत्नगुणसंचयसुबोधिनी टीका । इयं रत्नगुणसंचयगाथाख्यया प्रज्ञापारमितया सहाभिसमयालङ्कारस्य टीका ।

(५) प्रज्ञापारमिता-भावनाविधिः

(६) चान्द्रव्याकरणविभक्तिप्रकरणम्

इमे षड् ग्रन्था आचार्यहरिभद्रनाम्ना समुल्लिखिता भोटभाषायामनूदिताः तंग्युरसंग्रहे समुपलभ्यन्ते । एतदतिरिक्तं तेन किं किं लिखितमिति नास्ति विस्पष्टम् । आचार्यवैरोचनस्तस्य गुरुरुपाध्यायश्चेति स्फुटार्थायां तेनैव स्मृतः । तथा हि—

वैरोचनं गुरुं नत्वा सदुपाध्यायज्ञानिनम्^१ ।

वैरोचनः शास्त्ररक्षितापरपर्याय इति विद्वत्सु प्रसिद्धः । आचार्यहरिभद्रः शास्त्ररक्षितात् सम्पूर्णं सरहस्यं माध्यमिकशास्त्रमधीतवान् सम्पूर्णानि च प्रज्ञापारमितासूत्राणि सभाष्याणि उपाध्यायवैरोचनभद्राद् अधीतवानिति लामा तारानाथः । इत्येवमुभयोः व्यक्तिभेदसंकेतोऽप्युपलभ्यते ।

आचार्यहरिभद्रकालः

पालवंशीयस्य महाराजधर्मपालस्य य एतिहासिकः कालः, स एवास्माकमाचार्यस्य हरिभद्रस्य काल इति तेनैव स्वाभिसमयालङ्कारालोकटीकायां निर्दिष्टः^२ । आधुनिकेतिवृत्तविज्ञेष्वनेके तस्य महाराजधर्मपालस्य राज्यसिंहासनारोहणकालम् ७७६ तः ८०८ ईशवीयवर्षपर्यन्तम् अथवा ७७० तः ८१० ईशवीयवर्षपर्यन्तं मन्वते । सिंहासनारूढस्य धर्मपालस्य विंशतितमे वर्षे आचार्यः परिनिवृत्त इति लामा तारानाथः । अतः ग्रन्थस्यास्य प्रस्तुतस्य रचनाकालः ७७० तः ७८० ईशवीयवर्षाणां मध्ये कदाचित् सम्भाव्यते ।

१ द्र०—अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था, पृ० ६४ ।

२. कृध्यत्कुं जरकुं भूठीठदलनव्यासक्तशक्त्यात्मनः
पुण्याभ्यासकृताभियोगजवशात् सम्पत्समादायिनः ।
राज्ये राज्यभटादिवंशपतितश्रीधर्मपालस्य वै
तत्त्वालोकाविधायिनी चिरचिता सत्पंजिकेयं मया ॥

द्र०—अभिसमयालङ्कारालोकः, पृ० ५५८ (दरभंगासंस्करणम्)

आधुनिकाः कतिपये विद्वांसः प्रतिपादयन्ति यदाचार्यो हरिभद्रो योगाचार-
मतानुयायीति । आर्यसङ्गः, आर्यविमुक्तिसेन, भदन्तो विमुक्तिसेन इत्येतेऽपि-
योगाचारमतानुयायिन इति तेषां मतिः । किन्त्वसम्यग्विचारजनितमिदमेतेषां
मतम् । हरिभद्राद्याचार्यप्रणीतानां शास्त्राणामभिधार्थोऽपि तैर्न सम्यगवधारित
इति प्रतीयते । अन्यथा परतन्त्रलक्षणानां समस्तधर्माणां च निःस्वभावत्व-
प्रतिपादनपराणि शब्दतः शतशश्च तत्तच्छास्त्रवचनान्येव तेषामाचार्याणां माध्य-
मिकत्वे पर्याप्तं प्रमाणम् । अत आचार्योऽयं हरिभद्रः स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतमनु-
सरतीति नात्र सन्देहः । स्वातन्त्रिकमाध्यमिका अपि सूत्राचार-स्वातन्त्रिकमाध्य-
मिकाः, योगाचार-स्वातन्त्रिकमाध्यमिका इति द्वैविध्यं भजन्ते । हरिभद्रः योगा-
चारस्वातन्त्रिकमाध्यमिक इति । यतो हि स व्यवहारदशायामपि बाह्यार्थास्तित्वं
न स्वीकरोति, स्वसंवेदनसत्तां च मनुते, स्वकीयमूलसिद्धान्तेष्वप्ययमाचार्य एकतो
बाह्यार्थास्तित्वम्, आलयविज्ञानम्, क्लिष्टमनोविज्ञानं च नैवाङ्गीकरोति; अपर-
तश्च स्वसंवेदनम्, धर्माणां स्वतः (स्वलक्षणतः) अस्तित्वम्, परतः उत्पादः, स्व-
तन्त्रहेनुप्रयोगश्चेति वादान् युक्ततः प्रतिपादयति । अन्यान्यपि सन्ति तस्य
स्वातन्त्रिकमाध्यमिकत्वे बहूनि वक्तव्यानि, किन्त्वतिविस्तरभिया तानि त्यज्यन्ते ।
तत्कृताया अस्या अभिसमयालङ्कारवृत्तेः स्फुटार्थायाः, अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिता-
महाटीकाया आलोकाख्यायाश्च सूक्ष्मदृशाऽवलोकनेनापि सर्वमेतत् सुस्पष्टं जायत
इति शम् ।

समदोड् रिम्पोछे

प्रधानाचार्यः

दिनाङ्कः २४ जनवरी १९७७

केन्द्रीय-तिब्बती-उच्चशिक्षासंस्थानम्
सारनाथः, वाराणसी

सहायकग्रन्थानुक्रमणिका

संकेतविवरणं च

- अध्याशयसचोदनसूत्रम् (शिक्षासमुच्चयोद्धृतम्) मिथिलाविद्यापीठप्रकाशितम्,
दरभंगा १९६० ई०
- अभि० को०—अभिधर्मकोशः, बौद्धभारतीसंस्करणम्, वाराणसी १९७० ई०
- अभि० को० भा०—अभिधर्मकोशभाष्यम्, बौद्धभारतीसंस्करणम्, वाराणसी-
१९७० ई०
- अभि० को० भा० टी०—अभिधर्मकोशभाष्यटीका (स्फुटार्था) बौद्धभारतीसंस्कर-
णम्, वाराणसी १९७० ई०
- अभि० समु०—अभिधर्मसमुच्चयः, विश्वभारती शान्तिनिकेतनम् ६५० ई०
- अभिसमय०—अभिसमयालङ्कारः (अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता) मिथिला-
विद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०
- अष्ट० प्रज्ञा०—अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता, मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्,
दरभंगा, १९६० ई०
- अष्ट० प्रज्ञा० टी०—अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिताटीका (स्फुटार्था) केन्द्रीयतिब्बती-
उच्चशिक्षासंस्थानसंस्करणम्, सारनाथ, वाराणसी १९७७ ई०
- अष्ट० प्रज्ञा० म० टी० अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितामहाटीका (आलोकाख्या)
मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०
- आर्यरत्नकरण्डकसूत्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्
- आर्यसन्धिनिर्मोचनसूत्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्
- उत्तराभिधानतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्
- का०—कारिका
- ङ्ग्-रिम्-छेत्-मो (आचार्यसुमतिकीर्तिचोखापाकृतम्) तिब्बती-संस्करणम्
- चक्रसंवरमूलतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्
- चर्यासंग्रहः—तिब्बतीसंस्करणम्
- ज्ञानतिलकतन्त्रम्—तिब्बतीसं-करणम्
- तत्त्वसिद्धिः—(शान्तरक्षितकृता) तिब्बतीसंस्करणम्
- तु०—तुलनीयम्
- द०—अभिसमयालङ्कारः मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०
- दशभूमकसूत्रम्—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६७ ई०
- द्र०—द्रष्टव्यम्
- परि०—परिशिष्टम्
- परि०—परिच्छेदः
- पारमितामार्गनिर्देशः (ग्यल्-छब्-जे-कृतः) तिब्बतीसंस्करणम्

पृ०—पृष्ठम्

ब०—अभिसमयालङ्कारः, प्राच्यविद्यासंस्थानम्, बड़ौदा १९३२ ई०

मध्यमकालङ्कारः—तिब्बतीसंस्करणम्

मध्यमकावतारः तिब्बतीसंस्करणम्

मध्यमकावतारभाष्यम्—तिब्बतीसंस्करणम्

मध्यमकावतारव्याख्या—तिब्बतीसंस्करणम्

मध्यान्तविभागशास्त्रम्, मोतीलाल-बनारसीदास, दिल्ली १९७१ ई०

मध्यान्तविभागभाष्यम्—मोतीलाल-बनारसीदास, दिल्ली १९७१ ई०

मध्यान्तविभागभाष्यटीका—मोतीलाल-बनारसीदास, दिल्ली १९७१ ई०

पञ्चक्रमः—तिब्बतीसंस्करणम्

बोधिचर्यावतारः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०

महा० सूत्र०—महायानसूत्रालङ्कारः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्. दरभंगा
१९७० ई०

महायानसूत्रालङ्कारवृत्तिः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९७० ई०

महायानसूत्रसंग्रहः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६१ ई०

महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रम् - बिहार रिसर्च सोसाइटी, पटना १९५० ई०

युक्तिषष्टिका—तिब्बतीसंस्करणम्

रत्नगुणसंचयगाथा (महायानसूत्रसंग्रहोद्धृता) मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्,
दरभंगा, १९६१ ई०

रत्नमेघसूत्रम्—(मध्यमकावतारोद्धृतम्) तिब्बतीसंस्करणम्

रत्नावलिः (मध्यमकशास्त्रम्) मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६० ई०

ल०—अभिसमयालङ्कारः (श्वेत्वात्स्कीसम्पादितः) लेनिनग्राडसंस्करणम् १९२९ ई०

लङ्कावतारः—जापानीसंस्करणम् १९५६ ई०

ललितविस्तरः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९५८ ई०

बज्रगर्भालङ्कारतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

बज्रमालाभाष्यतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

विंशतिका विज्ञप्ति०—विंशतिका विज्ञप्तिमात्रतासिद्धिः सम्पूर्ण नन्दसंस्कृतविश्व-
विद्यालयसंस्करणम्, वाराणसी १९७२ ई०

शिक्षासमुच्चयः—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम् दरभंगा १९६० ई०

सत्यद्वयव्याख्या—तिब्बतीसंस्करणम्

सर्वनिकायपाठचक्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

सागरमतिपरिपृच्छा—तिब्बतीसंस्करणम्

सुवर्णप्रभाससूत्रम्—मिथिलाविद्यापीठसंस्करणम्, दरभंगा १९६७ ई०

हैवजृतन्त्रम्—तिब्बतीसंस्करणम्

विषयानुक्रमणिका

विषयः	पृष्ठम्
प्राक्कथनम्	क-ज
भूमिका (मूलतिब्बतीपाठः)	क-ल
भूमिका (संस्कृतभावानुवादः)	क-ठ
सहायकग्रन्थानुक्रमणिका संकेतविवरणं च	१-२
विषयानुक्रमणिका (संस्कृतपाठः)	३-८
विषयानुक्रमणिका (तिब्बतीपाठः)	९-१२
अभिसमयालङ्कारो नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रम्	१-४४
अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था	१-६४
सर्वाकारज्ञताधिकारः प्रथमः	३-२६

मंगलाचरणम्-३, ग्रन्थारम्भप्रयोजनम्-६, प्रज्ञापारमितायाः कायिक-
व्यवस्थापनम्-६, सर्वाकारज्ञता-८, चित्तोत्पादः-८, अववादः-१०, निर्वे-
धाङ्गम्-१२, प्रतिपत्तेराधारः-१७, आलम्बनम्-१८, समुद्देशः-१८,
सन्नाहप्रतिपत्तिः-१९, प्रस्थानप्रतिपत्तिः-१९, सम्भारप्रतिपत्तिः-२०,
प्रमुदिता भूमिः-२१, विमला भूमिः-२१, प्रभाकरी भूमिः-२२, अर्चिष्मती
भूमिः-२२, सुदुर्जया भूमिः-२२, अभिमुखी भूमिः-२३, दूरङ्गमा भूमिः-
२३, अचला भूमिः-२४, साधुमती भूमिः-२५, घर्ममेघा भूमिः-२५,
प्रतिपक्षसम्भारः- २६, निर्याणप्रतिपत्तिः-२६ ।

मार्गज्ञताधिकारः द्वितीयः २७-३६

ध्यामीकरतादीनि-२७, श्रावकमार्गः-२७, प्रत्येकबुद्धमार्गः-२८,
बोधिसत्त्वमार्गः-३०, भावनामार्गकारित्रम्-३२. सास्रवो भावनामार्ग -
३२, भावनामार्गाधिमुक्तिः-३२, भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिःस्तोभः
प्रशंसा च-३३, परिणामना-३३, अनुमोदना-३४ अनास्रवो भावनामार्गः-
३४, अभिनिर्हारः-३४, अत्यन्तविशुद्धिः-३५ ।

सर्वज्ञताधिकारः तृतीयः ३७-४२

प्रज्ञया न भवे स्थानम्-३७, कृपया न शमे स्थितिः ३७, अनुपायेन

विषयः

पृष्ठम्

दूरत्वम्-३७, उपायेनाविदूरता-३७, विपक्षः-३८, प्रतिपक्षः-३८, प्रयोगः-
४०, समता-४०, दर्शनमार्गः-४०।

सर्वाकाराभिसम्बन्धाधिकारः चतुर्थः

४३-६४

आकाराः-४३, प्रयोगाः-४७, गुणाः-४८, दोषाः-४६, लक्षणानि-
५०, मोक्षभागीयम्-५४, निर्वेधभागीयम्-५४, अवैवर्तिको गणः-५५,
भवशान्त्योः ममता-६२, अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धिः-६३, उपायकौशलम्-६३।

मूर्धाभिसमयाधिकारः

६५-७७

लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः)-६५, विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)-६५,
निरुद्धिः (क्षान्ति मूर्धप्रयोगः)-६६, चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्माख्यः मूर्ध-
प्रयोगः)-६६, दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)-६७, भावनामार्ग (मूर्धप्रयोगः)-७२,
आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोगः)-७६, विप्रतिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः)-७७।

आनुपूर्विकाधिकारः षष्ठः

७८

एकक्षणभिसम्बन्धाधिकारः सप्तमः

७९-८०

अविपाकलक्षणः-७९, विपाकलक्षणः-७९, अलक्षणलक्षणः-८०,
अद्वयलक्षणः-८०।

धर्मकायाधिकारः अष्टमः

८१-९२

स्वभावकायः-८१, ज्ञानधर्मकायः-८१, सम्भोगकायः-८५, नैर्माणिक-
कायः-९०, बुद्धकारित्राणि-९१,

मध्यमरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

९३

संक्षिप्तरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

९३

परिणामना

९४

अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था (तिब्बतीपाठः)

१-१७६

परिशिष्टम्-१

अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां विवरणम्

१-६८

अष्टौ पदार्थाः-३, सर्वाकारज्ञता-३, मार्गज्ञता-४, सर्वज्ञता-४, सर्वा-
काराभिसम्बन्धः-५, मूर्धाभिसमयः-५, आनुपूर्विकाभिसमयः-६, एक-
क्षणभिसम्बन्धः-६ धर्मकायः-६, समतिः पदार्थाः-७, त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकाः

विषयः

पृष्ठम्

त्रिंशद् धर्माः-७, सर्वाकारज्ञतोपलक्षका दशधर्माः-७, चित्तोत्पादः-८, अक्-
षादः-६, निर्वेधाङ्गम्-१०, प्रतिपत्तेराधारः-१२, प्रतिपत्तेरालम्बनम्-१३,
प्रतिपत्तिसमुद्देशः-१३, सन्नाहप्रतिपत्तिः-१४, प्रस्थानप्रतिपत्तिः-१५,
सम्भारप्रतिपत्तिः-१६, निर्याणप्रतिपत्तिः-१६ ।

मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश धर्माः-१८, ध्यामीकरणतादीनि-१८,
श्रावकमार्गः-१६, प्रत्येकबुद्धमार्गः-२०, महायानदर्शनमार्गः-२०, भाव-
नामार्गकारित्रम्-२१, भावनामार्गः-२१, भावनामार्गाधिमुक्तिः-२२, भाव-
नामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च-२३, भावनामार्गपरिणामना
-२३, भावनामार्गीयानुमोदना-२४, अभिनिर्हारः-२५ अस्यन्तविशुद्धिः-
२६ ।

सर्वज्ञतोपलक्षकाः नव धर्माः-२७, प्रज्ञया न भवे स्थानम्-२७,
कृपया न शमे स्थितिः-२८, अनुपायेन दूरत्वम्-२८, उपायेनाविदूरता-२६,
विपक्षः-२६, प्रतिपक्षः-३०, प्रयोगः-३१ समता-३२, दर्शनमार्गः-३३ ।

चतुः प्रयोगोपलक्षकाः षट्त्रिंशद् धर्माः-३४, सर्वाकाराभिसम्बोधो-
पलक्षका एकादश धर्माः-३४, आकाराः-३५, प्रयोगाः-३६, गुणाः-३७,
दोषाः-३८, लक्षणानि-३६, ज्ञानलक्षणानि अष्टचत्वारिंशद्-४०, सर्वज्ञता
संगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश- ४१, सर्वाकारज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्ष-
णानि षोडश-४२, विशेषलक्षणानि षोडश-४२, कारित्रलक्षणानि एकादश
-४४, सर्वज्ञताकारित्राणि-४४, मार्गज्ञताकारित्राणि सप्त-४४, सर्वाकार-
ज्ञताकारित्रम् एकम्-४५, स्वभावलक्षणानि षोडश-४५, सर्वज्ञत्व स्वभावा-
श्चत्वारः-४५, मार्गज्ञतास्वभावाः पञ्च-४५, सर्वाज्ञतास्वभावाः सप्त-४५,
मोक्षभागीयम्-४६, निर्वेद्यभागीयम्-४७, अवैवर्तिको गणः-४८, भवशा-
न्त्योः समता-४८, क्षेत्रशुद्धिप्रयोगः-४६, उपायकौशलम्-५० ।

मूर्धाभिसमयोपलक्षका अष्टौ धर्माः-५१, लिङ्गम् (ऊर्ध्वा मूर्धप्रयोगः)
-५१, विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)-५२, निरूढिः (क्षान्तिःमूर्धप्रयोगः)-५२,
चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्मः मूर्धप्रयोगः)-५३, दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)-५४,
भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)-५४, आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोगः)-५५, विप्र-
तिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः)-५५ ।

विषयः

पृष्ठम्

आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकाः त्रयोदश धर्माः ५८ ।

एकक्षणाभिसम्बोधाभिसमयोपलक्षकाः चत्वारो धर्माः-५९, अवि-
पाकलक्षणः-५९, विपाकलक्षणः-६०, अलक्षणलक्षणः-६०, अद्वयलक्षणः-
६० ।

धर्मकायोपलक्षकाश्चत्वारो धर्माः-६२, स्वभावकायः-६२, ज्ञानधर्म-
कायः-६३, सम्भोगकायः-६४, निर्माणकायः-६५, बुद्धकारित्राणि-६५,
परिणामना-६७ ।

परिशिष्टम्-२

भूमिमागव्यवस्थापनम्

६९-१४६

श्रावकभूमिस्वरूपम्-७१, श्रावकसम्भारमार्गः-७३, श्रावकप्रयोग-
मार्गः-७५, श्रावकदर्शनमार्गः-७७, श्रावकभावनामार्गः-८१, श्रावक-
अशैक्षमार्गः-८२,

प्रत्येकबुद्धभूमिस्वरूपम्-८५, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः-८६, प्रत्येकबुद्ध-
प्रयोगमार्गः-८७, प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः-९०, प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः-९३,
प्रत्येकबुद्ध-अशैक्षमार्गः-९५,

महायानभूमिस्वरूपम्-९७, हेतुभूमिः-९९, पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः
-१००, महायानसम्भारमार्गः-१००, महायानप्रयोगमार्गः-१०४, आर्यबो-
धिसत्त्वभूमिः-१०८, आर्यबोधिसत्त्वभूमेविशेषव्याख्यानम्-१०८, संक्षिप्त-
निर्देशः १०८, विस्तृतव्याख्यानम्-१०९, फलभूमिः (बुद्धभूमिः)-१२३ ।

पंचानां मार्गानामुपसंहारः-१२४, सम्भारमार्गः-१२४, प्रयोगमार्गः-
१२५, दर्शनमार्गः-१२७, भावनामार्गः-१२९, सास्त्रवो भावनामार्गः-१२९,
अधिमुक्तिभावनामार्गः-१२९, परिणामनाभावनामार्गः-१३२, अनुमोदना
भावनामार्गः-१३३, अनास्रवो भावनामार्गः-१३३, अभिनिर्हारः अनास्रवो
भावनामार्गः-१३४, अत्यन्तविशुद्धिरनास्रवो भावनामार्गः-१३४, अशैक्ष-
मार्गः-१३६ ।

पारमिता-तन्त्रयानयोः प्राप्यैकत्वनिर्देशः-१३७, प्रापकहेतुः-१३७,
असंख्येयत्रयस्य परिचयः-१३७, सम्भारद्वयस्य परिचयः-१३८, सम्भार-
संचयनियमः-१३९, संख्याव्यवस्थाने विभिन्नानि मतानि-१३९, बुद्ध-

विषयः

पृष्ठम्

स्थानम्-१४०, बुद्धत्वप्राप्तिप्रकारः-१४१, बुद्धत्वप्राप्तिसमये कति काया
युगपत् प्राप्यन्ते-१४१, बुद्धकायाधिष्ठानम्-१४२, पर्यन्तप्राप्यैकत्वनिर्देशः-
१४२।

अभिसमयालङ्कारस्य अकारादिक्रमेण श्लोकार्धसूची	१४७-१५८
ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानाम् अकारादिक्रमेण संस्कृत-भोटपर्यायसूची	१५९-३२०
विशिष्टशब्दानुक्रमणिका	३२१-३२५
ग्रन्थस्थग्रन्थान्तरोद्धरणसूची	३२६-३२७
शुद्धिपत्रम् (संस्कृतपाठः)	३२८-३३०
शुद्धिपत्रम् (तिब्बतीपाठः)	३३१-३३६

དཀར་ཆག

སྒྲིང་བརྗོད།

ཕྱོག་གྲངས།

ཕྱོད་ཕྱིན་གྱི་མདོ།

༡

ཕྱོད་མདོ་གསུང་ཚལ།

༢

ཕྱོད་མདོ་གསུང་དུས།

༣

ཕྱོད་མདོ་འཇམ་སྒྲིང་དྲུ་བསྐྱུར་དྲུ་ཚེད་ཚལ།

༤

ཕྱོད་མདོ་འི་བརྗོད་བྱ།

༥

རྒྱན་འགྲེལ།

༦

འགྲེལ་བ་དོན་གསལ།

རྒྱལ་ས་དང་བོ་—(རྣམ་མཁྲིན)

མཚོད་བརྗོད།

༧

དགོས་སོགས་ཚེས་བཞི།

༨

བསྐྱེད་བཅོས་ཀྱི་ལུས་རྣམ་ལུགས།

༩

རྣམ་མཁྲིན

སེམས་བསྐྱེད།

༡༢

གདམས་ངག

༡༣

ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག

༡༤

འཇུག་བའི་དེན།

༡༥

དམིགས་བ།

༡༦

ཚེད་དྲུ་བ།

༡༧

གོ་སྐྱེལ།

༡༨

འཇུག་སྐྱེལ།

༡༩

ཚོགས་སྐྱེལ།

༢༠

སུ་—རབ་དུ་དགའ་བ།	३८
” རྒྱ་མེད་བ།	३९
” འོད་ཕྱེད་བ།	३९
” འོད་འཕྲོ་བ་ཙན།	༤༠
” ལྷུང་དགའ་བ།	༤༡
” མངོན་དུ་སྤྱོད་ས་བ།	= ३
” རིང་དུ་སོང་བ།	༤३
” མི་གཡོ་བ།	= १
” ལེགས་པའི་ཆོ་གྲོས།	= १
” ཆོས་ཀྱི་སྒྲིན།	༤༧
” བཞུགས་པའི་ཆོ་གས།	= ༧
” རིས་འབྱུང་སྐྱབ་བ།	༤༨

སྐབས་གཉིས་པ་—(ལམ་ཤེས་)

འོད་ཀྱི་མོག་མོག་པོར་ཕྱེད་བ།	༤༩
ཉན་མོས་ཀྱི་ལམ།	१༠
རང་གྲུབ་ཀྱི་ལམ།	१३
བྱང་ཆུབ་སེམས་པའི་ལམ།	१४
སྐྱོན་ལམ་ཕྱེད་བ།	१༩
ཟམ་མཚས་སྐྱོན་ལམ་ལས་མོས་པ་སྐྱོན་ལམ།	१༩
བརྗོད་པ་ཀྱང་བསྐྱབས་བ།	༤༠
ཡོངས་སུ་བསྐྱོ་བ།	༤༡
རྒྱ་སྐྱོ་ཡིད་རང་བ།	༤३
ཟམ་མེད་སྐྱོན་ལམ་ལས་མངོན་བར་སྐྱབ་པའི་སྐྱོན་ལམ།	༤३
ཉན་དག་སྐྱོན་ལམ།	༤३

ਸ਼ਬਦਾ ਮਾਤ੍ਰਿਕਾ ਵਾ:—(ਸ਼ਬਦਾ ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ ਵਾ)

ਸ਼੍ਰੀ ਚਿੰਤਾ ਸਮੁਦ੍ਰਾਵੀ ਸ਼ਿਖਰਾ ਕੁੰਦਾ	੬੭
ਸ਼ਬਦਾ ਵਚਨਾ—ਸ਼ਬਦਾ ਸ਼ੇਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ੍ਰਾ ਵਾ	੬੭
ਸ਼ਿਖਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ	੬੮
ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ੍ਰਾ	੬੮
ਸ਼੍ਰੀ ਵਾ	੭੭
ਸ਼੍ਰੀ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ	੭੩
ਸ਼੍ਰੀ ਵਾ ਵੀ ਵਾ	੭੩

ਸ਼ਬਦਾ ਵਕ੍ਰਿ ਵਾ:—(ਕ੍ਰਮ ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾ)

ਕ੍ਰਮ ਵਾ	੭੬
ਕ੍ਰਮ ਵਾ	੮੬
ਕ੍ਰਮ ਵਾ	੮੮
ਕ੍ਰਮ ਵਾ	੮੯
ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ	੯੭
ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ ਸ਼੍ਰੀ	੧੦੦
ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ ਸ਼੍ਰੀ	੧੦੭
ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ (ਕ੍ਰਮ ਵਾ) ਵੀ ਚੰਦ੍ਰਾ	੧੦੩
ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ ਸ਼੍ਰੀ	੧੧੭
ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ ਵਾ	੧੧੮
ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ ਵਾ	੧੧੯

ਸ਼ਬਦਾ ਵਕ੍ਰਿ ਵਾ:—(ਕ੍ਰਮ ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ)

ਕ੍ਰਮ ਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾ ਵਾ ਵੀ ਵਾ

ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੧
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੨
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੩
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੪
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੫
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੬
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੭

ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ:—(ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ)

ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ:—(ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ)

ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੮
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੨੯
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੦
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੧

ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ:—(ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ)

ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੨
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੩
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੪
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੫
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੬
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੭
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੮
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੩੯
ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ	੧੪੦

ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ, ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ, ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ, ਸ਼ਬਦਾਦਿਸ਼ਾਦਿ

भार्यमैत्रेयनाथविरचितम्

अभिसमयालङ्कारो नाम

प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रम्

नमो मञ्जुश्रिये कुमारभूताय

आर्यमैत्रेयनाथविरचितम्

अभिसमयालङ्कारो नाम

प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रम्

सर्वाकारज्ञताधिकारः प्रथमः

मङ्गलाचरणम्

या सर्वज्ञतया नयत्युपशमं शान्तैषिणः श्रावकान्
या मार्गज्ञतया जगद्धितकृतां लोकार्थसम्पादिका ।
सर्वाकारमिदं वदन्ति मुनयो विश्वं यया संगता^१-
स्तस्यै^२ श्रावकबोधिसत्त्वगणितो बुद्धस्य मात्रे नमः ॥१॥

ग्रन्थारम्भप्रयोजनम्

सर्वाकारज्ञतामार्गः शासित्रा योऽत्र देशितः ।
धीमन्तो वीक्षिषीरंस्तमनालीढं परैरिति ॥२॥
स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं धर्मचर्यां दशात्मिकाम् ।
सुखेन प्रतिपत्सीरन्नित्यारम्भप्रयोजनम् ॥३॥

प्रज्ञापारमितायाः कायिकव्यवस्थापनम्

प्रज्ञापारमिताष्टाभिः पदार्थैः समुदीरिता ।

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः ॥४॥

सर्वाकाराभिसम्बोधो मूर्धप्रामोऽनुपूर्विकः ।

एकक्षणाभिसम्बोधो धर्मकायश्च तेऽष्टधा ॥५॥

चित्तोत्पदोऽवकादश्च निर्वेद्याङ्गं चतुर्विधम् ।

आधारः प्रतिपत्तेश्च धर्मधातुस्वभावकः ॥६॥

आलम्बनं समुद्देशः सन्नाहप्रस्थितिक्रिये ।

सम्भाराश्च सनिर्याणाः सर्वाकारज्ञता मुनेः ॥७॥

ध्यामीकरणतादीनि शिष्यखड्गपथौ च यौ ।

महानुशासो हृद्-मार्गं ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः ॥८॥

कारित्रमधिमुक्तिश्च स्तुतस्तोभितशंसिताः ३ ।

परिणामेऽनुमोदे च मनस्कारावनुत्तमौ ॥९॥

निर्हारः शुद्धिरत्यन्तमित्ययं भावनापथः ।

विज्ञानां बोधिसत्त्वानामिति मार्गज्ञतोदिता ॥१०॥

प्रज्ञया न भवे स्थानं कृपया न शमे स्थितिः ।

अनुपायेन दूरत्वम् अपायेनाविदूरता ॥११॥

१. श्यामी-०-८० ।

२. हरमार्ग-०-८० ।

३. शस्तिताः-८० ।

विपक्षप्रतिपक्षौ च प्रयागः समतास्य च ।
 दृढमार्गः श्रावकादोनामिति सर्वज्ञतेष्यते ॥१२॥
 आकाराः सप्रयोगाश्च^१ गुणा दोषाः^१ सलक्षणाः ।
 मोक्षनिर्वेधभागीये शैक्षोऽवैवर्तिको गणः ॥१३॥
 समता भवशान्त्योश्च क्षेत्रशुद्धिरनुत्तरा^२ ।
 सर्वाकाराभिसम्बोध एष सोपायकौशलः ॥१४॥
 लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च निरूढिश्चित्तसंस्थितिः ।
 चतुर्धा च विकल्पस्य प्रतिपक्षश्चतुर्विधः ॥१५॥
 प्रत्येकं दर्शनाख्ये च भावनाख्ये च वर्त्मनि ।
 आनन्तर्यसमाधिश्च सह विप्रतिपत्तिभिः ॥१६॥
 मूर्धाभिसमयस्त्रेधा^३ दशधा चानुपूर्विकः ।
 एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणेन चतुर्विधः ॥१७॥
 स्वाभाविकः ससाम्भोगो नैर्माणिकोऽपरस्तथा ।
 धर्मकायः सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥१८॥

सर्वाकारज्ञता

१—चित्तोत्पादः

चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बोधिकामता ।
 समासव्यासतः सा च यथासूत्रं स चोच्यते ॥१९॥

१-१. गुण दोषाः—ल० ।

२. क्षेत्रे शुद्धिरनु०—ल० ।

३. त्रिधा ब० ।

भूहेमचन्द्रज्वलनैर्निधिरत्नाकारणवैः ।

वज्राचलौषधीमित्रैश्चिन्तामण्यर्कगोतिभिः ॥२०॥

नृपगञ्जमहामार्गपानप्रस्रवणोदकैः ।

आनन्दोक्तिनदीमेघैर्द्वीविंशतिविधः स च ॥२१॥

२—अववादः

प्रतिपत्तौ च सत्येषु बुद्धरत्नादिषु त्रिषु ।

असक्तावपरिश्रान्तौ प्रतिपत्सम्परिग्रहे ॥२२॥

चक्षुःषु पञ्चसु ज्ञेयः षट्स्वभिज्ञागुणेषु च ।

दृग्मार्गे भावनाख्ये चेत्यववादो दशात्मकः ॥२३॥

मृदुतोक्षणेन्द्रियौ श्रद्धादृष्टिप्राप्तौ कुलङ्कलौ ।

एकवीच्यन्तरोत्पद्य काराकाराकनिष्ठगाः ॥२४॥

प्लुतास्त्रयो भवस्याग्रपरमो रूपरागहा ।

इष्टधर्मशमः कायसाक्षी खड्गश्च विंशतिः ॥२५॥

३—निर्वेधाङ्गम्

आलम्बनत आकाराद्धेतुत्वात् सम्परिग्रहात् ।

चतुर्विकल्पसंयोगं यथास्वं भजतां सताम् ॥२६॥

श्रावकेभ्यः सखड्गेभ्यो बोधिसत्त्वस्य तायिनः ।

मृदुमध्याधिमात्राणामूष्मादीनां विशिष्टता ॥२७॥

आलम्बनमनित्यादि सत्याधारं तदाकृतिः ।

निषेधोऽभिनिवेशादेर्हेतुर्यानित्रयाप्तये ॥२८॥

रूपाद्यायव्ययौ विष्ठास्थिती प्रज्ञप्स्यवाच्यते ।

रूपादावस्थितिस्तेषां तद्भावेनास्वभावता ॥२९॥

तयोर्मिथः स्वभावत्वं तदनित्याद्यसंस्थितिः ।

तासां तद्भावशून्यत्वं मिथः स्वाभाव्यमेतयोः ॥३०॥

अनुद्ग्रहो यो धर्माणां तन्निमित्तासमीक्षणम् ।

परीक्षणं च प्रज्ञायाः^१ सर्वस्यानुपलम्भतः ॥३१॥

रूपादेरस्वभावत्वं तद्भावस्वभावता ।

तदजातिरनिर्याणं शुद्धिस्तदनिमित्तता ॥३२॥

तन्निमित्तानधिष्ठानानधिमुक्तिरसंज्ञता ।

समाधिस्तस्य कारित्रं व्याकृतिर्मननाक्षयः ॥३३॥

मिथस्त्रिकस्य स्वाभाव्यं समाधेरविकल्पना ।

इति निर्वेधभागीयं मृदुमध्याधिमात्रतः ॥३४॥

द्वैविध्यं ग्राह्यकल्पस्य वस्तुतत्प्रतिपक्षतः ।

मोहराश्यादिभेदेन प्रत्येकं नवधा तु सः ॥३५॥

द्रव्यप्रज्ञप्स्यधिष्ठानो द्विविधो ग्राहको मतः ।

स्वतन्त्रात्मादिरूपेण स्कन्धाद्याश्रयतस्तथा ॥३६॥

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

चित्तानवलीनत्वादिनैःस्वाभाव्यादिदेशकैः ।
तद्विपक्षपरित्यागः सर्वथा सम्परिग्रहः ॥३७॥

४—प्रतिपत्तेराधारः

षोढाधिगमधर्मस्य प्रतिपक्षप्रहाणयोः ।
तयोः पर्युपयोगस्य प्रज्ञायाः कृपया सह ॥३८॥
शिष्यासाधारणत्वस्य परार्थानुक्रमस्य च ।
ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्च प्रतिष्ठा गोत्रमुच्यते ॥३९॥
धर्मधातोरसम्भेदाद् गोत्रभेदो न युज्यते ।
आधेयधर्मभेदात्तु तदभेदः परिगीयते ॥४०॥

५—आलम्बनम्

आलम्बनं सर्वधर्मास्ते पुनः कुशलादयः ।
लौकिकाधिगमाख्याश्च ये च लोकोत्तरा मताः ॥४१॥
सास्त्रवानास्त्रवा धर्माः संस्कृतासंस्कृताश्च ये ।
शिष्यसाधारणा धर्मा ये चासाधारणा मुनेः ॥४२॥

६—समुद्देशः

सर्वसत्त्वाग्रताचित्तप्रहाणाधिगमत्रये^२ ।
त्रिभिर्महत्त्वैरुद्देशो विज्ञेयोऽयं स्वयम्भुवाम् ॥४३॥

१. ० त्वादि नैस्वा०—ब०, द० ।

२. ० ग्रता चित्त०—ब०, द० ।

७—सन्नाहप्रतिपत्तिः

दानादौ षड्विधे^१ तेषां प्रत्येकं संग्रहेण या ।
सन्नाहप्रतिपत्तिः सा षड्भिः षट्कैर्यथोदिता ॥४४॥

८—प्रस्थानप्रतिपत्तिः

ध्यानारूप्येषु दानादौ मार्गे^२ मैत्र्यादिकेषु^३ च ।
गतोपलम्भयोगे च त्रिमण्डलविशुद्धिषु ॥४५॥
उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु सर्वाकारज्ञतानये ।
प्रस्थानप्रतिपज्जेया महायानाधिरोहिणी ॥४६॥

९—सम्भारप्रतिपत्तिः

दया दानादिकं षट्कं शमथः सविदर्शनः ।
युगनद्धश्च यो मार्गं उपाये यच्च कौशलम् ॥४७॥
ज्ञानं पुण्यं च मार्गश्च धारणी भूमयो दश ।
प्रतिपक्षश्च विज्ञेयः सम्भारप्रतिपत्क्रमः ॥४८॥

१. प्रमुदिता भूमिः

लभ्यते प्रथमा भूमिर्दशधा परिकर्मणा
आशयो हितवस्तुत्वं सत्त्वेषु समचित्तता ॥४९॥
त्यागः सेवा च मित्राणां सद्धर्मलिम्बनैषणा ।
सदा नैष्कर्म्यचित्तत्वं बुद्धकायगता स्पृहा ॥५०॥

१. षड्विध— द० ।

२-२. मार्गमैत्र्यादि०—त्र० ।

अभिसमयाङ्कुरे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशवाञ्छे

धर्मस्य देशना सत्यं दशमं वाक्यमिष्यते ।
ज्ञेयं च परिकर्मैषां स्वभावानुपलम्भतः ॥५१॥

२. विमला भूमिः

शोलं कृतज्ञता क्षान्तिः प्रामोद्यं महती कृपा ।
गौरवं गुरुशुश्रूषा वीर्यं दानादिकेऽष्टमम् ॥५२॥

३. प्रभाकरो भूमिः

अतृप्तता श्रुते दानं धर्मस्य च निरामिषम् ।
बुद्धक्षेत्रस्य संशुद्धिः संसारापरिखेदिता ॥५३॥
ह्योरपत्राप्यमित्येतत् पञ्चधा मननात्मकम् ।

४. अर्चिष्मती भूमिः

वनाशाऽल्पेच्छता^१ तुष्टिर्धूतसंलेखसेवनम्^२ ॥५४॥
शिक्षाया अपरित्यागः कामानां विजुगुप्सनम् ।
निवृत्सर्वास्ति सन्त्यागोऽनवलीनानपेक्षते^३ ॥५५॥

५. सुदुर्जया भूमिः

संस्तवं कुलमात्सर्यं स्थानं सङ्गणिकावहम् ।
आत्मोत्कर्षपरावज्ञे कर्ममार्गान् दशाशुभान् ॥५६॥
मानं स्तम्भं विपर्यासं विमर्ति क्लेशमर्षणम् ।
विवर्जयन्^४ समाप्नोति दशैतान् पञ्चमी भुवम् ॥५७॥

१. वनाशाल्पेच्छता—ल० ।

२. तुष्टिर्धूतसंलेख०—ल० ।

३. निवृत्सर्वा०—ल०, • लीनत्वानपे०—ब० ।

४. विवर्जयम्—ब० ।

६. अभिसुखी भूमिः

दानशीलक्षमावीर्यंध्यानप्रज्ञाप्रपूरणात् ।
 शिष्यखड्गस्पृहात्रासचेतसां परिवर्जकः ॥५८॥
 याचितोऽनवलीनश्च सर्वत्यागेऽप्यदुर्मनाः ।
 कृशोऽपि नार्थिनां क्षेमा षष्ठीं भूमि समश्नुते ॥५९॥

७. दूरङ्गमा भूमिः

आत्मसत्त्वग्रहो जीवपुद्गलोच्छेदशाश्वतः^१ ।
 निमित्तहेत्वोः स्कन्धेषु धातुष्वायतनेषु च ॥६०॥
 त्रैधातुके प्रतिष्ठानं सक्तिरालीनचित्तता ।
 रत्नत्रितयशीलेषु तददृष्ट्यभिनिवेशिता ॥६१॥
 शून्यतायां विवादश्च तद्विरोधश्च विशतिः ।
 कलङ्का यस्य विच्छिन्नाः सप्तमीमेत्यसौ भुवम् ॥६२॥
 त्रिविमोक्षमुखज्ञानं त्रिमण्डलविशुद्धता ।
 करुणामनना^२ धर्मसमतैकनयजता ॥६३॥
 अनुत्पादक्षमाज्ञानं धर्माणामेकधेरणा ।
 कल्पनायाः समुद्घातः संज्ञाद्वक्त्वेशवर्जनम् ॥६४॥
 शमथस्य च निध्यप्तिः कौशलं च विदर्शने ।
 चित्तस्य दान्तता^३ ज्ञानं सर्वत्राप्रतिधाति च ॥६५॥

१. ० पुद्गलोच्छेदशाश्वताः—ल० ।

२-२. ० मत्तनाधर्मं—ल० ।

३-३. दान्तताज्ञानं—ल० ।

सक्तेरभूमिर्यत्रेच्छं क्षेत्रान्तरगतिः समम् ।
सर्वत्र स्वात्मभावस्य दर्शनं चेति विशतिः ॥६६॥

द. अचला भूमिः

सर्वसत्त्वमनोज्ञानमभिजाक्रीडनं^१ शुभा ।
बुद्धक्षेत्रस्य निष्पत्तिबुद्धसेवापरीक्षणे ॥६७॥
अक्षज्ञानं जिनक्षेत्रशुद्धिर्मायोपमा स्थितिः ।
संचिन्त्य च भवादानमिदं कर्माष्टुधोदितम् ॥६८॥

६. साधुमतो भूमिः

प्रणिधानान्यनन्तानि देवादीनां रतज्ञता ।
नदीव प्रतिभानानां गर्भावक्रान्तिरुत्तमा ॥६९॥
कुलजात्योश्च गोत्रस्य परिवारस्य जन्मनः ।
नैष्क्रम्यबोधिवृक्षाणां^२ गुणपूरे^३ स्वसम्पदः^४ ॥७०॥

१०. धर्ममेघा भूमिः

नवभूमिरतिक्रम्य बुद्धभूमौ प्रतिष्ठते ।
येन ज्ञानेन सा ज्ञेया दशमी बोधिसत्त्वभूः ॥७१॥

[प्रतिपक्षसम्भारः]

प्रतिपक्षोऽष्टधा ज्ञेयो दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।
ग्राह्यग्राहकविकल्पानामष्टानामुपशान्तये^४ ॥७२॥

१. ० मभिजाक्रीडने-त्र० ।

२. नैष्क्रम्य बोधि०-द० ।

३-३. गुणपूरेश्च सम्पदः-ल० द० ।

४. ग्राह्यग्राहकविकल्पा०-ल० ।

२०—निर्याणप्रतिपत्तिः

उद्देशे समतायां च सत्त्वार्थे यत्नवर्जने ।

अत्यन्ताय च निर्याणं निर्याणं प्राप्तिलक्षणम् ॥७३॥

सर्वाकारज्ञतायां च निर्याणं मार्गगोचरम् ।

निर्याणप्रतिपज्ज्ञेया सेयमष्टविधात्मिका ॥७४॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे प्रथमाधिकारः ।

मार्गज्ञताधिकारः द्वितीयः

१—ध्यामीकरणतादीनि

ध्यामीकरणता^१ भाभिर्देवानां योग्यतां प्रति ।
विषयो नियतो व्याप्तिः स्वभावस्तस्य कर्म च ॥ १ ॥

२—श्रावकमार्गः

चतुर्णामार्यसत्यानामाकारानुपलम्भतः ।
श्रावकाणामयं मार्गो ज्ञेयो मार्गज्ञतानये ॥ २ ॥
रूपादिस्कन्धशून्यत्वाच्छून्यतानामभेदतः ।
ऊष्माणो^२ऽनुपलम्भेन तेषां मूर्धगतं मतम् ॥ ३ ॥
क्षान्तयस्तेषु नित्यादियोगस्थाननिषेधतः ।
दश^३ भूमोः समारभ्य विस्तरास्थानदेशनात् ॥ ४ ॥
अग्रधर्मगतं प्रोक्तमार्यश्रावकवर्त्मनि ।
तत्कस्य हेतोर्बुद्धेन बुद्ध्वा धर्मसमीक्षणात् ॥ ५ ॥

३—प्रत्येकबुद्धमार्गः

परोपदेशवैयर्थ्यं स्वयम्बोधात् स्वयम्भुवाम् ।
गम्भीरता च ज्ञानस्य खड्गानामभिधीयते ॥ ६ ॥
शुश्रूषा यस्य यस्यार्थे यत्र यत्र यथा यथा ।
स सोऽर्थः ख्यात्यशब्दोऽपि तस्य तस्य तथा तथा ॥ ७ ॥

१. ध्यामीकरणता—ल० ।

३-३. दशभूमिः—ल० द० !

२. ऊष्माणो—ल० !

ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।
 आधारतश्च विज्ञेयः खड्गमार्गस्य संग्रहः ॥ ८ ॥
 प्रज्ञप्तेरविरोधेन धर्मतासूचनाकृतिः ।
 ऊर्मगं मूर्धगं^१ रूपाद्यहानादिप्रभावितम् ॥ ९ ॥
 अध्यात्मशून्यताद्याभी रूपादेरपरिग्रहात् ।
 क्षान्ती रूपाद्यनुत्पादाद्याकारैरग्रधर्मता ॥ १० ॥

४—बोधिसत्त्वमार्गः

क्षान्तिज्ञानक्षणैः सत्यं^२ सत्यं प्रति चतुर्विधैः ।
 मार्गज्ञतायां खड्गमार्गः सानुशंसोऽयमुच्यते ॥ ११ ॥
 आधाराधेयताऽभावात्तथताबुद्धयोर्मिथः ।
 पर्यायेणाननुज्ञानं महत्ता साऽप्रमाणता ॥ १२ ॥
 परिमाणान्तताऽभावो रूपादेरवधारणम् ।
 तस्यां स्थितस्य बुद्धत्वेऽनुद्ग्रहात्यागतादयः^३ ॥ १३ ॥
 मैत्र्यादि शून्यता प्राप्तिर्बुद्धत्वस्य परिग्रहः ।
 सर्वस्य व्यवदानस्य सर्वाधिव्याधिशान्तनम्^४ ॥ १४ ॥
 निर्वाणग्राहशान्तत्वं बुद्धेभ्यो रक्षणादिकम् ।
 अप्राणिवधमारभ्य सर्वाकारज्ञतानये ॥ १५ ॥
 स्वयं^५ स्थितस्य सत्त्वानां स्थापनं परिणामनम् ।
 दानादीनां च सम्बोधाविति मार्गज्ञताक्षणाः ॥ १६ ॥

१. मूर्धग—ल० ।

२-२. सत्यसत्यं—द० ।

३. ० अनुग्रहा०—द० ।

४. - शान्तनम्—ल० ।

५-५. स्वयंस्थितस्य—ल० ।

५—भावनामार्गकारित्रम्

सर्वतो दमनं नाम सर्वतः क्लेशनिर्जयः ।
उपक्रमाविषह्यत्व^१ बोधिराधारपूज्यता ॥१७॥

सास्रवो भावनामार्गः

६—भावनामार्गाधिमुक्तिः

अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया स्वार्था च स्वपरार्थिका ।
परार्थिकैवेत्येषा च प्रत्येकं त्रिविधेष्यते ॥१८॥

मृद्वी मध्याधिमात्रा च मृदुमृद्धादिभेदतः ।
सा पुनस्त्रिविधेत्येवं^२ सप्तविंशतिधा मता ॥१९॥

७—भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च

स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च प्रज्ञापारमितां प्रति ।
अधिमुक्तस्य मात्राणां तत्रैस्त्रिभिरिष्यते ॥२०॥

८—परिणामना

विशेषः परिणामस्तु तस्य कारित्रमुत्तमम् ।
नोपलम्भाकृतिश्चासावविपर्ययसलक्षणः ॥२१॥

विविक्तो बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृतिगोचरः ।
सोपायश्चानिमित्तश्च बुद्धैरभ्यनुमोदितः ॥२२॥

१. उपक्रमाविषक्तत्वं—ल०, उपमक्रावि०—द० ।

२. ० विधेत्येयं—ल० ।

त्रैधातुकाप्रपन्नश्च परिणामोऽपरस्त्रिधा ।
मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च^१ महापुण्योदयात्मकः ॥२३॥

९—अनुमोदना

उपायानुपलम्भाभ्यां शुभमूलानुमोदना ।
अनुमोदे मनस्कारभावनेह विधीयते ॥२४॥

अनास्रवो भावनामार्गः

१०—अभिनिर्हारः

स्वभावः श्रेष्ठता तस्य सर्वस्यानभिसंस्कृतिः ।
नोपलम्भेन चर्माणामर्पणा च महार्थता ॥२५॥

११—अत्यन्तविशुद्धिः

बुद्धसेवा च दानादिरुपाये यच्च कौशलम् ।
हेतवोऽत्राधिमोक्षस्य धर्मव्यसनहेतवः ॥२६॥
माराधिष्ठानगम्भीरधर्मतानधिमुक्तते ।
स्कन्धाद्यभिनिवेशश्च पापमित्रपरिग्रहः ॥२७॥
फलशुद्धिश्च रूपादिशुद्धिरेव तयोर्द्वयोः ।
अभिन्नाच्छिन्नता यस्मादिति शुद्धिरुदीरिता ॥२८॥
क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य शिष्यखड्गजिनौरसाम् ।
हानाद् विशुद्धिरात्यन्तिकी तु बुद्धस्य सर्वथा ॥२९॥

मृदुमृद्रादिको मार्गः शुद्धिर्नवसु भूमिषु ।

अधिमात्राधिमात्रादेर्मलस्य प्रतिपक्षतः ॥३०॥

त्रिधातुप्रतिपक्षत्वं समता मानमेययोः ।

मार्गस्य चेष्यते तस्य चोद्यस्य परिहारतः ॥३१॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे द्वितीयाधिकारः ।

सर्वज्ञताधिकारः तृतीयः

१-प्रज्ञया न भवे स्थानम्

२-कृपया न शमे स्थितिः

नापरे न परे तीरे नान्तराले तयोः स्थिता ।

अध्वनां समताज्ञानात् प्रज्ञापारमिता मता ॥१॥

३-अनुपायेन दूरत्वम्

४-उपायेनाविदूरता

अनुपायेन दूरं सा सनिमित्तोपलम्भतः ।

उपायकौशलेनास्याः सम्यगासन्नतोदिता ॥२॥

५-विपक्षः

रूपादिस्कन्धशून्यत्वे धर्मेषु त्र्यध्वगेषु च ।

दानादौ बोधिपक्षेषु चर्यासंज्ञा विपक्षता ॥३॥

६-प्रतिपक्षः

दानादिष्वनहंकारः परेषां तन्नियोजनम् ।

सङ्गकोटीनिषेधोऽयं सूक्ष्मः सङ्गो जिनादिषु ॥४॥

तद्गाम्भीर्यं प्रकृत्यैव विवेकाद् धर्मपद्धतेः ।

एकप्रकृतिकं ज्ञानं धर्माणां सङ्गवर्जनम् ॥५॥

दृष्टादिप्रतिषेधेन तस्या^१ दुर्बोधतोदिता ।
 रूपादिभिरविज्ञानात् तदचिन्त्यत्वमिष्यते ॥६॥
 एवं कृत्वा यथोक्तो वै ज्ञेयः सर्वज्ञतानये ।
 अयं विभागो निःशेषो विपक्षप्रतिपक्षयोः ॥७॥

७-प्रयोगः

रूपादौ तदनित्यादौ तदपूरिप्रपूरयोः ।
 तदसङ्गत्वे चर्वायाः प्रयोगः प्रतिषेधतः ॥८॥
 अविकारो न कर्त्ता च प्रयोगो दुष्करस्त्रिधा ।
 यथाभव्य फलप्राप्तेरवन्ध्योऽभिमतश्च सः ॥९॥
 अपरप्रत्ययो यश्च सप्तधा ख्यातिवेदकः^२ ।

८-समता

चतुर्धाऽमनना तस्य रूपादौ^३ समता मता ॥१०॥

९-दर्शनमार्गः

धर्मज्ञानान्वयज्ञानक्षान्तिज्ञानक्षणात्मकः ।
 दुःखादिसत्ये दृङ्मार्ग एष सर्वज्ञतानये ॥११॥
 रूपं न नित्यं नानित्यमतीतान्तं विशुद्धकम् ।
 अनुत्पन्नानिरुद्धादि व्योमाभं लेपवर्जितम् ॥१२॥

१. तस्य--ल० ।

२. सप्तधाख्याति०--ल०; ब० ।

३. रूपादौ--ल० ।

परिग्रहेण निर्मुक्तमव्याहारं स्वभावतः ।
 प्रव्याहारेण नास्यार्थः परेषु प्राप्यते यतः ॥१३॥
 नोपलम्भकृत्यन्तविशुद्धिव्याध्यसम्भवः ।
 अपायोच्छित्यकल्पत्वे^१ फलसाक्षात्क्रियां प्रति ॥१४॥
 असंसर्गो निमित्तैश्च वस्तुनि व्यञ्जने द्वये^२ ।
 ज्ञानस्य या चानुत्पत्तिरिति सर्वज्ञताक्षणाः^३ ॥१५॥
 इति सेयं पुनः सेयं सेयं खलु पुनस्त्रिधा ।
 आधिकारत्रयस्यैषा समाप्तिः परिदोषिता ॥१६॥

इत्यभिज्ञमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापरमितोपदेशशास्त्रे तृतीयाधिकारः ।

१. ० कल्पत्वं—ल० ।

२. द्वयोः—ल० ।

३. सर्वज्ञताक्षणाः—ल० ।

सर्वाकाराभिसम्बोधाधिकारः चतुर्थः

१-आकाराः

वस्तुज्ञानप्रकाराणामाकारा इति लक्षणम् ।
सर्वज्ञतानां त्रैविध्यात् त्रिविधा एव ते मताः ॥१॥
असदाकारमारभ्य यावन्निश्चलताकृतिः ।
चत्वारः प्रतिसत्यं ते मार्गं पञ्चदश स्मृताः ॥२॥
हेतौ मार्गं च दुःखे च निरोधे च यथाक्रमम् ।
अष्टौ ते सप्त पञ्चेति षोडशेति च कीर्तिताः ॥३॥
स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धत्वाकारपरिचयम् ।
शिष्याणां बोधिसत्त्वानां बुद्धानां च यथाक्रमम् ॥४॥
सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्त्रिंशन्नव च ते मताः ।
त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन मार्गसत्यानुरोधतः ॥५॥
कृताधिकारा बुद्धेषु तेषूत्तमभूमूलकाः ।
मित्रैः सनाथाः कल्याणैरस्याः श्रवणभाजनम् ॥६॥
बुद्धोपासनसम्प्रश्नदानशीलादिचर्यया ।
उद्ग्रहधारणादीनां भाजनत्वं सतां मतम् ॥७॥

२-प्रयोगाः

रूपादिष्वनवस्थानात् तेषु योगनिषेधतः ॥
तत्तथतागम्भीरत्वात् तेषां दुरवगाहतः ॥८॥
तदप्रामाण्यतः कृच्छ्राच्चिरेण प्रतिबोधतः ।
व्याकृतावविवर्त्यत्वे नियमि सनिरन्तरे ॥९॥

आसन्नबोधे क्षिप्रं च परार्थेऽवृद्धचहानितः ।
 धर्माधर्माद्यदृष्टौ च रूपाचिन्त्याद्यदर्शने ॥१०॥
 रूपादेस्तन्निमित्तस्य तद्भावस्याविकल्पकः ।
 फलरत्नप्रदाता च शुद्धकः सावधिरुच सः ॥११॥

३-गुणाः

माराणां शक्तिहान्यादिश्चतुर्दशविधो गुणः ।

४-दोषाः

दोषाश्च षड् विबोद्धव्या^१श्चतुर्भिर्दशकैः सह ॥१२॥

५-लक्षणानि

लक्ष्यते येन तज्ज्ञेयं लक्षणं त्रिविधं च तत् ।
 ज्ञानं विशेषः कारित्रं स्वभावो यश्च लक्ष्यते ॥१३॥
 तथागतस्य निर्वृत्तौ लोके चालुज्यनात्मके^२ ।
 सत्त्वानां चित्तचर्यासु तत्संक्षेपे बहिर्गतौ ॥१४॥
 अक्षयाकारतायां च सरागादौ प्रविस्तृते ।
 महद्गतेऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने ॥१५॥
 अदृश्यचित्तज्ञाने च तदुन्मिञ्जादिसंज्ञकम् ।
 पुनस्तथताकारेण तेषां ज्ञानमतः परम् ॥१६॥
 तथतायां मुनेर्बोध^३तत्पराख्यानमित्ययम् ।
 सर्वज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणसंग्रहः ॥१७॥

१. विबोधव्या०—ब० ।

२. चालुज्यनात्मके—ल० ।

३. मुनेर्बोधे—ल०; द० ।

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

शून्यत्वे सानिमित्ते च प्रणिधानविवर्जिते^१ ।
अनुत्पादानिरोधादौ^२ धर्मताया अकोपने ॥१८॥
असंस्कारेऽविकल्पे च प्रभेदालक्षणत्वयोः ।
मार्गज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणमिष्यते ॥१९॥
स्वधर्ममुपनिश्चित्य विहारे तस्य सत्कृतौ ।
गुरुत्वे माननायां च तत्पूजाऽकृतकत्वयोः ॥२०॥
सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञान^३मदृष्टस्य च दर्शकम् ।
लोकस्य शून्यताकारसूचकज्ञापकाक्षगम् ॥२१॥
अचिन्त्याशान्ततादर्शि लोकमंज्ञानिरोधि च ।
ज्ञानलक्षणमित्युक्तं सर्वाकारज्ञतानये ॥२२॥
अचिन्त्यादिविशेषेण विशिष्टैः सत्यगोचरैः ।
विशेषलक्षणं षड्भिर्दशभिश्चोदितं क्षणैः ॥२३॥
अचिन्त्यातुल्यते^४ मेयसंख्ययोः^५ समतिक्रमौ^६ ।
सर्वार्यसंग्रहो विज्ञवेद्यासाधारणज्ञते^६ ॥२४॥
क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे प्रतिपत्समुदागमौ ।
आलम्बनं च साधारं साकल्यं सम्परिग्रहः ॥२५॥
अनास्वादश्च विज्ञेयो विशेषः षोडशात्मकः ।
विशेषमार्गो मार्गेभ्यो येनान्येभ्यो विशिष्यते ॥२६॥

१. ०विवर्जने—ल० ।

२. अनुत्पादननिरोधादौ—द० ।

३. ०वृत्तिसंज्ञान०—ल० ।

४. अचिन्त्यातुल्यत्वे—ल० ।

५-६. मेयसंख्येयास०—द० ।

६. ०साधारणज्ञत्वे—ल० ।

हितं सुखं च त्राणं च शरणं लयनं नृणाम् ।
 परायणं च द्वीपं च परिणायकसङ्गकम् ॥२७॥
 अनाभोगं त्रिभिर्यानिः फलासाक्षात्क्रियात्मकम् ।
 पश्चिम^१ गतिकारित्रमिदं कारित्रलक्षणम् ॥२८॥
 क्लेशलिङ्गनिमित्तानां विपक्षप्रतिपक्षयोः ।
 विवेको दुष्करैकान्ताबुद्देशोऽनुपलम्भकः ॥२९॥
 निषिद्धाभिनिवेशश्च यश्चालम्बनसंज्ञकः ।
 विप्रत्ययोऽविघाती च सोऽपदागत्यजातिकः ॥३०॥
 तथतानुपलम्भश्च स्वभावः षोडशात्मकः ।
 लक्ष्मीव^२ लक्ष्यते चेति चतुर्थं लक्षणं मतम् ॥३१॥

६—मोक्षभागोयम्

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।
 सर्वाकारावबोधेऽस्मिन् मोक्षभागोयमिष्यते ॥३२॥
 बुद्ध्याद्यालम्बना श्रद्धा वीर्यं दानादिगोचरम् ।
 स्मृतिराशयसम्पत्तिः समाधिरविकल्पना ॥३३॥
 धर्मेषु सर्वैराकारैर्ज्ञानं प्रज्ञेति पञ्चधा ।
 तीक्ष्णैः सुबोधा सम्बोधिर्दुर्बोधा मृदुभिर्मता ॥३४॥

७—विवेधभागोयम्

आलम्बनं सर्वसत्त्वा^३ ऊष्णामिह शस्यते^४ ।
 समचित्तादिराकारस्तेष्वेव दशधोदितः ॥३५॥

१-१. पश्चिमगति० ल० ।

२. लक्ष्मेव—द०; ल० ।

३. सर्वे सत्त्वाः—ल० ।

४. शक्यते—द० ।

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

स्वयं पापान्निवृत्तस्य दानाद्येषु स्थितस्य च ।
तयोर्नियोजनान्येषां वर्णवादानुकूलते ॥३६॥
मूर्धगं स्वपराधारं सत्यज्ञानं तथा क्षमा ।
तथाग्रधर्मा विज्ञेयाः सत्त्वानां पाचनादिभिः ॥३७॥

८—अवैवर्तिको गणः

निर्वेधाङ्गान्युपादाय दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।
ये बोधिसत्त्वा वर्तन्ते सोऽत्रावैवर्तिको गणः ॥३८॥
रूपादिभ्यो निवृत्त्याद्यैर्लिङ्गैर्विंशतिधेरितैः ।
निर्वेधाङ्गस्थितस्येदमवैवर्तिकलक्षणम् ॥३९॥
रूपादिभ्यो निवृत्तिश्च विचिकित्साऽक्षणक्षयो ।
आत्मनः^१ कुशलस्थस्य परेषां तन्नियोजनम् ॥४०॥
पराधारं च दानादि गम्भीरेऽर्थेऽप्यकांक्षणम् ।
मैत्रं कायाद्यसंवासः पंचधावरणेन च ॥४१॥
सर्वानुशयहानं च स्मृतिसम्प्रज्ञता^२ शुचि ।
चीवरादि^३ शरीरे च कृमीणामसमुद्भवः ॥४२॥
चित्ताकौटिल्यमादानं धूतस्यामत्सरादिता ।
धर्मतायुक्तगामित्वं लोकार्थं नरकैषणा ॥४३॥

१. आत्मना--ल० ।

२. स्मृतसम्प्रज्ञता--ल० ।

३-३. चीवरादिशरीरे--द० ।

परैरनेयता भारस्यान्यमार्गोपदेशिनः ।
 मार इत्येव^१ ^१बोधश्च चर्या बुद्धानुमोदिता ॥४४॥
 ऊष्ममूर्धसु^२ ^३सक्षान्तिष्वग्रधर्मेष्ववस्थितः^४ ।
 लिङ्गैरमीभिर्विशत्या सम्बोधेर्न निवर्तते^५ ॥४५॥
 क्षान्तिज्ञानक्षणाः षट् च पञ्च^६ ^६पञ्च च दृक्पथे ।
 बोधिसत्त्वस्य विज्ञेयमवैवर्तिकलक्षणम् ॥४६॥
 रूपादिसंज्ञाव्यावृत्तिर्दाढ्यं चित्तस्य हीनयोः ।
 यानयोर्विनिवृत्तिश्च ध्यानाद्यङ्गपरिक्षयः ॥४७॥
 कायचेतोलघुत्वं च कामसेवाभ्युपायिकी ।
 सदैव ब्रह्मचारित्वमाजीवस्य विशुद्धता ॥४८॥
 स्कन्धादावन्तरायेषु सम्भारे सेन्द्रियादिके ।
 समरे मत्सरादौ च नेति योगानुयोगयोः ॥४९॥
 विहारप्रतिषेधश्च धर्मस्याणोरलब्धता ।
 निश्चितत्वं स्वभूमौ च भूमित्रितयसंस्थितिः ॥५०॥

१-१. इत्येवबोधश्च--ल०; द० ।

२. ऊष्मामूर्धसु--ब० ।

३. स क्षान्ति०--द० ।

४. ष्वग्रधर्मेषु च स्थितः--ल० ।

५. निवर्तते--ल०; द० ।

६-६. पञ्चपञ्च--ल० ।

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशवास्त्रे

धर्मार्थं^१ जीवितत्याग इत्यमी षोडश क्षणाः ।

अत्रैवर्तिकलिङ्गानि दृङ्मार्गस्थस्य धीमतः ॥५१॥

गम्भीरो भावनामार्गो गाम्भीर्यं शून्यतादिकम् ।

समारोपापवादान्तमुक्तता सा गभीरता ॥५२॥

चिन्तानुलननिध्यानान्यभीक्षणं भावनापथः ।

निर्वेधाङ्गेषु दृङ्मार्गे भावनामार्ग एव च ॥५३॥

प्राबन्धिकत्वादिष्टोऽसौ नवधा च प्रकारतः ।

मृदुमध्याधिमात्राणां पुनर्मृद्वादिभेदतः ॥५४॥

असंख्येयादिनिर्देशाः परमार्थेन न क्षमाः ।

कृपानिष्यन्दभूतास्ते संवृत्याभिमता^२ मुनेः ॥५५॥

हानिवृद्धी^३ न^३ युज्येते निरालापस्य वस्तुनः ।

भावनाख्येन किं ह.नं वर्त्मना किमुदागतम् ॥५६॥

यथा बोधिस्तथैवासाविष्टस्यार्थस्य साधकः ।

तथतालक्षणा बोधिः सोऽपि तल्लक्षणो मतः ॥५७॥

पूर्वेण बोधिर्नो युक्ता मनसा पश्चिमेन वा ।

दीपदृष्टान्तयोगेन गम्भीरा धर्मताष्टधा ॥५८॥

१. धर्मार्थे ल० ।

२. संवृत्या०—ल० ।

३-३. न हानिवृद्धी—ल० ।

उत्पादे च निरोधे च तथतायां गभीरता ।
ज्ञेये ज्ञाने^१ च चर्यामद्वयोपायकौशले^२ ॥५९॥

९—भवशान्त्योः समता

स्वप्नोपमत्वाद् धर्माणां भवशान्त्योरकल्पना ।
कर्माभावादिचोद्यानां परिहारा^३ यथोदिताः^४ ॥६०॥

१०—अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धिः

सत्त्वलोकस्य याऽशुद्धिस्तस्याः शुद्धचुपहारतः ।
तथा भाजनलोकस्य बुद्धक्षेत्रस्य शुद्धता ॥६१॥

११—उपायकौशलम्

विषयोऽस्य प्रयोगश्च शात्रवाणामतिक्रमः ।
अप्रतिष्ठो^५ यथावेधमसाधारणलक्षणः ॥६२॥
असक्तोऽनुपलम्भश्च निमित्तप्रणिधिक्षतः ।
तल्लिङ्गं^६ चाप्रमाणं च दशधोपायकौशलम् ॥६३॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे चतुर्धिकारः ।

-
१. दाने—द० ।
२. कौशले च--द० ।
३. परिहारो--ल० ।
४. यथोदितः--ल० ।
५. अप्रतिष्ठा—ल० ।
६-६. तल्लिङ्गश्चाप्रमाणश्च--द० ।

मूर्धाभिसमयाधिकारः पञ्चमः

१—लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः)

स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभसर्वधर्मेक्षणादिकम्^१ ।
मूर्धप्राप्तस्य^२ योगस्य लिङ्गं द्वादशधा मतम् ॥१॥

२—विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)

^३जम्बुद्वीपजनेयत्ताबुद्धपूजाशुभादिकाम्^४ ।
उपमां बहुधा कृत्वा विवृद्धिः षोडशात्मिका ॥२॥

३—निरूढिः (क्षान्तिः मूर्धप्रयोगः)

त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां परिपूरिरनुत्तरा ।
अपरित्यक्तसत्त्वार्था निरूढिरभिधीयते ॥३॥

४—चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्माख्यः मूर्धप्रयोगः)

चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्रकोपमः^५ ।
कृत्वा पुण्यबहुत्वेन समाधिः परिकीर्तितः ॥४॥

५—दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)

प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ।
ग्राह्यौ विकल्पौ विज्ञेयावयथाविषयात्मकौ ॥५॥

१. स्वप्नाभा०—ब० ।

२. मूर्धं प्राप्तस्य—ल० ।

३. जाम्बु०—ल० ।

४. शुभादिकम्—ल० ।

५. साहस्रकोपमाः—ल०, ब० ।

द्रव्यप्रज्ञसिसत्सत्त्वविकल्पौ^१ ग्राहकौ मतौ ।
 पृथग्जनार्यभेदेन प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ॥६॥

ग्राह्यौ चेन्न तथा स्तोऽर्थौ कस्य तौ ग्राहकौ मतौ ।
 इति ग्राहकभावेन शून्यतालक्षण^२ तयोः ॥७॥

एष स्वभावे गोत्रे च प्रतिपत्समुदागमे ।
 ज्ञानस्यालम्बनाभ्रान्तौ प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥८॥

स्वस्मिन्नधिगमे कर्तृतत्कारित्रक्रियाफले ।
 प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठानो विकल्पो नवधा मतः ॥९॥

भवशान्तिप्रपातित्वान्यूनत्वेऽधिगमस्य च ।
 धरिग्रहस्याभावे च वैकल्ये प्रतिपद्गते^३ ॥१०॥

परप्रत्ययगामित्वे समुद्देशनिवर्तने^४ ।
 प्रादेशिकत्वे नानात्वे स्थानप्रस्थानमोहयोः ॥११॥

पृष्ठतो गमने चेति विकल्पोऽयं नवात्मकः ।
 निवृत्तिपक्षाधिष्ठानः श्रावकादिमनोभवः ॥१२॥

ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयो ग्रहणप्रतिमोक्षणे ।
 मनस्क्रियायां धातूनामुपश्लेषे त्रयस्य च ॥१३॥

१. द्रव्यप्रज्ञसिसत्सत्त्वे विकल्पौ—ल० ।

२. शून्यता लक्षणं—ल० ।

३. प्रतिपं गते—ल० ।

४. समुद्देशे निवर्तने—ल० ।

स्थाने चाभिनिवेशे च प्रज्ञप्ती धर्मवस्तुनः ।
 सक्तौ च प्रतिपक्षे च ययेच्छं च गतिक्षतौ ॥१४॥

यथोद्देशमनिर्याणे मार्गमार्गावधारणे ।
 सनिराधे समुत्पादे वस्तुयोगत्रियोगयोः ॥१५॥

स्थाने गोत्रस्य नाशे च प्रार्थनाहेत्वभावयोः १ ।
 प्रत्यर्थिकोपलम्भे च विकल्पो ग्राहकोऽपरः ॥ १६ ॥

बोधौ सन्दर्शनान्येषां तद्धेतोश्च परीन्दना ।
 तत्प्राप्त्यनन्तरो हेतुः पुण्यबाहुल्यलक्षणः ॥ १७ ॥

क्षयानुत्पादयोर्ज्ञाने^२ मलानां बोधिरुच्यते ।
 क्षयाभावादनुत्पादात्ते हि ज्ञेये यथाक्रमम् ॥ १८ ॥

प्रकृतावनिरुद्धायां दर्शनाख्येन वर्त्मना ।
 विकल्पजातं किं क्षीणं किं^३वानुत्पत्तिमागतम् ॥ १९ ॥

सत्ता च नाम धर्माणां ज्ञेये^४चावरणक्षयः ।
 कथ्यते यत्परैः शास्तुरत्र विस्मीयते मया ॥ २० ॥

नापनेयमतः किञ्चित् प्रक्षेप्तव्यं^५ न किञ्चन ।
 द्रष्टव्यं भूततो भूतं भूतदर्शी^६ विमुच्यते ॥ २१ ॥

१. ० हेत्वाभावयोः—ल० ।

२. ० नुत्पादयोर्ज्ञानं—ल० ।

३. चानुत्पत्ति०—ल०; ब० ।

४. चावरणक्षयः—ल०; ब० ।

५. प्रक्षेप्तव्यं—ल० ।

६. भूतदर्शी—ल० ।

एकैकस्यैव^१ दानादौ तेषां यः संग्रहो मिथः ।

स एकक्षणिकः^२ ३क्षान्तिसंगृहीतोऽत्र दृक्पथः^३ ॥२२॥

स^४ ५समाधि समापद्य ततः सिंहविजृम्भितम् ।

अनुलोमं^६ ७विलोमं च प्रतीत्योत्पादमीक्षते ॥२३॥

६—भावंनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)

कामाप्तमबधोक्त्य विज्ञानमसमाहितम् ।

सनिरोधाः समपत्तीर्गत्वागम्य नव द्विधा ॥२४॥

एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्सप्ताष्टव्यक्तिक्रमात्^८ ।

९अवस्कन्दसमापत्तिरनिरोधमतुल्यता^९ ॥२५॥

संक्षेपे विस्तरे बुद्धे १सानाथ्येनापरिग्रहे ।

त्रैकालिके गुणाभावे श्रेयसस्त्रिविधे पथि ॥२६॥

१. एकैकस्यैव--ब० ।

२-२. ० क्षणिकक्षान्ति ० ल० ।

३. दृक्पथे - द० ।

४-४. समाधि स--ल० ।

५-५.-अनुलोमविलोमं--ल० ।

६. ० चतुष्पञ्च०--ल० ।

७. अवस्कन्ध०--ब० ।

८. ० पत्तिरानिरोध०--ल०, द०; ० मतुल्यता--ल० ।

९. सनाथ्येना०--ल० ।

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारम्भितोपदेशशास्त्रे

एको ग्राह्यविकल्पोऽयं^१ प्रयोगाकारगोचरः ।

द्वितीयश्चित्तचैतानां प्रवृत्तिविषयो मतः ॥ २७ ॥

अनुत्पादस्तु चित्तस्य बोधिमण्डामनस्क्रिया ।

हीनयानमनस्कारौ सम्बोधेरमनस्कृतिः ॥ २८ ॥

भावनेऽभावने चैव तद्विपर्यय एव च ।

अयथार्थश्च विज्ञेयो विकल्पो भावनापथे ॥ २९ ॥

ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयः सत्त्वप्रज्ञसिगोचरः ।

धर्मप्रज्ञप्त्यशून्यत्वसक्तिप्रविचयात्मकः^२ ॥ ३० ॥

कृते^३ च वस्तुनो यानत्रितये च स कीर्तितः ।

दक्षिणायामशुद्धौ^४ वा चर्यायाश्च विकोपने ॥ ३१ ॥

सत्त्वप्रज्ञसितद्धेतुविषयो नवधाऽपरः ।

भावनामार्गसम्बद्धो^५ विपक्षस्तद्विघाततः ॥ ३२ ॥

सर्वज्ञतानां तिसृणां^६ यथास्वं त्रिविधावृत्ती ।

शान्तिमार्गतथतादिसम्प्रयोगवियोगयोः ॥ ३३ ॥

१. ग्राह्यावकल्पो—ल० ।

२. ० प्रज्ञप्त्यशून्यत्वे सक्ति०—ल०; द० ।

३-३. कृतेन—ल०; द० ।

४. च—ल०; द० ।

५. ० सम्बद्धो—द० ।

६. तिसृणां—द० ।

७. शान्तिमार्गे तथता०—द० ।

असमत्वे च दुःखादौ वलेशानां प्रकृतावपि ।
द्वयाभावे च संमोहे विकल्पः पश्चिमो मतः ॥ ३४ ॥
आसां क्षये सतीतीनां चिरायोच्छ्वसिता इव ।
सर्वाकारजगत्सौख्यसाधना^१ गुणसम्पदः ॥३५॥
सर्वाः सर्वाभिसारेण निकामफलशालिनम् ।
भजन्ते तं महासत्त्वं^२ महोदधिमिवापगाः ॥३६॥

७—आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोगः)

त्रिसाहस्रजनं शिष्यखड्गाधिगमसम्पदि ।
बोधिसत्त्वस्य च न्यामे^३ प्रतिष्ठाप्य^४ शुभोपमा ॥३७॥
कृत्वा पुण्यबहुत्वेन बुद्धत्वाप्तेरनन्तरः ।
आनन्तर्यसमाधिः स सर्वाकारज्ञता च तत् ॥३८॥
आलम्बनमभावोऽस्य स्मृतिश्चाधिपतिर्मतः ।
आकारः^५ शान्तता चात्र जल्पाजल्पिप्रवादिनाम् ॥३९॥
आलम्बनोपपत्ती च तत्स्वभावावधारणे ।
सर्वाकारज्ञताज्ञाने परमार्थे संसंवृत्तौ^६ ॥ ४०॥

१. ०साधना—ब० ।

२. माहसत्त्वं—ब० ।

३. न्याये—ल० ।

४-४. प्रतिष्ठाप्यशुभो—ल०, ब० ।

५. अकारः—ब० ।

६. संसंवृत्तौ—ल०, ब० ।

प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु सोपाये समये मुनेः ।
 विपर्यासे समागे च प्रतिपक्षविपक्षयोः^१ ॥४१॥
 लक्षणे भावनायां च मता विप्रतिपत्तयः ।
 सर्वाकारज्ञताधारा षोडा^२ दश च वादिनाम् ॥४२॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे पञ्चमप्रधिकारः

१. प्रतिपक्षावपक्षयोः—ल० ।

२. षोडा—ब० ।

आनुपूर्विकाधिकारः षष्ठः

दानेन प्रज्ञया यावद् बुद्धादौ स्मृतिभिश्च सा ।

धर्माभावस्वभावेनेत्यनुपूर्वक्रिया मता ॥१॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे षष्ठाधिकारः ।

एकक्षणाभिसम्बोधाधिकारः सप्तमः

१—अविपाकलक्षणः

अनास्रवाणां सर्वेषामेकैकेनापि संग्रहात् ।

एकक्षणावबोधोऽयं ज्ञेयो दानादिना मुनेः ॥१॥

अरघट्टं यथैकापि पदिका पुरुषेरिता ।

सकृत् सर्वं चालयति ज्ञानमेकक्षणे तथा ॥२॥

२—विपाकलक्षणः

विपाकधर्मतावस्था सर्वशुक्लमयी यदा ।

प्रज्ञापारमिता जाता ज्ञानमेकक्षणे तदा ॥३॥

३—अलक्षणलक्षणः

स्वप्नोपमेषु धर्मेषु स्थित्वा दानादिचर्यया ।

अलक्षणत्वं धर्माणां क्षणेनैकेन विन्दति ॥४॥

४—अद्वयलक्षणः

स्वप्नं तद्दर्शनं^१ चैव द्वययोगेन नेक्षते ।

धर्माणामद्वयं तत्त्वं क्षणेनैकेन पश्यति ॥५॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे सप्तमाधिकारः ।

धर्मकायाधिकारः अष्टमः

१—स्वभावकायः

सर्वाकारां विशुद्धिं ये धर्माः प्राप्ता निरास्रवाः ।

स्वाभाविको मुनेः कायस्तेषां प्रकृतिलक्षणः ॥१॥

२—ज्ञानधर्मकायः

बोधपक्षाप्रमाणानि विमोक्षा अनुपूर्वशः ।

नवात्मिका समापत्तिः कृत्स्नं दशविधात्मकम्^१ ॥२॥

अभिभवायतनान्यष्टप्रकाराणि प्रभेदतः ।

अरणा प्रणिधिज्ञानमभिज्ञाः प्रतिसंविदः ॥३॥

^२सर्वाकाराश्चतस्रोऽथ शुद्धयो वशिता दश ।

बलानि दश चत्वारि वैशारच्चान्यरक्षणम् ॥४॥

त्रिविधं स्मृत्युपस्थानं त्रिधाऽसंमोषधर्मता ।

वासनायाः समुद्घातो महती करुणा जने ॥५॥

आवेणिका मुनेरेव धर्मा येऽष्टादशेरिताः ।

सर्वाकारज्ञता चेति धर्मकायोऽभिधीयते ॥६॥

श्रावकस्यारणादृष्टेनृक्लेशपरिहारिता ।

तत्क्लेशस्रोतउच्छित्यै^३ ग्रामादिषु जिनारणा ॥७॥

१. ० विधात्मिकम्—ब० ।

२. सर्वाकारश्चतस्रोऽथ—ब० ।

३-३. ० उच्छित्यैग्रामादिषु—ब० ।

^१अनाभोगमनासङ्गमव्याघातं सदा स्थितम् ।
 सर्वप्रश्नापनुद् बौद्धं प्रणिधिज्ञानमिष्यते ॥८॥
 परिपाकं गते हेतौ यस्य यस्य यदा यदा ।
 हितं भवति कर्तव्यं प्रथते तस्य तस्य सः ॥९॥
 वर्षत्यपि हि पर्जन्ये नैव^२ ^३बीजं प्ररोहति ।
 समुत्पादेऽपि बुद्धानां नाभव्यो भद्रमश्नुते ॥१०॥
 इति कारित्रवैपुल्याद् बुद्धो व्यापी निरुच्यते ।
 अक्षयत्वाच्च तस्यैव नित्यं इत्यपि कथ्यते ॥११॥

३—सम्भोगकायः

द्वात्रिंशल्लक्षणाशीतिव्यञ्जनात्मा मुनेरयम् ।
 साम्भोगिको मतः कायो महायानोपभोगतः ॥१२॥
 चक्राङ्कहस्तः^३ ^३क्रमकूर्मपादो
^४जालावनद्वाङ्गुलिपाणिपादः ।
 करो सपादो तरुणो मूढं च
 समुत्सदैः सप्तभिराश्रयोऽस्य ॥१३॥

१. अनाभोगमनासङ्गमव्या०—ल० ।

२-२. नैवाबीजं—ल० ।

३-३. ०हस्तक्रम०—ल० ।

४. जालावन०—ब० ।

दीर्घाङ्गुलिव्यापतपाणिगात्रं^१

प्राज्यं^२ त्वृजूच्छङ्खपदोर्ध्वरोमा ।

एणेयजङ्घश्च पटूरुबाहुः

^३कोशावनद्धोत्तमवस्तिगुह्यः ॥१४॥

सुवर्णवर्णः प्रतनुच्छविश्च

प्रदक्षिणैकैकसुजातरोमा

ऊर्णाङ्कितास्यो हरिपूर्वकायः

स्कन्धो वृतावस्य चितान्तरांसः ॥१५॥

होनो रसः ख्याति^४ रसोत्तमोऽस्य

न्यग्रोधवन्मण्डलतुल्यमूर्तिः ।

उष्णीषमूर्धा पृथुचारुजिह्वो

ब्रह्मस्वरः^५ सिंहहनुः^६ सुशुक्लाः^७ ॥१६॥

‘तुल्याः प्रमाणेऽविरलाश्च^८ दन्ता

^९अन्यूनसंख्या दशिकाश्चतस्रः ।

नीलेक्षणो गोवृषपक्ष्मनेत्रो

द्वात्रिंशदेतानि हि लक्षणानि ॥१७॥

१. पाणिगात्रं—ल० ।

२-२. प्राज्यमृजू—ल० ।

३. कोशावधानो० ल०, ब० ।

४-४. ख्यातिरसो—ब० ।

५. ब्रह्मस्वरः—ब० ।

६. सिंहहनुश्च—ल० ।

७. शुक्लाः—ल० ।

८-८. तुल्याप्रमाणाविरलाश्च—ल० ।

९. अन्यून०—ब० ।

यस्य यस्यात्र यो हेतुर्लक्षणस्य प्रसाधकः ।
तस्य तस्य प्रपूर्यायं समुदागमलक्षणः ॥१८॥

गुरूणामनुयानादिदृढता^१ संवरं प्रति ।
संग्रहासेवनं^२ दानं प्रणोतस्य च वस्तुनः ॥१९॥

वध्यमोक्षसमादानं^३ विवृद्धिः कुशलस्य च ।
इत्यादिको यथासूत्रं हेतुर्लक्षणसाधकः ॥२०॥

ताम्राः^४ स्निग्धाश्च^५ तुङ्गाश्च नखा^६ "अङ्गुलयो मुनेः ।
वृत्ताश्चितानुपूर्वाश्च गूढा निर्ग्रन्थयः शिराः ॥२१॥

गूढी गुल्फी समी पादौ सिंहेभद्विजगोपतेः ।
विक्रान्तं दक्षिणं चारुगमनमृजुवृत्तता^७ ॥२२॥

मृष्टानुपूर्वते मेध्यमृदुत्वे शुद्धगात्रता ।
पूर्णव्यञ्जनता^८ चारुपृथुमण्डलगात्रता ॥२३॥

१. ०मनुयानादि दृढता - ल० ।

२. संग्रहो सेवनं—ल० ।

३. वध्यमोक्षः समादानं—ल० ।

४-४. ताम्रस्निग्धाश्च—ल० ।

५-५. नखाङ्गुलयो—ब० ।

६. वृत्तश्चितता०— ब० ।

७-७. चारु गमनमृजु वर्तते—ल०; ०वृत्तते०—ब० ।

८. पूर्णव्यञ्ज०—ब० ।

अभिसमयालङ्कारै नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

समक्रमत्वं शुद्धत्वं नेत्रयोः सुकुमारता ।

अदीनोत्सदगात्रत्वे^१ सुसंहतनगात्रता ॥२४॥

सुविभक्ताङ्गता ध्वान्तप्रध्वस्तालोकशुद्धता ।

^२वृत्तमृष्टाक्षताक्षामकुक्षिताश्च गभीरता ॥२५॥

दक्षिणावर्तता नाभेः समन्ताद् दर्शनीयता ।

समाचारः शुचिः कालतिलकापगता तनुः ॥२६॥

करौ तूलमृद् स्निग्धगम्भीरायतलेखता ।

नात्यायतं वचो बिम्बप्रतिबिम्बोपमौष्ठता ॥२७॥

मृद्धी तन्वी च रक्ता च जिह्वा जोमूतघोषता ।

चारुमञ्जुस्वरो दंष्ट्रा वृत्तास्तीक्ष्णाः सिताः समाः ॥२८॥

अनुपूर्वी गतास्तुङ्गा नासिका परमं शुचिः ।

विशाले नयने पक्ष्मचित्तं^३ पद्मदलाक्षिता ॥२९॥

आयतश्लक्ष्णमुस्निग्धसमरोम्नौ भ्रुवौ भुजौ ।

पीनायती समी कर्णावुपघातविर्वर्जितौ ॥३०॥

ललाटमपरिम्लानं पृथुपूर्णोत्तमाङ्गता^४ ।

भ्रमराभाक्षिताः श्लक्ष्णा असंलुलितमूर्तयः^५ ॥३१॥

१. अदीनोत्सद०—द० ।

२. ०क्षतक्षाम०—ल० ।

३-३. पक्ष्मचित्तपद्म०—ल० ।

४. पृथु पूर्णोत्तमा०—ल० ।

५. असंलुडित० - ब० ।

केशा अपरुषाः पुसां सौरभ्यादपहारिणः^१ ।
श्रीवत्सः स्वस्तिकं चेति बुद्धानुव्यञ्जनं मतम् ॥३२॥

४—नैर्माणिककायः

करोति येन चित्राणि हितानि जगतः समम् ।
आभवात्^२ सोऽनुपच्छिन्नः कायो नैर्माणिको मुनेः ॥३३॥

बुद्धकारित्राणि

तथा कर्माप्यनुच्छिन्नमस्यासंसारमिष्यते ।
गतीनां शमनं^३ कर्म संग्रहे च चतुर्विधे ॥३४॥
निवेशनं ससंक्लेशे व्यवदानावबोधने ।
सत्त्वानामर्थयाथात्म्ये षट्सु पारमितासु च ॥३५॥
बुद्धमार्गे प्रकृत्यैव शून्यतायां द्वयक्षये ।
संकेतेऽनुपलम्भे च परिपाके च देहिनाम् ॥३६॥
बोधिसत्त्वस्य मार्गेऽभिनिवेशस्य निवारणे ।
बोधिप्राप्ती जिनक्षेत्रविशुद्धौ^४ निर्यति प्रति ॥३७॥
अप्रमेये च सत्त्वार्थे बुद्धसेवादिके गुणे ।
बोधेरङ्गेष्वनाशे च कर्मणां सत्यदर्शने ॥३८॥

१. सौरभ्यान्यप०—द० ।

२. आ भवात्—द० ।

३. शमने—ल० ।

४. जिनक्षेत्रे विशुद्धौ—ल० ।

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

विपर्यासप्रहाणे च तदवस्तुकतानये ।
व्यवदाने ससम्भारे संस्कृतासंस्कृते प्रति ॥३९॥
व्यतिभेदापरिज्ञाने निर्वाणे च निवेशनम्^१ ।
धर्मकायस्य कर्मदं सप्तविंशतिधा मतम् ॥४०॥

इत्यभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे अष्टमाधिकारः

मध्यमरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

लक्षणं तत्प्रयोगस्तत्प्रकर्षस्तदनुक्रमः ।
तन्निष्ठा तद्विपाकश्चेत्यन्यः षोढार्थसंग्रहः ॥१॥

संक्षिप्तरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

विषयस्त्रितयो हेतुः प्रयोगश्चतुरात्मकः ।
धर्मकायः^२ फलं कर्मेत्यन्यस्त्रेधार्थसंग्रहः^३ ॥२॥

अभिसमयालङ्कारो नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रं समाप्तम् ॥

१. निवेशने—ल० ।

२-२. धर्मकायफलं—ल० ।

३. कर्म अन्यस्त्रेषां—ल० ।

प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्र

आचार्यहरिभद्रकृता

अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था

प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

आचार्यहरिभद्रकृता

अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था

सर्वाकारज्ञताधिकारः प्रथमः

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वेभ्यः

मंगलाचरणम्

प्रज्ञापारमितायै यस्यास्तदलङ्कारकारिकाणाम् ।
सर्वालङ्कारणार्थं क्रियते व्याख्या नमस्तस्यै ॥ १ ॥
जगदासङ्गसङ्गेन त्वार्यासङ्गेन तायिना ।
आकर्ण्यजितनाथात्तन्महाशास्त्रं व्यभज्यत ॥ २ ॥
जगद्धितपरो बन्धुः वसुबन्धुः स्वकाशयम् ।
चान्तज्ञेयं समाश्रित्य तद्व्याख्यामकरोत्ततः ॥ ३ ॥
आर्यान्तर्गणितः ख्यातो विमुक्तिरिति तत्कृताम् ।
अकृतामिव तां द्रष्ट्वा चक्रेऽन्यां मध्यया धिया ॥ ४ ॥
ततो विमुक्तिसेनेन शास्त्राण्यप्राप्य सर्वशः ।
श्रद्धाभूमिस्थितेनापि व्याख्याता स्वमनीषया ॥ ५ ॥
एवं विद्वद्वरैः प्रोक्ते किञ्चिन्नैन्यून्यमीक्ष्यते ।
अस्मिन् सर्वं सुसम्पन्नं महदाश्चर्यकारकम् ॥ ६ ॥
अयं सुदुर्लभः पन्थाः गम्भीरश्च यथार्थकः ।
सुविमृश्यश्च विद्वद्भिः प्राप्तो बुद्धानुकम्पया ॥ ७ ॥

अभिसमयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायां

सर्वथा मम नास्त्येव गोचरोऽप्यहमुत्सहे ।
पुण्यविध्यनुकूलत्वात् स्वपरोपचिकीर्षया ॥ ८ ॥

आर्यमैत्रेयः सदाचारानुवृत्तिमात्मनः प्रख्यापयन् स्वप्रतिसंविज्जानेन प्रज्ञा-
पारमिताविषयकः प्रसाद एव सर्वश्रेयः प्राप्तिप्रधानहेतुरित्यवधृत्य परं निरतिशया-
नन्तगुणरत्नाकरभगवत्यां प्रवर्तयितुं प्रसादोत्पादनाय तावदादौ यथागुणाभिधान-
पुरःसरं जननीं नमस्कुर्वन्नाह—

या सर्वज्ञतया नयत्युपशमं शान्तैषिणः श्रावकान्
या मार्गज्ञतया जगद्धितकृतां लोकार्थसम्पादिका ।
सर्वाकारमिदं वदन्ति मुनयो विश्वं यया संगता-
स्तस्यै श्रावकबोधिसत्त्वगणिनो बुद्धस्य मात्रे नमः ॥ १ ॥

अनया कारिकया अस्याः अतिशयमाहात्म्यवत्त्वम् अभिहितम् । तच्छ्रुत्वा
तावच्छ्रद्धानुसारिणः अस्यां निःसंशयमचिरेण श्रद्धामुत्पादयन्ति । धर्मानु-
सारिणोऽपि एकानेकस्वभावविद्युक्तत्वादित्यादिप्रमाणेन अनुत्पन्नवस्तुमार्गाकार-
परिज्ञानकारिकार्थलक्षणजनन्यां बाधाम् अदृष्ट्वा त्रिसर्वज्ञतास्वरूपत्रयात्मिका
बुद्धादिनिर्मात्री प्रज्ञापारमितावश्यमेव सम्भविनीत्यवधृत्य तस्यां प्रसादमुत्पाद-
यन्ति । तस्यां प्रसादेन तद्गुणाभिलाषिणः उभयविधा अपि पुद्गलाः तत्तदाश्रित-
प्रवचनधारणाच्चर्थं सर्वथा अत्यन्तमाद्रियन्ते । ततः श्रुतमयादिज्ञानोत्पादक्रमेण
सुश्रेयोऽधिगताः भवन्ति । अत एव भगवत्यां प्रसाद एव सर्वश्रेयोऽधिगमहेतुः ।

तत्र तिसृभिः सर्वज्ञताभिरष्टावर्थाः सङ्गृहीता भवन्ति । ताभिश्च
वक्ष्यमाणविधिना सर्वार्थाः सम्पत्स्यन्त इति मनसि निधाय त्रिसर्वज्ञताभिः
प्रज्ञापारमितां स्तौति । श्रावकः, तत्पक्षनिक्षिप्तः किञ्चिद्द्विमोक्षाधिकः एकक्रम-
निर्दिष्टः प्रत्येकबुद्धश्च निर्वाणाभिलाषिणौ, तयोः अनुत्पन्नसर्ववस्तुज्ञतया सोपधि-
निरुपधिलक्षणद्विविधनिर्वाणप्रापिका या, यावत्संसारं जगद्धितकृतां बोधिसत्त्वाना-
मनुत्पन्नसर्वमार्गज्ञतया सर्वलोकार्थसम्पादिका या, अनुत्पन्नसर्वाकारज्ञतया यया
सङ्गताः संयतकायाः प्रधानयोगीश्वरा बुद्धाः सर्वथा चरितप्रतिपक्षसर्वधर्मचक्रान्
प्रवर्तयन्ति । तस्यै श्रावकादिपरिवृतबुद्धानामुत्पादयिष्यै मात्रे नमः । एवं नमस्कार-

स्तुतिपूर्वकेणाभिसमयालङ्कारशास्त्रेण वस्तु-प्रतिपक्षाकारेषु कस्मिंश्चिदेकस्मिन् (पक्षे) संगृहीते, प्रथमपक्षे तावत्तदर्थपरिश्रमवैयर्थ्यम् । तथा हि न हि तदस्ति इह प्रज्ञापारमितायां वस्तुजातं ग्रन्थं लक्षणशास्त्रेषु उक्तपूर्वम् । द्वितीये व्यवदानवस्तु- (मात्र) सङ्ग्रहात् सांक्लेशिकवस्त्वसंग्रहाच्च न ज्ञायते कस्यायं प्रतिपक्ष इति । तृतीये निर्वस्तुकाकारमात्रसंग्रहादर्थधिगमशून्यादिह किञ्चिदपि नोक्तमिति व्यर्थ एव [शास्त्ररचनायासः] इति नापरे शङ्किष्यन्ते किम्-इति चेत् ? तन्न; यतो हि यथाक्रमं श्रावक-प्रत्येकबुद्ध-बोधिसत्त्वानुत्तरबुद्धानां त्रिसर्वज्ञतायां समस्ताभिसमयानां संग्रहणेन पक्षत्रयस्यापि संगृहीतत्वात् । यथा मध्यमजिन-जनन्यां—“सुभूते ! श्रावकप्रत्येकबुद्धयोः सर्वज्ञता, बोधिसत्त्वानां मार्गज्ञता, तथाग-तार्हत्सम्यक्सम्बुद्धानां सर्वाकारज्ञता । भगवन् किमर्थं सर्वज्ञता श्रावक-प्रत्येक बुद्धयोः ? सुभूते ! सर्वे हि यावन्तो बाह्याभ्यन्तरधर्माः, तावत् एव श्रावकप्रत्येक-बुद्धाः जानन्ति, न तु मार्गेण, नापि सर्वाकारेण, अतः सर्वज्ञता श्रावक-प्रत्येक-बुद्धयोरिति । भगवन्, किमर्थं मार्गज्ञता बोधिसत्त्वानाम् ? सुभूते ! बोधिसत्त्वैः यः श्रावकस्य मार्गः, यः प्रत्येकबुद्धस्य मार्गः, यो बुद्धस्य मार्गः सर्वे मार्गा उत्पाद्यन्ते ज्ञायन्ते च । तेऽपि परिपूर्यन्ते, तेषां मार्गाणां क्रियापि क्रियते । न यावत् प्रणि-धानपरिसमाप्तिः, सत्त्वपरिपाकः, बुद्धक्षेत्रपरिशुद्धिर्वा क्रियते, न तावत्तेषां सम्यग्भूतान्तसाक्षात्कारः, अतः मार्गज्ञता बोधिसत्त्वानाम् । भगवन्, किमर्थं सर्वाकारज्ञता तथागतस्यार्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्य ? सुभूते, येन आकारेण, येन लिङ्गेन, येन निमित्तेन प्रख्याता धर्माः, तमाकारं तल्लिङ्गं तन्निमित्तं तथागता अवगच्छन्ति, अतः तथागतस्य अर्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्य सर्वाकारज्ञतेति ।” एवं संक्षिप्तायामपि (जिनजनन्यां)-“श्रावकभूभावपि शिक्षितुकामेनापि” इत्यादिकमाह । विस्तृतायामपि विस्तरेणाभिहितम् ।

तत्र सर्वज्ञता हि रूपादिधर्मानित्यताद्यधिष्ठाना आत्ममोहप्रहाणफला; मार्गज्ञता सर्वयाननिर्याणा तत्त्वासाक्षात्काराधिष्ठाना असंगृहीतसत्त्वसंग्रहादिफला; सर्वाकारज्ञता सर्वधर्मानुत्पादाधिष्ठाना आकाशधानुपर्यन्ताविच्छिन्नसत्त्वार्थफला भूतान्ताधिगमवासनाप्रतिसन्धिप्रहाणात्मिका ।

इत्थमभिसमयालङ्कारे
निर्देशः कृत इतीदमुपपद्यते ।

सर्ववस्तुप्रतिपक्षाकारसंग्रहणेनाशेषाभिसमय-

ग्रन्थारम्भप्रयोजनम्

मन्दधीजनानां तु विस्तृतमध्यसंक्षिप्तासु भगवतीषु [संक्षिप्तमध्यविस्तृत]
 म्पन्नसत्त्वहितेच्छया करुणामयेन तत्तज्जिनजनन्यां सकलप्रज्ञापारमिता-
 भिसमयक्रमो देशित एव, भगवत आर्याजितजिनस्य तन्निदर्शने किं प्रयोजन-
 ाङ्कानिराकरणार्थमर्थसन्देहोत्पादनेन प्रवृत्त्यङ्गं स्वीयशास्त्राभिधेय-प्रयोजन-
 नप्रयोजनान्तर्भूतसम्बन्धांश्च प्रदर्शयन्नाह—

सर्वाकारज्ञतामार्गः शास्त्रा योऽत्र देशितः ।

धीमन्तो वीक्षिषीरंस्तमनालीढं परैरिति ॥२॥

स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं धर्मचर्यां दशात्मिकाम् ।

सुखेन प्रतिपत्सीरन्नित्यारम्भप्रयोजनम् ॥३॥

इति । सर्वाकारज्ञतैव हि बुद्धत्वमार्गं इति सर्वेषामभिसमयानामुपल-
 ाप्तस्यमेव तात्पर्यम् । त्रिप्रातिहार्यैः सकलजनानुशासकेन भगवता जिन-
 ात्रये योऽभिधेयो देशितः, स अभिधानाभिधेयोपायोपेयप्रतिपत्तिरूपेण सम्बद्धः,
 ऋवीतरागादिभिः सर्वधर्मनैरात्म्यानभ्यस्तैः श्रुतमयादिप्रज्ञाक्रमेणानालीढ
 सुव्यवस्थापिते वासनासम्भूतस्मृतिज्ञाने बोधिचित्तदानप्रतिपत्त्याचारमष्टाभि-
 त्मकमशेषप्रज्ञापारमितासूत्रार्थं सम्यगाधाय सर्वत्रगधर्मघात्वधिगमलक्षण-
 त्भूम्याद्यधिगमक्रमेण सर्वाकारं साक्षात्कुर्यादिति प्रयोजनप्रयोजनाय विनेया
 ऋषितप्रज्ञापारमितार्थबोधिचित्तप्रतिपत्त्यादिलक्षणानि सुखेन प्रतिपत्सी-
 ति शास्त्रारम्भप्रयोजनम् ।

प्रज्ञापारमितायाः कायिकव्यवस्थापनम्

एवं सम्बन्धादीन् व्याहृत्य विनेयानां सुखेन प्रतिपत्तये सुप्रविभक्तस्यापि
 ार्थस्य असंलुलितत्वेन व्याख्यानसौकर्यमवलोक्य पञ्चदशभिः कारिकाभिः
 ऋव्यासनिर्देशेन प्रज्ञापारमितायाः कायिकव्यवस्थापनमाह—

प्रज्ञापारमिताष्टाभिः पदार्थैः समुदीरिता ।

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः ॥४॥

सर्वाकाराभिसम्बोधो मूर्धप्राप्तोऽनुपूर्विकः ।
 एकक्षणाभिसम्बोधो धर्मकायश्च तेऽष्टधा ॥५॥
 चित्तोत्पादोऽववादश्च निर्वेधाङ्गं चतुर्विधम् ।
 आधारः प्रतिपत्तेश्च धर्मधातुस्वभावकः ॥६॥
 आलम्बनं समुद्देशः सन्नाहप्रस्थितिक्रिये ।
 सम्भाराश्च सनिर्याणाः सर्वाकारज्ञता मुनेः ॥७॥
 श्यामीकरणतादीनि शिष्यखड्गपथौ च यौ ।
 महानुशंसो दृढ्मार्ग ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः ॥८॥
 कारित्रमधिमुक्तिश्च स्तुतस्तोभितशंसिताः ।
 परिणामेऽनुमोदे च मनस्कारावनुत्तमौ ॥९॥
 निर्हारः शुद्धिरत्यन्तमित्ययं भावनापथः ।
 विज्ञानां बोधिसत्त्वानामिति मार्गज्ञतोदिता ॥१०॥
 प्रज्ञया न भवे स्थानं कृपया न शमे स्थितिः ।
 अनुपायेन दूरत्वमुपायेनाविदूरता ॥११॥
 विपक्षप्रतिपक्षौ च प्रयोगः समतास्य च ।
 दृढ्मार्गः श्रावकादीनामिति सर्वज्ञतेष्यते ॥१२॥
 आकाराः सप्रयोगाश्च गुणा दोषाः सलक्षणाः ।
 मोक्षनिर्वेधभागोये शैक्षोऽवैवर्तिको गणः ॥१३॥
 समताभवशान्त्योश्च क्षेत्रशुद्धिरनुत्तरा ।
 सर्वाकाराभिसम्बोध एष सोपायकौशलः ॥१४॥
 लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च निरूढिश्चित्तसंस्थितिः ।
 चतुर्धा च विकल्पस्य प्रतिपक्षश्चतुर्विधः ॥१५॥

प्रत्येकं दर्शनाख्ये च भावनाख्ये च वर्त्मनि ।
 आनन्तर्यसमाधिश्च सह विप्रतिपत्तिभिः ॥१६॥
 मूर्धाभिसमयस्त्रेधा दशधा चानुपूर्विकः ।
 एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणैः चतुर्विधः ॥१७॥
 स्वाभाविकः ससांभोगो नैर्यागिकोऽपरस्तथा ।
 धर्मकायः सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥१८॥

इति । तत्र प्रथमकारिकाद्वयेन (४-५) अष्टवस्तूनां संग्रहात् समासनिर्देशः, त्रयोदशकारिकाभिः (६-१८) तस्यैवार्थं संगृह्य विस्तरेण व्याख्यानं ति । इत्थं संक्षेपविस्तराभ्यां भाषितत्वेन सुभाषितम् । पिण्डार्थकारिकाणामेव त्रप्रणेत्रा 'चित्तोत्पादः परार्थाय'-इत्यादिवक्ष्यमाणसकलशास्त्रेण व्याख्यास्यमान-त् तद्व्याख्यानेनैव व्याख्यानं सञ्चिन्त्य वीप्साभयेन नात्रैता व्याख्याताः ।

सर्वाकारज्ञता

१-चित्तोत्पादः

इत्थं सकलपिण्डार्थं निर्दिश्य बोधिं प्राप्तुकामैर्बोधिसत्त्वैः फलभूतत्वात् सर्वाकारज्ञताधिगन्तव्येत्यादौ सर्वाकारज्ञतासंग्रहकारिकां व्याख्यातुकामः लम्बनं चित्तोत्पादस्वरूपमाह—

चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बोधिकामता ।

बुद्धो भूत्वा यथाभव्यतया परार्थं प्रति यत्नं कुर्यामिति परार्थाय सम्यक्-बोध्यधिकामतालक्षणः प्रणिधिप्रस्थानस्वभावो द्विविधश्चित्तोत्पादः । सम्यक्-बोधिकामता च तत्प्रार्थना कुशलो धर्मच्छन्दश्चैतसिकः । विशिष्टविषयप्रतिभा-मुत्पद्यमानं चित्तं "चित्तोत्पादः" इति कथं स (चैतसिकः) चित्तोत्पादो भवेत् ? यमेतत् । किन्तु कुशलधर्मच्छन्दलक्षणायां प्रार्थनायां सत्यां बोधिचित्तमुत्पद्यत ते कारणेनात्र कार्यं निर्दिष्टमेवं प्रार्थयितुः बोधिसत्त्वस्य सर्वे कुशला धर्मा द्वे यान्तीति ज्ञापनाय चोपचारः समाश्रित इत्यदोषः । अन्यप्रकारेण प्रणिधानं र्थना वा सम्यक्सम्बोधिकामता तत्सहचरितचित्तोत्पादः प्रार्थनयातिदिश्यते । अञ्च प्रणिधानसहगतं तच्चित्तमुत्पद्यत इति ज्ञापनाय वा ।

केयं सम्यक्-संबोधिः ? कश्च परार्थो यत्कामतात्मको यदर्थश्चित्तोत्पाद इति चेत् ? उच्यते—

समासव्यासतः सा च यथासूत्रं स चोच्यते ॥१६॥

तिसृष्वपि जिनजननीषु प्रज्ञापारमितायां दानादौ च देयदायकप्रतिग्राहकाद्यनुपलब्धिः प्रतिपत्तव्येति ज्ञापनार्थकेन; यथाभव्यसर्वसत्त्वान् निर्वाणे, मत्सरिणश्च दानादौ प्रतिष्ठापयितुकामेनास्यां प्रज्ञापारमितायां प्रतिपत्तव्यमितिप्रदर्शनपरेण वचनेन (वाक्येन) सूत्रार्थाविरुद्धेन समासव्यासतः परार्था सम्यक्सम्बोधिः निर्दिष्टा । इत्थं 'चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बोधिकामता' ज्ञातव्या । सर्वाकारग्रन्थतात्पर्यार्थनिर्देशावसरे सर्वं कथितं तथापि बहुवक्तव्यमाशङ्क्य न (अत्र प्रधानतः) समुल्लिखितम् ।

एवं सालम्बनं चित्तोत्पादस्वरूपमभिधायेदानीं तस्य द्वाविंशतिप्रभेदान् द्वाभ्यामन्तरश्लोकाभ्यामाह—

भूहेमचन्द्रज्वलनैर्निधिरत्नाकारणवैः ।

वज्राचलौषधीमित्रैश्चिन्तामण्यर्कगीतिभिः ॥२०॥

नृपगञ्जमहामार्गयानप्रस्रवणोदकैः ।

आनन्दोक्तिनदीमैघैर्द्वाविंशतिविधः स च ॥२१॥

छन्द- आशय- अध्याशय- प्रयोग- दान- शील-क्षान्ति-वीर्य-ध्यान-प्रज्ञा-उपाय- कौशल-प्रणिधान-बल-ज्ञान-अभिज्ञान-पुण्यज्ञान-बोधिपक्षानुकूलधर्म-करुणाविपश्यना-धारणीप्रतिभान-धर्मोत्सव-एकयान-धर्मकार्यैः सहगतः [चित्तोत्पादः] यथाक्रमं पृथिवी-कल्याणसुवर्ण-शुक्लपक्षनवचन्द्र-ज्वलन-महानिधान-रत्नाकर-महार्णव-वज्र-पर्वतराज- भैषज्य- कल्याणमित्र- चिन्तामणि-आदित्य- धर्ममधुरसंगीति- महाराज-कोष्ठागार-महामार्ग-यान-प्रस्रवणोदक-आनन्दोक्ति-नदीधारा-मैघैः सट्टशः; सर्वशुक्ल-धर्मप्रतिष्ठाभूतत्वात्, बोधिपर्यन्ताविकारित्वात्, सकलशुक्लधर्मविवृद्धिगमनात्, त्रिसर्वज्ञतावरणेन्धनदाहकत्वात्, सर्वसत्त्वसंतर्पणात्, गुणरत्नानामाश्रय-भावात्, सर्वानिष्टोपनिपातैरक्षोभ्यत्वात्, संप्रत्ययदाढ्येनाभेद्यत्वात्, आलम्बन-विक्षेपेणानिष्कम्प्यत्वात्, क्लेशज्ञेयावरणव्याधिप्रशमनात्, सर्वाविस्थासु सत्त्वार्था-परित्यागात्, यथाप्रणिधानं फलसमृद्धेः, विनेयजनस्य परिपाचनात्, विनेयावर्जन-

करधर्मदेशकत्वात्, अव्याहृतप्रभावत्वेन परार्थानुष्ठानात्, बहुपुण्यज्ञानसंभारकोश-
स्थानत्वात्, सर्वार्यायातानुयातत्वात्, संसारनिर्वाणान्यतरापातेन सुखसंवाहनात्,
श्रुताश्रुतधर्मधारणादक्षयत्वात्, मोक्षकामानां विनेयानां प्रियश्रावणात्, असंभिन्न-
परकार्यक्रियात्वात्, तुषितभवनवासादिसन्दर्शनयोग्यत्वात् यथासंख्यं भवति ।
इत्येवं 'भूहेमचन्द्रज्वलनैरि' त्यादिभिः द्वाविंशतिश्रित्तोत्पादा व्याख्याताः ।

तत्र प्रथमास्त्रयो मृदुमध्याधिमात्रतयादिकर्मिकभूमिसङ्गृहीताः । ततः
एकः प्रथमभूमिप्रवेशमार्गसङ्गृहीतः । तदन्तरं दश प्रमुदितादिदशभूमिसङ्गृहीता
दर्शनभावनामार्गगोचराः । ततः पञ्च विशेषमार्गसङ्गृहीताः । तदन्तरं त्रयः
चित्तोत्पादाः प्रयोगमौलपृष्ठद्वारेण बुद्धभूमिसङ्गृहीताः । इति चित्तोत्पादभेदः
आदिकर्मिकभूमिमारभ्य यावद् बुद्धभूमिं सङ्गृहीतः ।

२-अववादः

प्रसङ्गागत (चित्तोत्पाद)-भेदमभिधाय उत्पादितप्रथमादिबोधिचित्ताय
यथाकालं बोधिसत्त्वाय प्रार्थितार्थबोधिचित्तोत्पादाय तदाक्षिप्तधर्मसिद्धये प्राप्त-
गुणपरिरक्षणेनाभिवृद्धये चोपदेशोऽववाद इत्यत आह—

प्रतिपत्तौ च सत्येषु बुद्धरत्नादिषु त्रिषु ।

असक्तावपरिश्रान्तौ प्रतिपत्सम्परिग्रहे ॥२२॥

चक्षुःषु पञ्चसु ज्ञेयः षड्स्वभिज्ञागुणेषु च ।

दृङ्मार्गे भावनाख्ये चेत्यववादो दशात्मकः ॥२३॥

यथोक्तप्रभेदबोधिचित्तप्रतिपत्तौ संवृतिपरमार्थसत्यानतिक्रमेण श्रावकाद्य-
साधारणतयाऽनुपलम्भयोगेन वर्तनमिति शिक्षणं प्रतिपत्त्यववादः ।

दुःखे फलभूतरूपादिशून्यताप्रज्ञापारमितयोस्तथतारूपत्वादैकात्म्यमिति ।
समुदये शून्यताहेतुभूतरूपाद्योरव्यतिरिक्तत्वेन रूपादिर्न समुदयनिरोधसंक्लेश-
व्यवदानधर्मी इति । निरोधे शून्यतायामुत्पादननिरोधसंक्लेशव्यवदानहानिवृद्ध्यादि-
रहितायान्न रूपं यावन्नाविद्योत्पादो नाविद्यानिरोधो न बुद्धो बोधिरिति ।

मार्गे दानादिपारमिताभिरात्मनोऽध्यात्मशून्यतादीनां बहिर्धाशून्यतादिभिः
पूर्वान्तापरान्तयोश्च परस्परं न युक्तायुक्तत्वेन प्रतिपत्तिरित्युपदेशः सत्याववादः ।

बुद्धे बुद्धबोध्योरेकत्वलक्षणत्वेन बुद्धकार्धर्मलक्षणसर्वाकारज्ञताया अनुप-
लम्भे रूपाद्ययोजनेनालम्ब्यालम्बकसमताज्ञानमिति । धर्मे त्रिसर्वज्ञतासंगृहीत-
समस्तवस्तुप्रतिपक्षाकारसङ्ग्रहैः सर्वधर्माणां सङ्गृहीतानां निःस्वभावतेति । संघे
बुद्धरत्नान्तर्गतत्वेनार्हद्वयेषु फलस्थप्रतिपन्नकभेदेन सप्तसु महापुरुषेषु प्रत्येकबुद्धेन
सहाष्टासु मृद्विन्द्रियादिभेदेन विंशतिसंख्यावच्छिन्नेष्यार्यावैवर्तिकबोधिसत्त्वशैक्षेष्वा-
नुत्पादतया प्रवृत्तिरित्युपदेशो रत्नत्रयाववादः ।

आरब्धवीर्यतया यथोक्तार्थानुष्ठानं प्रति कायादिसुखलिलकत्वेन कस्यचिद-
भिनिवेशः स्यादित्यसक्तौ कायादीनामस्वभावतया देशनाववादः ।

चिरतरकालाभ्यासेनापि समीहितार्थानिष्पत्तावुत्त्रसनजातीयस्य परिखेदः
स्यादित्यपरिश्रान्तौ रूपादेर्यावत् सम्यक्सम्बोधेरमननतया देशनाववादः ।

दशदिगवस्थितबुद्धादिभ्यः प्रत्यर्थं मार्गोपदेशे गृह्यमाणे चित्तावलीनता
स्यादिति प्रतिपत्सम्परिग्रहे धर्माणां प्रकृत्यजातत्वेन शिक्षणमववादः ।

मांसवैपाकिकदिव्यप्रज्ञाधर्मबुद्धचक्षुषां यथासंख्यं प्रतिनियतवस्तुसर्वसत्त्व-
च्युत्युपपत्तिसर्वधर्माविकल्पानां सर्वार्यपुद्गलाधिगमसर्वाकारसर्वधर्माभिसम्बोध-
विषयाणां तथतयैकत्वेन प्रतिपत्तिरिति शिक्षणं पञ्चचक्षुरववादः ।

ऋद्धिदिव्यश्रोत्रपरचित्तज्ञानपूर्वनिवासानुस्मृत्यभिसंस्कारिकदिव्यचक्षुरास्र-
वक्षयज्ञानाभिज्ञानां पृथिवीकम्पनादिसर्वलोकधातुस्थसूक्ष्मतरशब्दश्रवणसारागादिप-
रचित्तपरिज्ञानस्वपरपूर्वानिकजात्यनुस्मरणसर्वरूपदर्शनक्लेशज्ञेयावरणप्रहाणकारि-
त्राणामादिशान्तत्वेनावबोध इति देशना षडभिज्ञाववादः ।

चतुःसत्यसङ्गृहीतषोडशक्षणस्वभावं दर्शनमार्गं धर्मान्वयज्ञानक्षान्ति-
ज्ञानात्मकं सर्वधर्मनिःस्वभावबोधेन मायाकार इव सर्वत्रानभिनिविष्टमूर्तिस्तत्प्र-
हातव्यवस्तुप्रतिपक्षत्वेन योगी विभावयतीति देशना दर्शनमार्गाववादः ।

संस्कृतासंस्कृतयोरेकरूपत्वेन परस्परमशक्यव्यतिरेकप्रज्ञप्तिवद् यथोक्त-
दर्शनमार्गसंमुखीकृतवस्त्वव्यतिरेकालम्बनाद् दर्शनभावनयोरपृथग्भाव इति न

लाक्षणिकं भावनामार्गव्यवस्थानम्, अथ च स तत्प्रहातव्यवस्तुप्रतिपक्षत्वेन विभाव्यते प्रतीत्यसमुत्पादधर्मतयेति देशना भावनामार्गविवाद इत्येवं बोधि-चित्ततदाक्षिप्रधर्मस्वभावप्रज्ञापारमितायां या प्रतिपत्तिरनुपलम्भाकारा, तस्या यदालम्बनं चत्वार्थसत्यानि, य आश्रयस्त्रीणि शरणानि, यो विशेषगमनहेतुर-सक्तिः, योऽव्यावृत्तिगमनहेतुरपरिश्रान्तिः, योऽनन्ययानगमनहेतुः प्रतिपत्सं-परिग्रहः, योऽपरप्रत्ययगामित्वहेतुः पञ्च चक्षूषि, यः सर्वाकारज्ञतापरिपूरिहेतुः षडभिज्ञाः, यौ निष्ठहेतू दर्शनभावनामार्गौ, तत्सर्वमववादप्रकरणे निर्दिष्टमेतावतैव सर्वोऽर्थः सम्पन्न इति दशविधोऽववादः ।

संघरतनाधिकारे तत्सुबोधाय द्वौ अन्तरश्लोकौ इत्याह—

मृदुतीक्ष्णेन्द्रियौ श्रद्धादृष्टिप्राप्तौ कुलङ्कुलौ ।

एकवीच्यन्तरोत्पद्य काराकाराकनिष्ठगाः ॥२४॥

प्लुतास्त्रयो भवस्याग्रपरमो रूपरागहा ।

दृष्टधर्मशमः कायसाक्षी खड्गश्च विशतिः ॥२५॥

वक्ष्यमाणमार्गज्ञतासङ्गहीतषोडशक्षणदर्शनमार्गम् आश्रित्य श्रद्धाधर्मानुसा-रिभेदेन प्रथमफलप्रतिपन्नको द्विविधः । ततः स्रोत आपन्नः । ततो देवमनुष्य-कुलकुलत्वेन स एवान्यो द्विविधः । ततो द्वितीयफलप्रतिपन्नको मृदुतीक्ष्णेन्द्रिय एवैकः श्रद्धादृष्टिप्राप्तः । ततः सकृदागामी । ततः स एकवीचिकोऽपरः । ततः तृतीय-फलप्रतिपन्नकः पूर्ववच्छ्रद्धादृष्टिप्राप्तः । तत अनागामी अन्तराभवे उपपद्य, अभि-संस्कारे अनभिसंस्कारे च परिनिर्वायीति चतुर्धा । ततः एवाकनिष्ठगः प्लुतार्ध-प्लुतसर्वस्थानच्युतत्वेनोर्ध्वावक्रान्तापरस्त्रिविधः । ततः स एव भवाग्रगस्तु रूपवीत-रागो दृष्टधर्मशमः कायसाक्षीति अपरो द्विविधः । ततोऽर्हत्त्वफलप्रतिपन्नकः । ततः प्रत्येकबुद्ध इति विंशतिः ।

३-निर्वेधाङ्गम्

लब्धाववादस्यैवमादिकर्मिकस्य निर्वेधाङ्गभवनमिति निर्वेधाङ्गमाह—

आलम्बनत आकाराद्धेतुत्वात्सम्परिग्रहात् ।

चतुर्विकल्पसंयोगं यथास्वं भजतां सताम् ॥२६॥

श्रावकेभ्यः सखड्गेभ्यो बोधिसत्त्वस्य तायिनः ।

मृदुमध्याधिमात्राणामूष्मादीनां विशिष्टता ॥२७॥

बोधिसत्त्वानां श्रुतादिप्रकर्षप्राप्तमोक्षभागीयश्रद्धादिलक्षणकुशलमूलादूर्ध्वं चतुःसत्यप्रतिवेधानुकूलानि च चतुर्निर्वेधभागीयानि लौकिकभावनामयानि ऊष्म-
प्राप्त इति कुशलमूलम्, ततो मूर्ध्वप्राप्तः, ततः क्षान्तिप्राप्तः, ततोऽग्रधर्म इति
मृद्वादिक्रमेण उत्पादोऽथवा बोधिसत्त्वसम्बद्धमृद्विन्द्रियादिपुद्गलभेदेन वक्ष्य-
माणमृदुमध्याधिमात्रालम्बनविशिष्टवस्त्वात्मकचतुःसत्यालम्बनधर्मदर्शनप्रतिपक्षत्वे-
नानभिनिवेशाद्याकारविशेषात् यानत्रयाधिगमहेतुत्वविशेषादुपायकौशलकल्याण-
मित्रलक्षणसम्परिग्रहाद् दर्शनभावनाभागिभ्यां प्रहातव्या ग्राह्यग्राहकचतुर्वि-
कल्पाः वक्ष्यमाणनयसम्बन्धेनोत्पन्नाः श्रावकादीनामूष्मादिभ्यो विशिष्टाः ।
तेषामूष्मादिकुशलमूलं न्याये रूपाणादिलक्षणवस्त्वात्मकचतुःसत्यालम्बनमात्म-
दर्शनप्रतिपक्षत्वेनानित्याद्याकारप्रतिपन्नं स्वयानाधिगमहेतुभूतं सम्परिग्रह-
रहितं, चतुर्विधो विकल्पोऽसंसृष्टो भवतीति व्यवस्थापनात् । बोधिसत्त्वानां
निर्वेधभागीयानि उपायकौशलबलेन क्वचित् हेतुना, क्वचित् फलेन, क्वचित् स्व-
रूपतया, क्वचिद् धर्मताकारेण यथाभव्यतया चतुःसत्यवस्त्वालम्बनमिति
वेदितव्यम् । संक्षिप्तव्याख्यामात्रं वक्तुकामेन न प्रपञ्चितम् । यत् इदमेव
व्यवस्थापनं ह्यतोऽन्ययानमाश्रित्य कुत्रापि दूषणं नाभिधातव्यम् ।

आलम्बनाकारयोः का विशेषता इत्यत आलम्बनाकारौ सप्तभिः अन्तर-
श्लोकैराह—

आलम्बनमनित्यादि सत्याधारं तदाकृतिः ।

निषेधोऽभिनिवेशादेर्हेतुर्यानत्रयासये ॥२८॥

रूपाद्यायव्ययौ विष्ठास्थिती प्रज्ञप्त्यवाच्यते ।

तत्र मृदुन अनित्यादिषोडशाकारं दुःखादिचतुःसत्याधारमालम्बनम् ।
दुःखादिसत्याभिनिवेशालम्बनादीनां निषेधः तदाकृतिः । यानत्रयाधिगमप्राप्तये
हेतुभावः सर्वेषामेवोष्मादीनां वेदितव्यः ।

अधिमुक्तिना तत्त्वमनस्कारेण च यथासंख्यं रूपादीनां प्रतिपत्तेः निषेधस्य चानुपलम्बनं न समनुदर्शनमिति मध्यस्यालम्बनम् ।

सर्वनामधेयाभावेन प्रबन्धविसदृशप्रबन्धसदृशप्रवृत्तिलक्षणयोगभाव इत्याकृतिः ।

रूपमारम्य यावद्बुद्ध इति सर्वधर्मसाङ्केतिको व्यावहारिकधर्म इत्यधिमात्रस्यालम्बनम् । कुशलादिधर्मता न केनचिद् वचनीया इत्याकृतिः । इत्यालम्बनाकारवन्निर्विकल्पज्ञानाग्नेः पूर्वरूपत्वादूष्मगतं त्रिविधम् ।

रूपादावस्थितिस्तेषां तद्भावेनास्वभावता ॥२६॥

तयोर्मिथःस्वभावत्वं तदनित्याद्यसंस्थितिः ।

तासां तद्भावावशून्यत्वं मिथः स्वाभाव्यमेतयोः ॥३०॥

अनुद्ग्रहो यो धर्माणां तन्निमित्तासमीक्षणम् ।

परीक्षणञ्च प्रज्ञायाः सर्वस्यानुपलम्भतः ॥३१॥

इति । अत्र स्वभावशून्यतया रूपादीनां रूपादिस्वभावेनापगतस्वभावता, ततः रूपाद्यस्थानमिति मृदुन आलम्बनम् ।

परमार्थेन रूपादिसर्वधर्मशून्यतयोः परस्परमेकं रूपमिति शून्यतायामनित्यत्वादीनामभावेन रूपादौ न नित्यानित्यादिभिः स्थानमित्याकारः ।

धर्मधातुरूपतयानित्यादिशून्यतानां स्वनिःस्वभावत्वादनित्यादिशून्यतानां परस्परमैकात्म्यमिति मध्यस्यालम्बनम् । यः स्वभावप्रतिषेधेनास्वीकारो रूपादीनां स आकार इति ।

स्वभावाभावतयैव नीलादिनिमित्तादर्शनं रूपादीनामिति अधिमात्रस्यालम्बनम् । सम्यग्धर्मप्रविचयत्वेन प्रज्ञायाः सर्ववस्तुनोऽनुपलम्भतया निरूपणमित्याकारः । इत्यालम्बनाकारवच्चलकुशलमूलमूर्धत्वान्मूर्धगतं त्रिविधम् ।

रूपादेरस्वभावत्वं तदभावस्वभावता ।

तदजातिरनिर्याणं शुद्धिस्तदनिमित्तता ॥३२॥

तन्निमित्तानधिष्ठानानधिमुक्तिरसंज्ञता ।

इति । अत्र शून्यतया रूपलक्ष्यलक्षणयोरेकत्वेनास्वभावो रूपादीनामि
मृदुन आलम्बनम् । आलम्बकजनं प्रति अभावस्वभावता रूपादीनामित्याकारः ।

प्रकृत्यस्वभावत्वेन रूपादीनामनुत्पादानिरोधाविति (मध्यस्य) आलम्बनम्
सर्वधर्मस्वरूपावबोधेन कायादीनां सर्वाकारविशुद्धिरित्याकारः ।

स्वसामान्यलक्षणानुपपत्त्या सर्वधर्माणामनिमित्तत्वमिति अधिमात्रस्
लम्बनम् । प्रकृत्यैव रूपादिनिमित्तानामाश्रयरहितत्वेनाधिमोक्षमनस्कारानधिमो
तत्त्वमनस्कारापरिज्ञानमिति आकारः । इत्यालम्बनाकारवदपायाभावेनाधिसा
धर्मक्षमणात् क्षान्तिगतं त्रिविधम् ।

समाधिस्तस्य कारित्रं व्याकृतिर्मननाक्षयः ॥३३॥

मिथस्त्रिकस्य स्वाभाव्यं समाधेरविकल्पना ।

इति निर्वेधभागीयं मृदुमध्याधिमात्रतः ॥३४॥

इति । अत्र सर्वधर्माणामनुत्पादस्य वीरंगमादीनाञ्च समाधिर्भविनीयः ।
मृदुन आलम्बनम् । स्वप्रणिधानपुण्यज्ञानधर्मधातुबलेनानाभोगात्सर्वलोकधा
यथाभव्यतया समाधेर्व्यापारः प्रवर्तत इत्याकारः ।

धर्मतैषा सम्यक्प्रतिपन्नसमाधेर्योगिनो बुद्धैर्व्याकरणं क्रियत इति म
स्यालम्बनम् । सर्वविकल्पानुपपत्त्या विदितसमाधिस्वरूपस्य बोधिसत्त्वस्
समाहित इत्यादिज्ञानं न सम्भवतीत्याकारः ।

धर्मतया समाधिबोधिसत्त्वप्रज्ञापारमितार्थत्रयस्य परस्परमेकं रूपमित्य
मात्रस्यालम्बनम् । सर्वधर्माविद्यमानत्वेन समाधेरविकल्पनं परमो
इत्याकारः । इत्यालम्बनाकारवल्लौकिकसर्वधर्माग्नत्वादग्रधर्मख्यं त्रिविधम् ।

आलम्बनमनित्यादि सत्याधारमतिरिच्य आलम्बनविशिष्टाकारयोः
धर्म्यभिधाने सत्यपि आलम्बनविशिष्टाकारयोः धर्माभिधानेन सर्वत्र उच्यमानेः ।
विशिष्टान्तरपरिहारापरिहारौ नानयोः कश्चित् प्रतिविशेष इति न्यायात् । अ
कारिकाच्छन्दानुरोधेन भिन्नाभिधानेऽपि अभिनिवेशादिनिषेधयुक्तयोः तत्

विधानप्रतिषेधरहितत्वाद् दुःखादिसत्यान्तर्गतमेवालम्बनमाकारश्च क्रियेते । तथैवा-
परत्रापि बोद्धव्यम् ।

चतुर्विकल्पसंयोगस्य स्फुटार्थविबोधाय द्वौ अन्तरश्लोकौ आह—

द्वैविध्यं ग्राह्यकल्पस्य वस्तुतत्प्रतिपक्षतः ।

सोहराश्यादिभेदेन प्रत्येकं नवधा तु सः ॥३५॥

इति । सांक्लेशिकवस्त्वधिष्ठानत्वेन प्रतिपक्षाधिष्ठानत्वेन च प्रकारद्वयेऽ-
विद्याव्यवदानस्कन्धादिप्रभेदा नवधा ।

द्रव्यप्रज्ञप्त्यधिष्ठानो द्विविधो ग्राहको मतः ।

स्वतन्त्रात्मादिरूपेण स्कन्धाद्याश्रयतस्तथा ॥३६॥

इति । अत्र पुद्गलद्रव्यसत्पुरुषप्रज्ञप्तिसदुपलम्भत्वेन द्विविधो ग्राहकविकल्पो-
ऽपि । स्वतन्त्रात्मस्कन्धाद्युपलम्भेन प्रत्येकं नवप्रकारो भवति ।

तत्रायमेव संक्षेपार्थः— संक्लेशवस्त्वधिष्ठानाः (यथा)— अविद्या-रूपादि-
स्कन्ध-नामरूपाभिनिवेश - अन्तद्वयसक्ति - संक्लेशव्यवदानाज्ञान-आर्यमार्गप्रतिष्ठान-
उपलम्भ-आत्मादि-विशुद्धच्युत्पादादिग्राह्यविकल्पाः ।

प्रतिपक्षाधिष्ठानाः— राशि- आयद्वार-गोत्र - उत्पाद - शून्यता- पारमितार्थ-
दर्शन-भावना-अशैक्षमार्गाश्चेति ग्राह्यविकल्पाः ।

पुद्गलद्रव्यसदधिष्ठानाः— स्वतन्त्रात्म-एक-कारण - द्रष्टाद्यात्म-संक्लेश-
वैराग्य-दर्शन-भावना-कृतार्थाधाराश्चेति ग्राहकविकल्पाः ।

प्रज्ञप्तिसत्पुरुषाधिष्ठानाः— स्कन्ध-आयतन-धातु-प्रतीत्यसमुत्पाद-व्यवदान-
दर्शन-भावना-विशेष-अशैक्षमार्गाश्चेति ग्राहकविकल्पाः ।

इत्येवं चतुर्विकल्पाश्चतुर्निवेधभागीर्यथाक्रमं संयुक्ता भवन्ति ।

सम्बद्धकारिकानुसारम् उक्तपूर्वेऽपि सम्परिग्रहे तद्वबलेन यथोक्तविशेषो
भवतीति दर्शनाय तदनन्तरमन्तरश्लोकः—

चित्तानवलीनत्वादि नैःस्वाभाव्यादिदेशकः ।

तद्विपक्षपरित्यागः सर्वथा सम्परिग्रहः ॥३७॥

चित्तानवलीनत्वानुत्त्रासादिनोपायकौशल्येन यथाशयं मात्सर्यादिविपक्ष-
धर्मवियुक्तः समस्तवस्तुनैरात्म्यादिदेशकः कल्याणमित्रमिति सम्परिग्रहः ।

४-प्रतिपत्तेराधारः

प्रतिपत्तिमतो यथोक्तनिर्वेधभागीयमन्यदपि दर्शनमार्गादिकमिति प्रतिपत्तेरा-
धारमाह—

षोढाधिगमधर्मस्य प्रतिपक्षप्रहाणयोः ।

तयोः पर्युपयोगस्य प्रज्ञायाः कृपया सह ॥३८॥

शिष्यासाधारणत्वस्य परार्थानुक्रमस्य च ।

ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्च प्रतिष्ठा गोत्रमुच्यते ॥३९॥

तत्रादौ तावच्चतुर्विधलौकिकनिर्वेधभागीयानामुत्पादाधारः । ततो लोको-
त्तरदर्शनभावनामार्गयोः । ततस्तदुत्पत्तिबलेन चौरनिष्कासनकपाटपिधानवत्
समकालं समस्तप्रतिपक्षोत्पादविपक्षनिरोधयोः । ततस्तदनुपलब्ध्या तदुत्पाद-
निरोधयुक्तविकल्पापगमस्य । ततः पूर्वप्रणिधानदानाद्युपायकौशल्यबलेन संसार-
निर्वाणाप्रतिष्ठानयोः प्रज्ञाकरुणयोः । ततस्तदुत्पत्त्या श्रावकाद्यसाधारणधर्मस्य ।
ततो यथाशयमवतारणाद्यभिसन्धिद्वारेण यानत्रयप्रतिष्ठापनलक्षणपरार्थानु-
क्रमस्य । ततो यावदासंसारं निर्निमित्तानाभोगपरार्थज्ञानस्य चाधारः । अयमेवानु-
क्रमः । अनेनैव सर्वे पुरुषार्थाः सम्पद्यन्ते ।

प्रतिपत्तिधर्मविस्थान्तरभेदेन त्रयोदशविधो बोधिसत्त्वो यथोक्तधर्माधारो
धर्मघातुस्वभाव एव गोत्रमिति निर्दिष्टम् ।

यदि धर्मघातोरेवार्यधर्माधिगमाय हेतुत्वात्तदात्मको बोधिसत्त्वः प्रकृतिस्थम-
नुत्तरबुद्धधर्माणां गोत्रम्, तदा तत्सामान्यवर्तित्वाद् 'न बोधिसत्त्व एवेति' मन्दबुद्धि-
पुरुषं प्रत्याशंक्य अन्तरङ्गलोकमाह—

धर्मधातोरसम्भेदाद् गोत्रभेदो न युज्यते ।

यथा श्रावकयानाद्यधिगमक्रमेणालम्बेत तथार्यधर्माधिगमाय धर्मधातोर्हेतु-
भावेन व्यवस्थापनाद् गोत्रत्वेन व्यपदेश इत्यपि समाधिः दृश्यते, तथापि सौकर्यात्
लौकिकदृष्टान्तेनापि समाध्यन्तरमाह—

आधेयधर्मभेदात् तद्भेदः परिगीयते ॥४०॥

यथैकमृद्द्रव्याभिनिर्वृत्तैकतेजःपरिपक्वाधारघटादेराधेयक्षौद्रशर्करादिभाज-
नत्वेन भेदस्तद्भेदं यानत्रयसङ्गृहीताधिगन्तव्याधेयधर्मनानात्वेनाधारनानात्वं
निर्दिष्टमिति ।

५-आलम्बनम्

यथोक्तप्रतिपत्त्याधारस्य किमालम्बनमित्याह—

आलम्बनं सर्वधर्मास्ते पुनः कुशलादयः ।

लौकिकाधिगमाख्याश्च ये च लोकोत्तरा मताः ॥४१॥

सास्त्रवानास्त्रवा धर्माः संस्कृतासंस्कृताश्च ये ।

शिष्यसाधारणा धर्मा ये चासाधारणा मुनेः ॥४२॥

तत्रादौ तावत् सामान्येन (सर्वधर्माः) कुशलाकुशलाव्याकृताः यथाक्रमं
श्रामण्यताप्राणातिपताद्यव्याकृतकाशकमादयः । ततस्तेषामेव लौकिकादिद्विविध-
स्यावशिष्टाश्चत्वारो भेदाः, यथासंख्यं बालपृथग्जनसम्बद्धाः पञ्च स्कन्धाः, सर्वार्य-
जनसंगृहीतानि चत्वारि ध्यानानि, आत्मदर्शनाप्रतिपक्षत्वेन पञ्चोपादानस्कन्धाः ।
तद्दर्शनप्रतिपक्षत्वेन चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि । हेतुप्रत्ययाधीनाः कामादिधातवः ।
कारणानपेक्षा तथता । सर्वार्यजनसन्तानप्रभवानि चतुर्ध्यानानि । सम्यक्सम्बुद्ध-
सन्तानोदयधर्माणि दशबलानि इत्येवमधिगमानुक्रमेण सर्वधर्मा यथावदालम्ब्यन्त
इत्यालम्बनमेकादशविधम् ।

६-समुद्देशः

तादृशालम्बनप्रतिपत्तेः कः समुद्देश इति समुद्देशमाह—

सर्वसत्त्वाग्रता चित्तप्रहाणाधिगमत्रये ।

त्रिभिर्महत्त्वैरुद्देशो विज्ञेयोऽयं स्वयम्भवाम् ॥४३॥

सर्वथा सर्वाकारज्ञतापरिज्ञानेन भविष्यद्बुद्धबोधिसत्त्वानां सर्वसत्त्व (राशि)-अखिलसत्त्व (निकाय)-अग्रताचित्तमहत्त्वं प्रहाणमहत्त्वमधिगममहत्त्वञ्चाधिकृत्य प्रतिपत्तौ प्रवृत्तत्वान्महत्त्वान्महत्त्वत्रययुक्तत्वाच्च त्रिविधः समुद्देशो ज्ञातव्यः ।

७-सन्नाहप्रतिपत्तिः

इत्येवं प्रतिपत्त्याधारादीन् अभिधाय किञ्च तत्स्वरूपमिति चेत् ? सा त्रि-सर्वज्ञताविषये सामान्येन शुक्लघर्माधिष्ठाना, सर्वाकाराभिसम्बोधादौ चतुर्विधेऽभिसमये प्रत्यभिसमयं षट्पारमिताधिष्ठाना च क्रिया प्रतिपत्तिः । एवं यथावत् प्रयोगदर्शनभावनाविशेषमार्गस्वभावानां प्रतिपत्तिलक्षणानां सन्नाहप्रस्थानसम्भारनिर्याणानां मध्ये वीर्यरूपतया सन्नाहप्रतिपत्तिं प्रथमामाह—

दानादौ षड्विधे तेषां प्रत्येकं संग्रहेण या ।

सन्नाहप्रतिपत्तिः सा षड्भिः षट्कैर्यथोदिता ॥४४॥

इति । घर्मदानादिदाने श्रावकादिमनस्कारपरिवर्जनम्, सर्वजनाप्रियवादित्वक्षान्तिः, छन्दजननम्, यानान्तराव्यवकीर्णकाग्रतानुत्तरसम्यक्सम्बोधिपरिणामना यथाक्रमं देयाद्यनुपलम्भसन्नाहत्वेन क्रियन्ते । तथैव शीलस्य रक्षणम्, क्षान्तेः सम्पादनम्, वीर्यस्य प्रारम्भः, ध्यानस्य आराधनम्, प्रज्ञाया भावना इत्येवं दानादिषट्पारमितासु प्रत्येकं दानादौ संगृहीतासु षड्भिः षट्कैः षट्त्रिंशद्विधा भवन्ति । दानादिसाधर्म्याच्च षट् सन्नाहप्रतिपत्तयो भवन्ति ।

८-प्रस्थानप्रतिपत्तिः

कृतसन्नाहस्यैवं प्रस्थानमिति प्रस्थानप्रतिपत्तिं द्वितीयामाह—

ध्यानारूप्येषु दानादौ मार्गे मैत्र्यादिकेषु च ।

गतोपलम्भयोगे च त्रिमण्डलविशुद्धिषु ॥४५॥

उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु सर्वाकारज्ञतानये ।

प्रस्थानप्रतिपञ्जेया महायानाधिरोहिणो ॥४६॥

ध्यानास्यसमापत्ति-दानादिषट्पारमिता-दर्शनभाषनाशैक्षविशेषमार्ग-चतुर-
प्रमाण - अनुपलम्भयोग-सर्ववस्तुत्रिमण्डलविशुद्धि-उद्देश-षडभिज्ञा-सर्वाकारज्ञतासु
सम्यग्व्यवस्थितिलक्षणा हि समस्तमहायानधर्माक्रमणस्वभावा प्रस्थानप्रतिपत्तिः
नवधा ।

६-सम्भारप्रतिपत्तिः

कृतप्रस्थानस्यैवं सम्भार इति सम्भारप्रतिपत्तिं तृतीयामाह—

दया दानादिकं षट्कं शमथः सविदर्शनः ।

युगनद्धश्च यो मार्ग उपाये यच्च कौशलम् ॥४७॥

ज्ञानं पुण्यं च मार्गश्च धारणी भूमयो दश ।

प्रतिपक्षश्च विज्ञेयः सम्भारप्रतिपत्क्रमः ॥४८॥

महाकरुणा-दान-शील-क्षान्ति-वीर्य-ध्यान-प्रज्ञा-शमथ-विदर्शना-युगनद्धमार्ग-
उपायकौशल- ज्ञान-पुण्य- दर्शनादिमार्ग- वचनादिधारणी- भूमि- प्रतिपक्षाणामनुप-
लम्भेन संवृत्तिसत्यानतिक्रमेण समस्तमहायानार्थप्रतिपत्तेरेभिः करुणादिभिः
सम्यक्-प्रतिपत्स्वाभाव्यात् महाबोधिग्रहणात् महाकरुणादिसम्भारा इति समदश
सम्भारप्रतिपत्तयः । तत्र ज्ञानसम्भारः आध्यात्मिक-बाह्य-तदुभय-शून्यता-महत्-
परमार्थ-संस्कृत-असंस्कृत-अतीतान्त-अनवराग्न-अनवकार-प्रकृति-सर्वधर्म-लक्षण-अनु-
पलम्भ-अभावस्वभाव-भाव-अभाव-स्वभाव-परभावशून्यतानां भेदेन विंशतिधा ।

आध्यात्मिकत्वबाह्यत्वोभयशून्यत्वतस्तथा ।

दिङ्निर्वाणार्थतश्चैवं संस्कृतासंस्कृतत्वतः ॥१॥

अत्यन्तानवराग्नत्वानवकाराकृतात्वतः ।

सर्वधर्मत्वलक्षमत्वाभ्यतीतादित्वतः पुनः ॥२॥

सांयोगिकत्वभावत्वाकाशशून्यस्वभावतः ।

स्वस्वभाववियुक्तत्वाद् विंशतिः शून्यता मतः ॥३॥

भूमिसम्भारेण दशभूभय इति परिष्क्रियमाणानां घर्माणां संदर्शनाय त्रयो-
विंशतिरन्तरश्लोकाः कथ्यन्ते—

१. प्रमुदिता भूमिः

लभ्यते प्रथमा भूमिर्दशधा परिकर्मणा ।

आशयो हितवस्तुत्वं सत्त्वेषु समचित्ता ॥४६॥

त्यागः सेवा च मित्राणां सद्धर्मालम्बनैषणा ।

सदा नैष्क्रम्यचित्तत्वं बुद्धकायगता स्पृहा ॥५०॥

धर्मस्य देशना सत्यं दशमं वाक्यमिष्यते ।

ज्ञेयञ्च परिकर्मैषां स्वभावानुपलम्भतः ॥५१॥

इति । यथावत् सर्ववस्तुषु अकौटिल्याशयः, स्व-परप्रयोजनै हितत्वम्, सर्व-
सत्त्वेषु समचित्ता, सर्वस्वपरित्यागः, कल्याणमित्रारागणम्, यानत्रयसङ्गृहीत-
सद्धर्मालम्बनपर्येष्टिः, गृह्वासानभिरतिः, अनुत्तरबुद्धकायगता स्पृहा, सद्धर्मप्रकाश-
नम्, सत्यवादितेत्येवमेभिर्दशभिर्लक्षणधर्मैः सर्वथोत्पद्यमानत्वात् परिकर्मभिः
कारणविशेषैः स्वभावानुपलम्भतया कृतविशेषलक्षणपरिकर्मभिरेव प्रथमा प्रमुदिता
भूमिः प्राप्यते ।

२. विमला भूमिः

शीलं कृतज्ञता क्षान्तिः प्रामोद्यं महती कृपा ।

गौरवं गुरुशुश्रूषा वीर्यं दानादिकेऽष्टमम् ॥५२॥

इति । कुशलधर्म-सत्त्वार्थक्रिया-संवरशीलानि, परकृतोपकारस्य अविस्मरणम्
(अविप्रणाशनम्), परकृतापकारादौ क्षान्तिः, कुशलधर्मस्याराधनेऽविप्रतिसारः,
सर्वजनेषु मैत्री, उपाध्यायादिषु प्रणमनम्, कल्याणमित्रनिर्दिष्टधर्मसाधना, दानादि-
षट्पन्नरमितासु पर्येष्टिरित्येवं कृतपरिकर्मविशेषेणाष्टप्रकारधर्मेण द्वितीया विमला
भूमिरधिगम्यते ।

३. प्रभाकरी भूमिः

अतृप्तता श्रुते दानं धर्मस्य च निरामिषम् ।

बुद्धक्षेत्रस्य संशुद्धिः संसारापरिखेदिता ॥५३॥

हीरपत्राप्यमित्येतत् पञ्चधा मननात्मकम् ।

इति । सद्धर्मश्रवणे तृप्तेरज्ञानम्, लाभादिनिरपेक्षचित्तेन सद्धर्मप्रकाशनम्, स्वबुद्धक्षेत्राश्रयाश्रितसंशोधनम्, उपकृतसत्त्ववैपरीत्यादिदर्शनैः न परिखेदापत्तिः, स्वपरापेक्षया अकुशलधर्माकरणमित्येवं पञ्चधा परिकर्मणा पूर्ववत् कृतानवबुध्यमानस्वभावपरिकर्मणा तृतीया प्रभाकरी भूमिरवबुध्यते ।

४. अर्चिष्मती भूमिः

वनाशाऽल्पेच्छता तुष्टिर्धूतसंलेखसेवनम् ॥५४॥

शिक्षाया अपरित्यागः कामानां विजुगुप्सनम् ।

निर्वित्सर्वास्तिसन्त्यागोऽनवलीनानपेक्षते ॥५५॥

इति । अरण्यावासः, अप्राप्तलाभेषु अनभिलाषः, प्राप्तलाभेष्वनघिकाभ्यर्थना, भिक्षादिधौतगुणसंवरणम्, गृहीतशिक्षाणां प्राणादिभ्योऽपि अपरित्यजनम्, कामगुणेषु दोषोपलम्भदर्शनैः निन्दनम्, विनैयानुसारेण निवर्णि प्रवणत्वम्, सर्वस्वपरित्यागः, कुशलसाधने चित्तासंकोचः, सर्ववस्त्वनपेक्षणमित्येवं पूर्ववद्दृशप्रकारेण चतुर्थी अर्चिष्मती भूमिरभिरुह्यते ।

५. सुदुर्जया भूमिः

संस्तवं कुलमात्सर्यं स्थानं सङ्गणिकावहम् ।

आत्मोत्कर्षपरावज्ञे कर्ममार्गान् दशाशुभान् ॥५६॥

मानं स्तम्भं विपर्यासं विमर्ति क्लेशमर्षणम् ।

विवर्जयन् समाप्नोति दशैतान् पञ्चमीं भुवम् ॥५७॥

इति । लाभाद्यर्थं गृहिप्रव्रजितादिभिः संवासः, श्राद्धकुलानुपदर्शनम्, जना-
कीर्णनगरादि, स्वप्रशंसनपरनिन्दने, दशाकुशलकर्मषथाः, श्रुताद्यभिमानः, परा-
प्रणमनम्, कुशलाकुशलविपरीताभिनिवेशः, मिथ्यादृष्ट्यादिकुमतिः, सर्वरागादि-
सर्वक्लेशाभिमुखीकरणं चेत्येवंलक्षणान् दशधर्मान् विवर्जयन् अर्थादाक्षिप्त-
विपर्ययघर्मेण दशप्रकारपरिकर्मणा पूर्ववत् पञ्चमी सुदुर्जया भूमिराक्रम्यते ।

६. अभिमुखी भूमिः

दानशीलक्षमावीर्यध्यानप्रज्ञाप्रपूरणात् ।

शिष्यखड्गस्पृहात्रासचेतसां परिवर्जकः ॥५८॥

याचितोऽनवलीनश्च सर्वत्यागेऽप्यदुर्मनाः ।

क्रुशोऽपि नार्थिनां क्षेप्ता षष्ठीं भूमिं समश्नुते ॥५९॥

दानादिषट्पारमितापरिपूरणेन श्रावकप्रत्येकबुद्धाभिलाषस्य स्वभावानु-
पलम्भोत्त्रासस्य च याचकजनप्रार्थनासंकोचस्य स्वरसप्रवृत्तसर्वार्थत्यागदौर्भनस्यस्य
दारिद्र्यादर्थिजनप्रतिक्षेपचित्तस्य च वर्जनेनेत्येवं द्वादशभिः परिकर्मभिः पूर्ववत्
षष्ठी अभिमुखी भूमिराज्ञायते ।

७. दूरङ्गमा भूमिः

आत्मसत्त्वग्रहो जीवपुद्गलोच्छेदशाश्वतः ।

निमित्तहेत्वोः स्कन्धेषु धातुष्वायतनेषु च ॥६०॥

त्रैधातुके प्रतिष्ठानं सक्तिरालीनचित्ता ।

रत्नत्रितयशीलेषु तद्दृष्ट्यभिनिवेशिता ॥६१॥

शून्यतायां विवादश्च तद्विरोधश्च विशतिः ।

कलङ्का यस्य विच्छिन्नाः सप्तमीमेत्यसौ भुवम् ॥६२॥

इति । आत्मसत्त्वजीवपुद्गलोच्छेदशाश्वतनिमित्तहेतुस्कन्धधात्वायतनत्रै-
धातुकाधिष्ठानसक्त्यालीनचित्तबुद्धधर्मसंघशीलदृष्ट्यभिनिवेशशून्यताविवादविरोधो-

द्वावनाग्रहोत्सृष्टयश्चेत्येवं विंशतिप्रकारकलङ्कापगमादाक्षिप्तविपर्ययधर्मेण विंशति-
प्रकारेण परिकर्मधर्मेण पूर्ववत् सप्तमी दूरङ्गमा भूमिः समीयते ।

अर्थाक्षिप्तधर्मतानिर्देशायाह—

त्रिविमोक्षमुखज्ञानं त्रिमण्डलविशुद्धतां ।

करुणामनना धर्मसमतैकनयज्ञता ॥६३॥

अनुत्पादक्षमाज्ञानं धर्माणामेकधेरणा ।

कल्पनायाः समुद्धातः संज्ञाद्वक्लेशवर्जनम् ॥६४॥

शमथस्य च निध्यप्तिः कौशलञ्च विदर्शने ।

चित्तस्य दान्तता ज्ञानं सर्वत्राप्रतिघाति च । ६५॥

सक्तेरभूमिर्यत्रेच्छं क्षेत्रान्तरगतिः समम् ।

सर्वत्र स्वात्मभावस्य दर्शनञ्चेति विंशतिः ॥६६॥

शून्यताऽनिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखसम्यग्ज्ञानम्, दशकुशलकर्मपथेषु वध-
वध्यघातकानुपलम्भादि, सर्वसत्त्वालम्बनकरुणा, वस्त्वनुपलम्भः, सर्वधर्मसमताव-
बोधः, महायानैकयानावबोधः, अनुत्पादपरिज्ञानम्, गम्भीरधर्मनिध्यानक्षान्त्यव-
गमः, सर्वज्ञेयानां महायानोपायमुखेन प्रकाशनम्, सर्वकल्पनोच्छेदः, निमित्तोद्-
ग्रहणविकल्पाभावसत्कायादिपञ्चदृष्टिसन्त्यागः, रागादिक्लेशवर्जनानि, शमथ-
भावना, प्रज्ञाकौशल्यम्, चित्तोपशमः, रूपाद्यप्रतिघातज्ञानम्, अभिनिवेशास्थानम्,
यथेष्टसमकालबुद्धक्षेत्रगमनम्, विनेयानुरूपं सर्वत्र स्वकायप्रकाशनमिति विंशति-
प्रकारेणानेन परिकर्मधर्मेणापि पूर्ववत् सप्तमी भूमिः समीयते ।

८. अचला भूमिः

सर्वसत्त्वमनोज्ञानमभिज्ञाक्रीडनं शुभा ।

बुद्धक्षेत्रस्य निष्पत्तिर्बुद्धसेवापरीक्षणे ॥६७॥

अक्षज्ञानं जिनक्षेत्रशुद्धिर्मायोपमा स्थितिः ।

सञ्चिन्त्य च भवादानमिदं कर्माष्टधोदितम् ॥६८॥

इति । यथावत्सर्वसत्त्वचित्तचरितज्ञानम्, लोकधातौ ऋद्धद्यभिज्ञाभिः क्रीडनम्, आधारबुद्धक्षेत्रसुवर्णादिभावपरिणामः, सर्वाकारधर्मपरीक्षणेन बुद्धारागणम्, दिव्य-चक्षुषो निष्पत्तिः, आधेयबुद्धक्षेत्रसत्त्वपरिशोधनम्, सर्वत्र मायोपमतावस्थानम्, सर्वसत्त्वार्थदर्शनाद् बुद्धिपूर्वकजन्मग्रहणञ्चेत्येवमष्टप्रकारधर्मेण परिकर्मणा पूर्व-वदष्टमी अचला भूमिरनुभूयते ।

६. साधुमती भूमिः

प्रणिधानान्यनन्तानि देवादीनां रूतज्ञता ।

नदीव प्रतिभानानां गभविक्रान्तिरुत्तमा ॥६६॥

कुलजात्योश्च गोत्रस्य परिवारस्य जन्मनः ।

नैष्क्रम्यबोधिवृक्षाणां गुणपूरे स्वसम्पदः ॥७०॥

इति । अनन्तप्रणिधानम्, देवादिसर्वसत्त्वरूतज्ञानम्, नद्युपमिताक्षयप्रति-मानम्, सर्वजनप्रशस्तगर्भविक्रमणम्, राजादिस्थानम्, आदित्याद्यन्वयः, मात्रादि-सुसम्बन्धज्ञातिः, स्वविधेयपरिवारः, शक्राद्यभिनन्दितोत्पादः, बुद्धादिसञ्चोदन-निष्क्रमणम्, चिन्तामणिसदृशाश्वत्थवृक्षादिः, बुद्धबुद्धधर्मस्वभावगुणपरिपूरण-ञ्चेत्येवं सम्पत्तिलक्षणैर्द्विदशभिः परिकर्मभिः पूर्ववत्कृतपरिकर्मविशेषैर्नवमी साधु-मती भूमिः साक्षात्क्रियते ।

१०. धर्ममेघा भूमिः

हेतुभूमित्वेन तत्परिकर्माण्येवं निर्दिश्य फलभूमित्वेन पृथक् तान्यनभिधाय सङ्ग्रहणेन दशमभूमिलक्षणमाह—

नवभूमोरतिक्रम्य बुद्धभूमौ प्रतिष्ठते ।

येन ज्ञानेन सा ज्ञेया दशमी बोधिसत्त्वभूः ॥७१॥

इति । श्रावकादिगोत्र-प्रथमफलप्रतिपन्नक-स्रोत-आपन्न-सकृदागामि-अना-गामि-अर्हतामिति षण्णां नयत्रयव्यवस्थापनाभिप्रायेण शेषसङ्गृहीतापन्नकत्रयस्य

प्रत्येकबुद्धस्य च यथाक्रमं गोत्र-अष्टमक-दर्शन-तनु-वीतराग-कृतविकल्प-श्रावक-
प्रत्येकबुद्धभूमयः; बोधिसत्त्वानां यथोक्ता नवविधेत्येवं नवभूमीरतिक्रम्य दशम्यां
पुनः भूमौ बोधिसत्त्वो बुद्ध एव वक्तव्यो न तु सम्यक्सम्बुद्ध इति वचनात् बुद्धभूमौ
येन प्रणिधानज्ञानेनावतिष्ठते सा एव दशमी बोधिसत्त्वभूमिः ज्ञेया ।

[प्रतिपक्षसम्भारः]

प्रतिपक्षसम्भारार्थं अन्तरश्लोकमाह---

प्रतिपक्षोऽष्टधा ज्ञेयो दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।

ग्राह्यग्राहकविकल्पानामष्टानामुपशान्तये ॥७२॥

इति । सांक्लेशिकवस्तुमात्रप्रतिपक्षाधिष्ठानग्राह्यविकल्पद्वयस्य द्रव्य-
पुद्गलप्रज्ञप्तिपुरुषाधिष्ठानग्राहकविकल्पद्वयस्य च दर्शनमार्गभावनामार्गयोः प्रहाणाद्
ग्राह्यग्राहकाष्टविकल्पोपशान्तये सत्यद्वयमाश्रित्य साक्षात्करणीया विपक्षभेदेन
मार्गद्वयावस्थायामेव अष्टविधाः प्रतिपक्षाः ।

१०-निर्याणप्रतिपत्तिः

सम्भृतसम्भारस्यैवं निर्याणमिति निर्याणप्रतिपत्तिं चतुर्थीमाह---

उद्देशे समतायाञ्च सत्त्वार्थे यत्नवर्जने ।

अत्यन्ताय च निर्याणं निर्याणं प्राप्तिलक्षणम् ॥७३॥

सर्वाकारज्ञतायाञ्च निर्याणं मार्गगोचरम् ।

निर्याणप्रतिपज्ज्ञेया सेयमष्टविधात्मिका ॥७४॥

इति । यथोक्त उद्देशः, सर्वधर्मसमता, सत्त्वार्थकरणम्, अभिमित्तसर्वक्रिया-
कारित्वेनानाभोगः, शाश्वतोच्छेदरहितावस्थाविशेषः, त्रियानसर्वार्थप्राप्तिः, यथोक्त-
सर्वाकारज्ञता, तद्विशिष्टमार्ग इत्येवं निर्यातव्यवस्तुषु प्रतिविशिष्टान्यधर्माभावेन
सर्वानुपलम्भतया एभिरष्टाभिर्निर्याणप्रतिपत्तिः अष्टधा भवति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमिताशास्त्रे प्रथमाधिकारवृत्तिः ।

मार्गज्ञताधिकारः द्वितीयः

१-ध्यामीकरणतादीनि

सर्वाकारज्ञताधिगमो न विना मार्गज्ञतापरिज्ञानेनेति मार्गज्ञतामाह—

ध्यामीकरणता भाभिर्देवानां योग्यतां प्रति ।

विषयो नियतो व्याप्तिः स्वभावस्तस्य कर्म च ॥१॥

मार्गज्ञतोत्पत्तिं प्रति योग्यतापादनाय देवादीनां स्वकर्मजप्रभायास्तथागत-
प्रकृतिप्रभाभिर्मलिनीकरणता निहतमानसन्तानेऽधिगम उत्पद्यत इति ज्ञापनाय
कृता, अतो वक्रोक्त्याधारः कथितः । स चोत्पादितबोधिचित्त एवेति विषयप्रति-
नियमो भवति । त्रियानव्यवस्थानमाभिप्रायिकम्, न लाक्षणिकमिति न्यायादनुत्तर-
सम्यक्सम्बोधिपर्यवसान एव सर्वो जन इत्यतो वीतरागेतरयोगिनापि बुद्धत्वप्राप्तये
मार्गज्ञता भावनीयेति व्याप्तिर्भवति । सत्त्वार्थकरणप्रवृत्तत्वेनोत्पादितबोधिचित्त-
स्य सर्वथा क्लेशाप्रहाणमिति स्वभावो भवति । तादृशस्वभावस्य भूतकोटेरसाक्षा-
त्करणेन प्रज्ञोपायकौशलेन चापरिश्रुहीतसत्त्वस्य परिग्रहणादिनेति कारित्रम् ।

२-श्रावकमार्गः

आधारादिकमेवममिधाय मार्गज्ञताधिकारे सर्वे मार्गाः परिपूरयितव्या इति
श्रावकमार्गमाह—

चतुर्णामायसत्यानामाकारानुपलम्भतः ।

श्रावकाणामयं मार्गो ज्ञेयो मार्गज्ञतानये ॥२॥

इति । तत्र दुःखसत्यस्यानुक्रमेण अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मत्येतानि चत्वारि
शान्ताकारलक्षणानि ।

समुदयसत्यस्य हेतु-समुदय-प्रभव-प्रत्ययरूपत्वेन रोग- गण्ड-शल्य-अघा-
काराः ।

निर्विदे विरागाय निरोधाय च प्रतिपन्नो भवतीत्यतस्तयोः दुःखसमुदययोः प्रत्येकं पर-प्रलोपधर्मस्वरूपौ निर्विदाकारौ, चल-प्रभङ्गुरस्वरूपौ विरागाकारौ; भय-उपसर्ग-उपद्रवस्वरूपा निरोधाकाराः। निरोधसत्यस्य निरोधरूप-निरात्म-शान्त-प्रणीतरूपविविक्त-निर्याणरूपशून्यानिमित्ताप्रणिहितानभिसंस्कारा निरोधसत्याकाराः।

मार्गसत्यस्य मार्ग-न्याय-प्रतिपत्ति-नैर्याणिका इति मार्गसत्याकाराः। ततश्चैषां स्वभावानुपलम्भभावनया मार्गज्ञताधिकारे श्रावकाणां मार्गो बोधिसत्त्वेनैवं परिज्ञेयः।

निर्वेधभागीयाधिगमपूर्वकं चतुःसत्यपरिज्ञानमिति मार्गमभिधाय निर्वेध-भागीयमाह—

रूपादिस्कन्धशून्यत्वाच्छून्यतानामभेदतः ।

ऊष्माणोऽनुपलम्भेन तेषां मूर्धगतं मतम् ॥३॥

क्षान्तयस्तेषु नित्यादियोगस्थाननिषेधतः ।

दश भूमीः समारभ्य विस्तरास्थानदेशनात् ॥४॥

अग्रधर्मगतं प्रोक्तमार्यश्रावकवर्त्मनि ।

तत्कस्य हेतोर्बुद्धेन बुद्ध्वा धर्मसमीक्षणात् ॥५॥

रूपादिस्कन्धानां स्वस्वरूपशून्यत्वाच्छून्यतानामभेदेन, रूपादीनां पूर्ववदनुप-लम्भेन, एवं रूपादीनां 'न नित्यं नानित्यम्' इत्युपलम्भयोगतः स्थाननिषेधेन, यस्मात् तथागतेन बोधिमभिसम्बुध्य धर्मान समीक्षिता इति प्रमाणपुरुषादर्शन-कारणोपपत्त्या प्रमुदितभूम्यादौ विस्तरास्थानदेशनया चेति एभिराकारैर्यथाक्रमं सत्यानामुपलब्धौ निर्वेधभागीया उत्पद्यन्ते ।

३-प्रत्येकबुद्धमार्गः

श्रावकमार्गानन्तरं प्रत्येकबुद्धानां मार्गाभिधाने न्यायप्राप्तेऽपि श्रावकेभ्यः कथं प्रतिविशिष्टास्ते येन तेषां मार्गभेद इत्याशङ्क्य वैशिष्ट्यप्रतिपादनार्थं तावदाह—

परोपदेशवैयर्थ्यं स्वयम्बोधात् स्वयम्भवाम् ।

गम्भीरता च ज्ञानस्य खड्गानामभिधीयते ॥६॥

इति । श्रावकाः परोपदेशसापेक्षाः स्वबोधं बुध्यन्ते; सालापधर्मदेशनया च परानपि कुशले प्रवर्तयन्तीत्यागमः । प्रत्येकबुद्धाः पुनः स्वयं पूर्वश्रुताद्यभिसंस्कारेण परोपदेशं प्रत्यनपेक्षाः स्वबोधिमधिगच्छन्त्यतस्तेषां बुद्धाद्युपदेशनैरर्थक्यमित्येकं वैशिष्ट्यम् । शब्दोच्चारणधर्मदेशनया श्रोतृभिः क्रियते वक्तृज्ञानसामर्थ्यावबोधः । ते (प्रत्येकबुद्धाः) पुनः अशब्दोच्चारणधर्मदेशनया स्वाधिगतज्ञानादिसामर्थ्येन परान् दशकुशलादौ प्रवर्तयन्त्यतस्तेषां ज्ञानस्यानवबोधतया द्वितीयं वैशिष्ट्यमिति ।

कथमशब्दोच्चारणधर्मदेशनेत्याशंक्याह—

शुश्रूषा यस्य यस्यार्थे यत्र यत्र यथा यथा ।

स सोऽर्थः ख्यात्यशब्दोऽपि तस्य तस्य तथा तथा ॥७॥

इति । नात्रितक्यं नाविचार्यं वाचं भाषत इत्यालापो विक्षेपः । स च सन्तानक्षोभमादधातीति यथा यथा बोधिसत्त्वेन 'बुद्धो भूत्वा आलापमन्तरेण धर्मदेशनां कुर्याम्' इति प्रणिधानं प्रवर्तितम्, तथा बुद्धत्वसाम्यात् प्रत्येकबुद्धावस्थायाञ्च प्रणिधानादिसामर्थ्येन यस्मिन्नर्थे येन प्रकारेण यस्य श्रवणेच्छा, तस्य विज्ञाने तेनैव प्रकारेण अशब्दोऽपि सोऽर्थः प्रतिभातीत्यशब्दधर्मदेशनोच्यते । इत्येवं वदयमाणधर्मस्य श्रोतृविज्ञाने सुनिर्माणमुत्पादश्चेत्ययं भवति धर्मदेशनाशब्दार्थः ।

वैशिष्ट्यमेवमभिधाय विशिष्टानां विशिष्ट एव मार्ग इति प्रकृतप्रत्येकबुद्ध-
मार्गमाह—

ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।

आधारतश्च विज्ञेयः खड्गमार्गस्य सङ्ग्रहः ॥८॥

इत्युक्तम् । प्रत्येकबुद्धस्य मार्गः यथोक्तसत्यभावनया एव, यथावस्तु प्रतीत्यसमुत्पादभावनया च । ग्राह्यग्राहकार्थविकल्पयोर्यथाक्रमं प्रहाणाप्रहाणे प्रत्येक

बुद्ध्ययानसङ्गृहीताधारधर्मवस्तुनो विशेषविशिष्टधर्माधिगमश्च बोधिसत्त्वेन परिज्ञेयो न सर्वाकारज्ञानेनेति प्रत्येकबुद्धमार्गः ।

निर्वेधभागीयाधिगमे सति यथोक्तमार्ग उत्पद्यत इति निर्वेधभागीयमाह --

प्रज्ञप्तेरविरोधेन धर्मतासूचनाकृतिः ।

ऊष्मगं मूर्धगं रूपाद्यहानादिप्रभावितम् ॥९॥

अध्यात्मशून्यताद्याभी रूपादेरपरिग्रहात् ।

क्षान्ती रूपाद्यनुत्पादाद्याकारैरग्रधर्मता ॥१०॥

इति । रूपादिसाङ्केतिकधर्मप्रज्ञप्तेरविरोधेन धर्मतायाः प्रतिपादनेन, रूपादेः परमार्थतो न हानिवृद्ध्याद्यर्थं शिक्षणेन, स्वभावशून्यत्वात् रूपादेरध्यात्मबहिर्घादि-शून्यतया अपरिग्रहेण, रूपादेरनुत्पादानिरोधाद्याकारैश्च यथाक्रमं चतुःसत्या-लम्बने निर्वेधभागीयो भवति ।

४-बोधिसत्त्वमार्गः

प्रत्येकबुद्धमार्गान्तरं बोधिसत्त्वमार्गमाह—

क्षान्तिज्ञानक्षणैः सत्यं सत्यं प्रति चतुर्विधैः ।

मार्गज्ञतायां दृङ्मार्गः सानुशंसोऽयमुच्यते ॥११॥

इति । मार्गज्ञताधिकारे बोधिसत्त्वेन धर्मज्ञानक्षान्तिधर्मज्ञानमन्वयज्ञान-क्षान्तिरन्वयज्ञानं चेति चत्वारः क्षान्तिज्ञानक्षणाः प्रत्येकं दुःखादिसत्यसम्बन्धयुक्ता ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैर्युक्ता विभावनीया इति दर्शनमार्गो महानुशंस इत्युच्यते ।

कथमाकारो भावनीय इत्याह—

आधाराधेयताभावात्तथताबुद्धयोर्मिथः ।

पर्यायेणाननुज्ञानं महत्ता साऽप्रमाणता ॥१२॥

परिमाणान्तताभावो रूपादेरवधारणम् ।

तस्यां स्थितस्य बुद्धत्वेऽनुद्ग्रहात्यागतादयः ॥१३॥

मैत्र्यादि शून्यताप्राप्तिर्बुद्धत्वस्य परिग्रहः ।

सर्वस्य व्यवदानस्य सर्वाधिव्याधिशान्तनम् ॥१४॥

निर्वाणिग्राहशान्तत्वं बुद्धेभ्यो रक्षणादिकम् ।

अप्राणिवधमारभ्य सर्वाकारज्ञतानये ॥१५॥

स्वयं स्थितस्य सत्त्वानां स्थापनं परिणामनम् ।

दानादीनाञ्च सम्बोधाविति मार्गज्ञताक्षणाः ॥१६॥

परमार्थतः तथताबुद्धयोराधाराधेयभावो न विद्यत इत्यतस्तयोः पर्यायेणा-
वस्थितेरननुज्ञानम् । रूपादीनां धर्मधातुस्वभावतया महत्ता तथैव तेषामप्रमाणता ।
पूर्ववदाकाशापरिमाणतया तेषामपरिमाणतेत्येवं दुःखसत्याकारा भवन्ति ।

रूपादीनां निःस्वभावत्वेन शाश्वतोच्छेदाद्यन्ताभावः । प्रज्ञापारमितायां
स्थितस्य धर्मधातुस्वभावतया रूपादीनां तथागतत्वावधारणम् । तथैव तस्यां
स्थितस्य सर्वधर्माणां नोद्ग्रहत्यागभावनादिकम् । निःस्वभावाधिमोक्षपूर्वकं चतुर-
प्रमाणं विभावनीयमित्येवं समुदयसत्याकारा भवन्ति ।

रूपादेर्निजरूपा प्रकृत्यैव शून्यता । धर्मधातुपरिणामितकुशलमूलानां फलं
तथागतत्वस्य प्रापणम् । प्रज्ञापारमितया सर्वाकारप्रतिपक्षाणां संग्रहः । तथैव
बाह्याभ्यन्तरोपद्रवप्रशमनमित्येवं निरोधसत्याकारा भवन्ति ।

निःस्वभावताभावनयैव रूपादिनिर्वाणाभिनिवेशस्य शान्तिः । प्रज्ञोपाय-
कौशलप्रवृत्तस्य बुद्धेभ्यो रक्षावरणगुप्तयो भवन्ति । बुद्धत्वाभिलाषिणा स्वयं
प्राणातिपातविरत्यादिपूर्वकं सर्वाकारज्ञतायां स्थित्वा तत्रैव परेषां स्थापनम् ।
दानादीनामक्षयं कर्तुमिच्छता सम्यक्सम्बोधौ परिणामनमित्येवं मार्गसत्यस्या-
कारा भवन्ति । इत्येवमेव मार्गज्ञतायाः क्षणा भवन्ति ।

केचिदिह कारिकाथोपलक्षणपरेण ग्रन्थेन आकारार्थमनुक्त्वा दर्शनमार्ग-
पोडशक्षणोपलक्षणमेव केवलमनुकृतमिति वर्णयन्ति, एवमुक्तानुक्तनिर्वेधभागी-
याद्यर्थकारिकास्वपि द्रष्टव्यमिति । तैर्भवानानुक्रमाद्यनिर्देशात् काचिदभिसमयानु-
पूर्वी न प्रतिपादिता । 'आलम्बनमनित्यादि सत्याधारं तदाकृतिः' इत्यादि-
कारिकार्थश्च कथं व्याख्येय इत्यपरे ।

५-भावनामार्गकारित्रम्

दर्शनमार्गानन्तरं भावनामार्गाभिधाने सति स्वल्पवक्तव्यत्वेन फलान्मन्त्वेन
च विनेयप्रवृत्तेः तत्कारित्रं तावत्—

सर्वतो दमनं नाम सर्वतः क्लेशनिर्जयः ।

उपक्रमाविषह्यत्वं बोधिराधारपूज्यता ॥१७॥

इत्युक्तम् । सर्वप्रकारचित्तस्वविधेयीकरणम्, कल्याणमित्रादिसर्वजननमनम्,
रागाद्यभिभवः, परकृताघाताननुप्रतिपत्तेः अविषह्यत्वम्, सम्यक्सम्बोधिप्रतिपत्तिः,
आधारविषयपूज्यताकारित्रञ्चेति षड्विधमेव कारित्रम् ।

सास्रवो भावनामार्गः

६-भावनामार्गाधिमुक्तिः

कारित्रानन्तरं भावनामार्गः । स च सास्रवानास्रवभेदेन द्विविधः । अतः
सास्रवभावनामार्गाधिमुक्तिपरिणामनानुमोदनामनस्कारेषु प्रथमं भावनामार्गाधि-
मुक्तिमनस्कारमाह—

अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया स्वार्था च स्वपरार्थिका ।

परार्थिकैवेत्येषा च प्रत्येकं त्रिविधेष्यते ॥१८॥

मृद्वी मध्याधिमात्रा च मृदुमृद्धादिभेदतः ।

सा पुनस्त्रिविधेत्येवं सप्तविंशतिधा मता ॥१९॥

इति । स्वोभयपरार्थोपलम्भतया यथाधिमोक्षं दृष्टकुशलधर्माधिष्ठाना
भावनामार्गाधिकारादादौ असाक्षात्क्रियारूपाधिमुक्तिः त्रिविधा सती प्रत्येकं
मृद्वादिभेदेन त्रिविधा । एवमेषापि प्रत्येकं मृदुमृद्वादिभेदेन त्रिविधा । एवं
नवभिस्त्रिभिरधिमुक्तिः सप्तविंशतिप्रकारा भवति ।

७-भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च

तद्भावाकबोधिसत्त्वस्योत्साहवर्धनाय तदधिमोक्षस्य स्तुत्यादयो बुद्धादिभिः
क्रियन्त इति स्तुतिं, स्तोभं प्रशंसाञ्चाह—

स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च प्रज्ञापारमितां प्रति ।

अधिमोक्षस्य मात्राणां नवकैस्त्रिभिरिष्यते ॥२०॥

इति । यथाधिमोक्षदृष्टधर्मलक्षणां प्रज्ञापारमितां प्रति प्रवृत्तस्याधिमोक्ष-
मनस्कारस्य प्रथमद्वित्रिनवावस्थानां प्रत्येकं नवभिः प्रकारैरुत्तरोत्तराभिनन्दनं
स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च इष्यते । अतस्ते स्तुत्यादयो यथाभूतार्थाधिगममात्रलक्षणा-
नार्थवाटरूपाः ।

८-परिणामना

एवमधिमोक्षस्य परिणामनासम्भवाद् द्वितीयं परिणामनामनस्कारमाह—

विशेषः परिणामस्तु तस्य कारित्रमुत्तमम् ।

नोपलम्भाकृतिश्चासावविपर्यासलक्षणः ॥२१॥

विविक्तो बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृतिगोचरः ।

सोपायश्चानिमित्तश्च बुद्धैरभ्यनुमोदितः ॥२२॥

त्रैधातुकाप्रपन्नश्च परिणामोऽपरस्त्रिधा ।

मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च महापुण्योदयात्मकः ॥२३॥

इति । यथोक्तो विशेषाधिमोक्षः, अनुपलम्भः, अविपर्यासः, विविक्तः,
तथागतकुशलमूलौघस्वभावस्मृतिः, सोपायकौशलः, अनिमित्तः, बुद्धानुज्ञातः,

त्रैघातुकाप्रपन्नः, मृदुमध्याधिमात्रश्च महापुण्योदय इत्येवमध्यारोपितमनस्कारा यथाक्रममनुत्तरसम्यक्सम्बोधि- शीलादिस्कन्ध- परिणामनाचित्त- आत्मादियुक्तवस्तु- त्रिकालबुद्धकुशल- दानादि- निमित्त- सर्वमार्ग- कामादिघातु- दशकुशलकर्मपथ-स्रोत- आपन्नाद्यनुत्तरसम्बोधिप्रस्थितानामनुपलब्धानामुपलम्भा इति त्रियानविनेय- सत्त्वानां मार्गोपदेशहेतुभावव्यापारयुक्तैः सर्वसत्त्वार्थमक्षयाय चानुत्तरसम्यक्- सम्बोधौ द्वादश परिणामनाः क्रियन्ते ।

९-अनुमोदना

एवं परिणामयितवस्तु अभिवर्धयितव्यमिति तृतीयमनुमोदनामनस्कारमाह-

उपायानुपलम्भाभ्यां शुभमूलानुमोदना ।

अनुमोदे मनस्कारभावनेह विधीयते ॥२४॥

इति । संवृत्युपायेन कुशलमूलान्युपलभ्य प्रमुदितचित्तेन परमार्थतोऽनुप- लम्भतयानुमोदनीयानीति ।

तत्रायं समासार्थः-आकरान्निष्कृष्टः स्वर्णपिण्ड इवाधिमोक्षमनस्कारः, स्वर्ण- कारेण ततोऽलङ्कारकरणमिव सम्यक्सम्बोधेरङ्गकरणं परिणामनामनस्कारः, स्वपरपुण्यसमताप्राप्तिः अनुमोदनामनस्कार इति ।

अनास्रवो भावनामार्गः

१०-अभिनिर्हारः

सास्रवानन्तरमनास्रवो भावनामार्गः । स च द्विविध इति प्रथममभिनिर्हार- लक्षणं भावनामार्गमाह-

स्वभावः श्रेष्ठता तस्य सर्वस्यानभिसंस्कृतिः ।

नोपलम्भेन धर्माणामर्पणा च महार्थता ॥२५॥

इति । रूपाद्यविपरीतदर्शनं स्वभावः । नान्यथा बुद्धत्वसंप्राप्तिरिति श्रेष्ठता । सर्वधर्मविशेषानुत्पादनेन अधिगमप्रयोगोऽनभिसंस्कारः । तादृशस्वभावादियुक्तमार्ग-

धर्माणामनुपलम्भतया योगिसन्ताने समुत्पादनमर्पणा । बुद्धत्वमहार्थसाधना-
न्महार्थता ।

११-अत्यन्ताविज्ञाद्धिः

तदनन्तरं यः परिग्रहत्यागेन प्राप्स्यमानः कस्तस्योत्पादानुत्पादहेतुरिति
आकांक्षानिरासद्वारेण द्वितीयमत्यन्तविशुद्धिलक्षणमाह—

बुद्धसेवा च दानादिरूपाये यच्च कौशलम् ।

हेतवोऽत्राधिभोक्षस्य धर्मव्यसनहेतवः ॥२६॥

माराधिष्ठानगम्भीरधर्मतानधिमुक्तते ।

स्कन्धाद्यभिनिवेशश्च पापमित्रपरिग्रहः ॥२७॥

इति । बुद्धसमाराधनम्, दानादिपारमितापरिपूरणम्, शमथकौशलञ्चेति
उत्पादहेतवः ।

मारबाधितम्, गम्भीरधर्मानधिभोक्षः, भावग्रहः, पापमित्रसंगतिरिति
अनुत्पादहेतवः ।

अधिगमानधिगमहेतूनेवमुक्त्वा प्रकृतस्य सामान्येन विशुद्धिमाह—

फलशुद्धिश्च रूपादिशुद्धिरेव तयोर्द्वयोः ।

अभिन्नाच्छिन्नता यस्मादिति शुद्धिर्ह्यदीरिता ॥२८॥

इति । आर्यपुद्गलस्य यत् श्रामण्यताफलं तस्य सर्वविपक्षरहितत्वेन या
विशुद्धिः सैव रूपादिविशुद्धिः, फलरूपादिविशुद्धिः रूपादेरात्मभिनिवेशादिविग-
मात् । प्रभेदत्वेन यस्मात् तद्विशुद्धिः अभिन्ना अच्छिन्ना तस्मात् स्वसामान्यलक्षण-
नानात्वविरहाद् एवं विशुद्धिरभिधीयते ।

सामान्येन विशुद्धिमेवमभिधाय विशेषेणाह—

क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य शिष्यखड्गजिनौरसाम् ।

हानाद्विशुद्धिरात्यन्तिकी तु बुद्धस्य सर्वथा ॥२९॥

इति । रागादिक्लेशप्रहाणात्, एतस्य ज्ञेयावरणैकदेशग्राह्याविकल्पस्य च प्रहाणात्, यानत्रयमार्गाविरणप्रहाणाद् यथाक्रमं श्रावक-प्रत्येकबुद्ध-बोधिसत्त्वानां शुद्धिर्भवति । सर्वथा सवासनक्लेशज्ञेयावरणप्रहाणात् धर्मधातूद्भवानुत्तरबुद्धानां विशुद्धिरिष्यते ।

मार्गज्ञताधिकारे विशुद्धिकथनप्रसङ्गादात्यन्तिकी चेतरा च बुद्धानां श्रावकादीनां च यथाक्रमं विशुद्धिः । सन्न कथमित्याह—

मृदुमृद्वादिको मार्गः शुद्धिर्नवसु भूमिषु ।

अधिमात्राधिमात्रादेर्मलस्य प्रतिपक्षतः ॥३०॥

इति । कामधातुध्यानारूप्यसमापत्तय इति नवभूमिष्वधिमात्रादिनवप्रकार-विपक्षस्य प्रतिपक्षभावेन मृदुमृद्वादिमार्गो यथाक्रमं नवप्रकारः । सर्वथान्यथा च विशुद्धिहेतुत्वादात्यन्तिकी चेतरा च विशुद्धिरिति ।

कथमात्यन्तिकीत्याह—

त्रिधातुप्रतिपक्षत्वं समता मानमेययोः ।

मार्गस्य चेष्यते तस्य चोद्यस्य परिहारतः ॥३१॥

इति । तत्राधिमात्राधिमात्रादिः प्रतिपक्षो मृदुमृद्वादिर्विपक्ष इति भवितव्य-मित्तिचोद्यस्य वस्त्रलिप्तसूक्ष्ममलापकषर्णे रजकमहायत्नोदाहरणेन परिहारतः यथानिदिष्टभावनामार्गस्यात्यन्तिकी । त्रिधातुकाकारज्ञानज्ञेयानुपलम्भाद् या समता सैव समस्तप्रतिपक्षत्वादात्यन्तिकी विशुद्धिर्बुद्धस्य व्यवस्थाप्यत इति ।

अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे द्वितीयाधिकारवृत्तिः

सर्वज्ञताधिकारः तृतीयः

१-प्रज्ञया न भवे स्थानम्

२-कृपया न शमे स्थितिः

सर्ववस्तुपरिज्ञानं विना न मार्गज्ञतापरिज्ञानं सम्यग् इति सर्वज्ञतामाह—

नापरे न परे तीरे नान्तराले तयोः स्थिता ।

अध्वनां समताज्ञानात् प्रज्ञापारमिता मता ॥१॥

इति । त्रैयध्वकधर्माणामनुत्पादाकारेण तुल्यतावबोधात् बुद्धबोधिसत्त्वा-
या आसन्नीभूता मता प्रज्ञापारमिता, सा खलु प्रज्ञया पुनर्नापरे तीरे संसारे, न प-
तीरे निवर्णि च यथाक्रमं शाश्वतोच्छेदलक्षणे, न तयोर्मध्येऽपि व्यवस्थितेति-
संसारनिर्वाणयोः व्यवस्थिता ।

३-अनुपायेन दूरत्वम्

४-उपायेनाविदूरता

सर्वज्ञताधिकाराद् व्यतिरेकनिर्देशेन श्रावकादीनां त्र्यध्वसमताज्ञानाभाव-
सम्यक् प्रज्ञापारमिता दूरीभूतेति । स्वाधिगममात्रात्मिका तु प्रज्ञापारमिता कृ-
प्रज्ञावैकल्यान्ननिवर्णि संसारे चावस्थिता वस्त्वस्तूपलम्भतयेति ज्ञेया । 'यः प्रती-
समुत्पादः शून्यता सैव ते मता' इति न्यायादध्वत्रयसमताज्ञानं पदार्थावबोध ए-
ननु स च सर्वेषामैव समस्तीति कथं श्रावकबोधिसत्त्वादीनां सम्यक् प्र-
पारमितादूरीभावः, न चेतरेषां भवतीति चेत् ? आह—

अनुपायेन दूरं सा सनिमित्तोपलम्भतः ।

उपायकौशलेनास्याः सम्यगासन्नतोदिता ॥२॥

इति । मायाकारनिर्मितवस्तुनः प्रतिभासे अविदिततत्स्वरूपस्य भावाभिनिवेशितया नैःस्वाभाव्याप्रतिभास इव कल्याणमित्राद्युपायकौशलवैकल्याद् वस्तुनिमित्तयोगेन प्रतिपत्तौ तत्समतापरिज्ञानमविज्ञातभावरूपाणां श्रावकादीनां नास्तीत्यतस्तेषां दूरीभावो जिनजनन्या इति । बोधिसत्त्वानां तु समाराधितकल्याणमित्रोपदेशतया अविपरीतसत्यद्वयाश्रितश्रुतादिज्ञानोत्पत्त्युपायकौशलेन च उत्सारितभावाभिनिवेशभ्रान्तिनिमित्तानां रूपादिसर्वधर्मपरिज्ञानमेव तत्समतापरिज्ञानमित्यतस्तेषां सम्यगासन्नीभावोऽस्या मातुरिति अनुपायेन एव दूरता, उपायेन तु अदूरता भवति ।

५-विपक्षः

श्रावकादीनामेवं मातुर्दूरीभावेनानुष्ठानं विपक्षमाह

रूपादिस्कन्धशून्यत्वे धर्मेषु त्र्यध्वगेषु च ।

दानादौ बोधिपक्षेषु चर्यासंज्ञा विपक्षता ॥३॥

इति । सर्वेषां रूपादीनां त्रैयध्वकानाञ्च धर्माणां सास्रवानास्रवोभयस्थानीयानामनुपलम्भस्वरूपाणां सर्वत्र भावोपलम्भतया ते परपरिकल्पितात्मादिशून्यत्वेन दृष्टाः । अनुष्ठानसंज्ञा तु एतेषां प्रतिपक्षभूतापि विपर्यासप्रवृत्तत्वेन हेयत्वात् विपक्षो भवति ।

६-प्रतिपक्षः

विपर्ययेण बोधिसत्त्वानां प्रतिपक्ष इत्याह—

दानादिष्वनहङ्कारः परेषां तन्नियोजनम् ।

सङ्गकोटीनिषेधोऽयं सूक्ष्मः सङ्गो जिनादिषु ॥४॥

इति । त्रिमण्डलविशुद्ध्या दानादावनात्मावबोधेन स्वपरयोर्नियोजनं सम्यक् प्रवृत्तत्वात् सर्वसक्तिनिचयस्थानप्रतिषेधेन चोपादेयत्वात् सर्वथा प्रतिपक्षः । तथागतादिषु नमस्कारादिः पुण्यसम्भारहेतुत्वेन प्रतिपक्षोऽपि सन् सूक्ष्मसक्तिरूपतया न सर्वथा प्रतिपक्ष इति विपक्षो भवति ।

कथं पुनः सूक्ष्मसक्तिर्विपक्ष इति चेदाह—

तद्गाम्भीर्यं प्रकृत्यैव विवेकाद्धर्मपद्धतेः ।

इति । यस्मात् स्वभावेनैव धर्मगोत्राणां शून्यत्वात् तेषां गाम्भीर्यम्, तस्मात् तथागतोपलम्भोऽपि विपक्षः ।

कथं तर्हि तस्य वर्जनमित्याह—

एकप्रकृतिकं ज्ञानं धर्माणां सङ्गवर्जनम् ॥५॥

इति । रूपादिसर्वधर्माणामेकैव प्रकृतिः यदुत निःस्वभाव इति ज्ञानज्ञेय-समतैकपरिज्ञाने सक्तिर्वर्जिता भवति ।

कथं पुनः प्रकृत्या धर्मगाम्भीर्यमित्याह—

दृष्टादिप्रतिषेधेन तस्या दुर्बोधतोदिता ।

इति । यस्मात् सर्वविज्ञानोपलब्धार्थनिराकरणेन तस्याः प्रकृतेर्दुर्बोधता कथिता, अतस्तस्या गाम्भीर्यम् ।

कथं पुनरेवं दुर्बोधतेत्याह—

रूपादिभिरविज्ञानात् तदचिन्त्यत्वमिष्यते ॥६॥

रूपाद्यावेणिकबुद्धधर्माद्याकारैः प्रकृतेस्तथतास्वाभाव्यादनभिसम्बोधेन यस्माच्चिन्तातिक्रान्तत्वमिष्यते, अतोऽस्या दुर्बोधतेति यावत् ।

विपक्षादि एवमभिधाय उपसंहारमाह—

एवं कृत्वा यथोक्तो वै ज्ञेयः सर्वज्ञतानये ।

अयं विभागो निःशेषो विपक्षप्रतिपक्षयोः ॥७॥

इति । सर्वज्ञताधिकारे यथोक्तनयेन यथाक्रमं श्रावकबोधिसत्त्वादीनां विपक्षप्रतिपक्षयोरयं प्रभेदोऽवसातव्यः ।

७-प्रयोगः

विपक्षादि एवमभिधाय तयोर्विभावनायां कः प्रयोग इति चेत् प्रयोगमाह-

रूपादौ तदनित्यादौ तदपूरिप्रपूरयोः ।

तदसङ्गत्वे चर्यायाः प्रयोगः प्रतिषेधतः ॥८॥

अविकारो न कर्त्ता च प्रयोगो दुष्करस्त्रिधा ।

यथाभव्यं फलप्राप्तेरवन्ध्योऽभिमतश्च सः ॥९॥

अपरप्रत्ययो यश्च सप्तधा ख्यातिवेदकः ।

रूपादिसर्वधर्माः, तेषामेवानित्यताशून्यतादयः, प्रतिपूर्णापूर्णता, असङ्गः, अन्यथाऽविकारः, अकर्तृत्वम्, त्रिसर्वज्ञतात्मकानां यथाक्रमं उद्देशप्रयोगकारित्राणां दुष्करता, यथाभव्यफलप्राप्त्या अवन्ध्यता, परप्रत्ययानिर्गमित्वम्, परिणाम-समाहार-विरोध-प्रत्यय-असङ्क्रान्ति-निराधार-अकारकात्मक-सप्तख्यातिसिद्धपरि-ज्ञानस्य निराकरणम्; तदेवमन्वयमुखेन बोधिसत्त्वानां दशविधः प्रयोगः कथितः, अर्थाद् यथोक्तविपर्ययेण श्रावकादीनां प्रयोगो भवति ।

८-समता

समताद्वारेण प्रयोगो भावनीय इति प्रयोगानन्तरं समतामाह-

चतुर्धाऽमनना तस्य रूपादौ समता मता ॥१०॥

इति । रूपाद्यभिनिवेशनीलादिनिमित्तप्रपञ्चाधिगममननानां सर्वथानुप-लब्धिरिति प्रयोगसमतात्वात् समता भवति ।

९-दर्शनमार्गः

प्रयोगसमतां प्रतिविध्य दर्शनमार्गो भावनीय इति दर्शनमार्गमाह—

धर्मज्ञानान्वयज्ञानक्षान्तिज्ञानक्षणात्मकः ।

दुःखादिसत्ये दृङ्मार्गं एष सर्वज्ञतानये ॥११॥

इति । प्रतिसत्यं धर्मज्ञानक्षान्तिर्धर्मज्ञानमन्वयज्ञानक्षान्तिरन्वयज्ञानमित्येवं षोडशक्षणात्मकः सर्वज्ञताधिकारे दर्शनमार्गो भवति ।

ननु कः सत्यस्याकार इत्याह—

रूपं न नित्यं नानित्यमतीतान्तं विशुद्धकम् ।

अनुत्पन्नानिरुद्धादि व्योमाभं लेपवर्जितम् ॥१२॥

परिग्रहेण निर्मुक्तमव्याहारं स्वभावतः ।

प्रव्याहारेण नास्यार्थः परेषु प्राप्यते यतः ॥१३॥

नोपलम्भकृत्यन्तविशुद्धिव्याध्यसम्भवः ।

अपायोच्छ्रित्यकल्पत्वे फलसाक्षात्क्रियां प्रति ॥१४॥

असंसर्गो निमित्तैश्च वस्तुनि व्यञ्जने द्वये ।

ज्ञानस्य या चानुत्पत्तिरिति सर्वज्ञताक्षणाः ॥१५॥

नैःस्वाभाव्येन रूपादि नित्यानित्यवियोगान्न नित्यं नानित्यम्, दुःखादुःख-
विगमत्वेन अपगतशाश्वतोच्छेदान्तम्, शून्याशून्यरहितत्वाद् विशुद्धम्, आत्मा-
नात्मस्वभावाभावान्नोत्पन्नं न निरुद्धं न संक्लिष्टं न व्यवदातमित्यादयो दुःख-
सत्याकारा भवन्ति ।

हेत्वहेतुतुच्छत्वादाकाशसदृशम्, समुदयासमुदयविसंयोगात् सर्वक्लेशोप-
क्लेशनिरुपलिप्तम्, प्रभवाप्रभवासम्बद्धत्वात् परिग्रहेण निर्मुक्तम्, प्रत्ययाप्रत्यय-
विमुक्तत्वात् स्वरूपतोऽवचनीयमिति समुदयसत्याकारा भवन्ति ।

यस्मान्निरोधानिरोधेनासम्बन्धः, तस्मान्निरोधसत्यार्थो वचनोदाहरणेन
सन्तानान्तरेऽप्रापणीयः, शान्ताशान्ताभावान्नोपलम्भकरणम्, प्रणीताप्रणीत-
विकलत्वादतिक्रान्तोभयान्ता विशुद्धिः, निःसरणानिःसरणविविक्तत्वात् सर्वव्याध्य-
नुत्पाद इति निरोधसत्याकारा भवन्ति ।

मार्गामार्गरहितत्वादपायोच्छ्रित्तिः, न्यायान्यायासंश्लेषात् फलसाक्षात्करणं
प्रत्युपायोऽविकल्पत्वम्, प्रतिपत्यप्रतिपत्तिविनिर्मुक्तत्वेन सर्वधर्माणां निमित्तैर-

संसर्गः, नैर्याणिकानैर्याणिकविकल्पत्वेनोभये वाच्यवाचकभावलक्षणे ज्ञेये शब्दे ज्ञानस्यानुत्पत्तिरिति मार्गसत्याकारा भवन्ति ।

एवमेते आकाराः सर्वज्ञताक्षणा इति बोधिसत्त्वानां दर्शनमार्गः, तद्विपर्ययेण श्रावकादीनामनित्यादिभिराकारैः सर्वज्ञतायां दर्शनमार्गो विभावनीयः । श्रावक-मार्गो बोधिसत्त्वेन परिज्ञातव्यो न साक्षात्करणीय इति भावनामार्गो न निर्दिष्टः ।

विस्तरेण एवं निर्दिश्य सकलार्थसङ्ग्राहकत्वेन त्रिसर्वज्ञतामुपसंहरन्नाह—

इति सेयं पुनः सेयं सेयं खलु पुनस्त्रिधा ।

अधिकारत्रयस्यैषा समाप्तिः परिदीपिता ॥१६॥

इति । यथोक्तनीत्या इयं सर्वाकारज्ञता, इयं मार्गज्ञता, इयं सर्वज्ञता चेत्येवं परिवर्तत्रयेण प्रकारत्रयं परिसमाप्तम् ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमिताशास्त्रे तृतीयाधिकारवृत्तिः ।

सर्वाकाराभिसम्बोधाधिकारः चतुर्थः

9-आकाराः

परिज्ञातत्रिसर्वज्ञतावशित्वार्थं पुनः सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञानसङ्ग्रहेण त्रिसर्व-
ज्ञतां भावयतीति सर्वाकाराभिसम्बोध इत्याह—

वस्तुज्ञानप्रकाराणामाकारा इति लक्षणम् ।

सर्वज्ञतानां त्रैविध्यात् त्रिविधा एव ते मताः ॥१॥

नित्यादिग्राहविपक्षस्य प्रतिपक्षधर्मतास्वभावानामनित्याद्यालम्बनज्ञान-
प्रकाराणामाकारत्वेन व्यवस्थानं लक्षणम् । ते चाकारास्त्रिसर्वज्ञताभेदात् त्रि-
प्रकारा एव मताः ।

सामान्येनाकारान् निर्दिश्य इदानीं विशेषेणाह—

असदाकारमारभ्य यावन्निश्चलताकृतिः ।

चत्वारः प्रतिसत्यं ते मार्गे पञ्चदश स्मृताः ॥२॥

इति । तत्र त्रिसर्वज्ञतामधिकृत्य असद्-अनुत्पाद-विवेक-अनवमर्दनीय-अपद-
आकाश-अप्रव्याहार-अनाम-अगमन-असंहार्य-अक्षय-अनुत्पत्तय इति द्वादश आकारा
हि यथाक्रमं दुःखादिसत्यत्रयस्य अनित्यादिलक्षणा भवन्ति ।

क्लेशावरणप्रतिपक्षत्वेनैकः अनास्रवमार्गः, सर्वज्ञतया प्रत्येकबुद्धाः सङ्गु-
हीता इति तेषां ज्ञेयावरणप्रतिपक्षत्वेन द्वौ सास्रवानास्रवभावनामार्गौ चेति मार्गाः
त्रिप्रकाराः ।

तत्र प्रथमे अकारकाजानकासंक्रान्त्यविनयाकारा इति चत्वारो यथाक्रमं
मार्गादिलक्षणाः (क्लेशावरणप्रतिपक्षे) भवन्ति ।

द्वितीये स्वप्न-प्रतिश्रुत्का-प्रतिभास-मरीचि-मायाकारा इति पञ्च यथाक्रमं
निःस्वभाव-अनुत्पन्न-अनिरुद्ध-आदिशान्त-प्रकृतिपरिनिर्वृतिलक्षणाः सामान्यतो
ज्ञेयावरणप्रतिपक्षभूताः सन्ति ।

तृतीये असंक्लेश-अव्यवदान-अनुपलेप-अप्रपञ्च-अमनन-अचलाकाराः षट्
यथाक्रमं संक्लेश-व्यवदान-क्लेशवासना-रूपादिप्रपञ्च-स्वाधिगम-परिहाणि-
विकल्पानां प्रतिनियतज्ञेयावरणानां प्रतिपक्षभूता भवन्ति ।

इत्येवं मार्गसत्यस्य पञ्चदश आकाराः । समुदायेन सप्तविंशतिरिति
सर्वज्ञताकारा भवन्ति ।

तदनन्तरं मार्गज्ञताया आकारा इत्याह—

हेतौ मार्गे च दुःखे च निरोधे च यथाक्रमम् ।

अष्टौ ते सप्त पञ्चेति षोडशेति च कीर्तिताः ॥३॥

तत्र संक्लेशेतरपक्षाश्रयेण समुदयमार्गसत्ये कारणम्, दुःखनिरोधसत्ये च
फलमित्यर्थद्वारेण निर्दिष्टे समुदयमार्गदुःखनिरोधसत्येषु यथासंख्यमष्टाद्याकारा
बोद्धव्याः ।

तत्र विराग-असमुत्थान-शान्त-अराग-अद्वेष-अमोह-निःक्लेश-निःसत्त्वाकारा
एव यथाक्रमं यो हेतुः छन्दो रागो नन्दी च, यः समुदयः रागो द्वेषो मोहश्च, यः
प्रभवः परिकल्पः, यश्च प्रत्ययः सत्त्वाभिनिवेश इति एतेषां प्रतिपक्षभूतत्वेन त्रयस्त्रय
एक एक इत्यष्टावाकाराः समुदयसत्ये भवन्ति ।

अप्रमाण-अन्तद्वयाननुगम-असम्भिन्न-अपरामृष्ट- अविकल्प-अप्रमेय- असङ्गा-
कारा यथाक्रमं यः सर्वसत्त्वावकाशदो मार्गः यथा च सर्वसत्त्वावकाशदः, यो न्यायो
यथा च न्यायः, या प्रतिपत्तिर्यथा च प्रतिपत्तिः, यच्च निर्याणमिति तत्स्वभावा द्वौ
द्वौ द्वावेक इति सप्ताकारा मार्गसत्ये भवन्ति ।

अनित्य-दुःख-शून्य-अनात्माकाराः पञ्चमालक्षणाकारस्वभावा इत्येवं
पञ्चाकारा दुःखसत्ये भवन्ति ।

अध्यात्मबहिर्धोभयवस्तूनां निरोधेनाध्यात्मबहिर्धोभयशून्यताकारास्त्रयः
निरोधाकारस्वभावाः; शून्यतायां भाजनलोके परमार्थे संस्कृतेऽसंस्कृते शाश्वतोच्छे-
दान्तेऽनवरागसंसारे अधिगतधर्मानवकारे अभिनिवेशस्य प्रज्ञप्त्यात्मकस्य निरोधेन
यथाक्रमं शून्यता-महत्-परमार्थ-संस्कृत-असंस्कृत-अत्यन्त-अनवराग- अनवकारशून्य-
ताकारा अष्टौ शान्ताकारस्वभावाः; प्रणीताकारः परपरिकल्पितकारकनिरोधेन

प्रकृतिशून्यताकारः; विषयभ्रान्त्यात्मिकानां प्रज्ञमिलक्षणकालभ्रान्तीनां च निरोधेन सर्वधर्मस्वलक्षणानुपलम्भशून्यताकारास्त्रयो निःसरणाकारस्वभावाः; स्वभावनिरोधेन अभावस्वभावशून्यताकार एकः निःसरणाकारात्मक इत्येवं षोडशाकारानिरोधसत्ये भवन्ति । समुदायेन षट्त्रिंशदिति मार्गज्ञताकाराः ।

तदनन्तरं सर्वाकारज्ञताकारा इत्याह—

स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धत्वाकारपश्चिमाः ।

शिष्याणां बोधिसत्त्वानां बुद्धानां च यथाक्रमम् ॥४॥

सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्त्रिंशन्नव च ते मताः ।

त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन मार्गसत्यानुरोधतः ॥५॥

स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धाकारपर्यन्तानां हि त्रिसर्वज्ञतासङ्गृहीतमार्गद्वारेण सर्वाकारज्ञतया सर्वेषामार्यपुद्गलानां सङ्ग्रहेण च यथासंख्यं श्रावकाणां सप्तत्रिंशत्, बोधिसत्त्वानां चतुस्त्रिंशत्, बुद्धानां त्रिंशन्नव चेति मताः । तत्र सर्वज्ञतायामादौ चतुःसत्यावताराय स्वसामान्यलक्षणपरीक्षितकायवेदनाचित्तधर्मस्मृत्युपस्थानाकाराश्चत्वारो वस्तुपरीक्षामार्गः । ततोऽवतीर्णस्य वीर्यमिति उत्पन्नानुत्पन्नस्य अकुशलस्य कुशलस्य च यथाक्रमं सम्यक्प्रहाणानुत्पादनार्थं वर्धन (भूयोभाव)-उत्पादनार्थं च हेतुभूतवीर्यात्मकाः सम्यक्प्रहाणाकाराश्चत्वारो व्यावसायिकमार्गः । वीर्यवत्शिवत्तकर्मण्यतापादनमिति छन्दवीर्यचित्तमीमांसासमाधिप्रहाणसंस्कारसमन्वागतद्विपादाकाराश्चत्वारः समाधिपरिकर्ममार्गः । कृतचित्तपरिकर्मणोऽनन्तरमूष्ममूर्धप्रयोग इति ऊष्ममूर्धस्वभावाः श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञेन्द्रियाकाराः पञ्च सम्यगभिसमयप्रयोगिकमार्गः । अधिगतोष्मादेः क्षान्त्यग्रधर्मप्रयोग इति क्षान्त्यग्रधर्मस्वभावाः श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञाबलाकाराः पञ्च अभिसमयसंश्लेषमार्गः । विदितोष्मादिचतुष्कस्य सत्यदर्शनमार्गोत्पाद इति स्मृतिधर्मप्रविचयवीर्यप्रीतिप्रसन्नबिभ्रसमाध्युपेक्षाकाराः सप्त बोध्यज्ञान्यभिसमयमार्गः । परिज्ञातसत्यदर्शनस्य भावतामार्गोत्पाद इति सम्यग्दृष्टिसंकल्पवाक्कर्मन्ताजीवव्यायामस्मृतिसमाध्यार्याष्टाङ्गमार्गाकारा विशुद्धनैर्याणिकमार्ग इति शिष्याणां सर्वज्ञतामार्गाधिष्ठानाः सप्तत्रिंशदाकारा भवन्ति ।

मार्गज्ञतायां दृष्टिकृतप्रतिपक्षः, तन्निमित्तविकल्पप्रतिपक्षः, त्रैधातुकप्रणि-
धानप्रतिपक्ष इति तत्स्वभावा यथाक्रमं शून्यानात्माकारस्वभावं प्रथमं विमोक्ष-
मुखम्, निरोधमार्गसत्याकारस्वभावं द्वितीयम्, अनित्यदुःखसमुदयसत्याकारस्वभावं
तृतीयमित्येवं त्रिविमोक्षमुखाकारास्त्रयः प्रतिपक्षमार्गः ।

अविभावितविभावितरूपसंज्ञत्वाद् यथाक्रममध्यात्मं रूप्यरूपीति बहिर्घा
रूपाणि पश्यतीत्येतौ निर्माणावरणप्रतिपक्षेण द्वौ विमोक्षौ । शुभाशुभरूपनिर्माणे
च यथाक्रममाभोगः प्रातिकूल्यञ्च संक्लेशः तत्प्रतिपक्षेण शुभं विमोक्षमुखं
कायेन साक्षात्कृत्वोपसम्पद्य विहरतीत्येको विमोक्ष इति विमोक्षाकाराः त्रयो
निर्याणमार्गः ।

मोक्षानुकूलविहारमार्गस्वभावाश्चतुरारूप्यसमापत्याकाराः शान्तविहार-
स्वभावः संज्ञावेदितनिरोधाकार एक इति पञ्चाकारा दृष्टधर्मसुखविहारमार्गः ।

चतुर्ध्यानारूप्यनिरोधसमापत्याकारा नव लोकोत्तरमार्गः । चतुःसत्य-
सङ्गृहीताः क्लेशविसंयोगलक्षणानन्तर्यमार्गाकाराश्चत्वारः प्रहाणमार्गः । दानादि-
पारमिताकारा दश बुद्धत्वमार्गः । तदेवं बोधिसत्त्वानां मार्गज्ञतामार्गाधिष्ठानाश्चतु-
स्त्रिंशदाकारा भवन्ति ।

सर्वाकारज्ञताकारस्तु निरतिशयत्वादेक एव केवलमसाधारणमार्गः । तत्र
स्थानास्थान-कर्मविपाक-नानाधिमुक्ति-अनेकलोकधातु-इन्द्रियपरापर-सर्वत्रगामिनी-
प्रतिपत्-संक्लेशव्यवदान-पूर्वनिवासानुस्मृति-च्युत्युपपत्ति-आस्रवक्षयज्ञानबलाकारा
दश । बुद्धोऽहमित्यात्मप्रतिज्ञाने रागादीनामन्तरायत्वाख्याने सर्वज्ञतादिमार्गस्य
निर्याणत्वप्रकाशने क्षीणास्रवत्वेनात्मनोऽभ्युपगमे च पर्यनुयोक्तुरभावेन वैशारद्या-
काराश्चत्वारः । पर्याये धर्मलक्षणे जनपदभाषायां धर्मप्रभेदे च यथाक्रमं धर्मार्थ-
निरुक्तिप्रतिभानप्रतिसंविदाकाराश्चत्वारः । नास्ति स्वलितं रवितं मुषितस्मृतिर-
समाहितं चित्तं नानात्वसंज्ञा अप्रतिसंख्यायोपेक्षा चेत्येवमाकाराः षट् । नास्ति
छन्दतो वीर्यतः स्मृतितः समाधेः प्रज्ञायाः विमुक्तेश्च परिहाणिरित्येवमाकाराः
षट् । कायवाङ्मनस्कर्मणां ज्ञानपूर्वङ्गमानुपरिवर्तनाकारास्त्रयः । अतीतानागत-
प्रत्युत्पन्नेषु असंज्ञाप्रतिहतज्ञानाकारास्त्रय इति अष्टादशवेणिकबुद्धधर्माकाराः ।
सर्वबुद्धभाषिततथता - सर्वधर्मवशवर्तनस्वयम्भू - सर्वाकाराभिसम्बोधिबुद्धत्वाकाराः
त्रयश्च । इत्येकोनचत्वारिंशदाकाराः सर्वाकारज्ञतामार्गाधिष्ठाना भवन्ति ।

तत्रानास्रवाः सास्रवाश्च सर्वज्ञताकारा यथाक्रमं श्रावकबोधिसत्त्वभेदेन ।
मार्गज्ञताकाराः सास्रवा एव, बोधिसत्त्वानामत्यन्तक्लेशाप्रहाणात् । अनास्रवा एव
सर्वाकारज्ञताकाराः सर्वथा सवासनसर्वक्लेशज्ञेयावरणप्रहाणेन सम्यक्सम्बुद्धस्य
सर्वधर्मवशवर्तित्वाद्, इत्येकत्र गण्यमानं त्रिसप्तत्युत्तरशतमित्याकाराः ।

विशिष्टप्रयोगैराकारा भावयितव्याः, ते च प्रयोक्तारं विना कथयितुमशक्या
इति श्रवणादिभाजनं प्रयोक्तारमाह—

कृताधिकारा बुद्धेषु तेषूसुभमूलकाः ।

मित्रैः सनाथाः कल्याणैरस्याः श्रवणभाजनम् ॥६॥

बुद्धोपासनसम्प्रश्नदानशीलादिचर्याया ।

उद्ग्रहधारणादीनां भाजनत्वं सतां मतम् ॥७॥

अतीतप्रत्युत्पन्नबुद्धेषु सामान्येनोत्तमशोधितशुभमूलकाः, कायाद्युपस्थाना-
राधनात् कृततथागतपर्युपासनाः, कृतशंकास्थानपरिप्रश्नाः, कृतदानादिदशपार-
मिताप्रतिपत्त्यनुष्ठानाः, कल्याणमित्रैरधिष्ठिताश्च यथाक्रममाकारलक्षणया
मातुरस्या ग्रन्थश्रवणधारणामुषितार्थयूथानयमनस्काराणां भाजनं बुद्धादिभिः
मतमिति ।

२-प्रयोगाः

प्रयोक्तारं निर्दिश्य प्रयोग इत्याह—

रूपादिष्वनवस्थानात् तेषु योगनिषेधतः ।

तत्तथतागम्भीरत्वात् तेषां दुरवगाहतः ॥८॥

तदप्रामाण्यतः कृच्छ्राच्चिरेण प्रतिबोधतः ।

व्याकृतावविवर्त्यत्वे निर्याणे सनिरन्तरे ॥९॥

आसन्नबोधे क्षिप्रञ्च परार्थेष्वुद्बुद्धयहानितः ।

धर्माधर्माद्यदृष्टौ च रूपाच्चिन्त्याद्यदर्शने ॥१०॥

रूपादेस्तन्निमित्तस्य तदभावस्याविकल्पकः ।

फलरत्नप्रदाता च शुद्धकः सावधिश्च सः ॥११॥

रूपादिषु निःस्वभावतयाऽनवस्थानम्, अयोग एव तेषु प्रयोगो भवति, तावेव रूपादितथतास्वरूपत्वेन गम्भीरः, दुरवगाहः, अप्रमाणश्चेत्येवमभिसम्बोधानां यथासंख्यं रूपादिष्वनवस्थान-अयोग-गम्भीर-दुरवगाह-अप्रमाणानीति पञ्च प्रयोगाः । प्रज्ञापारमिताया उत्त्रास-अनुत्त्रास-सम्यगुद्ग्रहण-आन्तरायिकधर्मवर्जन-सततधर्म-भावना- अभिनवानास्रवधर्माधारत्व - धर्मकायफलाभिनिर्वर्तन- धर्मचक्रप्रवर्तन-वृद्धि-परिहाण्यदर्शन - कामघातवनुपलम्भ- रूपाद्यचिन्त्याकारामनन- रूपतन्निमित्ततत्त्व-भावाविकल्प- प्रथमफलदर्शन - रूपविशुद्धि- संवत्सराभियोगानुत्सर्गादिप्रतिपत्तिमतां यथाक्रमं महत्कृच्छ्रचिराभिसम्बोध- व्याकरणलाभ - अविनिवर्तनीय-निर्याण-निरन्तर-आसन्नाभिसम्बोध-क्षिप्राभिसम्बोध-परार्थ- अवृद्धयपरिहाणि-धर्माधर्माद्यनुपलम्भ-रूपाद्यचिन्त्याकारनिरोध- रूपादिभावाविकल्प- फलरत्नदान- विशुद्धि - अवधि-प्रयोगाः पञ्चदशधा इति विंशतिप्रयोगा भवन्ति ।

३-गुणाः

प्रयोगानन्तरं गुणदर्शनपूर्वकं सुतरामभ्यस्यन्ते प्रयोगा इति तद्गुणान् आह—

मारणां शक्तिहान्यादिश्चतुर्दशविधो गुणः ।

मारशक्तिव्याघात-बुद्धसमन्वाहारज्ञातत्व-बुद्धप्रत्यक्षीकरण-सम्यक्सम्बोध्यासन्तीभाव- महार्थतादि- देशनिरूपण - सर्वानास्रवधर्मपरिपूरिगुण- कथापुरुषता-अभेद्यता-असाधारणकुशलमूलोत्पत्ति - प्रतिज्ञायाथार्थ्यसम्पादन - उदारफलपरिग्रहण - सत्त्वार्थप्रतिपत्ति-नियतिलाभा इति गुणा यथासंख्यं बुद्धाधिष्ठान-आनुभाव-ज्ञानदर्शन-आसन्तीभाव-महानुशंस-कृत्यकरण- प्रतिपक्षधर्मपरिपूरण- सर्वाकारज्ञता-कथाकथन-सानाथ्यकरण-महोदारप्रीतिसम्पादन - तत्प्रतिज्ञावचनानुमोदन-गम्भीर-धर्माभिलाष-सत्त्वार्थकरण- अविकलप्रज्ञापारमिताप्रापका इत्येतदविपरीतप्रयोगा-नुमोदनात् चतुर्दश गुणा उत्पद्यन्ते प्राप्यन्ते च ।

४-दोषाः

तदनन्तरं के पुनः प्रयोगान्तरायकरा दोषाः, येषां परिवर्जनेन प्रयोगा भाव-
यितव्या इत्यन्तरायकरान् दोषानाह—

दोषाश्च षड् विबोद्धव्याश्चतुर्भिर्दशकैः सह ॥१२॥

महाकृच्छ्रप्राप्तिः, अत्याशुप्रतिभानता, कायदौष्टुल्यम्, चित्तदौष्टुल्यम्,
अयोगविहितस्वाध्यायादिकम्, वैमुख्यनिमित्तग्राहिता, हेत्वभिनिवेशभ्रंशः, प्रणीता-
स्वादभ्रंशः, सर्वथा उत्तमयानसंग्रहभ्रंशः, सर्वदोद्देशभ्रंश इति प्रथमं दशकम् ।

हेतुफलसम्बन्धभ्रंशः, निरुत्तरभ्रंशः, बहुविधविषयविकल्पप्रतिभानोत्पादः,
अक्षरलिखनाभिनिवेशः, अभावाभिनिवेशः, अक्षराभिनिवेशः, अनक्षराभिनिवेशः,
जनपदादिमनस्कारः, लाभसत्कारश्लोकास्वादनम्, अमार्गोपायकौशलमार्गणमिति
द्वितीयं दशकम् ।

यथासंख्यं श्रोतावक्त्रोः पूर्वापरयोः कस्यचिदभिसम्बन्धेन छन्दकिलासवैधुर्यम्,
छन्दविषयभेदवैधुर्यम्, अल्पेच्छतानल्पेच्छतावैधुर्यम्, धृतगुणयोगायोगौ, कल्याणा-
कल्याणधर्मत्वम्, त्यागमात्सर्यम्, दानाग्रहणम्, उद्धटितज्ञविपञ्चितज्ञत्वम्, सूत्रादि-
धर्माभिज्ञानभिज्ञत्वम्, षट्पारमितासमन्वागमासमन्वागमाविति तृतीयं दशकम् ।

तथैव उपायानुपायकौशले, धारणीप्रतिलम्भाप्रतिलम्भौ, लिखितुकामताऽ-
लिखितुकामते, विगताविगतकामच्छन्दत्वे चेति चत्वारि; अपायगतिवैमुख्यम्,
सुगतिगमनसौमनस्यमिति द्वे; यथासंख्यं श्रोतावक्त्रोः पूर्वापरयोः कस्यचिदभि-
सम्बन्धेन एकाकिपर्षदभिरतिः, अनुबन्धकामानवकाशदानत्वम्, आमिषकिञ्चि-
त्काभिलाषतददातुकामता, सदसज्जीवितान्तरायदिग्गमनमिति चत्वारि च चतुर्थं
दशकम् ।

तथैव दुर्भिक्षदिग्गमनागमनम्, चौराद्याकुलितदिग्गमनागमनम्, कुलाव-
लोकनदौर्मनस्यमिति त्रीणि; मारभेदप्रयोगः, प्रतिवर्णिकोपसंहारः, अयथाविषय-
स्पृहोत्पादनमिति अपराणि त्रीणि । इत्येवं षट्चत्वारिंशद्दोषा भवन्ति ।

५-लक्षणानि

दोषानन्तरं यथासंख्यं गुणदोषादानत्यागेन प्रयोगा भावनीया लक्षणज्ञान-
पूर्वकमिति तेषां लक्षणमाह—

लक्ष्यते येन तज्ज्ञेयं लक्षणं त्रिविधं च तत् ।

ज्ञानं विशेषः कारित्रं स्वभावो यश्च लक्ष्यते ॥१३॥

प्रयोगाणां लक्षणं करणसाधनपरिग्रहेण ज्ञान-विशेष-कारित्रस्वरूपम्, कर्म-
साधनपरिग्रहेण च स्वभावात्मकमिति लक्षणं चतुर्विधं बोद्धव्यम् ।

तत्र तावत् ज्ञानलक्षणं त्रिसर्वज्ञताभेदेन भिद्यमानं सर्वज्ञताद्वारेणाह—

तथागतस्य निर्वृत्तौ लोके चालुज्यनात्मके ।

सत्त्वानां चित्तचर्यासु तत्संक्षेपे बहिर्गतौ ॥१४॥

अक्षयाकारतायां च सरागादौ प्रविस्तृते ।

महद्गतोऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने ॥१५॥

अदृश्यचित्तज्ञाने च तदुन्मिञ्जादिसंज्ञकम् ।

पुनस्तथताकारेण तेषां ज्ञानमतः परम् ॥१६॥

तथतायां मुनेर्बोधतत्पराख्यानमित्ययम् ।

सर्वज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणसंग्रह ॥१७॥

तथागतनिर्वृत्ति- लोकालुज्यता- सत्त्वचित्तचरित - चित्तसंक्षेप- चित्तविक्षेप-
चित्ताक्षयाकार- सरागादिचित्त- 'आदि' -शब्दसङ्गृहीतविगतरागचित्त- विपुलचित्त-
महद्गतचित्त - अप्रमाणचित्त - अनिदर्शनचित्त - अदृश्यचित्त- चित्तोन्मिञ्जितादि-
उन्मिञ्जितादितथताकार - तथागततथताबोधतत्परसमाख्यानप्रज्ञपनञ्चेत्येभिः
षोडशभिः ज्ञानाकारप्रकारैः यथानयं सर्वज्ञताप्रयोगाः सम्यग् लक्ष्यन्त इति ज्ञान-
लक्षणं सर्वज्ञतया सङ्गृहीतम् ।

तदनन्तरं मार्गज्ञताधिकारेणाह—

शून्यत्वे सानिमित्ते च प्रणिधानविर्वर्जिते ।
 अनुत्पादानिरोधादौ धर्मताया अकोपने ॥१८॥
 असंस्कारेऽविकल्पे च प्रभेदालक्षणत्वयोः ।
 मार्गज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणमिष्यते ॥१९॥

शून्यतानिमित्ताप्रणिहितानुत्पादानिरोधात्मकानि । आदिशब्देन असंक्लेशा-
 व्यवदानाभावस्वभावानिश्चिताकाशलक्षणानि एतानि षट् सङ्गृहीतानि । धर्मताऽ-
 विकोपनासंस्काराविकल्पप्रभेदालक्षणानि चेत्येभिः षोडशभिः ज्ञानाकारप्रकारैः
 यथावत् मार्गज्ञताप्रयोगा लक्ष्यन्त इति ज्ञानलक्षणं मार्गज्ञतासङ्गृहीतम् ।

तदनन्तरं सर्वाकारज्ञताद्वारेणाह—

स्वधर्ममुपनिश्चित्य विहारे तस्य सत्कृतौ ।
 गुरुत्वे माननायाञ्च तत्पूजाऽकृतकत्वयोः ॥२०॥
 सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञानमदृष्टस्य च दर्शकम् ।
 लोकस्य शून्यताकारसूचकज्ञापकाक्षगम् ॥२१॥
 अचिन्त्यशान्ततार्दाशि लोकसंज्ञानिरोधि च ।
 ज्ञानलक्षणमित्युक्तं सर्वाकारज्ञतानये ॥२२॥

इति । तथागतस्वधर्मोपनिश्चयविहार-सत्कार-गुरुकार-मानना-पूजना-अकृत-
 कत्व-सर्वत्रग-अदृष्टार्थदर्शक-लोकशून्यताकार-लोकशून्यतासूचक - लोकशून्यताज्ञापक-
 लोकशून्यतादर्शक- अचिन्त्यतादेशना- शान्ततादेशना- लोकनिरोध- संज्ञानिरोधाख्यैः
 एभिः षोडशभिर्ज्ञानाकारप्रकारैः यथावत् सर्वाकारज्ञताप्रयोगा लक्ष्यन्त इति ज्ञान-
 लक्षणं सर्वाकारज्ञतासंगृहीतं भवति ।

नवभिरन्तरश्लोकैरेवं ज्ञानलक्षणमभिधाय ज्ञानाकारेण परिच्छिन्नानां
 विशेषो ज्ञेय इति ज्ञानलक्षणानन्तरम् अन्तरश्लोकेन विशेषलक्षणमाह—

अचिन्त्यादिविशेषेण विशिष्टैः सत्यगोचरैः ।
 विशेषलक्षणं षड्भिर्दशभिश्चोदितं क्षणैः ॥२३॥

इति । अचिन्त्यातुल्यादिविशेषविशिष्टैर्दुःखादिसत्यविषयैः षोडशभिर्धम-
न्वयज्ञानक्षान्तिज्ञानक्षणैर्मार्गज्ञतादिप्रयोगा लक्ष्यन्त इति विशेषलक्षणम् ।

कः पुनरचिन्त्यादिविशेष इत्यन्तरश्लोकत्रयमाह—

अचिन्त्यातुल्यते मेयसंख्ययोः समतिक्रमौ ।

सर्वार्यसंग्रहो विज्ञवेद्यासाधारणज्ञते ॥२४॥

क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे प्रतिपत्समुदागमौ ।

आलम्बनञ्च साधारं साकल्यं सम्परिग्रहः ॥२५॥

अनास्वादश्च विज्ञेयो विशेषः षोडशात्मकः ।

विशेषमार्गो मार्गेभ्यो येनान्येभ्यो विशिष्यते ॥२६॥

इति । सम्यक्सम्बुद्धादेः सुसंगृहीतप्रज्ञाबलेन अचिन्त्यता, अतुल्यता, प्रमेय-
समतिक्रमः, संख्येयसमतिक्रमः, सर्वार्यपुद्गलसंग्रहः, विज्ञपुरुषवेदनीयता, श्रावका-
द्यगोचरवस्तुपरिज्ञानम्, स्वमतापेक्षक्षिप्राभिज्ञताज्ञानम्, संवृतिपरमार्थसत्याश्रित-
सर्वधर्मान्यूनापूर्णता, त्रिमण्डलविशुद्धदानादिषट्पारमिताप्रतिपत्तिः, सम्यक्-
प्रयोगेनानेककल्पेषु आसादितपुण्यज्ञानसमुदागमौ, अविकल्पेन सर्वधर्मालम्बनम्,
धर्मधातुस्वभावबोधिसत्त्वाधारः, प्रणिधानादिषट्पारमितापरिसमाप्तिहेतुसम्भारः,
कल्याणमित्रोपायेन संपरिग्रहः, अभिनिवेशानास्वाद इति षोडशात्मकः यथाक्रमं
दुःखादिसत्यक्षणानां विशेषः, येन श्रावकादिमार्गेभ्यो बोधिसत्त्वादीनां मार्गज्ञतादि-
द्वये विशेषमार्गो विशिष्यते । अतस्तेषां यथोक्तविशेषविकलोऽभिनिवेशाद्युत्पादन-
लक्षणत्वेन सुगमत्वान्नोक्तः ।

विशेषलक्षणेनावच्छिन्नानां किं कारित्रमिति अन्तरश्लोकद्वयेन कारित्र-
लक्षणमाह—

हितं सुखं च त्राणं च शरणं लयनं नृणाम् ।

परायणं च द्वीपं च परिणायकसंज्ञकम् ॥२७॥

अनाभोगं त्रिभिर्यत्नैः फलासाक्षात्क्रियात्मकम् ।

पश्चिमं गतिकारित्रमिदं कारित्रलक्षणम् ॥२८॥

इति । अनागतहित-ऐहिकसुख-दुःखरहिताविपाकधर्मतोपस्थापनार्थेन हितादित्रयं सर्वज्ञताकारित्रम् । आत्यन्तिकहित-दुःखहेतुनिवर्तन-संसारनिर्वाण-समताधिगम-स्वपरार्थाधिगमाधारभाव-परार्थप्रतिपत्ति-अनाभोगप्रवृत्तसत्त्वार्थ-यान-त्रयनिर्वाणफलासाक्षात्कारा इति यथाकालमुपसंहारार्थेन शरणादीनि सप्त मार्गज्ञता-कारित्राणि । सर्वाकारज्ञतया सर्वधर्मदैशिकत्वेन सर्वाकारज्ञताया एकमेव गति-कारित्रम् । कारित्राकारैरेवं यथावद् सर्वज्ञतात्रयस्य प्रयोगा लक्ष्यन्त इति कारित्र-लक्षणम् ।

कारित्रलक्षणेनावच्छिन्नानां कः स्वभाव इति अन्तरश्लोकत्रयेण स्वभाव-लक्षणमाह—

क्लेशलिङ्गनिमित्तानां विपक्षप्रतिपक्षयोः ।

विवेको दुष्करैकान्तावुद्देशोऽनुपलम्भकः ॥२६॥

निषिद्धाभिनिवेशश्च यश्चालम्बनसंज्ञकः ।

विप्रत्ययोऽविघाती च सोऽपदागत्यजातिकः ॥३०॥

तथतानुपलम्भश्च स्वभावः षोडशात्मकः ।

लक्षीव लक्ष्यते चेति चतुर्थं लक्षणं मतम् ॥३१॥

इति । रागादिक्लेश-तल्लिङ्गकायदौष्टुल्य-तन्निमित्तानुपलम्भोऽनुपलम्भसिकारादि-रागारागादिविपक्षप्रतिपक्षाणां शून्यत्वेन सर्वज्ञताविवेकस्वभावचतुष्टयम् । पर-मार्थासत्त्वपरिनिर्वाणदुष्करकारक - अन्ययानापातलक्षणैकान्तिक-चिरसाध्यो-त्तमोद्देश-भाव्यभावकधर्मानुपलम्भ-समस्तभावाभिनिवेशनिषेधा इत्येते पञ्च मार्गज्ञतास्वभावाः । सर्वज्ञतामार्गज्ञतासङ्गृहीतवस्तुविशेषालम्बनम्, लोकप्रतिपत्ति-ग्रहणादिविपरीतनिर्देशात् विप्रत्ययः, रूपाद्यविघातिज्ञानम्, ज्ञानज्ञेयानुपलम्भेन अप्रतिष्ठम्, तथतया अगतिः, रूपादिनिःस्वभावत्वेन अजातिकः, भावाभावादिस्व-भावत्रयानुपलम्भ इति एते सर्वाकारज्ञतायाः सप्त स्वभावाः । इत्येवं षोडशभिः स्वभावैर्यथावत् त्रिसर्वज्ञताप्रयोगा लक्षीव लक्ष्यन्ते इति चतुर्थं स्वभावलक्षणं मतम् । इत्येवं सामान्येन एकत्र कृतानि एकनवतिः लक्षणानि भवन्ति ।

६-मोक्षभागीयम्

यथोक्तप्रयोगपरिज्ञानं मोक्षभागीयकुशलमूलवतः एव भवतीति मोक्ष-
भागीयमाह—

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।

सर्वाकारावबोधेऽस्मिन् मोक्षभागीयमिष्यते ॥३२॥

इति । अनिमित्तालम्बनज्ञानाकारेण दानादिपारमिता आरभ्य सर्वाकारज्ञता-
पर्यन्तं स्वसन्ताने समुदागमे कौशलमेवास्मिन् सर्वाकाराभिसम्बोधे मोक्षभागीय-
मिष्टम् ।

किञ्च तत्कौशलमिति तद्दर्शनायान्तरश्लोकौ आह—

बुद्ध्यालम्बना श्रद्धा वीर्यं दानादिगोचरम् ।

स्मृतिराशयसम्पत्तिः समाधिरविकल्पना ॥३३॥

धर्मेषु सर्वैराकारैर्ज्ञानं प्रज्ञेति पञ्चधा ।

तीक्ष्णैः सुबोधा सम्बोधिर्दुर्बोधा मृदुभिर्मता ॥३४॥

इति । अनिन्द्रियस्वभावाः श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिविशिष्टप्रज्ञाः यथासंख्यं
बुद्ध-दान-आशयसम्पत्ति-अविकल्प-सर्वधर्मसर्वाकारपरिज्ञादिषु पञ्चविधविषयेषु
कौशलम् । एवमपि न सर्वैरनुत्तरा सम्यक्सम्बोधिः प्राप्या । धर्मतेयं यतोऽधिमात्रैः
श्रद्धादिभिः सम्यक्सम्बोधिः सुबोधा, मृदुभिस्तैरेव दुर्बोधेत्यर्थादिदमाक्षिप्तम् ।
मध्यैः प्रत्येकबुद्धबोधिर्मुद्भिः श्रावकबोधिश्चाधिगम्यत इति ।

७-निर्वेधभागियम्

उत्पन्नमोक्षभागीयस्योत्साहिनो निर्वेधभागीयमुत्पद्यत इत्याह—

आलम्बनं सर्वसत्त्वा ऊष्मणामिह शस्यते ।

समचित्तादिराकारस्तेष्वेव दशधोदितः ॥३५॥

स्वयं पापान्निवृत्तस्य दानाद्येषु स्थितस्य च ।

तयोर्नियोजनान्येषां वर्णवादानुकूलते ॥३६॥

मूर्धगं स्वपराधारं सत्यज्ञानं तथा क्षमा ;

तथाग्रधर्मा विज्ञेयाः सत्त्वानां पाचनादिभिः ॥३७॥

इति । अस्यां सर्वाकाराभिसम्बोधौ सममैत्रहिताप्रतिधाविहेठनाचित्ताकारैः पञ्चभिर्मातापितृचित्तभ्रातृभगिनीचित्तपुत्रदुहितृचित्तमित्रामात्यचित्तज्ञाति - सालोहितचित्ताकारैः अन्यैः पञ्चभिः सत्त्वालम्बने ऊष्मगतमिष्यते ।

संक्षेपतोऽकुशलकुशलयोर्यथासंख्यं हानोपादानाभ्यां स्वयं निवृत्तस्य प्रवृत्तस्य च, तद्द्वारा अन्येषां पापान्निवर्तनं कुशले च प्रवर्तनमिति द्वावाकारौ । तथैव अन्येषां स्वयम्प्रवृत्तौ वर्णवादोऽनुकूलता चेति धर्मप्रभेदद्वैविध्येन हि अनन्ताकारा इति सत्त्वालम्बने मूर्धगतो भवति ।

यथा मूर्धगते स्वपराधिष्ठानभेदेन आलम्बनाकाराः, तथा नियोजनवर्णवादानुकूलताद्याकारैः स्वपराधिष्ठानदुःखादिसत्येष्वालम्बनमेव क्षान्तिर्भवति ।

पूर्ववत् स्वपराधिष्ठानपाचनमोचनाद्याकारैः सत्त्वालम्बनमेव अग्रधर्मा भवन्तीत्येवं निर्वेधभागीया भवन्ति ।

सर्वाकारमार्गवस्तुविभावनाभेदेन यथाक्रमं सर्वाकारज्ञतादित्रिविधेऽभिसमये लौकिकनिर्वेधभागीयाधिगमपूर्वको लोकोत्तरदर्शनभावनामार्गाधिगमः । सर्वाकाराभिसम्बोधादौ तु त्रिविधेऽभिसमये भावनोत्तरोत्तरावस्थाविशेषेण सर्वाकारविशेषमार्गसंगृहीतं ज्ञानमनास्रवं मृदुमध्याधिमात्रक्रमेणोत्पद्यत इति सकृदुत्पत्तिनिरासाय निर्वेधभागीयादिव्यपदेशोऽभिहित इति वेदितव्यम् ।

८-अवैवर्तिको गणः

अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघस्य यथोक्तनिर्वेधभागीयमुत्पद्यत इत्यवैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघलक्षणमाह—

निर्वेधाङ्गान्युपादाय दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।

ये बोधिसत्त्वा वर्तन्ते सोऽत्रावैवर्तिको गणः ॥३८॥

इति । ये वीराः चतुर्षु निर्वेधभागीयेषु वक्ष्यमाणदर्शनमार्गभावनामार्गयोः
तत्तदधिगमनयेन स्थिताः, ते एव अवैवर्तिकशैक्ष्यबोधिसत्त्वसंघा भवन्ति ।

किञ्च तेषामावेणिकलक्षणमिति चेत् तावदेकेन अन्तरश्लोकेन निर्वेध-
भागीयस्थितानां लक्षणमाह—

रूपादिभ्यो निवृत्त्याद्यैर्लिङ्गैर्विंशतिधेरितैः ।

निर्वेधाङ्गस्थितस्येदमवैवर्तिकलक्षणम् ॥३६॥

इति । रूपादिनिवृत्तिनिर्विचिकित्साद्याकारैर्विंशतिप्रकारैर्निर्वेधभागीय-
स्थानामवैवर्तिकलक्षणं ज्ञेयम् ।

कानि च निवृत्त्यादेर्लक्षणानि इति चेत् षड्भिः अन्तरश्लोकैः प्रतिपाद-
यितुमाह—

रूपादिभ्यो निवृत्तिश्च विचिकित्साक्षणक्षयौ ।

आत्मनः कुशलस्थस्य परेषां तन्नियोजनम् ॥४०॥

पराधारञ्च दानादि गम्भीरेऽर्थेऽप्यकांक्षणम् ।

मैत्रं कायाद्यसंवासः पञ्चधावरणेन च ॥४१॥

सर्वानुशयहानञ्च स्मृतिसंप्रज्ञता शुचि ।

चीवरादि शरीरे च कृमीणामसमुद्भवः ॥४२॥

चित्ताकौटिल्यमादानं धूतस्यामत्सरादिता ।

धर्मतायुक्तगामित्वं लोकार्थं नरकैषणा ॥४३॥

परैरनेयता मारस्यान्यमार्गोपदेशिनः ।

मार इत्येव बोधश्च चर्या बुद्धानुमोदिता ॥४४॥

ऊष्ममूर्द्धंसु सक्षान्तिष्वग्रधर्मेऽवस्थितः ।

लिङ्गैरमीभिर्विशत्या सम्बोधेन निवर्तते ॥४५॥

इति । अस्वभावत्वाद् रूपादिधर्मोभ्यो निवृत्तिः, अवेत्य प्रसादलाभेन विचिकित्साक्षयः, प्रणिधानसमृद्ध्या मिथ्यादृष्टि-नरक-प्रेत-तिर्यगुपपत्ति-बुद्धवचना-श्रवण - प्रत्यन्तजनपदोत्पाद - इन्द्रियवैकल्यजडमूकभाव- दीर्घायुष्कदेवोपपत्तीत्यष्टा-क्षणक्षयः, कारुणिकतया स्वपरकुशलधर्मनियोजनम्, परात्मपरिवर्तकत्वेन पर-सत्त्वविषयपरिणामितदानादिः, सम्यग्धर्मविबोधेन गम्भीरधर्मार्थिकाक्षणम्, परहितप्रतिपन्नत्वेन मैत्रकायवाङ्मनस्कर्म, प्रयोगसम्पत्त्या कामच्छन्दो व्यापादः स्त्यानमिद्धमौद्धत्यकौकृत्यं विचिकित्सा चेति पञ्चनीवरणैरसंवासः, विभावित-प्रतिपक्षत्वेन अविद्यादिसर्वानुशयविध्वंसः, नित्यसमाहितत्वेन स्मृतिसम्प्रज्ञानयोगः, चौक्षसमुदाचारत्वेन शुचिपरिभोग्यचीवरादीति एकादश आकाराः । सर्वलोकाभ्यु-पगतकुशलमूलत्वेन काये अशीतिकृमिकुलसहस्रासम्भवः, कुशलमूलविशुद्ध्या चित्ताकौटिल्यम्, लाभसत्कारादिनिरपेक्षत्वेन पांशुकूलिकत्वादिधूतगुणसमादानम्, दानादिविशेषप्रतिपत्त्या तद्विपक्षमात्सर्यभ्रष्टशीलादेरभावः, सर्वधर्मसंग्रहाद् धर्मताऽ-विरुद्धप्रज्ञापारमितायोगगमनम्, स्वात्मीकृतसत्त्वधातुत्वेन परार्थनरकाभिलाष इति षडाकाराः । अधिगतसम्प्रत्ययधर्मत्वेन अपरप्रणयनम्, विदितबुद्धत्वोपायकौशलत्वेन प्रतिरूपमार्गोपदेकमारस्य मारत्वावबोधश्चेति द्वावाकारौ । त्रिमण्डलविशुद्ध्या सर्वासु चर्यासु बुद्धानुमोदितत्वमिति एक आकारः । यथाक्रमं ऊष्ममूर्धक्षान्त्य-ग्रधर्मेष्ववस्थितो बोधिसत्त्वोऽनुत्तरबोधेर्न निवर्तत इति एभिर्विंशतिलिङ्गैर्विज्ञेयम् ।

निर्वेधभागीयावैवर्तिकलक्षणानन्तरं दर्शनमार्गावैवर्तिकलक्षणमेकेन अन्तर-श्लोकेनाह—

क्षान्तिज्ञानक्षणाः षट् च पञ्च पञ्च च इक्पथे ।

बोधिसत्त्वस्य विज्ञेयमवैवर्तिकलक्षणम् ॥४६॥

इति । दुःखादिसत्यद्वारा धर्मान्वयज्ञानक्षान्त्यादयः षोडश क्षणाः दर्शन-मार्गस्थबोधिसत्त्वस्यावैवर्तिकलक्षणं भवति ।

कीदृशक्षणाकारलक्षणमिति चेत् पञ्चभिरन्तरश्लोकैराकारानाह—

रूपादिसंज्ञाव्यावृत्तिर्दाढर्यं चित्तस्य हीनयोः ।

यानयोर्विनिवृत्तिश्च ध्यानाद्यङ्गपरिक्षयः ॥४७॥

कायचेतोलघुत्वञ्च कामसेवाभ्युपायिकी ।

सदैव ब्रह्मचारित्वमाजीवस्य विशुद्धता ॥४८॥

स्कन्धादावन्तरायेषु सम्भारे सेन्द्रियादिके ।

समरे मत्सरादौ च नेति योगानुयोगयोः ॥४९॥

विहारप्रतिषेधश्च धर्मस्याणोरलब्धता ।

निश्चितत्वं स्वभूमौ च भूमित्रितयसंस्थितिः ॥५०॥

धर्मार्थं जीवितत्याग इत्यमी षोडश क्षणाः ।

अवैवर्तिकलिङ्गानि दृङ्मार्गस्थस्य धीमतः ॥५१॥

इति । स्वलक्षणशून्यतया रूपादिधर्मावबोधव्यावर्तनम्, बुद्धादेरधिष्ठानेन अनुत्तरबोधिचित्तदृढता, महायानविशेषधर्मप्रतिपत्त्या श्रावकप्रत्येकबुद्धयानचित्त-
विनिवर्तनम्, धर्मप्रविचयसामर्थ्याद् ध्यानारूप्यसमापत्त्याद्युदयाङ्गपरिक्षय इति
चत्वार एव दुःखस्याकारा भवन्ति ।

अपगताकुशलत्वेन कायचेतोलाघवम्, सत्त्वदमनोपायकौशलसामर्थ्येन
अनभिनवेशकामोपभोगः, विषयादीनवदर्शनेन सदा ब्रह्मचारित्वम्, सत्पुरुषधर्मतया
सम्यगुपकरणाजीवविशुद्धत्वमिति चत्वार एव समुदयाकारा भवन्ति ।

शून्यतावस्थितत्वेन स्कन्धात्वायतनयोगानुयोगयोरकरणमित्येवं योगानु-
योगविहारप्रतिषेधः, निरस्तविपक्षत्वेन अधिगमान्तरायधर्माणां पूर्ववद्योगानुयोग-
विहारप्रतिषेधः, परिज्ञातविकल्पदोषत्वेन बोधिसम्भारदानादीनां पूर्ववत् कथा-
योगानुयोगविहारप्रतिषेधः, ग्राह्यग्राहकयोर्हेयत्वेनेन्द्रियाश्रयनगरादियुद्धेषु पूर्व-
वद्योगानुयोगविहारप्रतिषेध इति चत्वारो निरोधाकारा भवन्ति ।

दानादिविशेषावबोधेन मात्सर्यदौःशील्यादियोगानुयोगविहारप्रतिषेधः, सर्व-
धर्मत्रिविमोक्षमुखस्वभावत्वेन अणुमात्रज्ञेयधर्मानुपलम्भः, अभिसम्प्रत्ययलाभेन
त्रिसर्वज्ञतात्मकस्वभूमित्रययथावन्निश्चितावस्थानम्, एकान्तनिष्ठत्वेन सर्वा-
कारज्ञतादिधर्मार्थं जीवितत्याग इति चत्वारो मार्गाकारा भवन्ति ।

एवं क्षान्तिज्ञानक्षणाः षोडशभिराकारैः मध्यगधिगताः सन्तोऽनभिनि-
विष्टग्राह्यग्राहकाकारशुद्धलौकिकपृष्ठचित्तसंगृहीतं स्वानुरूपकार्यं रूपादिसंज्ञाव्या-
वर्तनादिकं परप्रतिपत्तिविषयं जनयन्तीत्यतो दर्शनमार्गस्थावैर्वर्तिकबोधिसत्त्व-
लक्षणानि भवन्ति । अधिगमानुरूप एव सर्वत्र योगिनां व्यवहारः अन्यत्र सत्त्व-
विनयप्रयोजनवशादिति ज्ञापनायोपचारेणोक्तम्, अन्यथा योगिसन्तानप्रत्यात्मवेद्य-
क्षणाः कथं परप्रतिपत्तये लक्षणानीति ?

तदनन्तरं सत्यपि भावनामार्गस्थावैर्वर्तिकलक्षणे 'नागृहीतविशेषणा विशेष्ये
बुद्धिरुत्पद्यते' इति न्यायात् तावद्भावनामार्गं विशेषयन्नाह—

गम्भीरो भावनामार्गो गाम्भीर्यं शून्यतादिकम् ।

समारोपापवादान्तमुक्तता सा गभीरता ॥५२॥

इति । शून्यतादिके न रूपादिकम्, न ततोऽन्यच्छून्यतादिकमिति यथाक्रमं या
समारोपापवादान्तमुक्तता, सा शून्यतादेर्गाम्भीर्यं शून्यतादिकमिति गाम्भीर्ययोगाद्
गम्भीरोऽभ्यासपथ इति ।

विशेषणं निर्दिश्यैवं विशेष्यं वस्तु आह—

चिन्तातुलननिध्यानान्यभीक्षणं भावनापथः ।

निर्वेधाङ्गेषु दृढमार्गे भावनामार्ग एव च ॥५३॥

इति । श्रुतचिन्ताभावनामयप्रज्ञया समाधौ वा प्रयोगमौलपृष्ठभाविन्या
प्रज्ञया यथाक्रमं त्रिषु निर्वेधाङ्गादिषु निर्दिष्टानामर्थानां पुनः पुनश्चिन्तातुलन-
निध्यानानि भावनामार्गे प्राबन्धिकानि भवन्ति ।

तस्य कति प्रकारा इति चेदाह—

प्राबन्धिकत्वादिष्टोऽसौ नवधा च प्रकारतः ।

मृदुमध्याधिमात्राणां पुनर्मृद्वादिभेदतः ॥५४॥

इति । विकल्पक्लेशा बोधिसत्त्वा इति कृत्वा यथौदारिकञ्च तमः सूक्ष्मेणा-
लोकेन हन्यन्ते सूक्ष्मञ्चाधिमात्रेणेति मृदुमध्याधिमात्रविकल्पानां प्रत्येकं मृदु

मध्याधिमात्रभेदात् तेषां मृदुमध्याधिमात्रप्रतिपक्षाणां प्रत्येकं मृदुमध्याधिमात्र-
भेदात् तथा परमार्थतः शून्यतालक्षणाकारद्वारा विकल्पप्रतिपक्षयोर्भेदाद् यथासंख्यं
कामघात्वादिनवभूमिषु नवप्रकारः प्रबन्धेन वर्तमानः भावनामार्गो भवति ।

तत्तज्जिनजननीनामेकैकं प्रकारमधिकृत्य असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणपुण्यप्रसव-
वचनाद् बहुधा भेदात् कथं नवप्रकार इति चेदाह—

असंख्येयादिनिर्देशाः परमार्थेन न क्षमाः ।

कृपानिष्यन्दभूतास्ते संवृत्याभिमता मुनेः ॥५५॥

इति । असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणनिर्देशा वागभिलापस्वभावा व्यावृत्त्यपेक्षोप-
जनितनानात्वरूपेण एकस्मिन्नर्थे प्रयुक्तास्तस्मात् परमार्थेन यथोक्तलक्षणस्य भावना-
मार्गस्य भेदं कर्तुं न क्षमाः । संवृत्या त्वनालम्बनमहाकरुणास्वभावधर्मघातु-
निष्यन्दभूतास्ते देशनाधर्मस्वभावा यथोक्तनिर्देशा बालजनानां महाफलोदयप्रकाश-
कत्वेनाभिमतास्तथागतस्येति बहुत्वं न प्रसज्यते ।

शून्यतालक्षणतया अतिशयाधानाभावाद् किञ्चिदपि मन्दबुद्धिपुरुषं प्रति न
क्रियत एवेति आशङ्क्याह—

हानिवृद्धी न युज्येते निरालापस्य वस्तुनः ।

भावनाख्येन किं हीनं वर्त्मना किमुदागतम् ॥५६॥

धर्मतास्वरूपस्य अभिमतमार्गवस्तुनो निःस्वभावतया तत्त्वान्यत्वोभयानु-
भयत्वैरवाच्यस्य भावनातिशयाधानाभावात् विपक्षप्रतिपक्षयोर्यथाक्रममपगमोदयो
न युज्येते ।

यद्येवं भावनासंज्ञकेन मार्गेण किं विपक्षस्वरूपं परित्यक्तम्, किञ्च व्यवदान-
स्वरूपं प्राप्तम्, न किञ्चिदपि क्रियते, अतः अनुपन्यसनीय एवेति चेत् ? मैवम् ।
तथा चोक्तम्—

यथा बोधिस्तथैवासाविष्टस्यार्थस्य साधकः ।

तथतालक्षणा बोधिः सोऽपि तल्लक्षणो मतः ॥५७॥

इति । यथा निरतिशयाधाना तथतास्वरूपा बोधिः निष्प्रपञ्चज्ञानात्मकधर्म-
कायादिबुद्धस्वभावा आधिपत्यमात्रेण विनेयजनानां पुण्यज्ञानानुरूपतया विशिष्टार्थ-
प्रतिभासिचित्तजननद्वारेणाभिमतार्थस्य साधिका, तद्वदयमप्यागन्तुकमलापगमाद्
भावनया साक्षात्कृतो मार्गः तथतालक्षणोऽपि संवृत्याभिमतार्थक्रियाकारी ।
परमार्थतस्तु हानिवृद्ध्यभाव एवाङ्गीक्रियत इति अप्रयोग एव प्रयोगत्वात् न दोषः ।

एवं सति संवृत्या अर्थक्रियासामर्थ्यं न घटत इत्याशङ्क्यन्नाह—

पूर्वेण बोधिर्नो युक्ता मनसा पश्चिमेन वा ।

इति । एकैकस्मिंश्चित्ते पूर्वापरीभूते बुद्धबोधिनिष्पादकसर्वाकारज्ञतादि-
समस्तार्थाप्रतिभासनान्नैवैकेन (पूर्वेण पश्चिमेन वा) बोधिर्युज्यते । 'एकविज्ञान-
सन्ततयः सत्त्वाः' इति वचनादसम्भवित्वेन युगपदुत्पन्नसमीहितार्थनिष्पादक-
धर्मप्रतिभासेन अनेकचित्तेनापि न (युज्यते) । अनुत्तरबुद्धबोधिनिष्पादकस्मृत्यु-
पस्थानाद्यष्टादशावेणिकबुद्धधर्मपर्यन्ताधिगन्तृस्वरूपपूर्वापरीभूतानेकचित्तेन वा न
(युज्यते); निरन्वयोदयविनाशेन परस्परमसम्बन्धात् ।

किं तर्हि विशिष्टार्थप्रतिभासिचित्तजननद्वारेण अर्थक्रियाकारीति ? न,
तदसम्यक्त्वात् । इत्याह—

दीपदृष्टान्तयोगेन गम्भीरा धर्मतापृष्ठा ॥५८॥

प्रथमे ज्वालावत्योर्मीलनक्षणे द्वितीयक्षणमन्तरेण स्वकारणपरम्पराक्रमायात-
समानकालसंहतोत्पत्त्यविशिष्टत्वात् कार्यकारणलक्षणदाह्यदाहकाभावः । तथैव
द्वितीयक्षणेऽपि विशिष्टज्वालावत्योर्हृत्पत्तिक्षणे प्रथमक्षणमन्तरेण नित्यसत्त्वादि-
प्रसङ्गतया संवृत्युत्पादाभावात् कार्यकारणलक्षणदाह्यदाहकाभावः । यद्येवं तथापि
यदा इदम्प्रत्ययतात्मकप्रतीत्यसमुत्पादधर्मतया अविचारैकरम्यत्वेन हेतुफल-
सम्बन्धबलाद् संहतविशिष्टोत्पन्नं प्रथमक्षणं समपेक्ष्य तदाहितसामर्थ्यातिशय एव
विशिष्टो द्वितीयक्षणः स्यात्, तदा निर्हेतुकविनाशेऽपि कारणकार्ययोः यथाक्रमं
तुल्यकालनिरन्वयविनाशोदयाद् दाह्यदाहकाभावः । तस्मात् प्रथमक्षणेन द्वितीया-
चिरनपेक्ष्य वर्ती न दह्यते, द्वितीयक्षणेनापि प्रथमाचिरनपेक्ष्य वर्ती न दह्यत
इति दीपदृष्टान्तन्यायेन पूर्वापरीभूतक्षणयोरेकविषयोपयोगज्ञापनपरेण पूर्वक्षणवत्

बोधिनिष्पादककतिपयपदार्थप्रतिभासि प्रथमविज्ञानं प्रतीत्य तत्प्रतिभासाभ्यधिक-
विशिष्टार्थप्रतिभासिपश्चिमविज्ञानोदयाद् बोधिप्राप्तिर्गुज्यते ।

यथोक्तेनैव च दृष्टान्तेन अष्टप्रकारा गम्भीरधर्मता प्रतिसर्तव्या इति भावना-
मार्गस्थबोधिसत्त्वानामवैवर्तिकलक्षणकथनाय यस्मिन् विषये अष्टविधगाम्भीर्यं
तत्कथयन्नाह—

उत्पादे च निरोधे च तथतायां गभीरता ।

ज्ञेये ज्ञाने च चर्यायामद्वयोपायकौशले ॥५६॥

इति । न पूर्वापरक्षणाभ्यां न च निःस्वभावतया भावनागम्यविशिष्टा-
र्थोत्पादनमिति प्रतीत्यसमुत्पादः । सर्वभावोदय एव निःस्वभाव इति संवृत्या
निरुध्यत इति निरोधः । सर्वावस्थासु तथताभ्यासेऽपि तस्या असाक्षात्करणमिति
तथता । तथतास्वभावसर्वधर्मस्य दानाद्यनेकविधानुष्ठानमिति ज्ञेयः । तथता-
रूपेणादर्शनमेव दर्शनमिति ज्ञानम् । धर्मतया सर्वत्राचरणमेव चरणमिति चर्या ।
अद्वयस्वभावे सर्वसिद्धिरित्यद्वयः । सर्वसम्भारपरिनिष्पत्तौ तत्फलबुद्धत्वस्या-
प्राप्तिरित्युपायकौशलम् । अचिन्त्यविमोक्षमुखलाभात् परस्परविरुद्धार्थानुष्ठानेन
गाम्भीर्यं भवति । एवं अवैवर्तिकशैक्षः सलक्षणोऽभिहितः ।

६-भवशान्त्योः समता

शैक्षसम्भारधर्मप्राप्तो बुद्धत्वप्राप्तये यतते, अतः बुद्धत्वप्राप्तिनिमित्तसंसार-
निर्वाणसमतां कथयन्नाह—

स्वप्नोपमत्वाद्धर्माणां भवशान्त्योरकल्पना ।

कर्माभावादिचोद्यानां परिहारा यथोदिताः ॥६०॥

इति । विपक्षप्रतिपक्षसांसारिकवैयवदानिकधर्माणां प्रतिभासमात्रस्वभाव-
स्वप्नसदृशत्वेन अवगमात् संसारनिर्वाणयोर्नानात्वेन अविकल्प इति समता । ननु
स्वप्नसदृशत्वे सति दशाकुशलदानादीनामभावः स्वप्नावस्थायामिव जाग्रदृश्या-
मपि स्यादितिचोद्यानां परिहारा बाह्यार्थवादनये क्षणिकतया निर्हेतुकविनाशे

कर्मजं लोकवैचित्र्यम्

(अभि० को० ४ : १)

इति सिद्धान्तात् परमार्थतो न कश्चिन्न केनचिद्धतो नापि कस्यचिद् द्रव्यं केन-
चिद् गृहीतमित्याद्युपगमे पक्षप्रवृत्तसन्तानविरुद्धपदार्थोत्पादनात् मारणाद्यध्यवसाय-
द्वारेण अयोनिशोमनस्कारादिमतोऽकुशलादिवत् प्राणातिपातादयो व्यवस्थाप्यन्ते,
तथैव स्वप्नसदृशे वस्तुनि तदनुरूपार्थं भावाद्यभिनिवेशेन अखण्डितसकलविपर्यास-
बन्धनानामित्येवं तत्परिहाराः तत्पक्षाश्चान्यत्र अभिहिता इत्यवगन्तव्याः । किञ्च-

मिद्धेनोपहतं चित्तं स्वप्ने तेनासमं फलम् ।

(विशतिका विज्ञप्ति० १८)

इति दृष्टान्तासिद्धिः । इत्येवं स्वप्नेऽप्युपचित्तकुशलाकुशलस्य प्रबुद्धावस्थायाम-
हो कृतः सुकृत इत्यनुमोदने पृष्ठावस्थाचित्ताभिनिवेशपरिपुष्ट्या परिपोषः । अतश्च
दृष्टान्तासिद्धेः संसारनिर्वाणसमता एव ।

१०-अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धिः

उभयसमताविभावनया स्वबुद्धक्षेत्रे बुद्धो भविष्यतीति तदनन्तरं बुद्धक्षेत्र-
परिशुद्धिरित्याह—

सत्त्वलोकस्य याऽशुद्धिस्तस्याः शुद्ध्युपहारतः ।

तथा भाजनलोकस्य बुद्धक्षेत्रस्य शुद्धता ॥६१॥

सत्त्वभाजनलोकभेदेन द्विविधबुद्धक्षेत्रयोर्थाक्रमं जिघत्सापिपासास्थाणु-
कण्टकादिका याऽशुद्धिः, तस्याः प्रतिपक्षेण दिव्योपभोगकनकभूभ्यादिशुद्धिजनन-
द्वारेण विशुद्धिर्बुद्धक्षेत्रविशुद्धिः ।

११-उपायकौशलम्

निष्पादितस्वबुद्धक्षेत्रविशुद्धिनोपायकौशलेन यथाभव्यतया बुद्धकृत्यं करणीय-
मित्युपायकौशलमाह—

विषयोऽस्य प्रयोगश्च शात्रवाणामतिक्रमः ।

अप्रतिष्ठो यथावेधमसाधारणलक्षणः ॥६२॥

असक्तोऽनुपलम्भश्च निमित्तप्रणिधिक्षतः ।

तल्लिङ्गं चाप्रमाणं च दशधोपायकौशलम् ॥ ६३॥

इति । आन्तरागिकधर्मसमतिक्रमणेन देवादिमारातिक्रमः, विभावितसर्वधर्म-
समत्वेन अप्रतिष्ठितविहारः, प्रणिधानसमृद्ध्या यथावेधं परार्थकरणम्, स्वभ्यस्त-
सर्वदुष्करत्वेन असाधारणः, शुक्लधर्मविशुद्ध्या सर्वधर्मस्याग्रहणम्, शून्यताविमोक्ष-
मुखत्वेन अनुपलम्भः, अनिमित्तविमोक्षमुखत्वेन अनिमित्तः, अप्रणिहितविमोक्ष-
मुखत्वेन अप्रणिधानम्, प्रश्नपूर्वकावैवर्तिकधर्मकथनेन अवैवर्तिकलिङ्गम्, सर्व-
विषयज्ञानत्वेन अप्रमाणमिति प्रज्ञापारमिताया दशविधविषयाणां साक्षात्क्रियायां
कालाकालज्ञानप्रयोग एव उपायकौशलं भवतीति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे चतुर्थाधिकारवृत्तिः।

मूर्धाभिसमयाधिकारः पञ्चमः

१-लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः)

प्राप्तसर्वाकाराभिसम्बोधस्य प्रकर्षपयन्तोऽधिगमो भवतीति तत्सुखावबोधाय
लिङ्गाद्यभिधानपुरःसरं मूर्धाभिसमयमाह—

स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभसर्वधर्मक्षणादिकम्

मूर्धप्राप्तस्य योगस्य लिङ्गं द्वादशधा मतम् ॥१॥

इति । स्वप्नावस्थायामप्यत्यभ्यासात् स्वप्नसदृशसर्वधर्मक्षणम्, श्रावकादि-
भूमिस्पृहाचित्तानुत्पादनम्, तथागतादिदर्शनम्, बुद्धद्विविकुर्वितोपलब्धिः, धर्म-
देशनादिचित्तोत्पादः, नैरयिकसत्त्वादीक्षणपुरःसरस्वबुद्धक्षेत्रापायप्रहाणानुस्मर-
णम्, नगरादिदाहप्रशमनसत्याधिष्ठानसमृद्धिः, यक्षाद्यमनुष्यापगमसत्यवाक्य-
निष्पत्तिः, स्वयमभिज्ञापराक्रमकल्याणमित्रसेवनम्, सर्वप्रकारप्रज्ञापारमिताशिक्ष-
णम्, सर्वधर्मनिभिनिवेशः, बुद्धबोध्यासन्नीभवनमिति द्वादश प्रकाराणि प्राप्ताभि-
समयावस्थाया विशेषलिङ्गानि ।

२-विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)

लिङ्गेनैवं लक्षितस्य कतिप्रकारा विवृद्धिरिति विवृद्धिमाह—

जम्बूद्वीपजनेयत्ताबुद्धपूजाशुभादिकाम् ।

उपमां बहुधा कृत्वा विवृद्धिः षोडशात्मिका ॥२॥

इति । जम्बूद्वीपकादित्रिसाहस्रलोकघातवीयसत्त्वेयत्तातथागतपूजाधिकत्वम्,
विशिष्टप्रज्ञापारमितामनस्कारः, अनुत्पत्तिधर्मक्षान्तिलाभः, बोध्यबोधकधर्मानुप-
लम्भः, दशकुशलाद्यारूप्यसमापत्तियोगाद् विशेषोत्कर्षः, सर्वदेवनिकायोप-
संक्रमः, सर्वमाराभिभवः, शास्तृसदृशजनसमानावस्था इति अष्टप्रकाराणि

पुण्यानि । पुनः सर्वथोपायकौशलपरिशुद्धशिक्षा, बुद्धगोत्रीभवनम्, बुद्धत्वफल-
प्राप्तिनिमित्तम्, पारमिताविपक्षचित्तानुत्पादः, रूपादियोगाधिगमचित्तानुत्पादः,
सर्वपारमितासंग्रहज्ञानम्, सर्वसम्पत्प्रतिलम्भः, सम्यक्सम्बोध्यासन्नीभाव इत्य-
न्यानि अष्टप्रकाराणि पुण्यानि । पुष्पादिभिः बुद्धपूजायाः शुभादिकां बहुधा उपमां
कृत्वा उत्तरोत्तरविशेषोत्कर्षेण षोडशावस्थात्मिका विवृद्धिर्भवति ।

३-निरूढिः (क्षान्तिः मूर्धप्रयोगः)

विवृद्धयैवं वर्धितस्य आत्मीभावगमनपर्यन्तलक्षणां निरूढिं वक्तुमाह—

त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां परिपूरिरनुत्तरा ।

अपरित्यक्तसत्त्वार्था निरूढिरभिधीयते ॥३॥

इति । सम्यगुपायकौशलबलेनैवं निर्विकल्पाधिगमावस्थायां महाकरुणादि-
सम्मुखीकरणभावेन अपरित्यक्तसत्त्वार्थलक्षणा यथोक्तसर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञता-
धर्माणां चित्तोत्पादादीनामुपर्युक्तानामनुत्तरा परिपूरिर्निरूढिरिति ।

४-चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्माख्यः मूर्धप्रयोगः)

निरूढयैवं निरूढस्य स्थिरीभावलक्षणा चित्तसंस्थितिरिति चित्त-
संस्थितिमाह—

चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्रकोपमः ।

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन समाधिः परिकीर्तितः ॥४॥

इति । सम्भवत्प्रमाणस्य पलप्रमाणेन परिमाणं प्रमातुं शक्यत इति न्यायात्
चतुर्द्वीपादित्रिसाहस्रलोकधातूनां सर्वेषां पारमितादीनां समाधिपुण्यज्ञानस्वरूपाणां
पृथक् पृथक् उपमां कृत्वा तेभ्यो विशिष्टा प्रमाणातिक्रान्तपुण्यबहुत्वेन समाधि-
लक्षणा चित्तसंस्थितिः कथितेति ।

एतानि च लिङ्गादीनि यथाक्रममूष्मादिचतुर्निर्वेधभागीयस्वरूपाणि वेदित-
व्यानि ।

५-दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)

निर्वेधभागीयानन्तरं दर्शनमार्गः । तत्र चतुर्विधो विपक्षः सप्रतिपक्षः । विपक्षं तावद् ग्राह्यविकल्पद्वयमाह—

प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ।

ग्राह्यौ विकल्पौ विज्ञेयावयथाविषयात्मकौ ॥५॥

इति । अनुपलम्भोपलम्भस्वभावौ प्रवृत्तिनिवृत्तिपक्षौ यथाक्रमं श्रावकबोधिसत्त्वादीनां धर्मस्यादानसन्ध्यागाकारेण ग्राह्याविति क्लेशवद् विपक्षौ ग्राह्यविकल्पौ वस्तुन्यप्रतिबद्धवृत्तित्वेन वितथप्रतिभासित्वाद्यथास्वरूपौ विषयप्रभेदेन प्रत्येकं नवप्रकारौ ज्ञेयाविति ।

ग्राह्यविकल्पपक्षद्वयमेवं निर्दिश्य ग्राहकविकल्पद्वयमाह—

द्रव्यप्रज्ञप्तिसत्त्वविकल्पौ ग्राहकौ मतौ ।

पृथग्जनार्यभेदेन प्रत्येकं तौ नवात्मकौ ॥६॥

ग्राह्यौ चेन्न तथा स्तोऽर्थौ कस्य तौ ग्राहकौ मतौ ।

इति ग्राहकभावेन शून्यतालक्षणं तयोः ॥७॥

इति । पृथग्जनार्यपुद्गलयोर्यथाक्रमं द्रव्यप्रज्ञप्तिसत्पुरुषाधिष्ठानौ ग्राहकविकल्पौ विबन्धकत्वाद् विपक्षौ विषयभेदेन प्रत्येकं नवप्रकाराविति । यदा विषयभावापन्नग्राह्यावर्थौ न तथा ग्राह्यरूपेण भवतस्तदा न कस्यचित् तौ ग्राहकाविति, ग्राहकरूपेणानयोर्विबन्धकं रूपमिति वितथप्रतिभासित्वाद्यथाविषयस्वरूपौ ज्ञेयाविति ।

कथं प्रवृत्त्यधिष्ठानः प्रथमो ग्राह्यविकल्पो नवधा ? इत्याह—

एष स्वभावे गोत्रे च प्रतिपत्समुदागमे ।

ज्ञानस्यालम्बताभ्रान्तौ प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥८॥

स्वस्मिन्नधिगमे कर्तृत्वकारित्रक्रियाफले ।

प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठानो विकल्पो नवधा मतः ॥९॥

इति । विविक्तेन विविक्तानवबोधस्वभावे, अचलादिभूमिप्रवेशेन नियतबुद्धगोत्रे, मायोपमप्रतिपत्त्या दर्शनादिमार्गसमुदागमे, प्रतिभासमात्रेण अभ्रान्तज्ञानालम्बने, गुणदोषपूर्वकोपादेयहेयत्वेन प्रतिपक्षविपक्षे, सर्वमलरहितत्वेन स्वाधिगमे, हीनाप्रणीतत्वेन श्रावकादिभूमिदूरीकरणे, यथाशयानुरूपनिर्माणिन सत्त्वार्थव्यापारे, सम्यगुपायकौशलबलेन सर्वजननिर्वाणप्रतिष्ठापनक्रियाफले च निर्दोषतया उपादेयत्वेन प्रवृत्तिः कार्या, इत्येवं प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठानः प्रथमो ग्राह्यविकल्पो नवप्रकारो दर्शनमार्गप्रयोगावस्थायां प्रहेयो मत इति ।

कथं निवृत्तिपक्षाधिष्ठानो द्वितीयो ग्राह्यविकल्पो नवधेति ? आह—

भवशान्तिप्रपातित्वान्यूनत्वेऽधिगमस्य च ।

परिग्रहस्याभावे च वैकल्ये प्रतिपदगते ॥१०॥

परप्रत्ययगामित्वे समुद्देशनिवर्तने ।

प्रादेशिकत्वे नानात्वे स्थानप्रस्थानमोहयोः ॥११॥

पृष्ठतो गमने चेति विकल्पोऽयं नवात्मकः ।

निवृत्तिपक्षाधिष्ठानः श्रावकादिमनोभवः ॥१२॥

इति । संसारनिर्वाणान्यतरप्रपातित्वेन न्यूनताधिगमे, कल्याणमित्रोपायकौशलविकलत्वेन संपरिग्रहाभावे, समस्तज्ञेयावरणाप्रतिपक्षत्वेन प्रतिपदवैकल्ये, तथागताद्युपदेशसापेक्षत्वेन परप्रत्ययगामित्वे, सर्वसत्त्वाग्रताचित्तमहत्त्वाद्यप्रवृत्तत्वेन उद्देशनिवृत्तौ, क्लेशावरणप्रतिपक्षत्वेन प्रादेशिकमार्गव्यापारे, सोपलम्भत्वेन प्रथमफलाद्यधिगमनानात्वे, सर्वाविद्यानुशयाप्रहीणत्वेन स्थानगमनाज्ञाने, महायानसर्वसंग्राहकत्वेन सर्वाकारज्ञतासर्वनिर्वाणपश्चादनुगमने च सदोषतया ग्राह्यत्वेन विनिवृत्तिः कार्या । इत्येवं द्वितीयो ग्राह्यविकल्पो निवृत्तिपक्षाधिष्ठानः श्रावकप्रत्येकबुद्धसन्तानोपादेयत्वसमुद्भवो नवधा बोधिसत्त्वानां दर्शनमार्गं चित्तचैतनप्रवृत्त्यवस्थायां प्रहेयो मत इति ।

कथं द्रव्यसत्पृथग्जनपुरुषाधिष्ठानः प्रथमो ग्राहकविकल्पो नवधा ? इत्याह—

ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयो ग्रहणप्रतिमोक्षणे ।

मनस्क्रियायां धातूनामुपश्लेषे त्रयस्य च ॥१३॥

स्थाने चाभिनिवेशे च प्रज्ञप्तौ धर्मवस्तुनः ।

सक्तौ च प्रतिपक्षे च यथेच्छं च गतिक्षतौ ॥१४॥

इति । संवृत्या मायावद् ग्रहणमोक्षणे, तत्त्वतोऽमनस्कारेण मनस्करणे, धर्मतया त्रैधातुकोपश्लेषणे, शून्यताऽनवस्थानेन अवस्थाने, वस्त्वनभिनिवेशेन सर्वाभिनिवेशे, द्रव्यसद्भावेन सर्वधर्मप्रज्ञप्तौ, तत्त्वज्ञानासक्त्या अनभिनिवेशपूर्वक-सक्तौ, समताभावनाप्रतिपक्षतया प्रतिपक्षे, सम्यगविज्ञातप्रज्ञापारमितत्वेन यथेच्छ-गमनव्याघाते च पारमार्थिकभावाभिनिवेशेन प्रथमो ग्राहकविकल्पो नवप्रकारो दर्शनमार्गप्रयोगावस्थायां प्रहेयो मत इति ।

कथं प्रज्ञप्तिसत्पुरुषाधिष्ठानो द्वितीयो ग्राहकविकल्पो नवधा ? इत्याह—

यथोद्देशमनिर्यागे मार्गामार्गविधारणे ।

सनिरोधे समुत्पादे वस्तुयोगवियोगयोः ॥१५॥

स्थाने गोत्रस्य नाशे च प्रार्थनाहेत्वभावयोः ।

प्रत्यर्थिकोपलम्भे च विकल्पो ग्राहकोऽपरः ॥१६॥

इति । श्रावकादिनिर्याणत्वेन यथोक्तोद्देशानिर्यागे, स्वाभीष्टमार्गाभावेन इतरमार्गामार्गविधारणे, संवृतिकार्यकारणभावेन उत्पादनरोधे, निरन्तरेतर-प्रतिभासत्वेन समस्तवस्तुसंयोगवियोगे, व्योमावस्थितशकुनिसदृशत्वेन रूपादिस्थाने, बोधिचित्तोत्पादादिद्वारेण श्रावकादिगोत्रविनाशे, तथताप्रतिविशिष्टधर्मताभावेन अभिलाषाभावे, परमार्थसत्याश्रयेण हेत्वभावे, अभ्यस्तमात्सर्वधर्मतया प्रत्यर्थिक-मारादिवस्तूपलम्भे च प्रज्ञप्तिभावाभिनिवेशेन द्वितीयो ग्राहकविकल्पो नवप्रकारो दर्शनमार्गचित्तचैतप्रवृत्त्यवस्थायां प्रहेयो मत इति ।

दर्शनमार्गे विपक्षं सप्रतिपक्षमेवं निर्दिश्य यन्महाबोधिनिष्पत्तये दर्शनमार्गो येन कारणेन सहित इष्यते, तत्कारणप्रदर्शनायान्तरश्लोकमाह—

बोधौ सन्दर्शनान्येषां तद्धेतोश्च परीन्दना ।

तत्प्राप्त्यनन्तरो हेतुः पुण्यबाहुल्यलक्षणः ॥१७॥

इति । वक्ष्यमाणलक्षणबोधौ दर्शनादिमार्गसन्दर्शनेन अन्येषां प्रतिष्ठापनं प्रथमम् (कारणम्) ।

बोधिनिमित्तमेवान्येषां सम्यग् ग्रन्थार्थादिद्वारेण प्रज्ञापारमिताप्रत्यर्पणं द्वितीयम् (कारणम्) ।

बोधिप्राप्तये चाव्यवहितकारणं स्वतः प्रचुरतरप्रज्ञापारमिताभावनादिपुण्य-
लक्षणं तृतीयम् (कारणम्) ।

का पुनरियं महाबोधिर्यदर्थं यथोक्तकारणसहायो दर्शनमार्गोऽभिप्रेत
इत्यन्तरश्लोकेन महाबोधिमाह—

क्षयानुत्पादयोर्ज्ञाने मलानां बोधिरुच्यते ।

क्षयाभावादनुत्पादात्ते हि ज्ञेये यथाक्रमम् ॥१८॥

इति । क्लेशज्ञेयप्रवरणमलानामुत्पन्नानुत्पन्नत्वेन कल्पितानां—

धर्मधातुविनिर्मुक्तो यस्माद्धर्मो न विद्यते ।

(महायानसूत्रालङ्कारे १३ : ११)

(मध्यान्तविभागशास्त्रे ५ : १६)

इति धर्मधातुस्वभावानामाकाशस्येव निरोधोत्पादाभावाद् एकानेकस्वभाव-
कार्यकारणप्रमाणाद्बुपपन्नभाववैधुर्याद् गगनकमलवद्वा यथाक्रमं मलानां क्षयोत्पादा-
भावाद् अक्षयानुत्पादज्ञानात्मिका सर्वधर्माविपरीताधिगतिलक्षणा यथावद् धम-
कायाद्यात्मिका महाबोधिरभिधीयत इति ।

यस्मादेवं अतो ये भावविनाशाभिसन्धिना क्षीणे क्षीणमिति ज्ञानं क्षय-
ज्ञानम्, भवानुत्पादाभिसन्धिना च अनुत्पन्नेऽनुत्पन्नमिति ज्ञानमनुत्पादज्ञानं
वर्णयन्ति । बोधिञ्च क्षयानुत्पादज्ञानं वर्णयन्ति । तेषां क्षयानुत्पादवैकल्याद्
एतज्ज्ञानं न घटत इत्यन्तरश्लोकेनाह—

प्रकृतावनिरुद्धायां दर्शनस्थेन वर्त्मना ।

विकल्पजातं किं क्षीणं किं वानुत्पत्तिमागतम् ॥१९॥

इति । उत्पन्नानुत्पन्नयोर्थथाक्रमं क्षयोत्पत्तिविघातलक्षणनिरोधेन अनि-
रुद्धायां परमार्थतस्तथतारूपायां प्रकृतौ सत्यां कतरद् विकल्पादिरूपमुत्पन्नं क्षीणं,
कतरच्चानुत्पन्नम् अनुत्पत्तिधर्मकं जातं दर्शनमार्गबलेन वितथभावाभिनिवेशिनां
भवताम् ? यावता नैव किञ्चित् । तस्मादस्माकं मतमेवाङ्गीकर्तव्यमित्यभिप्रायः ।

अन्यथा तात्त्विकधर्मसत्त्वोपगमे भगवतः सर्वथा विकल्पक्लेशज्ञेयावरण-
प्रहाणं महद्विस्मयस्थानीयं स्यादित्यन्तरश्लोकेनाह—

सत्ता च नाम धर्माणां ज्ञेये चावरणक्षयः ।

कथ्यते यत्परैः शास्तुरत्र विस्मीयते मया ॥२०॥

इति । तत्र ह्यदयव्ययशून्यत्वान्नास्त्यात्मेति विभावयन्नात्माभिनिवेशं
परित्यज्य तद्विविक्तस्कन्धादिकं प्रतीत्यसमुत्पन्नम् उदयव्ययधर्मकं समुपलभ्य
नीलतद्वियोः सहोपलभनियमाच्चित्तमात्रमेवेदं न बाह्यार्थोऽस्तीति मनसिकुर्वन्
अपरित्यक्तग्राहकाकारचित्ताभिनिवेशो बाह्यार्थाभिनिवेशं तिरस्कृत्य ग्राह्याभावे
ग्राहकाभाव इति निध्यायस्तामपि ग्राहकाकारलक्षणां विज्ञप्तिमात्रतामवधूय
अद्वयज्ञानमेव केवलं भावतो भावरूपमिति निश्चित्य तदपि प्रतीत्यसमुत्पन्न-
त्वान्मायानिःस्वभावं तत्त्वतोऽपगतैकान्तभावाभावादिपरामर्शरूपमिति भावयन्
भावनाबलनिष्पत्तौ केषाञ्चिन्मणिरूप्यादिज्ञानवद् उत्सारितसकलभ्रान्ति-
निमित्ताया मायोपमात्मप्रतिभासधियो निर्विकल्पायाः कथञ्चित् प्रत्यात्मवेद्यायाः
समुत्पादे ज्ञेयावरणं सम्यग् योगी प्रजह्यात् । अन्यथा परैः सर्वदा आकाशस्य
द्रव्याभावमात्ररूपधारणवद् अनाधेयानपनेयस्वरूपधारणाद् धर्माणां क्षणिकानां
ज्ञानमात्ररूपाणां ज्ञेयलक्षणानाञ्च यदि परमार्थतो विद्यमानता स्यात् तदा प्रतिपक्ष-
भावनया आकाशस्येव तेषां न किञ्चित् क्रियते । अतो भावाभिनिवेशविपर्यासावि-
निवृत्त्या यद् भगवतः सर्वथा ज्ञेयावरणप्रहाणं धर्माणाञ्च यत्सत्तोपगम्यते परैः
तत्परस्परविरुद्धार्थाभ्युपगमे विस्मयस्थानीयं भवेत् ।

इत्येवं भावपक्षं निराकृत्य निःस्वभावपक्षदृढीकारेण मुमुक्षुभिरिदमेवाङ्गी-
कर्तव्यमित्यन्तरश्लोकेन स्थानपक्षमाह—

नापनेयमतः किञ्चित् प्रक्षेप्तव्यं न किञ्चन ।

द्रष्टव्यं भूततो भूतं भूतदर्शी विमुच्यते ॥२१॥

इति । यस्मादेवं भावाभिनिवेशेन मुवतेरनुपपत्तिरतो अपवादसमारोप-
रूपमपनयनप्रक्षेपं कस्यचिद्धर्मस्याकृत्वा इदमेव प्रतीत्यसमुत्पन्नं संवृत्या तथ्यरूपं
रूपादिनिःस्वभावादिरूपतो निरूपणीयम्, एवञ्च मायागजेन अपरमायागजपरा-
जयवद् विपर्यासिनवृत्या तत्त्वदर्शी विमुच्यत इति ।

इत्येवं प्रासङ्गिकमभिधाय प्रकृतं दर्शनमार्गमाह—

एकैकस्यैव दानादौ तेषां यः सङ्ग्रहो मिथः ।

स एकक्षणिकः क्षान्तिसङ्गृहीतोऽत्र द्वक्पथः ॥२२॥

इति । दानादिषट्पारमितानां प्रत्येकमेकैकभावे दानादौ यः परस्परं सर्व-
पारमितासङ्ग्रहः, सोऽत्रैकक्षणिको मूर्धाभिसमये दुःखधर्मज्ञानक्षान्तिसंगृहीतः
त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितः षट्त्रिंशदाकारनिर्जातो दर्शनमार्गः ।

अस्मिंश्च (दर्शनमार्गे) समुत्पन्ने कामरूपारूप्यधातुभेदेन प्रत्येकं चतु-
विकल्पनवप्रकारतया अष्टोत्तरशतग्राह्यग्राहकविकल्पप्रहाणेन तत्संगृहीतविकल्प-
जनकवासनाक्लेशाष्टोत्तरशतप्रहाणं प्रतीत्यसमुत्पादधर्मतयोपलभ्यते ।

तत्र वशित्वार्थं तामेव पुनः पुनर्भावयतीति अन्तरश्लोकेनाह—

स समाधिं समापद्य ततः सिंहविजृम्भितम् ।

अनुलोमं विलोमञ्च प्रतीत्योत्पादमीक्षते ॥२३॥

इति । स दर्शनमार्गप्राप्तो योगी क्लेशज्ञेयावरणभयाभावात् सिंहविजृम्भितं
(नाम) समाधिं समापद्य उत्तरकालमविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इत्याद्यनुलोमं जरा-
मरणनिरोधो जातिनिरोधाद् इत्यादिप्रतिलोमं प्रतीत्यसमुत्पादं निरूपयति ।

६-भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)

दर्शनमार्गमेवमभिधाय विपक्षप्रहाणादिकम् आधारप्रतिपत्तिपूर्वकं सुबोधमिति
आधारं भावनामार्गमाह—

कामाप्तमवधीकृत्य विज्ञानमसमाहितम् ।

सनिरोधः समापत्तीर्गत्वागम्य नव द्विधा ॥२४॥

एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्सप्ताष्टव्यतिक्रमात् ।

अवस्कन्दसमापत्तिरनिरोधमतुल्यता ॥२५॥

इति । बोधिसत्त्वाः प्रथमध्यानमारभ्य यावन्निरोधं गत्वा ततो निरोध-
मारभ्य यावत् प्रथमध्यानमागम्य एवमनुलोमप्रतिलोम (क्रम) — द्वयेन चतुर्ध्यान-
चतुरारूप्यनिरोधलक्षणा नव समापत्तीर्गत्वा आगम्य पुनः प्रथमं ध्यानं समापद्य
ततो व्युत्थाय निरोधम्, एवं यावन्नैवसंज्ञानासंज्ञायतनान्निरोधं समापद्य, ततो
व्युत्थाय अनन्तरसमापत्तिमालम्ब्य कामावचरं विज्ञानं मर्यादारूपेणावस्थाप्य
उपायकौशल्यबलेन व्युत्थाय तदेव विज्ञानमसमाहितमामुखीकृत्य, ततो निरोधं
ततोऽसमाहितं ततो निरोधमेकं परित्यज्य नैवसंज्ञानासंज्ञायतनं ततोऽसमाहितम्
ततो द्वयं परित्यज्य आकिञ्चन्यायतनं ततोऽसमाहितम्, एवं यावदष्टौ परित्यज्य
प्रथमं ध्यानं ततोऽसमाहितम्, इत्येकादिपरित्यागेनानिरोधसमापत्तिं यावद्
विसदृशद्वारेण गच्छतीत्यतुल्यगाम् अवस्कन्दसमापत्तिं वशित्वलक्षणाम् आमुखीकृत्य
भावनामार्गो भवति ।

भावनामार्गमेवमभिधाय तत्र प्रहेयः चतुर्विधो विपक्षो वक्तव्यः । प्रथमं
तावद् ग्राह्यविकल्पमाह—

संक्षेपे विस्तरे बुद्धैः सानाथ्येनापरिग्रहे ।

त्रैकालिके गुणाभावे श्रेयसस्त्रिविधे पथि ॥२६॥

एको ग्राह्यविकल्पोऽयं प्रयोगाकारगोचरः ।

इति । संक्षिप्तरुचिसत्त्वानुग्रहेण धर्मसंक्षेपे, विस्तररुचिसत्त्वानुकम्पया धर्म-
विस्तरे, यथाविहितार्थाननुष्ठानेन बुद्धसानाथ्यापरिग्रहे, समुत्पन्ननिरुद्धत्वेन
प्रयोगमार्गगुणाभावे, सम्यगुत्पत्तिहेतुवैधुर्याद् दर्शनमार्गगुणाभावे, अनागतासत्त्वेन
भावनामार्गगुणाभावे, विपर्यासशान्तत्वादिना निर्वाणप्रयोगमार्गे, शून्यताभि-
निर्हरत्वेन दर्शनमार्गे, नैस्वाभाव्यभावकत्वेन भावनामार्गे च प्रथमो ग्राह्य-
विकल्पः अस्यामवस्थायां प्रहेयत्वेन भावनामार्गप्रयोगावस्थायां नवविधो विषयो ।

प्रथममेवं निर्दिश्य द्वितीयं ग्राह्यविकल्पमाह—

द्वितीयश्चित्तचैतानां प्रवृत्तिविषयो मतः ॥२७॥

अनुत्पादस्तु चित्तस्य बोधिमण्डामनस्क्रिया ।
 हीनयानमनस्कारौ सम्बोधेरमनस्कृतिः ॥२८॥
 भावनेऽभावने चैव तद्विपर्यय एव च ।
 अयथार्थश्च विज्ञेयो विकल्पो भावनापथे ॥२९॥

इति । कल्याणमित्रादिवैकल्याद् बोधिचित्तानुत्पादे, विशिष्टबुद्दालम्बन-
 पुण्नाभावाद् बोधिमण्डामनस्कारे, श्रावकगोत्रत्वात् तद्यानमनस्करणे, प्रत्येकबुद्ध-
 गोत्रत्वात् तद्यानामुखीकरणे, प्रज्ञापारमिताप्रतिपत्तिवैधुर्यात् सम्यक्सम्बोध्य-
 मनस्करणे, सोपलम्भत्वेन भावनायां, निरूपलम्भवत्त्वेन अभावनायाम्, अनुप-
 लम्भाननुपलम्भत्वात् नभावनानाभावनैः, विपरीताभिनिवेशाद् अयथार्थत्वे च
 द्वितीयो ग्राह्यविकल्पः तस्यामवस्थायां प्रहेयत्वेन भावनामार्गे चित्तचैत्तप्रवृत्त्य-
 वस्थायां नवविधो विषयी ।

द्वितीयमेवं निर्दिश्य प्रथमं ग्राहकविकल्पमाह -

ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयः सत्त्वप्रज्ञसिगोचरः ।
 धर्मप्रज्ञत्यशून्यत्वसक्तिप्रविचयात्मकः ॥३०॥
 कृते च वस्तुनो यानत्रितये च स कीर्तितः ।
 दक्षिणाया अशुद्धौ वा चर्यायाश्च विकोपने ॥३१॥

इति । द्रव्यसदनुपपत्त्या सत्त्वप्रज्ञप्तौ, प्रतिभासमात्रत्वात् (सर्व)-धर्मप्रज्ञप्तौ,
 सर्वत्रगत्वात् सर्वाकारज्ञतादिधर्माशून्यत्वे, सर्वथाभिनिवेशाप्रहाणाद् धर्मसक्तौ,
 निःस्वभावावबोधेन धर्मप्रविचये, समुद्देशाकरणेन वस्तुद्देशकरणे, रूपाद्युपलम्भत्वाद्
 यानत्रयनिर्याणि, सम्यगप्रतिपन्नत्वेन दक्षिणाशुद्धौ, दानाद्युपलम्भप्रतिषत्त्या चर्या-
 विकोपने च पूर्ववद् ग्राहकविकल्पो भावनामार्गप्रयोगावस्थायां नवविधो विषयी ।

प्रथममेवं निर्दिश्य द्वितीयं ग्राहकविकल्पमाह—

सत्त्वप्रज्ञसितद्धेतुविषयो नवधाऽपरः ।
 भावनामार्गसम्बद्धो विपक्षस्तद्विघाततः ॥३२॥

इति । विपक्षो द्वितीयो ग्राहकविकल्पः सत्त्वप्रज्ञप्तितद्रव्यवस्थापनप्रतिभास-
मात्रहेतुविषयो भावनामार्गेण सम्प्रहेयत्वात् तत्सम्बद्धो नवप्रकारः ।

कथं नवप्रकार इति चेद् ? द्वाभ्यामन्तरश्लोकाभ्यामाह—

सर्वज्ञतानां तिसृणां यथास्वं त्रिविधावृतौ ।

शान्तिमार्गतथतादिसंप्रयोगवियोगयोः ॥३३॥

असमत्वे च दुःखादौ क्लेशानां प्रकृतावपि ।

द्वयाभावे च संमोहे विकल्पः पश्चिमो मतः ॥३४॥

इति । सर्वाकारपरिज्ञानेन सर्वाकारज्ञतावरणसंमोहे, सर्वमार्गापरिज्ञानेन
मार्गज्ञतावरणसंमोहे, सर्ववस्त्वपरिज्ञानेन सर्वज्ञतावरणसंमोहे, प्रज्ञापारमिताऽपरि-
ज्ञानेन सर्वशान्तमार्गसंमोहे, तथताज्ञेयरूपाद्यपरिज्ञानेन तथतादिसंयोगवियोग-
संमोहे, मारादिस्वरूपापरिज्ञानेन असमत्वसंमोहे, यथास्तार्थग्राहित्वेन दुःखादि-
सत्यसंमोहे, रागादिस्वभावापरिज्ञानेन क्लेशप्रकृतिसंमोहे, ग्राह्यग्राहकलक्षणा-
परिज्ञानेन अद्वयसंमोहे च पूर्ववत् पश्चिमो ग्राहकविकल्पो भावनामार्गचित्तचैत-
प्रवृत्त्यवस्थायां नवप्रकारो विषयी मतः ।

तेषां भावनामार्गविपक्षाणां प्रहाणे चतुर्विधप्रतिपक्षोऽपि तद्भेदेन भिन्नोऽव-
गन्तव्यः ।

पूर्ववद् अष्टोत्तरशतविकल्पप्रहाणसमकालमेव तत्संगृहीताष्टोत्तरशतक्लेशानां
प्रहाणेन सर्वगुणसम्पदो भावनामार्गस्थं बोधिसत्त्वमाश्रयन्त इति द्वाभ्याम् अन्तर-
श्लोकाभ्यामाह—

आसां क्षये सतीतीनां चिरायोच्छ्वसिता इव ।

सर्वाकारजगत्सौख्यसाधना गुणसम्पदः ॥३५॥

सर्वाः सर्वाभिसारेण निकामफलशालिनम् ।

भजन्ते तं महासत्त्वं महोदधिमिवापगाः ॥३६॥

इति । भावनामार्गाभ्यासाद् आसां चतुर्विकल्पजातीनामुपद्रवत्वेन इतीनां क्षये सति संरोधवैकल्येन संहर्षोच्छ्वासप्राप्ता इव सर्वास्त्रियानसंगृहीता गुणसम्पदः कृपापारतन्त्र्यात् सर्वप्रकारजगत्सौख्योत्पादनदक्षाः सर्वथाभिमुख्यागमनप्रकारेण प्रकर्षपर्यन्ताधिगमफलैः प्राप्तशोभं भावनामार्गस्थं बोधिसत्त्वमाश्रयन्ते महासमुद्रमिव नद्य इति ।

७-आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोगः)

भावनामार्गान्तरमानन्तर्यमार्गमाह—

त्रिसाहस्रजनं शिष्यखड्गाधिगमसंपदि ।

बोधिसत्त्वस्य च न्यामे प्रतिष्ठाप्य शुभोपमाः ३७॥

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन बुद्धत्वाप्तेरनन्तरः ।

आनन्तर्यसमाधिः स सर्वाकारज्ञता च तत् ॥३८॥

इति । श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वानां न्यामे त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकघात-
वीयसत्त्वान् प्रतिष्ठाप्य कश्चिद् यत्पुण्यं प्रस्रवति, तदुपमीकृत्य तद्विशिष्टपुण्यबहुत्वेन
या सर्वाकारज्ञता तद् बुद्धत्वमिति बुद्धत्वप्राप्तेरव्यवहितो यः समाधिः सोऽत्रा-
नन्तर्यसमाधिः ।

तदालम्बनादयः कीदृशा इति चेद् ? अन्तरश्लोकेन आलम्बनादीनाह—

आलम्बनमभावोऽस्य स्मृतिश्राधिपतिर्मतः ।

आकारः शान्तता चात्र जल्पाजल्पिप्रवादिनाम् ॥३९॥

इति । अस्य चानन्तर्यसमाधेः सर्वधर्मभावोपलब्धिः आलम्बनप्रत्ययः,
स्मरणं चाधिपतिप्रत्ययः, प्रकृतिशान्तता चाकारः । अत्र च स्थाने दुरवगाहत्वाद्
अविदितोपायकौशलानां प्रवादिनां (नाना) - चोद्यमुखपरम्पराप्रसर्पिणी
(विप्रतिपत्तिः) इति उपायकौशलेन सा निराकर्तव्येति । अनेनास्य गभीरता
अभिहितेत्यभिप्रायः ।

८-विप्रतिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः)

विपर्यस्तमतीनां कीदृशीः विप्रतिपत्तीः निराकृत्य स समाधिरुत्पादयितव्य इति चेत् ? समाधेरनन्तरं विप्रतिपत्तीराह—

आलम्बनोपपत्तौ च तत्स्वभावावधारणे ।

सर्वाकारज्ञताज्ञाने परमार्थे ससंवृतौ ॥४०॥

प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु सोपाये समये मुनेः ।

विपर्यसि समार्गे च प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥४१॥

लक्षणे भावनायाञ्च मता विप्रतिपत्तयः ।

सर्वाकारज्ञताधारा षोढा दश च वादिनाम् ॥४२॥

इति । संस्कृतासंस्कृतधात्वोरभावत्वेन आलम्बनोपपत्तौ, सर्वथा नीरूपत्वाद् आलम्बनस्वभावावधारणे, भावाभावानुपलम्भेन सर्वाकारज्ञताज्ञाने, तथतास्वभावत्वेन संवृतिपरमार्थसत्यद्वये, दानाद्यनुपलम्भेन प्रयोगे, बोद्धव्याभावाद् बुद्धरत्ने, नामधेयमात्रत्वाद् धर्मरत्ने, रूपाद्यालम्बनप्रतिषेधात् संघरत्ने, दानाद्यनुपलम्भेन उपायकौशले, भावाभावोभयरूपाधिगमप्रतिषेधात् तथागताभिसमये, प्रपञ्चव्यवस्थापितानित्यादित्वेन नित्यादिविपर्यसि, विभावितमार्गफलासाक्षात्करणेन मार्गे, हानोपादानाभावेन विपक्षे प्रतिपक्षे च, धर्म्यभावाद् धर्मलक्षणे, स्वसामान्यलक्षणानुपपत्त्या भावनायाञ्च परस्परविरुद्धा भाषार्थानुष्ठानेन अयुज्यमानतया संशयरूपाः षोडश विप्रतिपत्तीर्यथानिर्दिष्टविषयत्वेन सर्वाकारज्ञताधिष्ठानाः सर्वेषामेव अविदितबोधिसत्त्वोपायकौशलजनप्रवादिनां यथासम्भवमुभयसत्याश्रितोपायकौशलेन निराकृत्य सम्यक् सर्वथा निश्चयमुत्पाद्य कल्याणकामैर्बोधिसत्त्वैरानन्तर्यसमाधिरधिगम्यत इति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे पञ्चमाधिकारवृत्तिः ।

आनुपूर्विकाधिकारः षष्ठः

प्राप्तमूर्धाऽभिसमयो व्यस्तसमस्तत्वेन अधिगतानर्थान् अनुपूर्विकृत्य स्थिरीकरणाय विभावयतीत्यनुपूर्वाभिसमयमाह—

दानेन प्रज्ञया यावद् बुद्धादौ स्मृतिभिश्च सा ।

धर्माभावस्वभावेनेत्यनुपूर्वक्रिया मता ॥१॥

इति । त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितदानादिषट्पारमितासर्वाकारपरिपूरणेन प्रज्ञापारमितान्तर्गतपारमिताचतुष्टयत्वात् सम्यग् दशभूमिनिष्पादकेन स्मृत्युपस्थानादिना सप्तबोध्यङ्गाकारेण आर्याष्टाङ्गमार्गतया च परमार्थतः अस्मरणलक्षणेन त्रिविधबुद्धानुस्मरणेन यथाक्रमं निर्वेधभागीयदर्शनभावनामार्गद्योतकेन तथैव कुशलाकुशलाध्याकृतधर्मानुस्मरणेन पूर्ववद् आर्यावैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघस्मरणेन तथैव शीलत्यागदेवतानुस्मरणेन रूपादिसर्वधर्माभावे स्वभावावबुद्धेन च योऽधिगमः सानुपूर्वक्रियेष्यत इहेति ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे षष्ठाधिकारवृत्तिः ।

एकक्षणाभिसम्बोधाधिकारः सप्तमः

विभावितानुपूर्वाभिसमयस्य स्वभ्यस्तीकरणाय तेषामेव क्षणेनैकेनाधिगम इत्येकक्षणाभिसम्बोधः । सोऽपि लक्षणेन चतुर्विध इति ।

१-अविपाकलक्षणः

अविपाकानास्रवसर्वधर्मैकक्षणलक्षणेन प्रथम एकक्षणाभिसम्बोधः । इत्याह—

अनास्रवाणां सर्वेषामेकैकेनापि संग्रहात् ।

एकक्षणावबोधोऽयं ज्ञेयो दानादिना मुनेः ॥१॥

धर्मधातुस्वभावरूपे—

एको भावः सर्वभावस्वभावः सर्वे भावा एकभावस्वभावाः ।

एको भावस्तत्त्वतो येन दृष्टः सर्वे भावास्तत्त्वतस्तेन दृष्टाः ॥

इतिन्यायान्न केवलं बहुभिरेकस्य संग्रहः, अपि त्वेकक्षणदानादिज्ञानेन आलम्ब्यमानेन अपगतप्रतिनियतवस्तुग्रहणविपर्ययरूपेण दानाद्यशीत्यनुव्यञ्जन-लक्षणानां धर्माणां संग्रहेण मुनेः बोधिसत्त्वस्यावबोधो हि एकक्षणाभिसम्बोध इति ज्ञातव्यः ।

किमेवं पुनरेकानास्रवज्ञानालम्बने सर्वानास्रवसंग्रह इति चेत् ? लौकिक-दृष्टान्तेनाह—

अरघट्टं यथैकापि पदिका पुरुषेरिता ।

सकृत्सर्वं चलयति ज्ञानमेकक्षणे तथा ॥२॥

इति । यथैकापि पदिका पुरुषेरिता सकृदेकवारं सर्वमरघट्टं सच्छिल्पपूर्वं-परिकर्मसामर्थ्यात् चलयति तथा पूर्वप्रणिधानावेधधर्मधातुसामर्थ्याद् एकस्मिन्नेव क्षणे एकमनास्रवमालम्ब्यमानं सर्वं सजातीयमभिमुखीकारयतीति ।

२-विपाकलक्षणः

एवं प्रथमं निर्दिश्य विपाकधर्मतावस्थानास्रवसर्वधर्मैकक्षणलक्षणो भवत्येक-क्षणाभिसम्बोधो द्वितीयः । इत्याह—

विपाकधर्मतावस्था सर्वशुक्लमयी यदा ।

प्रज्ञापारमिता जाता ज्ञानमेकक्षणे तदा ॥३॥

यदा बोधिसत्त्वस्य प्रतिपक्षभावनया सर्वविपक्षापगमनेन सकलव्यवदान-
पक्षविपाकधर्मतावस्था सर्वकलङ्कापगमेन शरदिन्दुज्योत्स्नावत् शुक्लस्वभावा जाता
तदा एकस्मिन्नेवक्षणे विपाकावस्थाप्राप्तानाम् अनास्रवधर्माणां बोधात् ज्ञानं प्रज्ञा-
पारमिता एकक्षणाभिसम्बोध इति ।

३-अलक्षणलक्षणः

द्वितीयमेवं निर्दिश्य अलक्षणसर्वधर्मैकक्षणलक्षणः एकक्षणाभिसम्बोध-
स्तृतीयः । इत्याह—

स्वप्नोपमेषु धर्मेषु स्थित्वा दानादिचर्यया ।

अलक्षणत्वं धर्माणां क्षणेनैकेन विन्दति ॥४॥

पूर्वं स्वप्नोपमसर्वधर्माभ्यासेन सम्भारद्वयमनुभूय अधिगमावस्थायां स्वप्न-
स्वभावेषु सर्वधर्मेषु उपादानस्कन्धादिषु स्थित्वा दानादिषट्पारमिताप्रतिपत्त्या
दानादिरूपनिरूपणाकारेण अलक्षणाः सर्वधर्मा इति संक्लेशव्यवदानरूपाणां
धर्माणाम् एकेनैव क्षणेनालक्षणत्वं जानातीत्येवमेकक्षणाभिसम्बोधः ।

४-अद्वयलक्षणः

तृतीयमेवं निर्दिश्य अद्वयलक्षणसर्वधर्मैकक्षणलक्षणः एकक्षणाभिसम्बोध-
श्चतुर्थः । इत्याह—

स्वप्नं तद्दर्शिनञ्चैव द्वययोगेन नेक्षते ।

धर्माणामद्वयं तत्त्वं क्षणेनैकेन पश्यति ॥५॥

निरन्तरदीर्घकालद्वयप्रतिभासप्रहाणाभ्याससात्मीभावाद् उन्मूलितद्वयप्रति-
भासवासनो यदा बोधिसत्त्वो ग्राह्यग्राहकयोगेन स्वप्नं ग्राह्यं स्वप्नदर्शिनं ग्राहकं
नेक्षते, तदा सर्वेऽप्येवंधर्माणो धर्मा इति धर्माणामद्वयं तत्त्वम् एकेनैव क्षणेनाधि-
गच्छतीत्येकक्षणाभिसम्बोध इति ।

धर्मकायाधिकारः अष्टमः

9-स्वभावकायः

स्वभावितैकक्षणाभिसम्बोधस्य द्वितीये क्षणे धर्मकायाभिसम्बोधः । स च स्वाभाविककायादिभेदेन चतुर्विधः । (तत्र) प्रथमः स्वाभाविककाय इत्याह—

सर्वाकारां विशुद्धिं ये धर्माः प्राप्ता निरास्रवाः ।

स्वाभाविको मुनेः कायस्तेषां प्रकृतिलक्षणः ॥१॥

स्मृत्युपस्थानादयो ज्ञानात्मका लोकोत्तरा धर्मघातुरूपत्वाद् अनास्रवाम-
लानामागन्तुकत्वेन सर्वप्रकारां विशुद्धिं प्रकृतिविविक्तलक्षणां प्राप्तास्तेषां या प्रकृतिः
स्वभावोऽनुत्पादरूपः, अयं मुनेर्बुद्धस्य भगवतो लोकोत्तरेण मार्गेण प्राप्यते, न
क्रियत इत्यकृत्रिमार्थेन मायोपमविज्ञानसर्वधर्मप्रतिपत्याधिगतः स्वाभाविकः कायः ।

परिशिष्टकायत्रयं तथ्यसंवृत्या प्रतिभासमानं परमार्थतो धर्मतारूपं यथाधि-
मोक्षप्रभावितं बुद्धबोधिसत्त्वश्रावकादिगोचरत्वेन व्यवस्थापितमिति कथनाय—

विविक्ताव्यतिरेकित्वं विवेकस्य यतो मतम् ।

इतिन्यायात् तदव्यतिरेकेऽपि पृथग् व्यवस्थाप्यते ।

२-ज्ञानधर्मकायः

इत्थं प्रथमं कायं निर्दिश्य द्वितीयो निष्प्रपञ्चज्ञानात्मको धर्मकायः अनास्रवः
स्मृत्युपस्थानाद्यात्मक इति तमाह—

बोधिपक्षाप्रमाणानि विमोक्षा अनुपूर्वशः ।

नवात्मिका समापत्तिः कृत्स्नं दशविधात्मकम् ॥२॥

अभिभवायतनान्यष्टप्रकाराणि प्रभेदतः ।

अरणा प्रणिधिज्ञानमभिज्ञाः प्रतिसंविदः ॥३॥

सर्वाकारश्चतस्रोऽथ शुद्धयो वशिता दश ।

बलानि दश चत्वारि वैशारद्यान्यरक्षणम् ॥४॥

त्रिविधं स्मृत्युपस्थानं त्रिधाऽसंमोषधर्मता ।

वासनायाः समुद्धातो महती करुणा जने ॥५॥

आवेणिका मुनेरेव धर्मा येऽष्टादशेरिताः ।

सर्वाकारज्ञता चेति धर्मकायोऽभिधीयते ॥६॥

इति । स्मृत्युपस्थानाद्यारभ्य आर्याष्टाङ्गमार्गपर्यन्ता बोधिपक्षाः । पूर्ववद-
प्रमाणानि मैत्र्यादिचतुर्ब्रह्मविहाराः । अध्यात्मं रूप्यरूपी बहिर्धा रूपाणि पश्यतीति
द्वौ, शुभं विमोक्षं कायेन साक्षात्कृत्योपम्पद्य विहरतीत्येकः, आकाशविज्ञाना-
किञ्चन्यनैवसंज्ञानासंज्ञायतनानीति चत्वारः, संज्ञावेदितनिरोध इत्येकः इत्यष्टौ
विमोक्षाः । रूपधातुचतुर्ध्यानानि चतुरारूप्यसमापत्तयो निरोधसमापत्तिरिति
नव समापत्तयः । पृथिव्यप्तेजोवायुनीलपीतलोहितावदातविज्ञानाकाशमिति कृत्स्नं
दशविधम् । अध्यात्मरूपारूपसंज्ञिनौ प्रत्येकं परीत्ताधिमात्राकाराभ्यां बहिर्धा
रूपाणि पश्यतस्तान्यभिभूय जानीत इति चतुष्टयम्, अध्यात्मरूपसंज्ञी एव
नीलपीतलोहितावदातानभिभूय पश्यतीति चतुष्टयमित्यष्टविधमभिभवायतनम् ।
परसन्तानगतक्लेशरणप्रबन्धोन्मूलनात् समाधिरित्यरणा । सम्यगपगतसर्वनिमित्त-
सङ्गव्याघातं संशयापनयनकारिप्रणिधानसमुद्ध्या आसंसारमसमाहितावस्थायां
प्रवर्तत इति प्रणिधिज्ञानम्, षडभिज्ञाश्चतस्रश्च प्रतिसविदः पूर्वोक्ता आश्रया-
लम्बनचित्तज्ञानपरिशुद्धय इति चतस्रः शुद्धयः । आयुश्चित्तपरिष्कारकर्मोपपत्त्यधि-
मुक्तिप्रणिधानर्द्धिज्ञानधर्मवशिता इति दश वशिताः । पूर्वोक्तानि दश बलानि,
चत्वारि वैशारद्यानि च । परिशुद्धकायवाङ्मनःसमुदाचारस्तथागतः, नास्त्यस्य
विपरीतसमुदाचारता, यां परपरिज्ञानभयात् प्रच्छादयितव्यां मन्येत इत्यरक्षणं
त्रिविधम् । धर्मदेशनायां श्रोतुकामाश्रोतुकामोभयकामेषु यथाक्रममनुनयप्रतिघो-
भयविविक्त एवोपक्षेकः स्मृतिमान् विहरतीति स्मृत्युपस्थानं त्रिधा । सत्त्वार्थ-
क्रियाकालानतिक्रमलक्षणेत्यसंमोषधर्मता । क्लेशज्ञेयावरणानुशयरूपबीजप्रहाणाद्
वासनायाः समुद्धातः सकलजनहिताशयता, महती करुणा जनेऽष्टादशावेणिका
बुद्धधर्माः सर्वाकारज्ञता । 'च' इति शब्देन संगृहीताः मार्गज्ञतादयोऽपि प्रागुक्ताः ।

सर्वे चाश्रयपरावृत्त्या परावृत्ता बोधिपक्षादयो निष्प्रपञ्चज्ञानात्मका धर्म-
कायोऽभिधीयत इति केचित् ।

अन्ये तु—

सर्वाकारां विशुद्धिं ये धर्माः प्राप्ता निरास्रवाः ।

स्वाभाविको मुनेः कायस्तेषां प्रकृतिलक्षणः ॥

इति यथास्तत्त्वेन लोकोत्तरानैवानास्रवान् धर्मानभ्युपगम्य तेषां या प्रकृति-
रनुत्पादता तल्लक्षणः स्वाभाविकः कायः, स एव च धर्मताकायो धर्मकाय इति
भावप्रत्ययलोपाद् व्यपदिश्यत इति व्याख्याय, के पुनस्तेऽनास्रवा धर्मा येषां प्रकृति-
लक्षणो धर्मकाय इत्याशङ्क्य 'बोधिपक्षाप्रमाणांनी' त्यादिकारिकामवतारयन्ति ।
तेषां योगिसंवृत्त्या विशिष्टार्थप्रतिभासजननद्वारेणाश्रयपरावृत्त्या परावृत्ता धर्म-
देशनाद्यर्थक्रियाकारिणोऽवश्यमद्वयाश्चित्तचैताः कथमभ्युपगन्तव्याः ? सङ्गृहीता
इत्यपरे ।

केचित् (कायचतुष्टयव्याख्याने)—

स्वाभाविकः ससाम्भोगो नैर्माणिकोऽपरस्तथा ।

धर्मकायः सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥

इतिकारिकायां स्वाभाविकशब्दानन्तरं धर्मकायशब्दस्यापाठात् कायत्रयमेवेति ।
अन्ये तूपदिशितप्रयोजनसामर्थ्यात् कारिकाबन्धानुरोधेन ज्ञानस्यैव कारित्रेण
सम्बन्धार्थं चैवमुक्तम्, अतोऽविरुद्धं सर्वं प्रदेशान्तराभिहितं कायचतुष्टयं भवतीति ।

श्रावकाद्यरणासमाधेः बुद्धस्यारणासमाधेः वैशिष्ट्यदर्शनाय अन्तरश्लोकेनाह—

श्रावकस्यारणादृष्टेर्नृक्लेशपरिहारिता ।

तत्क्लेशस्रोतश्छिद्यै ग्रामादिषु जिनारणा ॥७॥

इति । माऽस्मद्दर्शनात् कस्यचित् क्लेशोत्पत्तिः स्यादिति मनुष्यक्लेशोत्पत्ति-
परिहारिता श्रावकाद्यरणासमाधिः । तथागतानां तु सकलजनक्लेशप्रबन्धो-
न्मूलनं स्यादिति ग्रामादिषु अरणासमाधिविशेषः ।

श्रावकादिप्रणिधिज्ञानात् तथागतप्रणिधिज्ञानस्य वैशिष्ट्यप्रदर्शनाय अन्तर-
श्लोकेनाह—

अनाभोगमनासङ्गमव्याघातं सदा स्थितम् ।

सर्वप्रश्नापनुद्बौद्धं प्रणिधिज्ञानमिष्यते ॥८॥

इति । निर्निमित्तत्वेन स्वरसप्रवृत्तम्, वस्त्वनभिनिवेशाद् रूपादिसङ्गविगतम्, सवासनक्लेशज्ञेयावरणप्रहाणात् सर्वज्ञेयाव्याघातम्, आसंसारमवस्थानात् सदा स्थितम्, सम्यक् प्रतिसंविल्लाभात् प्रश्नविसर्जनकारि तथागतं प्रणिधिज्ञान-
मितीष्टम् । श्रावकादीनां विपरीतत्वेन नैवम् ।

स्यादेवं नित्यं महाकरुणामयधर्मकायावस्थाने कथं (सकलप्राणभृतां) सदा नार्थक्रियेति ? अन्तरश्लोकेन समाधानमाह—

परिपाकं गते हेतौ यस्य यस्य यदा यदा ।

हितं भवति कर्तव्यं प्रथते तस्य तस्य सः ॥९॥

इति । कल्याणमित्रादिसमवधानाद् बुद्धाद्यालम्बने परिपोषं गते हेतौ पूर्वावरोपितकुशलमूलबीजे सति, यस्य सत्त्वस्य यस्मिन् काले धर्मदेशनादिकं क्रियमाणमायतिपथ्यं भवति, तदा तस्यार्थकरणाय पूर्वप्रणिधानसमृद्ध्या तत्प्रति-
भासानुरूपेणार्थक्रियाकारी भगवानिति (महाकरुणास्वभावधर्मकायावस्थानेन) सर्वदा चिन्तामणिरिवोपस्थितोऽपि स्वकर्मापराधजनितहेतुवैधुर्यान्न फलदायकः प्रतिभासत इत्यभिप्रायः ।

तत्कथमिति शंकायामन्तरश्लोकेन दृष्टान्तमाह—

वर्षत्यपि हि पर्जन्ये नैव बोजं प्ररोहति ।

समुत्पादेऽपि बुद्धानां नाभव्यो भद्रमश्नुते ॥१०॥

इति । यथा देवराजे वर्षत्यपि सति पूतीभावादिना अबीजीभूतं बीजं तिलादि न प्रादुर्भवति, तद्वद् बुद्धानां सकलमनोरथपरिपूरणदक्षाणां समुत्पादेऽपि अभव्यो न भद्रं सद्धर्मश्रवणादिकं प्राप्नोतीति ।

कथं ज्ञानात्मको धर्मकायः प्रतिनियतयोगिसन्तानाधारवर्ती प्रतिक्षणमुत्पद्य-
मानो व्यापी नित्य इति कथ्यत इति चेद् ? अन्तरश्लोकेनाह—

इति कारित्रवैपुल्याद् बुद्धो व्यापी निरुच्यते ।

अक्षयत्वाच्च तस्यैव नित्य इत्यपि कथ्यते ॥११॥

इति । यथोक्तन्यायेनैवं सर्वत्र प्रतिभासद्वारेणार्थक्रियाकरणवैपुल्यात्
प्रबन्धतया आसंसारमवस्थानेन च भगवतः क्षयाभावाद् यथाक्रमं बुद्धो व्यापी
नित्य इत्यभिधीयते ।

३-सम्भोगकायः

कायद्वयमेवं निर्दिश्य लक्षणानुव्यञ्जनविराजितः साम्भोगिकः रूपकाय-
स्वभावस्तृतीयः । तमाह—

द्वात्रिंशलक्षणाशीतिव्यञ्जनात्मा मुनेरयम् ।

सांभोगिको मतः कायो महायानोपभोगतः ॥१२॥

इति । द्वात्रिंशलक्षणाशीत्यनुव्यञ्जनात्मकोऽयं दशभूमिप्रविष्टमहाबोधिसत्त्वैः
परमानवद्यमहायानधर्मसंभोगप्रीतिसुखोपभोगात् बुद्धस्य भगवतः साम्भोगिककायः ।

कानि तानि द्वात्रिंशलक्षणानीति चेत् ? पञ्चभिरन्तरश्लोकैराह—

चक्राङ्कहस्तः क्रमकूर्मपादो

जालावनद्वाङ्गुलिपाणिपादः ।

करौ सपादौ तरुणौ मृदू च

समुत्सदैः सप्तभिराश्रयोऽस्य ॥१३॥

दीर्घाङ्गुलिव्यायतपार्ष्णिगात्रं

प्राज्यं त्वृजूच्छङ्खपदोर्ध्वरोमा ।

एणेयजङ्घश्च पटूरुबाहुः

कोशावनद्धोत्तमबस्तिगुह्यः ॥१४॥

सुवर्णवर्णः प्रतनुच्छविश्च

प्रदक्षिणैकैकसुजातरोमा ।

ऊर्णाङ्कितास्यो हरिपूर्वकायः

स्कन्धौ वृतावस्य चितान्तरांसः ॥१५॥

हीनो रसः ख्याति रसोत्तमोऽस्य

न्यग्रोधवन्मण्डलतुल्यमूर्तिः ।

उष्णीषमूर्धा पृथुचासजिह्वो

ब्रह्मस्वरः सिंहहनुःसुशुक्लाः ॥१६॥

तुल्याः प्रमाणेऽविरलाश्च दन्ता

अन्यूनसंख्या दशिकाश्चतस्रः ।

नीलेक्षणो गोवृषपक्ष्मनेत्रो

द्वात्रिंशदेतानि हि लक्षणानि ॥१७॥

इति । (१) गुरूणामनुगमनप्रत्युद्गमनादिना चक्राङ्कहस्तपादता । (२) दृढ-
संवरसमादानत्वात् कूर्मवत् सुप्रतिष्ठितपादता । (३) चतुःसंग्रहवस्तुसेवनाद् राज-
हंसवत् जालावनद्धाङ्गुलिपाणिपादता । (४) प्रणीतखाद्यभोज्यादिदानाद् मृदुतरुण-
हस्तपादता । (५) प्रणीततरलेह्यादिदानेन समुच्छ्रितहस्तपादस्कन्धग्रीवाप्रदेशत्वात्
सप्तोच्छ्रयता । (६) वध्यमोक्षणत्वाद् दीर्घाङ्गुलिता । (७) जीवितानुग्रहणाद्
आयतपार्णिता । (८) प्राणातिपातविरत्या बृहदृजुगात्रता । (९) कुशलधर्म-
समादानाद् उच्छ्रङ्खपादता । (१०) गृहीतकुशलसमादानवर्धनात् ऊर्ध्वगरोमता ।
(११) सत्कृत्य विद्याशिल्पादिदानाद् एण्यजङ्घता । (१२) संविद्यमानार्थयाचनक-
जनाप्रत्याख्यानात् पदरूबाहुता । (१३) सर्वजनब्रह्मचर्यसमादापनगुह्यमन्त्रारक्षणात्
कोशगतवस्तिगुह्यता । (१४) प्रणीतोपास्तरणदानात् सुवर्णवर्णता । (१५) प्रासादादि-
वरदानात् श्लक्ष्णच्छविता । (१६) सङ्गणिकादिपरिवर्जनात् प्रदक्षिणावर्त-
कैकरोमता । (१७) सर्वगुरुजनयथास्थाननिवेशनाद् ऊर्णाङ्कितमुखता । (१८) सर्वथा
मुखरवचनानवसादनात् सिंहपूर्वाङ्घ्रिकायता । (१९) प्रियवादित्वसुभाषितानुलोमत्वात्

सुसंवृतस्कन्धता । (२०) भैषज्यादिदानात् चितान्तरांसता । (२१) ग्लानजनो-
पस्थानाद् रसरसाग्रता । (२२) वनारामादिकरणसमादापनात् न्यग्रोधपरिमण्डलता ।
(२३) विहाराद्यभ्यधिकप्रदानादुष्णीषशिरस्कता । (२४) श्लक्षणादिवचनात् प्रभूत-
जिह्वता । (२५) सर्वलोकधातुसत्त्वसद्धर्मविज्ञपनाद् ब्रह्मस्वरता । (२६) सम्भिन्न-
प्रलापविरत्या सिंहहनुता । (२७) सर्वजनसम्मानादिना शुक्लदन्तता । (२८) विशुद्धा-
जीवत्वात् समदन्तता । (२९) सत्यवचनसमुदाचाराद् अविरलदन्तता ।
(३०) पिशुनवचनानभ्यासात् समचत्वारिंशद्दन्तता । (३१) सर्वसत्त्वैकपुत्रदर्शनाद्
अभिनीलनेत्रता । (३२) प्रतिघातादिविवेकदर्शनाद् गोपक्षमनेत्रता ।

सिद्धकारणात् लक्षणं सिद्धं भवतीत्यन्तरश्लोकेनाह—

यस्य यस्यात्र यो हेतुर्लक्षणस्य प्रसाधकः ।

तस्य तस्य प्रयूर्यायं समुदागमलक्षणः ॥१८॥

इति । येषां लक्षणानां ये प्रसाधकाः, तान् प्रपूर्य तानि द्वात्रिंशलक्षणानि
प्रादुर्भवन्ति ।

कानि तेषां कारणानीति चेत् ? द्वाभ्यामन्तरश्लोकाभ्यामाह—

गुरूणामनुयानादिर्दृढता संवरं प्रति ।

सङ्ग्रहासेवनं दानं प्रणीतस्य च वस्तुनः ॥१९॥

वध्यमोक्षसमादानं विवृद्धिः कुशलस्य च ।

इत्यादिको यथासूत्रं हेतुर्लक्षणसाधकः ॥२०॥

इति । इमे द्वे कारिके उपर्येव लक्षणव्याख्यानावसरे स्फुटिते, अतो न पुनः
विस्तीर्येत इति ।

लक्षणान्येवं व्याख्याय द्वादशभिः अन्तरश्लोकैः अशीत्यनुव्यञ्जनान्याह—

ताम्राः स्निग्धाश्च तुङ्गाश्च नखा अंगुलयो मुनेः ।

वृत्ताश्चितानुपूर्वाश्च गूढा निर्ग्रन्थयः शिराः ॥२१॥

गूढौ गुल्फौ समौ पादौ सिंहेभद्विजगोपतेः ।
विक्रान्तं दक्षिणं चारुगमनमृजुवृत्तता ॥२२॥

मृष्टानुपूर्वते मेध्यमृदुत्वे शुद्धगात्रता ।
पूर्वव्यञ्जनता चारुपृथुमण्डलगात्रता ॥२३॥

समक्रमत्वं शुद्धत्वं नेत्रयोः सुकुमारता ।
अदीनोत्सदगात्रत्वे सुसंहतनगात्रता ॥२४॥

सुविभक्ताङ्गता ध्वान्तप्रध्वस्तालोकशुद्धता ।
वृत्तमृष्टाक्षताक्षामकुक्षिताश्च गभीरता ॥२५॥

दक्षिणावर्तता नाभेः समन्ताद्दर्शनीयता ।
समाचारः शुचिः कालतिलकापगता तनुः ॥२६॥

करौ तूलमृदू स्निग्धगम्भीरायतलेखता ।
नात्यायतं वचो बिम्बप्रतिबिम्बौपमौष्ठता ॥२७॥

मृद्धी तन्वी च रक्ता च जिह्वा जीमूतघोषता ।
चारुमञ्जुस्वरो दंष्ट्रा वृत्तास्तीक्ष्णाः सिताः समाः ॥२८॥

अनुपूर्वी गतास्तुङ्गा नासिका परमं शुचिः ।
विशाले नयने पक्ष्मचित्तं पद्मदलाक्षिता ॥२९॥

आयतश्लक्ष्णसुस्निग्धसमरोम्नौ भ्रुवौ भुजौ ।
पीनायतौ समौ कर्णावुपघातविर्वर्जितौ ॥३०॥

ललाटमपरिम्लानं पृथुपूर्णेत्तमाङ्गता ।
भ्रभराभाश्चिताः श्लक्ष्णा असंलुलितमूर्तयः ॥३१॥

केशा अपरुषाः पुंसां सौरभ्यादपहारिणः ।

श्रीवत्सः स्वस्तिकञ्चेति बुद्धानुव्यञ्जनं मतम् ॥३२॥

इति । (१) सर्वसंस्कारवीतरागत्वेन ताम्रनखता । (२) सर्वसत्त्वहिताध्या-
शयत्वेन स्निग्धनखता । (३) श्रेष्ठवंशप्रभवत्वेन तुङ्गनखता । (४) वृत्तानवद्यत्वेन
वृत्ताङ्गुलिता । (५) समुपचितकुशलमूलत्वेन चित्ताङ्गुलिता । (६) सम्यगनुपूर्व-
प्रवृत्तत्वेन अनुपूर्वाङ्गुलिता । (७) सुनिगूढकायादिकर्मान्ताजीवत्वेन गूढशिरता ।
(८) क्लेशग्रन्थिभेदकत्वेन निर्ग्रन्थिशिरता । (९) सुनिगूढधर्ममतित्वेन गूढगुल्फता ।
(१०) सर्वदुर्गस्थानजनोत्तारकत्वेन अविषमपादता । (११) नराभिभवनकुशलतया
सिंहविक्रान्तगामिता । (१२) नागाभिभवनकुशलतया नागविक्रान्तगामिता ।
(१३) वैहायसङ्गमकुशलतया हंसविक्रान्तगामिता । (१४) पुरुषवृषभकुशलतया
वृषभविक्रान्तगामिता । (१५) प्रदक्षिणमार्गानुयाततया प्रदक्षिणगामिता ।
(१६) प्रासादिककुशलतया चारुगामिता । (१७) नित्यमवक्रचित्ततया अवक्रगा-
मिता । (१८) विशुद्धगुणाख्यापकतया वृत्तगात्रता । (१९) प्रमृष्टपापधर्मतया मृष्ट-
गात्रता । (२०) विनेयानुरूपधर्मदेशकतया अनुपूर्वगात्रता । (२१) कायादिशुचि-
समुदाचारत्वात् शुचिगात्रता । (२२) करुणाचित्तत्वात् मृदुगात्रता । (२३) विशुद्ध-
चित्तत्वात् विशुद्धगात्रता । (२४) परिपूर्णधर्मविनयत्वात् परिपूर्णव्यञ्जनता ।
(२५) पृथुचारुगुणाख्यानात् पृथुचारुमण्डलगात्रता । (२६) सर्वत्र समचित्तत्वात्
समक्रमता । (२७) सुविशुद्धधर्मदेशनाद् विशुद्धनेत्रता । (२८) सुगमधर्मदेशनात्
सुकुमारगात्रता । (२९) नित्यमदीनचित्तत्वाद् अदीनगात्रता । (३०) समुद्गत-
कुशलत्वाद् उत्सदगात्रता । (३१) क्षीणपुनर्भवत्वेन सुसंहतगात्रता । (३२) सुवि-
भक्तप्रतीत्यसमुत्पाददेशकत्वेन सुविभक्ताङ्गप्रत्यङ्गता । (३३) सुविशुद्धपदार्थ-
दर्शनाद् वितिमिरशुद्धालोकता । (३४) वृत्तसम्पन्नशिष्यसंवर्तनीयत्वेन वृत्तकुक्षिता ।
(३५) प्रमृष्टसंसारदोषत्वेन मृष्टकुक्षिता । (३६) भग्नमानशृङ्गत्वेन अभग्नकुक्षिता ।
(३७) धर्मक्षयविनिवर्तकत्वेन अक्षामकुक्षिता । (३८) प्रतिविद्धधर्मगम्भीरत्वेन
गम्भीरनाभिता । (३९) प्रदक्षिणग्राहिशिष्यसंवर्तनीयत्वेन प्रदक्षिणावर्तनाभिता ।
(४०) समन्तप्रासादिकपरिवारसंवर्तनीयत्वेन समन्तप्रासादिकता । (४१) शुचि-
चित्तत्वेन शुचिसमुदाचारता । (४२) व्यपगताकालधर्मविनयत्वेन व्यपगततिल-
कालकगात्रता । (४३) कायादिलाघवप्रापकधर्मदेशकत्वेन तूलसदृशसुकुमारपाणिता ।

(४४) प्रतिलब्धस्निग्धमहाश्रमणत्वेन स्निग्धपाणिलेखता । (४५) गम्भीरधर्म-
स्थानत्वेन गम्भीरपाणिलेखता । (४६) सम्यगायतिपरिशुद्धधर्मदेशकत्वेन आयत-
पाणिलेखता । (४७) प्रचुरतरशिक्षादेशकत्वेन नात्यायतवचनता । (४८) प्रति-
बिम्बवत् विदितसर्वलोकत्वेन बिम्बप्रतिबिम्बोपमौष्ठता । (४९) मृदुवचनविनयत्वेन
मृदुजिह्वता । (५०) प्रभूतगुणोपपन्नत्वेन तनुजिह्वता । (५१) रक्तबालजनदुरवगाह-
धर्मविनयत्वेन रक्तजिह्वता । (५२) सर्वत्रासापगतत्वेन भेषगर्जितघोषता ।
(५३) मधुराद्यालापत्वेन मधुरचारुमञ्जुस्वरता । (५४) निवृत्तभवसंयोजनत्वेन
वृत्तदंष्ट्रता । (५५) दुर्दान्तजनदमकत्वेन तीक्ष्णदंष्ट्रता । (५६) परमशुक्लधर्म-
विनयत्वेन शुक्लदंष्ट्रता । (५७) समभूमिप्रतिष्ठितत्वेन समदंष्ट्रता । (५८) सम्यगनु-
पूर्वाभिसमयप्रकाशकत्वेन अनुपूर्वदंष्ट्रता । (५९) प्रज्ञाप्रकर्षस्थापकत्वेन तुङ्ग-
नासता । (६०) शुचिजनसम्पन्नत्वेन शुचिनासता । (६१) परमोदारधर्मत्वेन
विशालनयनता । (६२) समुपचितसत्त्वरशित्वेन चितपक्षमता । (६३) सर्व-
युवतिजनाभिनन्दित्वेन सितासितकमलदलनयनता । (६४) नित्यमायतिदर्शित्वेन
आयतभ्रूकता । (६५) श्लक्ष्णधर्मविनयकुशलत्वेन श्लक्ष्णभ्रुकता । (६६) कुशल-
स्निग्धसन्तानत्वेन सुस्निग्धभ्रुकता । (६७) समन्तदोषदर्शित्वेन समरोमभ्रूकता ।
(६८) परमपीडानिवर्तकत्वेन पीनायतभुजता । (६९) विजितरागादिसमरत्वेन
समकर्णता । (७०) सर्वसत्त्वानुपहतसन्तानत्वेन अनुपहतकर्णेन्द्रियता । (७१) सर्व-
दृष्टिकृतान्यथाविपरिणामत्वेन अपरिम्लानसलाटता । (७२) सर्ववादिप्रमथनत्वेन
पृथुललाटता । (७३) परिपूर्णोत्तमप्रणिधानत्वेन पूर्णोत्तमाङ्गता । (७४) विषय-
रतिव्यावर्तकत्वेन भ्रमरसदृशकेशता । (७५) प्रहीणदर्शनभावनाप्रहातव्यानुशयत्वेन
चितकेशता । (७६) श्लक्ष्णबुद्धिपरिज्ञातशासनत्वेन श्लक्ष्णकेशता । (७७) रागाद्य-
संलुठितचेतनत्वेन असंलुठितकेशता । (७८) नित्यमपरुषवचनत्वेन अपरुषकेशता ।
(७९) बोध्यङ्गकुसुमावकीर्णत्वेन सुरभिकेशता । (८०) सर्वथा शोभासंवर्तनीयत्वेन
श्रीवत्सस्वस्तिकनन्द्यावर्तललितपाणिपादतलता चेति ।

४-नैर्माणिककायः

इत्थं कायत्रयं निर्दिश्य चतुर्थः नैर्माणिककायः सर्वबालजनसाधारण इति ।
तमाह—

करोति येन चित्राणि हितानि जगतः समम् ।

आभवात्सोऽनुपच्छिन्नः कायो नैर्माणिको मुनेः ॥३३॥

इति । येन शाक्यमुनितथागतादिरूपेण आसंसारं सर्वलोकधातुषु सत्त्वानां समीहितमर्थं समं करोति, असौ कायः प्रबन्धतया अनुपरतो नैर्माणिको बुद्धस्य भगवतः सर्वबालजनसाधारणश्चतुर्थोऽवसातव्यः ।

बुद्धकारित्राणि

इत्येवं स्वाभाविककायस्वरूपभावनाप्रभावितबुद्धादिविषयत्वे ज्ञानाद्यपेक्ष्य परिकल्पितकायत्रयं निर्दिश्य संवृत्या ज्ञानमेव साम्भोगिककायादिप्रतिभासोत्पाद-द्वारेणार्थक्रियाकारीति कर्म विनेयजनप्रतिभासभाक् तदाधिपत्याश्रयेणायातं धर्म-काय एवेति ।

तथा कर्माप्यनुच्छिन्नमस्यासंसारमिष्यते ।

गतीनां शमनं कर्म सङ्ग्रहे च चतुर्विधे ॥३४॥

निवेशनं ससंक्लेशे व्यवदानावबोधने ।

सत्त्वानामर्थयाथात्म्ये षट्सु पारमितासु च ॥३५॥

बुद्धमार्गे प्रकृत्यैव शून्यतायां द्वयक्षये ।

संकेतेऽनुपलम्भे च परिपाके च देहिनाम् ॥३६॥

बोधिसत्त्वस्य मार्गेऽभिनिवेशस्य निवारणे ।

बोधिप्राप्तौ जिनक्षेत्रविशुद्धौ निर्याति प्रति ॥३७॥

अप्रमेये च सत्त्वार्थे बुद्धसेवादिके गुणे ।

बोधेरङ्गेष्वनाशे च कर्मणां सत्यदर्शने ॥३८॥

विपर्यासप्रहाणे च तदवस्तुकतानये ।

व्यवदाने ससम्भारे संस्कृतासंस्कृते प्रति ॥३९॥

व्यतिभेदापरिज्ञाने निर्वणि च निवेशनम् ।

धर्मकायस्य कर्मदं सप्तविंशतिधा मतम् ॥४०॥

इति । तत्र प्रथमं प्रशस्ताप्रशस्तगत्यनभिनिवेशावस्थानलक्षणं गतिप्रशमनं कर्म कृत्वा, दानादिचतुःसङ्ग्रहवस्तुनि प्रतिष्ठाप्य, श्रुतमयादिज्ञानेन विपक्षप्रतिपक्षहेयोपादेयद्वारेण बोधयित्वा, मायाकार इवानुनयादिविविक्ततया मैत्र्यादिलक्षणे परार्थे सत्त्वार्थयाथात्म्ये प्रतिष्ठाप्य, तदनु स्वार्थे त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितषट्पारमिताभ्यासे, तदनन्तरं स्वपरार्थलक्षणे दशकुशलकर्मपथे बुद्धमार्गे, ततः सर्वधर्मप्रकृतिशून्यताभ्यासे, तदनु दानपारमिताधिष्ठानेन प्रथमायां भूमौ सर्वत्रगधर्मधातुप्रतिवेधलक्षणे अद्वयधर्मे, ततो द्वितीयादिभूमौ सम्भारपरिपूरिहेतुभूते शीलादिपारमितासर्वधर्मसाङ्केतिकज्ञाने निवेशयति । एवमनुक्रमेण प्रज्ञापारमिताधिष्ठानेन षष्ठ्यां भूमौ ज्ञानज्ञेयभावानभिनिवेशलक्षणे सर्वधर्मानुपलम्भे, तदनन्तरं सप्तम्यामुपायपारमिताबलेन सत्त्वपरिपाके, ततो बलपारमिताबलेनाष्टम्यां श्रावकाद्यसाधारणे बोधिसत्त्वमार्गे, पुनस्तत्रैव सर्वभावाभिनिवेशप्रहाणे, तदनु नवम्यां प्रणिधानपारमितासामर्थ्याद् बोधिप्राप्तौ, तदनन्तरं ज्ञानपारमिताबलाद् दशम्यां भूमौ विविधबुद्धक्षेत्रविशुद्धौ प्रतिष्ठाप्य, पुनस्तत्रैव एकजातिप्रतिबद्धस्वरूपे सम्यक्सम्बोधिप्रतिनियमे दशदिग्लोकधातवीयसत्त्वार्थे सर्वलोकधातुबुद्धोपसङ्क्रमणादिगुणे च निवेशयति । एवमनुक्रमेण पुनस्तत्रैव विशेषमार्गस्वरूपे समस्तबोध्यावाहकधर्मलक्षणे बोध्यङ्गे, कर्मफलसम्बन्धाविप्रणाशे, यथाभूतपदार्थाधिगमे, सर्वविपर्यासप्रहाणे, निर्वस्तुकविपर्यासप्रहाणे ज्ञाने, प्रकृतिपरिशुद्धिलक्षणे बोधिसत्त्वव्यवदाने, सर्वकलङ्कापगतव्यवदानहेतौ सम्भारे, शून्यतास्वभावेन संस्कृतासंस्कृताव्यतिभेदपरिज्ञाने च प्रतिष्ठाप्य ताथागत्यां भूमौ निर्वणि निवेशयति । एवं धर्मकायवदस्य सप्तविंशतिप्रकारं कर्म आसंसारमिष्यत इति कारित्रम् ।

प्रथमचित्तोत्पादस्य अन्तिमकर्मणाञ्च अनुक्रमनिर्देशेन अवशिष्टानां मध्यपदार्थानामपि क्रमो वेदितव्यः, वक्तव्यबाहुल्यभयान्मया नोल्लिखितः ।

इति अभिसमयालङ्कारे नाम प्रज्ञापारमिताशास्त्रे अष्टमाधिकारवृत्तिः ।

मध्यमरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

एवं विस्तररुचिसत्त्वानुग्रहेण अष्टभिः पदाथैः (प्रज्ञापारमितां) व्याख्याय पुनरन्यप्रकारेण व्याख्यानायाह—

लक्षणं तत्प्रयोगस्तत्प्रकर्षस्तदनुक्रमः ।

तन्निष्ठा तद्विपाकश्चेत्यन्यः षोडशसंग्रहः ॥१॥

इति । प्रथमं सर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञताभिलक्ष्यस्थानीयत्वेन लक्षणम् । ततो वशित्वार्थत्रिसर्वज्ञताभावनां प्रति प्रयुज्यतेऽनेनेति त्रिसर्वज्ञताप्रयोगः सर्वाकाराभिसम्बोधः । ततोऽत्यभ्यासात् प्रकर्षगमनमिति त्रिसर्वज्ञतायाः प्रकर्षविस्थो मूर्धाभिसमयः । ततोऽधिगतवस्तुनिश्चयाय व्यस्तसमस्तविभावितार्थप्रगुणीकरणमिति त्रिसर्वज्ञतानुक्रमावस्थोऽनुपूर्वाभिसमयः । ततो विशेषगमनाभावात् त्रिसर्वज्ञतानिष्ठावस्थः सम्यगेकक्षणाभिसम्बोधः । ततस्तस्य फलम्, इति त्रिसर्वज्ञताविपाको धर्मकायः सकारित्रः । एवं षट्प्रकारेणार्थसंग्रहेण पूर्ववदेव जिनजननी व्याख्येया ।

संक्षिप्तरुचिसत्त्वार्थं व्याख्यानम्

मध्यमरुचिसत्त्वानुक्रमपया अमुना षट्प्रकारेणार्थसंग्रहेण व्याख्याय पुनः संक्षिप्तरुचिसत्त्वानुरोधेनान्यप्रकारेण व्याख्यानायाह—

विषयस्त्रितयो हेतुः प्रयोगश्चतुरात्मकः ।

धर्मकायः फलं कर्मेत्यन्यस्त्रेघार्थसंग्रहः ॥२॥

इति । आदौ सर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञतास्वभावः प्रवृत्तिविषयहेतुः । स कथं प्रयुज्यत इति तदनन्तरं सर्वाकाराभिसम्बोधादिश्चतुर्विधोऽभिसमयः प्रयोगः । तस्यैवं प्रयोगवतो विषयस्य किं फलमिति तदनु धर्मकायः सकर्मा फलमित्येवं त्रिविधेनार्थसंग्रहेण तथैव जिनजननी व्याख्येया ।

परिणामना

अर्थतः पदतो वापि नामपर्यायितः क्वचित् ।
तावानेव बुधैर्ज्ञेयः पिण्डार्थः सर्वमातृषु ॥१॥
अन्यथा न भवेत्सम्यक् सर्वासां क्रमसंग्रहः ।
तत्र पिण्डादिभेदेन वैशिष्ट्यं जायते ध्रुवम् ॥२॥
आर्यविमुक्तिसेनस्यानुभावेनात्र दर्शितम् ।
अर्थमात्रं सुबोधाय त्यक्त्वा वचनविस्तरम् ॥३॥
वैरोचनं गुरुं नत्वा सदुपाध्यायज्ञानिनम् ।
कारिकाणां स्फुटा वृत्तिर्हरिभद्रेण रच्यते ॥४॥
एतद्ग्रन्थविधानेन यत्पुण्यमर्जितं मया ।
निखिलाः प्राणिनस्तेन प्राप्नुयुः सौगतीं धियम् ॥५॥
सर्वशास्त्रबहिर्भूतः क्वाहं स्वल्पमतिः पुमान् ।
क्व चार्यगतिगम्योऽयं शास्त्रार्थो महिमान्वितः ॥६॥
तथाप्यगोचरीभूते यत्नमास्थितवानहम् ।
परात्महितबुद्धयैव क्षम्यतामेष साधुभिः ॥७॥
अहो भृशं मया नानामतैः श्रान्तेन वीक्षितम् ।
शमस्थानं चिरेणेदं प्रज्ञापारमितामतम् ॥८॥

इति प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे आचार्यहरिभद्रकृता अभिसमयालङ्कारवृत्तिः समाप्ता ।

भारतीयपण्डितेन विद्याकरप्रभेण महालोकचक्षुषा वन्दे श्रीकृतेन चानूद्य निर्णीता ।
श्रीपण्डितामरगोम्यादिभिः भिक्षुधीमत्प्रज्ञेन च पश्चात् बुनिर्णीता ।

༡། །ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པའི་མན་ངག་གི་

བསྟན་བཅོས་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་གྱི་འབྲེལ་

པ་དོན་གསལ་བཞུགས་སོ།།

༄། །བྱ་བར་སྒྲུབ་ཀྱི། །མ་གྲི་ས་མ་ལ་། །མ་འུམ་ག་ར་ན་མ་ར་སྒྲུབ་།
 ར་མི་དུ་ཉ་མ་པ་། །རྟེན་གྲུ་བྱི་ལོ། །བྲོ་སྒྲུབ་ཀྱི། །ཤེས་པ་བྱི་པ་སྐྱོབ་།
 དུ་སྐྱོན་པ་འོ་མ་ན་པ་གི་བསྟོན་བཅོས་མཆོན་པར་རྟོེ་པ་འི་དུན་ཅེས་ཀྱི་པ་འོ་
 འགྲེལ་པ། བས་པེ་དང་བོ། མངས་བྱས་དང་ལྷུ་ལ་མེམ་པ་དཔར་
 ཐམས་ཅད་ལ་ཕུག་འཚམ་ལོ། །

ཤེས་རལ་པ་རེམ་སྐྱོན་པ་ལ། |
 དེའི་སྐྱོན་ཚིག་ལེདུར་ཕྱུས་དཔ། |
 ཀུན་གྱི་སྐྱོན་དུ་འབྱུང་པར་གྱི། |
 རྣམ་པར་དབྱེ་སྐྱེར་ཕྱུས་ཕུག་འཚམ། (༡) |

འགྲོ་ལ་ཚགས་བས་ཀུན་ཚགས་མཛད། |
 འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་སྐྱོབ་ཉིད་གྱིས། |
 མི་པམ་མགོན་ལ་གསལ་ནས་གྱི། |
 བསྟོན་བཅོས་ཚེན་པའི་རྣམ་པ་དཔར་མཛད། (༢) |

འགྲོ་དེའི་ཅེ་ལག་དཀྱིག་གི་གཞི་ག། |
 པར་གི་མེས་པ་གཅོད་བྱེད་པས། |
 ཤེས་བྱ་ནང་གི་ཡིན་པ་ལ། |
 ཡང་དག་པའི་ནས་རྣམ་པར་བཀོལ། (༣) |

འཕགས་པའི་སྲོངས་སུ་གཏོགས་པ་ཡི། |
 རྣམ་པར་ཐོལ་བ་ཞེས་བྱས་ཀྱང་། |
 དེས་བྱས་བྱས་པ་མིན་མཐོང་ནས། |
 དབྱ་མར་གནས་པའི་སྐྱོས་རྣམ་སྐྱེ། (༤) |

མཚན་ ེ—(སྐ) ཡཱ་¹ རྟེ་² པ་³ དེ་⁴

རྟོ་ཡི་འོག་ཏུ་ནུམ་གྲོལ་སྒྲི། |
 ཏྟ་བའི་ས་ལ་གནས་པ་ཡིས། |
 བརྟན་བཅོས་མཐའ་དག་མ་ཉེད་བར། |
 སང་དང་རྗེས་མཐུན་ནུམ་བཤད་བྱས། (༡) |
 རྟོ་རྣམ་མཁས་བས་སྒྲུང་བྱས་ཤིང་། |
 འགའ་ཞིག་ཁོ་ནས་མ་ཉེད་པའི། |
 བརྟན་བཅོས་མཐའ་དག་འདི་རྟོ་རྣམ། |
 ཉེད་པ་གང་རྟོ་ཡ་མཚན་ནོ། (༢) |
 རྟོ་རྣམ་ཤིན་ཏུ་ཉེད་དཀའ་བ། |
 ཟབ་མོའི་འཇམ་འདི་ཅི་ཞིག་རྣམ། |
 སངས་བྱས་དབང་གིས་ཉེད་པ་ནི། |
 མཁས་པ་ནུམས་ཀྱིས་དབྱེ་བའི་རིགས། (༣) |
 རྣམ་པ་ཀུན་ཏུ་བདག་གི་ནི། |
 ལྷོད་ཕྱུང་མེན་ཡང་བསྟོད་ནུམས་དག |
 བརྟུག་དང་མཐུན་ལྷོད་སང་གཞན་ལ། |
 བན་གདགས་འདོད་བས་སྣོ་བ་སྦྱིས། (༤) |

འཕགས་པ་བྱས་ས་པ་སང་ཉིད་དམ་པའི་སྣོད་པ་དང་མཐུན་བར་སུ་
 ཏུ་སྣོན་བས། མོ་མོ་སང་གིས་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་
 རོལ་ཏུ་སྦྱོན་པའི་ཕྱུང་ཅན་གྱི་རབ་ཏུ་དང་བཞི་ལེགས་པ་ཐམས་ཅད་འཕྲོབ་
 པའི་སྣོད་གཙོ་བོ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བྱ་བར་ངེས་པར་བརྟུང་ནས། གཞན་
 དག་བཅོས་ལྡན་འདས་མ་ཡོན་ཏན་རིན་པོ་ཆེ་སྤྱང་ཏུ་དབྱུང་ཏུ་མེད་ཅིང་།
 དབག་ཏུ་མེད་པའི་འབྲུང་གནས་ལ་དོན་ཀྱིས་འརྱུག་པར་བྱ་བའི་སྣོད་རབ་ཏུ་

མཚན་ ཅོ་—(སྣོ) སྣོབ་¹ (སྣོ) བདག་²

དང་བ་མེད་པའི་ཚེད་ཀྱི། རེ་ཞིག་དང་པོར་ཡུམ་ལ་ཡོན་ཏན་རྩི་ལྟ་བུ་
བཞེན་ཀྱི་བརྗོད་པ་སྒྲིག་ཀྱི་འགྲོ་བ་ཙན་གྱི་སྤྲུག་འཚལ་བ། རྩི་བ་།

- ཉན་ཐོས་ཞི་བ་འཚོལ་ནམས་ཀྱུན་ཤེས་།
- ཉིད་ཀྱིས་ཉེར་ཞིར་བྱིན་མཚན་གང་ཡིན་དང་།
- འགྲོ་ལ་མན་པར་བྱེད་ནམས་ལམ་ཤེས་།
- ཉིད་ཀྱིས་འཇིག་རྟེན་དོན་སྤྱད་མཚན་པ་གང་།
- གང་དང་ཡང་དག་ལྷན་བསམ་ཤུབ་ནམས་།
- ནམ་བུ་ཀྱུན་ལྷན་སྒྲུ་ཚོགས་འདྲི་བ་སྤྲུང་བ་ཡ།
- ཉན་ཐོས་བྱུང་ཚུལ་སེམས་དཔའི་ཚོགས་བཙས།
- སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཉི་ཡུམ་དེ་ལ་སྤྲུག་འཚལ་ལོ། (༡) །

ཞེས་བྱ་བ་བསྤྲུངས་སོ། །ཚོགས་སྤྱི་བཙན་བ་འདྲིས་ཉི་འདྲི་
 མེ་བའི་བདག་ཉིད་སྤྲུལ་ཀྱི་བྱུང་བ་དང་ལྷན་བ་བརྗོད་ཀྱི། དེ་ཐོས་ནས་རེ་
 ཞིག་དང་པོར་ཞེས་སྤྱི་འབྲང་བ་ནམས་ཉི་འདྲི་ལ་ཐེ་ཚོམ་མེད་པར་ལྷུང་ཀྱི་.....
 རབ་ཀྱི་དང་བ་སྒྲེའོ། །ཚོས་ཀྱི་ཞེས་སྤྱི་འབྲང་བ་ནམས་ཀྱང་གཚིག་དང་ཀྱི་
 མའི་འོ་བོ་ཉིད་དང་བྲལ་བའི་སྤྱིར་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པའི་ཚད་མས་གཞི་...
 དང་ལམ་དང་ནམ་བུ་སྤྱི་བ་མེད་པར་ཡོངས་སྤྱི་ཤེས་པ་ཚོགས་སྤྱི་བཙན་པའི་
 དོན་གྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཡུམ་ལ་གཞོན་པ་མ་མཐོང་ནས། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་
 རོལ་ཀྱི་སྤྱིན་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་བསྤྲུལ་གྱི་བདག་ཉིད་ཚུལ་བསྤྲུལ་པ་
 ཅན། སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པ་བསྤྲུན་པར་མཚན་པ་ཉི་གཞོན་མི་ཟ་བར་
 སྤྱིད་པ་ཉིད་དོ་ཞེས་ངེས་པར་བརྗེད་སྤྱི། དེ་ལ་རབ་ཀྱི་དང་བ་བསྒྲེད་བར་
 བྱེད་པ་ཉིད་དོ། །དེ་ལ་རབ་ཀྱི་དང་བསྤྲུང་དེའི་ཡོན་ཏན་མཚན་པར་འདོད་
 པའི་གང་ཟག་གཉིས་ཀ་ཡང་དེ་དང་དེ་ལ་བརྟེན་པའི་བསྤྲུང་རབ་ལ་ནམ་བུ་...

མཚན་ རྩི་བ་།—(སྤྱི) བསྒྲེད་¹ (སྤྱི) བསྒྲེད་¹ (སྤྱི) བསྤྲུངས་²པ་ (ཉི) དཔའ་³
 (ཉི) འཚལ་⁴ (སྤྱི) སྤྲུག་⁵ (སྤྱི) མཚན་⁶ (སྤྱི) མཚན་⁶

བོལ་མ་ཅན་ཏུ་གཞུང་བ་ལ་སོགས་པའི་དོན་ཏུ་ཡིན་ཏུ་གུས་པར་བྱེད་དོ། །དེ་
 ཉམས་ཐོས་པ་ལས་ལྷན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་བ་སྐྱེ་བའི་རིམ་གྱིས་ལེགས་ལྷོ་
 བའི་མཚོག་འཕྲོལ་པར་འགྱུར་དོ། །དེའི་སྤྱིར་བཏོན་ལྷན་འདས་མ་ལ་
 རབ་ཏུ་དང་བ་ནི། ལེགས་པ་ཐམས་ཅད་འཕྲོལ་བའི་སྐྱུའི་གཙོ་བོ་ཡིན་མོ།
 དེ་ལ་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱིས་ནི་དོན་བརྒྱུད་བསྐྱུས་ལ་དེ་དག་
 གྲང་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པ་ཡིན་ཞིང་། དེས་གྲང་འཆད་པར་འགྱུར་
 བའི་ཚུལ་གྱིས་དོན་ཐམས་ཅད་སྤྱན་སྲུང་ཚོགས་པ་ཡིན་མོ། ཞེས་དེ་ལྟར་
 ཐུགས་ལ་བཞག་ཉམས་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་སྐོར་ཉམས་ཤེས་རབ་ཀྱི་
 པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པ་ལ་བརྟོན་དོ། །ཉན་ཐོས་དང་དེའི་སྤོགས་སུ་བསྐྱེད་པ་
 ཉམས་པར་བར་པ་ཚུང་ཟད་ཅོམ་ཞིག་གིས་རྒྱལ་བ་རིམ་བ་གཅིག་གིས་བསྐྱེད་
 བ་དང་སངས་རྒྱས་གྲང་སྟེ། རྒྱ་དན་ལས་འདེད་པར་འདོད་པ་ཉམས་པ་ཞི་
 ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པར་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྱང་བོ་དང་བཅས་ལྷོ་
 བ་དང་སྤྱང་བོ་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྤྱང་བ་ལས་འདས་པ་རྣམས་བ་གཉིས་
 ཐོབ་པར་མཚན་པ་གང་ཡིན་པ་དང་། ལྷན་ཚུལ་ཐོམས་དཔལ་འཁོར་བ་རྒྱ་
 མིན་པར་འགྲོ་བའི་དོན་བྱེད་པ་རྣམས་ལས་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པར་རྟོགས་
 པའི་རོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་འགྲོ་བ་མཐའ་དག་གི་དོན་རྒྱལ་བར་མཚན་པ་གང་ཡིན་
 པ་དང་། ཉམས་པ་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ཐུགས་སུ་ཚུད་པ་གང་དང་ལྷན་ན།
 སངས་རྒྱས་ཡང་དག་པར་བསྐྱེད་པའི་སྐྱེ་ཅན། ཉམས་འཕྲོར་ཅན་གྱི་དབང་
 རྒྱལ་གི་གཙོ་བོ་རྣམས། སྤོད་པའི་གཉེན་བོར་ཚོས་ཀྱི་འཁོར་ལོ་མ་ལུས་པ་
 ཉམས་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་བསྐོར་བར་མཚན་པ། སངས་རྒྱས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་
 བས་ཡོངས་སུ་བསྐོར་བ་དེ་རྒྱལ་བར་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱམ་དེ་ལ་ཐུག་འཚལ་
 ཡོ། །དེ་ལྟར་ཐུག་འཚལ་བ་དང་བརྟོན་པ་སྟོན་ཏུ་འགྲོ་བའི་བརྟན་བཅོས་
 མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་གཞི་དང་གཉེན་བོ་དང་རྣམ་པ་རྣམས་ལས་གང་
 ཡང་ཅུང་བ་ཞིག་བསྐྱུས་པ་མཚན་ན། སྤོགས་དང་བོ་ལྟར་ན་ནི་འབད་

མཚན་ ཅོ་—(ཉི) ལོ་བརྒྱུད་བསྐྱུས་¹ (ཉེ) བསྐྱེད་² (ཉི) བསྐྱེད་³

པ་ཉེན་མེད་པ་ཡིན་ཏེ། །ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་ལས་ཏེ་
 མཚན་ཉིད་ཀྱི་བརྟན་བཅོས་དག་ལས་མ་རྣམས་པའི་གཞི་གང་ཡིན་པ་དེ་དཔལ་
 པ་ནི་མེད་པོ། །ཤེས་པ་རྣམས་ན་ཡང་རྣམས་པར་པར་པའི་དངོས་པོ་མ་
 བརྟམས་པའི་སྤྱིར་ཀྱུན་ནས་ཉེན་མོངས་པའི་དངོས་པོ་མ་བརྟམས་པས་འདི་གང་
 ལོ་གཉེན་པོ་ཡིན་པ་ཁོང་ཏུ་ཚུད་པར་གི་འབྱུང་པོ། །ཤེས་པ་རྣམས་
 ན་ཡང་རྣམས་པ་གཞི་མེད་པ་ཙམ་ཞིག་བརྟམས་པའི་སྤྱིར། དེ་ནི་རྟོགས་
 པ་མེད་པས། ཚུང་ཟད་ཀྱང་མ་བཤད་པའི་སྤྱིར་དེ་ནི་རྟོགས་པ་མེད་པ་ཡིན་ནོ་
 རྣམས་ཏུ་གཞན་དག་སེམས་པར་འབྱུང་པ་མ་ཡིན་ནམ་ཞེ་ན། དེ་ནི་མ་
 ཡིན་ཏེ། ཤང་གི་སྤྱིར་ཉེན་མོངས་དང་རང་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་
 དཔལ་དང་། རྒྱ་ན་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་གོ་རིམ་རྗེ་རྩ་བ་
 བཞིན་ཐབས་ཅན་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱིས་མངོན་པར་རྟོགས་པ་མཐའ་དག་
 བརྟམས་པས་ན། རྟོགས་གསུམ་ཚར་གྱིས་ཀྱང་བརྟམས་པའི་སྤྱིར་པོ། །འདི་
 རྣམ་རྒྱལ་བའི་ཡུལ་བར་མ་ལས། ། “རབ་འབྱོར་ཐབས་ཅན་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་
 ཉེན་མོངས་དང་རང་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱི་ཡིན་ནོ། །ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་བྱང་
 ཆུབ་སེམས་དཔལ་རྣམས་ཀྱི་ཡིན་ནོ། །རྣམ་པ་ཐབས་ཅན་མཆེན་པ་ཉིད་ནི་
 དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དག་བཅོས་པ་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་སངས་རྒྱས་་་
 ཀྱི་ཡིན་ནོ། །བཅོས་ལྷན་འདས་ཅིའི་སྤྱིར་ཏུ་ཐབས་ཅན་འཚལ་བ་ཉིད་ཉེན་
 མོངས་དང་རང་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱི་ལགས། རབ་འབྱོར་ཐབས་ཅན་ནི་སྤྱི་
 དང་ནང་གི་ཚོས་རྣམས་རྗེ་རྩེད་པ་འདི་ཙམ་ཡིན་ལ་དེ་དག་ཀྱང་ཉེན་མོངས་དང་
 རང་སངས་རྣམས་ཀྱིས་ཤེས་ཀྱི་ལམ་ཐབས་ཅན་གྱིས་ཀྱང་མ་ཡིན་ལ་རྣམ་པ་་་
 ཐབས་ཅན་ཏུ་ཡང་མ་ཡིན་པས་དེའི་སྤྱིར་ཉེན་མོངས་དང་རང་སངས་རྒྱས་་་་་
 རྣམས་ཀྱི་ནི་ཐབས་ཅན་ཤེས་པ་ཉིད་ཅེས་བུའོ། །བཅོས་ལྷན་འདས་ཅིའི་
 སྤྱིར་ཏུ་ལམ་ཀྱི་རྣམ་པ་འཚལ་བ་ཉིད་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔལ་རྣམས་ཀྱི་ལགས།
 རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔལ་རྣམས་ཀྱིས་ནི་ཉེན་མོངས་ཀྱི་ལམ་གང་ཡིན་

མཚན་ །— (སྟེ) རྟོགས་པ་མེད་

བ་དང་། རང་སངས་རྒྱས་ལས་གང་ཡིན་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལས་
 གང་ཡིན་པའི་ལས་ཐམས་ཅད་བསྐྱེད་པར་བྱ་ཞིང་ལས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པར་
 བྱའོ། །དེ་དག་ཀྱང་ཡོངས་ས་རྫོགས་པར་བྱ་ཞིང་དེ་དག་གི་ལས་ཀྱི་བྱ་བ་
 ཡང་བྱ་ཡ། ལྷན་ལས་ཡོངས་རྫོགས་པར་མ་བྱས་པ་དང་སེམས་ཅན་ལྷན་ས་
 ཡོངས་ས་རྫོགས་པར་མ་བྱས་པ་དང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ཡོངས་སུ་མ་སྤངས་...
 བར་དེ་དག་གིས་ཡང་དག་པའི་མཐའ་མངོན་སུ་གྱི་བྱའོ། །དེའི་སྤྱིར་
 བྱང་ཚུལ་སེམས་དབང་ལྷན་ས་ཀྱི་ནི་ལས་ཀྱི་ལས་པ་ཤེས་པ་ཉིད་ཅེས་བྱའོ།།
 བཅོམ་ཐུན་འདས་ཅིའི་སྤྱད་ཏུ་ལྷན་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་དེ་བཞིན་.....
 གཤེགས་པ་དག་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལགས།
 རབ་འབྱོར་ལྷན་པ་གང་དག་དང་དྲགས་གང་དག་དང་མཚན་མ་གང་དག་.....
 གིས་ཚོས་ལྷན་པ་རབ་ཏུ་བརྟེན་པའི་ལྷན་པ་དེ་དག་དང་དྲགས་དེ་དག་དང་.....
 མཚན་མ་དེ་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱུགས་སུ་རྩེད་དེ་དའི་སྤྱིར་དེ་.....
 བཞིན་གཤེགས་པ་དག་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་
 ནི་ལྷན་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཅེས་བྱའོ།”

དེ་བཞིན་ཏུ་མདོར་བསྟུན་པ་ལས་ཀྱང་། “ཉན་ཐོས་ཀྱི་ས་ལ་སྒྲོལ་བར་
 འདོད་པས་ཀྱང་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཡ། རྒྱས་པ་ལས་ཀྱང་
 རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ། །དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་གཞུགས་ལ་སོགས་
 བའི་ཚོས་ལ་མི་དྲག་པ་ལ་སོགས་པའི་རྟེན་ཅན་འབྲས་བུ་བདག་ཏུ་སྟོངས་...
 བ་སྤངས་པ་¹ཅན་ཡིན་ནོ། །ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ནི་ཐོག་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་
 དེས་པར་འབྱུང་བ་དང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མངོན་སུ་གྱི་བྱེད་པའི་རྟེན་ཅན་
 འབྲས་བུ་སེམས་ཅན་མ་བརྟུན་པ་སྤྱད་པ་ལ་སོགས་པར་བྱེད་པ་ཅན་ཡིན་ནོ།།
 ལྷན་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ནི་ཚོས་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་རྟེན་ཅན་...
 འབྲས་བུ་ལྷན་པ་མཐའི་ཁམས་ཀྱི་ཐམས་ཅད་གསུགས་པར་སེམས་ཅན་གྱི་རྟེན་རྒྱན་
 མི་ཅད་པ་དང་། ཡང་དག་པ་ཉིད་ཀྱི་མཐའ་རྟོགས་པ་དང་། བག་

མཚན་ ེ—(3) སྤངས་ཅན་ནོ།¹

ཚགས་ཀྱི་མཚན་སྐྱོད་པ་ཉིད་སྤངས་པ་ཅན་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟར་པས་ན་མངོན་
 པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ནི་གཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་རྣམ་པ་མཐའ་དག་བརྟུན་.....
 པས་མངོན་པར་རྟོགས་པ་རིམ་རྒྱོགས་པར་བརྟུན་པ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བྱ་བ་
 འདི་འཕྲད་པ་ཡིན་ནོ། །སྤྱི་པོ་རྒྱུ་གྲོས་དམན་པ་དག། བཅོམ་ལྷན་འདས་
 རྒྱལ་བ་དང་འགྲིང་དང་མདོར་བརྟུན་པ་ལ་དད་པའི་སེམས་ཅན་ལ་པན་.....
 འདོགས་པར་བཞེད་པ་ལྷགས་རྗེ་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱལ་བའི་ལྷམ་དེ་དང་དེ་ལས་
 མངོན་པར་རྟོགས་པ་བརྒྱད་ཀྱི་རིམ་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པའི་དོན་...
 མཐའ་དག་གསལ་པར་མཚན་པ་མ་ཡིན་ནམ། བཅོམ་ལྷན་འདས་གསལ་པ་མ་
 རྒྱལ་བ་ལས་རྒྱལ་བས་ཡང་དེ་བརྟུན་པ་ལ་དོན་ཅི་ཞིག་ཡོད་སྟམ་དུ་དོགས་...
 པ་བསལ་བའི་སྦྱིར། དོན་ལ་ཐེ་ཚོམ་བསྐྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་འཇུག་པའི་ཡན་
 ལག་རང་གི་བརྟུན་བཅོམ་ཀྱི་བརྗོད་པར་བྱ་བ་དང་། དགོས་པ་དང་དགོས་
 པའི་ཡང་དགོས་པ་དང་འབྲེལ་བ་ཁོང་ན་ཡོད་པ་རྣམས་གསུངས་དེ།

- རྣམ་པ་མཐའ་ཅན་མཁྱེན་ཉིད་ལས། |
- སྦྱོན་པས་འདི་ལས་བཤད་པ་གང་། |
- གཞན་གྱིས་སྤོང་བ་མ་ཡིན་དེ། |
- ཚོས་སྦྱོད་བཅུ་ཡི་བདག་ཉིད་ཀྱི། (3) |
- མདོ་དོན་དུན་པ་ལ་བཞག་ནས། |
- རྒྱོད་པ་ལྷན་པས་མཐོང་ལྷུང་སྦྱིར། |
- པདོ་རྒྱལ་དུ་ནི་རྟོགས་པ་ཞེས། |
- བྱ་བ་ཚོམ་པའི་དགོས་པ་ཡིན། (3) |

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །རྣམ་པ་མཐའ་ཅན་མཁྱེན་པ་ཉིད་ནི་སངས་
 རྒྱལ་ཉིད་ཀྱི་ལམ་¹ ལྷེ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་མཐའ་ཅན་ཉི་བར་མཚན་པ་རྣུང་...
 ཡིན་པ་ཡིན་ནོ། །བཅོམ་ལྷན་འདས་ཚོ་འཕུལ་རྣམ་པ་གསུམ་གྱིས་འགྲོ་

མཚན་ ཅེ་—(3) ལས¹

བ་མཐུན་དག་ལ་རྗེས་སུ་རྩོད་པར་མཚན་པ་དེ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེལ་བའི་ཡུལ་ལྷན་ལ་
 བ་གསུམ་ཅན་ལས་བརྗོད་པར་བྱ་བ་ཉིད་ཏུ་བརྟན་པ་གང་ཡིན་པ།¹ རྗོད་
 པར་བྱེད་པ་དང་བརྗོད་པར་བྱ་བ་དག་ཐབས་དང་ཐབས་ཀྱིས་བསྐྱབ་པར་བྱ་
 བའི་རྗེས་ཀྱིས་འབྲེལ་པར་མཚན་པ་སྤྱི་རྒྱུ་པ་དང་། ཅིག་ཤིས་ཀྱི་འདོད་
 རགས་དང་བྲལ་བ་ལ་སོགས་པ་ཚོས་ཐབས་ཅན་བདག་མེད་པ་ལ་གོམས་ལ་
 བར་མ་བྱས་པ་ནམས་ཀྱིས་ཤོས་པ་ལས་ལྷང་བ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པས་ལས་
 རིམ་ཀྱིས་མ་སྐྱབས་པ་དེ། ལྱང་རྒྱལ་སོམས་དཔའ་དང་དང་གཞན་གྱི་དོན་
 ལྷན་སྐྱེས་ཚོགས་པ་སྐྱབ་པ་ཅི་ལ་ཡང་མ་རག་པར་ཅམ་པ་དག་ཁོ་ནས་ལས་
 ཉམས་སུ་བྱོར་བ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བས་བཞག་པའི་བག་ཚགས་ལས་ལྷང་བའི་
 དུན་པའི་ཤེས་པ་ལ། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པའི་མདོད་འོན་མ་
 ལུས་པ་མདོན་པར་རྟོགས་པ་བསྐྱེད་ཀྱི་བདག་ཉིད་ལྱང་རྒྱལ་གྱི་སོམས་དང་
 སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་སྐྱབ་པའི་སྤོང་བ་ལེགས་པར་བཞག་ནས། ཚོས་ཀྱི་
 དབྱིངས་ཀྱན་ཏུ་འགྲོ་བ་རྟོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ས་རབ་ཏུ་དགའ་བ་ལ་སོགས་
 པ་རྟོགས་པའི་རིམ་པས་ནས་པ་ཐབས་ཅན་མདོན་སྐྱེས་ཏུ་བྱེད་པར་འགྱུར་བ་
 ཞེས་བྱ་བ་དགོས་པའི་ཡང་དགོས་པའི་ཚེད་ཏུ་མདོན་པར་འདོད་པའི་ཤེས་
 རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པའི་དོན་ལྱང་རྒྱལ་གྱི་སོམས་དང་སྐྱབ་པ་ལ་སོགས་
 པའི་མཚན་ཉིད་གདུལ་བྱ་ནམས་ཀྱིས་བདེ་ལྷག་ཏུ་རྟོགས་པར་འགྱུར་བ་ནི་
 བརྟན་བཅོས་ཚོམ་པའི་དགོས་པ་ཡིན་ལོ། ༢.༢

དེ་ལྟར་འབྲེལ་བ་ལ་སོགས་པ་བརྟན་ནས། གདུལ་བྱ་ནམས་
 ཀྱིས་བདེ་ལྷག་ཏུ་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིད་དང་བརྟན་བཅོས་ཀྱི་དོན་ལྷན་པར་
 དབྲེལ་བ་བྱས་པ་ཡང་མ་འཁོར་ས་པ་ཉིད་ཀྱི་ལ་བཤེད་པར་བྱ་སྐྱབ་པར་གཟིགས་
 ལས་ཚིག་འཕྲུང་བུས་པ་བཙོ་ལྷན་མདོད་དང་སྐྱེས་པར་བརྟན་པས་ཤེས་རབ་
 ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པའི་ལུས་ལྷན་པར་གཞག་པ་གསུངས་དེ།

མཚན་ ེ—(ཉི) ལ¹ (ལྷ) ཤེས་པ་སྤྱི་བའི་²

ཤེས་རབ་པ་རོམ་སྤྱན་པ་ནི། |

དངོས་པོ་བརྒྱད་ཀྱིས་ཡང་དག་པ་ཤད། |

ནམ་ཀུན་མཆིན་ཉིད་ལམ་ཤེས་ཉིད། |

དེ་ནས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད། (༤) |

ནམ་ཀུན་མངོན་རྫོགས་ཉོགས་པ་དང་། |

ཅེ་མེད་སྤྱན་དང་མཐར་ཀྱིས་པ། |

རྒྱད་ཅིག་གཅིག་མངོན་རྫོགས་བྱང་ཆུབ། |

ཚོས་ཀྱི་རྒྱ་དང་དེ་ནམ་བརྒྱད། (༥) |

སེམས་བརྒྱུད་པ་དང་གདམས་རྒྱ་དང་། |

དེས་འབྱེད་ཡན་ལག་ནམ་བཞི་དང་། |

རྒྱུ་པ་པ་ཡི་ནི་དེ་ན་གྲུང་པ། |

ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་རང་བཞིན་དང་། (༦) |

དམིགས་པ་དག་དང་ཆེད་དང་ནི། |

གོ་ཆ་འཇུག་པའི་བྱ་བ་དང་། |

ཚོགས་ནི་དེས་པར་འབྱུང་བཅས་ནམས། |

ཐུབ་པའི་ནམ་ཀུན་མཆིན་པ་ཉིད། (༧) |

མོག་མོག་པོར་བྱེད་ལ་སོགས་དང་། |

སློབ་མ་བསེ་རྩའི་ལམ་གང་དང་། |

འདི་དང་གཞན་པའི་ཡོན་ཏན་གྱི། |

ཕན་ཡོན་ཆེ་བ་མཐོང་བའི་ལམ། (༨) |

བྱེད་པ་དང་ནི་མོས་པ་དང་། |

བརྟེན་དང་བཀུར་དང་བསྐྱབས་པ་དང་། |

བསྐྱོད་དང་རྗེས་སྤྱི་རང་ག། |

ཡིད་ལ་བྱེད་པ་སྐྱེ་མེད་དག (༩) |

ལྷུ་བ་དང་ཤིན་ཏུ་དག་པ་ཞེས། |
 བྱ་བ་འདི་ནི་སྐྱོན་པའི་ལམ། |
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་མཁས་ལྷན་གྱི། |
 ལམ་ཤེས་ཉིད་ནི་དེ་འདྲར་བཤད། (༡༠) |
 ཤེས་པས་སྲིད་ལ་མི་གནས་ཤིང་། |
 ལྷིང་རྗེས་ཞི་ལ་མི་གནས་དང་། |
 ཐབས་མ་ཡིན་པས་རིང་བ་དང་། |
 ཐབས་ཀྱིས་རིང་བ་མ་ཡིན་ཉིད། (༡༡) |
 མི་མཐུན་གཉེན་པོའི་སྤོགས་དག་དང་། |
 ལྷོད་དང་དེ་ཡི་མཉམ་ཉིད་དང་། |
 ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་མཐོང་བའི་ལམ། |
 དེ་འདྲ་ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཏུ་འདོད། (༡༢) |
 ལྷན་པ་སྤྱོད་པར་བཅས་ལྷན་དང་། |
 ཡོན་ཏན་སྐྱོན་ནི་མཚན་ཉིད་བཅས། |
 ཐར་དང་ངེས་འབྱེད་ཅེས་ཐུན་དང་། |
 ལྷོད་པ་སྤྱིར་མི་ལྷོག་པའི་ཚོགས། (༡༣) |
 ལྷིད་དང་ཞི་བ་མཉམ་ཉིད་དང་། |
 ཞིང་དག་ལྷ་ན་མེད་པ་ནི། |
 ལྷས་ཀུན་མངོན་རྫོགས་རྟོགས་པ་ལྟེ། |
 འདི་ནི་ཐབས་མཁས་བཅས་པ་ཡིན། (༡༤) |
 དེ་ཡི་རྟོགས་དང་ལྷན་འཕྲིལ་དང་། |
 བརྟན་དང་སེམས་ཀུན་གནས་པ་དང་། |
 མཐོང་ཞེས་བྱ་དང་སྐྱོན་པ་ཞེས། |
 བྱ་བའི་ལམ་ནི་སོ་སོ་ལ། (༡༥) |

རྣམ་པར་རྟོག་པ་རྣམ་པའི་ཡི། |
 གཞེན་པོ་རྣམ་པ་བཞི་དང་གི། |
 བར་ཆད་མེད་པའི་རྟོག་ཏེ་འཇོག། |
 ལོག་པར་བརྟུན་དང་བཅས་པ་གི། (༡༩) |
 ཚེ་མོའི་མངོན་རྟོགས་མཐར་གྱིས་པ། |
 རྣམ་གསལ་རྣམ་པུ་རྒྱུ་ལོག་མ། |
 གཅིག་གོས་མངོན་རྟོགས་བྱང་ཆུབ་པ། |
 མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གི་རྣམ་པ་བཞི། (༢༠) |
 ཏོ་པོ་ཉིད་ལོངས་རྟོགས་བཅས་དང་། |
 དེ་བཞིན་གཞན་པ་སྐྱུལ་པ་གི། |
 ཚོས་སྐྱུ་མཚན་པ་དང་བཅས་པ། |
 རྣམ་པ་བཞིར་གི་ཡང་རབ་བརྟེན། (༢༡) |

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ཞོ། |རེ་ལ་ཚིག་ལེའུར་བྱས་པ་དང་པོ་གཉིས་
 ཀྱིས་གི་དངོས་པོ་བརྒྱན་བརྟུས་པའི་སྤྱིར་མཚན་བརྟན་པ་ཡིན་ཞོ། |ཚིག་
 ལེའུར་བྱས་པ་བུ་གསལ་གྱིས་གི་དེ་དག་ཉིད་ཀྱི་དོན་བརྟུས་ནས་གསལ་...
 བར་བཤད་དེ། དེ་རྣམ་ན་བརྟུས་པ་དང་གསལ་བར་བཤད་པའི་སྤྱིར་
 ལོགས་པར་བཤད་པ་ཡིན་ཞོ། |བརྟུས་པའི་དོན་གྱི་ཚིག་ལེའུར་བྱས་
 པ་རྣམས་གི། བརྟན་བཅོས་མཚན་པ་ཉིད་ཀྱིས་སེམས་བསྐྱེད་པ་གི་
 གཞན་དོན་སྤྱིར། ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་འཆད་པར་འགྲུབ་པའི་བརྟན་
 བཅོས་མཐར་དག་གིས་འཆད་པས། དེ་དག་རྣམ་པར་བཤད་པས་བཤད་
 བར་བསམས་དེ། རྣམ་པའི་ཉེས་པར་འགྲུབ་དུ་དོགས་ནས་རྣམ་པར་
 མ་བཞོལ་ལོ།། ༢-༡༢

དེ་རྣམ་བརྟུས་པའི་དོན་ཀྱན་བརྟན་ནས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་
 བྱང་ཆུབ་རྗེས་སུ་འགྲོབ་པར་འདོད་པས་འབྲས་བུ་ཡིན་པའི་སྤྱིར་རྣམ་པ་...

བམས་ཅན་མཁུན་པ་ཉིད་ཐོབ་པར་བྱ་དགོས་པས། དང་པོར་རྣམ་པ་
 བམས་ཅན་མཁུན་པ་ཉིད་དེ་སྐྱུར་བའི་ཚོག་མེདུར་བུས་པ་རྣམ་པར་བཤད་
 བའི་རྫོགས་པཤད་པར་བཞེད་དེ། སེམས་བསྐྱེད་པ་རང་གི་ངོ་བོ་
 དམིགས་པ་དང་བཅས་པ།

སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་གཞན་དོན་གྱིས། |
 ཡང་དག་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད། |

ཅེས་པ་བྱ་བ་གསུངས་དེ། སངས་བུས་ས་སྐབ་ནས་གཞན་གྱི་
 དོན་གྱི་སྤྱིར་སྐྱེལ་བ་རྒྱ་ལྡན་པ་བཞིན་དུ་འབད་པར་བྱའོ་ཞེས་སེམས་བསྐྱེད་
 བ་གཞན་གྱི་དོན་དུ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པའི་མཚན་
 ཉིད་རྫོགས་པ་དང་འཇུག་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་རྣམ་པ་བཞིས་སོ། །ཡང་དག་པར་
 རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པ་ཉིད་ནི་དེ་དོན་དུ་གཞེར་བ་དག་པའི་ཚོས་ལ་
 འདུན་པ་སེམས་ལས་བྱུང་བ་ཡིན་ལ། སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་སེམས་ལྷལ་
 བྱེད་པར་དུ་འབགས་པ་རྣམ་པ་ཅན་འདུང་བ་མ་ཡིན་ལས། རྒྱུ་ན་
 སེམས་བསྐྱེད་པ་ཡིན་པར་འདུང་ཞེན་བདེན་མོད་གྱུ། འོན་ཀྱང་འདོད་དག་
 བའི་ཚོས་ལ་འདུན་པའི་མཚན་ཉིད་དོན་དུ་གཞེར་བ་ཡོད་ན་བྱང་ཆུབ་གྱི་སེམས་
 བསྐྱེད་པས་ལྷུས་འབྲས་བུ་བསྐྱེད་པ་ཡིན་དེ། དེ་རྣམ་དོན་དུ་གཞེར་བའི་
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་དག་པའི་ཚོས་བམས་ཅན་འབེལ་པར་འགྱུར་ངོ་ཞེས་
 ཤེས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་ཉེ་བར་བཤད་པ་ལ་བཞིན་པ་ཡིན་པས་ཉེས་པ་མེད་
 ད། །རྣམ་པ་གཅིག་དུ་ན་རྫོགས་ལས་ནི་དོན་དུ་གཞེར་བ་ལྟེ། ཡང་དག་པར་
 རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པ་ཉིད་ཡིན་ལ། དེ་དང་རྣམ་ཅིག་སྤྱོད་པའི་
 སེམས་བསྐྱེད་པ་དེའི་རྣམ་པ་སྐྱེད་པ་ནི་དེ་རྣམ་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་
 ལ་རྫོགས་ལས་དང་ལྷན་པའི་སེམས་དེ་སྤྱོད་ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 ཡིན་ལོ།

མཚན་ ཅ—(ཉི) ཅེས་པ་གསུངས་

ཡང་གང་འདོད་པའི་བདག་ཉིད་དང་། བང་གི་དོན་དུ་སེམས་
བསྐྱེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དེ་ནི་གང་ཡིན། བཞུགས་ཀྱི་
དོན་ནི་གང་ཡིན་ཞེ་ན།

དེ་དང་དེ་ནི་མདོ་བཞིན་དུ། |
བསྐྱེས་དང་བྱས་པའི་སློབས་བརྗོད། (༡༦) |

ཅས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བྱུང་བའི་ཡུམ་ནམ་པ་གསུམ་ཅན་
ལས་ཀྱང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་དང་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་
ཐམས་ཅད་ལ་སྦྱིན་པར་བྱ་བ་དང་། སྦྱིན་པ་བོད་དང་མཉམ་པ་བོལ་སོགས་པ་གི་
དམིགས་པར་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་ཤེས་པར་བྱེད་པའི་དོན་ཅན་དང་། སེམས་
ཅན་ཐམས་ཅད་སྐལ་བ་རྩི་བ་བཞིན་དུ་བྱུང་བ་ལས་འདས་པ་དང་། སྐར་
སྐར་ཅན་ལ་སོགས་པ་ནམས་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་དགོད་པར་འདོད་པས་.....
ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་འདི་ཉིད་ལ་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། ཞེས་བྱ་བ་ལ་
སོགས་པ་རབ་དུ་རྩོན་པ་རྒྱར་བྱེད་པའི་དག་གིས་མདོད་དེ་དོན་དང་མ་འགའ་
བར་བསྐྱེས་པ་དང་བྱས་པའི་སློབས་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་.....
དང་བཞུགས་ཀྱི་དོན་བཞུགས་ཏེ། དེ་རྣམས་ན་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་བཞུགས་ཀྱི་དོན་
ཀྱི་སྦྱིར་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པའི་བདག་ཉིད་ཡིན་པར་
ཤེས་པར་བྱའོ། །མཚུགས་ལག་གི་བཞུགས་སྐབས་ཀྱི་དོན་རྩོན་པ་རྒྱར་མཉམ་པ་
ནི་ཐམས་ཅད་ལས་ཀྱང་གསུངས་མདོད་ཀྱི་ཚིག་མངས་སུ་དོགས་ནས་ཁྱད་སྲུང་སྤྲོད་.....
ཉིད་དུ་མ་བྱིས་སོ།། ༡༡

དེ་རྣམས་སེམས་བསྐྱེད་པ་དམིགས་པ་དང་རང་གི་ངོ་བོ་དང་བཅས་པ་
བརྗོད་ནས། ད་ནི་དེའི་རབ་དུ་དབྱེ་བ་ནམ་པ་ཉི་ཤུ་ཅུ་གཉིས་བར་སྐབས་
ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ།

དེ་ཡང་ས་གསེར་རྒྱ་བ་མེ། |
གཏེར་དང་རིན་ཆེན་འཕྲུང་གནས་མཚོ། |

རྟོ་རྩེ་རི་རྒྱུན་པ་ཤེས་པ་ཉེན་དང་། |

ཡིད་པ་ལྷིན་ནོར་བུ་ཉི་མ་གྲུ། (30) |

ལྷུལ་པོ་མཚོན་དང་ལམ་པོ་ཚེ། |

བཞེན་པ་བཞོན་མའི་ཚུ་དང་ནི། |

སྐྱ་སྒྲུབ་ཚུ་པོ་སྒྲིན་ནམས་ཀྱིས། |

ནམ་པ་ཉི་ཤུ་ཅུ་གཉིས་སོ། (31) |

ཞེས་བྱ་བ་དག་གིས་བཤད་དེ། འདུན་པ་དང་། བསམ་པ་
 དང་། ལྷུག་བའི་བསམ་པ་དང་། ལྷོར་བ་དང་། ལྷིན་པ་དང་། ལྷུལ་
 སྐྱེས་པ་དང་། བཞོན་པ་དང་། བཞེན་འདུག་པ་དང་། བསམ་པ་འདུན་དང་།
 ཤེས་པ་དང་། བསམ་མཁས་པ་དང་། ལྷོན་ལམ་དང་། ལྷོམས་དང་།
 ཡེ་ཤེས་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྒྲིན་པ་དང་། མངོན་པར་ཤེས་པ་དང་། བསོད་
 བམས་དང་ཡེ་ཤེས་དང་། ལྷུང་ལྷུལ་གྱི་སྤོགས་དང་མཐུན་བའི་ཚོས་དང་།
 ལྷིང་རྩེ་དང་ལྷུག་མཐོང་དང་། གཞུངས་དང་སྤོམས་པ་དང་། ཚོས་ཀྱི་
 དགའ་རྩོན་དང་། བཞོན་པ་གཅིག་བའི་ལམ་དང་། ཚོས་ཀྱི་སྐྱུ་དང་།
 ལྷན་པ་ནི། བོ་རི་མ་བཞེན་དུ་ས་དང་། གསེར་བཟང་བོ་དང་། ལྷ་བ་
 ཚོས་པ་དང་། མེ་དང་། གཏེར་ཚོན་པོ་དང་། རིན་པོ་ཚེའི་འདུལ་
 རྒྱངས་ཀྱི་གནས་དང་། ལྷ་མཚོ་ཚོན་པོ་དང་། རྟོ་རྩེ་དང་། རྟོ་
 ལྷུལ་པོ་དང་། ལྷན་དང་། དཔེ་བའི་ཤེས་པ་ཉེན་དང་། ཡིད་པ་ལྷིན་གྱི་
 རོར་བུ་དང་། ཉི་མ་དང་། ཚོས་ཀྱི་སྐྱེད་ལྷུངས་སྒྲུབ་པ་དང་། ལྷུལ་པོ་
 ཚོན་པོ་དང་། བར་མཚོན་དང་། ལམ་པོ་ཚེ་དང་། བཞེན་པ་དང་།
 བཞོན་མའི་ཚུ་དང་། ལྷ་སྒྲུབ་པ་དང་། ལྷ་བོའི་སྐྱུན་དང་། ལྷིན་ལྷ་བུ་ལྷེ།
 ཚོས་དཀར་བོ་བམས་ཅན་གྱི་གཞིའི་དངོས་པོ་དང་། ལྷུང་ལྷུལ་གྱི་བར་དུ་སི་
 འདུལ་བ་དང་། དཔེ་བའི་ཚོས་མཐའ་དག་ནམ་པར་འཕེལ་བར་འདུལ་
 བ་དང་། བམས་ཅན་མཆོན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་སྐྱེད་པའི་ལྷུང་གིར་སྐྱེ་བ་དང་།
 སེམས་ཅན་བམས་ཅན་ཚོས་པར་བྱེད་པ་དང་། ཡོན་ཏན་རིན་པོ་ཚེའི་རྟོན་གྱི་

དེས་པོ་དང་། མི་འདྲོད་པ་ཐོག་མའི་ཕྱི་ལོ་དུ་བཟུང་བའི་མི་འདྲོད་པ་
 པ་དང་། ཡིད་ཆེས་པ་བརྟན་པས་མི་ཕྱིད་པ་དང་། དམིགས་པའི་རྣམ་
 པར་གཤེར་པས་མི་བསྐྱོད་པ་དང་། རྩོད་པོའི་མེད་པའི་ཕྱི་ལོ་
 པའི་ཉམ་པ་དུ་ཞི་བ་དང་། བཞུགས་སྐབས་ཐོག་མའི་ཕྱི་ལོ་དུ་མི་ཐོག་མའི་
 རྩོད་པོའི་སྐྱོད་པའི་གཏོར་བ་དང་། རྩོད་པོའི་ཕྱི་ལོ་དུ་མི་ཐོག་མའི་
 བཟུང་བ་ཕྱི་ལོའི་སྐྱོད་པར་ཕྱིད་པ་དང་། བཟུང་བ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་
 པའི་ཆོས་རྩོད་པ་དང་། མཐུ་ཐོགས་པ་ཉམ་པས་བཞུགས་པའི་རྩོད་པ་དང་།
 བསྐྱོད་ཉམས་དང་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་མཚོན་རྩུ་དང་། འབགས་
 པ་ཐོག་མའི་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་མཚོན་རྩུ་དང་། འབགས་
 དག་ལས་འདྲེས་པ་གང་དུ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་མཚོན་རྩུ་དང་། ཐོས་
 པ་དང་མ་ཐོས་པའི་ཆོས་འཚོན་པས་མི་ཟད་པ་དང་། བར་བའདྲོད་པའི་
 བཟུང་བ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་དུ་མི་ཐོག་མའི་དྲུག་པ་
 དང་། དཔལ་ལྷན་གྱི་བཞུགས་པ་ལ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་
 ཆུང་པ་ཉིད་ཀྱིས་བྱངས་བཞུགས་པོ། དེ་ལྟར་གྱི་དེ་ལྟར་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་
 ཞེས་བྱ་བ་ལ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་
 དེ་ལྟར་དང་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་
 དང་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་
 བའི་ལས་ཀྱིས་བཞུགས་པོ། དེ་ལྟར་དུ་བཞུགས་པའི་དཔལ་ལྷན་གྱི་ཕྱི་ལོ་
 བའི་ལས་ཀྱིས་བཞུགས་པོ། དེ་ལྟར་དུ་བཞུགས་པའི་དཔལ་ལྷན་གྱི་ཕྱི་ལོ་
 བའི་ལས་ཀྱིས་བཞུགས་པོ། མཚོན་པ་དང་བཞུགས་པའི་ལས་ཀྱི་ཕྱི་ལོ་
 ཅན་ཡིན་པོ། དེ་ལྟར་དུ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་
 དེ་ལྟར་དུ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་
 སངས་བྱུང་གྱི་སྐབས་བཞུགས་པོ། དེ་ལྟར་ཉམ་པས་བཞུགས་པའི་དཔལ་ལྷན་གྱི་
 བའི་ལས་ཀྱིས་བཞུགས་པོ། དེ་ལྟར་དུ་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་
 བའི་ལས་ཀྱིས་བཞུགས་པོ། རྩོད་པོའི་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་
 བའི་ལས་ཀྱིས་བཞུགས་པོ། རྩོད་པོའི་ཕྱི་ལོའི་ཕྱི་ལོ་ཆོས་མང་པོའི་ཕྱི་ལོ་

དབྱེ་བ་ལྟར་ལ་བརྗོད་ནས་དེ་ལྟར་བྱང་ཚུབ་ཀྱི་སེམས་དང་པོ་ལ་
 སོགས་པ་བསྐྱེད་པའི་བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔལ་དུས་རི་ལྟ་བུ་བཞིན་དུ་དོན་དུ་...
 བཞུགས་པར་བྱེད་པའི་བྱང་ཚུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་པ་དང་། དེས་ལསངས་
 པའི་ཚོས་འགྲུབ་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་ཡོན་དན་ཐོབ་པ་ཡོངས་སུ་བསྐྱུང་བའི་...
 དོན་གྱིས་མངོན་པར་འཕེལ་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར་འདོམས་པ་ནི་གདམས་ངག་གྱེ།

- སྐྱུབ་དང་བདེན་པ་ནམས་དང་ནི། |
- སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་དཀོན་མཚོག་གསུམ། |
- མ་ཞེན་ཡོངས་སུ་མི་ངལ་དང་། |
- ལམ་ནི་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། (22) |
- སྤྲོད་ལྟ་དང་ནི་མངོན་ཤེས་ཀྱི། |
- ཡོན་དན་དུག་དང་མཐོང་ལམ་དང་། |
- སྐྱོམ་ཞེས་བྱ་ལ་གདམས་ངག་ནི། |
- བཅུ་ཡི་བདག་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ། (23) |

ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ། །བྱང་ཚུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་རབ་དུ་དབྱེ་
 བ་རི་སྐད་བཤད་པ་བསྐྱབ་པ་ལ། ཀུན་རྗོབ་དང་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལས་
 མི་འདའ་བས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་དང་སྤྱན་མོང་མ་ཡིན་པ་མི་དམིགས་...
 པའི་ཚུལ་གྱིས་འཆག་པར་བྱའོ། ཞེས་སྒྲོབ་པ་སྐྱབ་པ་ལ་འདོམས་པ་དང་།
 སྤྲུལ་བསྐྱེད་ལ་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་འབྲས་བུར་གྱུར་པའི་སྣོང་པ་ཉིད་དང་།
 ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པ་དག་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོར་རང་བཞིན་གཅིག་
 ལོ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། ཀུན་འབྱུང་བ་ལ་སྣོང་པ་ཉིད་དང་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་
 རྒྱར་གྱུར་པ་དག་ཐ་མེ་དད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ནི་ཀུན་འབྱུང་
 པ་དང་འགོག་པ་དང་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་ནམ་པར་བྱང་བའི་ཚོས་...
 ཅན་མ་ཡིན་ནོ། ཞེས་བྱ་བ་དང་། འགོག་པ་ལ་སྣོང་པ་ཉིད་སྐྱེ་བ་དང་།

མཚན་ ཅེ—(སྤྱི) བསྐྱོམ་¹

འགག་པ་དང་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བ་དང་ཉམས་པ་དང་
 འཕེལ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་བལ་བ་ལ་ནི། བརྒྱུགས་མེད་པ་ནས་མ་རིག་པ་
 རྩོལ་ཡང་མེད་མ་རིག་པ་འགག་པ་ཡང་མེད། སངས་རྒྱས་ཀྱང་མེད་
 བྱང་ཚུབ་ཀྱི་བར་དུ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། ལམ་ལ་རྒྱུན་པ་ལ་སོགས་
 པའི་པ་རོལ་དུ་རྒྱུན་པ་དང་བརྟམ་ཉིད་དམ་ནང་རྩོད་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ནི་
 རྩོལ་ཉོད་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་རྩོན་གྱི་མཐའ་¹ དང་རྩོལ་མའི་མཐའ་དག་པན་
 ཚན་ལྟར་བ་དང་མི་ལྟར་བ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དུ་རྒྱུབ་པོ་ཞེས་རྩོན་པ་བརྟན་པ་
 ལ་འདོམས་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ལ་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཚུབ་དག་མཚན་
 ཉིད་གཅིག་པ་ཉིད་ཀྱིས་སངས་རྒྱས་སུ་བྱེད་པའི་ཚེས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་རྣམ་པ་
 བསམས་ཅན་མཆེན་པ་ཉིད་མི་དམིགས་པ་ལ་བརྒྱུགས་ལ་སོགས་པ་མི་རྩོད་
 པས། དམིགས་པར་བྱ་བ་དང་དམིགས་པར་བྱེད་པ་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་
 པ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། ཚེས་ལ་བསམས་ཅན་མཆེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱིས་བསྐྱས་
 པའི་བཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་རྣམ་པ་མཐའ་དག་བསྐྱས་པ་དག་གིས་བསྐྱས་
 པའི་ཚེས་བསམས་ཅན་པོ་པོ་ཉིད་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། དགོ་འདུན་ལ་
 སངས་རྒྱས་དགོན་མཚོག་གི་ཁོངས་སུ་གདོགས་པ་ཉིད་ཀྱི་དགྲ་བཅོམ་པ་མ་
 གདོགས་པ་འབྲས་བུ་ལ་གནས་པ་དང་ཞུགས་པའི་ཕྱི་བྲག་གས་སྐྱེས་བུ་ཚེན་
 པོ་བདུན་པོ་དང་སངས་རྒྱས་དང་རྣམ་ཅིག་བརྒྱད་པོ་དབང་པོ་དུལ་པོ་ལ་
 སོགས་པའི་ཕྱི་བྲག་གིས་བྱངས་ཉི་ཤར་ཚང་བ་བྱང་ཚུབ་སེམས་དབང་འཕའ་
 པ་རྒྱལ་པ་ཕྱིར་མི་རྩོག་པ་རྣམས་ལ་རྩོལ་མེད་པ་ཉིད་དུ་འཇུག་པར་བྱའོ།།
 ཞེས་བྱང་འབོགས་པ་དགོན་མཚོག་གསུམ་ལ་འདོམས་པ་དང་། བཙོན་འགྲུས་
 བཙམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་རྗེ་སྐད་བཤད་པའི་དོན་ལ་ནན་དན་བྱེད་པ་ལ། ལུས་
 ལ་སོགས་པའི་བསོད་ཉམས་² ཉིད་ཀྱིས་ལ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པར་འགྲུང་
 པས་མ་ཞེན་པ་ལ་ལུས་ལ་སོགས་པ་པོ་པོ་ཉིད་མེད་པར་བརྟན་པའི་འདོམས་

མཚན་ ཅོ—(ཉི) དག་པན་ཚུན་¹
 (སྐ) ཉམས་² (སྐ) ཉམས་²

བོ་དང་། ཉུག་ལུག་རིང་མོ་ཞིག་ཏུ་གཟམས་པར་བྱས་ཀྱང་འདྲོད་བའི་དོན་
 མ་གྲུབ་ན་དངང་བའི་རང་བཞིན་ཅན་ཡོངས་སུ་སྒྲོེ་བར་འདྲུང་བས་ཡོངས་སུ་
 འལ་བ་མེད་པ་ལ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ནས་ཡང་དག་པར་རྒྱོགས་པའི་
 བྱང་རྒྱལ་གྱི་བར་ལ་རྒྱུ་བ་མེད་པ་ཉིད་ཏུ་བརྟན་པའི་གདམས་འགྲུབ་དང་།
 ཕྱོགས་བརྒྱ་ན་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པ་ལས་དོན་རེ་རེའི་ཕྱིར་
 ལས་གྱི་ལྷང་ཉོད་པར་བྱ་ན་སེམས་ཞུམ་པར་འདྲུང་བས་ལས་ཡོངས་སུ་.....
 གཞུང་བ་ལ་ཚོས་རྣམས་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པ་ཉིད་ཏུ་བརྒྱབ་པའི་.....
 གདམས་འགྲུབ་དང་། ཤེད་དང་། རྣམ་པར་རྒྱུན་པ་ལས་བྱུང་བའི་རྣམ་ཉིད་དང་།
 ཤེས་རབ་དང་། ཚོས་དང་། སངས་རྒྱས་གྱི་སྤྱན་རླངས་རྒྱ་ལ་བཞིན་ཏུ་
 དངོས་པོ་སོ་སོར་ངེས་པ་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་གྱི་འཚི་འཕོ་བ་དང་སྐྱེ་
 བ་དང་། ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དང་། འཕགས་པའི་གང་
 ཟག་ཐམས་ཅད་རྟོགས་པ་དང་། ཚོས་ཐམས་ཅད་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་མངོན་
 པར་རྒྱོགས་པར་བྱང་རྒྱལ་བའི་ཡུལ་ཅན་རྣམས་དེ་བཞིན་ཉིད་ཏུ་གཅིག་པ་....
 ཉིད་ཏུ་བརྒྱབ་པོ་ཞེས་སྐོབ་པ་སྤྱན་ལྷ་ལ་འདོམས་པ་དང་། རྒྱ་འབྱུང་དང་།
 རྣམ་རྒྱུ་བ་དང་། གཞུགས་གྱི་སེམས་ཤེས་པ་དང་། རྣོན་གྱི་གནས་རྗེས་
 སུ་འདྲ་བ་དང་། མངོན་པར་འདྲུ་བྱེད་པ་ལས་བྱུང་བ་རྣམ་ཉིད་མིག་དང་།
 ཟག་པ་ཟད་པ་ཤེས་པའི་མངོན་པར་ཤེས་པས་ས་གཡོ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་།
 འདྲིམ་རྟོན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་ན་གནས་པའི་སྐྱ་རྒྱང་རྒྱ་དང་ཅིག་ཤོས་ཤོས་
 པ་དང་། གཞུགས་གྱི་སེམས་འདྲོད་ཅལས་དང་བཅས་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་དང་། རང་དང་གཞུགས་གྱི་ཚེ་རབས་སུ་མ་རྗེས་
 སུ་འདྲ་བ་དང་། གཞུགས་ཐམས་ཅད་མཐོང་བ་དང་། ཉོན་མོངས་
 པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྐབ་པ་སྐོང་བར་བྱེད་པ་རྣམས་གཞོད་མ་ནས་ཞི་བ་ཉིད་ཏུ་
 རྟོགས་པར་བྱའོ། །ཞེས་སྐོན་པ་མངོན་པར་ཤེས་པ་རྒྱག་ལ་འདོམས་
 པ་དང་། མཐོང་བའི་ལས་བདེན་པ་བཞིས་བསྐྱུས་པ་སྐྱད་ཅིག་མ་བརྒྱ་
 རྒྱག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཚོས་དང་རྗེས་སུ་ཤེས་པའི་མཐོང་བ་དང་། ཤེས་པའི་

བདག་ཉིད་ལ། རྣམ་འབྱོར་པ་ཚོས་ཐམས་ཅད་རོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་
 རྟོགས་པས་རྒྱ་མ་མཐུན་བཞིན་ཏུ་ཐམས་ཅད་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མེད་.....
 པའི་ལྷན་ཅན་དེས་སྤང་བར་བྱ་བའི་དངོས་པོའི་གཞིན་བོ་ཉིད་ཏུ་རྣམ་པར་...
 རྫོམ་པར་བྱེད་རོ་ཞེས་རྫོམ་པ་མཐོང་བའི་ལམ་ལ་འདོམས་པ་དང་། འདུས་
 བྱས་དང་འདུས་མ་བྱས་དག་རོ་བོ་གཅིག་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྙན་ཚུན་ཐ་དད་པར་...
 རྟོགས་པར་མི་རྣམ་པ་བཞིན་ཏུ། རི་སྐད་བཤད་པའི་མཐོང་བའི་ལམ་གྱིས་
 མངོན་སུམ་ཏུ་བྱས་པའི་དངོས་པོ་ལས་ཐ་མི་དད་པ་ལ་དམིགས་པའི་སྤྱིར་...
 མཐོང་བ་དང་རྫོམ་པ་དག་ཐ་དད་ཏུ་བྱུང་བ་མེད་པས་རྫོམ་པའི་ལམ་མཚན་...
 ཉིད་པ་རྣམ་པར་གཞག་པ་ནི་མེད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་དེ་ནི་དེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་
 འབྱུང་བའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱིས་དེས་སྤང་བར་བྱ་བའི་དངོས་པོའི་གཞིན་བོ་ཉིད་ཏུ་
 རྣམ་པར་རྫོམ་པར་བྱེད་རོ་ཞེས་རྫོམ་པའི་ལམ་ལ་འདོམས་པ་ཞེ། དེ་ལྟར་
 ཅ་བྱང་ཚུབ་བྱ་སེམས་དང་། དེས་འཕངས་པའི་ཚོས་ཀྱི་རོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་
 ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པ་ལ་རྒྱུའི་རྣམ་པ་གང་ཡིན་པ་མི་དམིགས་...
 པ་དང་། དེའི་དམིགས་པ་གང་ཡིན་པ་འཕགས་པའི་བརྟེན་པ་བཞི་
 དང་། དེན་གང་ཡིན་པ་རྒྱུའི་གསུམ་དང་། རྒྱུ་པར་ཏུ་འགྲོ་
 བའི་རྒྱ་གང་ཡིན་པ་མ་ཚགས་པ་དང་། མི་ལྡོག་པར་འགྲོ་བའི་རྒྱ་གང་
 ཡིན་པ་ཡོངས་སུ་མི་འལ་བ་དང་། ཐོག་པ་གཞན་གྱིས་མི་འགྲོ་བའི་
 རྒྱ་གང་ཡིན་པ་ལམ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། གཞན་གྱི་རྒྱུ་མི་འཛོག་
 པར་འགྲོ་བ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་གང་ཡིན་པ་རྒྱུན་ལྡན་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་
 མཐུན་པ་ཉིད་ཡོངས་སུ་རྟོགས་པའི་རྒྱ་གང་ཡིན་པ་མངོན་པར་ཤེས་པ་ཏུ་ག་
 དང་། མཐར་ཐུག་པའི་རྒྱ་གང་དུ་བརྟེན་པ་མཐོང་བ་དང་རྫོམ་པའི་
 ལམ་དག་ཞེ། དེ་དག་ཐམས་ཅད་གདམས་ངག་གི་རྣམས་སུ་བརྟན་ཏེ།
 འདི་ཙམ་ཁོ་ནས་དོན་ཐམས་ཅད་སྤྱན་སྲུང་ཚོགས་པར་འབྱུང་བས་གདམས་...
 ངག་ནི་རྣམ་པ་བཅུ་ལོ་༢༢.༢༢

མཚན་ ེ—(ལྡོ) གང་ཡིན་པ་མཐོང་བ་དང་།

དགྲི་འདུན་དགོན་མཚོག་གི་སྐབས་སུ་བདེ་ཆོག་ཏུ་དེའི་བར་གྱི་
བའི་ཕྱིར་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གཉིས་པོ།

དབང་པོ་རྟལ་དང་རྫོན་པོ་དག། 1

དད་དང་མཐོང་ཐོབ་དེ་ནས་རིགས། 1

བར་ཅད་གཅིག་བར་སྐྱེས་ནས་དང་། 1

ཕྱད་དང་ཕྱད་མིན་འོག་མིན་འགྲོ། (30) 1

འཕར་གསུམ་སྲིད་ཅེའི་མཐར་ཐུག་འགྲོ། 1

གཟུང་གི་ཚིགས་བཅོམ་མཐོང་བ་ཡི། 1

ཚོས་ལ་ཞི་ལུས་མངོན་སུམ་ཕྱད། 1

བསེ་བྱ་དང་མི་ཉི་ཤུ་འོ། (31) 1

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ། །འཚད་བར་འགྲུར་བའི་ལམ་ཤེས་བ་
ཉིད་ཀྱིས་བསྐྱེས་པ་མཐོང་བའི་ལམ་སྐད་ཅིག་མ་འབྱུང་བ་ལ་བརྟེན་ནས་དད་
པ་དང་ཚོས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྲང་བའི་བྱི་བག་གིས་འབྲས་བུ་དང་པོ་ལ་ཞུགས་...
པ་ནས་པ་གཉིས་སོ། །དེའི་འོག་ཏུ་རྒྱུན་ཏུ་ཞུགས་པ་ཡིན་ལོ། །དེའི་
འོག་ཏུ་དེ་ཉིད་ལྟ་དང་མིའི་རིགས་ནས་རིགས་སུ་སྐྱེ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཞན་ནས་...
པ་གཉིས་ཡིན་ལོ། །དེའི་འོག་ཏུ་དབང་པོ་རྟལ་པོ་དང་རྫོན་པོ་དད་པ་
དང་མཐོང་བས་ཐོབ་པ་དག་འབྲས་བུ་གཉིས་པ་ལ་ཞུགས་པ་གཅིག་ཁོ་ན་...
ཡིན་ལོ། །དེའི་འོག་ཏུ་ལན་གཅིག་སྲིད་འོང་བ་ཡིན་ལོ། །དེའི་འོག་ཏུ་
དེ་ཉིད་གཞན་བར་ཅད་གཅིག་པ་ཡིན་ལོ། །དེའི་འོག་ཏུ་སྐྱེས་པ་བཞིན་ཏུ་
དད་པ་དང་མཐོང་བས་ཐོབ་པ་འབྲས་བུ་གསུམ་པ་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་ལོ། །
དེའི་འོག་ཏུ་ཕྱིར་མི་འོང་བ་སྟེ། བར་མ་དོ་དང་། སྐྱེས་ནས་དང་།
མངོན་བར་འདུ་ཕྱད་པ་དང་བཅས་པ་དང་། མངོན་བར་འདུ་ཕྱད་པ་མེད་
བར་ཡོངས་སུ་བྱ་ངན་ལས་འདུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ནས་པ་བཞིན་ལོ། །དེའི་འོག་

མཚན་ ཅེ་—(སྟེ) ཅིག་བཅུ་དྲུག་པ་

ཏུ་དེ་ཉིད་འོག་མིན་གྱི་མཐར་ཐུག་པར་འགོ་བ་སྟེ། འཕར་བ་དང་། སྤྱིར་
 ཏུ་འཕར་བ་དང་། གནས་ཐམས་ཅད་ཏུ་འཆི་འཕོ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གོང་ཏུ་
 འཕོ་བ་གཞན་ནམ་པ་གསུམ་མོ། །དེའི་འོག་ཏུ་དེ་ཉིད་སྤྱིར་བའི་ཆེ་མོའི་
 མཐར་ཐུག་པར་འགོ་བ་ནི་གཞུགས་ཀྱི་འདོད་ཆགས་དང་བུལ་བ་སྟེ། མཐོང་
 བའི་ཆོས་ལ་ཞི་བ་དང་ལུས་ཀྱིས་མངོན་སུམ་ཏུ་བྱེད་པ་གཞན་ནམ་པ་གཉིས་
 མོ། །དེའི་འོག་ཏུ་དག་བཅོས་པ་ཉིད་ཀྱི་འབྲས་བུ་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ།
 དེའི་འོག་ཏུ་རང་སངས་གྲུས་དེ་ཉི་ལུ་འོ།། ༢༧.༡༥

འས་དང་པོ་བ་དེ་ལྟར་གདམས་ངག་ཐོབ་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་
 ཡན་ལག་འབྲུང་བས་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཡན་ལག

- དམིའ་བ་དང་ནི་ནམ་པ་དང་། |
- སྐྱུ་དང་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ཡིས། |
- བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྐྱོབ་པ་ཡི། |
- དྲོད་སོགས་བདག་ཉིད་རི་བཞིན་དུ། (༢༧) |
- ནམ་རྟོག་བཞི་པོ་ལྷན་བཞེན་པ། |
- ཆུང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ནམས། |
- ཉན་ཐོས་བསེ་ཅ་ལྟ་བུ་དང་། |
- བཅས་པ་དག་ལས་ཁྱད་པར་འཕྲ། (༢༧) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་ཐོས་པ་ལ་
 སོགས་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པ་ཐོབ་པ་ཐར་བའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་དད་པ་ལ་
 སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དགོ་བའི་ཆ་བའི་འོག་ཏུ་བདེན་པ་བཞི་རྟོགས་པ་
 དང་རྗེས་སུ་མཐུན་པ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་བཞི་པོ། འཛིག་
 རྟོག་པའི་སྐྱོབ་པ་ལས་བྱུང་བ་དེ་བར་གྱུར་པ་ཞེས་བྱ་བའི་དགོ་བའི་ཆ་བ་
 དང་། དེའི་འོག་ཏུ་ཆེ་མོར་གྱུར་པ་དང་། དེའི་འོག་ཏུ་བརྗོད་པར་གྱུར་བ་དང་།
 དེའི་འོག་ཏུ་ཆོས་ཀྱི་མཚོག་ཅེས་བྱ་བ་ཆུང་ཆུང་ལ་སོགས་པའི་རིམ་གྱིས་སྐྱེ་

བས་སམ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་འབྲེལ་བའི་དབང་པོ་དུལ་བོ་ལ་
 སོགས་པ་གང་ཟག་གི་བྱེ་བྲག་གིས་ཆུང་ཆུང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ནི། འཆད་
 བར་འབྱུང་བ་དམིགས་པའི་བྱེ་བྲག་པར་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་བདེན་པ་བཞིའི་དངོས་པོ་
 ལ་དམིགས་པ་དང་། ཚོས་ས་ལྷ་བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་མངོན་པར་ཞེན་པ་
 མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་ཞུགས་པ་དང་། ཐེག་པ་གསུམ་ཅར་དོགས་
 པའི་རྒྱའི་ངོ་བོ་དང་། དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་ཐབས་ལ་སྐྱབས་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཀྱིས་ཡོངས་ས་འཛིན་པ་དང་ལྷན་པ་དང་། མཐོང་བ་དང་སྐྱེས་
 བས་སྐྱང་བར་བྱ་བའི་གཞུང་བ་དང་། འཛིན་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་རྣམ་པ་
 བཞི་བོ་འཆད་པར་འབྱུང་བའི་ཆུམ་དང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ནི། ཉན་
 ཐོས་ལ་སོགས་པའི་རྩོ་བ་ལ་སོགས་པ་ལས་བྱུང་བར་ཉུ་འཕགས་པ་ཡིན་ནོ།
 དེ་དག་གི་རྩོ་བར་བྱུང་བ་ལ་སོགས་པའི་དགེ་བའི་ཅ་བ་ནི། ལྷགས་ལས་
 གཞུགས་སུ་རུང་བ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དངོས་པོའི་བདག་ཉིད་ཀྱི་
 བདེན་པ་བཞི་ལ་དམིགས་པ་དང་། བདག་ཏུ་ལྷ་བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་
 མི་རྟག་པ་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་ཞུགས་པ་དང་། རང་གི་ཐེག་པ་རྟོགས་
 པ་ཁོ་ནའི་ཆེད་དུ་དང་། ཡོངས་ས་འཛིན་པ་དང་བྲལ་བ་དང་། རྣམ་པར་
 རྟོག་པ་རྣམ་པ་བཞི་དང་མི་ལྷན་པར་འབྱུང་ངོ་། །ཞེས་འབྱུང་བའི་སྤྱིར་རོ།
 བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ངོས་པར་འབྱེད་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པ་རྣམས་
 ནི། ཐབས་མཁས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་ཁ་ཅིག་ཏུ་ནི་རྒྱུའི་སྐོ་ནས། ཁ་ཅིག་ཏུ་ནི་
 འབྲས་བུའི་སྐོ་ནས། ཁ་ཅིག་ཏུ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐོ་ནས། ཁ་ཅིག་ཏུ་ནི་
 ཚོས་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པའི་སྐོ་ནས་རི་རྩེར་སྤྱོད་པ་བཞིན་བདེན་པ་བཞིའི་དངོས་པོ་
 ལ་དམིགས་པ་ཡིན་ལ། སྤྲོ་མ་བཞིན་དུ་རྣམ་པ་གཞན་གྱིས་ཀྱང་བདེན་པ་
 བཞི་ལ་ཀྱུན་དུ་དམིགས་སོ་ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱའོ། །མདོར་བསྡུས་དེ་
 རྣམ་པར་བཀྲོལ་བ་ཅུམ་དུ་བརྗོད་པར་འདོད་པས་མ་སྟོས་སོ། །གང་གི་སྤྱིར་
 འདོད་ནི་རྣམ་པར་གཞག་པ་གཞན་ཁོ་ན་ཡིན་དེ། དེའི་སྤྱིར་ཐེག་པ་གཞན་
 ལ་བརྟེན་ནས་ནི་གང་དུ་ཡང་སུན་འབྱིན་པ་བརྗོད་པར་མི་བྱའོ།། ༡༩༩, ༢༧

དམིགས་པ་དང་ཉམ་བའི་ཁྱད་པར་རྗེ་ལྷ་བྱ་ཡིན་ཞེས། དེའི་སྤྱིར་
 དམིགས་པ་དང་ཉམ་བའི་དག་པར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་བདུན་གྱིས་་་་
 བཤད་དེ།

དམིགས་པ་མི་རྟག་ལ་སོགས་པ། |
 བདེན་བའི་རྟེན་ཅན་དེ་ཡི་ཞེ། |
 ཉམ་བའི་མངོན་ཞེན་ལ་སོགས་འགོག། |
 ཐོག་པ་གསལ་ཅན་འཕྲོ་བའི་རྒྱ། (༣༤) |
 གཞུགས་སོགས་འདྲ་འགོད་གནས་བྱུང་དང་། |
 གནས་དང་བཏགས་དང་བརྗོད་དུ་མེད། |

ཅེས་བུའོ། དེ་ལ་རྒྱུ་རྒྱའི་དམིགས་པ་ནི་རྒྱུ་བསྐྱེད་ལ་སོང་བའི་
 བདེན་པ་བཞི་བོ་ལ་བདེན་པ་མི་རྟག་པ་ལ་སོགས་པའི་ཉམ་བའི་བཅུ་དྲུག་ཡིན་
 ཞོ། དེའི་ཉམ་བའི་རྒྱུ་བསྐྱེད་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པ་ལ་མངོན་པར་
 ཞེན་པ་དང་། དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་འགོག་པ་ཡིན་ཞོ། རྒྱ་བ་ལ་
 སོགས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཐོག་པ་གསལ་ཅན་གྱི་རྟོགས་པ་འཕྲོ་བའི་རྒྱའི་
 རོ་བོ་ཡིན་པར་ཁོང་དུ་རྒྱུད་པར་བུའོ། འདྲིང་གི་དམིགས་པ་ནི་སོས་པ་དང་
 དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དག་གིས་བྱངས་བཞིན་དུ་གཞུགས་ལ་སོགས་་་
 བ་རྒྱུ་བ་པ་དང་། དགག་པ་དག་མི་དམིགས་ཤིང་མ་མཐོང་བ་ཞེས་བྱ་བ་
 ཡིན་ཞོ། ཉམ་བའི་མིང་ཐམས་ཅད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱུན་མི་འདྲ་བ་དང་
 རྒྱུན་འདྲ་བར་འཇུག་པའི་མཚན་ཉིད་དག་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཞོ། ཚེན་
 བའི་དམིགས་པ་ནི་གཞུགས་ནས་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱ་བའི་བར་ཚོས་ཐམས་་་
 ཅད་བརྟན་བཏགས་པའི་ཚོས་ཐ་སྐྱད་པ་ཡིན་ཅེ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཞོ། ཉམ་
 པ་ནི་དགོ་པ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་གང་དུ་འདྲ་བའོད་དུ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་
 བ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ན་ཉམ་བའི་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མེད་པ་རྣམས་
 ཡིན་པའི་སྤྱིར་བོ་བར་གྱུར་པ་དམིང་པ་དང་ཉམ་བའི་ལྷན་པ་ཉམ་བའི་གསུམ་
 མོ། ༣༤- ༡/༢

གཞུགས་སོགས་མི་གནས་དེ་དག་ནི། |
 དེ་ཡི་ངོ་བོར་རང་བཞིན་མེད། (༢༩) |
 དེ་དག་གཅིག་གི་རང་བཞིན་གཅིག་ |
 དེ་མི་དྲག་སོགས་པར་མི་གནས། |
 དེ་ལྷན་སེམས་དེ་ཡི་ངོ་བོས་སྤོང་། |
 དེ་དག་གཅིག་གི་རང་བཞིན་གཅིག་ (༣༠) |
 ཚོས་ལྷན་སེམས་མི་འཛིན་གང་ཡིན་དང་། |
 དེ་དག་མཚན་མར་མི་མཐོང་སྤྱིར། |
 ལེས་རབ་ཀྱིས་ནི་ཡོངས་དྲོགས་པ། |
 བསམས་ཅད་དམིགས་སྲུ་མེད་པར་ངོ་ (༣༡) |

ཞེས་བྱ་བ་ལ། རྒྱང་རྒྱུ་དམིགས་པ་ནི། གཞུགས་ལ་སོགས་
 པ་ནི་རང་གི་ངོ་བོ་དང་བྲལ་བའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པ་^༡ལ། རང་གི་ངོ་བོ་
 རྟོང་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ལོ།
 ལྷན་པ་ནི་དོན་དམ་པར་གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་བསམས་ཅད་དང་། རྟོང་
 པ་ཉིད་དག་པམ་ཚུན་ངོ་བོ་གཅིག་ཡིན་པས། རྟོང་བ་ཉིད་ལ་མི་དྲག་པ་
 ལ་སོགས་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུགས་ལ་སོང་བ་དེ་དག་ལ་དྲག་པ་དང་མི་
 དྲག་པ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་དུ་མི་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ལོ། འབྲིང་གི་
 དམིགས་པ་ནི་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་དྲིད་ཀྱིས་མི་དྲག་པ་ལ་སོགས་པ་
 དང་རྟོང་བ་ཉིད་ལྷན་སེམས་ནི། རང་གི་ངོ་བོ་^༢ཉིད་མེད་པ་ཡིན་པས། མི་
 དྲག་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་། རྟོང་བ་ཉིད་དག་པམ་ཚུན་བདག་
 ཉིད་གཅིག་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ལོ། །ལྷན་པ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་བཀག་པས་
 གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་རང་གི་ར་མི་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་པ་དེ་ཡིན་ལོ།

མཚན་ ཅེ་—(སྟེ) ཉི་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་རང་^༡
 (སྟེ) ཡིན་པས་^༢ (ཉི) བོ་མེད་^༣

ཚེན་པོ་འདི་དམིགས་པ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུང་ལ་སོགས་པ་...
 དེ་དག་ལ་སློན་པོ་ལ་སོགས་པ་འདི་མཚན་མར་མི་མཐོང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།
 རྣམ་པ་ནི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡང་དག་པར་ཚོས་རབ་དུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པས་...
 དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་དམིགས་པར་ངེས་པར་དོགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།
 དེ་ལྟར་ན་དག་པའི་ཅུ་བ་གཡོ་བའི་ཅེ་¹མོར་གྱུར་པ་དམིགས་པ་དང་རྣམ་...
 པ་དང་ལྡན་པ་རྣམ་པ་གསལ་མོ།²⁰⁻²¹

- གཞུགས་སོགས་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་ཉིད། |
- དེ་མེད་པ་ཉིད་ངོ་བོ་ཉིད། |
- དེ་དག་སླེ་མེད་ངེས་འབྱུང་མེད། |
- དག་དང་དེ་དག་མཚན་མ་མེད། (33) |
- དེ་ཡི་མཚན་མར་མི་བརྟེན་པས། |
- ཚོས་མིན་འདུ་ཤེས་མེད་པ་ཡིན། |

ཞེས་བྱ་བ་ལ།

རྒྱང་དུ་འདི་དམིགས་པ་ནི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་...
 ཉིད་དང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དག་སྟོང་བ་ཉིད་དུ་གཅིག་པ་ཉིད་ཀྱིས།
 གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །རྣམ་...
 པ་ནི་སླེ་བོ་དམིགས་པ་ཅན་གྱི་ངོར་གཞུང་ལ་སོགས་པ་དངོས་པོ་མེད་པ་...
 ཉིད་ངོ་བོ་ཉིད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །འབྲིང་གི་དམིགས་པ་ནི་རང་བཞིན་...
 ཀྱིས་མ་སླེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུང་ལ་སོགས་པ་ལ་སླེ་བ་ཡང་མེད་བྱ་བ་ལས་...
 འདས་པ་ཡང་མེད་ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །རྣམ་པ་ནི་ཚོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་...
 རང་གི་ངོ་བོ་དོགས་པ་ཁོ་ནས་ལྷན་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་རྣམ་...
 པར་དག་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །ཚེན་པོ་འདི་དམིགས་པ་ནི་རང་དང་སྤྱི་དེ་...
 མཚན་ཉིད་མི་འཐད་པས་ཚོས་ཐམས་ཅད་མཚན་མ་མེད་པ་ཉིད་དོ། །ཞེས་བྱ་

མཚན་ ཅེ་—(3) ཅེ་མོ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཅེ་མོར་གྱུར་¹
 (མི) " " "

བ་ཡིན་ནོ། །ཉམ་པ་ནི་རང་བཞིན་ཁོ་ནས་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་མཚན་མ་
ཉམས་ཀྱི་རྟེན་དང་བུལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སོས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་མི་སོས་ཤིང་།
དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ།
དེ་ལྟར་ན་ངན་འགྲོ་མེད་པས་ཚོས་ཚན་པོ་ལ་བཟོད་པའི་སྲིད། བཟོད་པར་
གྱུར་བ་དམིགས་པ་དང་ཉམ་པ་དང་ལྷན་པ་ཉམ་པ་གསུམ་མོ།། ༣༢- ༡/༢

དྲིང་འཛིན་དེ་ཡི་བྱེད་པ་ཉིད། །
ལྷང་ལྷོན་པ་དང་སློབ་པ་ཟད། (༣༣) །
གསུམ་པོ་སུ་རྒྱན་ངོ་བོ་གཅིག། །
དྲིང་འཛིན་ཉམ་པར་མི་རྟོག་པ། །
དེ་ལྟར་ངེས་འབྱེད་ཅ་མཐུན་ནི། །
ཚུང་དང་འབྲིང་དང་ཚེན་པོ་ཡིན། (༣༤) །

ཞེས་བྱ་བ་ལ། ཚུང་འབྲིང་དམིགས་པ་ནི་ཚོས་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་བ་མེད་པ་
དང་དཔའ་བར་འགྲོ་བ་ལ་སོགས་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་བརྒྱུ་བར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་
བ་ཡིན་ནོ། །ཉམ་པ་ནི་རང་གི་སློབ་ལས་དང་བསོད་ནམས་དང་ཕེ་ཤེས་
དང་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་སྣོབས་ཀྱིས་རྒྱན་གྱིས་བྱུང་བར་འཛིན་རྟེན་གྱི་ཁམས་
ཐམས་ཅད་དུ་སྐྱབ་པ་རི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་བྱེད་པ་འཇུག་པ་ཞེས་
བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །འབྲིང་གི་དམིགས་པ་ནི་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་དྲིང་
ངེ་འཛིན་དང་ལྷན་པའི་ཉམ་པ་འགྲོད་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ཉམས་ལྷང་ལྷོན་པར་...
མཚན་པ་འདི་ནི་ཚོས་ཉིད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །ཉམ་པ་ནི་ཉམ་པར་རྟོག་
པ་ཐམས་ཅད་མི་འཐད་པས་བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔའ་དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རང་གི་
ངོ་བོ་རྟོགས་པ་ལ་བདག་ནི་མཉམ་པར་བཞག་པའོ་སྐྱམ་པ་ལ་སོགས་པའི་...
ཤེས་པ་མི་འབྱུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །ཚེན་པོ་འི་དམིགས་པ་ནི་ཚོས་
ཉིད་ཀྱིས་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔའ་དྲིང་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་...
དུ་སྐྱིན་པ་དང་དོན་གསུམ་སན་རྒྱན་ངོ་བོ་གཅིག་པའོ། །ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།།
ཉམ་པ་ནི་ཚོས་ཐམས་ཅད་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་དྲིང་ངེ་འཛིན་ཉམ་པར་

མི་རྟོག་པ་ནི་ཐབས་དམ་པའི་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ། རྟོག་ལ་འཇིག་རྟེན་པའི་
 ཚོས་ཐབས་ཅད་ཀྱི་མཚོག་ཡིན་པའི་སྤྱིར་ཚོས་ཀྱི་མཚོག་ཅེས་བྱ་བ་དམིགས་
 པ་དང་ཞུས་པ་དང་ལྡན་པ་ཞུས་པ་གསུམ་མོ། །དམིགས་པ་མི་རྟོག་ལ་
 མོགས་པ། བདེན་པའི་རྟེན་ཅན། ཞེས་བྱ་བ་མ་གཏོགས་པར་དམིགས་
 པ་དང་ཞུས་པ་བྱུང་བར་ཅན་གྱི་ཚོས་ཅན་དང་ཚོས་རྫོང་པས་བརྗོད་པར་བྱ་
 བ་ཡིན་པར་དམིགས་པ་དང་ཞུས་པ་བྱུང་བར་ཅན་གྱི་ཚོས་རྫོང་པས་ཐབས་
 ཅད་ཀྱི་བརྗོད་པ་ནི། བྱུང་བར་བཞུགས་སྐོང་བ་དང་མི་སྐོང་བ་མ་གཏོགས་
 བར་འདི་དག་ལ་རྟོན་གྱི་བྱུང་བར་འགའ་ཡང་མེད་ཏེ་ཞེས་བྲགས་ལས་
 འགྲུབ་པའི་སྤྱིར་ཏོ། །ཞུས་པ་གཅིག་ཀྱི་ནི་ཚིག་ལེའུར་བྱས་པ་བཞེས་
 པའི་འོར་མ་དད་པ་བརྗོད་ཀྱང། མངོན་པར་ཞེན་པ་ལ་སོགས་པ་བཀག་
 པ་དང་ལྡན་པ་དག་དེ་ཁོ་ནར་སྐྱབ་པ་དང་དགག་པ་དང་བུལ་བར་འགྱུར་
 བའི་སྤྱིར་སྐྱབ་བསྐལ་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པར་གཏོགས་པ་ཁོ་ན་དམིགས་
 པ་དང་ཞུས་པར་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ་འོག་མ་དག་ལ་ཡང་དེ་བཞིན་ཀྱི་ཤེས་པར་
 བྱའོ། ། ༢༢.༢༧

ཞུས་པར་རྟོག་པ་བཞི་དང་ལྡན་པ་ཡང་རྟོན་གསལ་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 པར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སྲུ་བཅད་པ།

- བཞི་དང་དེ་ཡི་གཉེན་པོ་ཡིས། |
- བཟུང་བར་རྟོག་པ་ཞུས་པ་གཉིས། |
- མངོས་དང་སྤྱང་སོགས་ཀྱི་བྲག་གིས། |
- དེ་ནི་སོ་སོར་ཞུས་པ་དག། (༢༧) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བཟུང་བར་ཞུས་པར་རྟོག་པ་ཀུན་ནས་
 ཉེན་མངས་པའི་གཞིའི་རྟེན་ཅན་དང་གཉེན་པོའི་རྟེན་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་ཞུས་པ་
 བྱུང་བར་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ།

མཚན་ ེ—(སྲུ) རྟོག་པ་

གཉིས་ལ་མ་རིག་པ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བའི་སྤང་བོ་ལ་སོགས་པའི་རབ་དུ་
དབྱེ་བས་རྣམ་པ་དབྱུངོ། ༢༥

- རྣམ་དང་བདགས་པའི་རྟེན་ཅན་གྱིས། |
- འཛིན་པའང་རྣམ་པ་གཉིས་སུ་འདོད། |
- རང་དབང་བདག་སོགས་ངོ་བོ་དང་། |
- སྤང་སོགས་རྟེན་ལས་¹དེབཞིན་ནོ། (༢༥) |

ཞེས་བྱ་བ་ནི། གང་ཟླག་རྣམ་སུ་ཡོད་པ་དང་སྤྱིས་བྱ་བདགས་
 པར་ཡོད་པ་ལ་དམིགས་པའི་²འཛིན་པར་³རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡང་རྣམ་པ་
 གཉིས་ཡིན་ལ། བདག་རང་དབང་ཅན་དང་། སྤང་བོ་ལ་སོགས་པ་ལ་
 དམིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོ་སོར་དེ་རྣམ་རྣམ་པ་དབྱུངོ། དེ་ལ་མདོར་བསྡུས་
 པའི་དོན་ནི་འདི་ཡིན་དེ། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པའི་གཞིའི་རྟེན་ཅན། མ་
 རིག་པ་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་སྤང་བོ་དང་། མིང་དང་གཞུགས་
 ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། མཐའ་གཉིས་ལ་ཅགས་པ་དང་། ཀུན་ནས་
 ཉོན་མོངས་པ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བ་མ་ཤེས་པ་དང་། འབགས་པའི་ལམ་
 ལ་མི་གནས་པ་དང་། དམིགས་པ་དང་། བདག་ལ་སོགས་པ་དང་།
 རྣམ་པར་དག་པ་སྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་ལ། གཞུང་བར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་
 རྣམས་དང་། གཉེན་པོའི་རྟེན་ཅན། སྤང་བོ་དང་། རྐྱེ་བའི་སྐོ་དང་།
 རིགས་དང་། རྐྱེ་བ་དང་། རྩོད་པ་ཉིད་དང་། མ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པའི་
 དོན་དང་། མཐོང་བ་དང་། རྐྱོམ་པ་དང་། མི་སྐྱོབ་པའི་ལམ་ལ་
 གཞུང་བར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་རྣམས་དང་། གང་ཟླག་རྣམ་སུ་ཡོད་པའི་
 རྟེན་ཅན་བདག་རང་དབང་ཅན་དང་། གཅིག་སུ་དང་། ལྷ་དང་། ལྗ་
 བ་བོ་ལ་སོགས་པའི་བདག་དང་། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་། འདོད་
 ཅགས་དང་བྲལ་བ་དང་། མཐོང་བ་དང་། རྐྱོམ་པ་དང་། དོན་བྱས་

མཚན་ ེ—(ཉི) ལ་¹ (སྤྱ) པས་² པའི་³

བའི་རྟེན་ལ་འཛིན་པར་ནམ་པར་རྟོག་པ་ནམས་དང་། རྩིས་ལྷ་པར་གསུང་པར་
 ཡོད་པའི་རྟེན་ཅན་ལྷ་པོ་དང་། རྩི་མཚན་དང་། ཁམས་དང་། རྟེན་མིང་
 འབྲེལ་པར་འབྲུང་བ་དང་། རྟེན་པར་ལྷ་པོ་དང་། མཐོང་བ་དང་།
 རྩིས་པ་དང་། ལྷ་པོ་དང་། མི་རྩོམ་པའི་ལམ་ལ་འཛིན་པར་ནམ་པར་
 རྟོག་པ་ནམས་ཏེ། དེ་རྩིས་ལྷ་པོ་ནམ་པར་རྟོག་པ་བཞི་དང་འཛིན་པར་འབྲུང་
 བའི་ཅང་དང་མཐུན་པ་བཞི་པོ་གྲངས་བཞིན་ཏུ་རྩིས་པ་ཡིན་གོ། ༣༩

ཚིགས་སུ་བཅད་པ་སྐྱུར་བ་དང་མཐུན་པར་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་སྐྱུར་
 བ་སྐྱུར་ན་ཡང་དེའི་རྩིས་སུ་ལྷ་པོ་སྐྱུར་བ་ལྷ་པོ་དང་བཅས་ཏུ་འབྲུང་རོ་
 ཞེས་བཟུན་པའི་རྩིས་ཡང་མཐུན་གྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་

- སེམས་མི་འགོང་བ་རྟེན་ལ་སོགས། |
- ངོ་བོ་ཉིད་མེད་སོགས་རྩོན་ལྷོད། |
- དེ་ཡི་མི་མཐུན་རྩོགས་བོད་པ། |
- ནམ་པ་ཀུན་ཏུ་ཡོངས་འཛིན་ཡིན། (༣༠) |

ཞེས་ལྷ་པོ་བ་གསུངས་ཏེ། སེམས་མི་འགོང་ཞིང་མི་སྐྱུར་བ་ལ་
 སོགས་པའི་ཐབས་མཁས་པས་བསམ་པ་རྩིས་ལྷ་པོ་བཞིན་ཏུ་དེའི་པོ་མཐུན་
 དག་བདག་མེད་པ་ལ་སོགས་པར་རྩོན་པར་བྱེད་པ། མི་མཐུན་པའི་རྩོགས་
 ཀྱི་ཚོས་མེད་སྐྱེ་ལ་སོགས་པ་དང་མི་རྩན་པ་ནི་དགོ་བའི་བཤེས་མཚན་ཡིན་
 བས་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ཡིན་གོ། ༣༠

རྩིས་པ་དང་རྩིས་པ་ལ་འཛིན་པར་འབྲུང་བའི་ཅང་དང་མཐུན་པ་རྩིས་
 པ་ལྷ་པོ་དང་། མཐོང་བའི་ལམ་ལ་སོགས་པ་གཞན་ཡང་འབྲུང་བས་རྩིས་
 པའི་རྟེན་ཏུ་གྱུར་པ།

- རྟོགས་པ་ཡི་མི་ཚོས་རྒྱལ་དང་། |
- མཚན་པོ་དང་མི་སྐྱོང་བ་དང་། |
- དེ་དག་ཡོངས་སུ་གསུགས་པ་དང་། |
- ཤེས་པ་རྩིས་པ་རྩིས་པ་ཅས་པ་དང་། (༣༡) |

སྐྱོམ་མ་ཐུན་མོང་མིན་ཉིད་དང་། །
 གཞན་གྱི་དོན་གྱི་གོ་ངེས་དང་། །
 ཡི་ཤེས་རྩོམ་བ་མི་མངའ་བར། །
 འཇུག་པའི་དོན་ལ་རོགས་ཤེས་བྱ། (3e) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ། །རི་ཞིག་དང་པོར་འཇིག་རྟེན་པའི་ངེས་
 པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་བ་ཉམས་སོ། །དེའི་འོག་དུ་འཇིག་རྟེན་ལས་
 འདས་བ་མཐོང་པའི་ལམ་དང་སྐྱོམ་པའི་ལམ་དག་གོ། །དེའི་འོག་དུ་དེ་
 དག་སྐྱེས་པའི་རྩོབས་ཀྱིས་རྒྱན་པོ་རྒྱུད་བ་དང་སྐྱོ་འཕར་བཅད་བ་རྣམ་དུས་...
 མཉམ་དུ་གཉེན་པོ་དང་མི་མཐུན་པའི་སྐྱོགས་སྐྱེ་བ་དང་འགག་བ་དག་གོ།
 དེའི་འོག་དུ་དེ་དག་མི་དམིགས་པས་དེ་དག་སྐྱེ་བ་དང་འགག་བ་དང་ལྷན་...
 པའི་ཉམས་པར་རྟོག་བ་སྤངས་པའོ། །དེའི་འོག་དུ་སྐྱོན་གྱི་སྐྱོན་ལས་
 དང་སྐྱིན་པ་ལ་སོགས་བ་ཐབས་ལ་མཁས་པའི་རྩོབས་ཀྱིས་འཁོར་བ་དང་ལྷ་
 འན་ལས་འདས་བ་ལ་མི་གནས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་སོ། །
 དེའི་འོག་དུ་དེ་དག་སྐྱེས་པས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་བ་དང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་...
 པའི་ཚོས་སོ། །དེའི་འོག་དུ་བསམ་བ་རི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་གཞུག་བ་ལ་ལྷེས་
 པོར་དགོངས་པའི་སྐྱོན་མ་ཐེག་བ་གསུམ་གྱི་ལམ་ལ་དགོད་པའི་མཚན་ཉིད་...
 ཀྱི་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་གོ་ངེས་མོ། །དེའི་འོག་དུ་འཁོར་བ་རི་སྤྱིད་པར་
 མཚན་མ་མེད་ཅེང་རྒྱན་གྱིས་ལྷུབ་པར་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་ཡི་ཤེས་འཇུག་པའི་...
 ལྷུང་དེ། འདི་ནི་གོ་ངེས་ཡིན་ནོ། །འདིས་ཀྱང་སྐྱེས་བུའི་དོན་ཐམས་
 ཅད་ཐུན་སུམ་ཚོགས་བ་ཡིན་ནོ། །རྒྱུབ་པའི་ཚོས་ཀྱི་གནས་སྐབས་ཐ་དང་
 པའི་བྱེ་བྲག་གིས་བྱང་རྒྱབ་སེམས་དཔའ་ཉམས་བ་བཅུ་གསུམ་པོ་རི་སྐད་དུ་...
 བཤད་པའི་ཚོས་ཀྱི་གཞིར་གྱུར་པའི་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཁོ་ན་ལ་
 རོགས་ཞེས་བསྟན་དོ། ། 3e

མཚན ཅ—(སྐ) སོགས་བ་ལ་¹

གལ་ཏེ་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཁོ་ན་འབགས་པའི་ཚོས་རྟོགས་པར་འགྱུར་བའི་
 ལྷོ་ཡིན་པའི་སྤྱིར་དཔེ་བཟུང་ཉིད་ཅན་གྱི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལྷན་མེད་...
 བའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་དུ་གནས་པའི་རིགས་ཡིན་ན།
 འོན་ཀྱི་དེའི་ཚེ་དེ་མི་སྤྱིར་གནས་པ་ཡིན་པའི་སྤྱིར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་...
 ཁོ་ན་མ་ཡིན་ལོ་སྟེན་པའི་སྤྱོད་ལོ་སྤོང་དམན་པའི་དོར་རྟོགས་པ་བསྐྱེད་ནས་པར་...
 སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སྲུ་བཅད་པ།

ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་དབྱེར་མེད་སྤྱིར། |
 རིགས་ནི་ཐ་དད་རྒྱང་མ་ཡིན། |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ། །རྗེ་ལྷན་ཉན་ཐོས་ཀྱི་ཐོག་པ་ལ་སོགས་
 བའི་རྟོགས་པའི་རིམ་གྱིས་དམིགས་པ་དེ་བཞིན་དུ། འབགས་པའི་ཚོས་
 རྟོགས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལྷུང་དོ་བོར་རྣམ་པར་འཛོག་
 བའི་སྐོར་ནས་རིགས་ཉིད་དུ་ཐ་སྟེད་འདོགས་སོ། །ཞེས་བྱ་བའི་ལན་ཞིག་
 ཀྱང་གཟིགས་མེད་ཀྱི། སྐྱ་ཚོས་ཉིད་དུ་འཛོག་རྟེན་པའི་དངགས་ཀྱིས་ལན་
 གཞན་དུ།

རྟེན་པའི་ཚོས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་གིས། |
 དེ་ཡི་དབྱེ་བ་ཡོངས་སྲུ་བརྗོད། (༧༠) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དཔེར་ན་འཛིན་པ་གཅིག་ལས་མངོན་
 པར་གྱུ་བ་ཅིང་མེ་སྐྱེ་གཅིག་གིས་སོ་བདང་བའི་རྟེན་བྱས་པ་ལ་སོགས་པ། རྟེན་
 པ་སྐྱེང་མི་དང་ཡི་ཁར་ལ་སོགས་པའི་སྐོར་ཉིད་ཀྱིས་ཐ་དད་པ་དེ་བཞིན་དུ།
 རྟེན་པའི་ཚོས་ཐོག་པ་གསུམ་གྱིས་བསྐྱེས་པ། རྟོགས་པར་བྱ་བ་ཐ་དད་པ་
 ཉིད་དོ་ཞེས་བསྟན་དོ། །༧༠

རྗེ་སྐད་བཤད་པའི་རྒྱུ་བ་པའི་རྟེན་གྱི་དམིགས་པ་གང་ཡིན་ཞེ་ན།
 དམིགས་པ་ཚོས་རྣམས་ཐམས་ཅད་དེ། |
 དེ་ཡང་དག་ལ་སོགས་པ་ཡིན། |

འཇིག་རྟེན་པ་ཡི་རྟོགས་པ་དང་། |

གང་དག་འཇིག་རྟེན་འདས་འདོད་དང་། (༧) |

ཟག་བཅས་ཟག་པ་མེད་ཚོས་དང་། |

གང་དག་འདུས་བྱས་འདུས་མ་བྱས། |

སློབ་མ་ལྷན་མོང་ཚོས་ནམས་དང་། |

གང་དག་ལྷུང་བའི་ལྷན་མོང་མིན། (༨) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དེ་ཞིག་དང་བོར་སྦྱིར་དགོ་བ་དང་མི་

དགོ་བ་དང་ལྷང་དུ་མ་བཟུན་པ་ལྟེ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དགོ་སྦྱིར་གི་ཚུལ་ཉིད་...

དང་སློབ་གཙོད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་ལྷང་དུ་མ་བཟུན་བའི་ལྷན་གྱི་ལས་ལ་

སོགས་པའོ། །དེའི་འོག་དུ་དེ་དག་ཉིད་ལ་འཇིག་རྟེན་པ་ལ་སོགས་པ་

ནམ་པ་གཉིས་པོའི་དབྱེ་བ་བཞི་ཉིད་ཀྱིས་ལྷག་མ་ནམས་ཏེ་གྲངས་བཞིན་དུ་

བྱིས་པའི་སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་དང་འབྲེལ་བའི་སྤང་བོ་ལྟ་དང་། འཕགས་

བའི་སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བཟུས་བའི་བསམ་གཏན་བཞི་དང་། བདག་

དུ་ལྟ་བའི་གཉེན་པོ་མ་ཡིན་པའི་ཉེ་བར་ལེན་བའི་སྤང་བོ་ལྟ་དང་། དེར་

ལྟ་བའི་གཉེན་པོ་དེན་པ་ཉེ་བར་གཞག་པ་བཞི་དང་། རྒྱ་དང་རྒྱེན་ལ་

རག་ལས་པ་འདོད་པའི་ཁམས་ལ་སོགས་པ་དང་། རྒྱ་ལ་མི་ལྟོས་པ་དེ་

བཞིན་ཉིད་དང་། འཕགས་པའི་སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྒྱུད་ལ་འདུང་བའི་

བསམ་གཏན་བཞི་དང་། ཡང་དག་བར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྒྱུད་

ལ་འདུང་བའི་ཚོས་ཅན་སྟོབས་བཅུ་ལྟེ། དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་ཚོས་ཐམས་

ཅད་རི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རྟོགས་པའི་རིམ་གྱིས་དམིགས་པས་ན། དམིགས་

པ་ནམ་པ་བཅུ་གཅིག་གོ། ༧.༧

དམིགས་པ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སྐྱུལ་བའི་ཚེད་དུ་བྱ་བ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། ཚེད་

དུ་བྱ་བ།

མཚན་ ེ—(ཉི) ཉིད་འཇིག་རྟེན་

སེམས་ཅན་ཀུན་མཚམས་ཉིད་སེམས་དང་། |
 སྡོང་དང་རྟོགས་དང་གསུམ་པོ་ལ། |
 ཚེན་པོ་གསུམ་གྱི་དང་འབྲུང་གི |
 ཚེན་ཏུ་བྱ་བ་འདི་ཤེས་བྱ། (༧༩) |

ལེས་བྱ་བ་གསུངས་སོ། །ནམ་བུ་ཐམས་ཅད་ཏུ་རྣམ་པ་བམས་ཅད་མཆིན་
 པ་ཉིད་ཡོངས་སུ་ཤེས་པའི་རྩོམ་པ་འབྲུང་བར་འབྲུང་བའི་སངས་རྒྱས་བྱང་...
 རྒྱལ་སེམས་དབང་རྣམས་ཉིད་གྱི། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་སེམས་ཅན་ཀུན་
 གྱི་མཚམས་ཉིད་གྱི་སེམས་ཅན་ཚེན་པོ་ཉིད་དང་། སྡོང་བ་ཚེན་པོ་ཉིད་དང་།
 རྟོགས་པ་ཚེན་པོ་ཉིད་གྱི་དབང་ཏུ་བྱས་ཏེ། དེ་རྣམས་རྒྱལ་བ་ལ་འཇུག་པ་
 རེད་སྤྱིར་ཚེན་པོ་ཉིད་གསུམ་དང་ལྷན་པས་ཚེན་ཏུ་བྱ་བ་གསུམ་ཏུ་ཤེས་པར་...
 བྱུང་།། ༧༩

དེ་རྣམས་རྒྱལ་བ་པའི་རྟོན་ཏུ་བྱུང་བ་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས། དེའི་
 དང་གི་ངོ་པོ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ལུལ་ལ་
 རྒྱུར་དུ་བའི་རྩོམ་གྱི་རྟོན་ཅན་དང་རྣམ་པ་ཀུན་མཚམས་པར་རྩོགས་པར་རྟོགས་
 པ་ལ་སོགས་པ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་རྣམ་པ་བཞི་ལ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་རེ་
 ར་ཞེས་པ་རེ་ཏུ་བྱིན་པ་དུག་གི་རྟོན་ཅན་གྱི་བྱ་བ་ལྟེ་རྒྱལ་བ་ལྟེ། དེ་རྣམས་
 རྩོམ་པ་བཞིན་ཏུ་སྡོང་བ་དང་མཚོང་བ་དང་རྩོམ་པ་དང་ལྷན་པར་གྱི་ལམ་གྱི་
 རོ་པོ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱལ་བ་པའི་མཚན་ཉིད་པོ་ཚ་དང་འཇུག་པ་དང་ཚོགས་དང་ངེས་...
 པར་འབྲུང་བ་རྣམས་ཀྱི་ནང་ནས་བཙོན་འབྲུས་གྱི་ངོ་པོ་ཉིད་ཀྱིས་དང་པོ་གོ་...
 མཚན་རྒྱལ་བ་གསུངས་པ།

དེ་དག་སོ་སོར་རྒྱན་ལ་སོགས། |
 རྣམ་པ་དུག་ཏུ་བསྐྱས་པ་ཡིས། |

མཚན་ ེ—(ཉི) གསུངས་སོ། (སྟེ) ཀྱི་ཚེན་པོ་

ག་ཚཱི་རྒྱལ་པ་གང་ཡིན་དེ།

དུག་ཚན་དུག་གིས་རི་བཞིན་བཤད། (༧༧) །

ཅེས་བུ་བ་ཡིན་དེ། ཚོས་ཀྱི་རྒྱུན་པ་ལ་སོགས་པ་རྒྱུན་པར་བྱེད་
 པ་ན། ཉན་ཐོས་ཀྱི་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་སྐོང་བ་དང་། ལྷོ་ལོ་
 བསམས་ཅད་ཀྱིས་མི་རྒྱན་པར་རྒྱ་བ་ཉིད་བཟོད་པ་དང་། འདུན་པ་རྒྱེད་པ་
 དང་། ཐེག་པ་གཞན་དང་མ་འདྲེས་པའི་ཅེ་གཅིག་པ་ཉིད་དང་། ལྷ་ན་
 མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་བསྐྱོད་པ་ནམས། ལོ་རིམ་
 བཞིན་དུ་རྒྱུན་པར་བུ་བ་ལ་སོགས་པ་མི་དམིགས་པའི་གོ་ཚུལ་ཉིད་ཀྱིས་བྱེད་
 པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་ཆུལ་ཁྲིམས་སྲུང་བར་བྱེད། བཟོད་པ་རྫོགས་པར་
 བྱེད། བཟོན་འགྲུས་ཚོམ། བསམས་གདན་རྒྱབ། ལེས་རབ་རྒྱེས་པར་
 བྱེད་དོ། དེ་ལྟར་རྒྱུན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་རྒྱུན་པ་སོ་སོར་རྒྱུན་
 པ་ལ་སོགས་པ་བསྐྱུས་པས་ན་དུག་ཚན་དུག་གིས་ནམ་པ་མས་ཅུ་ཅུ་དུག་
 ཡིན་མོད་ཀྱི་རྒྱུན་པ་ལ་སོགས་པ་དུག་ཚོས་མཐུན་པའི་སྤྱིར་གོ་ཚུལ་རྒྱལ་བ་
 ནམ་པ་དུག་གོ། ༧༨

བས་པོ་གཉིས་པ། དེ་ལྟར་གོ་བཞེས་པ་ལ་འཇུག་པ་འདྲུང་བས།
 གཉིས་པ་འཇུག་པའི་རྒྱབ་པ།

- བསམས་གདན་གཞུགས་མེད་རྒྱུན་སོགས་དང་། །
- ལམ་དང་བུམས་ལ་སོགས་པ་དང་། །
- དམིགས་པ་མེད་དང་ལྷན་པ་དང་། །
- འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པ་དང་། (༧༩) །
- ཆེད་དུ་བུ་དང་མངོན་ལེས་དུག །
- ནམ་ཀུན་མཆུན་པའི་ཆུལ་ལ་ནི། །
- འཇུག་པའི་རྒྱལ་བ་ཐེག་ཆེན་ལ། །
- འཁོག་པ་ཡིན་པར་ལེས་པར་བུ། (༨༠) །

ལེས་བྱ་བ་གསལས་ཏེ། བསམ་གཏན་དང་གཞུགས་མེད་པའི་
 ལྷོན་པར་འརྱལ་བ་དང་། ལྷོན་པ་ལ་སོགས་པ་པ་རོལ་དུ་སྦྱོན་བ་དུག་
 དང་། མཐོང་བ་དང་སྐྱོན་པ་དང་། མི་སྐྱོབ་བ་དང་རྒྱུད་པར་གྱི་ལམ་
 དང་། ཚད་མེད་པ་བཞི་དང་། མི་དམིགས་པ་དང་ལྷན་བ་དང་། དངོས་
 པོ་ཐོས་མེད་ལ་འཁོར་གསལ་དག་པ་དང་། མེད་དུ་བྱ་བ་དང་། མངོན་
 པར་ཤེས་བ་དུག་དང་། ལྷན་པ་ཐོས་མེད་མཆོན་བ་ཉིད་དག་ལ་ཡང་
 དག་པར་གནས་པའི་མཚན་ཉིད་ནི། ཐོག་པ་ཚེན་པོ་འོ་ཚོས་མཐུན་དག་
 གཞོན་པའི་ངོ་པོ་ཉིད་ཡིན་པས་འརྱལ་པའི་སྐྱུ་བ་བ་ལྷན་བ་དགའོ།། ལ།.༤༦

དེ་ལྟར་འརྱལ་པར་བྱས་པ་ལ་ཚོགས་སྐྱེ་བས་གསལ་བ་ཚོགས་ཀྱི་

སྐྱུ་བ་པ།

- བཅེ་དང་སྦྱོན་ལ་སོགས་པ་དུག |
- ཞི་གནས་སྐྱུ་བ་མཐོང་བཅས་པ་དང་། |
- རྒྱུད་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་གང་དང་། |
- ཐབས་ལ་མཁས་པ་གང་ཡིན་དང་། (༤༧) |
- ཡོ་ཤེས་དང་མི་བསོད་ནམས་དང་། |
- ལམ་དང་གཞུངས་དང་ས་བཅུ་དང་། |
- གཉེན་པོ་ཚོགས་ཀྱི་སྐྱུ་བ་པ་ཡི། |
- རིམ་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ། (༤༨) |

ལེས་བྱ་བ་གསལས་ཏེ། ལྷོན་རྗེ་ཚེན་པོ་དང་། ལྷོན་བ་དང་།
 ཚུལ་ཁྲིམས་དང་། བཟོད་པ་དང་། བཚོན་འཇུགས་དང་། བསམ་གཏན་དང་།
 ཤེས་རབ་དང་། ཞི་གནས་དང་སྐྱུ་བ་མཐོང་དང་། རྒྱུད་དུ་འབྲེལ་བའི་
 ལམ་དང་། ཐབས་མཁས་པ་དང་། ཡོ་ཤེས་དང་། བསོད་ནམས་དང་།
 མཐོང་བ་ལ་སོགས་པའི་ལམ་དང་། ཚོགས་ལ་སོགས་པའི་གཞུངས་དང་།

མཚན་ བ།—(སྐྱེ) པོ་འོ་¹

ས་དང་གཉིས་པོ་རྣམས་མི་དམིགས་པས་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་བདེན་པ་ལས་མི་.....
 འདྲ་བར་ཐོག་པ་ཆེན་པོ་འི་དོན་མཐའ་དག་ལྷུབ་པས་སྤྱིར་རྗེ་ལ་སོགས་པ་
 འདི་དག་གིས་ཡང་དག་པར་འབྱུང་བའི་ངོ་བོས་བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ་འཇིག་²
 པར་བྱེད་པའི་སྤྱིར་ན་སྤྱིར་རྗེ་ཆེན་པོ་ལ་སོགས་པ་གི་ཚོགས་ཡིན་པས་.....
 ཚོགས་ཀྱི་སྐྱབ་པ་ནམ་པ་བཅུ་བདུན་ནོ།།

དེ་ལ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མི། ཉང་དང་། སྤྱི་དང་། དེ་གཉིས་
 ཀ་དང་། སྤོང་པ་དང་། ཆེན་པོ་དང་། དོན་དམ་པ་དང་། འདུས་
 བྱས་དང་། འདུས་མ་བྱས་དང་། མཐའ་ལས་འདས་པ་དང་། ཐོག་མ་
 དང་ཐ་མ་མེད་པ་དང་། དོར་བ་མེད་པ་དང་། རང་བཞིན་དང་། ཚོས་
 ཐམས་ཅད་དང་། *རང་གི་མཚན་ཉིད་དང་། མི་དམིགས་པ་དང་། དངོས་
 པོ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་། དངོས་པོ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པ་དང་།
 རང་གི་ངོ་བོ་དང་། གཞན་གྱི་ངོ་བོ་སྤོང་པ་ཉིད་ཀྱི་བྱེ་བྲག་གིས་ནམ་པ་
 པ་ཉི་ཤུ་འོ། །འདིར་སྐྱུས་པ།

- ཉང་དང་སྤྱི་ངོ་བོ་རྣམས་དང་གི། |
- གཉིས་དང་སྤོང་པའི་དངོས་པོ་དང་། |
- སྤོགས་དང་ལྷུ་འགྲུ་འདས་ལས་དང་། |
- ཀུན་ལས་སྐྱེས་དང་ཅིག་ཤོས་དང་། |
- མཐའ་འདས་ཐོག་མ་དོར་བ་མེད། |
- རང་བཞིན་དང་གི་ཚོས་ཀུན་དང་། |
- ཚོས་སྐྱེ་ལ་སོགས་འདས་སོགས་དང་། |
- ཐམས་དང་ཅིག་ཤོས་ངོ་བོ་དང་། |
- མཐའ་དང་སྤོང་པ་ཞེས་བྱ་དང་། |
- ཚོས་ཀྱི་གཞན་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད། |

མཚན་ འོ།—(སྐ) བསྐྱབ་¹ (སྤོ) འཇིག་² (ཉི) མཚན་ཉིད་དང་³

རང་རང་དོ་བོས་སྒྲོང་པའི་སྒྲིང་།

སྒྲོང་བ་ཉི་དེ་ཉི་ཉི་ཤུར་འདོད། ༧༧.༧༨

ས་ཡི་ཚོགས་ལ་ས་གང་གི་ཡོངས་སུ་སྒྲོང་བར་འགྱུར་བའི་ཚོས་གང་དག་ཡིན་པ་དེ་དག་བརྟན་པའི་སྒྲིང་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་ཉི་ཤུ་ཙམ་གསུམ་གསུངས་པ།

ཡོངས་སུ་སྒྲོང་བ་ནམ་བུ་ཡིས།

ས་ཉི་དང་པོ་འཕྲོབ་འགྱུར་དེ།

བསམ་དང་མཉམ་པའི་དངོས་ཉི་དང་།

སེམས་ཅན་ནམས་ལ་སེམས་མཉམ་ཉི་དེ། (༧༩) །

གཏོང་དང་བཤེས་གཉེན་བརྟེན་པ་དང་།

དམ་ཚོས་དམིགས་པ་ཚོལ་བ་དང་།

དུག་དུ་ངེས་འགྱུར་སེམས་ཉི་དང་།

སངས་རྒྱས་སྐྱེ་འདོད་དགའ་བ་དང་། (༨༠) །

ཚོས་སྒྲོན་པ་དང་བདེན་པ་ཡི།

ཚོག་ཉི་བུ་པ་ཡིན་པར་འདོད།

འདི་དག་རང་བཞིན་མི་དམིགས་པས།

ཡོངས་སུ་སྒྲོང་བར་ཤེས་པར་བྱ། (༨༡) །

ཞེས་བྱ་བ་མི། རིམ་པ་རྗེ་ལ་བཞིན་གཞི་ཐམས་ཅད་ལ་གྲུ་གྲུ་མེད་པའི་བསམ་པ་དང་། རང་དང་གཞན་གྱི་དཔོས་པ་ལ་ཕན་པ་ཉི་དང་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སེམས་གཅིག་པ་ཉི་དང་། བདོག་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་གཏོང་བ་དང་། དཔེ་བའི་བཤེས་གཉེན་མགྲུ་བར་བྱེད་པ་དང་། ཐེག་པ་གསུམ་དུ་གཏོགས་པའི་དམ་པའི་ཚོས་ཀྱི་

མཚན་ ཅེ—(སྒྲི) ལྟར་¹

དམིགས་པ་འདྲ་བ་དང་། རྒྱུ་ཉེ་གནས་པ་ལ་མངོན་པར་མི་དགའ་བ་
 དང་། རྒྱ་ན་མེད་པའི་སངས་ལྷན་གྱི་སྐུ་འདྲོད་པ་དང་། དམ་བའི་ཚོས་
 རབ་དུ་སྟོན་པ་དང་། དཔེན་པར་སྐྱོ་བ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་མཚན་
 ཉིད་ཀྱི་ཚོས་བཅས་ནས་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་བསྐྱེད་པར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་སྤྱིར།
 ཡོངས་ས་སྐྱོང་བའི་སྐུའི་ཁྱད་པར་ངོ་བོ་ཉིད་མི་དམིགས་པས་ཁྱད་པར་དུ་
 བསྐྱེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཡོངས་སྐྱོང་བ་དག་ཁོ་ནས་ས་དང་བོ་རབ་དུ་.....
 དགའ་བ་འཕྱོལ་བ་ཡིན་ནོ།། (༤༡-༤༢)

- རྒྱལ་བྱིས་སྐྱོང་བ་གཞོན་པ་བཞོན། |
- རབ་དུ་དགའ་དང་སྤྱིར་བཅེ་མེ། |
- བཀུར་ཉི་རྒྱ་མ་ལ་གུས་ཉེ། |
- བསྐྱེད་པ་སྐྱོན་ལ་སོགས་ལ་བཅོམ། (༤༣) |

ཞེས་བྱ་བ་ནི། དགེ་བའི་ཚོས་དང་སེམས་ཅན་གྱི་རོན་བྱ་བ་དང་།
 སྐྱོ་བའི་རྒྱལ་བྱིས་སྐྱོང་དང་། གཞན་གྱི་སེན་པ་བསྐྱེད་པ་དྲན་པ་དང་། གཞན་
 ཀྱིས་གཞོན་པ་བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་བཞོན་པ་དང་། དགེ་བའི་ཚོས་སྐྱབ་
 པ་ལ་འཕྱོད་པ་མེད་པ་དང་། སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ལ་བསྐྱེད་པ་དང་། མཁན་
 བོ་ལ་སོགས་པ་ལ་འདྲུད་པ་དང་། དགེ་བའི་བཤེས་པ་ཉེ་གནས་པས་ཉེ་
 བའི་ཚོས་སྐྱབ་པ་དང་། སྐྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྐྱོན་པ་དུག་ལ་
 སྐྱོ་བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་ས་སྐྱོང་བ་སྐྱོང་བ་ཞེན་ཡོངས་ས་སྐྱོང་བ་...
 བསྐྱེད་པའི་ཁྱད་པར་ནས་པ་བསྐྱེད་ཀྱིས་ས་གཉིས་པ་དྲི་ས་མེད་པ་འཕྱོལ་བ་
 ཡིན་ནོ།། ༤༣

- ཐོས་པས་མི་ངོམས་ཉིད་དང་ནི། |
- ཟང་ཟིང་མེད་པར་ཚོས་སྐྱོན་དང་། |
- སངས་ལྷན་ཞིང་ཀུན་སྐྱོང་བ་དང་། |
- འཁོར་བས་ཡོངས་ས་མི་སྐྱོད་དང་། (༤༣) |

ངོ་ཚ་བླེལ་ཡོད་ཅེས་བྱ་བ། |
རྣམ་མེད་བདག་ཉིད་དེ་ནམ་ལྔ། |

ཞེས་བྱ་བ་ནི། དམ་བའི་ཚོས་མཉན་བས་ངོམས་མི་ཤེས་པ་དང་།
རྣེད་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་རྣམས་ལ་མེད་པའི་སེམས་ཀྱིས་དམ་བའི་ཚོས་རབ་ཏུ་རྩོན་པ་
དང་། རང་གི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་རྟེན་དང་བརྟེན་པ་ཀུན་ཏུ་སྦྱོང་བ་དང་།
ཕན་བདགས་བའི་སེམས་ཅན་གྱི་མཐུན་པ་ལ་སོགས་པ་མཐོང་བས་ཡོངས་...
ས་མི་སྦྱོང་བ་དང་། རང་དང་གཞན་ལ་རྩོས་ནས་མི་དགེ་བའི་ཚོས་མི་བྱེད་
པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་ནམ་ལ་ལྔ་བོ། ལྷ་མ་བཞིན་
དུང་བོ་ཉིད་དུ་མི་རྟོག་པས་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བ་བྱས་པས་ས་གསལ་བ་འོད་...
བྱེད་པ་རྟོགས་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༩

ནགས་གནས་འདོད་ཚུང་ཚོག་ཤེས་དང་། | |
རྒྱངས་པ་ཡང་དག་སྟོམ་¹ བསྟེན་དང་། (༡༦) |
བསྐྱབ་པ་ཡོངས་སུ་མི་གཏོང་དང་། | |
འདོད་པ་ནམས་ལ་སྦྱོང་བ་དང་། | |
མུ་ངན་འདས་དང་བརྟོག་ཀུན་གཏོང་། | |
མི་ལྷམ་པ་དང་རྣམ་པ་མེད། (༡༧) |

ཅེས་བྱ་བ་ནི། དགོན་པར་གནས་པ་དང་། རྣེད་པ་མ་ཐོབ་པ་
ལ་མའོན་པར་འདོད་པ་མེད་པ་དང་། རྣེད་པ་ཐོབ་པ་ལ་རྣམས་པར་དོན་དུ་
གཉེར་བ་མེད་པ་དང་། བསོད་སྟོམས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་རྒྱངས་པའི་
ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པར་སྟོམ་པ་དང་། བསྐྱབ་པ་རྒྱངས་པ་སྟོག་ལ་སོགས་
པའི་སྦྱིར་ཡང་ཡོངས་སུ་མི་གཏོང་བ་དང་། འདོད་པའི་ཡོན་ཏན་ལ་ཉེས་
དམིགས་སུ་རྣམས་སྦྱོང་བ་དང་། གདུལ་བྱ་དང་འཚོམ་པར་མུ་ངན་ལས་

མཚན་ ཅེ—(སྟོ) རྟེན་¹

འདས་པ་ལ་གཞིལ་བར་བྱེད་པ་དང་། བདེག་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་
གདོང་བ་དང་། དག་པ་རྒྱལ་བ་ལ་སེམས་མི་ལྷན་པ་དང་། དངོས་པོ་
ཐམས་ཅད་ལ་མི་ལྷ་བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་སུ་སྤོང་བ་ལྡན་པ་ལྟ་བུ་
རྣམ་པ་བཟུས་སུ་བཞིན་པ་འོད་འཕྲོ་བ་ཅན་གཞན་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༤.༡༣

འདྲིས་དང་ཁྲིམ་ལ་འབྲེན་པ་དང་། |
འདྲ་འཛིན་གྱུར་བའི་གནས་དང་ནི། |
བདག་བསྟོད་གཞན་ལ་བརྟེན་པ་དང་། |
མི་དགོ་ལས་ཀྱི་ལས་བཟུ་དང་། (༡༤) |

རྫོམ་པས་ཁྲེངས་དང་ཕྱིན་ཅི་ཡོག |
སྤོང་ན་དང་ནི་ཉོན་མོངས་བཟོད། |
བཟུ་བོ་འདྲི་ནི་རྣམ་སྤངས་ན། |
ས་ལྷ་བ་ནི་ཡང་དག་འཕྲོག། (༡༥) |

ཅེས་བྱ་བ་ནི། རྗེད་པ་ལ་སོགས་བའི་དོན་དུ་རབ་དུ་བྱུང་བ་ལ་
སོགས་པ་དང་འབྲོགས་པ་དང་། དད་པ་ཅན་གྱི་ཁྲིམ་ཉེ་བར་མི་སྟོན་བ་
དང་། རྗེ་བོ་མང་བོ་འི་གྲོང་ལ་སོགས་པ་དང་། བདག་ལ་བསྐྱབས་པ་
དང་། གཞན་ལ་སྟོད་པ་དང་། མི་དགོ་བའི་ལས་ཀྱི་ལས་བཟུ་དང་། ཐོས་
བ་ལ་སོགས་པས་རྫོམ་ཞིང་གཞན་ལ་མི་འདུད་¹པ་དང་། དག་པ་དང་མི་
དགོ་བ་ལ་བརྗོལ་ཉེ་མའོན་པར་ཞེན་བ་དང་། འོག་བར་ལྷ་བ་ལ་སོགས་
པ་རྗོལ་གྲོས་ངན་པ་དང་། འདྲོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉོན་མོངས་པ་ཐམས་
ཅད་ལ་སྤོགས་པར་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་བཟུ་རྣམ་
པར་སྤོང་ཞིང་བརྗོལ་བའི་ཚོས་དོན་གྱིས་འབངས་པ་ཡོངས་སུ་སྤོང་བ་རྣམ་
པ་བཟུས་སུ་མ་བཞིན་དུ་ས་ལྷ་བ་སྤྱང་དགའ་བ་འཕྲོག་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༤.༡༣

མཚན་ ཅེ—(ཉི) འདྲས་¹

ལྷོན་དང་ཚུལ་ཁྲིམས་བརྗོད་བཙུན་འགྲུམ། |
 བསམས་གདན་གྲེས་རབ་རབ་རྫོགས་བས། |
 ལྷོལ་མ་དང་ཉི་བམེ་ཅུ་ལ། |
 དགའ་དང་སྐྱབ་བའི་སེམས་སྤོང་¹བས། (༥༤) |
 བསྐྱེད་མ་ཉི་ལྷན་བདེག་པ་ཀུན། |
 བདང་ཡང་མི་དགའ་མེད་པ་དང་། |
 དབུལ་ཡང་སྤོང་བ་མི་སྤོང་བས། |
 ས་ཉི་རྒྱལ་པ་ཡང་དག་འཕོག། (༥༥) |

ཅེས་བྱ་བ་ནི། བ་རོལ་དུ་སྤྱིན་བ་རྒྱལ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ཉན་
 བོས་དང་རང་སངས་སྐྱེས་ལ་འདྲོད་པ་དང་། དོ་བོ་ཉི་ལྷ་ཉི་ལྷ་གསུམ་པ་ལ་
 སྐྱབ་པ་དང་། སྤོང་བ་བོ་ཉི་སྤྱི་བོས་བསྐྱེད་མ་ཉི་ལྷན་བ་དང་། བདེག་
 པ་ཐམས་ཅད་རང་གི་རང་གིས་གདོད་བར་ལྷགས་པ་ལ་མི་དགའ་བ་དང་།
 བཤེན་ཡང་སྤོང་བའི་སྤྱི་བོ་སྤོང་བའི་སེམས་སྤོང་བ་སྤྱི། དེ་ལྟ་བུའི་ཡོངས་
 སུ་སྤོང་བ་བཅུ་གཉིས་ཀྱིས་སྤྲ་ས་བཞིན་དུ་ས་རྒྱལ་པ་མངོན་དུ་བྱུང་བ་ཀུན་...
 གས་པར་འགྲུར་བ་ཡིན་ནོ།། ༥༤.༥༥

བདག་དང་སེམས་ཅན་འཛིན་པ་དང་། |
 སྤོག་དང་གང་ཟག་ཅད་དུག་དང་། |
 མཚན་མ་རྒྱ་དང་སྤྱང་པོ་དང་། |
 ཁམས་དང་སྐྱེ་མཆེད་དག་དང་ནི། (༥༦) |
 ཁམས་གསལ་བོ་ལ་གནས་དང་ཆགས། |
 སེམས་ནི་ཀུན་དུ་ལྷན་པ་དང་། |
 དཀོན་མཆོག་གསལ་དང་ཚུལ་ཁྲིམས་ལ། |
 དེ་ལྟ་བུ་ཡི་མངོན་ཞེན་དང་། (༥༧) |

མཚན་ ི—(སྤོ) སྤྱངས་བ་¹

ལྷོང་པ་ཉིད་ལ་ཚོད་པ་དང་། |
 དེ་དང་འགལ་བའི་ཉེས་པ་ནི། |
 ཉི་ཤུ་གང་ལ་ནམ་ཆད་པ། |
 དེ་ཡིས་ས་ནི་བརྟན་པ་འཕོབ། (62) |

ཅེས་བྱ་བ་ནི། བདག་དང་། སེམས་ཅན་དང་། སྐྱུ་དང་། གང་
 ཟག་དང་། ཆད་པ་དང་། དྲག་པ་དང་། མཚན་མ་དང་། སྐྱུ་དང་།
 སྤང་བོ་དང་། ཁམས་དང་། རྩེ་མཚེད་དང་། ཁམས་གསུམ་པོ་ལ་
 བཞན་པ་དང་། ཆགས་པ་དང་། སེམས་ཀུན་ཏུ་ལྷུ་པ་དང་། སངས་
 རྒྱུས་དང་། ཚོས་དང་། དག་འདུན་དང་། ཚུལ་ཁྲིམས་ས་ལྟ་བུ་
 མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ལྷོང་པ་ཉིད་ལ་ཚོད་པ་དང་། འགལ་བ་བརྟོད་
 པ་འཛིན་པ་ཡོངས་ས་སྤངས་པ་ལྟ། ཉེས་པ་དེ་ལྟ་བུ་ཉི་ཤུ་དང་བྲལ་
 ཉམས་བརྒྱུག་པའི་ཚོས་དོན་གྱིས་འཕངས་པ་ཡོངས་ས་སྤོང་བ་ནམ་པ་ཉི་ཤུས་
 སྐྱུ་མ་བཞིན་ཏུ་ས་བརྟན་པ་རིང་ཏུ་སོང་བ་ཀུན་གྱིས་པར་འགྱུར་བ་ཡིན་
 མོ། 60-62

དོན་གྱིས་འཕངས་པའི་ཚོས་ཉིད་བརྟན་པའི་ཕྱིར།

ལྷུ་པར་སྐོ་བའུམ་གྱིས་པ་དང་། |
 འཁོར་བའུམ་ནམ་པར་དག་ཉིད་དང་། |
 ལྷོང་ཟེ་དང་ལོ་རྒྱུ་མེད་དང་། |
 ཚོས་མཉམ་ཉིད་དང་ཚུལ་གཅིག་གྱིས། (63) |
 མི་རྩེ་བ་དང་བརྟོད་གྱིས་དང་། |
 ཚོས་ནམས་ནམ་པ་གཅིག་ཏུ་སྟོན། |
 དེ་ག་པ་ཀུན་ཏུ་འཛོམས་པ་དང་། |
 འདུ་གྱིས་ལྟ་དང་ཉོན་མོངས་སྤོང་། (64) |

ཞི་གནས་ངེས་པར་སེམས་པ་དང་། །

རྒྱལ་མཐོང་ལ་ནི་མཁས་པ་དང་། །

སེམས་དུལ་བ་དང་ཐམས་ཅད་ལ། །

ཐོགས་པ་མེད་པའི་ཕེ་ཤེས་དང་། (༤༧) །

ཆགས་པའི་ས་མིན་གར་འདོད་པར། །

ཞིང་གཞན་དུ་ནི་མཉམ་འགྲོ་དང་། །

ཀུན་དུ་བདག་གི་ངོ་བོ་ནི། །

རྫོན་པ་ཉིད་དང་ཉི་ཤུ་འོ། (༤༨) །

ཞེས་བུ་བ་གསུངས་ཏེ། རྣམ་པར་ཤར་བའི་རྫོང་རྫོང་པ་ཉིད་དང་།
 མཚན་མ་མེད་པ་དང་། རྫོན་པ་མེད་པ་ཡང་དག་པར་ཤེས་པ་དང་། དགེ་
 བ་བཅུ་འེ་ལས་ཀྱི་ལམ་ལ་བསམ་དུ་བར་བུ་བ་དང་། གསོད་པ་ཐོ་དང་།
 བསམ་དུ་བ་མི་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། རྫོང་པོ་ཐམས་ཅད་ལ་དམིགས་
 པའི་རྫོང་བརྟེ་བ་དང་། དངོས་པོར་དམིགས་པ་མེད་པ་དང་། ཚོས་ཐམས་
 ཅད་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་རྟོགས་པ་དང་། ཐེག་པ་ཆེན་པོ་གཅིག་དུ་རྟོགས་པ་
 དང་། མི་རྫོང་པ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་དང་། ཚོས་ཐབ་མོ་ལོ་ངེས་པར་
 རྟོགས་པའི་བཟོད་པ་ཁོང་དུ་ཅུད་པ་དང་། ཤེས་བུ་ཐམས་ཅད་ཐེག་པ་ཆེན་
 པོ་འི་ཐབས་ཀྱི་རྫོང་ནས་རབ་དུ་རྫོན་པ་དང་། རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་གཅོད་པ་
 དང་། མཚན་མར་འཛིན་པའི་རྟོག་པ་མེད་པ་དང་། འཇིག་ཚོགས་ལ་
 ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་ལྟ་འདོད་པ་དང་། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉོན་
 མོངས་པ་སྐོང་བ་དང་། ཞི་གནས་རྫོང་པ་དང་། ཤེས་རབ་དང་ཐབས་
 ལ་མཁས་པར་བྱེད་པ་དང་། སེམས་ཉེ་བར་ཞི་བ་དང་། གཞུགས་ལ་
 སོགས་པ་ལ་ཐོགས་པ་མེད་པའི་ཕེ་ཤེས་དང་། མངོན་པར་ཞེན་པའི་
 གནས་མ་ཡིན་པ་དང་། རི་རྣམ་འདོད་པ་བཞིན་དུ་དུས་མཉམ་དུ་སངས་ལྷན་
 ཀྱི་ཞིང་ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བ་དང་། གཏུལ་བུ་དང་མཐུན་པར་ཐམས་ཅད་

དུ་བདག་གི་ལྷ་ས་རབ་དུ་ལྷོན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་བ་ནམ་པ་ཉི་ཤུ་བོ་
འདྲིས་ཀྱང་སྐྱ་མ་བཞིན་དུ་ས་བདུན་པ་དོགས་པར་འགྱུར་བ་ཡིན་ནོ། ༤༩-༤༩

- སེམས་ཅན་ཀུན་ཡིད་ཤེས་པ་དང་། |
- མངོན་པར་ཤེས་པས་ཅེ་བ་དང་། |
- སངས་རྒྱལ་ཞིང་བཟང་¹སྐྱུལ་བ་དང་། |
- ཡོངས་སུ་བདག་སྐྱིད་སངས་རྒྱལ་བཤེན། (༤༧) |
- དབང་བོ་ཤེས་དང་རྒྱལ་བ་ཡི། |
- ཞིང་སྐྱོང་སྐྱུ་མ་ལྟར་གནས་དང་། |
- བསམ་བཞིན་སྤྱིད་པ་ལེན་པ་དང་། |
- ལས་²ཅེ་ནས་པ་འདྲི་བརྒྱད་བཤད། (༤༨) |

ཅེས་བྱ་བ་ནི། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་སྐྱོང་བ་རྒྱ་
 ལྷ་བ་བཞིན་ཤེས་པ་དང་། འདྲི་བ་དེན་ཀྱི་ཁམས་སུ་རྒྱ་འདྲུལ་གྱི་མངོན་
 པར་ཤེས་པས་³ཅེ་བ་དང་། སངས་རྒྱལ་གྱི་ཞིང་དེན་གསེང་པ་སོགས་
 བའི་ངོ་བོར་ཡོངས་སུ་⁴སྐྱུར་བ་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཚོས་ཡོངས་སུ་
 བདག་བས་སངས་རྒྱལ་མཉེས་པར་བྱེད་པ་དང་། ལྷ་དེ་མི་ལོ་⁵སྐྱོང་བ་དང་།
 སངས་རྒྱལ་གྱི་ཞིང་⁶དེན་པ་སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་བ་དང་། ཐམས་
 ཅད་དུ་སྐྱུ་མ་ལྟར་བྱར་གནས་པ་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་མཐོང་
 ལས་སྐྱོ་སྐྱོན་དུ་བཏང་བའི་སྐྱེ་བ་ཡོངས་སུ་འདྲིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་
 བའི་ཚོས་དེ་ལྟར་བྱ་ནས་པ་བརྒྱད་ཀྱིས་སྐྱུ་མ་བཞིན་དུ་ས་བདུན་པ་མི་གཡོ་བ་
 ཉམས་སུ་སྐྱོང་བར་འགྱུར་བ་ཡིན་ནོ།། ༤༧.༤༨

- སྐྱོན་ལས་དག་ནི་མཐའ་ཡས་དང་། |
- ལྷ་པ་སོགས་པའི་སྐྱོང་ཤེས་དང་། |

མཚན་ ཅེ—(སྐྱུ) བསྐྱུབ་¹ བཅེ་² བསྐྱུར་³ བསྐྱོང་⁴ བཤེན་⁵

སློབས་པ་རྩ་བོ་ལྟ་བུ་དང་། །
 མངལ་དུ་འཇུག་པ་མཚོག་དང་ནི། (༩༩) །
 སློབས་དང་ཚུལ་དང་ཚོ་འབྲང་དང་། །
 འཁོར་དང་སྐྱེ་བ་དག་དང་ནི། །
 དེས་འབྲུང་བྱང་རྩལ་གྱིང་ནམས་དང་། །
 ཡོན་ཏན་སྤྱན་སྲུང་ཚོགས་པ་ཡིན། (༧༠) །

ཞེས་བྱ་བ་ནི། རྫོན་ལས་མཐུན་ལས་པ་དང་། རྩ་བ་སོགས་
 པའོ་སོགས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྐྱད་ཤེས་པ་དང་། སློབས་པ་རྩ་བོ་ལྟར་གྱི་
 ཟད་པ་དང་། སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བསྐྱུགས་པའི་མངལ་དུ་འཇུག་པ་
 དང་། རྩལ་བོ་ལ་སོགས་པར་གནས་པ་དང་། རྩི་མ་ལ་སོགས་པ་ལས་
 རྫུན་པ་དང་། མ་ལ་སོགས་པ་དང་ལེགས་པར་འབྲེལ་བའི་གཉེན་དང་།
 རང་དབང་བའི་འཁོར་དང་། བརྒྱ་བྱིན་ལ་སོགས་པས་མངོན་པར་བརྟོད་
 པར་སྐྱེ་བ་དང་། སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པས་བསྐྱེད་ཏེ་ངེས་པར་འབྲུང་བ་
 དང་། ཡིད་བཞིན་གྱི་^༡ཉོར་བུ་དང་འདྲ་བའི་གྱིང་ཨ་གྱུད་^༢ལ་སོགས་
 པ་དང་། ^༣སངས་རྒྱས་དང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་ཀྱི་ངོ་བོར་གྱུར་པའི་ཡོན་
 ཏན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟར་བྱའི་སྤྱན་སྲུང་
 ཚོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་བ་ནམ་པ་བཅུ་གཉིས་པོས། རྩ་
 མ་བཞིན་དུ་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་བ་བྱས་པའི་ཁྱད་པར་དག་གིས་ས་དགུ་བ་.....
 ལེགས་པའི་རྫོ་བྱོས་མངོན་དུ་བྱེད་པ་ཡིན་ལོ། ༩༩.༧༠

རྒྱུད་ས་རྣམས་ཀྱི་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་བ་དེ་ལྟར་ངེས་པར་བརྟན་ནས།
 འབྲས་བུའི་ས་ཉིད་དུ་དེ་དག་མ་བཤད་པར་ས་ཐམས་ཅད་བསྐྱེད་པའི་རྫོ་བས་
 ས་བཅུ་པའི་མཚན་ཉིད་།

མཚན་ ཅོ་—(སྤྱི) བསྐྱུགས་¹ རྩལ་² (ཉི) དམ་³
 (སྐྱེ) སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་⁴ རྒྱུད་⁵

ས་དགུ་འདས་ནས་ཡེ་ཤེས་མོ།
 བཀང་གིས་སངས་རྒྱས་སང་མཁན་པ།
 དེ་མི་བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའི་ས།
 བཅུ་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ། (ཕ༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་བའི་རིགས་དང་།
 འབྲས་བུ་དང་པོ་ལ་ལྷུགས་པ་དང་། ལྷན་དུ་ལྷུགས་པ་དང་། ལན་ཅིག་
 ལྷིང་འོང་བ་དང་། ལྷིང་མི་འོང་བ་དང་། དགུ་བཅོམ་བ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་
 རྒྱལ་དང་། རྒྱལ་གསུམ་རྣམ་པར་གཞག་པར་དགོངས་པས་བསྐྱེས་པ་ལྷུག་
 མ་ལྷུགས་པ་གསུམ་དང་། སང་སངས་རྒྱས་རྣམས་གོ་སྐོམ་བཞིན་དུ།
 རིགས་དང་། བརྒྱད་པ་དང་། མཐོང་བ་དང་། བསྐྱབས་པ་དང་།
 འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དང་། བྱས་པ་རྟོགས་པ་དང་། ཉན་ཐོས་དང་།
 སང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་རྣམས་དང་། རི་སྐད་བཟད་པའི་བྱང་རྒྱལ་སེམས་
 དཔའི་ས་རྣམ་པ་དགུ་པོ་གཅིག་ཁོ་ན་སྟེ། དེ་རྣམས་དགུ་འདས་ནས་
 ས་བཅུ་པ་ལ་མི་བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའ་སངས་རྒྱས་ཁོ་ནར་བརྗོད་པར་བྱའི་
 ཡང་དག་པར་རྗོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མི་མ་ཡིན་ཞེས་འབྲུང་བའི་ལྷིང་།
 སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་དེ་ལ་སྟོན་ལམ་ཤེས་པ་གང་གིས་མཁན་པ་དེ་མི་བྱང་རྒྱལ་
 སེམས་དཔའི་ས་བཅུ་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ་བ་ཡིན་ཞོ། ། ཕ༡

གཉེན་པོའི་ཚོགས་ལ་བར་སྐྱབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ།

མཐོང་དང་གོམས་བའི་ལམ་དག་ལ།
 བརྒྱུད་དང་འཛིན་པའི་རྣམ་རྟོག་རྣམས།
 ཉེ་བར་ཞི་བར་བྱ་བའི་ལྷིང་།
 བཉེན་པོ་རྣམ་པ་བརྒྱད་ཅེས་བྱ། (ཕ༢) །

མཚན་ ེ—(སྟེ) དཔའི་རྣམས་

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གཞུང་བའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཀུན་ནས་
 ཉེན་མོངས་པའི་དངོས་པོ་ཙམ་དང་། གཉེན་པོའི་རྟོག་ཅན་གཉིས་དང་།
 འཛིན་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གང་ཟག་རྣམས་སུ་ཡོད་པ་དང་རྒྱུས་བྱ་བ་དགས་...
 བའི་རྟོག་ཅན་གཉིས་སོ་སོར་མཐོང་བའི་ལམ་དང་རྣོ་བའི་ལམ་ལ་སྐོང་.....
 བས། གཞུང་བ་དང་འཛིན་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་བསྐྱེད་ཉི་ཤར་ཞི་བར་
 བྱ་བའི་སྒྲིབ། བདེན་པ་གཉིས་ཀའི་རྣམ་པ་ལ་བདེན་ནས་མངོན་དུ་བྱ་
 བའི་མི་མཐུན་པའི་སྤོགས་ཀྱི་རབ་དུ་དབྱེ་བས་ལམ་གཉིས་པོ་ཁོ་ནའི་གནས་
 སྐབས་ཀྱི་ཁྱད་པར་གཉེན་པོ་རྣམ་པ་བསྐྱེད་དོ། ། ༡༩

དེ་ལྟར་ཚོགས་བསམས་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱུང་བས་བཞི་པ་ངེས་
 པར་འབྱུང་བའི་རྒྱབ་པ།

- ཚེད་དུ་བྱ་དང་མཉམ་ཉིད་དང་། |
- སེམས་ཅན་རོན་དང་འབད་མེད་དང་། |
- མཐའ་ལས་འདས་པར་ངེས་འབྱུང་དང་། |
- ཐོབ་པའི་མཚན་ཉིད་ངེས་འབྱུང་དང་། (༡༩) |
- རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་ཉིད་དང་། |
- ལས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་ངེས་འབྱུང་སྟེ། |
- རྣམ་པ་བསྐྱེད་ཀྱི་བདག་ཉིད་འདི། |
- ངེས་འབྱུང་རྒྱབ་པ་ཡིན་གཤིས་བྱ། (༢༠) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཚེད་དུ་བྱ་བ་རྗེ་རྣམས་པའདར་པ་དང་།
 ཚོས་ཐམས་ཅད་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་རོན་ལྷན་^༢པར་ཕྱེད་པ་
 དང་། མཚན་མ་མེད་པར་^༣ཐམས་ཅད་ཕྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱུན་གྱིས་སྐྱབ་པ་
 དང་། དྲག་པ་དང་ཅད་པ་དང་བྲམ་བཟི་ངོ་བོའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཁྱད་
 བར་དང་། ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་རོན་ཐམས་ཅད་འཕྲོལ་པ་དང་། རྗེ་རྣམས་

མཚན་ ེ—(ཉི) པ་ངེས¹ (སྟ) (ཉི) ལྷན² (ཉི) ཕྱེད་པ་ཐམས་ཅད་ཕྱེད་པ་³

བཤད་པའི་ཚུལ་ལ་ཐམས་ཅད་མཆོག་པ་ཉིད་དང་། དེའི་ཁྱད་པར་གྱི་ལམ་སྟེ
 དེས་པར་འབྱུང་བར་བྱ་བའི་གཞི་དེ་ལྟ་བུ་དག་ལས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ལ་
 བའི་ཚོས་གཞན་མེད་པའི་སྤྱིར་ཐམས་ཅད་མི་དམིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དེས་པར་
 འབྱུང་བ་ནམ་པ་བརྒྱད་ཡིན་པས་དེས་པར་འབྱུང་བའི་སྐྱེལ་བ་ནི་ནམ་པ་ལ་
 བརྒྱད་ཡིན་ལོ།། ༧༩.༧༧

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་
 པར་རྟོགས་པའི་སྐྱེན་ཅེས་བྱ་བ་ལས། སྐབས་དང་པོའི་འགྲེལ་བའོ།།

། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆོག་པ་ཉིད་རྟོགས་པ་ནི་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་
 ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་མེད་ན་མེད་པས་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད།

- སྐྱེ་རྣམས་རྒྱང་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར། |
- འོད་ཀྱིས་མོག་མོག་པོར་མཚན་དང་། |
- ཡུལ་དེས་པ་དང་ཁྱེད་པ་དང་། |
- རང་བཞིན་དང་ནི་དེ་ཡི་ལས། (༡) |

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་སྐྱེ་བར་རྒྱང་བ་ཉིད་དུ་
 བསྐྱེད་པའི་སྤྱིར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རང་བཞིན་གྱི་འོད་དག་གིས་སྐྱེ་
 ལ་སོགས་པའི་ནམ་པར་སྤྱིན་པའི་འོད་མོག་མོག་པོར་མཚན་པ་ནི་ང་རྒྱལ་
 བཅོས་པའི་རྒྱད་ཁོ་ན་ལ་རྟོགས་པ་སྐྱེའོ་ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 མཚན་དེ། དེའི་སྤྱིར་ཚོག་རྒྱར་གྱིས་དེན་བཟོད་པ་ཡིན་ལོ།། །དེ་ཡང་
 བྱང་ཆུབ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པ་ཁོ་ནར་ཡིན་པས་ཡུལ་སོ་སོར་དེས་པ་ཡིན་
 ལོ།། ཐེག་པ་གསལ་རྣམ་པར་གཞག་པ་ནི་དགོངས་པ་ཅན་ཡིན་གྱི། མཚན་
 ཉིད་པ་ནི་མ་ཡིན་ལོ།། །ཞེས་ལྷགས་ལས་འབྱུང་བས་སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་སྐྱེ་
 ལ་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་མཐར་ཐུག་པ་ཅན་ཡིན་དེ།

དེའི་སྒྲིབ་འདོད་ཆགས་དང་བུལ་བ་དང་། ཅིག་གསུམ་གྱི་ནལ་འབྱོར་པས་
 གྲང་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་སྒྲིབ་པས་ཤེས་པ་ཉིད་འགྲོལ་བར་...
 བྱ་བ་ཡིན་པས་ཁྲུབ་བ་ཡིན་ནོ། ། ཁྲུང་ཚུལ་དུ་སེམས་པ་སྦྱོང་བ་ནི་འཁོར་
 བ་རྗེས་ཀྱི་དང་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱེད་པར་ཞུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཉོན་པོངས་...
 བ་ནམ་བུ་ཐམས་ཅད་དུ་སྦངས་པ་མ་ཡིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་རང་བཞིན་ཡིན་...
 ནོ། ། དེའི་དོག་དུ་དེ་རྩ་བུའི་རང་བཞིན་ཅན་གྱི་ལས་ནི་ཡང་དག་པའི་
 མཐའ་མངོན་དུ་གི་བྱེད་པ་དང་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་ལ་མཁས་པས་སེམས་...
 ཅན་ཡོངས་སུ་མ་བཟུས་པ་ཡོངས་སུ་སྦྱུང་བ་ལ་སོགས་པ་ཡིན་པས་བྱེད་...
 བ་ཡིན་ནོ། ། ༡

དེ་རྩུབ་དེན་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་
 ལུ་ལམ་ཐམས་ཅད་རྗོགས་པར་བྱ་དགོས་པས། ཉན་ཐོས་ཀྱི་ལམ།

- ལམ་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་ཚལ་ལ་ནི། |
- འཕགས་པའི་བདེན་བ་བཞི་དག་གི། |
- ནམ་བུ་མི་དགོགས་སྐོན་མ་གྱི། |
- ཉན་ཐོས་ལམ་འདི་ཤེས་པར་བྱ། (༩) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་སྦྱུག་བཟུལ་གྱི་བདེན་བའི་གོ་
 རིམ་བཞིན་དུ། མི་དྲག་བ་དང་། སྦྱུག་བཟུལ་བ་དང་། འཕྱོང་བ་དང་།
 བདག་མེད་བ་སྟེ། དེ་དག་གི་མཚན་ཉིད་ཞི་བའི་ནམ་བུ་བཞི་དག་དང་།
 ཀུན་འབྱུང་བའི་བདེན་བའི་རྒྱ་དང་། ཀུན་འབྱུང་བ་དང་། རབ་དུ་སྦྱི་བ་
 དང་། རྒྱན་གྱི་དོ་བོ་ཉིད་དང་། ཉན་དང་། འབྲས་དང་། རྒྱལ་རྩུ་དང་།
 རྒྱུག་པའི་ནམ་བུ་ནམས་དང་། ཡིད་འབྱུང་བ་དང་། འདོད་ཆགས་དང་
 བུལ་བར་བྱ་བ་དང་། འགོག་པའི་སྒྲིབ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ། ། ཞེས་

མཚན་ ེ—(གསལ་བྱེད་) རྒྱང་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་བདག་མེད་བ་དང་དེའི་མཚན་
 ཉིད་ཞི་བའི་ནམ་བུ་¹

འཕྲུང་བའི་སྒྲིབ་སྐྱབས་བསྐྱེད་དང་ཀུན་འཕྲུང་གི་བདེན་པ་དེ་དག་ཉིད་སོ་སོ་.....
 མོ་འི་ཡིད་འཕྲུང་འཁོར་མཚན་ཉིད་དག་གི་པ་རོལ་དང་འཛིག་པའི་ཚོས་ཅན་
 གྱི་ནམ་བའི་ངོ་བོ་ཉིད་དག་དང་། འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དག་གི་ངོ་བོ་
 བཀའོ་བ་དང་རབ་དུ་འཛིག་པའི་ནམ་བའ་དག་དང་། འགོག་པའི་རང་གི་ངོ་
 བོ་འཛིགས་པ་དང་ནང་འགོ་བ་དང་འཚོ་བའི་ནམ་བའ་ནམས་དང་། འགོག་
 པའི་བདེན་པའི་འགོག་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་བདག་མེད་པ་དང་། ཞི་བ་དང་
 བྱ་ཤོས་པའི་ནམ་བའི་བདག་ཉིད་དཔེན་པ་དང་། དེས་པར་འཕྲུང་བའི་
 མཚན་ཉིད་སྤོང་བ་ཉིད་དང་མཚན་མ་མེད་པ་དང་། མཚན་པ་མེད་པ་དང་
 མཚན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པའི་ནམ་བའ་དག་དང་། ལམ་གྱི་བདེན་པའི་
 ལམ་དང་། རིགས་པ་དང་། རྒྱུ་པ་དང་། དེས་པར་འཕྱིན་པའི་
 ནམ་བའ་ནམས། ངོ་བོ་ཉིད་མི་དམིགས་པའི་སྐོན་མེད་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 རྒྱབས་སུ་ཉན་ཐོས་ནམས་ཀྱི་ལམ་ཡིན་པར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབས་དེ་ལྟར་...
 ཡོངས་སུ་ཤེས་པར་བྱའོ། ། ༢

བདེན་པ་བཞི་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ནི། དེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་
 དང་མཐུན་པ་རྟོགས་པ་སྒྲིབ་དུ་འགྲོ་བ་ཅན་ཡིན་པས་ལམ་བརྟོན་ནས་དེས་...
 པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ།

- འཕགས་པ་ཉན་ཐོས་ལམ་ལ་ནི། |
- གཞུགས་ལ་སོགས་པ་སྤོང་བའི་སྤྱིར། |
- སྤོང་བ་ཉིད་ནམས་དབྱེད་མེད་པས། |
- དོ་བ་དེ་དག་མི་དམིགས་པས། (༢) |
- ཆེ་མེད་གྱུར་པ་དག་དུ་འདོད། |
- དེ་ལ་དྲག་ལ་སོགས་ཆུབ་གྱིས། |

མཚན་ ཅ—(མེ) བ་དག་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་

གནས་པ་བཀག་པས་བརྗོད་པ་ནམས། |
 ས་བཟུང་བ་ལས་བཅས་ནས་ནི། (ཉ) |
 མི་གནས་རྒྱས་པར་བཞུན་པ་ཡིས། |
 ཚོས་ཀྱི་མཚོག་ཏུ་འགྱུར་བཤད་དེ། |
 ཅི་སྲིད་ཞེ་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱིས། |
 བཞུན་ནས་ཚོས་ནམས་མ་གཟིགས་སྲིད། (ཎ) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་སྤྱང་པོ་རང་
 གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྤོང་པའི་སྲིད་སྤོང་བ་ཉིད་ནམས་པན་ཚུན་བྱ་དང་བ་.....
 མེད་པ་¹དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་སྤྲ་མ་བཞེན་དུ་མི་དམིགས་པ་དང་།
 དེ་བཞེན་དུ་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་²དུག་པའང་མ་ཡིན་མི་དུག་པ་ཡང་མ་
 ཡིན་ནོ་ཞེས་དམིགས་པའི་ཚུལ་གྱིས་གནས་པ་བཀག་པ་དང་། གང་གི་
 སྲིད་དེ་བཞེན་གཤེགས་པས་བྱང་ཚུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་...
 ནས་ཚོས་ནམས་མ་གཟིགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཚད་མའི་སྤྱི་སྲུང་མི་དམིགས་...
 པའི་གདན་ཚོགས་ཀྱི་འཕྲད་པས། ས་རབ་དུ་དགའ་བ་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་
 གནས་པ་རྒྱས་པར་རྗི་སྤྲ་དུ་བཞུན་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ནམ་པ་དེ་ནམས་ཀྱིས།
 གོ་རིམ་བཞེན་དུ་བདེན་པའི་དམིགས་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱུང་པའི་ཚད་དང་.....
 མཐུན་པ་སྤྱོད། ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ༩-༧

ཉན་ཐོས་ཀྱི་ལམ་གྱི་མཇུག་ཐོགས་སུ་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་
 བརྗོད་པར་དུགས་མོད་ཀྱི། ཉན་ཐོས་ནམས་ལས་དེ་དུག་རི་ལྷང་ཁྱད་³
 པར་དུ་འསགས་ན་གང་གིས་ན་དེ་དུག་གི་ལམ་གཞན་ཡིན་སྟེ་མ་པའི་དོགས་
 པ་བསྐྱུ་བར་རེ་ཞིག་ཁྱད་ལྷགས་པ་ཉིད་དུ་⁴སྐྱབ་པ།
 རང་བྱུང་བདག་ཉིད་དོགས་པའི་སྲིད། |
 གཞན་གྱིས་བཞུན་ཡང་མི་དགོས་ལ། |

མཚན་ ཅོད་—(སྟེ) བ། གཞུགས¹ (གསེར) དུག་ཅེས་གནས་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་
 མི་དུག་ཅེས་གནས་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་² (ཉི) ཁྱད་དུ་³ (སྟེ) བསྐྱབ་པ་⁴

བསེ་ཅ་ལྷ་ཕུའི་ཡེ་ཤེས་ནི།

ཟབ་པ་ཉིད་དུ་མངོན་པར་བརྗོད། (༤) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ལྷང་ལས་ཉན་ཐོས་ཀྱིས་མ་བྱོལ་གྱིས་
 བསྟན་པ་ལ་ལྷོས་ནས་རང་གི་བྱང་ཆུབ་དེའི་པར་འགྲུར་ལ། གཞན་དག་
 གྲང་བརྗོད་པ་དང་བཅས་པའི་ཚོས་བསྟན་པས་དགེ་བ་ལ་འཇུག་པར་བྱེད་དོ་
 ཞེས་འགྲུང་ངོ་། །རང་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཉན་ཐོས་པ་ལ་སོགས་པ་
 མངོན་པར་འདུས་བྱས་པས་གཞན་གྱིས་བསྟན་པ་ལ་མི་ལྷོས་པར་བདག་ཉིད་
 གྱིས་རང་གི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྟོགས་པར་འགྲུར་དེ། དེའི་སྲིད་དེ་དག་ལ་
 སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པས་བསྟན་མི་དགོས་སོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཁྱད་ལྷགས་པ་
 ཉིད་གཅིག་ཡིན་ནོ། །རྒྱར་བརྗོད་པའི་ཚོས་བསྟན་པའི་སློབ་ནས་ཉན་པ་ལོ་
 ཀྱིས་འཆད་པ་པོའི་ཤེས་པའི་ཚལ་རྟོགས་པར་བྱེད་ན། དེ་དག་
 བྱི་རང་གིས་ཐོབ་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་སོགས་པའི་མཐས་སྐྱ་མེད་པའི་ཚོས་བསྟན་
 པས། གཞན་དག་དགེ་བ་བཅུ་ལ་སོགས་པ་ལ་འཇུག་པར་བྱེད་དེ། དེའི་
 སྲིད་དེ་དག་གི་ཡེ་ཤེས་མི་རྟོགས་པ་ཉིད་ནི་ཁྱད་ལྷགས་པ་གཉིས་པ་ཡིན་
 ནོ། ། ༤

ཡང་རི་ལྷར་སྐྱ་མེད་པར་ཚོས་ཉོན་སྐྱེས་པའི་རྟོགས་པ་བསྐྱ་བར།

གང་གང་རོན་ནི་གང་གང་ལ།

རི་ལྷ་རི་ལྷར་ཉན་འདོད་པ།

དེ་དེ་ལ་རོན་དེ་དང་དེ།

སྐྱ་མེད་གྲང་དེ་དེ་ལྷར་སྐྱར། (༥) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རྣམ་པར་མ་བདགས་རྣམ་པར་མ་
 དབྱེད་པར་ཚོགས་དུ་མི་སྐྱ་བས་བརྗོད་པ་ནི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཡིན་ལ། དེ་
 ཡང་རྒྱད་འགྲུག་པར་བྱེད་པ་ཡིན་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འདི་ལྷར་.....

མཚན་ ཅེ—(སྐ) བལྟོས་¹ བལྟོས་²

སངས་རྒྱལ་སྐྱེས་ལྷན་པུས་ཉམས་པར་བཟོད་པ་མེད་པར་ཚོས་རྩོན་པར་གྱུར་ཅིག་ཅས་...
 རྩོན་ལམ་བདེ་བོ། །དེ་པས་ན་སངས་རྒྱལ་དང་འདྲ་བའི་སྤྱིར། སང་
 སངས་རྒྱལ་ཉིད་ཀྱི་གནས་སྐབས་ན་ཡང་རྩོན་ལམ་ལ་སོགས་པའི་མཐུས།
 རྒྱ་མེད་ཀྱང་གང་ཞིག་དོན་གང་ལ་རྣམ་པ་རི་ལྟར་རྩོན་པར་འདོད་པ་དེའི་རྣམ་
 བར་ཤེས་པ་ལ་དོན་དེ་རྣམ་པ་དེ་ཁོ་ན་ལྟར་སྤྲོད་པར་འདྲུང་བས་རྒྱ་མེད་པར་
 ཚོས་རྩོན་པ་ཞེས་བྱ་ཏེ། ཚོས་རྩོན་པའི་སྤྱིར་དོན་ཅི་འདྲི་ལྟར་བཟོད་པར་བྱ་
 བའི་ཚོས་རྩོན་པ་པོའི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལ་ཤིན་ཏུ་བརྒྱན་ཅིང་བསྐྱེད་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་འདི་ཡིན་ནོ། ། །

དེ་ལྟར་ཁྱད་ལྷགས་པར་བཟོད་ཉམས་ཁྱད་ལྷགས་པ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་ནི་
 ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་པས་རྣམ་མ་དང་སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ལམ།

- གཞུང་དོན་རྟོག་པ་སྤོང་སྤྱིར་དང་། |
- འཛིན་པ་མི་སྤོང་སྤྱིར་དང་ནི། |
- རྟོག་གྱི་བསེ་ཏུ་རྩེ་བུའི་ལམ། |
- ཡང་དག་བརྒྱས་པར་ཤེས་པར་བྱ། (༤) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སང་སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ལམ་ལ་རི་སྐད་
 བཤད་པའི་བདེན་པ་རྩོམ་པ་ཁོ་ན་དང་། དངོས་པོ་རི་ལྟ་བུ་བཞུགས་ཏུ་རྟོན་
 ཅིང་འབྲེལ་པར་འདྲུང་བ་བརྒྱུ་བས་གཞུང་བ་དང་འཛིན་པའི་དོན་གྱི་རྣམ་
 བར་རྟོག་པ་དག་གི་རིམ་བཞིན་དུ་སྤངས་པ་དང་མ་སྤངས་པ་དང་། སང་
 སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ཐོག་བས་བརྒྱས་པའི་རྟོན་པའི་ཚོས་ཀྱི་གཞིའི་ཁྱད་པར་གྱིས་
 ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་དང་ལྷན་པའི་ཚོས་རྟོགས་པར་བྱང་ཚུབ་སེམས་.....
 དཔལ་ཤེས་པར་བུའི་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པར་མི་མ་ཡིན་ནོ། ། ཞེས་
 བྱ་བ་ནི་སང་སངས་རྒྱལ་ཀྱི་ལམ་མོ། །

མཚན་ ཅེ་—(ལྷ) བསྐྱེས་པ་¹ བ་ནི་²

ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པ་ཐོབ་ན་རྗེ་སྐད་པའདྲ་བའི་
ལམ་སྐྱེ་བས་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པ།

བདགས་པའི་ཚོས་ཉིད་མི་འགལ་བར། |

ཚོན་པའི་ལྷན་པ་ཤོར་གྱུར་པ། |

ཅེ་མོར་གྱུར་པ་གཟུགས་ལ་སོགས། |

འགྲིབ་པ་མེད་ལ་སོགས་པས་སྟེ། (༧) |

ནང་སྟོང་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཡིས། |

གཟུགས་སོགས་མི་འཛོན་སྤྱིར་བཟོད་པ། |

གཟུགས་སོགས་སྐྱེ་བ་མེད་སོགས་ཀྱི། |

ལྷན་པ་ཅན་ནི་ཚོས་ཀྱི་མཚོན། (༡༠) |

ཅེས་བུ་བ་གསངས་དེ། གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་ཀྱི་བརྟ་
ལས་ཤུང་བའི་བདགས་པའི་ཚོས་ཉིད་དང་མི་འགལ་བར་རབ་དུ་ཚོན་པ་.....
དང་། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་དོན་དམ་བར་འགྲིབ་པ་དང་འཕེལ་བ་
མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་ཏུ་སྟོབ་པ་དང་། རོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་བ་ཉིད་
ཀྱི་སྤྱིར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ནང་དང་སྐྱེ་ལ་སོགས་པ་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱིས་
ཡོངས་སུ་མི་འཛོན་པ་དང་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ་....
ལ་སོགས་པ་མེད་པ་ཞེས་བུ་བའི་ལྷན་པ་ལྷན་ས་ཀྱིས་གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་བདེན་
པ་བཞིའི་དམིགས་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པ་སྐྱེ་བ་ཡིན་
ནོ།། ༡.༡༠

རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་ཀྱི་མཇུག་སོགས་སུ་བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔའི་
ལས།

བདེན་དང་བདེན་ལ་བཟོད་པ་དང་།
ཤེས་པའི་སྐད་ཅིག་ལྷན་བཞི་ཡིས།

ལམ་ཤེས་ཉིད་ལ་མཐོང་བའི་ལམ། |

ཕན་ཡོན་བཅས་པ་འདི་བཤད་དོ། (༡༡) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་སུ་བྱང་

ཚུབ་སེམས་དབས་ཚོས་ཤེས་པའི་བརྗོད་པ་དང་ཚོས་ཤེས་པ་དང་། རྗེས་

སུ་ཤེས་པའི་བརྗོད་པ་དང་། རྗེས་སུ་ཤེས་པ་ཞེས་བྱ་བ། བརྗོད་པ་དང་།

ཤེས་པའི་སྐད་ཅིག་མ་བཞི་པོ་སོ་སོར་སྐྱབ་བཞུལ་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པ་

དང་འབྲེལ་བ་དག་དང་ལྡན་པ་འདི་དང་གཞན་པའི་ཡོན་ཏན་དག་དང་ལྡན་པ་

བསྐྱོན་པར་བྱ་བ་ནི་མཐོང་བའི་ལམ་ཕན་ཡོན་ཚེ་པོ་ཞེས་བརྗོད་དོ། ༡༡

ནམ་པ་རྗེ་ལྟ་བུར་བསྐྱོན་པར་བྱ་ཞེ་ན།

དེ་བཞིན་ཉིད་དང་སངས་རྒྱས་དག། |

ཕན་ཚུན་བརྟེན་པ་རྟེན་མེད་སྲིད། |

ནམ་གྲངས་ཁས་མི་ལེན་པ་དང་། |

ཚེ་པོ་ཚད་མ་མེད་བཅས་དང་། (༡༢) |

ཚད་མེད་པ་དང་མཐའ་མེད་དང་། |

དེར་གནས་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ། |

སངས་རྒྱས་ཉིད་དུ་ངེས་འཛིན་དང་། |

ལྷང་མེད་དོར་བ་མེད་སོགས་དང་། (༡༣) |

བུམས་ལ་སོགས་དང་སྟོང་ཉིད་དང་། |

སངས་རྒྱས་ཉིད་ནི་འབྲེལ་བ་དང་། |

ནམ་པར་བྱང་ཀུན་ཡོངས་བསྐྱུས་དང་། |

ཉམ་ང་བ་དང་ནད་ཀུན་སེལ། (༡༤) |

སྤྱང་ན་འདས་འཛིན་ཞི་ཉིད་དང་། |

སངས་རྒྱས་ནམས་ཀྱིས་བསྐྱང་¹ལ་སོགས། |

མཚན་ ཅེ་(མེ) ལྷང་¹

སློབ་མི་གཙོ་བོ་ལ་སོགས་པ། |
 རྣམ་པ་ཀུན་མཁྲིན་ཚུལ་ལ་ནི། (༡༥) |
 བདག་ཉིད་གནས་དེ་སེམས་ཅན་དག |
 འགོད་དང་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ། |
 སློབ་པ་འདི་བྱང་ཚུབ་དུ་བསྐྱོ་བ། |
 ལས་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་ལ། (༡༦) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དེ་ན་དམ་བའི་ཚུལ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་བཞིན་
 ཉིད་དང་། སངས་བྱུས་དག་ལ་དེ་ན་དང་བདེན་བའི་དངོས་པོ་མེད་པས་
 དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་པན་ཚུན་རྣམ་གྲངས་ཀྱིས་གནས་བར་ཁས་མི་ལེན་པ་དང་།
 གཟུགས་ལ་སོང་བའི་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ཆེན་བོ་ཉིད་དང་།
 དེ་བཞིན་དུ་དེ་དག་ཚད་མ་མེད་པ་ཉིད་དང་། རྣམ་བཞིན་དུ་ནམ་མཁའ་
 ཚད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་དག་ཚད་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ནི་རྣམ་པ་ལྡུག་
 ཀྱི་བདེན་བའི་རྣམ་པ་དག་ཡིན་ནོ།།

གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དག་པ་དང་ཚད་
 བའི་མཐའ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་མེད་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་
 བ་ལ་གནས་པ་ནི་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་
 བ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེད་པ་ཉིད་དུ་ངེས་བར་འཛིན་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་དེ་
 ལ་གནས་པ་ནི། ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་སྐང་བ་དང་དོར་བ་མེད་པར་སྐྱོམ་
 བ་ལ་སོགས་པ་དང་། ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་མེས་པ་སྦྱོན་དུ་འགྲོ་བའི་ཚད་
 མེད་པ་བཞི་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ནི་ཀུན་འབྱུང་བའི་བདེན་
 བའི་རྣམ་པ་དག་ཡིན་ནོ།།

གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་གཉེན་གསུམ་རང་བཞིན་ཁོ་ནས་སྐྱོང་
 བ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་དང་མཉམ་བའི་དགོ་བའི་རྩ་བ་རྣམས་

མཚན་ ི—(མུ) བསྐྱོམ་¹

ཀྱི་འབྲས་བུ་དེ་བཞིན་གཤམས་པ་ཉིད་འཕྲོ་བ་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་
རྩོམ་ཏུ་སྤྱིན་པར་གཉེན་པོ་ཞུས་ནས་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་བསྐྱུས་པ་དང་། དེ་
ཉིད་ཀྱིས་སྤྱོད་དང་ནང་གི་འཚོ་བ་རབ་ཏུ་ཞི་བ་ཞེས་བུ་བ་དེ་རྩ་བུ་མི་འཕྲོག་
པའི་བའོན་པའི་ཞུས་པ་དག་ཡིན་ཅོ།

ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་¹ མྱོས་པ་ཁོ་ནས་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་དང་། ལྷ་
ལན་ལས་འདས་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཞི་བ་དང་། ཤེས་རབ་དང་ཐབས་
ལ་མཁས་པ་ལ་བྱུགས་པ་ལ་སངས་སྤྱིས་ཞུས་བསྐྱེད་པ་དང་བསྐྱེད་པ་
དང་སྦྲེ་བ་དག་མཚན་པ་དང་། སངས་སྤྱིས་ཉིད་མངོན་པར་འདོད་པས་
བདག་ཉིད་སྟོག་གཞོན་པ་སྟོང་བ་ལ་སོཾ་པ་ཞུས་པ་ཐམས་ཅད་མཐེན་པ་ཉིད་
ལ་གཞས་ནས་དེ་²ཉིད་ལ་གཞན་དག་འཕྲོད་པ་དང་། སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་
པ་སི་ཟད་པར་བྱུང་འདོད་པས་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་བསྐྱོ་
བར་བྱའོ། །ཞེས་བུ་བ་དེ་རྩ་བུ་མི་ལས་ཀྱི་བའོན་པའི་ཞུས་པ་དག་ཡིན་ཏེ།
དེ་རྩ་བུ་མི་ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་དག་ཡིན་ཅོ།

ཁ་ཅིག་ནི་འདིར་ཚོག་མེད་ཀྱིས་བའི་དོན་ཉེ་བར་མཚོན་པར་སྐྱུར་
ལེན་པའི་གཞུང་གིས་ཞུས་པའི་དོན་མ་བཤད་པར་མཐོང་བའི་ལས་གྱི་སྐད་
ཅིག་མ་བཅུ་ཏུ་གཉེ་བར་མཚོན་པ་ཉི་མོ་མཚན་པར་ཟད་དེ།³ བཤད་པ་དང་
མ་བཤད་པའི་དེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་གྱི་
ཚོག་མེད་ཀྱིས་བུ་སྤྱིས་པ་ཞུས་སུ་འད་དེ་བཞིན་ཏུ་བརྩུ་བར་བྱའོ་ཞེས་ཟེར་རོ།

གཞན་དག་ན་ཏེ། དེ་དག་གིས་ན་སྐྱོས་པའི་རིམ་པ་ལ་སོགས་པ་
མ་བསྐྱེད་པའི་གྱིར། མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རིམ་པ་ཚུང་ཟད་ཀྱང་མ་བསྐྱེད་
དོ། །གཞན་ཡང་དམིགས་པ་དང་མི་ཞུས་པ་དང་། ཞེས་བུ་བ་ལ་སོགས་
པའི་ཚོགས་སུ་བཅད་པའི་དོན་ཡང་རྗེ་ལྷན་བྱང་ཞེས་ཟེར་རོ། ༡༩-༢༦

མཐོང་བའི་ལས་གྱི་མཚུག་སོགས་སུ་སྐྱོས་པའི་ལས་བཟོད་པར་བྱ་

མཚན་ ཅོ།—(སྐ) བསྐྱེས་¹ ཞས་ཉིད་² ཟད། བཤད་³

བ་ཡིན་པ་ལས་བརྗོད་བར་བྱ་བ་ཉིད་དང་གདུལ་བྱ་འབྲས་བུ་ལ་.....
གཞིལ་བ་ཉིད་དུ་ཞུགས་པའི་སྤྱིར་དེ་ཞིག་དེའི་བྱེད་པ།

ཀུན་ནས་ཞི་དང་ཐམས་ཅད་ལ། |
འདྲེན་དང་ཉེན་མོངས་ལས་སྐྱལ་དང་། | |
གཞོན་པས་བརྗོད་བ་མེད་ཉིད་དང་། | |
བྱང་ཆུབ་དང་ནི་རྟོག་མཚོན་ཉིད། (༡༦) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རྣམ་བཤམས་ཅད་དུ་སེམས་ལ་རང་
དབང་ཉིད་དུ་བྱེད་པ་དང་། དག་བའི་བཤེས་གཉེན་ལ་སོགས་པ་སྐྱེ་བོ་
ཐམས་ཅད་ལ་འདྲན་བ་དང་། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་རྒྱུ་གྱིས་
གཞོན་བ་དང་། ས་རོལ་གྱིས་བྱས་པའི་གཞོན་བ་རྗེས་སུ་སྐྱབ་པའི་ཡུལ་
མ་ཡིན་པ་ཉིད་དང་། ཡང་དག་བར་རྗོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་སྐྱབ་པ་དང་།
རྟོག་གྱི་ཡུལ་མཚོན་བར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་བྱེད་པ་རྣམ་བཤམས་
ཡིན་ཏེ། ༡༦

བྱེད་བའི་འོག་དུ་རྗོལ་བའི་ལམ་སྟེ། དེ་ཡང་ཟག་བ་དང་
བཅས་བ་དང་ཟག་བ་མེད་བའི་བྱེད་བཤམ་གྱིས་རྣམ་བཤམ་སོ། །དེའི་སྤྱིར་
རྗོལ་བའི་ལམ་ཟག་བ་དང་བཅས་བ་སོས་པ་དང་། བསྟོལ་དང་རྗེས་སུ་
ཡི་རང་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམས་ཀྱི་ནང་ནས། རྗོལ་བའི་ལམ་
དང་པོ་སོས་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ།

སོས་བ་རང་གི་དོན་དང་ནི། |
རང་གཞན་དོན་དང་གཞན་དོན་དང་། | |
རྣམ་གསུམ་ཤེས་བྱ་དེ་ཡང་ནི། |
རྒྱང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་སྟེ། (༡༧) |
སོ་སོར་རྣམ་བཤམས་དུ་འདོད། |
རྒྱང་དུ་རྒྱང་སོགས་དབྱེ་བ་ཡིས། |

དེ་ཡང་ནམ་གསུམ་དེ་ལྟར་ན།
ནམ་བ་ཉི་ཤུ་བདུན་དུ་འདོད། (༡༧) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། སང་དང་གཉིས་ཀ་དང་གཞན་གྱི་དོན་
ལ་དམིགས་བ་ཉིད་རི་ལྟར་མོས་བ་བཞིན་མཐོང་བའི་དག་བའི་ཚོས་ཀྱི་དོན་...
ཡིན་ན་ཡང་སྐོམ་བའི་ལམ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་བ་ལས་དང་བོར་མངོན་དུ་མི་...
བྱེད་བའི་ངོ་བོ་ཡང་ནམ་བ་གསུམ་མོ། ། དེ་དག་ཀྱང་རེ་རེ་ཞིང་ཚུང་ཅུ་ལ་
སོགས་བའི་བྱེ་བྲག་གིས་ནམ་བ་གསུམ་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་སོ་སོ་འི་ཚུང་
ཅུའི་ཚུང་ཅུ་ལ་སོགས་བའི་དབྱེ་བས་ནམ་བ་གསུམ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་ན་
དགུ་ཚན་གསུམ་གྱིས་མོས་བ་ནམ་བ་ཉི་ཤུ་ཅུ་བདུན་ནོ། ། ༡༨.༡༧

དེ་སྐོམ་བའི་བྱང་ཚུབ་སེམས་དབང་སྐོ་བ་བསྐྱེད་བའི་ཕྱིར། དེ་
ལྟར་མོས་བ་ལ་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་བས་བསྐྱེད་བ་ལ་སོགས་བ་མཚན་...
དོ། ། ཞེས་བསྐྱེད་བ་དང་བཀུར་བ་དང་བསྐྱབས་བ།

- ཤེས་རབ་པ་རོལ་སྤྱིན་བ་ལ། །
- མོས་བའི་གནས་སྐབས་ནམས་ལ་ནི། །
- དགུ་ཚན་གསུམ་གྱིས་བསྐྱེད་བ་དང་། །
- བཀུར་བ་དང་ནི་བསྐྱབས་བར་འདོད། (༢༠) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རི་ལྟར་མོས་བ་བཞིན་མཐོང་བའི་ཚོས་
ཀྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱིན་བ་ལ་བྱུགས་བའི་མོས་བ་ཡིད་
ལ་བྱེད་བ་དང་བོ་དང་གཉིས་བ་དང་གསུམ་བ་སྟེ། གནས་སྐབས་དགུ་
དག་དུ་སོ་སོར་ནམ་བ་དགུས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་གོང་ནས་གོང་དུ་མངོན་བར་...
དགའ་བར་བྱེད་ཅིང་བསྐྱེད་བ་དང་། བཀུར་བ་དང་། བསྐྱབས་བར་འདོད་
དེ་དེས་ན་བསྐྱེད་བ་ལ་སོགས་བ་འདི་དག་ནི་དོན་ཡང་དག་བ་རི་ལྟར་བཞིན་
དོགས་བའི་མཚན་ཉིད་ཅན་ཡིན་གྱི་གཙམ་བུའི་ངོ་བོ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། ། ༢༠

དེ་ལྟར་སྐོས་པ་ལ་བསྐྱོད་པ་འབྱུང་བས་གཉིས་པ་བསྐྱོད་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་
པ་ཞེས་བྱ་བ།

ཡོངས་ས་བསྐྱོད་པ་བྱུང་བར་ཅན། |

དེ་ཡི་བྱེད་པ་མཚོག་ཡིན་ནོ། |

དེ་ནི་དམིགས་མེད་ནམ་པ་ཅན། |

སྤྱིན་ཅི་མ་ལོག་མཚན་ཉིད་དོ། (31) |

དཔེན་དང་སངས་རྒྱས་བསོད་ནམས་ཚོགས། |

རང་བཞིན་དུན་པའི་སྤྱོད་ལུལ་ཅན། |

ཐབས་བཅས་མཚན་མ་མེད་པ་དང་། |

སངས་རྒྱས་རྗེས་ས་ཡི་རང་དང་། (32) |

ཁམས་གསལ་གདོགས་པ་མ་ཡིན་དང་། |

ཆུང་དང་འབྲིང་དང་ཚེན་པོ་ཡི། |

བསྐྱོད་པ་གཞན་ནི་ནམ་གསལ་པོ། |

བསོད་ནམས་ཚེ་འབྱུང་བདག་ཉིད་དོ། (33) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རི་རྒྱན་བཤད་པའི་སྐོས་པ་བྱུང་བར་
ཅན་དང་། མི་དམིགས་པ་དང་། སྤྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་དང་། དཔེན་པ་
དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་དགོ་བའི་རྩ་བའི་ཚོགས་ཀྱི་རང་བཞིན་དུན་
པ་དང་། ཐབས་ལ་མཁས་པ་དང་བཅས་པ་དང་། མཚན་མ་མེད་པ་དང་།
སངས་རྒྱས་ཀྱིས་གནང་བ་དང་། ཁམས་གསལ་པར་མ་གདོགས་པ་དང་།
ཆུང་ཆུང་དང་། འབྲིང་དང་། ཚེན་པོ་སྤེ། བསོད་ནམས་ཚེན་པོ་འབྱུང་
བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟར་མིང་ཏུ་བདགས་པའི་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་
ལྷན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་དང་། ཚུལ་གྱིས་ལ་སོགས་པའི་སྤང་བོ་དང་།
འབྱོར་བར་བྱེད་པའི་སེམས་དང་། བདག་ལ་སོགས་པ་དང་ལྷན་པའི་དངོས་

མཚན་ ེ—(སྤེ) སྤེ་¹

ལོ་དང་། དུས་གསུམ་གྱི་སངས་རྒྱལ་གྱི་དགེ་བ་དང་། ལྷན་པ་ལ་སོགས་པ་
 དང་། མཚན་མ་དང་། ལམ་ཐམས་ཅད་དང་། འདོད་པ་ལ་སོགས་པའི་
 ཁམས་དང་། དགེ་བ་བཅུ་ལ་སོགས་པའི་ལས་གྱི་ལམ་དང་། ལྷན་ཏུ་
 རྒྱགས་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། ལྷ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ལ་གནས་པ་ནམས་
 མི་དམིགས་པ་ལ་དམིགས་པ། ཐེག་པ་གསུམ་གྱིས་གདུལ་བར་བྱ་བའི་
 སེམས་ཅན་ལ་ལམ་ཉེ་བར་སློན་པའི་སྐྱེད་འོ་བོ་བྱེད་པ་དང་ཐུན་པ་ནམས་.....
 གྱིས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་དུ་མི་ཟད་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར། ལྷ་ན་
 མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་བསྐྱོ་བ་ནམ་པ་བཅུ་གཉིས་.....
 བྱེད་དོ།། ༢༡-༢༢

དེ་ལྟར་ལེགས་པར་བསྐྱོས་པའི་དངོས་བོ་མངོན་པར་སྤེལ་བར་བྱ་
 བ་ཡིན་པས་གསུམ་པ་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ།

- ཐབས་དང་མི་དམིགས་པ་དག་གིས། |
- དགེ་བའི་རྩ་ལ་ཡི་རང་བ། |
- རྗེས་སུ་ཡི་རང་ཡིད་བྱེད་པ། |
- བསྐྱོས་པ་ཡིན་པར་འདོད་བརྗོད་དོ། (༣༠) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སུ་དགའ་བའི་སེམས་གྱིས་ཀུན་རྫོབ་
 དུ་ཐབས་གྱིས་དགེ་བའི་རྩ་བ་ནམས་དམིགས་ནས་དོན་དམ་པར་མི་དམིགས་..
 བ་ཉིད་གྱིས་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བར་བྱ་བ་དག་ཡིན་ཅོ། དེ་ལ་བསྐྱོས་པའི་
 དོན་ནི་སོས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་ནི། འབྱུང་ཁུངས་དག་ནས་གསེར་གྱི་
 གར་བུ་བཞིན་དུ་བསོད་ནམས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་དོ། བསྐྱོ་བ་ཡིད་ལ་
 བྱེད་པས་ནི་དེ་གསེར་མགར་གྱིས་རྒྱན་བཞིན་དུ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་...
 བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་ལལ་དུ་བྱེད་དོ། རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་
 བོ་རང་དང་གཞན་གྱི་བསོད་ནམས་བྱས་པ་མཉམ་པ་ཉིད་འཕྱོལ་བོ་ཞེས་བྱ་བ་
 འདི་ཡིན་ཅོ།། ༢༠

ཟུག་པ་དང་བཅས་པའི་ལོག་དུ་ཟུག་པ་མེད་པའི་སྐོམ་པའི་ལམ་
 ལྟེ། དེ་ཡང་ནམ་པ་གཉིས་སོ། །དེའི་སྤྱིར་དང་པོ་མངོན་པར་སྐྱབ་པའི་
 མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྐོམ་པའི་ལམ།

དེ་ཡི་ངོ་བོ་ཉིད་མཚོག་ཉིད། |
 ཀུན་ལ་མངོན་པར་འདུ་མི་བྱེད། |
 ཚོས་ནམས་དམིགས་སུ་མེད་པར་ན། |
 གཏོད་པར་བྱེད་པ་དོན་ཚེན་ཉིད། (༢༥) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་སྤྱིན་ཅི་མ་ལོག་
 པར་མཐོང་བ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་དོ། །གཞན་གྱིས་སངས་རྒྱས་ཉིད་མི་འཕྱོབ་
 པ་ནི་མཚོག་ཉིད་དོ། །ཚོས་ཐམས་ཅད་¹ཀྱི་ཁྱད་པར་སྐྱེ་བ་མེད་པར་
 ཏོགས་པར་སྐྱོར་བ་ནི་ཀུན་ལ་མངོན་པར་འདུ་མི་བྱེད་པའོ། །དེ་རྩ་བུའི་
 ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་ལྷན་པའི་ལམ་གྱི་ཚོས་ནམས་མི་དམིགས་པ་ཉིད་
 ཏུ་ནམ་འབྱོར་བའི་རྒྱད་ལ་སྐྱེད་པ་ནི་གཏོད་པར་བྱེད་པའོ། །དོན་ཚེན་པོ་
 སངས་རྒྱས་ཉིད་ཏུ་བྱེད་པའི་སྤྱིར་དོན་ཚེན་པོ་ཉིད་དོ། ། ༢༥

དེའི་ལོག་དུ་གང་ཞིག་ཡོངས་ས་བརྒྱང་བ་དང་། བོར་བས་འཕྱོབ་པར་
 འཇུག་པ་འདྲའི་སྐྱེ་བ་དང་མི་སྐྱེ་བའི་རྒྱ་གང་ཞིག་ཡིན་སྐྱུམ་པའི་ཐེ་ཚོམ་.....
 བསལ་བའི་སྐོམ་ནས་གཉིས་པ་ཤིན་དུ་ནམ་པར་དག་པའི་མཚན་ཉིད།

སངས་རྒྱས་བརྟེན་དང་སྤྱིན་སོགས་དང་། |
 ཐབས་ལ་མཁས་པ་གང་ཡིན་པ། |
 འདི་ལ་མོས་པའི་རྒྱ་དག་ཡིན། |
 ཚོས་གྱིས་²འཕོངས་པའི་རྒྱ་དག་ནི། (༢༦) |
 བདུད་ཀྱི་མིའམ་གྱིས་ནོན་པ་དང་། |
 ཟུག་པོའི་ཚོས་ལ་མ་མོས་དང་། |

མཚན་ ༩—(ཉི) ཅད་ཁྱད་¹ (སྐྱེ) ཕོངས་²

ལྷན་པོ་ལ་སོགས་མངོན་ཞེན་དང་།

སྨིག་པའི་གྲོགས་པོས་ཡོངས་ཟིན་པའོ། (༣༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་ཏེ། སངས་རྒྱས་མཉེས་པར་བྱེད་པ་དང་།

སྨིན་པ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྨིན་པ་རྩོགས་པར་བྱེད་པ་དང་། ཞི་

གནས་ལ་མཁས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སྨི་བའི་རྒྱ་དག་ཡིན་ཅོ། །བདུད་ཀྱིས་

གཞོན་པ་བྱས་པ་དང་། ཚོས་ཟབ་མོ་ལ་མ་མོས་པ་དང་། དངོས་བོར་

འཛིན་པ་དང་། མི་དགེ་བའི་གྲོགས་པོ་དང་འགྲོགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་མི་

སྨི་བའི་རྒྱ་དག་ཡིན་ཅོ། ། ༣༦, ༣༧

དེ་ལྟར་འཕོབ་པ་དང་མི་འཕོབ་པའི་རྒྱ་དག་བཤད་ནས་སྐབས་སུ་
བབ་པའི་ནམ་པར་དག་པ་སྨིར།

འབྲས་བུ་དག་པ་གཞུགས་ལ་སོགས།

དག་པ་ཉིད་དེ་གང་གི་སྨིར།

དེ་གཉིས་ཐ་དད་མ་ཡིན་ཞིང་།

བཅད་དུ་མེད་པས་དག་པར་བརྗོད། (༣༨) །

ཚས་བྱ་བ་གསངས་ཏེ། འཕགས་པའི་གང་ཟབ་གི་དགེ་སྲོང་གི་

ཚུལ་གྱི་འབྲས་བུ་གང་ཡིན་པ་དེ། མི་མཐུན་པའི་སྨིགས་ཐམས་ཅད་དང་

བལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པར་དག་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད། གཞུགས་ལ་

སོགས་པ་ནམ་པར་དག་པ་ཡིན་ཏེ། འབྲས་བུ་དང་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་

ནམ་པར་དག་པ་ནི། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་བདག་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་

ལ་སོགས་པ་དང་བལ་བས་རབ་ད་སྨི་བ་ཉིད་ཀྱིས། གང་གི་སྨིར་དེ་དག་

གི་ནམ་པར་དག་པ་ཐ་མི་དད་ཅིང་བཅད་དུ་མེད་པ་ཉིད་དེ། སང་དང་སྨིའི་

མཚན་ཉིད་ཐ་དད་པ་ཉིད་མ་ཡིན་པ་དེའི་སྨིར་དེ་ལྟར་ནམ་པར་དག་པར་

བརྗོད་དོ། ༣༨

ནམ་པར་དག་པ་སྨིར་བརྗོད་ནས་ད་ནི་ཁྱད་པར་དུ།

ཉོན་མོངས་ཤེས་བྱ་ལས་གསལ་གྱི།
 ཉམས་སྦྱིར་སྦྱོབ་མ་བམེ་ཅ་དང་།
 རྒྱལ་སྐྱེས་ནམས་ཀྱི་དག་པ་སྟེ།
 སངས་རྒྱས་ལྷན་ཀུན་ཤིན་ཏུ་བ། (༣༧) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་མོངས་པ་
 དང་། དེ་དང་ཤེས་བྱའི་སྦྱོབ་པའི་སྦྱོགས་གཅིག་པོ་གཟུང་བའི་དོན་གྱི་ལྷན་
 པར་རྟོག་པ་དང་ཐེག་པ་གསལ་གྱི་ལས་གྱི་སྦྱོབ་པ་གསུངས་སྐྱངས་པའི་སྦྱིར་...
 གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་...
 ལྷན་པ་གྱི་དག་པ་ཡིན་ནོ། །ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྦྱོབ་པ་བག་
 ཆགས་དང་བཅས་པ་ལྷན་པ་བསམས་ཅད་ཏུ་སྐྱངས་པའི་སྦྱིར་ཤིན་ཏུ་ལྷན་པར་
 དག་བཞོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལས་བྱུང་བ་ཉི་དེ་ཉི་ལྷན་པ་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་...
 ཡིན་པར་འདོད་དོ། ། ༣༧

ལས་ཤེས་པ་ཉི་དེ་གྱི་སྐབས་ས་ལྷན་པར་དག་པ་སྦྱོས་པའི་ཞར་ལ་
 སངས་རྒྱས་དང་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ལྷན་པར་དག་པ་གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ།
 ཤིན་ཏུ་བ་དང་ཅིག་ཤེས་སུ་བཤད་པ་དེ་རྗེ་རྩ་བུ་ཡིན་ཞེ་ན།

ས་དགུ་ལ་ནི་ཆེན་པོ་ཡིས།
 ཆེན་པོ་ལ་སོགས་ཀྱི་མ་ཡི།
 གཉེན་པོ་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ལ།
 སོགས་པའི་ལས་ནི་དག་པ་ཡིན། (༣༨) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འདོད་པའི་ཁམས་དང་། བསམ་གཏན་
 དང་། གཟུགས་མེད་པའི་སྦྱོམས་པར་འཇུག་པ་དག་སྟེ། ས་དགུ་ལ་མི་
 བཟུན་པའི་སྦྱོགས་ཆེན་པོའི་ཆེན་པོ་ལ་སོགས་པ་ལྷན་པ་དགུའི་གཉེན་པོའི་
 རོ་བོར་གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་ལས་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ལ་སོགས་པ་ལྷན་པ་དག་...

ལྷན་པ་ལྷན་པ་ཅན་དང་། ཅིག་ཤེས་ས་རྣམ་པར་དག་པའི་རྒྱ་ཡིན་པའི་
སྤྱིར་རྣམ་པར་དག་པ་ཤིན་ཏུ་བ་དང་ཅིག་ཤེས་ཞེས་བཤེས་པོ། ༢༠

རྒྱ་ཡིན་ཏུ་བ་ཡིན་ཞེས།

དེ་ལ་སྐྱབ་ཀ་སྐྱབས་པ་ཡིས། |

ལས་ནི་འཇམ་དང་བཞུགས་ཏུ་དག། |

མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཁམས་གསུམ་གྱི། |

གཉེན་པོ་ཉིད་ཏུ་འདོད་པ་ཡིན། (༢༡) |

ཞེས་བུ་བ་གསངས་དེ། དེ་ལ་གཉེན་པོ་ནི་ཆེན་པོའི་ཆེན་པོ་ལ་
སོགས་པ་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་པ་ནི་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ཆུང་ལ་སོགས་པར་རིགས་...
སོ། །ཞེས་བུ་བའི་སྐྱབ་ཀ། ཤོས་ལ་ཆགས་པའི་དྲི་མ་སྤྱོད་པས་ལ་བ་ལ་
བཅོ་སྐྱབ་པའམ་ཆེ་བར་ཏུ་འབད་པའི་དཔེས་སྐྱབས་པའི་སྐྱོན་ས་སྐྱོམ་པའི་...
ལས་ཤིན་ཏུ་བ་རྒྱ་སྐྱབ་ཏུ་བརྟན་པ་དེ། ཁམས་གསུམ་པའི་རྣམ་པ་ཅན་གྱི་
ཤེས་པ་དང་ཤེས་བུ་དག་གི་དམིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཉམ་པ་ཉིད་གང་ཡིན་
པ་དེ་ཉིད་མཐའ་དག་གི་གཉེན་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པའི་སྤྱིར། སངས་
རྒྱུས་ཀྱི་རྣམ་པར་དག་པ་ཤིན་ཏུ་བ་ཡིན་པར་རྣམ་པར་བཞག་གོ། ༢༡

ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བརྟན་བཅོས་མངོན་
པར་རྟོགས་པའི་བྱུན་ཅེས་བུ་བ་ལས་སྐབས་གཉིས་པའི་འབྲེལ་བའོ། ༥ ༥

ཕྱི་གཞི་ཐམས་ཅད་ཡོངས་ས་ཤེས་པ་མེད་པར་ལས་ལེགས་པར་ཡོངས་
སྒྲ་ཤེས་པ་མེད་པས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད།

ལྷ་རྩལ་པ་རྩལ་མཐའ་ལ་མིན། |
དེ་དག་བར་ན་མི་གནས་པ། |
དུས་རྒྱུས་མཉམ་པ་ཉིད་ཤེས་སྲིད། |
ཤེས་རབ་པ་རྩལ་སྲིད་པར་འདོད། (༡) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དུས་གསུམ་པའི་ཚོས་རྣམས་སྐྱེ་བ་མེད་
པའི་རྣམ་པར་མཉམ་པ་ཉིད་ཏེ་རྟོགས་པས། སངས་རྒྱལ་དང་བྱང་
ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་ཉེ་བར་གྱུར་པར་འདོད་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་
རྩལ་དུ་སྲིད་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི། ཤེས་རབ་ཀྱིས་ལྷ་རྩལ་གྱི་མཐའ་
འཁོར་བ་དང་། ལྷིང་རྗེས་པ་རྩལ་གྱི་མཐའ་སྒྲ་ངན་ལས་འདས་པ་སྟེ།
གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དག་པ་དང་ཅད་པའི་མཚན་ཉིད་དང་དེ་དག་གི་བར་ན་
ཡང་མི་གནས་པས་སྲིད་པ་དང་ཞི་བ་ལ་མི་གནས་པ་ཡིན་ནོ།།

ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་ལས་བརྒྱུད་སྟེ་བརྟན་པས། ཉན་ཐོས་
ལ་སོགས་པ་ལ་དུས་གསུམ་མཉམ་པ་ཉིད་ཏེ་ཤེས་པ་མེད་པའི་སྲིད། ཡང་
དག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རྩལ་དུ་སྲིད་པ་དང་རིང་བར་གྱུར་པས་རང་གི་
རྟོགས་པ་ཚམ་གྱི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རྩལ་དུ་སྲིད་པ་སྤྱིང་བ་དང་ཤེས་རབ་
དང་བུལ་བའི་སྲིད་དངོས་པོ་དང་། དངོས་པ་མེད་པར་དམིགས་པ་ཉིད་
ཀྱིས་འཁོར་བ་དང་སྒྲ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་གནས་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་
བྱའོ།། ༡

ལྷགས་ལས། རྟོན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འདྲུང་བ་གང་། རྟོན་ཅིང་
 རྟོན་ཅིང་ལྷོང་བར་བཞེད། ཅེས་འདྲུང་བའི་སྤྱིར། རྣམ་གཞུག་མཉམ་པ་
 རྟོན་རྒྱ་ཤེས་པ་ནི་གཞི་རྟོགས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ལ། རྟོན་ཡང་ཐབས་ཅན་ལ་
 ཡོད་པ་ཅིང་མ་ཡིན་ནས། རྟོན་ལྡན་ན་ཉན་ཐོས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་
 ལ་སོགས་པ་ལ་ཡང་དག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་རྒྱ་སྤྱིན་པ་རིང་བ་དང་...
 ཅིག་ཤོས་སྲུ་འགྲུང་ཞེ་ན།

- རྟོན་མཚན་མར་དམིགས་སྟོན་ས། |
- ཐབས་མ་ཡིན་པས་རིང་བ་སྟེ། |
- རྟོན་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ཡིས། |
- ཡང་དག་ཉི་བ་ཉི་ད་རྒྱ་བཤད། (3) |

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། ལྷ་མ་མཁན་གྱིས་སྤྱུལ་བའི་དངོས་པོ་
 ལྡང་བ་ལ་དེའི་རང་གི་ངོ་བོ་མི་ཤེས་པས་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉི་ད་
 ཀྱིས་ངོ་བོ་ཉི་ད་མེད་པར་མི་སྣང་བ་བཞིན་དུ། དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་ལ་
 སོགས་པ་ཐབས་མཁས་པ་དང་བྲལ་བའི་སྤྱིར་དངོས་པོ་མཚན་མ་དང་ལྡན་...
 བར་རྟོགས་པས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་དངོས་པོའི་ངོ་བོ་མི་ཤེས་པ་རྣམས་...
 ལ་མཉམ་པ་ཉི་ད་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་མེད་དེ། དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་ལ་བྱུང་བའི་ཡུམ་
 རིང་བར་གྱུར་དོ།།

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་རིང་མོ་ཞིག་ནས་དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་
 ཡང་དག་པར་མཐུ་བར་བྱས་པའི་མན་ངག་སྤྱིན་ཅི་མ་ཡོག་པ་ཅན་བདེན་པ་
 གཉེན་ལ་འབྲེན་པའི་ཐོས་པ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པ་སྤྱིར་བའི་ཐབས་ལ་...
 མཁས་པས། དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་འཁྲུག་པའི་མཚན་མ་བསལ་
 བ་རྣམས་ལ་ནི། གཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་ཡོངས་ས་ཤེས་པ་དེ་ཉི་ད་
 མཉམ་པ་ཉི་ད་རྒྱ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཡིན་དེ། དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་ལ་ཡུམ་

མཚན་ ཅེ—(སྟེ) རྟོག་¹ (ཉི) རྟོན་² བའི་སྤྱིར་³

འདྲི་ཡང་དག་པར་ཉི་ཤར་གྱུར་བས། ཐབས་མ་ཡིན་པས་ནི་རིང་བ་ཉིད་
ཡིན་ལ། ཐབས་ཀྱིས་ནི་མི་རིང་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། ། ༢

དེ་ལྟར་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ཡུལ་རིང་བར་གྱུར་བའི་རྒྱལ་བ་
ཉིད་མི་མཐུན་པའི་སྤོགས་ཡིན་པར།

གཞུགས་སོགས་སྤང་བོ་སྤོང་ཉིད་དང་། |

དུས་གསུམ་གཏོགས་པའི་ཚོས་ནམས་དང་། |

སྤྱིན་སོགས་བྱང་ཆུབ་སྤོགས་ནམས་ལ། |

སྤོང་པའི་འདུ་ཤེས་མི་མཐུན་སྤོགས། (༢) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་དུས་གསུམ་པའི་
ཚོས་ཟབ་པ་དང་བཅས་པ་དང་ཟབ་པ་མེད་པ་དང་། གཉིས་ཀའི་ངོ་བོ་
དངོས་པོར་མ་གྱུར་བ་ཐབས་ཅད་ལ། དངོས་པོར་དམིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
གཞན་གྱིས་ཀུན་བདགས་པའི་བདག་ལ་སོགས་པ་སྤོང་བ་ཉིད་དུ་ལྟ་བ་དང་།
རྒྱལ་བའི་འདུ་ཤེས་ནི་དེ་དག་གི་གཉེན་པོ་ཡིན་ན་ཡང་སྤྱིན་ཅི་ཡོག་དུ་ཞུགས་
པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤང་བར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་སྤྱིར། མི་མཐུན་པའི་སྤོགས་ཡིན་ནོ། ། ༣

བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་ནམས་ཀྱི་བརྒྱུག་ཅེ་གཉེན་པོ་ཡིན་པར།

སྤྱིན་ལ་སོགས་ལ་ངར་འཛིན་མེད། |

གཞན་དག་དེ་ལ་སྤོང་བྱེད་པ། |

དེ་ནི་ཆགས་པའི་མཐའ་འགོག་པས། |

རྒྱལ་བ་ལ་སོགས་ལ་ཆགས་པ་སྤྱ། (༣) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འཁོར་གསུམ་ནམ་པར་དག་པས་སྤྱིན་
པ་ལ་སོགས་པ་ལ་བདག་མེད་པར་ཏྟོགས་པས་རང་དང་གཞན་སྤོང་བ་ནི།
ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་སྤྱིར་དང་། ཆགས་པའི་ཚོགས་ཀྱི་གནས་
ཐབས་ཅད་བཀག་པས་སྤང་བར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་སྤྱིར། ནམ་པ་ཐབས་ཅད་
དུ་གཉེན་པོ་ཡིན་ནོ། །དེ་བཞིན་གསུགས་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་སྤྱུག་འཚལ་

བ་ལ་སོགས་པ་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ཀྱི་རྒྱ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཉེན་པོ་
ཡིན་མོད་ཀྱི། ཚགས་པ་ལྷ་མོའི་ངོ་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མ་
ཡིན་པས་མི་མཐུན་པའི་སློབས་ཡིན་ནོ། །

བམ་པོ་གསུམ་པ།

ཡང་རི་ལྷར་ཚགས་པ་ལྷ་མོ་མི་མཐུན་པའི་སློབས་ཡིན་ཞེ་ན།

ཚོས་ཀྱི་ལམ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས། |

དཔེ་བའི་སྤྱིར་ན་དེ་ཟབ་ཉིད། |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། བང་གི་སྤྱིར་ཚོས་ཀྱི་རིགས་ནམས་ངོ་པོ་
ཉིད་ཁོ་ནས་སྤོང་བས། དེ་དག་ཟབ་པ་ཉིད་ཡིན་པ་དེའི་སྤྱིར། དེ་བཞིན་
གཤེགས་པ་ལ་དམིགས་པ་ཡང་མི་མཐུན་པའི་སློབས་ཡིན་ནོ། །

ངོ་ན་རི་ལྷར་སྤོང་ཞེ་ན།

ཚོས་ནམས་རང་བཞིན་གཅིག་པར་ནི། |

ཤེས་པས་ཚགས་པ་སྤོང་བ་ཡིན། (༥) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། བརྒྱགས་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་ཐམས་ཅད་
རང་བཞིན་གཅིག་པ་ཁོ་ན་སྟེ། རྟེན་ལྷ་སྟེ་རང་བཞིན་མེད་པ་ཞེས་ཤེས་
པ་དང་ཤེས་བྱ་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་གཅིག་པར་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ནི་ཚགས་པ་
སྤོང་བ་ཡིན་ནོ། །

ཡང་རི་ལྷར་ཚོས་ནམས་རང་བཞིན་གྱིས་ཟབ་པ་ཡིན་ཞེ་ན།

མསྤོང་བ་ལ་སོགས་པ་གསུམ་པ་ཡིས། |

དེ་ནི་རྟོགས་པར་དཀའ་བར་བཤད། |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། བང་གི་སྤྱིར་ནམ་པར་ཤེས་པ་ཐམས་
ཅད་ཀྱིས་དམིགས་པའི་དོན་བསལ་བས་རང་བཞིན་དེ་རྟོགས་པར་དཀའ་བ་
ཉིད་དུ་བཤད་པ་དེའི་སྤྱིར་དེ་ཟབ་པ་ཉིད་ཡིན་ནོ། །

ཡང་དེ་ལྷར་རྟོགས་པར་དཀའ་བ་ཉིད་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན།

གཟུགས་ལ་སོགས་པར་མི་ཤེས་སྤྱིར། ।

དེ་ནི་བསམ་མི་བྱུང་བར་འདོད། (༦) ।

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གང་གི་སྤྱིར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ནས་
སངས་སྐུས་ཀྱི་ཚོས་མ་འདྲིས་པའི་རྣམ་པའི་བར་གྱི་རང་བཞིན་ཡོངས་ས་མི་
ཤེས་བསམ་བསམ་པ་ལས་འདས་པ་ཉིད་ཏུ་འདོད་པ་དེའི་སྤྱིར། དེ་ནི་
རྟོགས་པར་དཀའ་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། ༦

དེ་ལྟར་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས་མཐུག་བརྗེ་བར།

དེ་ལྟར་ཀུན་ཤེས་ཉིད་ལྷགས་ལ། ।

མི་མཐུན་གཉེན་པོའི་སྤྱོད་སྤྱོད་ཀྱི། ।

རྣམ་པར་དབྱེ་བ་མ་ལུས་པ། ।

རྗེ་སྐད་བཤད་པ་འདྲིར་ཤེས་བྱ། (༧) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། བསམ་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་སུ་
དེ་ལྟར་བཤད་པའི་ཚལ་གྱིས་གོ་མིས་བཞིན་ཏུ་ཉེན་པོས་དང་བྱང་ཚུབ་སེམས་
དཔའ་ལ་སོགས་པའི་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་སྤྱོད་ཀྱི་པོའི་རབ་ཏུ་དབྱེ་བ་
ཤེས་པར་བྱའོ། ༧

དེ་ལྟར་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོད་ལ་སོགས་པ་བརྗོད་ནས། དེ་དག་

རྣམ་པར་བརྗོད་པའི་སྤྱོད་པ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། སྤྱོད་པ་

གཟུགས་སོགས་དེ་མི་རྟོག་སོགས་དང་། ।

དེ་མ་རྗོགས་དང་རབ་རྗོགས་དང་། ।

དེ་ལ་ཅུགས་པ་མེད་ཉིད་ལ། ।

སྤྱོད་པ་བཀག་པའི་སྤྱོད་པ་དང་། (༨) ।

མི་འགྲུང་བྱེད་པོ་མེད་ཉིད་དང་། ।

བྱ་དཀའ་རྣམ་གསུམ་སྤྱོད་པ་དང་། ।

མཚན་ ཅ—(སྤྱོད་པའི་ལམ་ནི་¹

སྐལ་བ་རྗེ་བཞིན་འབྲས་ཐོབ་པས། །
 འབྲས་ཡོད་འདོད་པ་དེ་དང་ནི། (༡) །
 བཞུགས་པ་ལ་ལས་མེད་གང་དང་། །
 ལྷན་པ་ལྷན་བརྟན་ཤེས་བྱེད་ཏོ། །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བཞུགས་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་ཐོས་ས་
 ཅན་དང་། དེ་དག་ཉིད་ཀྱི་མི་རྟག་པ་དང་། ལྷན་པ་ཉིད་ལ་སོད་པ་དང་།
 སོ་སོར་མ་རྒྱལས་པ་དང་། རྒྱལས་པ་ཉིད་དང་། ཚགས་པ་མེད་པ་དང་།
 བཞུགས་པ་མི་འགྲུང་བ་དང་། བྱེད་པ་བོ་མེད་པ་ཉིད་དང་། མོ་སྐྱེ་བཞིན་
 ཏུ་ཐོས་ས་ཅན་མཁུལ་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་པདག་ཉིད་ཀྱི་ཚེད་ཏུ་བྱ་བ་དང་སྐྱོད་
 བ་དང་བྱེད་པ་ལྷན་ས་གྱི་བྱ་དཀའ་བ་ཉིད་དང་། སྐལ་བ་རྗེ་ལྟ་བུ་བཞིན་ཏུ་
 འབྲས་བུ་འཕྲོབ་པས་མི་ལྷོད་པ་ཉིད་དང་། བཞུགས་ཀྱི་རྒྱུན་གྱིས་མི་འགྲོ་བ་
 ཉིད་དང་། ཡོངས་ས་འགྲུང་བ་དང་། མཉམ་ཏུ་ཚོད་པ་དང་། འགྲུལ་
 བ་དང་། རྒྱུན་དང་། མ་འཕྲོས་པ་དང་། རྟོན་མེད་པ་དང་། བྱེད་
 བ་བོ་མ་ཡིན་པ་ལྷན་ས་ས་ཤེས་པ་ལ་ལྷན་པ་བརྟན་ལ་རྒྱབ་པའི་ཡོངས་ས་
 ཤེས་པ་བསལ་བའི་སྐོ་ནས། བྱང་ལྷབ་སེམས་དབང་ལྷན་ས་གྱི་དེ་དང་དེ་
 ལ་སྐྱོད་པ་ལྷན་པ་བཅུ་རྗེས་ས་འགྲོ་བའི་སྐོ་ནས་བཟུང་བས། འབྲས་ཀྱིས་
 ཉ་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་ལོ་ནི། རྗེ་སྐད་བཤད་པ་ལས་བརྒྱུ་ལྟེ་སྐྱོད་པ་
 ཡིན་ཅོ། ། ༤.༡

མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐོ་ནས་སྐྱོད་པ་སྐྱོས་དགོས་པས། ལྷོད་པའི་
 འོག་ཏུ་མཉམ་པ་ཉིད།

བཞུགས་ལ་སོགས་ལ་རྒྱུ་མེད་པ། །
 ལྷན་བཞི་དེ་ཡི་མཉམ་པ་ཉིད། (༡༠) །

མཚན་ ཅོ། (མེ) ལས་¹ (ཉི) མི་² (མེ) པའི་རྗེ་³ (ལྷ) བརྒྱུ་⁴

ཅས་བྱ་བ་གསངས་དེ། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་
 ཞེན་པ་དང་། སྡོན་པོ་ལོ་སོགས་པའི་མཚན་མ་དང་། སྡོམ་པ་དང་རྟོགས་
 པའི་རྗེས་པ་རྣམས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་མི་དམིགས་པ་ནི། ལྷོང་བའི་
 མཉམ་པ་ཉིད་¹ཡིན་པས་མཉམ་པ་ཉིད་ཡིན་ནོ།། ༡༠

ལྷོང་བའི་མཉམ་པ་ཉིད་སོ་སོར་རྟོགས་ནས་མཐོང་བའི་ལམ་²སྐྱམ་
 དགོས་པས། མཐོང་བའི་ལམ།

- སྐྱམ་བུ་ལ་ལ་སོགས་བདེན་པ་ལ། |
- ཚོས་ཤེས་ཞེས་ས་ཤེས་པ་དང་། |
- བཟོད་ཤེས་སྐད་ཅིག་བདག་ཉིད་འདྲི། |
- ཀུན་ཤེས་ཚུལ་ལ་མཐོང་བའི་ལམ། (༡༡) |

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། བདེན་པ་སོ་སོ་ལ་ཚོས་ཤེས་པའི་བཟོད་
 པ་དང་ཚོས་ཤེས་པ་དང་། ཞེས་ས་ཤེས་པའི་བཟོད་པ་དང་ཞེས་ས་ཤེས་
 པ་སྟེ། དེ་ལྟར་སྐད་ཅིག་མ་བཅུ་དུག་གི་བདག་ཉིད་ནི། ཐམས་ཅད་ཤེས་
 པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་ས་མཐོང་བའི་ལམ་ཡིན་ནོ།། ༡༢

བདེན་པའི་རྣམ་པ་གང་ཡིན་ཞེ་ན།

- གཟུགས་དྲག་མ་ཡིན་མི་དྲག་མི་ན། |
- མཐའ་ལས་འདས་དང་རྣམ་དག་དང་། |
- མ་སྐྱེས་མ་འགགས་ལ་སོགས་དང་། |
- མཁའ་འདྲ་ཚགས་པ་སྦངས་པ་དང་། (༡༣) |
- ཡོངས་ས་འཛིན་ལས་གྲོལ་བ་དང་། |
- ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་བཟོད་མེད་དང་། |
- གང་སྤྱིར་འདི་དོན་བཟོད་པ་ཡིས། |
- གཞན་ལ་སྤྱིན་ཏུ་མེད་པ་དང་། (༡༤) |

མཚན་ ེ—(སྟེ) ཡིན་ནོ།།¹ (སྟེ) བསྐྱེས་²

དམིགས་པ་མེད་པར་བྱེད་པ་དང་། །
 ཡིན་ཏུ་རྣམ་དག་ནད་མི་འདུང་། །
 དན་སྲིང་ཚད་དང་འབྲས་བུ་ནི། །
 མངོན་ཏུ་བྱ་ལ་མི་རྟོག་ཉིད། (༡༤) །

མཚན་མ་དག་དང་མ་འབྲེལ་དང་། །
 དངོས་དང་མིང་དང་གཉིས་པོ་ལ། །
 ཤེས་པ་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ནི། །
 གུན་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་རྒྱན་ཅིག་ལ། (༡༥) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རོ་བོ་ཉིད་མེད་པའི་སྲིར་གཞུགས་ལ་
 སོགས་པ་དྲག་པ་དང་མི་དྲག་པ་ཉིད་དང་བུལ་བས་ན། དྲག་པ་ཡང་མ་
 ཡིན་མི་དྲག་པ་ཡང་མ་ཡིན་པ་དང་། རླུག་བསྐྱེད་པ་དང་རླུག་བསྐྱེད་
 བ་མ་ཡིན་པ་དང་བུལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་རྟོག་པ་དང་ཚད་པའི་མཐའ་དང་བུལ་བ་
 དང་། རླུང་པ་དང་མི་རླུང་པ་དང་བུལ་པའི་སྲིར་རྣམ་པར་དྲག་པ་དང་།
 བདག་དང་བདག་མེད་པའི་རོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་པས་མ་སྐྱེས་པ་དང་། མ་
 འགགས་པ་དང་། གུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མ་ཡིན་པ་དང་། རྣམ་པར་
 བྱང་བ་མ་ཡིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ནི། རླུག་བསྐྱེད་ཀྱི་བདེན་པའི་
 རྣམ་པ་དྲག་ཡིན་ནོ།།

རླུང་དང་རླུང་མ་ཡིན་པ་གསོག་ཉིད་ཀྱི་སྲིར། རྣམ་མཐའ་དང་འདྲ་
 པ་དང་། གུན་འབྱུང་བ་དང་། གུན་འབྱུང་བ་མེད་པ་དང་མི་རྣམས་པའི་
 སྲིར། ཉོན་མོངས་པ་དང་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་ཐམས་ཅད་སྤངས་པ་དང་།
 རབ་ཏུ་སྐྱེ་བ་དང་རབ་ཏུ་མི་སྐྱེ་བ་དང་མ་འབྲེལ་བས་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ལས་
 ལྟོལ་བ་དང་། རྟེན་དང་རྟེན་མ་ཡིན་པ་ལས་རྣམ་པར་གྲོལ་བའི་སྲིར་རང་
 ལོ་རོ་བོས་བརྗོད་ཏུ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་གུན་འབྱུང་བའི་བདེན་པ་ཡིན་ནོ།།

གང་གི་སྲིད་པ་འགོག་པ་དང་འགག་པ་མེད་པ་དང་མ་འབྲེལ་བ་དེའི་
 ལྱིད། འགོག་པའི་བཅའ་བའི་དོན་ཚིག་ཏུ་བརྗོད་པས་ལྷན་གཞན་ལ་སྲིད་
 ཏུ་མེད་པ་དང་། ཞི་བ་དང་མ་ཞི་བ་མེད་པས་དམིགས་པ་མེད་པར་བྱེད་
 པ་དང་། བྱ་ཚོས་པ་དང་བྱ་ཚོས་པ་མ་ཡིན་པ་དང་བྲམ་པའི་སྲིད། མཐའ་
 གཉིས་ལས་འདས་ཤིང་ནམ་པར་དག་པ་དང་། དེས་པར་འབྱུང་བ་དང་
 དེས་པར་འབྱུང་བ་མེད་པ་ཡང་མེད་པའི་སྲིད་ནད་ཐམས་ཅད་མི་སྐྱེ་བ་ཞེས་
 བྱ་བ་ནི་འགོག་པའི་བཅའ་བ་ཡིན་ནོ།།

ལས་དང་ལས་མ་ཡིན་པ་དང་བྲམ་པའི་སྲིད། དམ་མོང་ཅད་པ་
 དང་། རིགས་པ་དང་རིགས་པ་མ་ཡིན་པ་དང་མ་འདྲིས་པའི་སྲིད་འབྲས་
 བྱ་མངོན་སྲུང་ཏུ་བྱ་བའི་དོན་གྱིས་ཐམས་ལ་ནམ་པར་མི་དོག་པ་ཉིད་དང་།
 ལྷུབ་པ་དང་ལྷུབ་པ་མ་ཡིན་པ་ལས་ནམ་པར་གྲོལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཚོས་ཐམས་
 ཅད་ཀྱི་མཚན་མ་དག་དང་མ་འབྲེལ་བ་དང་། དེས་པར་འབྱེན་པ་དང་དེས་
 པར་འབྱེན་པ་མ་ཡིན་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་བརྗོད་པར་བྱ་བ་དང་རྗོད་པར་བྱེད་
 པའི་ངོ་བོ་དེ་མཚན་ཉིད་ཤེས་བྱ་དང་སྐྱ་གཉིས་ལ་ཤེས་པ་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་ནི་ལས་གྱི་བཅའ་བ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟ་བུའི་ནམ་པ་ཅན་གྱི་ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་
 ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་དེ་དག་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམས་ཀྱི་མཐོང་བའི་ལས་
 ཡིན་ནོ། །ཉན་ཐོས་ནམས་ཀྱིས་དེ་ལས་བརྗོད་པ་མི་དྲག་པ་ལ་སོགས་
 པའི་ནམ་པ་དག་ཏུ་བརྗོད་པར་བྱ་བ་ནི་ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་མཐོང་བའི་ལས་
 ཡིན་ནོ། །ཉན་ཐོས་ཀྱི་ལས་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པར་
 བྱ་བ་ཡིན་གྱི། མངོན་ཏུ་བྱ་བ་ནི་མ་ཡིན་པས་སྐོམ་པའི་ལས་ནི་མ་བརྟན་
 ཏོ།། 23-24

དེ་ལྟར་གྲུས་པར་བརྟན་ནས། དོན་མཐའ་དག་རྒྱད་པར་བྱེད་པ་
 ཉིད་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་མཐེན་པ་ཉིད་གསུམ་མཇུག་བསྟུ་བར།

ཕམན་ ཅེ—(སྐ) འགོགས་¹

དེ་ལྟར་འདི་དང་ཡང་འདི་དང་།

ཡང་འདི་ཡིན་ཏེ་རྣམ་གསུམ་པོ།

འདི་ནི་གནས་སྐབས་གསུམ་པོ་དག

རྩོགས་པར་ཡོངས་སུ་བརྟན་བ་ཡིན། (༡༧) །

ཞེས་བུ་བ་གསུངས་ཏེ། བཤད་མ་ཐག་བའི་ཚུལ་དུ་རྣམ་བའ་
ཐམས་ཅད་མཐུན་བ་ཉིད་འདི་དང་། ལམ་ཤེས་བ་ཉིད་འདི་དང་། ཐམས་
ཅད་ཤེས་བ་ཉིད་འདི་ལྟེ། དེ་ལྟར་ལེབ་གསུམ་གྱི་རྣམ་བའ་གསུམ་པོ་ཡོངས་
སུ་རྩོགས་པར་མཇུག་བ་ཡིན་ལོ། ། ༡༧

ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྦྱིན་བའི་མན་ངག་གི་བརྟན་བཅོས་མངོན་
བར་རྟོགས་བའི་ཐུན་ཅེས་བུ་བ་ལས། སྐབས་གསུམ་བའི་འབྲེལ་བའོ། །

ལོ། ཐམས་ཅད་མཐུན་བ་ཉིད་གསུམ་ཡོངས་སུ་ཤེས་བ་ནི། དབང་དུ་བུ་
བའི་སྦྱིར་ཡང་རྣམ་བའ་ཐམས་ཅད་དང་ལམ་དང་གཞི་ཤེས་བ་བསྟུ་བའི་སློལ་ས།
ཐམས་ཅད་མཐུན་བ་ཉིད་གསུམ་སློལ་བར་བྱེད་བས། རྣམ་བའ་ཀུན་མངོན་
བར་རྩོགས་པར་རྟོགས་བ།

- གཞི་ཤེས་བ་ཡི་བྱེ་བྲག་རྣམས།
- རྣམ་བའ་ཞེས་བུ་མཚན་ཉིད་དེ།
- ཀུན་མཐུན་ཉིད་ནི་རྣམ་གསུམ་སྦྱིར།
- དེ་ནི་རྣམ་བའ་གསུམ་དུ་འདོད། (༡) །

ཅེས་བུ་བ་གསུངས་ཏེ། ཏག་བའ་ལ་སོགས་པར་འཇོན་བ་མི་མཐུན་
བའི་ཕྱོགས་ཀྱི་གཟེན་པོ་འོ་ཙོ་ཙོ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་པོ་ཉིད་མི་ཏག་བའ་ལ་སོར་བ་ལ་
དམིགས་བའི་ཡོ་ཤེས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་རྣམས་རྣམ་བའ་ཉིད་དུ་རྣམ་པར་གཞག་བ་...

ནི་མཚན་ཉིད་དེ། དེ་དག་ཀྱང་ཐམས་ཅད་མཁུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་བྱེ་བྱལ་གྱིས་རྣམ་པ་གསུམ་ཁོ་ནར་བཞེད་དོ། །

རྣམ་པ་རྣམས་སྤྱིར་བརྟན་ནས།	ད་ནི་བྱུང་བར་དྲ།
མེད་པའི་རྣམ་པ་ནས་བརྒྱང་སྟེ།	།
མི་གཡོ་བ་ཡི་རྣམ་པའི་བར།	།
བདེན་པ་ས་སོ་ལ་བཞི་དང་།	།
ལམ་ལ་དེ་ནི་བཙོ་ལྟར་བཤད།	(3) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་དབང་
 དུ་བྱས་ནས། མེད་པ་དང་། མི་སྐྱེ་བ་དང་། དཔེན་པ་དང་། མི་
 བརྗེ་བ་དང་། བཀས་མེད་པ་དང་། ལྷན་མཁའ་དང་། བརྗེད་དུ་མེད་
 པ་དང་། མིང་མེད་པ་དང་། འགྲོ་བ་མེད་པ་དང་། མི་འསྐྱོགས་པ་
 དང་། མི་ཟད་པ་དང་། རྗེ་བ་མེད་པའི་རྣམ་པ་སྟེ་བརྒྱ་གཉིས་ནི་གོ་རིམ་
 བཞིན་དུ་རྒྱལ་བལྟལ་ལ་སོར་བའི་བདེན་པ་གསུམ་གྱི་མི་རྟལ་བ་ལ་སོགས་...
 པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན་ནོ། །ཉེན་མོངས་པའི་རྗེའི་བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་
 དུ་ཟལ་བ་མེད་པའི་ལམ་གཅིག་དང་། ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ངང་
 སངས་གྲུས་རྣམས་ཀྱང་བསྐྱུས་པས་དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་གི་ཤེས་བྱའི་རྗེའི་བའི་
 གཉེན་པོ་ཉིད་དུ་སྐྱོམ་པའི་ལམ་ཟལ་བ་དང་བཅས་པ་དང་ཟལ་བ་མེད་པ་...
 གཉེན་པོ་ཡིན་པས། ལམ་རྣམ་པ་གསུམ་མོ། དེ་ལ་དང་པོ་ལ། བྱེད་
 པ་པོ་མེད་པ་དང་། ཤེས་པ་པོ་མེད་པ་དང་། འགྲོ་བ་མེད་པ་དང་།
 འདུལ་བ་མེད་པའི་རྣམ་པ་སྟེ་བཞི་ནི། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ལམ་ལ་སོགས་
 པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན་ནོ། །གཉེན་པོ་ལ། མི་ལམ་དང་། རྗེ་
 བརྟན་དང་། མིག་ཡོར་དང་། རྗེའི་གྲུ་དང་། རྗེ་མའི་རྣམ་པ་སྟེ་
 ལྟ་ནི། གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་དང་། མ་སྐྱེས་པ་དང་།
 མ་འགགས་པ་དང་། བཟོད་མ་ནས་ཞི་བ་དང་། ངང་བཞིན་གྱིས་ལྷ་

དེ་ལས་འདས་པའི་མཚན་ཉིད་སྤྱིར་ཤེས་པའི་སྤྱིར་བཏོན་པོར་གྱུར་བ་
 དག་ཡིན་ནོ། །ཤས་པ་ལ། ཀུན་ནས་ཉེན་མོངས་པ་མེད་པ་དང་།
 ལྷན་པར་བྱང་བ་མེད་པ་དང་། ལོས་པ་མེད་པ་དང་། རྩོམ་པ་མེད་པ་
 དང་། རྩོམ་པ་མེད་པ་དང་། མི་གཤོལ་འདི་ལྷན་པ་ཉི་ཤུ་གཞི་གོ་
 རིམ་བཞིན་དུ་ཤེས་བྱའི་སྤྱིར་བཏོན་ནས་ཉེན་མོངས་པ་དང་། ལྷན་པར་
 བྱང་བ་དང་། ཉེན་མོངས་པའི་བག་ཚུ་དང་། བརྒྱུགས་ལ་སོགས་
 པའི་རྩོམ་པ་དང་། དང་གི་རྟེན་པ་དང་། ཡོངས་ས་ཉམས་པར་ལྷན་
 བར་རྟོག་པ་ལྷན་ས་ཀྱི་སོ་སོར་ངེས་པའི་བཏོན་པོར་གྱུར་བ་དག་ཡིན་ནོ། །
 དེ་ལྟར་ན་ལས་ཀྱི་བདེན་པ་ལ་ལྷན་པ་བཅོལ་སྟེ། སྤྱིར་ན་མཚས་ཅན་ཤེས་
 པ་ཉིད་ཀྱི་ལྷན་པ་ཉི་ཤུ་ཅུ་བརྟན་ཡིན་ནོ། ། ༢

དེའི་འོག་དུ་ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་ལྷན་པ།

- རྒྱ་དང་ལས་དང་རྒྱལ་བསྐྱེད་དང་། |
- འགོག་པ་ལ་ནི་གོ་རིམ་བཞིན། |
- དེ་དག་བརྒྱད་དང་བདུན་དང་ནི། |
- ལྷ་དང་བཅུ་དུག་ཅེས་བསྐྱབས་སོ། (3) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཀུན་ནས་ཉེན་མོངས་པ་དང་ཅིག་ཤེས་
 ཀྱི་རྩོགས་ལ་བདེན་ནས། ཀུན་འབྱུང་བ་དང་། ལས་ཀྱི་བདེན་པ་དག་
 ཅི་རྒྱ་ཡིན་ལ། རྒྱལ་བསྐྱེད་དང་། འགོག་པའི་བདེན་པ་དག་ནི་འབྲས་
 བུ་ཡིན་པར་དོན་གྱི་རྩོམ་པ་ལྷན་ཏེ། ཀུན་འབྱུང་བ་དང་། ལས་དང་།
 རྒྱལ་བསྐྱེད་དང་། འགོག་པའི་བདེན་པ་ལ། སྐངས་བཞིན་དུ་ལྷན་པ་
 བརྒྱད་དང་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ཁོང་དུ་ཚུད་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་འདོད་
 ཚགས་དང་བྲམ་པ་དང་། མི་གནས་པ་དང་། ཞི་བ་དང་། འདོད་
 ཚགས་མེད་པ་དང་། ཞེ་སྲང་མེད་པ་དང་། བཏོ་སྐྱབས་མེད་པ་དང་།
 ཉེན་མོངས་པ་མེད་པ་དང་། མཚས་ཅན་མེད་པའི་ལྷན་པ་དག་ནི་གོ་

རེ་མ་བཞེན་ཏུ་རྒྱ་བཀའ་ཡིན་པ་སྟེ། འདུན་པ་དང་། འདྲོད་ཆགས་དང་།
 དགའ་བ་དང་། ཀུན་འགྲུང་བ་བཀའ་ཡིན་པ་སྟེ། འདྲོད་ཆགས་དང་།
 ཞེ་སྤང་དང་། ལཱི་ལྷུག་དང་། རབ་དུ་རྒྱུ་བ་བཀའ་ཡིན་པ་སྟེ། ཀུན་
 དུ་རྟོག་པ་དང་། རྒྱེན་བཀའ་ཡིན་པ་སྟེ། སེམས་ཅན་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ།
 དེ་རྣམས་ཀྱི་གཉེན་པོར་གྱུར་པ་གསལ་དང་། གསུམ་དང་། གཅིག་དང་།
 གཅིག་སྟེ། དེ་རྣམས་ན་རྒྱུ་ལྡི་བའི་ཉེ་བའི་རྣམ་པ་བརྒྱན་ཡིན་ནོ། །ཚོད་
 མེད་པ་དང་། མཐའ་གཉིས་དང་མ་འབྲེལ་བ་དང་། བ་མི་དད་པ་དང་།
 མཚོག་དུ་འཛིན་པ་མེད་པ་དང་། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དང་། ལེགས་
 དུ་མེད་པ་དང་། ཆགས་པ་མེད་པའི་རྣམ་པ་དག་མི། ལོ་རེ་མ་བཞེན་ཏུ་
 སེམས་ཅན་བསམ་ཅན་ལ་གོ་སྐབས་འབྱེད་བའི་ལམ་དང་། ཇི་ལྟར་སེམས་
 ཅན་བསམ་ཅན་ལ་གོ་སྐབས་འབྱེད་པ་དང་། རིགས་པ་བཀའ་ཡིན་པ་དང་།
 ཇི་ལྟར་རིགས་པ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱུལ་བ་བཀའ་ཡིན་པ་དང་། ཇི་ལྟར་
 རྒྱུལ་བ་ཡིན་པ་དང་། དེས་པར་འབྲེན་པ་བཀའ་ཡིན་པ་དེ་རྣམས་ཀྱི་ངོ་བོ་
 ཉིད། གཉིས་དང་གཉིས་དང་། གཉིས་དང་གཅིག་སྟེ། དེ་རྣམས་ན་ལམ་
 ཀྱི་བའི་ཉེ་བའི་རྣམ་པ་བརྒྱན་ཡིན་ནོ། །ལྷོ་དྲུག་པ་དང་། རྒྱལ་བསྐལ་བ་
 དང་། རྩོད་པ་དང་བདག་མེད་པའི་རྣམ་པ་དང་། ལཱ་བ་མཚན་ཉིད་
 མེད་པའི་རྣམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་རྣམས་ཉེ། དེ་རྣམས་ན་རྒྱ་ག་བསྐལ་བ་ཀྱི་བའི་ཉེ་
 བའི་རྣམ་པ་ལཱ་ཡིན་ནོ། །འགོག་པའི་རྣམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལྷོ་ཉེ་ནང་དང་སྤྱི་
 དང་གཉིས་ཀའི་དངོས་པོ་རྣམས་དགག་པས། ཉང་དང་སྤྱི་དང་གཉིས་ཀའི་
 རྩོད་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་སྟེ། གསུམ་དང་། ཞེ་བའི་རྣམ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་
 བདགས་པའི་བདག་རྩོད་པ་དང་། རྩོད་ཀྱི་འཛིག་ཉེན་དང་། དོན་དམ་
 པ་དང་། འདུས་བྱས་དང་། འདུས་མ་བྱས་དང་། དྲག་པ་དང་ཆད་
 པའི་མཐའ་དང་འཁྲིལ་བ་ཐོག་མ་དང་བ་མ་མེད་པ་དང་། དྲོགས་པའི་ཚོས་
 དོར་བ་མེད་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དགག་པས། རྩོད་པ་དང་། ཚེན་
 པོ་དང་། དོན་དམ་པ་དང་། འདུས་བྱས་དང་། འདུས་མ་བྱས་དང་།

མཐའ་ལས་འདས་པ་དང་། བོལ་མ་དང་ཐ་མ་མེད་པ་དང་། དོར་བ་མེད་
 པ་ལྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་སྟེ་བརྒྱད་དང་། བྱ་ལོ་མ་པའི་རྣམ་པ་བཞུན་གྱིས་
 ཀུན་བདགས་པའི་སྟེང་པ་པོ་དགག་པས། རང་བཞིན་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་
 པ་དང་། དེས་པར་འབྱུང་བའི་རྣམ་པ་ལྷུ་ལ་དུ་འབྱུང་བའི་བདག་ཉིད་
 བདགས་པ་དང་། མཚན་ཉིད་དང་། ཏུས་སུ་འབྱུང་བ་རྣམས་དགག་
 པས། ཚོས་ཐམས་ཅད་དང་། རང་གི་མཚན་ཉིད་དང་། མི་དམིགས་
 པ་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་སྟེ་གསུམ་དང་། དེས་པར་འབྱུང་བའི་རྣམ་པ་
 ཁོ་ན་ངོ་བོ་ཉིད་དགག་པས་དངོས་པོ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་སྟོང་བ་ཉིད་ཀྱི་.....
 རྣམ་པ་གཅིག་སྟེ། དེ་རྣམ་ན་འགོག་པའི་བཞིན་པའི་རྣམ་པ་ནི་བཅུ་དྲུག་
 ཡིན་ལ། སྦྱིར་ན་ལམ་གྲུས་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་སུམ་ཅུ་ཅེ་དྲུག་ཡིན་ཞོ། ། ༣

དེའི་ངོ་བོ་དུ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ།

- དམ་པ་ཉིད་གཞག་ནས་བརྒྱབ་སྟེ། |
- སངས་རྒྱས་རྣམ་པའི་མཐར་ཐུག་རྣམས། |
- ལམ་གྱི་བདེན་པའི་རྗེས་མཐུན་པར། |
- ཀུན་མཆེན་གསུམ་དུ་སྟེ་བས་ན། (༧) |
- སྟོབ་མ་བྱང་ཅུབ་སེམས་དཔའ་དང་། |
- སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་རིམ་བཞིན་དེ། |
- སུམ་ཅུ་བདུན་དང་སུམ་ཅུ་བཞི། |
- སུམ་ཅུ་ཅེ་དགུ་དག་དུ་བཞེད། (༨) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དམ་པ་ཉིད་གཞག་པ་ནས་བརྒྱབ་སྟེ།
 སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྣམ་པའི་མཐར་ཐུག་པ་རྣམས་ནི་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་...
 གསུམ་གྱིས་བརྒྱས་པའི་ལམ་ཡིན་པའི་སྟོན་ལས། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་
 པ་ཉིད་ཀྱིས་འཕགས་པའི་གང་ཟག་ཐམས་ཅད་བརྒྱས་པའི་སྦྱིར། བྱང་ས་
 བཞིན་དུ་ཉན་ཐོས་རྣམས་ལ་རྣམ་པ་སུམ་ཅུ་ཅེ་བདུན་དང་། བྱང་ཅུབ་

སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་སམ་ཅུ་ཅོ་བཞི་དང་སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་སམ་ཅུ་ཅོ་
 དགུར་བཞེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉི་དྲུག་ལ་དང་
 བོར་དངོས་བོ་ལ་ཡོངས་ས་རྟོག་བའི་ལམ་། བདེན་པ་བཞི་ལ་འཇུག་པར་
 བྱ་བའི་སྨིན། ལུས་དང་ཚོར་བ་དང་སེམས་དང་། ཚོས་དང་དང་
 སྤྱི་དེ་མཚན་ཉི་དྲུག་གིས་ཡོངས་སུ་བརྟགས་པ་དེན་པ་ཉི་བར་གཞག་པའི་ནམ་
 བ་བཞིའོ།།

དེའི་འོག་ཏུ་ཞུགས་པ་ལ་བཙེན་འགྲུས་འདུང་བས་ཚོལ་བ་ལས་
 བྱུང་བའི་ལས་ལ་སྡི་དགོ་པ་དང་དགོ་པ་སྐྱེས་པ་དང་མ་སྐྱེས་པ་དག་གོ་རིམ་
 བཞིན་དུ་ཡང་དག་པར་སྐྱོད་པ་དང་། མི་བསྐྱེད་པ་དང་། སྐལ་བ་དང་།
 བསྐྱེད་པའི་རྒྱུའི་བཙེན་འགྲུས་ཡང་དག་པར་སྐྱོད་པའི་རྣམ་པ་བཞིའོ།།

བཙེན་འགྲུས་དང་ལྷན་པ་ནི་སེམས་ལས་སུ་ཅང་བ་ཉི་དྲུག་ཕྱེད་པས།
 རིང་འེ་འེ་ལོ་ལོ་ཡོངས་སུ་སྐྱོད་པའི་ལམ་ལ། འདུན་པ་དང་། བཙེན་འགྲུས་
 དང་། སེམས་དང་། དཔྱད་པའི་རིང་འེ་ལོ་ལོ་སྐྱོད་པའི་འདུ་ཕྱེད་དང་
 ལྷན་པའི་རྩ་འགྲུལ་གྱི་ཀང་བའི་རྣམ་པ་བཞིའོ།།

སེམས་ཡོངས་སུ་སྐྱོད་པ་ལྷན་པ་ལ་འོ་བ་དང་ཅེ་མོ་འི་རྒྱུད་པ་
 འདུང་བས་མངོན་པར་རྟོགས་པར་སྐྱོད་པའི་ལམ་ལ་འོ་བ་དང་ཅེ་མོ་འི་འོ་བོ་
 ཉི་དྲུག་། དྲུག་པ་དང་། བཙེན་འགྲུས་དང་། དེན་པ་དང་། བར་འོ་
 འཛིན་དང་། ཤེས་རབ་གྱི་དཔའ་བོའི་རྣམ་པ་ལྟའོ།།

རྡོ་བ་ལ་སོགས་པ་ཐོབ་པ་ལ་བཙོད་པ་དང་ཚོས་གྱི་མཚོ་གྱི་འདུང་
 བས་མངོན་པར་རྟོགས་པ་དང་འབྲེལ་བའི་ལམ་ལ་བཙོད་པ་དང་ཚོས་མཚོ་གྱི་
 གྱི་འོ་བོ་ཉི་དྲུག་། དྲུག་པ་དང་། བཙེན་འགྲུས་དང་། དེན་པ་དང་། རིང་
 འེ་ལོ་ལོ་ལོ་དང་། ཤེས་རབ་གྱི་རྩོམས་གྱི་རྣམ་པ་ལྟའོ།།

མཚན་ ཅེ་—(སྡི) ལ་¹ (སྡི) ཚོས་པ་² (སྡི) (སྡི) སྐྱང་³

རྩོམ་པ་སོགས་པ་བཞི་རྩོགས་པ་ལ་བརྟེན་པ་མཐོང་བའི་ལམ་འབྲུང་
 བས། མངོན་པར་རྩོགས་པའི་ལམ་ལ་རྩན་པ་དང་། ཚོས་རབ་དུ་ཞུས་
 བར་འབྱེད་པ་དང་། བཙུན་འབྲུག་དང་། དགའ་བ་དང་། ལོན་དུ་
 སྐྱངས་པ་དང་། རྩིང་ངེ་འཛིན་དང་། བདེང་སྟོན་ལང་དག་བྱང་ཚུབ་
 གྱི་ཡན་ལག་གི་ཞུས་པ་བདུན་ཅོ་༥༥

བརྟེན་པ་མཐོང་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ལ་སྐྱོམ་པའི་ལམ་འབྲུང་བས།
 ཞུས་པར་དག་པར་ངེས་པར་འབྱེན་པའི་ལམ་ལ་ཡང་དག་པའི་ལྷ་བ་དང་།
 རྩོག་པ་དང་། འག་དང་། ལས་གྱི་མཐའ་དང་། འཚོ་བ་དང་། ཚོམ་
 བ་དང་། རྩན་པ་དང་། རྩིང་ངེ་འཛིན་འབགས་པའི་ལམ་ཡན་ལག་བརྒྱད་
 གྱི་ཞུས་པ་བརྒྱད་དེ། དེ་ལྟར་ན་སྟོབ་མ་ཞུས་ལ་ཀུན་ཤེས་པ་ཉིད་གྱི་ལམ་
 གྱི་རྩོན་ཅན་གྱི་ཞུས་པ་སྐྱེས་ཅུ་ཅུ་བདུན་ཡིན་ཅོ་༥༥

ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་གཉེན་པོ་འི་ལམ། ལྷ་བས་བྱས་པའི་གཉེན་
 པོ་དང་། དེའི་རྒྱ་མཚན་གྱི་ཞུས་པར་རྩོག་པའི་གཉེན་པོ་དང་། ལམ་ས་
 གསུམ་པ་ལ་སྟོན་པའི་གཉེན་པོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྷ་བའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་གོ་རིམ་...
 བཞིན་དུ་སྟོང་བ་དང་། བདག་མེད་པའི་ཞུས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་ཞུས་པར་
 མར་པའི་སྟོང་དང་པོ་འོ། །འབོག་པ་དང་། ལམ་གྱི་བརྟེན་པའི་ཞུས་པའི་
 ངོ་བོ་ཉིད་ནི་གཉིས་པའོ། །མི་དྲག་པ་དང་། སྐྱུ་བ་བསྐྱེད་པ་དང་། ཀུན་
 འབྲུང་བའི་བརྟེན་པའི་ཞུས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་གསུམ་པ་ལྟེ། དེ་ལྟར་ན་ཞུས་
 པར་མར་པའི་སྟོང་གསུམ་གྱི་ཞུས་པ་གསུམ་མོ་༥༥

སྐྱུ་བ་པའི་ལམ་ལ། གཞུགས་གྱི་འདུ་ཤེས་ཞུས་པར་མ་བཤིག་
 བ་དང་ཞུས་པར་བཤིག་པའི་སྲིད། གོ་རེས་བཞིན་དུ་ནང་གཞུགས་ཅན་དང་
 གཞུགས་ཅན་མ་ཡིན་པས་སྤྱི་ངོའ་གྱི་གཞུགས་ཞུས་ལ་རྩའོ་ཞེས་བྱ་བ་...
 སྐྱུ་བ་པའི་སྐྱིབ་པའི་གཉེན་པོར་ཞུས་པར་མར་པ་འདྲི་གཉིས་དང་། གཞུགས་

མཚན་ ཅོ་—(གསེར་) ཅན་¹

སྤྱི་བ་པ་དང་མི་སྤྱི་བ་པ་ལ་གོ་སྐོར་བཞིན་དུ་དགའ་བ་དང་མི་དགའ་
བའི་ཀུན་ནས་ཉེན་མོངས་པ་དེ་དག་གི་གཉེན་པོར་སྤྱི་བ་པའི་ནམ་པར་ཤར་
བའི་སྐོར་ལྷན་གྱིས་མངོན་པས་ད་བྱས་ནས་རྒྱལ་པར་བྱས་དེ་གནས་སོ་ཞེས་
བྱ་བ་ནམ་པར་ཤར་བ་གཅིག་གྱི། དེ་ལྟར་ན་ནམ་པར་ཤར་བའི་སྐོར་ནས་བ་
གསུམ་མོ།།

མཐོང་བའི་རྩོས་ལ་བདེ་བར་གནས་བའི་ལམ་ལ་ཤར་བ་དང་མཐུན་
བར་གནས་བའི་ལམ་གྱི་རང་བཞིན་ལ་གཞུགས་མེད་བའི་སྒྲིམས་པར་འཇུག་
བའི་ནམ་པ་བཞི་དང་ཞི་བར་གནས་བའི་ལམ་གྱི་རང་བཞིན་ལ་འདྲ་ཤེས་དང་
ཚོར་བ་འགོག་བའི་ནམ་པ་གཅིག་གྱི། དེ་ལྟར་ན་ནམ་པ་ལྟའོ།།

འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ལམ་ལ་བསམ་གཏན་བཞི་དང་གཞུགས་
མེད་བ་དང་འགོག་བའི་སྒྲིམས་པར་འཇུག་བ་དག་གྱེ་དགྲའོ།།

སྤོང་བའི་ལམ་ལ་བར་ཅན་མེད་བའི་ལམ་གྱི་ནམ་པ་བདེན་བ་བཞིས་
བསྐྱུས་བ་ཉེན་མོངས་པ་དང་མི་ལྡན་བའི་མཚན་ཉིད་བཞིའོ།།

མངས་གྲུས་ཉིད་ཀྱི་ལམ་ལ་སྦྱིན་བ་ལ་སོགས་བའི་མ་ངོམ་དུ་སྦྱིན་
བ་ནམ་པ་བཅུ་གྱི། དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་ནམས་ལ་ལམ་ཤེས་
བ་ཉིད་ཀྱི་ལམ་གྱི་རྟེན་ཅན་གྱི་ནམ་པ་སྐྱུས་ཅུ་ཙུ་བཞིའོ།།

ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་བ་ཉིད་ཀྱི་ནམ་པ་ནི་ཤིན་དུ་སྤུལ་དུ་བྱུང་བའི་
སྤྱིར་སྐྱུན་མོང་མ་ཡིན་བའི་ལམ་གཅིག་ལྷ་མོ་ན་ཡིན་དེ། དེ་ལ་ནི་གནས་
དང་གནས་མ་ཡིན་བ་དང་། ལས་ཀྱི་ནམ་པར་སྦྱིན་བ་དང་། མེས་བ་
སྤྱི་ཚོགས་དང་། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁྲམས་དུ་མ་དང་། དབང་པོ་མཚོགས་དང་
མཚོགས་མ་ཡིན་བ་དང་། ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བའི་ལམ་དང་། ཀུན་ནས་
ཉེན་མོངས་བ་དང་ནམ་པར་བྱང་བ་དང་། སྦྱོན་གྱི་གནས་རྗེས་སྤྱི་བ་

མཚན་ ི—(གསེར་) བ་ནམ་¹

དང་། འཛི་འཕོ་དང་གྱེ་བ་དང་། ཟུག་པ་ཟུག་པ་མཚེན་པའི་རྣམས་ཀྱི་
རྣམ་པ་བཅུ་དང་།

ང་ལྟེ་སངས་རྒྱལ་སོ་ཞེས་བདག་ཉིད་ཞེས་ཀྱིས་འཛེས་པ་དང་། འདོད་
ཚགས་ལ་སོགས་པ་བར་ཚད་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱི་བརྗོད་པ་དང་། བསམ་ཅན་
ཤེས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པའི་ལམ་ངེས་པར་འབྱུང་བ་ཉིད་ཀྱི་རབ་ཏུ་བརྟན་པ་
དང་། བདག་ཉིད་ཀྱི་ཟུག་པ་ཟུག་པ་ཉིད་ཀྱི་ཞུམ་ཀྱིས་བཞེས་པ་ལ་གྲོལ་
བ་པོ་མེད་པས་མི་འཛིགས་པའི་རྣམ་པ་བཞི་དང་།

རྣམ་པ་བཅུ་དང་། ཚེས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དང་། ཡལ་ཀྱི་སྐད་དང་།
ཚེས་རབ་ཏུ་དབྱེ་བའི་ཡལ་ལ་གོ་མེས་བཞིན་ཏུ་ཚོས་དང་། རྟོན་དང་། ངེས་
པའི་ཚིག་དང་། སྐོབས་པ་སོ་སོ་ཡང་དག་པར་རིག་པའི་རྣམ་པ་བཞི་དང་།

འབྲུག་པ་དང་། ཅ་ཅོ་དང་། དུན་པ་ཉམས་པ་དང་། ཐུགས་
མཉམ་པར་མ་བཞག་པ་དང་། བ་དད་པ་ཉིད་ཀྱི་འདུ་ཤེས་དང་། སོ་
སོར་མ་བརྟགས་པའི་བདང་རྣམས་མི་མངའ་བའི་རྣམ་པ་དྲུག་དང་།

འདུན་པ་དང་། བརྗོད་འབྲུག་དང་། དུན་པ་དང་། རྟོང་ངེ་
འཛིན་དང་། ཤེས་རབ་དང་། རྣམ་པར་གྲོལ་བ་ལས་ཉམས་པ་མི་མངའ་
བའི་རྣམ་པ་དྲུག་དང་།

སྐྱ་དང་གསུང་དང་ཐུགས་ཀྱི་འཕྲིན་ལས་རྣམས་ཕེ་ཤེས་ཤོན་ཏུ་འགྲོ་
ཞིང་ཕེ་ཤེས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྱང་བའི་རྣམ་པ་གསུམ་དང་།

འདས་པ་དང་། མ་འོངས་པ་དང་། ད་ལྟར་བྱུང་བ་ལ། མ་
ཚགས་མ་སོགས་པའི་ཕེ་ཤེས་ཀྱི་རྣམ་པ་གསུམ་ཟེ། དེ་ལྟར་སངས་རྒྱལ་
ཀྱི་ཚོས་མ་འདེས་པ་བཅོ་བརྒྱད་ཀྱི་རྣམ་པ་དག་དང་།

སངས་རྒྱལ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བཤད་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་དང་། ཚེས་
ཐམས་ཅད་ལ་མངའ་བརྒྱུད་པའི་རང་¹བྱུང་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་

མཚན་ཅེ་—(སྟེ) འབྱུང་¹

པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པའི་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་གསུམ་སྟེ། དེ་
ཆུང་ན་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱི་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་ཀྱི་ལམ་གྱི་
དེན་ཅན་གྱི་རྣམ་པ་ནི་སམ་ཙུ་ཙ་དགའོ།།

དེ་ལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་ནི་ཉན་ཐོས་དང་བྱང་ཆུབ་
སེམས་དཔའི་བྱི་བྲག་གིས། ལོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཟླ་བ་མེད་པ་དང་། ཟླ་
བ་དང་བཅས་པ་དག་ཀྱང་ཡིན་ཅོ། །ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་ནི་བྱང་
ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་ཉེན་མོངས་པ་ཤོན་དུ་མ་སྤངས་པའི་སྤྱིར་
ཟླ་བ་དང་བཅས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ཅོ། །རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཆིན་པ་ཉིད་ཀྱི་
ལམ་གྱི་རྣམ་པ་ནི་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཉེན་མོངས་
པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྤྱིར་བའི་བྲག་ཅགས་དང་བཅས་དེ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་
སྤངས་པས་ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་མངའ་བར་སྤྱོད་པའི་སྤྱིར་ཟླ་བ་མེད་པ་ཁོ་ན་
དག་ཡིན་ཏེ། རྣམ་པ་རྣམས་གཅིག་དུ་བསྡེ་མས་ན་རྣམ་པ་བརྒྱ་བདུན་ཙུ་ཙ་
གསུམ་ཡོད་དོ།། ༤༥

སྤྱིར་བ་ཆུད་པར་ཅན་དག་གིས་རྣམ་པ་རྣམས་བསྟོམ་དགོས་ན་དེ་དག་
ཀྱང་སྤྱིར་བ་ལོ་མེད་པར་བརྗོད་པར་གྱི་ལུས་པས་ཉན་པ་ལ་སོགས་པའི་སྤྱིར་
སྤྱིར་བ་ལོ།།

- སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་ཉུག་པར་བྱས། |
- དེ་ལ་དག་བའི་ཙུ་བ་བསྟུན། |
- དག་བའི་བཤེས་ཀྱི་མཚན་བཅས་ལ། |
- འདི་ཉན་པ་ཡི་སྟོན་ཡིན་ཅོ། (༤) |
- སངས་རྒྱས་བཞེན་དང་ཀུན་འདི་དང་། |
- སྤྱིན་དང་ཚུལ་ཁྲིམས་སོགས་སྤྱིར་བས། |

མཚན་ ེ—(སྟེ) ཀྱི་¹ (རྣེ) (སྟེ) མཉན་² (སྟེ) མཉན་³

ལེན་དང་འཛིན་པ་ལ་སོགས་པའི།

སློང་དུ་དམ་པ་ཉམས་བཞེད་དོ། (ཕ) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། འདས་པ་དང་ད་ལྟར་བྱང་བའི་སངས་རྒྱས་
 ཉམས་ལ་སློང་དགོ་བའི་ཅེ་བ་བསྐྱེད་ཅིང་སྐྱབས་པ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་
 པ་ཉམས་ལ་ལྷན་ལ་སོགས་པའི་བསྐྱེད་བཀའ་གྱིས་མཉེས་པར་བྱས་པ་...
 དང་། ཐེ་ཚོམ་གྱི་དོན་ཡོངས་སུ་འདྲི་བ་དང་། སློན་པ་ལ་སོགས་པའི་ས་
 རོལ་དུ་སློན་པ་བཅུ་སྐབ་པ་དང་ལྷན་པ། དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་དག་གིས་
 བྱིན་གྱིས་བརྒྱབས་པ་ཉམས་མེ། གོ་མི་རྗེ་ལྟ་བུར་ཉམས་པའི་མཚན་ཉིད་ཅན་
 གྱི་ཡུམ་འདྲིའི་གཞུང་ཉམ་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། དོན་མི་བཞེད་པ་དང་།
 ཚུལ་བཞིན་ཡིད་ལ་བྱེད་པའི་སློང་ཉིད་ཡིན་པར་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པ་...
 བཞེད་དོ། ། ཅ.ཕ

དེ་ལྟར་སློང་བ་ལོ་བསྟན་ནས་སློང་བ།

གཟུགས་ལ་སོགས་ལ་མི་གནས་སྤྱིར།

དེ་ལ་སློང་བ་བཀའ་པའི་སྤྱིར།

དེ་ཡི་དེ་བཞིན་ཉིད་ཟབ་སྤྱིར།

དེ་ཉམས་གཏོང་དབག་དཀའ་བའི་སྤྱིར། (པ) །

དེ་དག་ཚད་ནི་མེད་སྤྱིར་དང་།

ཚོགས་ཚེན་ཡུན་རིང་རྟོགས་པའི་སྤྱིར།

ལྷང་བསྟན་སྤྱིར་མི་སློབ་ཉིད་དང་།

དེས་འབྱུང་བར་ཚད་མེད་བཅས་དང་། (ཅ) །

བྱང་ཚུབ་ཉེ་དང་ལྷུང་བ་དང་།

གཞན་དོན་འཕེལ་མེད་འགྲིབ་མེད་སྤྱིར།

མཚན་ ཅ—(ཐེ) བྱ་¹ མཉམ་²

ཚས་དང་ཚོས་མིན་སོགས་མི་མཐོང་། །
 གཞུགས་སོགས་བསམ་མི་ཁྱབ་མི་མཐོང་། (༡༠) །
 གཞུགས་སོགས་དེ་ཡི་མཚན་མ་དང་། །
 དེ་ཡི་ངོ་བོ་ལྷན་མི་རྟོག་ །
 འབྲས་བུ་རིན་ཚེན་སྦྱིན་ཕྱེད་དང་། །
 དེ་ནི་དག་པ་མཚན་སྲིད་དང་བཅས། (༡༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་
 པ་ཉིད་ཀྱིས་མི་གནས་པ་དང་། དེ་དག་ལ་མི་སྦྱོར་བ་ཉིད་སྦྱོར་བ་ཡིན་པ་
 དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་ཉིད་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་
 ཀྱིས་ཟབ་པ་དང་། བཞིང་དབག་དཀའ་བ་དང་། ཚད་མེད་པ་ཞེས་བྱ་
 བ་དེ་ལྟར་རྟོགས་པ་ལྷན་པའི་གྱི་གྲངས་བཞིན་དུ་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་
 གནས་པ་དང་། མི་སྦྱོར་བ་དང་། ཟབ་པ་དང་། བཞིང་དབག་དཀའ་
 བ་དང་། ཚད་མེད་པ་འདྲི་སྦྱོར་བ་ལྟེ་ལྟ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་
 པ་ལ་སྦྱག་པ་དང་མི་སྦྱག་པ་དང་། ཡང་དག་པར་འཛིན་པ་དང་། བར་
 ཚད་ཀྱི་ཚོས་སྦོང་བ་དང་། ཏྲག་དུ་ཚོས་སྦོས་པ་དང་། ཟབ་པ་མེད་
 པ་འདྲི་ཚོས་གསར་བྱེད་ཉིད་ཉིད་དང་། འབྲས་བུ་ཚོས་ཀྱི་སྦྱ་མངོན་པར་
 འབྲུབ་པ་དང་། ཚོས་ཀྱི་འཁོར་ལོ་རབ་དུ་སྦྱོར་བ་དང་། འཕྲུལ་བ་དང་
 འཕྱིབ་པ་མི་མཐོང་བ་དང་། འདྲོད་པ་འདྲེ་ཁམས་སྲི་རྟེན་གསལ་བ་དང་།
 གཞུགས་ལ་སོགས་པ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་འདྲི་ལྷན་པར་སྦྱོར་བ་མེད་པ་དང་།
 གཞུགས་དང་། དེའི་མཚན་མ་དང་། དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་ལྷན་པར་མི་རྟོག་
 པ་དང་། འབྲས་བུ་དང་པོ་མཐོང་བ་དང་། གཞུགས་ལྷན་པར་དག་པ་
 དང་། ལོ་སྒྲོར་དུ་མངོན་པར་བཅོམ་པ་མི་འདྲོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་
 པ་འདྲི་སྦྱབ་པ་དང་ལྷན་པ་ལྷན་པའི་གྱོ་རིམ་བཞིན་དུ། ཚོགས་ཚེན་པོས་

མཚན་ ེ—(མེ) བསྐྱོར་¹ (སྦྱ) བ་²

དུན་རིང་པོ་ཞེས་ནས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་འཛོལ་གྱི་བ་དང་། ལྷང་བརྟན་
 བ་འཛོལ་བ་དང་། ལྷུང་མི་ལྷོག་པ་ཉིད་དང་། དེས་པར་འདུང་བ་དང་།
 བར་ཆད་མེད་པ་དང་། ཡང་དག་པར་མངོན་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་
 ལ་ཉི་བ་དང་། ལྷུང་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་དང་། བཞུན་
 ལྷི་དོན་དང་། འཕེལ་བ་དང་། འགྲིལ་བ་མེད་པ་དང་། ཚོས་དང་
 ཚོས་མ་ཡིན་པ་ལ་སོགས་པར་མི་དམིགས་པ་དང་། བརྒྱུགས་ལ་སོགས་
 བ་བསམ་གྱིས་མི་ཐུབ་པའི་རྣམ་པ་འགོག་པ་དང་། བརྒྱུགས་ལ་སོགས་
 པའི་དངོས་བོང་རྣམ་པར་མི་དོག་པ་དང་། འབྲས་བུ་རིན་པོ་མེ་སྤྲོད་པ་དང་།
 རྣམ་པར་དག་པ་དང་། ས་མཚན་ལ་སྤྱོད་པ་དང་རྣམ་པ་བཅོལ་ཏེ་སྤྱོད་
 བ་ཉི་ཤུ་ཡིན་ནོ།། ༥-༡༡

ཡོན་ཏན་མཐོང་བ་ཐོན་ཏུ་བཏང་ན་སྤྱོད་པ་རྣམས་ལ་ཤིན་ཏུ་གོམས་
 པར་བྱེད་པས་སྤྱོད་པའི་འོག་ཏུ་དེ་དག་གི་ཡོན་ཏན།

བདུད་གྱི་མཐུ་བཅོམ་ལ་སོགས་པ། |
 ཡོན་ཏན་རྣམ་པ་བཅུ་བཞི་འོ། |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བདུད་གྱི་མཐུ་བཅོམ་པ་དང་། སངས་
 ལྷན་གྱིས་དགོངས་ཤིང་མཐུན་པ་ཉིད་དང་། སངས་ལྷན་གྱིས་མངོན་
 སམ་ཏུ་མཚན་པ་དང་། ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དང་ཉི་བར་
 ལྷུང་བོ་དང་། དོན་ཚེན་པོ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་དང་། ལྷུང་དབྱེད་པ་དང་།
 རྒྱལ་བ་མེད་པའི་ཡོན་ཏན་བསམ་ཅན་རྫོགས་པ་དང་། ལྷུང་བའི་སྤྲོས་བུ་
 ཉིད་དང་། མེ་བྱེད་པ་ཉིད་དང་། དགོ་བའི་ཚ་བ་ལྷན་མངོན་པ་ཡིན་པ་
 ལྷེ་བ་དང་། དམ་བཅས་པའི་དོན་རྗེ་ལྟ་བ་བཞིན་ཏུ་སྤྲུབ་པ་དང་། འབྲས་
 བུ་གྱི་ཚེན་པོ་ཡོངས་ས་འཛིན་པ་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་དོན་སྤྲུབ་པ་དང་།
 དེས་པར་འཛོལ་བ་ཞེས་བྱ་བའི་ཡོན་ཏན་རྣམས་ཏེ། སྲངས་བཞིན་ཏུ་སངས་
 ལྷན་རྣམས་གྱིས་བྱིན་གྱིས་བརྒྱུབས་པ་དང་། དགོངས་པ་དང་ཡོ་ཤེས་

ཀྱིས་གཟིགས་པ་དང་། ཉེ་བར་གྱུར་བ་དང་། སམ་ཡོན་ཚན་པོ་དང་།
 བྱ་བ་བྱེད་པ་དང་། བཞུགས་པོའི་ཚོས་ཡོངས་ས་རྒྱལ་ས་པ་དང་། ལྷ་པ་
 ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་གདམ་བརྗོད་པ་དང་། ལྷོགས་མཚན་པ་དང་།
 དགའ་བ་རྒྱ་ཚོན་པོ་སྦྱེད་པ་དང་། དེའི་དམ་བཅས་པའི་ཚོག་ལ་རྗེས་ས་
 ཡི་རང་བ་དང་། ཚོས་ཟབ་མོ་མངོན་པར་འདོད་པ་དང་། སེམས་ཅན་
 ལྱི་དོན་བྱེད་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་ཚང་བ་རྟེན་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་དེ་དག་སྦྱིན་ཅི་མ་ལོག་པའི་སྦྱོར་བ་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་ལ་འགྱུར་
 ཞིང་འཐོབ་པས་ཡོན་ཏན་བཅུ་བཞི་ཡོན་ནོ།།

དེའི་འོག་དུ་ཡང་གང་ཞིག་ཡོངས་ས་སྤངས་པས་སྦྱོར་བ་ལྷན་ས་
 བསྐྱོམ་པར་བྱ་བ་སྦྱོར་བའི་བར་ཚད་བྱེད་པའི་སྦྱོན་གང་དག་ཅིག་ཡོན་ཞེ་ན།

དེ་དག་གི་བར་ཚད་དུ་འགྱུར་བའི་སྦྱོན།

སྦྱོན་ནི་བཅུ་ཚན་བཞིར་བཅས་པ། 1

དུག་དུ་ངེས་པར་རྟོགས་པར་བྱ། (12) 1

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཚོགས་ཚན་པོས་འཐོབ་པ་དང་། སྦྱོབས་
 པ་ཉ་ཅད་གྱུར་བ་དང་། ལུས་ཀྱི་བཞན་པ་ལེན་དང་། སེམས་ཀྱི་བཞན་
 པ་ལེན་དང་། རིགས་པ་མ་ཡོན་པས་བསྐྱེད་པའི་ཁ་¹དོན་བྱེད་པ་ལ་
 སོགས་པ་དང་། སྦྱིར་སྦྱོགས་པའི་རྒྱ་མཚན་འཛིན་པ་ཉིད་དང་། རྒྱ་ལ་
 མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉམས་པ་དང་། རྒྱ་ལོས་པའི་རོ་སྤང་བ་ཉམས་པ་དང་།
 ལྷ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཐེག་པའི་མཚོག་ཀུན་དུ་འཛིན་པ་ཉམས་པ་དང་། དུག་
 དུ་ཚེད་དུ་བྱ་བ་ཉམས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བཅུ་ཚན་དང་པོ་འོ།།

རྒྱ་དང་འབྲས་བུ་འབྲེལ་བ་ཉམས་པ་དང་། ལོང་ན་མེད་པ་ཉམས་
 པ་དང་། ལུལ་ལྷན་པ་མང་པོ་ལ་ལྷན་པར་རྟོག་པའི་སྦྱོབས་པ་འགྱུར་བ་
 དང་། ཡི་གེ་²འབྲི་བ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པ་³ལ་

མཚན་ ཅ—(སྦྱི) དོན་¹ འདྲི་² (སྦྱ) པ་མངོན་³

མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ཡི་གེ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ཡི་གེ་མེད་
པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། ཡུལ་ལ་སོགས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་།
རྗེས་པ་དང་བཀའ་བསྟེན་དང་ཚོགས་སྲུ་བཅད་པའི་རོ་སྤང་བ་དང་། ལམ་མ་
ཡིན་པས་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ཚོལ་བ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བཅུ་ཚན་གཉིས་པའོ།།

གྲངས་བཞིན་དུ་ཉ་པ་པོ་དང་འཆད་པ་པོ་དག་སྤེལ་དང་སྤྱི་མ་གང་
ཡང་རྒྱང་བ་དང་མངོན་པར་འབྲེལ་བས། འདུན་པ་དང་། ལྷོ་མ་ལས་ཀྱིས་
ཉམས་པ་དང་། འདུན་པའི་ཡུལ་ཐ་དད་པས་ཉམས་པ་དང་། འདོད་ཚེན་
རྒྱང་བ་དང་འདོད་ཚེན་རྒྱང་བ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཉམས་པ་དང་། སྤངས་
པའི་ཡོན་ཏན་དང་ལྷན་པ་དང་མི་ལྷན་པ་དག་དང་། དགོ་བ་དང་དགོ་བ་མ་
ཡིན་པའི་ཚོས་ཉིད་དང་། གཏོང་བ་དང་མེར་སྐྱ་བྱེད་པ་དང་། སྦྱིན་པ་
དང་མི་ལེན་པ་དང་། འཇོ་སྐྱོས་པས་གོ་བ་དང་། ལྷམ་པར་སྐྱོས་པས་
གོ་བ་ཉིད་དང་། མདོ་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་མངོན་པར་ཤེས་པ་དང་མངོན་
པར་མི་ཤེས་པ་ཉིད་དང་། བ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་དུག་དང་ལྷན་པ་དང་། མི་
ལྷན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བཅུ་ཚན་གསུམ་པའོ།།

དེ་མོ་ན་བཞིན་དུ་ཐབས་དང་ཐབས་མ་ཡིན་པ་ལ་མཁས་པ་དང་།
གཞུངས་ཐོབ་པ་དང་མ་ཐོབ་པ་དག་དང་། ཡི་གེར་འབྲི་འདོད་པ་དང་ཡི་
གེར་འབྲི་མི་འདོད་པ་དག་དང་། འདོད་པའི་འདུན་པ་དང་བུལ་བ་དང་
མ་བུལ་བ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་བཞི་དང་། དན་སོང་གི་འགྲོ་བ་ལ་སྦྱིར་སྦྱོགས་
པ་དང་། བདེ་འགྲོར་འགྲོ་བ་ལ་ཡིད་བདེ་བ་སྟེ་གཉིས་དང་། འཆད་པ་
པོ་དང་ཉ་པ་པོ་དག་སྤེལ་དང་སྤྱི་མ་གང་ཡང་རྒྱང་བ་འབྲེལ་བས་གྲངས་...
བཞིན་དུ་གཅིག་བྱ་དང་། འཁོར་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་ཉིད་དང་། གོ་
སྐབས་མི་འབྱེད་པ་ཉིད་དང་རྗེས་སྲུ་འབྲེལ་བར་འདོད་པ་ཉིད་དང་། ཟང་
ཟང་རྒྱང་ཟང་ཅམ་འདོད་པ་ཉིད་དང་། དེ་སྦྱིན་པར་མི་འདོད་པ་ཉིད་དང་།

མཚན་ ཅ—(སྟེ) མགོ་¹ འདྲི་² འདྲི་³

མོ་གཤིས་ལོ་བར་ཆད་ཀྱི་འགྲུང་བ་དང་མི་འགྲུང་བའི་སྐོབ་གསུང་ལྷོ་བ་ཞེས་བྱ་
བ་བཞི་ཤི། བཅུ་ཚན་བཞི་བའོ།།

དེ་བཞིན་དུ་སྐྱ་བོ་བྱུང་བའི་སྐོབ་གསུང་ལྷོ་བ་དང་མི་འགྲུང་བ་
ཚོས་རྒྱལ་བ་ལ་སོགས་པས་དབྱུགས་པའི་སྐོབ་གསུང་ལྷོ་བ་དང་མི་འགྲུང་བ་
དང་། རྩོམ་ལུང་ལས་ཡིན་མི་བདེ་བ་ཞེས་བྱ་བ་གསུམ་དང་། བཏུན་ཀྱིས་
འབྱུང་བའི་སྐོབ་པ་དང་། བཅོས་མ་ཉི་བར་སྐྱབ་པ་དང་། ལྷུ་ལོ་རྩ་
བ་བཞིན་མ་ཡིན་པར་དགའ་བ་བསྐྱེད་བ་ཞེས་བྱ་བ་གཞན་གསུམ་ཤི། དེ་
རྣམས་ན་སྐོབ་བཞི་བཅུ་ཅུ་ག་ཡིན་ལོ།། ༡༢

གོ་རིམ་བཞིན་དུ་ཡོན་ཏན་དང་སྐོབ་གྲང་བ་དང་ལོར་བས་སྐོར་བ་
རྣམས་བསྐོས་པར་བྱ་བ་ནི་མཚན་ཉིད་ཤེས་པ་སྐོབ་དུ་འགྲོ་བ་ཅན་ཡིན་པས་
སྐོབ་ཀྱི་འོག་དུ་དེ་དག་གི་མཚན་ཉིད།

- གང་གིས་མཚན་དེ་མཚན་ཉིད་དུ།
- ཤེས་བྱ་དེ་ཡང་རྣམ་བཤགས་ལ།
- ཤེས་པ་བྱུང་བར་བྱེད་པ་ཤི།
- ངོ་བོ་ཉིད་གང་མཚན་བྱ་ཡང་། (༡༣)།

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། བྱེད་པར་སྐྱབ་པས་འདིས་སྐོར་བ་
རྣམས་མཚན་པར་བྱེད་པས་ན། ཤེས་པ་དང་། བྱེད་པར་དང་། བྱེད་
བ་དང་། ལས་སྐྱབ་པས་དེ་རྣམས་མཚན་པར་བྱ་བ་ཡིན་པས་ངོ་བོ་
ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དེ། མཚན་ཉིད་ནི་རྣམ་པ་བཞིར་ཤེས་པར་བྱའོ།། ༡༣

དེ་ལ་ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཐངས་ཅན་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་དབྱེ་
བས་ཐ་དད་པ་ལ། དེ་ཞེས་ཐངས་ཅན་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐོབ་ནས།

- དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འགྲུང་བ་དང་།
- འཛིག་དེན་འཛིག་མེད་བདག་ཉིད་དང་།

སེམས་ཅན་སེམས་ཀྱི་སྡོད་པ་དང་། ।

དེ་བསྐྱུས་པ་དང་སྤྱིར་རྣམས་དང་། (༡༧) ।

མི་ཟད་པ་ཡི་རྣམས་པ་དང་། ।

ཆགས་བཅས་སོགས་དང་གྱུ་ཚེན་དང་། ।

ཚེན་པོར་གྱུར་དང་ཚད་མེད་དང་། ।

རྣམས་ཤེས་བརྟན་དུ་མེད་པ་དང་། (༡༨) ।

སེམས་བརྟར་མེད་དང་ཤེས་པ་དེ། ।

གཡོ་བ་ལ་སོགས་ཞེས་བྱ་དང་། ।

དེ་ལས་གཞན་ཡང་དེ་དག་ནི། ।

དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པར་ཤེས། (༡༩) ।

ཐུབ་པས་དེ་བཞིན་ཉིད་རྟོགས་དེ། ।

གཞན་ལ་བརྟན་པ་ཞེས་བྱ་འདི། ।

ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་སྐབས་ཀྱི། ।

ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་བསྐྱུས་པ་ཡོན། (༢༠) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འབྱུང་བ་དང་།

འཛིག་རྟེན་འཛིག་པ་མེད་པ་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་སེམས་ཀྱི་སྡོད་པ་དང་།

སེམས་བསྐྱུས་པ་དང་། སེམས་རྣམ་པར་གཤེངས་པ་དང་། སེམས་

མི་ཟད་པའི་རྣམས་པ་དང་། སེམས་འདོད་ཆགས་དང་བཅས་པ་ལ་སོགས་

པ་དང་། སོགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱུས་བསྐྱུས་པ་སེམས་འདོད་ཆགས་དང་

བྲལ་བ་དང་། སེམས་གྱུ་ཚེན་པོ་དང་། སེམས་ཚེན་པོར་གྱུར་པ་དང་།

སེམས་ཚད་མེད་པ་དང་། སེམས་བརྟན་དུ་མེད་པ་དང་། སེམས་བརྟར་

མེད་པ་དང་། སེམས་གཡོ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་། གཡོ་བ་ལ་སོགས་

པ་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་ཅན་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་

ཉིད་རྟོགས་པ་དེ་གཞན་ལ་བརྟན་ཅིང་བདགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་རྣམས་ཀྱི་...

ཤེས་པའི་རྣམ་པའི་བྱེ་བྲག་བཅུ་དྲུག་གོས། ཚཱ་བཞིན་དུ་ཐམས་ཅད་ཤེས་
པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོར་བ་རྣམས་ཇི་ལྟ་བུ་བཞིན་མཚན་པས་ན། ཤེས་པའི་མཚན་
ཉིད་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་བསྐྱེས་པ་ཡིན་ནོ། ། ༡༠-༡༡

དེའི་འོག་དུ་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོ་ནས།

- སྒྲོང་ཉིད་མཚན་མ་མེད་བཅས་དང་། |
- སྒྲོན་པ་རྣམ་པར་སྤངས་པ་དང་། |
- སྐྱེ་མེད་འགག་པ་མེད་སོགས་དང་། |
- ཚོས་ཉིད་རྣམ་པར་འཇུག་མེད་དང་། (༡༤) |
- འདུ་མི་བྱེད་དང་རྣམ་མི་རྟོག་ |
- རབ་དབྱེ་མཚན་ཉིད་མེད་ཉིད་ལ། |
- ལམ་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་ཀྱིས་ནི། |
- ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཡིན་པར་བཞེད། (༡༥) |

ཅས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སྒྲོང་བ་དང་། མཚན་མ་མེད་བ་དང་།
སྒྲོན་པ་མེད་བ་དང་། སྐྱེ་བ་མེད་བ་དང་། འགག་པ་མེད་བ་དང་།
སོགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱེས་བསྐྱེས་པ། ཀྱུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་བ་དང་།
རྣམ་པར་བྱང་བ་མེད་བ་དང་། དངོས་པོ་མེད་བ་དང་། རོ་བོ་ཉིད་དང་།
རྟེན་མེད་བ་དང་། བམ་མཁའི་མཚན་ཉིད་དེ་དྲུག་དང་། ཚོས་ཉིད་རྣམ་
པར་འཇུག་པ་མེད་བ་དང་། འདུ་མི་བྱེད་བ་དང་། རྣམ་པར་མེ་རྟོག་པ་
དང་། རབ་དབྱེ་བ་དང་། མཚན་ཉིད་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་རྣམས་
ཀྱི་ཤེས་པའི་རྣམ་པའི་ཚུད་པར་བཅུ་དྲུག་གོས་ཇི་ལྟ་བུ་བཞིན་དུ་ལམ་ཤེས་
པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲོར་བ་དག་མཚན་པས་ན། ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ལམ་ཤེས་པ་
ཉིད་ཀྱིས་བསྐྱེས་པ་ཡིན་ནོ། ། ༡༤-༡༥

དེའི་འོག་དུ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ་ནས།

དེ་ནི་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་¹བརྟེན་ནས། |
 གནས་དང་གྲུས་པར་བྱ་བ་དང་། |
 རྩ་མར་ཉིད་དང་མཉམ་ས་པ་དང་། |
 དེ་ལ་མཚོན་དང་བྱེད་མེད་དང་། (30) |

ཀུན་དུ་འཇུག་མཁུན་གང་ཡིན་དང་། |
 མ་མཐོང་སྟོན་པར་མཚན་པ་དང་། |
 འཇིག་རྟེན་སྟོང་ཉིད་ལྷན་པ་དང་། |
 བརྟེན་དང་ཤེས་མཚན་མངོན་སུམ་མཚན། (31) |

བསམ་མི་བྱུང་དང་ཞི་ཉིད་སྟོན། |
 འཇིག་རྟེན་འདུ་ཤེས་འགོག་པ་ལ། |
 ལྷན་པ་ཀུན་མཁུན་ཚུལ་ལ་ནི། |
 ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཅེས་བཤད་དོ། (32) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དེ་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་
 ལ་མངོན་པར་བརྟེན་ནས་གནས་པ་དང་། གྲུས་པར་བྱ་བ་དང་། རྩ་མར་བྱ་
 བ་དང་། མཉམ་ས་པར་བྱ་བ་དང་། མཚོན་པ་དང་བྱེད་པ་མེད་པ་ཉིད་དང་།
 ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བ་དང་། མ་མཐོང་བའི་དོན་སྟོན་པ་དང་། འཇིག་རྟེན་
 སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ལྷན་པ་དང་། འཇིག་རྟེན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་བརྟེན་པ་དང་།
 འཇིག་རྟེན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་པར་མཚན་པ་དང་། འཇིག་རྟེན་སྟོང་པ་
 ཉིད་དུ་མཐོང་བར་མཚན་པ་དང་། བསམ་གྱིས་མི་བྱུང་བ་ཉིད་དུ་སྟོན་པ་
 དང་། ཞི་བ་ཉིད་སྟོན་པ་དང་། འཇིག་རྟེན་འགོག་པ་དང་། འདུ་ཤེས་
 འགོག་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ལྷན་ས་ཀྱི་ ཤེས་པའི་ལྷན་པའི་བྱེ་བྲག་བཅུ་དྲུག་.....
 ཤིས་རི་ལྷ་པ་བཞིན་དུ་ལྷན་པ་ཐམས་ཅད་མཁུན་པ་ཉིད་ཀྱི་སྟོང་པ་དག་.....

མཚན་ ཅེ་—(སྟོང་) ཉིན་¹

མཚན་བས་ན། །ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་པ་ཐམས་ཅད་མཆོག་པ་ཉིད་
 གྱིས་བསྐྱེས་པ་ཡིན་ནོ། ། ༢༠-༢༢

དེ་ལྟར་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་དགུས་ཤེས་པའི་མཚན་
 ཉིད་སྤྱིའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་བརྗོད་ནས་། །ཤེས་པའི་ཀྱིས་པས་ཡོངས་སུ་བཅད་
 པ་ཀྱིས་ཀྱི་ཁྱད་པར་ཤེས་པར་བྱ་བ་ཡིན་པས་ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་
 འོག་དུ་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པས་ཁྱད་པར་ཀྱི་མཚན་ཉིད།

བསམ་མི་ཁྱབ་སོགས་ཁྱད་པར་གྱིས། །
 ཁྱད་ཞུགས་བདེན་བའི་སྒྲོད་ལྷུལ་ཅན། །
 སྐད་ཅིག་མ་ནི་བཅུ་དུག་གིས། །
 ཁྱད་པར་མཚན་ཉིད་བཤད་པ་ཡིན། (༢༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། །བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་དང་། །མི་
 མཉམ་པ་ལ་སོགས་པའི་ཁྱད་པར་གྱི་ཁྱད་པར་དུ་བྱས་པའི་སྐྱབ་བསྐྱེད་ལ་
 སོགས་པའི་བདེན་བའི་ལྷུལ་ཅན་ཚོས་དང་རྗེས་སུ་ཤེས་པའི་བརྗོད་པ་དང་
 ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་བཅུ་དུག་གིས་མཇུག་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པའི་སྒྲོད་
 པ་དག་མཚན་བས་ན་ཁྱད་པར་གྱི་མཚན་ཉིད་ཡིན་ནོ། ། ༢༢

ཡང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ལ་སོགས་པའི་ཁྱད་པར་གང་ཡིན་ཞེ་ན།
 བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གསུམ་པོ།

བསམ་མི་ཁྱབ་དང་མི་མཉམ་དང་། །
 གཞུལ་དང་བབྱང་ལས་ཡང་དག་འདས། །
 འཕགས་པ་ཀུན་སྤྱད་མཁས་པ་ཡིས། །
 རིག་བྱ་བུན་མོང་མེན་ཤེས་ཉིད། (༢༣) །
 ཤེས་བྱུར་གྱི་དང་གང་མེད་དང་། །
 ལྷུབ་དང་ཡང་དག་འགྲུབ་པ་དང་། །

དམིགས་པ་རྟེན་དང་བཅས་པ་དང་། །

མཐའ་དག་པ་དང་ཡོངས་འཛིན་དང་། (༢༥) །

རོ་སྤང་མེད་དང་ཁྱད་པར་ནི། །

བཅུ་དྲུག་བདག་ཉིད་ཤེས་བྱ་སྟེ། །

གང་གི་ལམ་ནི་གཞན་དག་ལས། །

ཁྱད་དུ་འཕགས་བས་ཁྱད་པར་ལམ། (༢༦) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་ལྷན་ལ་སོགས་པས་ལོགས་པར་ཡོངས་སུ་བརྒྱུད་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་་་་
 བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་བ་ཉིད་དང་། མི་མཉམ་བ་ཉིད་དང་། གཞལ་བ་
 ལས་ཡང་དག་པར་འདས་བ་དང་། བགྲང་བ་ལས་ཡང་དག་པར་འདས་
 པ་དང་། འཕགས་པའི་གང་ཟག་ཐམས་ཅད་སྤྱད་པ་དང་། སྤྱིས་བྱ་
 མཁས་པས་རིག་པར་བྱ་བ་ཉིད་དང་། ཉན་བོས་ལ་སོགས་པའི་སྤྱོད་
 ཡུལ་མ་ཡིན་པའི་དངོས་པ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་དང་། རང་གི་ལྷན་ལ་
 རྩོམ་པའི་མངོན་པར་ཤེས་བ་ཤིན་ཏུ་རྒྱུར་བའི་ཤེས་པ་དང་། ཀྱན་རྫོབ་
 དང་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལ་བརྟེན་བའི་ཚོས་ཐམས་ཅད་ལྷི་བ་མེད་པ་དང་།
 གང་བ་མེད་པའི་ངོ་བ་དང་། འཁོར་གསུམ་རྣམ་པར་དག་པས་སྦྱིན་པ་
 ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྦྱོན་པ་དུག་དུ་རབ་དུ་སྐྱབ་པ་དང་། ཡང་དག་
 པའི་སྤྱོད་བས་བསྐལ་བ་དུ་མར་བསྐྱབས་པའི་བསོད་ནམས་དང་ཕེ་ཤེས་་་་
 ཡང་དག་པར་འགྲུབ་པ་དང་། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་
 དམིགས་པ་དང་། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱང་ཚུབ་སེམས་དཔའི་
 རྟེན་དང་། སྟོན་ལམ་ལ་སོགས་པའི་པ་རོལ་དུ་སྦྱོན་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་
 པའི་རྒྱའི་ཚོགས་པ་དང་། དག་པའི་བཤེས་གཉེན་གྱི་ཐབས་ཀྱིས་ཡོངས་
 སུ་བརྒྱུད་པ་དང་། མངོན་པར་ཞེན་པའི་རོ་སྤང་བ་མེད་པ་དང་བཅུ་དྲུག་གི་

མཚན་ཅེ་—(སྟེ) ཚོགས་པ་¹

བདག་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་ནི། གོ་སྐུལ་བཞིན་དུ་སྐྱུག་བསྐྱེད་ལ་སོགས་པའི་
 བདེན་པའི་སྐད་ཅེས་མ་རྣམས་ཀྱི་ཁྱད་པར་ཡིན་ཏེ། བཀའ་གིས་ཉན་ཐོས་
 ལ་སོགས་པའི་ལམ་རྣམས་ལས་ཡུང་རླབ་སེམས་དབང་ལ་སོགས་པའི་ལམ་
 ཤེས་བཞིན་ལ་སོགས་པ་གཉིས་ནི། ཁྱད་པར་གྱི་ལམ་ཡིན་པར་ཁྱད་
 རྒྱུགས་སོ། །དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་གི་ནི་རྩི་སྐད་བཤད་པའི་ཁྱད་པར་དང་
 ཡུལ་བའི་མངོན་པར་ཞེན་པ་ལ་སོགས་པ་སྐྱེ་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གོ་སྐྱེ་བའི་
 སྤྱིར་མ་བཤད་དོ། ། ༢༠-༢༦

ཁྱད་པར་གྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པར་བཅད་པ་རྣམས་ཀྱི་བྱེད་པ་
 བཀའ་ཡིན་ཞེན། བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སྲུབ་པཅད་པ་གཉིས་ཀྱིས་བྱེད་པའི་
 མཚན་ཉིད།

- ཕན་དང་བདེ་དང་སྐྱོབ་པ་དང་། |
- མི་རྣམས་ཀྱི་ཉི་མུ་བས་དག་དང་། |
- གནས་དང་དཔུང་གཉེན་སྦྱིར་དང་ནི། |
- ཡོངས་འདྲེན་པ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། (༢༧) |
- སྐྱེད་གྱིས་ལྷན་དང་ཐོག་གསུམ་གྱི། |
- འབྲས་ལུ་མངོན་སྲུང་མི་བྱེད་པ་དག། |
- མ་མ་རྟེན་གྱི་མཚན་པ་ལྟ། |
- འདི་ནི་བྱེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཡིན། (༢༨) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། མ་འོངས་པའི་ཕན་བ་དང་། ཚེ་
 འདིའི་བདེ་བ་དང་། སྐྱུག་བསྐྱེད་མཉན་པའི་རྣམ་པར་སྦྱིན་པ་མ་ཡིན་པའི་
 ཚོས་ཉིད་ཉེ་བར་བསྐྱེད་པའི་དོན་གྱིས། ཐམས་ཅད་ཤེས་བ་ཉིད་ཀྱི་ཕན་བ་
 ལ་སོགས་པའི་བྱེད་པ་གསུམ་སོ། །བཀའ་དུ་ཕན་བ་དང་། སྐྱུག་བསྐྱེད་
 གྱི་ལྷ་བསྐྱོག་པ་དང་། འཁོར་བ་དང་སྐྱུང་བ་ལས་འདས་པ་མ་ལ་བ་ཉིད་

མཚན་ཅེ་—(སྐ) བདག་པ

ཏུ་རྟོགས་པ་དང་། བར་དང་གཞན་གྱི་རྟོག་རྟོགས་པའི་རྟོག་གྱི་ངོ་བོ་དང་།
 གཞན་གྱི་རྟོག་སྐྱབ་པ་དང་། མཐས་ཅན་གྱི་རྟོག་རྟོག་གྱིས་སྐྱབ་པར་འདྲུག་
 པ་དང་། མཐིག་པ་གསུམ་གྱི་ངོས་པར་འདྲུག་པའི་འདྲུག་ལྷ་མའི་རྟོག་སྐྱབ་
 ཏུ་མི་བྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནམས་ཏུས་རི་ལྷ་བ་པའི་ཏུ་ཡང་དག་པར་ཉི་
 བར་སྐྱབ་པའི་རྟོག་གྱིས་ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱབས་པ་སོགས་པའི་ཉིད་པ་
 བདུན་མོ། །ནམ་པ་མཐས་ཅན་མཆོག་པ་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་མཐས་ཅན་ཚོམ་པ་ཉི་
 བར་པསྐྱབ་པའི་རྟོག་གྱིས། །ནམ་པ་མཐས་ཅན་མཆོག་པ་ཉིད་པ་མི་རྟོག་གྱི་
 མཚན་པ་གཙམ་ཉི། །དེ་ལྟར་ན་བྱེད་པའི་ནམ་པ་དག་གིས་རི་ལྷ་བ་པའི་ཏུ་
 ཏུ་མཐས་ཅན་མཆོག་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་སྐྱོད་པ་དག་མཚོན་པས་ན་བྱེད་པའི་
 མཚན་ཉིད་ཡིན་མོ། ། ༣༧.༣༤

བྱེད་པའི་མཚན་ཉིད་གྱིས་ཤེས་པར་བྱས་པ་ནམས་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་
 བཤང་ཡིན་ཞེ་ན། བར་སྐྱབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་གསུམ་གྱིས་ངོ་བོ་ཉིད་
 ཀྱི་མཚན་ཉིད།

- ཉིན་མོངས་ཏུགས་དང་མཚན་མ་དང་། |
- མི་མཐུན་སྐྱོགས་དང་གཉེན་པོ་དག |
- དཔེན་དང་དགའ་དང་ངེས་པ་དང་། |
- ཚད་དུ་བྱ་དང་མི་དམིགས་དང་། (༣༧) |
- མངོན་པར་ཞེན་པ་ཤག་པ་དང་། |
- དམིགས་པ་ཞེས་བྱ་བའང་ཡིན་དང་། |
- མི་མཐུན་ཐོགས་པ་མེད་པ་དང་། |
- གཞི་མེད་འགྲོ་མེད་སྐྱེ་མེད་དང་། (༣༨) |
- དེ་པའི་ཉིད་ལྟར་མི་དམིགས་དང་། |
- ངོ་བོ་ཉིད་བཅུ་དུག་བདག་ཉིད། |

མཚན་—(མི) དང་¹ མེད་དང་དེ²

མཚན་ལྷ་ལྷ་ལྷ་མཚན་བས་ན།
མཚན་ཉིད་ལེ་བར་བཞེད་པ་ཡིན། (27) །

ཞེས་བྱ་བ་གསལས་དེ། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉིན་
མོངས་པ་དང་། དེའི་ཉིགས་ལྷས་ཀྱི་གནས་འགྲེལ་ལོན་དང་། དེའི་མཚན་
མ་ཚུལ་བཞེན་མ་ཡིན་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། འདོད་
ཆགས་དང་འདོད་ཆགས་མེད་པ་ལ་སོགས་པ་མི་མཐུན་པའི་སྤོགས་དང་.....
གཉེན་པོ་དག་སྤོང་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་དབེན་པའི་ངོ་བོ་
ཉིད་བཞིའོ། །དོན་དམ་པར་མེད་པའི་སེམས་ཅན་གྱི་འགྲེལ་ལས་འདུང་
པར་དགའ་བ་དང་། ཐེག་པ་གཞན་ཏུ་མི་ལྷུང་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་མཐུན་
གཅིག་ཏུ་ངེས་པ་དང་། ལྷན་རིང་པོ་ནས་བརྒྱུད་པར་བྱ་བ་མཚོག་ཉིད་ཀྱི་
ཚེད་ཏུ་བྱ་བ་དང་། བརྒྱུད་པར་བྱ་བ་དང་སྐྱོམ་པ་བའི་ཚོས་མི་དམིགས་
བ་དང་། དངོས་པོར་མཚོན་པར་ཞེན་པ་མཐུན་དག་ཤིག་པ་ཞེས་བྱ་བ་
དེ་ལྷ་ལྷ་དག་ནི། ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལྟའོ། །

ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་དང་ལམ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་བརྒྱུས་པའི་
དངོས་པོའི་ཁྱད་པར་ལ་དམིགས་པ་དང་། འཇིག་རྟེན་གྱི་རྒྱུ་པའི་འཇིན་
པ་ལ་སོགས་པ་ལས་བརྒྱུད་ཤིང་བརྒྱན་བས་མི་མཐུན་པ་དང་། གཞུགས་
ལ་སོགས་པ་སྤོགས་པ་མེད་པར་ཤེས་པ་དང་། ཤེས་བྱ་དང་ཤེས་པ་མི་
དམིགས་པས་གཞི་མེད་པ་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱིས་འགྲོ་བ་མེད་པ་
དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པས་སྐྱེ་བ་མེད་པ་དང་།
དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་ལ་སོགས་པ་གསལ་གྱི་ངོ་བོ་དེ་བཞིན་ཉིད་མི་
དམིགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྷ་ལྷ་དག་ནི་ནས་བ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་
བོ་ཉིད་བདུན་ནོ། །དེ་ལྷ་ར་ན་ངོ་བོ་ཉིད་བཅུ་དུག་གིས་རི་ལྷ་བ་བཞིན་
ཏུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསལ་གྱི་སྤོང་བ་དག་མཚན་ཉིད་དང་ལྷན་པ་

མཚན་ ཅ—(སྤོ)ཆ་¹ (ཉི)ཞི་² འདས་པར་དགའ་བ་³ (སྤོ) བརྒྱ་³

བཞིན་ཏུ་མཚན་པས་དེ་ལྟར་ན་བཞི་པ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་ཏུ་བཞིན་རོ།
 །དེ་ལྟར་ན་སྨྱིང་གཅིག་ཏུ་བསྐྱེས་པ་ན་ནི་མཚན་ཉིད་ཏུ་ལྷན་པུ་ཅ་གཅིག་ཏུ་.....
 འདྲུང་རོ། ༣༧-༣༧

བར་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པའི་དགེ་བའི་ཅ་བ་དང་ལྷན་པ་ཁོ་ན་ལ་རྩི་
 སྐད་བཤད་པའི་སྨྱིང་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་འདྲུང་བས། བར་པའི་ཅ་དང་
 མཐུན་པ།

- མཚན་མེད་རབ་ཏུ་སྨྱིན་ལ་སོགས། |
- ཡང་དག་སྨྱིང་ལ་སྐྱབས་པ་ནི། |
- ནམ་པ་ཐམས་ཅད་རྟོགས་འདི་ལ། |
- བར་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པར་འདོད། (༣༣) |

ཅེས་བྱ་བ་གསལ་སྟེ། མཚན་མ་མེད་པར་དམིགས་པའི་ཤེས་
 བའི་ནམ་པས། སྨྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ས་རོལ་ཏུ་སྨྱིན་པ་ནས་ནམ་པ་
 ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ལ་ཐུག་པ་ནས་ས་རང་གི་རྒྱུད་ལ་སྨྱིང་བར་སྐྱབས་
 པ་ནི། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་རྟོགས་པར་རྟོགས་པ་འདི་ལ་བར་
 པའི་ཅ་དང་མཐུན་པ་ཡིན་པར་འདོད་དོ། ༣༣

མཁས་པ་དེ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་བརྟན་པའི་སྨྱིང་པར་སྐབས་
 ཀྱི་རྩོགས་ས་བཅད་པ།

- སངས་རྒྱལ་གསུང་སྐྱོབ་པའི་སྨྱིང་པར་དང་། |
- སྨྱིན་སོགས་སྨྱིང་ལྷན་པུ་ཅ་འདྲུང་དང་། |
- བསམ་པ་ལྷན་པུ་ཅ་འདྲུང་དང་། |
- ནམ་པར་མི་རྟོག་དྲིང་འཛིན་དང་། (༣༣) |
- ཚོས་ནམས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ། |
- ཤེས་པའི་ཤེས་རབ་དང་ནམ་ལྷ། |

མཚན་ ེ—(ཉི) བསྐྱེད་¹

རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་རྣོན་པོ་ཡིས།

རྫོགས་སྐྱེའུ་པོས་རྫོགས་དཀར་བཞིན། (32) །

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། དད་པ་དང་། བརྗོན་འགྲུས་དང་།
 དམ་པ་དང་། རིང་འུ་འུ་རྣོན་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་དཔལ་ཅན། དབང་
 བོའི་འོ་བོ་ཉི་དུ་མ་ཡིན་པ་གངས་བཞིན་དུ། སངས་རྒྱས་དང་། རྗེན་པ་
 དང་། བསམ་པ་ལྷན་སམ་ཚོགས་པ་དང་། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དང་།
 ཚོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ལ་སོགས་པའི་¹
 དུལ་རྣམ་པ་ལྡེ་ལ་མཁས་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟ་བུ་ཀྱི་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་སྐྱ་
 ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་འཕྲོབ་པ་མ་ཡིན་དེ། འདི་ལྟར་དད་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཚེན་པོ་རྣོན་པོས་ནི་སྐྱ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་རྫོགས་
 པར་སྐྱེ་ལ། དེ་དག་ཉི་དུ་མ་པོས་ནི་རྫོགས་པར་དཀའ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི་
 ཚོས་ཉི་དུ་མ་པས་ཤུགས་ཀྱིས་ན་འབྲིང་པོ་རྣམས་ཀྱིས་ནི་རང་སངས་རྒྱས་
 ཀྱི་བྱང་ཆུབ་རྫོགས་ལ། ཆུང་ཆུང་རྣམས་ཀྱིས་ནི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་རྫོགས་
 སོ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་འཕངས་པ་ཡིན་ནོ། ། 33.32

ཐར་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་སྦྱེས་པའི་སློབ་ཅན་ལ་ངེས་པར་འབྱེད་
 པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་འབྱུང་བས།

- རྫོ་བ་རྣམས་ཀྱི་དམིགས་པ་འདིར། །
- སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡིན་པར་བཤུགས། །
- དེ་དག་ཉི་དུ་མ་སེམས་མཉམ་སོགས། །
- རྣམ་པ་དག་ནི་བཅུར་བཤད་དོ། (33) །
- བདག་ཉི་དུ་སྦྱིག་པ་ལས་ལྡོག་ཅིང་། །
- རྗེན་ལ་སོགས་ལ་གནས་པས་གཞན། །

མཚན་ ཅེ་—(33) རྣམ་པུལ་རྣམ་¹

དེ་དག་ལ་མེ་འགོ་དེ་པ་དང་། |

བཟུམས་པ་བརྗོད་དང་མཐུན་པ་ཉིད། (36) |

ཅེས་གྲུབ་དེ་བཞིན་བཟོད་པ་ལྟེ། |

རང་གཞན་རྟེན་ཅན་བརྟེན་ཤེས་པ། |

ཚོས་མཚོག་དེ་བཞིན་སེམས་ཅན་རྣམས། |

སྒྲིན་བྱེད་སོགས་གྲུ་ས་ཤེས་པར་བྱ། (37) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་རྫོགས་པར་
 རྟོགས་པ་འདི་ལ་མཉམ་པ་དང་། རྣམས་པ་དང་། བན་པ་དང་། ཁྲོད་
 ཁྲོ་བ་མེད་པ་དང་། རྣམ་པར་འཚོ་བ་མེད་པའི་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པ་ལྟ་དང་།
 ས་དང་མའི་སེམས་དང་། སྐྱུན་དང་སྤྱིར་མོ་འི་སེམས་དང་། བྱ་དང་བྱ་
 མོ་འི་སེམས་དང་། བཤེས་དང་གྲོགས་ཀྱི་སེམས་དང་། བཟེན་དང་སྐྱུག་
 ལོ་གཉེན་མཚམས་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པ་གཞན་ལྟས། སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་
 པ་ནི་དོ་བར་གྲུབ་པ་ཡིན་པར་བཞེད་དོ། །མདོར་ན་མི་དགོ་བ་དང་དགོ་
 བ་ལ་གྲངས་པ་ཞིན་དུ་སྤོང་བ་དང་ཤེན་པའི་སྐོ་ནས་སྟོག་པ་དང་ལྷགས་པའི་
 བདག་ཉིད་ཅན། དེའི་སྐོ་ནས་གཞན་རྣམས་སྤྱི་བ་པ་ལས་སྟོག་པ་དང་།
 དགོ་བ་ལ་གནས་པ་དག་ལ་སྤོང་བའི་རྣམ་པ་གཉིས་དང་། བཞུན་བདག་
 ཉིད་དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་ལྷགས་པ་ལ་བཟུམས་པ་བརྗོད་པ་དང་། མཐུན་པར་
 བྱེད་པ་རྣམ་པ་གཉིས་པོ་ཚོས་ཀྱིས་རབ་དུ་དབྱེ་བས་ནི་རྣམ་པ་མཐའ་ཡས་པ་
 ཞེས་བྱ་བ་དེ་རྣམས་ཀྱིས་སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་པ་ནི་ཅེ་མོར་གྲུབ་པ་ཡིན་
 ཅོ། །ཅེ་མོར་གྲུབ་པ་ལ་རང་དང་གཞན་གྱི་རྟེན་གྱི་དབྱེ་བས་དམིགས་པ་
 དང་རྣམ་པ་དག་ཇི་ལྟ་བུ་དེ་བཞིན་དུ་སྤོང་བ་དང་། བཟུམས་པ་བརྗོད་
 པ་དང་མཐུན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་རྣམས་ཀྱིས་རང་དང་རང་གཞན་གྱི་རྟེན་གྱི་སྐྱུག་
 བཟུམ་ལ་སོགས་པའི་བརྟེན་པ་ལ་དམིགས་པ་ནི་བཟོད་པ་ཡིན་ཅོ། ། ལྷ་
 མ་བཞིན་དུ་རང་དང་གཞན་གྱི་རྟེན་ཅན་ཁོ་ན་སྒྲིན་པར་བྱེད་པ་དང་། ལྷོ་ལ་

པར་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པ་དག་གིས་སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་པ་ནི་...
 ཚོས་ཀྱི་མཚོག་ཡིན་ཏེ། དེ་རྣམ་ཅན་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པ་
 ཡིན་ནོ། །རྣམ་པ་དང་ལམ་དང་གཞི་བམས་ཅན་རྣམ་པར་སྐྱོམ་པའི་དབྱེ་
 པས་གོ་སྐྱོམ་བཞིན་ཏུ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅན་མཐུན་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་མངོན་
 པར་རྟོགས་པ་རྣམ་པ་གསུམ་ལ་འཛིན་ཏེན་པའི་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཅ་དང་
 མཐུན་པ་རྟོགས་པ་ལྡོན་ཏུ་འགྲོ་པས་འཛིན་ཏེན་པས་འདས་པའི་མཐོང་བ་...
 དང་སྐྱོམ་པའི་ལམ་རྟོགས་པ་ཡིན་ལ། རྣམ་པ་ཀུན་མངོན་པར་རྫོགས་
 པར་རྟོགས་པ་ལ་སོགས་པ་གསུམ་ལ་ནི་སྐྱོམ་པ་གོང་ནས་གོང་གི་གནས་...
 སྐབས་ཀྱི་ཁྱེད་པར་གྱིས། རྣམ་པ་ཐམས་ཅན་ཏུ་ཁྱེད་པར་གྱི་ལམ་གྱིས་
 བསྐྱེད་པའི་ལེ་ཤེས་ཟག་པ་མེད་པ་རྒྱང་རྒྱ་དང་འཕྲིང་དང་དང་ཅེན་པོ་སྤེལ་
 གྱིས་སྐྱེ་བ་ཡོན་པས་ཅེག་ཅར་སྐྱེ་བ་དགག་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་ངེས་པར་.....
 འབྱེད་པའི་ཅ་ལ་སོགས་པའི་ཐ་སྐྱོད་ཏུ་གསུངས་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་.....
 བྱོ། ༣༥-༣༧

སྤྱིར་སྤེལ་བའི་བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའི་དགོ་འདུན་ལ་རྗེ་སྤྱད་པའདྲ་
 པའི་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཅ་དང་མཐུན་པ་འབྱུང་བས་སྤྱིར་སྤེལ་བའི་.....
 བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའི་དགོ་འདུན་གྱི་མཚན་ཉིད།

- ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག་ནས་བརྒྱང་སྟེ། |
- མཐོང་དང་གོམས་པའི་ལམ་དག་ལ། |
- བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའ་གང་དག་གནས། |
- དེ་འདྲིར་སྤྱིར་སྤེལ་བའི་ཚོགས།(༣༤) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དཔའ་བོ་གང་དག་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་
 ཅ་དང་མཐུན་པ་བཞི་དང་། མཐོང་བའི་ལམ་དང་སྐྱོམ་པའི་ལམ་འཆད་པར་
 འབྱུང་བ་ལ། དེ་དང་དེ་རྟོགས་པའི་རྒྱལ་གྱིས་གནས་བའི་དག་ནི། བྱང་
 རྒྱལ་སེམས་དཔའ་སྐྱོབ་པ་སྤྱིར་སྤེལ་བའི་དགོ་འདུན་ཡིན་ནོ། ༣༤

བས་པོ་བཞི་པ།

དེ་ལྟམས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་མ་འདྲིས་པ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། རེ་ཞིག་པར་
སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་གཅིག་གིས་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་
པ་ལ་གནས་པ་ལྟམས་ཀྱི་མཚན་ཉིད།

- གཞུགས་ལ་སོགས་ལས་ལྗོག་སོགས་དྲུ། |
- ལྟམ་པ་ཉི་ཤུར་བརྗོད་པ་ཡིས། |
- ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག་ལ་གནས་པའི། |
- སྤྱིར་མི་ལྗོག་པའི་མཚན་ཉིད་འདི། (༣༧) |

ཞེས་བུ་བ་གསུངས་དེ། གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལས་ལྗོག་པ་
དང་། ཐེ་ཚོམ་མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་ལྟམ་པ། ལྟམ་པ་ཉི་ཤུར་ངེས་པར་
འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་ལ་གནས་པ་ལྟམས་ཀྱི་སྤྱིར་མི་ལྗོག་པའི་མཚན་
ཉིད་ཤེས་པར་བུ་བ་ཡིན་ནོ། ༣༧

ཡང་ལྗོག་པ་ལ་སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་དེ་དག་གང་ཡིན་ཞེ་ན།
དེ་དག་བསྟན་པའི་སྤྱིར་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་དུག་པོ།

- གཞུགས་ལ་སོགས་ལས་ལྗོག་པ་དང་། |
- ཐེ་ཚོམ་མི་དལ་ཟད་པ་དང་། |
- བདག་ཉིད་དགོ་པ་ལ་གནས་ཤིང་། |
- གཞན་དག་དེ་ལ་འགོད་པ་དང་། (༣༠) |
- གཞན་གྱི་དེན་ཅན་སྤྱིན་སོགས་དང་། |
- ཟབ་མོའི་དོན་ལའང་སོམ་ཉི་མེད། |
- བུམས་ལུས་སོགས་དང་སྦྱིབ་པ་ནི། |
- ལྟམ་པ་ལྟ་དང་མི་འགྲོགས་དང་། (༣༡) |

མཚན་ ཅེ་—(སྤྱི) འལ་¹

བག་ལ་ཉལ་ཀུན་འཛུགས་པ་དང་། |

དུན་པ་དང་མི་ཤེས་བཞིན་དང་། |

གོས་ལ་སོགས་པ་གཙང་བ་དང་། |

ལུས་ལ་སྤྱིན་བུ་ནམས་མི་འབྱུང་། (༧༩) |

གྲུ་གྲུ་མེད་སེམས་སྦྱངས་པ་ནི། |

ལེན་དང་སེར་སྣ་མེད་སོགས་དང་། |

ཚོས་ཉིད་བརྟེན་པར་འགྲོ་ཉིད་དང་། |

སེམས་ཅན་དོན་དུ་དམུལ་ཚོལ་དང་། (༨༠) |

གཞན་གྱིས་¹བཀྲི་བར་མི་བདུབ་²དང་། |

ལམ་གཞན་ཉི་བར་སྟོན་བདུད་ལ། |

བདུད་ཅེས་བུ་བར་དོགས་པ་དང་། |

སངས་རྒྱས་དབྱེས་བའི་སྦྱོད་པ་སྟེ། (༨༡) |

དྲགས་ནི་ཉི་ལུ་དེ་དག་གིས། |

དྲོད་དང་ཅེ་མོ་བཟོད་བཅས་དང་། |

ཚོས་མཚོག་ནམས་ལ་གནས་པ་ནི། |

རྩོགས་བའི་བྱང་ཆུབ་ལས་མི་རྩོག། (༨༢) |

ཅེས་བུ་བ་གསུངས་ཏེ། རོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་གྱིས་གཞུགས་

ལ་སོགས་བའི་ཚོས་ལས་རྩོག་པ་དང་། ཤེས་ནས་དད་པ་ཐོབ་པས་ཐེ་

ཚོས་ཟད་པ་དང་། སྟོན་ལམ་གྲུབ་པས་ལོག་པར་ལྷ་བ་དང་། དུལ་

བ་དང་། ལོ་དྲགས་དང་། དུད་འགྲོར་སྦྱེ་བ་དང་། སངས་རྒྱས་

གྱི་བཀའ་མི་ཐོས་པ་དང་། དུལ་མཐའ་འཁོབ་དུ་སྦྱེ་བ་དང་། དཔང་

པོ་མ་ཚང་བ་³དང་སྦྱོན་པ་དང་སྦྱགས་བའི་དངོས་པོ་དང་། ལྷ་ཚོ་རིང་

བོར་སྦྱེ་བ་ཞེས་བུ་བ་མི་ཁྲིམ་པ་བསྐྱེད་ཟད་པ་དང་། ལྷིང་རྩོམ་བཏག་

མཚན་ ེ—(སྟེ) དཀྲི¹ དཔལ་² (གསེར་) བ་སྦྱོན་³

ལྟེང་གཞན་དགེ་བའི་ཚོས་ལ་སྐྱོད་པ་དང་། བདག་དང་གཞན་དུ་བརྗེ་བ་ཉིད་
 ཉེས་སེམས་ཅན་གཞན་གྱི་ཡུལ་ལ་ཡོངས་སུ་བསྐྱོད་པའི་སྐྱིན་པ་ལ་སོགས་
 པ་དང་། ཚོས་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པས་ཟབ་མཐོའི་རྟོན་ལའང་སོམ་ཉི་
 སྟེང་བ་དང་། གཞན་ལ་ཕན་པ་ཉིད་དུ་ཞུགས་པས་བྱམས་པའི་ལྷན་
 དང་ངག་དང་ཡིད་ཀྱི་ལས་དང་། སྐྱོད་པ་ལུན་སུམ་ཚོགས་པས་སྐྱིབ་པ་
 ལྟེང་། འདོད་པ་ལ་འདུན་པ་དང་། གཞོད་སེམས་དང་། གཉིད་
 དང་སྐྱབས་པ་དང་། མྱོད་པ་དང་འགྱོད་པ་དང་། མེ་ཚོམ་དག་དང་
 སི་འགྲོགས་པ་དང་། གཉེན་བོ་རྣམ་པར་བསྐྱོམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མ་རིག་
 པ་ལ་སོགས་པའི་བག་ལ་*ཉལ་ཐམས་ཅད་འཛོམས་པ་དང་། དྲག་དུ་མཉམ་
 བར་བཞག་པ་ཉིད་ཀྱིས་དུན་པ་དང་ཤེས་པཞིན་དང་ལྷན་པ་དང་། གཙང་
 སྐྱ་ཀུན་དུ་སྐྱོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གོས་ལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་སྐྱོད་པ་གཙང་བ་...
 ཞེས་བྱ་བ་རྣམ་པ་བཅུ་གཅིག་དང་། དགེ་བའི་ཅ་བ་འཛིག་རྟོན་ལས་མངོན་
 བར་འཕགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ལྷན་ལ་སྐྱིན་བུའི་རིགས་བསྐྱུད་བྱི་མི་འབྱུང་བ་...
 དང་། དགེ་བའི་ཅ་བ་རྣམ་པར་དག་པས་སེམས་བྱ་བུ་མེད་པ་དང་།
 རྟོན་པ་དང་བཀུར་སྟེ་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་ལྟ་བ་ཉིད་ཀྱིས་བྱུག་དང་བྱོད་པ་...
 ཉིད་ལ་སོགས་པ་སྐྱངས་པའི་ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པར་ལེན་པ་དང་། སྐྱིན་
 པ་ལ་སོགས་པའི་བྱུང་བར་*སྐྱབ་པས་དེ་དག་དང་འགལ་བ་སེར་སྐྱ་དང་...
 འཆལ་བའི་རྒྱལ་བྱིསས་ལ་སོད་པ་མེད་པ་དང་། ཚོས་ཐམས་ཅད་ཡང་
 དག་པར་བསྐྱས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཚོས་ཉིད་དང་མི་འགལ་བར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་
 རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་དང་ལྷན་པར་འགྲོ་བ་དང་། འགྲོ་བ་བདག་*གིར་བྱས་
 པ་ཉིད་ཀྱིས་གཞན་གྱི་རོན་དུ་དབྱལ་བ་འདོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམ་པ་བྱུག་དང་།
 རྟོགས་པ་ལ་ཡིད་ཅེས་པའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱིས་གཞན་གྱིས་བཀྱིར་མི་བདུབ་པ་...
 དང་། སངས་བྱུས་ཉིད་ཀྱི་ཐབས་ཤེས་པ་ལ་གཉམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ལམ་ལྟར་

མཚན་ ཅེ་—(སྟེ་) ལ་ཡང་¹ ཉལ་བ་² བསྐྱབས་³ ཉིད་ཀྱིས་⁴
 (ཉི་) ཉིད་ཀྱིར་⁴

བཅོས་པ་ཉི་ཤར་རྩོན་པའི་བདུད་ལ་བདུད་ཉིད་དུ་རྟོགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམ་...
 པ་གཉིས་དང་། འཁོར་གསུམ་རྣམ་པར་དག་པས་སྤྱོད་པ་ཐོས་ཅད་ལ་
 སངས་རྒྱལ་དབྱེས་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམ་པ་གཅིག་གིས་གོ་སྐྱེས་བཞིན་དུ་བྱོ་བ་...
 དང་། ཅེ་མོ་དང་། བཟོད་པ་དང་། ཚོས་ཀྱི་མཚོག་རྣམས་ལ་གནས་
 པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལྷན་ཉེ་པའི་བྱང་ཆུབ་ལས་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པ་...
 ཡིན་པར་དགས་ཉི་ཤུ་པོ་འདི་དག་གིས་ཤེས་པར་བྱའོ།། ༡༠-༡༥

དེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པའི་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཀྱི་འོག་དུ། མཐོང་བའི་ལས་ཀྱི་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པའི་མཚན་ཉིད་པར་
 རྒྱབས་ཀྱི་ཚོགས་སྲུ་བཅད་པ་གཅིག་གིས་གསུངས་པ།

- མཐོང་བའི་ལས་ལ་བཟོད་པ་དང་། |
- ཤེས་པའི་རྣམ་ཅིག་བཅུ་དུག་གི། |
- བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལྷན་ཉེ་པའི་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པའི། |
- མཚན་ཉིད་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ། (༡༦) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རྒྱལ་བུལ་ལ་སོགས་པའི་བདེན་པའི་
 རྟོན་ན། ཚོས་དང་རྗེས་སྲུ་ཤེས་པའི་བཟོད་པ་དང་། ཤེས་པའི་རྣམ་
 ཅིག་མ་བཅུ་དུག་གི། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལྷན་ཉེ་པའི་ལས་ལ་གནས་པ་
 རྣམས་ཀྱི་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པའི་མཚན་ཉིད་ཡིན་ཅོ།། ༡༦

རྣམ་ཅིག་མའི་རྣམ་པ་ཅི་འདྲ་བ་ཞེས་མཚན་ཉིད་ཡིན་ཞེ་ན། རྣམ་
 པ་རྣམས་པར་རྒྱབས་ཀྱི་ཚོགས་སྲུ་བཅད་པ་ལྷན་གསུངས་པ་གི།

- གཟུགས་སོགས་འདུ་ཤེས་ལྡོག་པ་དང་། |
- སེམས་བདེན་ཐོག་པ་དཔེན་དག་ལས། |
- རྣམ་ལོག་བསམ་གདན་ལ་སོགས་པའི། |
- ཡན་ལག་ཡོངས་སྲུ་ཟད་པ་དང་། (༡༧) |

ལྷན་སེམས་ཡང་བ་ཉིད་དང་ཉི།

འདྲོད་ལ་སྐྱོད་ལ་ཐབས་མཁས་དང་།

དག་དུ་ཚངས་བར་སྐྱོད་ཉིད་དང་།

འཆ་བ་ནམ་བར་དག་ཉིད་དང་། (༧༤) །

སྤང་སོགས་བར་ཚད་བྱེད་ནམས་དང་།

ཚོགས་དང་དབང་སོགས་བཅས་བ་ཡི།

གཤམ་ལ་འབྱེད་སེར་སྐྱ་ལ་སོགས་ལ།

སྐྱོད་དང་རྗེས་སྐྱོད་བ་ཡི། (༧༥) །

གནས་བ་སོ་སོར་བཀག་བ་དང་།

ཚོས་ཞི་རྒྱལ་ཚམ་མི་དམིགས་ཉིད།

རང་གི་ས་ལ་ངེས་བ་ཉིད།

ས་གསུམ་ལ་ཞི་གནས་བ་དང་། (༧༦) །

ཚོས་ཀྱི་དོན་དུ་སྐྱོག་གཏོང་བ།

དེ་འདྲའི་སྐྱོད་ཅིག་བཅུ་དུག་ཉི།

ལྷོ་ལྷན་མཐོང་བའི་ལམ་གནས་ཀྱི།

སྐྱོད་མི་སྐྱོག་བའི་དུགས་དག་ཡིན། (༧༧) །

ཞེས་བྱ་བ་འགྲུངས་དེ། རང་གི་མཚན་ཉིད་སྐྱོད་བ་ཉིད་ཀྱིས་

གཞུགས་ལ་སོགས་བའི་ཚོས་སྐྱོད་ཉིགས་བ་ལས་སྐྱོག་བ་དང་། སངས་

སྐྱོད་ལ་སོགས་བའི་ཕྱི་ཕྱིས་བསྐྱབས་བས་སྐྱ་ན་མེད་བའི་བྱང་ཚུབ་ཀྱི་.....

སེམས་བརྟན་བ་ཉིད་དང་། ཐོག་བ་ཚེན་པོའི་ཚོས་བྱེད་བར་ཚན་བསྐྱབས་

བས། ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་སྐྱོད་ཀྱི་ཐོག་བ་ལས་སེམས་ནམ་བར་

ལོག་བ་དང་། ཚོས་རབ་དུ་ནམ་བར་འབྱེད་བའི་སྐྱོད་བསམ་གཏན་དང་།

གཞུགས་མེད་བའི་སྐྱོབས་བར་འདྲུག་བ་ལ་སོགས་བར་སྐྱེ་བའི་ཡན་ལག་...

མཚན་ ཅ—(སྐྱོ) བ་ཡིན་དེ།

ཡང་དག་པར་ཡོངས་སུ་རྟེན་པ་ཞེས་བྱ་བ་བཞི་ནི་རྣམ་པར་སྤྲུལ་གྱི་རྣམ་པ་ལ་
 ཡིན་ནོ། །མི་དགོ་བ་དང་ཡུལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ལྷན་དང་སེམས་ཡང་བ་དང་།
 སེམས་ཅན་གདུལ་བའི་ཐབས་ལ་མཁས་པའི་མཐུས། མངོན་པར་ཞེན་
 བ་མེད་པར་འདོད་པ་ལ་ཉེ་བར་སྦྱོར་བ་དང་། དུལ་གྱི་ཉེས་དམིགས་
 མཐོང་བས་དག་དུ་ཚངས་པར་སྦྱོར་བ་ཉིད་དང་། རྗེས་བྱ་དམ་པའི་ཚོས་
 ཉིད་ཀྱིས་འཚོ་བའི་ཡོ་བྱད་ཡང་དག་པར་རྣམ་པར་དག་བ་ཉིད་ཅེས་བྱ་བ་
 བཞི་ནི་ཀུན་འདུང་བའི་རྣམ་པ་ཡིན་ནོ། །རྫོང་བ་ཉིད་ལ་གནས་བ་ཉིད་
 ཀྱིས་སྤང་པོ་དང་སྤེལ་མཚེད་དང་ཁམས་རྣམས་ལ་སྦྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྦྱོར་
 བ་དག་དུ་མི་བྱའོ། །ཞེས་དེ་ལྟར་སྦྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྦྱོར་བའི་གནས་བ་
 སེ་སེར་བཀག་བ་དང་། མི་མཐུན་པའི་སློབས་བསལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་དོགས་
 པའི་བར་ཅན་བྱེད་པའི་ཚོས་རྣམས་ལ་ལྟ་མ་བཞིན་དུ་སྦྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་
 སྦྱོར་བའི་གནས་བ་སེ་སེར་བཀག་བ་དང་། རྣམ་པར་དོག་པའི་སྦྱོན་
 ཡོངས་ས་ཤེས་བ་ཉིད་ཀྱིས་བྱང་ལྷུབ་གྱི་ཚོགས་སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་ལྟ་
 མ་བཞིན་དུ་སྦྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྦྱོར་བའི་གནས་ལ་གནས་བ་སེ་སེར་བཀག་
 བ་དང་། གཟུང་བ་དང་འཁྱོན་བ་དག་སྤང་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས་དབང་
 པོ་དང་དེན་གྱིང་ཁྱེད་ལ་སོགས་པའི་གཡུལ་འགྲུང་བ་ལ་ལྟ་མ་བཞིན་དུ་
 སྦྱོར་བ་དང་། རྗེས་སུ་སྦྱོར་བའི་གནས་བ་རྗེས་སུ་བཀག་བ་ཞེས་བྱ་བ་
 བཞི་ནི་འགོག་པའི་རྣམ་པ་ཡིན་ནོ། །སྦྱོན་པ་ལ་སོགས་པའི་བྱེད་པར་
 དོགས་པས་སེར་སྤྲ་དང་འཆལ་བའི་ཚུལ་བྱིསས་ལ་སོགས་པ་ལ་སྦྱོར་བ་
 དང་རྗེས་སུ་སྦྱོར་བའི་གནས་བ་སེ་སེར་བཀག་བ་དང་། ཚོས་ཐམས་ཅད་
 རྣམ་པར་ཐོར་བའི་སློབས་ལྷན་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པས་དོགས་པའི་ཚོས་དུལ་
 ཅེས་ཡང་མི་དམིགས་པ་དང་། མངོན་པར་ཡིད་ཅེས་བ་ཐོབ་པས་ཐམས་
 ཅད་མཐུན་བ་ཉིད་གསུམ་གྱི་བདག་ཉིད་ཀྱི་རང་གི་ས་གསུམ་ལ་རི་ལྟ་བ་

མཚན་ ཅེ་—(སྤེ) ཚོགས་རྣམས་¹ བ་ལྟ་²

བཞིན་དུ་ངེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་པ་དང་། བཞིན་དུ་བཞེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁུན་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པའི་ཚུལ་གྱི་རྟོན་དུ་སྟོན་གཏོང་།
 བ་ཞེས་བྱ་བ་བཞིན་ལམ་གྱི་རྣམ་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་རྣམ་ན་བཟོད་པ་དང་།
 ཤེས་པའི་སྐད་ཅིག་མ་རྣམ་པ་བཅུ་དུག་གིས་བསྐྱུས་པ་འདི་རྣམས་ཡང་དག་
 པར་ཐོབ་པ་ན། དག་པ་འཇིག་རྟེན་པ་གཟུང་བ་དང་། འཇིན་པར་མའོན་
 པར་མ་ཞེན་པའི་རྣམ་པ་ཅན་རྗེས་གྱི་སེམས་ཀྱིས་བསྐྱུས་པས་དང་དང་།
 མཐུན་པའི་འབྲས་བུ་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་བརྗོད་པ་ལ་སོགས་
 པ་བསྐྱེད་པའི་སྤྱིར། བྱང་ཚུབ་སེམས་དབང་མཐོང་བའི་ལམ་ལ་གནས་
 པའི་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན་ལོ། །རྣམ་འབྱོར་པ་རྣམས་
 གྱི་ཐ་སྟོན་ལྟེ་སེམས་ཅན་གསུལ་བའི་དགོས་པའི་དབང་མ་གཏོགས་པར་།
 ཐམས་ཅད་དུ་རྟོགས་པ་དང་མཐུན་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ལོ། །ཞེས་ཤེས་པར་བྱ་
 པའི་སྤྱིར་ཉེ་བར་བདགས་ནས་བཤད་ཏེ། དེ་རྣམ་ལ་ཡིན་ན་རྣམ་འབྱོར་
 པའི་སྤྱིར་ལ་སོ་སོ་དང་གིས་རྟོག་པའི་སྐད་ཅིག་མ་རྣམས་ཇི་རྣམ་གཞན་།
 ཡིད་ཚུལ་པར་བྱེད་པའི་མཚན་ཉིད་དག་ཡིན། ལ-ཏ-ལ-༡

དེའི་ལོག་དུ་སྐྱོམ་པའི་ལམ་ལ་གནས་པའི་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཡིན་པ་ལས་ལྷགས་ལས་ཁྱད་པར་མ་བཟུང་བར་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་སྐྱོ་
 མི་སྐྱེའོ། །ཞེས་འབྲུང་བའི་སྤྱིར་དེ་ཞིག་སྐྱོམ་པའི་ལམ་གྱི་ཁྱད་པར།

- སྐྱོམ་པའི་ལམ་ནི་ཟབ་པ་ལྟེ། |
- ཟབ་མོ་སྤོང་བ་ཉིད་ལ་སོགས། |
- ཟབ་པ་དེ་ནི་སྐྱོ་འདོགས་དང་། |
- སྤྱིར་པའི་མཐུང་ལས་གྲོལ་བ་ཉིད། (ལ-༣) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སྤོང་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ལ་ཡང་
 གཟུགས་མེད་ལ། སྤོང་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་གཟུགས་ལས་གཞན་པ་ཡང་

མཚན་ ཅ- (སྐྱོ)པའི་¹

མ་ཡིན་པས། ལོ་རིམ་བཞིན་དུ་སྤྱིང་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ལ་སྒྲོ་བའོ་ཞེས་
 པ་དང་། རྒྱུར་པའི་མཐའ་ལས་གོལ་བ་ཉིད་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ཟབ་མོ་
 ལྟ། སྤྱིང་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཡིན་ལ། ཟབ་མོ་ཉིད་དང་ལྷན་པའི་སྤྱིར་
 སྒྲོམ་པའི་ལས་ཟབ་པ་ཡིན་ཅོ། ། ༡༩

དེ་ལྟར་བྱུང་པར་བསྟན་ནས་བྱུང་པར་གྱི་གཞི།

- ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག་དང་མཐོང་བའི། |
- ལས་དང་སྒྲོམ་པའི་ལས་ཉིད་ལ། |
- ཡང་དང་ཡང་དུ་སེམས་བ་དང་། |
- འཇམ་དང་ངེས་ཉོག་སྒྲོམ་པའི་ལས། (༡༩) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། མོས་བ་དང་བསྐྱེད་པ་དང་བསྒྲོམས་པ་ལས་
 རྒྱུང་བའི་ཤེས་རབ་དག་གས། དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྒྲོར་བ་དང་དངོས་དང་
 རྗེས་ལས་རྒྱུང་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས། ལོ་རིམ་བཞིན་དུ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་
 ཡན་ལག་ལ་སོགས་པ་གསུམ་ལ་ངེས་པར་མཐོང་བའི་དོན་ཡང་དང་ཡང་དུ་
 སེམས་བ་དང་། འཇམ་བ་དང་ངེས་པར་ཉོག་བ་དག་ནི་སྒྲོམ་པའི་ལས་
 ལྷན་ཆགས་པ་ཡིན་ཅོ། ། ༡༩

དེ་ནས་བ་དུ་ཞིག་ཅེ་ན།

- དེ་ནི་ལྷན་ཆགས་ཡིན་པའི་སྤྱིར། |
- རྒྱང་དང་འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ནས་ས། |
- རྒྱང་རྒྱའི་རྒྱང་སོགས་དཔྱེ་བ་ཡིས། |
- ནས་པས་ནས་བ་དགུར་བཞེད་དོ། (༢༠) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རྒྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའ་ནས་སྤྱི་ཉོན་
 མོངས་པ་ནི་ནས་པར་ཉོག་པའོ་ཞེས་འབྱུང་བའི་སྤྱིར། ལྷན་པ་ཤིན་དུ་ཆེན་
 པོ་ནི་རྒྱང་བ་རྒྱང་རྒྱལ་སེམས་ལ། རྒྱང་རྒྱ་ནི་ཆེན་པོས་སེམས་ཏོ། ཞེས་བྱ་

མཚན་ ཅོ—(སྤྱི) པའི་¹

བའི་དཔེས་ཀྱིས་བར་དོག་པ་ཚེན་པ་དང་འབྲིང་དང་ཚུང་ཏུ་ཀྱམས་མེ་མེ་ཞིང་།
 ཚེན་པོ་དང་འབྲིང་དང་ཚུང་ཏུ་འདི་བྱེ་བྲག་གིས་ཐ་དད་བའི་སྤྱིར། དེ་དག་
 གི་གཉེན་པོ་ཚུང་ཏུ་དང་འབྲིང་དང་ཚེན་པོ་ཀྱམས་ཀྱང་མེ་མེ་ཞིང་ཚུང་ཏུ་དང་
 འབྲིང་དང་ཚེན་པོ་འདི་བྱེ་བྲག་གིས་ཐ་དད་བའི་སྤྱིར་དེ་ལྟ་ན་དོན་དམ་པར་.....
 རྩོང་བ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཀྱིས་པའི་སྐོ་ཀྱིས་ཀྱིས་བར་དོག་པའི་གཉེན་.....
 པོ་འདི་དབྱེ་བ་ལས་གངས་བཞིན་དུ། འདོད་པའི་ཁམས་ལ་སོགས་པ་ས་
 དགུ་དག་དུ་ཀྱིས་བ་དགུ་སྐྱེན་ཚགས་སྟུ་འབྱུང་བའི་སྤྱིར། སྐོ་ཀྱིས་པའི་ལས་
 ཡིན་ནོ། ། ༡༥

རྒྱལ་བའི་ཡུམ་དེ་དང་དེ་ལས་ཀྱིས་བ་མེ་མེ་འདི་དཔང་དུ་མཚན་དེ།
 བསོད་ནམས་གངས་མེད་པ་དང་གཞལ་དུ་མེད་པ་དང་། ཚད་མེད་པ་སྐྱེ་
 བར་གསངས་བའི་སྤྱིར་བྱེ་བྲག་ཀྱིས་བ་མང་བ་མ་ཡིན་ནམ། རི་ལྟར་ཀྱིས་
 བ་དགུ་ཞེས་བྱ་ཞེ་ན།

- གངས་མེད་ལ་སོགས་བསྐྱེན་བ་ཀྱམས། |
- དམ་བའི་དོན་དུ་བཟོད་མ་ཡིན། |
- ཀུན་རྫོབ་དུ་ཉི་ལྷགས་བཙུ་བའི། |
- སྐྱེ་མཐུན་དེ་དག་ཐུབ་པ་བཞེད། (༡༦) |

ཅས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། གངས་མེད་པ་དང་། གཞལ་དུ་མེད་
 པ་དང་། ཚད་མེད་པ་བསྐྱེན་པའི་¹ཚོག་དུ་བཟོད་པའི་དོ་བོ་ཀྱིས་ཀྱིས་མི།
 དོན་དམ་པར་²ཉི་ལྷགས་པའི་ལས་རི་རྒྱན་བཤད་པའི་མཚན་ཉིད་ཅན་དོན་.....
 གཅིག་དུ་རབ་དུ་³སྤྱོད་པ་ལ་སྐྱོག་པ་ལ་སྐྱོས་ནས་ཉེ་བར་བསྐྱེད་པའི་ཐ་དད་
 པ་ཉིད་ཀྱི་དོ་བོར་དབྱེ་བར་བྱ་བ་བཟོད་པ་མ་ཡིན་ནོ། ། ཀུན་རྫོབ་དུ་ཉི་
 བཤད་པའི་ཚོས་ཀྱི་དོ་བོ་ཉིད་རི་རྒྱན་བཤད་ཅིང་བསྐྱེན་བ་དེ་དག་བྱིས་པའི་
 སྐྱེ་བོ་ཀྱིས་ལ་འབྲས་བུ་ཚེན་པོ་སྐྱེ་བ་རབ་དུ་ཉིན་བ་ཉིད་ཀྱིས་དམིགས་པ་.....

མཚན་ ཅེ་—(སྐྱེ) བ་ཚོག་¹ ཉ་² སྤྱོད་³

མེད་པའི་སྤྱུགས་རྗེ་ཚེན་པོའི་རང་བཞིན་གྱི་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་བྱ་མཐུན་པར་
བྱུང་བ་ཡིན་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བཞེད་བས་མང་པོ་ཉིད་དུ་ཐལ་བར་
མི་འགྱུར་རོ།། ༡༡

སྣོད་པ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གོམས་པ་སྤྱལ་དུ་བྱང་བ་བྱུང་
མེད་པ་མ་ཡིན་ནམ། དེའི་སྤྱིར་ཚུང་ཟད་ཀྱང་མི་བྱེད་པ་ཁོ་ནའོ་སྤྱུགས་པའི་
སྣོད་པོ་སྣོད་མཚན་པའི་རོང་དོགས་པ་བསྐྱུ་བར།

- དཔོས་པོ་བརྗོད་དུ་མེད་པ་ལ། |
- ཉམས་པ་དང་ནི་འཕེལ་མི་ཚུང་། |
- སྣོམ་ཞེས་བྱ་བའི་ལམ་གྱིས་ནི། |
- ཅི་ཞིག་ཉམས་ཤིང་ཅི་ཞིག་འཕེལ། (༡༩) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཚོས་ཉིད་ཀྱི་རང་གི་ངོ་བོར་འདོད་བའི་ལམ་གྱི་
དངོས་པོ། ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཡང་དག་པར་ཉིད་ཉིད་དང་།
གཞན་ཉིད་དང་གཉིས་ཀ་དང་གཉིས་ཀ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དུ་བརྗོད་དུ་མེད་
པ་ལ་སྣོམ་པ་སྤྱལ་དུ་སྤྱིན་པར་བྱུང་མེད་པའི་སྤྱིར། མི་མཐུན་པའི་
སྤྱེགས་དང་གཉེན་པོ་དག་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་འབྲལ་བ་དང་སྦྱེ་བར་མི་ཚུང་
ངོ། །དེ་བས་ན་སྣོམ་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ལམ་གྱིས་མི་མཐུན་པའི་སྤྱེགས་ཀྱི་
ངོ་བོ་ནི་ཅི་ཞིག་འདོད་མཚན་པར་བྱང་བ་ནི་ཅི་ཞིག་འཕེལ་སྟེ། ཚུང་ཟད་ཀྱང་
མི་བྱེད་པ་ཉིད་པས་ཉེ་བར་དགོད་པར་མི་བྱ་བ་ཁོ་ནའོ་ཞེས། ༡༩

- དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ཏེ། འདི་ལྟར།
- བྱང་ཚུབ་རྗེ་ལྟར་དེ་བཞིན་དུ། |
- འདི་ནི་འདོད་བའི་དོན་སྤྱུབ་བྱེད། |
- བྱང་ཚུབ་དེ་བཞིན་ཉིད་མཚན་ཉིད། |
- དེ་ཡང་དེ་ཡི་མཚན་ཉིད་བཞེད། (༢༠) |

མཚན་ བྱེད་ (མི) ཉ་¹ པོར་²

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རྒྱ་རྒྱུ་ལྟར་པར་དུ་བྱུང་མེད་པའི་དེ་
 བཞིན་ཉིད་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སྒྲོལ་བ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཚོས་ཀྱི་སྐྱེ་
 ལ་སོགས་པའི་རང་བཞིན་གྱི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བདག་པོ་ཙམ་གྱིས། གདུལ་
 བྱི་སྐྱེ་བོ་ནམས་ཀྱི་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྗེས་སུ་མཐུན་པར་དོན་
 ལྟར་པར་ཅན་སྣང་བའི་སེམས་བསྐྱེད་པའི་སྐོ་ནས་མངོན་པར་འདོད་པའི་དོན་
 ཕྱད་པ་དེ་བཞིན་དུ། བསྐོ་ནས་པས་སྐོ་བྱང་གྱི་དྲི་མ་དང་བུལ་བའི་སྐོ་ནས་
 མངོན་སུམ་དུ་བྱས་པའི་ལམ་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་འདི་ཡང་ཀུན་རྒྱོབ་
 དུ་མངོན་པར་འདོད་པའི་དོན་གྱི་བྱ་བ་ཕྱད་རོ། །དོན་དམ་པར་ནི་ཉམས་
 པ་དང་འཕེལ་བ་དགག་པའི་ཚུལ་དུ་བཞེད་པས་དེའི་ཚོ་སྐྱོད་བ་མེད་པ་ཉིད་
 ལྟོད་བ་ཡིན་པའི་སྤྱིར་ཉེས་པ་མེད་རོ། ། ༡༦

དེ་རྒྱ་ཡིན་ན་ཡང་ཀུན་རྒྱོབ་དུ་ཡང་དོན་ཕྱེད་པར་གྱི་ལྟར་དོ་སྙམ་
 པའི་དོགས་པ་བསྐྱེད་པ།

- སེམས་ནི་སྐྱ་མས་བྱང་ཆུབ་པར། |
- དེགས་མིན་སྐྱེ་མས་ཀྱང་མ་ཡིན། |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ལྷ་སྤྱིར་བྱུང་བའི་སེམས་དེ་དེ་ལ་སངས་
 རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སྐྱེ་བ་པར་ཕྱེད་པའི་ནམ་བུ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ལ་
 སོགས་པའི་དོན་མཐུན་དག་གི་སྣང་བའི་སྤྱིར། དེ་དེས་བྱང་ཆུབ་པར་ནི་
 དེགས་པ་མ་ཡིན་ནོ། །འདོད་པའི་དོན་སྐྱེ་བ་པར་ཕྱེད་པ་སྣང་བའི་སེམས་
 ཅིག་ཅང་བྱང་བ་མང་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱང་མ་ཡིན་ཏེ། སེམས་ཅན་ནམས་ནི་ནམ་
 པར་ཤེས་པའི་རྒྱུད་དེ་དེ་བའི་ཞེས་འབྱུང་བས་གྱི་སྤྱིར་བའི་སྤྱིར་རོ། །སྐྱེ་
 ན་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སྐྱེ་བ་པར་ཕྱེད་པ་དམ་པ་ཉི་པར་གཞག་
 པ་ལ་སོགས་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་མ་འདྲེས་པ་བཙོ་བརྒྱད་ཀྱི་པར་དོགས་
 པར་འབྱུང་བའི་རང་གི་དོ་བོ་དེས་གྱིས་འབྱུང་བ་སེམས་བྱང་བ་སྐྱེ་བྱུང་

པ་མང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱང་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟར་མ་ཐག་ཏུ་རྗེས་སྐྱོད་འགྲོ་བ་མེད་
པ་ཉིད་ཏུ་འཇིག་པས་ན་པན་ཚུན་འབྲེལ་བ་མེད་པའི་སྤྱིར་རོ།།

དེ་བས་ན་རྗེ་རྣམས་དོན་ཁྱད་པར་ཅན་རྣམས་པའི་སེམས་བརྒྱུད་པའི་སྐོ་
ནས་དོན་བྱེད་ཅེ་ན། དེ་ནི་ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པས།

མར་མེད་དཔེ་ཡི་ཚུལ་གྱིས་ནི།

ཟབ་མོའི་ཚོས་ཉིད་ནས་བ་བརྒྱུད། (༥༤) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། རྗེ་རྣམས་མེ་ལྷེ་དང་སྤྱིར་བོ་སྤྱད་པའི་སྐད་
ཅིག་མ་དང་བོ་ལ། རང་གི་རྒྱས་སུ་ཚུན་གྱི་སྐོ་ནས་དུས་མཉམ་པ་བྱུང་བ་
བརྒྱུད་པས་ཁྱད་པར་ཅན་ཏུ་མ་བྱས་པའི་སྤྱིར། སྐད་ཅིག་མ་གཉིས་བ་མེད་
པར་རྒྱ་དང་འབྲས་བུའི་མཚན་ཉིད་སྟེག་པར་བྱེད་པ་དང་། བསྟེག་པར་བྱ་
བ་མེད་ལ། དེ་བཞིན་དུ་མེ་ལྷེ་དང་སྤྱིར་བོ་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་སྐད་ཅིག་མ་
གཉིས་བ་ལ་ཡང་། དུག་དུ་ཡོད་པ་ལ་སོགས་པར་ཐལ་བར་འབྱུང་བས་
སྐད་ཅིག་མ་དང་བོ་མེད་པར། ཀུན་རྗེའི་དུ་ཡང་འབྱུང་བ་མེད་པའི་སྤྱིར། རྒྱ་
དང་འབྲས་བུའི་མཚན་ཉིད་སྟེག་པར་བྱེད་པ་དང་། བསྟེག་པར་བྱ་བ་མེད་
རོ། །ཤང་གི་སྤྱིར་དེ་རྗེ་ཡིན་པ་དེའི་སྤྱིར་ཤང་གི་ཚོ་རྒྱུན་ཉིད་འདི་པ་
ཅས་གྱི་བདག་ཉིད་ཀྱི་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱིས་མ་.....
བདགས་གཅིག་ཡུར་ཉམས་དགའ་བ་ཉིད་ཏུ་རྒྱ་དང་འབྲས་བུ་འབྲེལ་བའི་.....
ཚོའི་སྤྱིར་གཉིས་ཀ་སྤྱད་པའི་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་སྐད་ཅིག་དང་བོ་ལ་ཚོས་.....
ནས། དེས་བུས་བ་མཐུ་སྐལ་དུ་སྤྱིན་པ་དང་ལྷན་པའི་ཁྱད་པར་ཅན་སྐད་
ཅིག་མ་གཉིས་བ་ལ་སོགས་པ་ཡོད་ན། དེའི་ཚོ་རྒྱ་མེད་པར་ཞིག་ཀྱང་
རྒྱ་དང་འབྲས་བུ་དག་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་དུས་མཉམ་དུ་སྤྱི་བ་དང་འཇིག་པར་...
དམིགས་པས། སྟེག་པར་བྱེད་པ་དང་བསྟེག་པར་བྱ་བ་ཡོད་རོ། དེ་བས་ན་
སྐད་ཅིག་མ་དང་བོས་ཀྱང་མེ་ལྷེའི་སྐད་ཅིག་མ་གཉིས་བ་ལ་མ་ཚོས་པར་...

མཚན་ འ—(སྤྱི) དུ་¹ ཀྱང་སྐད་² (ཉི) བསྟེག་³

ལྷོང་པོ་མ་བསྐྱོན་ལ་སྐད་ཅིག་མ་བཞུགས་པས་ཀྱང་མེ་རློའི་སྐད་ཅིག་མ་དང་
 བོ་ལ་མ་རློམ་པར་ལྷོང་པོ་མ་བསྐྱོན་པ་ཞེས་བྱ་བ་མང་མེད་དཔེ་དེ་ལྟར་
 སྐད་ཅིག་མ་སྐྱ་སྐྱར་བྱུང་བ་བཞུགས་ཕྱུག་གཅིག་ལ་ཉི་ཤར་སྐྱོད་བ་ཤེས་པར་
 བྱེད་བ་རློང་ལོན་པས། སྐད་ཅིག་མ་སྐྱ་མ་བཞིན་དུ་བྱང་ལྷུ་བ་སྐྱུ་བ་པར་
 བྱེད་བ་དངོས་པོ་ཅན་ཡོད་བ་ཞིག་སྐྱང་བའི་རྣམ་པར་ཤེས་བ་སྐྱ་མ་ལ་བརྟེན་
 ཅས་དེ་ལ་སྐྱང་བའི་དོན་གྱིས་དབེན་བ་སྐྱུ་བ་པར་ལྷན་པར་དུ་འཕགས་པའི་
 དོན་སྐྱང་བའི་རྣམ་པར་ཤེས་བ་སྐྱི་མ་སྐྱེ་བས་བྱང་ལྷུ་བ་འཕྱོལ་པར་རིགས་སོ།།
 སྐྱ་སྐྱོད་པའི་དཔེ་ཁོ་ནས་ཟབ་མོ་འི་ཚེས་ཉིད་རྣམ་པ་བསྐྱད་ཀྱང་ཁོང་དུ་
 ལྷན་པར་བྱ་བ་ཡིན་པས། སྐྱོས་པའི་ཕམ་ལ་གནས་པའི་བྱང་ལྷུ་བ་སེམས་
 དཔེར་སྐྱིར་མི་སྐྱོག་བ་རྣམས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་བཟོད་པའི་སྐྱིར། ༥༥

ཟབ་མོ་རྣམ་པ་བསྐྱད་ཕྱུག་གང་ལ་ཡིན་ཞེ་ན།

- སྐྱེ་བ་དང་ཉི་འགག་བ་དང་། |
- དེ་བཞིན་ཉིད་དང་ཤེས་བྱ་དང་། |
- ཤེས་དང་སྐྱོད་དང་བཞུགས་མེད་དང་། |
- ཐབས་མཁས་པ་ལ་ཟབ་པ་ཉིད། (༥༦) |

ཅེས་བྱ་བ་བསྐྱུངས་ཏེ། སྐད་ཅིག་སྐྱ་མ་དང་སྐྱི་མ་དག་གིས་
 ཀྱང་མ་ཡིན་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པས་ཀྱང་མ་ཡིན་ལ་སྐྱོས་པས་དོགས་པར་བྱ་
 བའི་དོན་ལྷན་པར་དུ་འཕགས་པ་བསྐྱེད་ཏོ། ཞེས་བྱ་བ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་
 བར་འབྱུང་བ་དང་། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་བྱང་བ་ཉིད་ནས་རང་བཞིན་གྱིས་
 འོ་བོ་ཉིད་མེད་ལ་ཀྱུ་རྩོལ་དུ་ཡང་འགག་གོ་ཞེས་བྱ་བ་འགག་བ་དང་།
 གནས་སྐབས་ཐམས་ཅད་དུ་དེ་བཞིན་ཉིད་གོམས་ཀྱང་དེ་མངོན་དུ་མི་བྱེད་ཅེས་
 བྱ་བ་དེ་བཞིན་ཉིད་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་ཚེས་ཐམས་ཅད་
 ལ་སྐྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པ་དུ་མ་རྗེས་སུ་སྐྱུ་བ་ལ་ཞེས་བྱ་བ་ཤེས་བྱ་དང་།

མཚན་ འ—(ཉི) བསྐྱོན་¹

དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མཐོང་བ་མེད་པ་ཉིད་མཐོང་བ་ཡིན་ནོ་ཞེས་
 བྱ་བ་ཤེས་པ་དང་། ཚོས་ཉིད་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་ལ་སྐྱོད་བ་མེད་པ་ཉིད་སྐྱོད་
 པའོ་ཞེས་བྱ་བ་སྐྱོད་པ་དང་གཉིས་སུ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་ཐམས་ཅད་སྐྱབ་
 བོ་ཞེས་བྱ་བ་གཉིས་སུ་མེད་པ་དང་། ཚོགས་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་
 པ་ལ་དེའི་འབྲས་བུ་སངས་རྒྱས་ཉིད་མི་ཐོབ་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐམས་ལོ་མཁམས་
 པ་ཟེ། བསམ་གྱིས་མི་ཁྲུབ་པའི་རྣམ་པར་ཐར་བ་ཐོབ་པའི་སྐོ་ནས་པན་ཚུན་
 འགམ་པའི་དོན་སྐྱབ་པས་རབ་པ་ཉིད་ཡིན་ནོ། །སྐྱོབ་པ་སྤྱིར་མི་སྐོག་པའོ་
 ཚོགས་མཚན་ཉིད་དང་བཅས་པ་བཤད་ཟིན་ཏེ། ༥༦

སྐྱོབ་པའི་ཚོགས་ཀྱི་ཚོས་ཐོབ་པ་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་
 སྤྱིར་འབད་པས། སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པའི་རྒྱ་མཚན་འཁོར་བ་དང་རྒྱ་
 ངན་ལས་འདས་པ་མཉམ་པ་ཉིད།

- ཚོས་རྣམས་མི་ལམ་འདྲ་པའི་སྤྱིར། |
- མེད་དང་ཞི་བར་མི་དོག་པ། |
- ལས་མེད་ལ་སོགས་སྐྱན་ཀ་ཡི། |
- ལན་ནི་རྗེ་སྐད་བཤད་པར་རྟོ། (༦༠) |

ཅས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། འཁོར་བ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བ་མི་མཐུན་པ་
 དང་གཉེན་པོ་རྣམས་སྤང་བརྟན་ཅམ་གྱི་ངོ་བོས་མི་ལམ་དང་འདྲ་བ་ཉིད་དུ་
 རྫོགས་པའི་སྤྱིར་འཁོར་བ་དང་རྒྱ་ངན་ལས་འདས་པ་དག་ལ་ཐར་བ་ཉིད་
 དུ་རྣམ་པར་མི་དོག་པས་ན་མཉམ་པ་ཉིད་དོ། །མི་ལམ་དང་འདྲ་བ་ཉིད་
 ཡིན་ན་མི་དག་པ་བཅུ་དང་སྐྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་མེད་པས། གཉིད་མ་
 ལོག་པའི་གནས་སྐབས་ན་ཡང་གཉིད་ལོག་པའི་གནས་སྐབས་བཞིན་དུ་
 འཕྱུར་བ་མ་ཡིན་ནམ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱན་ཀ་རྣམས་ཀྱི་ལན་ནི། རྗེ་རྣམས་སྤྱི་
 དོལ་གྱི་དོན་དུ་སྐྱབ་པའི་ལྷགས་ལ་སྐད་ཅིག་མ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱ་མེད་པར་འཇིག་

མཚན་ ཅེ་—(སྐོ) ཐོབ་ཞེས་པ་

བ་ཡིན་པ། ལྷུ་བ་པའི་མཐུན་ལས་ཀྱང་། འཛིག་རྟེན་རྣམས་ལས་
 ལས་སྦྱེས། ཞེས་འདུང་བའི་སྤྱིར། རོན་དཔ་པར་སྦྱས་ཀྱང་སྦྱ་ཡང་
 བསད་པ་ཡང་མེད། མ་བསད་པ་ཡང་མ་ཡིན། སྦྱུ་ཀྱང་སའི་ནོར་
 ལྷངས་པ་ཡང་མེད། མ་ལྷངས་པ་ཡང་མ་ཡིན། ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་
 པའི་སྦྱོགས་ལ་རྒྱན་འཇུག་པ་དང་འགལ་བའི་དངོས་པོ་བསྐྱེད་པ་ལ་གསོད་
 བ་ལ་སོགས་པར་རྟོགས་པའི་སྐོ་ནས་ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་ཡིད་ལ་བྱེད་
 བ་ལ་སོགས་པ་དང་ལྷན་པ་ལ་མི་དགེ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་འདྲ་བར་སྦྱོག་
 གཙོད་པ་ལ་སོགས་པ་ནས་པར་འཛོག་པ་དེ་བཞིན་དུ། དངོས་པོ་མི་
 ལས་དང་འདྲ་ཡང་སྤྱིན་ཅི་ཡོག་གི་འཛིང་བ་མཐའ་དག་མ་ཉམས་པ་ནས་ས་
 ལ་དེ་དང་མཐུན་པའི་རོན་གྱི་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་བས་
 ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པའི་ལན་དེ་དང་དེ་སྦྱོགས་གཞན་ནས་གསུངས་སོ། །
 ཞེས་བྱ་བར་ཁོང་དུ་ཚུད་པར་བྱའོ། །གཞན་ཡང་། མི་ལས་སེམས་ནི་
 གཉི་དེ་གྱིས་ཉམས། །དེས་ན་འདུས་བྱ་འདྲ་མ་ཡིན། ཞེས་བྱ་བས་དཔེ་
 མ་གྱུ་བོ། །དེ་བཞིན་དུ་མི་ལས་ན་ཡང་དགེ་བ་དང་མི་དགེ་བ་སྦྱུད་
 པ་ནི། སད་པའི་གནས་སྐབས་ན་ཁྱེ་མ་བྱས་སོ་ཡེགས་པར་བྱས་སོ་ཞེས་
 རྗེས་ས་ཡིད་རང་ན། རྗེས་ཀྱི་གནས་སྐབས་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་མངོན་པར་ཞེན་
 པའི་གསོས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་གསོས་དེ། དེའི་སྤྱིར་ཡང་དཔེ་མ་གྱུ་བ་པས་
 འཁོར་བ་དང་སྐྱེ་བ་ལས་འདས་པ་ནི་མཉམ་པ་ཉི་དེོ། ། ༤༠

གཉི་ས་ཀ་མཉམ་པ་ཉི་དེ་དུ་ནས་པར་སྐྱོམ་པ་ནི་རང་གི་སངས་
 གྱིས་ཀྱི་ཞིང་དུ་སངས་གྱིས་སུ་འགྱུར་བས། དེའི་འོག་དུ་སངས་གྱིས་ཀྱི་
 ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པ།

སེམས་ཅན་འཛིག་རྟེན་དེ་བཞིན་དུ། |
 རྗེད་ཀྱི་འཛིག་རྟེན་མ་དག་པ། |

དེ་ལ་དག་པར་བསྐྱབ་པ་ཡིས། |

སངས་རྒྱས་ཞིང་ནི་དག་པ་ཉིད། (60) |

ཅེས་བུ་བ་གསངས་དེ། གཉན་ཅན་དང་རྗོད་ཀྱི་འཛིག་དེན་གྱི་ཕྱི་བྱུང་གིས།
སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ནས་པ་བཞུགས་ལ་གོ་ཏེ་མ་བཞེན་དུ་བཤེས་པ་དང་རྗོད་...
པ་དང་། དེ་བ་དང་ཚོར་མ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མ་དག་པ་གང་ཡིན་པ་
དེའི་གཉེན་པོར་རྒྱུའི་ཉེ་བར་སྦྱར་བ་དང་། གསང་གྱི་ས་སྤོགས་ལ་སོགས་
པ་དག་པར་བསྐྱབ་པའི་རྗོད་སྐད་ལས་པར་དག་པ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ནས་
པར་དག་པའོ།། 60

དང་གི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ནས་པར་དག་པ་བསྐྱབས་པ་ལ་ཉི་ཐབས་
ལམས་བས་སྐལ་བ་ལོ་རྒྱུ་བ་བཞེན་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད་པ་བུ་དགོས་པས་
ཐབས་ལ་ལམས་པ།

ཡུལ་དང་སྤོང་པ་ཅན་འདྲི་ནི། |

དག་ཅུས་ལས་ནི་འདས་པ་དང་། |

མི་གནས་ཇི་བཞེན་ཤུགས་དང་ནི། |

ལྷན་པོར་མ་ཡིན་མཚན་ཉིད་དང་། (61) |

མ་ཚགས་པ་དང་མི་དམིགས་དང་། |

མཚན་མ་རྗོད་ལམ་ཟད་པ་དང་། |

དེ་ཡི་དགས་དང་ཚད་མེད་པ། |

ཐབས་ལ་ལམས་པ་རྣམ་པ་བཅུ། (62) |

ཞེས་བུ་བ་གསངས་དེ། བར་ཚད་ཀྱི་ཚོས་ལས་ཡང་དག་པར་
“བཟུལ་བས་རྣུ་ལ་སོགས་པའི་བདུད་ལས་འདས་པ་དང་། ཚོས་ཐམས་ཅད་
མཉམ་པ་ཉིད་རྣམ་པར་བསྐྱེདས་པས་མི་གནས་པར་གནས་པ་དང་། རྗོད་
ལས་ལྷུང་བས་གཞན་གྱི་དོན་རྗོད་ཀྱི་ཤུགས་ཀྱིས་འཇངས་པ་བྱེད་པ་དང་།

མཚན ཅེ་(ཉེ) བས་པ་ སྐལ་པ་ འཇགས་པ་

དཀའ་བ་སྐྱོད་པ་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་གོམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཕྱན་མོང་མ་ཡིན་པ་...
 དང་། ཚོས་དཀའ་བོ་ནམ་པར་དག་པས་ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་འཛིན་པ་མེད་
 པ་དང་། རྣམ་པར་ཐར་པའི་སྐོ་སྐོང་པ་ཉིད་ཀྱིས་མི་དམིགས་པ་དང་།
 རྣམ་པར་ཐར་པའི་སྐོ་སྐོང་མ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཚན་མ་མེད་པ་དང་།
 རྣམ་པར་ཐར་པའི་སྐོ་སྐོང་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐོན་པ་མེད་པ་དང་། འི་
 པ་སྐོན་ཏུ་བཏང་བ་ཅན་སྤྱིར་མི་སྐོག་པའི་ཚོས་བརྟོད་པས། སྤྱིར་མི་སྐོག་
 པའི་དྲགས་དང་། དུལ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཚད་མེད་པ་ལྟེ།
 ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པའི་དུལ་རྣམ་པ་བཅུ་མངོན་སུལ་དྲ་བ་ལ་...
 དུས་དང་། དུས་མ་ཡིན་པ་ཤེས་པའི་སྐོར་བ་ནི། ཐབས་ལ་མཐས་
 པ་ཡིན་ནོ།། ༤༢.༤༢

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་ཏུ་སྤྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བརྟན་བཅོས་མངོན་
 པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་ཡོས་སྐབས་བཞི་པའི་འགྲེལ་བཤེས་།།

རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ཐོབ་པ་ལ། རབ་
 ཀྱི་མཐར་སྤྱིན་པའི་རྟོགས་པ་འཕྲུང་བས། ལོ་སྤྱི་བར་བྱ་བའི་སྤྱིར་དྲགས་
 ལ་སོགས་པ་བརྟན་པ་སྐོན་ཏུ་འགྲོ་བའི་ཅེ་མོའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ།

- མི་ལམ་ན་ཡང་ཚོས་རྣམས་ཀྱིས། |
- མི་ལམ་ལྟ་བུར་ལྟ་བུ་སོགས། |
- ཅེ་མོར་སྤྱིན་པའི་སྐོར་བའི་དྲགས། |
- རྣམ་པ་བཅུ་གཉིས་དག་ཏུ་བཞེད། (༡) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཤིན་ཏུ་གོམས་པའི་སྤྱིར་མི་ལམ་གྱི་གནས་
 སྐབས་ན་ཡང་ཚོས་ཐམས་ཅད་མི་ལམ་དང་འདྲ་བ་ལ་སོགས་པར་ལྟ་བ་དང་།
 ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ས་ལ་དགའ་བའི་སེམས་མི་བརྟེན་པ་དང་།

བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སོགས་པ་མཐོང་བ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྩ་འཁུལ་གྱི་རྣམ་པར་འཕུལ་བ་དམིགས་པ་དང་། འདམ་བའི་ཚོས་སྟོན་པའི་སོམས་སྦྱོར་བ་དང་། དཔུལ་བ་ལ་སོགས་པའི་སོམས་ཅན་མཐོང་བ་སྟོན་ཏེ་འགོ་བར་གྱི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་དུ་ངན་སོང་སྟོང་བ་རྗེས་སུ་དུན་པ་དང་། མོང་བྱེད་ལ་སོགས་པ་ཚོག་པ་རབ་དུ་ཞི་བར་བྱེད་པའི་བདེན་པའི་བྱིན་གྱིས་ལྷོ་བསྐྱབས་ལྷུབ་པ་དང་། བཞོན་སྟོན་ལ་སོགས་པ་མི་མ་ཡིན་མེད་པར་བྱེད་པའི་བདེན་པའི་ཚོག་ལྷུབ་པ་དང་། རང་ཉིད་མངོན་པར་ཤེས་པས་ཕ་རོལ་གཞོན་པའི་དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་བསྟེན་པ་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་ལ་སྦྲོལ་བ་དང་། ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མེད་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ལ་ཉེ་བར་གྱུར་བ་ཞེས་བྱ་བ་རྣམ་པ་བཅུ་གཉིས་ཅི་ཅེ་མོའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ཐོབ་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་བྱེད་པར་གྱི་དྲགས་ཡིན་ནོ། །

དེ་ལྟར་དྲགས་གྱིས་མཚོན་པའི་རྣམ་པར་འཕེལ་བ་རྣམ་པ་དུ་ཞིག་ཡོད་ཅེ་ན། རྣམ་པར་འཕེལ་བ།

- འཇམ་བུ་སྒྲིང་གི་སྦྱོར་པོ་སྟེང་། |
- སངས་རྒྱས་མཚོན་པའི་དགོ་ལ་སོགས། |
- རྣམ་མང་དུ་ནི་དཔེར་མཛད་ནས། |
- རྣམ་འཕེལ་བཅུ་དྲུག་བདག་ཉིད་དོ། (3) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འཇམ་བུ་སྒྲིང་ལ་སོགས་པ་སྟོང་གསུམ་གྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཀྱི་སོམས་ཅན་སྟེང་གྱི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་མཚོན་པ་ལས་སྒྲུབ་པ་དང་། བྱེད་པར་དུ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་། མི་སྦྱོར་བའི་ཚོས་ལ་བཞོན་པ་ཐོབ་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་པར་བྱ་བ་དང་། བྱང་ཆུབ་པར་བྱེད་པའི་ཚོས་རྣམས་མི་དམིགས་པ་

མཚན་ ཅེ་—(སྟེ) དང་། ཚོས་¹ བ་² (3) མཚོན་པས་སྒྲུབ་³

དང་། དགེ་བ་བརྒྱུ་ལ་སོགས་པ་དང་། གཞུགས་མེད་པའི་སྒྲིམས་པར་
 འཇུག་པ་ཐོབ་པ་ལས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་དང་། ལྷན་འཛུགས་པ་ཅན་
 ཉི་པར་འོང་བ་དང་། བདུན་པ་ཅན་ཟེལ་གྱིས་གཞོན་པ་དང་། ལྷན་པ་
 དང་འདྲ་བར་སྐྱེ་བོ་ལ་མཚུངས་པར་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་བསོད་ནམས་རྣམ་པ་
 བརྒྱན་དང་། ཡང་རྣམ་པ་ཐོབས་ཅན་དུ་ཐབས་ལ་མཁས་པས་བསྐྱབ་པ་
 ཡོངས་སུ་དག་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་རིགས་ཅན་དུ་འགྱུར་བ་དང་།
 འབྲས་བུ་སངས་རྒྱས་ཉིད་འཕྲོལ་བའི་རྒྱ་མཚན་དང་། ས་རོལ་དུ་སྦྱིན་
 པའི་མི་མཐུན་པའི་སྐོགས་ཀྱི་སེམས་མི་སྐྱེ་བ་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་
 པ་དང་ལྷན་པར་རྟོགས་པའི་སེམས་རབ་དུ་མི་སྐྱེ་བ་དང་། ས་རོལ་དུ་སྦྱིན་
 པ་ཀུན་བཐུས་པ་ཤེས་པ་དང་། ལྷན་སྐྱེས་ཚོགས་པ་ཐོབས་ཅན་འཕྲོལ་བ་
 དང་། ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་བྱང་ཚུབ་ལ་ཉི་པར་གྱུར་པ་ཞེས་བྱ་བ་
 བསོད་ནམས་གཞན་རྣམ་པ་བརྒྱན་དང་། མེ་རྟོག་ལ་སོགས་པས་སངས་
 རྒྱས་མཚན་པའི་དགེ་བ་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པ་མང་བོ་དཔེར་མཛད་ནས་གོང་
 ཉམས་གོང་དུ་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་སྐབས་བཅུ་དྲུག་གི་ངོ་
 བོ་ཉིད་ནི་རྣམ་པར་འཕེལ་བ་ཡིན་ནོ།། ༣

དེ་ལྟར་རྣམ་པར་འཕེལ་བའི་རྣམ་པར་སྐྱེལ་བའི་རང་དབང་དུ་གྱུར་
 པ་མཐུན་སྦྱིན་པའི་མཚན་ཉིད་རྣམས་ནི་ངེས་པར་བརྟན་པ་ཡིན་པས་ངེས་པར་
 བརྟན་པ།

- ཀུན་མཁུན་ཉིད་གསུམ་ཚོས་རྣམས་ཀྱི། |
- ཡོངས་ས་རྟོགས་པ་སླ་མེད་པ། |
- སེམས་ཅན་དོན་ཡོངས་མི་གཏོང་བ། |
- བརྟན་པ་ཞེས་ནི་མངོན་པར་བརྟོན། (༣) |

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་ཏེ་དེ ལྟར་ཡང་དག་པའི་ཐབས་ལ་མཁས་
 པའི་སྒྲིམས་ཀྱིས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་རྟོགས་པའི་གནས་སྐབས་ན། ལྷན་རྒྱེ་

ཚོན་པོ་མངོན་ཏུ་བྱེད་པའི་ངོ་བོས་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་ཡོངས་སུ་སྤོང་བའི་
མཚན་ཉིད། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་རྗེ་སྤྱད་པ་གད་
པའི་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ཚོས་སེམས་བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་
གོང་ཏུ་སྒྲོམ་པ་རྣམས་ཡོངས་སུ་རྒྱོགས་པ་སྐྱབ་མེད་པ་ནི་ངེས་པར་བརྟན་
ཡིན་ནོ། ། ༣

དེ་ལྟར་ངེས་པར་བརྟན་པར་བྱེད་པས་ངེས་པར་བརྟན་པར་འགྱུར་བའི་
མཚན་ཉིད་ནི་སེམས་ཀྱན་ཏུ་གནས་པ་ཡིན་པས་སེམས་ཀྱན་ཏུ་གནས་པ།

- སྒྲིང་བཞི་པ་དང་སྟོང་དག་དང་། |
- སྟོང་གཉིས་གསུམ་དག་དཔེར་མཛད་ནས། |
- བསོད་ནམས་མང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ནི། |
- དྲིང་འཛིན་ཡོངས་སུ་བསྐྱབས་པ་ཡིན། (༧) |

ཞེས་བུ་བ་གསངས་ཏེ། ཚོད་སྲིད་པ་ནི་སྤང་ཚད་ཀྱིས་གཞུམ་
པར་ལྷུས་སོ། །ཞེས་བུ་བའི་ཚུལ་གྱིས་སྒྲིང་བཞི་པ་ལ་སོགས་པ་སྟོང་
གསུམ་པའི་འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་རྣམས་ཀྱིས་མ་རོལ་ཏུ་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་
ཐམས་ཅད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་བསོད་ནམས་དང་ཡི་ཤེས་ཀྱི་སོ་
སོར་དཔེར་མཛད་ནས་དེ་དག་ལས་ཁྱད་པར་ཏུ་འཕགས་ཤིང་ཚད་ལས་
འདས་པའི་བསོད་ནམས་མང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་མཚན་ཉིད་བརྗོད་
པ་ནི་སེམས་ཀྱན་ཏུ་གནས་པ་ཡིན་ནོ། ། །དགས་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་ནི་
གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་དྲོ་བ་ལ་སོགས་པ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཚ་དང་མཐུན་པ་
བཞི་ཡི་ངོ་བོ་ཡིན་པར་ཁོང་ཏུ་རྒྱད་པར་བྱའོ། ། ༧

ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཚ་དང་མཐུན་པའི་འོག་ཏུ་མཐོང་བའི་ལས་
ཡིན་ཏེ། དེ་ལ་སི་མཐུན་པའི་སྤོགས་གཉེན་པོ་དང་བཅས་པ་རྣམ་པ་
བཞི་ཡོད་པས་དེ་ཞིག་སི་མཐུན་པའི་སྤོགས་གཞུང་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་
གཉིས་པོ།

འཇུག་པ་དང་ནི་སྒྲོག་པ་ལ། |
 གཟུང་བའི་ལྷན་རྟོག་སོ་སོར་དེ། |
 དགུ་ཡི་བདག་ཉིད་རྗེ་བཞིན་ཡུལ། |
 མིན་པའི་བདག་ཉིད་དག་ཤེས་བྱ། (༥) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འཇུག་པ་དང་སྒྲོག་པ་མི་དམིགས་པ་
 དང་། དམིགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དག་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་བྱང་ཚུབ་སེམས་
 དབང་དང་ཉན་ཤོས་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་ལེན་པ་དང་འདོད་བའི་སྐོན་ལས་.....
 གཟུང་བའོ། ། ཞེས་གཟུང་བར་ལྷན་པར་རྟོག་པ་ཉེན་མོངས་པ་དང་འདྲ་
 བ་མི་མཐུན་པའི་སྐོགས་སྲུ་གུར་བ་ཡུལ་གྱི་དབྱེ་བས་སོ་སོར་ལྷན་པ་དགུ་....
 ཡོད་པ་ནི་དངོས་བོ་དང་མ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པ་ཉིད་གྱིས་སྤྱིན་ཅི་ལོག་དུ་....
 རྒྱང་བའི་སྤྱིར་ཡུལ་རྗེ་ལྷ་བ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་དག་དུ་ཤེས་.....
 བར་བྱའོ། ། །

དེ་ལྟར་གཟུང་བར་ལྷན་པར་རྟོག་པའི་སྐོགས་གཉིས་བསྟན་ནས་
 འཛིན་པར་ལྷན་པར་རྟོག་པ་གཉིས་བོ།

སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་འཕགས་དབྱེ་བས། |
 སེམས་ཅན་རྣམས་དང་བདགས་ཡོད་པར། |
 ལྷན་རྟོག་འཛིན་པ་དག་དུ་འདོད། |
 དེ་དག་སོ་སོར་དགུ་བདག་ཉིད། (༦) |
 གལ་ཏེ་གཟུང་དོན་དེ་བཞིན་ཉིད། |
 དེ་དག་གང་གི་འཛིན་པར་འདོད། |
 དེ་ལྟར་དེ་དག་འཛིན་པ་ཡི། |
 ངོ་བོས་སྒྲོང་བའི་མཚན་ཉིད་དོ། (༧) |

མཚན་ཅེས་(སྐྱེ་) བཞིན་མེད།

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སོ་སོ་ཉི་ལྗེ་བོ་དང་འཕགས་པའི་གང་
 ཟག་དག་གི་བོ་རིམ་བཞིན་དུ་སྐྱེས་ཀྱང་རྗེས་དང་བཅས་པས་ཡོད་པའི་རྟེན་...
 ཅན་གྱི་འཛིན་བ་དག་ཡོད་པས་འཛིན་པར་ལྷན་པར་རྟོག་པ་གོགས་བྱེད་བ་...
 ཡིན་པའི་སྤྱིར་སློབ་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོགས་སྲུ་གྱུར་བ་ཡུལ་གྱི་དབྱེ་བས་སོ་སོར་...
 ལྷན་པ་དགུ་ཡོད་པ་ནི། གང་གི་ཚེ་དེ་དག་གི་ཡུལ་གྱི་དངོས་བོར་གྱུར་བ་
 གཟུང་བའི་རྟོན་དག་དེ་བཞིན་དུ་གཟུང་བའི་ངོ་བོར་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ཞེས་བྱ་...
 བ་དེའི་ཚེ་གང་གི་ཡང་འཛིན་པ་མ་ཡིན་ཏེ། དེའི་སྤྱིར་དེ་དག་ནི་འཛིན་
 པའི་ངོ་བོས་དབེན་པའི་ངོ་བོ་ཡིན་པས་སྤྱིན་ཅི་ལོག་དུ་སྣང་བའི་སྤྱིར། ཡུལ་
 རི་ལྷ་བ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་རང་གི་ངོ་བོ་དག་དུ་ཤེས་པར་བྱའོ །། ༤

གཟུང་བའི་ལྷན་པར་རྟོག་པ་དང་བོ་འཇུག་པའི་རྟེན་ཅན་རི་ལྷ་བ་
 ལྷན་པ་དགུ་ཡིན་ཞེ་ན།

- ངོ་བོ་ཉིད་དང་རིགས་དང་ནི། |
- ལས་ནི་ཡང་དག་འགྲུབ་པ་དང་། |
- ཤེས་པའི་དམིགས་པ་མ་འགྲུལ་དང་། |
- སློབ་མི་མཐུན་སྤྱོགས་དང་གཉེན་བོ་དང་། (༤) |
- རང་གིས་རྟོགས་དང་བྱེད་བ་དང་། |
- དེ་ཡི་ལས་བྱའི་འགྲུས་བྱ་ལ། |
- འཇུག་པའི་སྤྱོགས་ཀྱི་རྟེན་ཅན་གྱི། |
- ལྷན་རྟོག་དེ་ནི་ལྷན་དགུར་འདོད། (༥) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དབེན་པས་དབེན་པ་མ་རྟོགས་པའི་ངོ་བོ་
 ཉིད་དང་། ས་སློབ་གཡོ་བ་ལ་སོགས་པ་ལ་འཇུག་པས་སངས་རྒྱུས་ཀྱི་
 རིགས་སྲུ་ངེས་པ་¹དང་། སྐྱུ་མ་ལྷ་བྱང་རྟོགས་པས་མཐོང་བ་ལ་སོགས་
 པའི་ལས་ཡང་དག་པར་འགྲུབ་པ་དང་། ལྷང་བརྟན་ཅན་དུ་ཟད་པས་ཤེས་

མཚན་ ཅོ་(སློབ་) དག་¹

བའི་དམིགས་པ་མ་འདྲུལ་བ་དང་། ཡོན་ཏན་དང་སྐྱོན་མཐོང་བ་སྐྱོན་དུ་
 འགྲོ་བའི་སྐྱེད་པར་བྱ་བ་དང་། དོར་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཉེན་པོ་དང་
 མི་མཐུན་པའི་སྐྱོགས་དང་དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བུལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་རང་གིས་
 ཉོགས་པ་དང་། དམན་ཞིང་གྲུ་ཚོམ་པ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཉན་ཐོས་ལ་
 མོགས་པའི་ས་ཐག་བསྐྱིང་བར་བྱེད་པ་དང་། བསམ་པ་རྗེ་རྩལ་དང་མཐུན་
 པར་སྐྱུབ་པས་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་གྱི་ལས་དང་། ཡང་དག་པའི་ཐབས་
 ལ་མཁས་པའི་སྐྱོབས་ཀྱིས་སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ལྷ་ལས་འདས་པ་ལ་དགོད་
 པར་བྱ་བའི་འབྲས་བུ་ལ་སྐྱོན་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུང་བར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་
 འཇུག་པར་བྱའོ། །ཞེས་བྱ་བ་གཟུང་བའི་རྣམ་པར་ཉོག་པ་དང་བོ་འཇུག་
 པའི་སྐྱོགས་ཀྱི་དོན་ཅན་རྣམ་པ་དགུ་བོ་མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་སྐྱོར་བའི་གནས་
 སྐབས་ཀྱིས་སྐྱེད་པར་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡིན་ཅོ། ། ༤.༧

གཟུང་བའི་རྣམ་པར་ཉོག་པ་གཉིས་པ་ལྗོག་པའི་དོན་ཅན་རྗེ་རྩལ་
 པ་དགུ་ཡིན་ཞེ་ན།

- སྲིད་དང་ཞི་བར་སྐྱེད་པའི་སྲིད། |
- ཉོགས་པ་དམན་པ་ཉིད་དང་ནི། |
- ཡོངས་སུ་འཇོག་པ་མེད་པ་དང་། |
- ལམ་གྱི་རྣམ་པ་མ་ཚང་དང་། (༡༠) |
- གཞན་གྱི་རྒྱུ་ན་གྱིས་འགྲོ་བ་དང་། |
- ཚད་དུ་བྱ་བ་ལོག་པ་དང་། |
- ཉི་ཚེ་བ་དང་སྐྱ་ཚོགས་ཉིད། |
- གནས་དང་འཇུག་ལ་སྐྱོངས་པ་དང་། (༡༡) |
- རྗེས་ལ་འགྲོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ། |
- རྣམ་ཉོག་དགུ་ཡི་བདག་ཉིད་འདི། |

མཚན་ ེ—(ཕྱི) ལྷུལ།¹

ལྷོག་པའི་སྐོག་ས་ཀྱི་རྟེན་ཅན་དེ།
ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་ཡིད་ལས་འབྱུང་། (༡༢) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འཁོར་བ་དང་སྐྱ་ངན་ལས་འདས་

བ་གང་ཡང་ཅུང་བ་ཞེག་དུ་སྦྱང་བ་ཉིད་ཀྱིས་རྟོགས་བ་དམན་བ་ཉིད་དང་།
དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་ཐབས་ལ་སཁས་བ་དང་བལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཡོངས་...
སྐྱ་འཛིན་བ་མེད་བ་དང་། ཤེས་བྱའི་རྫོབ་བ་མཐའ་དག་གི་གཉེན་པོ་མ་
ཡིན་བ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱབ་བའི་ལས་ས་ཚང་བ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་བ་
ལ་སོགས་བའི་གདམས་ངག་ལ་ལྷོས་བ་དང་བཅས་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཞན་གྱི་...
ཀྱི་ན་གྱིས་འགྲོ་བ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཚོག་ཉིད་
ཀྱི་སེམས་ཚེན་པོ་ཉིད་ལ་སོགས་བ་ལ་མི་འཇུག་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཚེད་དུ་བྱ་བ་
ལོག་བ་དང་། ཉན་མོངས་བའི་རྫོབ་བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་ཉི་ཚོ་
བའི་ལས་གྱི་བྱེད་བ་དང་། དམིགས་བ་དང་བཅས་བ་ཉིད་ཀྱིས་འབྲས་བུ་
དང་བོ་ལ་སོགས་བ་རྟོགས་བ་ཐ་དད་བ་ཉིད་དང་། མ་རིག་བའི་བག་ལ་
ཉལ་བ་ཐམས་ཅད་མ་སྤངས་བ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་བ་དང་འགྲོ་བ་མི་ཤེས་བ་...
དང་། ཐེག་བ་ཚེན་པོ་ཐམས་ཅད་སྐྱད་བར་བྱེད་བ་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་བ་ཐམས་
ཅད་མཁའཉིན་བ་ཉིད་སྐྱ་ངན་ལས་འདས་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཇུག་དུ་འགྲོ་བ་ལ་
ཉེས་བ་དང་བཅས་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཟུང་བར་བྱ་བ་མ་ཡིན་བ་ཉིད་དུ་ལྷོག་བར་
བྱའོ། །ཞེས་གཟུང་བར་རྣམ་བར་རྟོག་བ་གཉིས་བ་ལྷོག་བའི་སྐོག་ས་
ཀྱི་རྟེན་ཅན་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྒྱུད་ལ་གྲང་བར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་
འབྱུང་བ་རྣམ་བ་དགུ་བོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་མཐོང་བའི་ལས་གྱི་
སེམས་དང་སེམས་ལས་བྱུང་བ་འཇུག་བའི་གནས་སྐབས་ཀྱིས་སྤང་བར་བྱ་
བར་བཞེད་བ་ཡིན་ནོ། ། ༡༠-༡༢

སོ་སོ་སྐྱེ་བོའི་འཛིན་བའི་རྣམ་པར་རྟོག་བ་དང་བོ་སྐྱེས་བུ་རྣམས་སྐྱ་
ཡོད་པའི་རྟེན་ཅན་རྣམས་ཀྱི་རྣམ་པར་དགུ་ཡིན་ཞེ་ན།

འཛིན་པ་དང་ནི་འདོད་པ་དང་། །
 ཡིད་ལ་བྱེད་དང་ཁམས་ལྡན་མ་ནི། །
 གསུམ་པོ་དག་དང་ཉེར་འབྲེལ་དང་། །
 གནས་དང་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། (༡༢) །
 ཚོས་ཀྱི་དངོས་པོ་བདག་པ་དང་། །
 ཚགས་པ་དང་ནི་གཉེན་པོ་དང་། །
 རི་ལྟར་འདོད་བཞིན་འགྲོ་ཉམས་ལ། །
 འཛིན་པ་དང་པོར་ཤེས་པར་བྱ། (༡༣) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཀུན་རྫོབ་དུ་སྐྱེ་མ་བཞིན་དུ་འཛིན་པ་དང་
 གཏོང་བ་དང་། ཡང་དག་པ་ཉིད་དུ་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པར་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་
 ཏང་། ཚོས་ཉིད་ཀྱི་ཁམས་གསུམ་ཅན་དང་ཉེ་བར་འབྲེལ་བ་དང་། ལྟོང་
 བ་ཉིད་དུ་མི་གནས་བས་གནས་པ་དང་། དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་
 བས་ཐམས་ཅད་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དང་། རྗེས་སུ་ཡོད་པ་མེད་པས་
 ཚོས་ཐམས་ཅད་བདག་པ་དང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཤེས་པའི་མ་ཚགས་བས་
 མངོན་པར་མ་ཞེན་པ་སྣོན་དུ་འགྲོ་བའི་ཚགས་པ་དང་། མཉམ་པ་ཉིད་སྐྱོམ་
 བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས་གཉེན་པོ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྦྱིན་
 བ་ཡང་དག་པར་མ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས། རི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་འགྲོ་བ་
 ཐོགས་པ་ལ་དོན་དམ་བའི་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པས་འཛིན་པར་རྣམ་
 བར་རྟོག་པ་དང་པོ་རྣམ་པ་དབྱུ་མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་སྒྲོར་བའི་གནས་སྐབས་
 ཀྱིས་སྤང་བར་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡིན་ནོ།། ༡༢.༡༣

འཛིན་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ་སྦྱེས་བྱ་བདག་པ་དང་ཡོད་
 བའི་རྟེན་ཅན་རི་ལྟར་རྣམ་པ་དབྱུ་ཡིན་ཞེ་ན།

ཚེད་བཞིན་ངེས་པར་མི་འབྱུང་དང་། །
 ལམ་ལ་ལམ་མིན་ངེས་འཛིན་དང་། །

འགག་དང་བཅས་པའི་སྐྱོ་བ་དང་། །

དངོས་པོ་ལྷན་དང་མི་ལྷན་དང་། (༡༣) །

གནས་དང་རིགས་ནི་འཛིག་བ་དང་། །

དོན་དུ་གཉེན་དང་སྐྱུ་མེད་དང་། །

སླེར་གྲོལ་བ་ནི་དམིགས་པ་ལ། །

འཛིན་པའི་ཞམ་དོག་གཞན་ཡིན་ནོ། (༡༤) །

ཞེས་བུ་བ་གསུངས་ཏེ།

ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ངེས་པར་

འབྲུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་མེད་དུ་བྱ་བ་རྒྱ་བ་ཤེས་དུ་ངེས་པར་མི་འབྲུང་བ་དང་།

རང་གི་མངོན་པར་འདོད་པའི་ལམ་མེད་པས་ལམ་གཞན་ལ་ལམ་ས་ཡིན་པར་

ངེས་པར་འཛིན་པ་དང་། སྐྱུ་དང་འབྲས་བུ་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་ངོ་བོས་སྐྱེ་བ་དང་

འགག་པ་དང་། བར་ཆད་མེད་པ་དང་གཞིག་ཤོས་སྐྱུ་སྐྱེང་བ་ཉིད་ཀྱིས་

དངོས་པོ་མཐའ་དག་ལྷན་བ་དང་མི་ལྷན་བ་དང་། ཞམ་མཁའ་ལ་གནས་པའི་

བུ་དང་འབྲ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་གནས་པ་དང་། བྱང་

ཚུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པའི་སྣོ་ནས་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་.....

རིགས་འཛིག་པ་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ལས་བྱུང་བར་དུ་འཕགས་པའི་

ཚོས་མེད་པས་འདོད་པ་མེད་པ་དང་། དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལ་བདེན་

ཉམ་སྐྱུ་མེད་པ་དང་མེད་སྐྱུ་གིན་དུ་གོམས་པར་བས་བརྩི་ཚོས་ཉིད་ཀྱིས་.....

བདུན་ལ་སོགས་པ་སླེར་གྲོལ་བའི་དངོས་པོ་དམིགས་པ་ལ་བདགས་པའི་.....

དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་བ་ཉིད་ཀྱིས་འཛིན་པའི་ཞམ་པར་དོག་པ་གཉིས་.....

བ་ཞམ་པ་དགུ་མཐོང་བའི་ལམ་ཀྱི་སེམས་དང་སེམས་ལས་བྱུང་བ་འརྱག་.....

པའི་གནས་སྐབས་ཀྱིས་སྐྱེང་བར་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟར་ན་

པར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སྐྱུ་བཅད་པ་དགུས་ཞམ་བ་བཞེ་ཉིད་ལས་སོ་སོར་མཐོང་

བའི་ལམ་ཀྱི་སེམས་བུན་པའི་སྐྱོགས་ཞམ་བ་དགུ་ཡིན་ལ། དེ་དག་སྐྱེང་བ་ཉིད་

མཚན་ ེ—(སྐྱུ་) སྐྱེང་བར་བཞེད་¹

དུ་གཉེན་པོ་ནམ་པ་བཞི་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་དབྱེ་བས་ཐ་དང་དོ་ཞེས་བྱ་བར་.....
ཁོང་དུ་ཚུད་པར་བྱའོ།། ༡༩

དེ་ལྟར་མཐོང་བའི་ལས་ལ་མི་མཐུན་པའི་སྲོགས་གཉེན་པོ་དང་
བཅས་པ་བསྟན་ནས། བྱང་ཚུབ་ཚེན་པོ་འགྲུབ་པར་བྱེད་པའི་མཐོང་བའི་
ལས་རྒྱ་གང་དང་བཅས་པར་བཞེད་པའི་རྒྱ་གང་ཡིན་པ་དེ་བར་སྐབས་གྱི་.....
ཚོགས་སྲུ་བཅད་པ།

- བྱང་ཚུབ་ལ་གཞན་རྩོན་པ་དང་། |
- དེ་ཡི་རྒྱ་ནི་ཡོངས་གཏོང་དང་། |
- དེ་ཐོབ་པར་ཆད་མེད་པའི་རྒྱ། |
- བསོད་ནམས་མང་བོའི་མཚན་ཉིད་དོ། (༡༧) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འཆད་པར་འགྲུབ་པའི་མཚན་ཉིད་ཅན་གྱི་བྱང་
ཚུབ་ལ་གཞན་དག་མཐོང་བའི་ལས་ལ་སོགས་པ་རྩོན་བས་རབ་དུ་འགོད་.....
པ་ནི་གཅིག་ཡིན་ནོ། །བྱང་ཚུབ་གྱི་རྒྱ་མཚན་ཁོ་ནར་དེ་དག་ལ་ཡང་དག་
པའི་ཚོག་དང་དོན་ལ་སོགས་པའི་སྐོ་ནས་ཤེས་རབ་གྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་.....
ཡང་དག་པར་སོ་སོར་གཏོང་བ་ནི་གཉིས་པ་ཡིན་ནོ། །བྱང་ཚུབ་ཐོབ་
པར་བྱེད་པའི་བར་ཆད་མེད་པའི་རྒྱ་ཤེས་རབ་གྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་རང་.....
གིས་སྐོ་པ་ལ་སོགས་པའི་བསོད་ནམས་ཚེས་མང་བའི་མཚན་ཉིད་ནི་.....
གསུང་བ་ཡིན་ནོ།། ༢༠

གང་གི་དོན་དུ་མཐོང་བའི་ལས་རྒྱ་དེ་ལྟ་བུ་དང་བཅས་པར་བཞེད་པའི་
བྱང་ཚུབ་ཚེན་པོ་དེ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། བར་སྐབས་གྱི་ཚོགས་སྲུ་བཅད་པས་
བྱང་ཚུབ་ཚེན་པོ།

དེ་མ་ཟད་དང་གི་སྦྱེ་བའི།
ཡི་ཤེས་བྱང་ཚུབ་ཅེས་བརྗོད་དེ།

ཟད་མེད་སྐྱེ་མེད་སྤྱིར་རེ་དྲག
གོ་རིམ་བཞེན་ཏུ་ཤེས་པར་བྱ། (༡༥) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་ཏེ། ཉེན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བུའི་སྐྱེ་བ་པའི་རྒྱ་མ་
སྐྱེས་པ་དང་མ་སྐྱེས་པ་ཉིད་ཏུ་བརྟགས་པ་ནམས་ནི། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལས་
མ་གཏོགས་པར། འདི་ལྟར་ཚོས་ཡོད་མ་ཡིན་ཏེ། ཞེས་འཕྲུང་བས།
ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ནམས་ནམས་མཁའ་བཞེན་ཏུ་འགག་པ་དང་སྐྱེ་
བ་མེད་པའི་སྤྱིར་རེས། གཅིག་དང་ཏུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་སྐྱེ་དང་འབྲས་
བུའི་མཚན་མ་ལ་སོགས་པས་འབྲད་པའི་དངོས་པོ་མེད་པས་ནམས་མཁའི་བད་
མ་བཞེན་ཏུ་འགག་པ་དང་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་སྤྱིར་རེ་གོ་རིམ་བཞེན་ཏུ་རྒྱ་མ་
ནམས་ཟད་པ་དང་མི་སྐྱེ་བའི་ཤེས་པ་ཚོས་ཐམས་ཅད་སྤྱིན་ཅི་མ་ཡོག་པར་
རྟོགས་པའི་མཚན་ཉིད་ཚོས་ཀྱི་སྐྱེ་ལ་སོགས་པ་རྗེ་ལྟ་བུ་བཞེན་གྱི་བརྟག་
ཉིད་ནི་བྱང་ཆུབ་ཚེན་པོ་ཡིན་པར་བརྟོན་རོ། ། ༡༥

གང་གི་སྤྱིར་རེ་ལྟ་ཡིན་པ་དེའི་སྤྱིར་རེ། གང་དག་དངོས་པོ་
འདིག་པའི་བསམ་བསམ་ཟད་པ་ལ་ཟད་རོ་སྐྱེས་པའི་ཤེས་པ་དང་། དངོས་
པོ་མི་སྐྱེ་བའི་བསམ་བསམ་མི་སྐྱེ་བ་ལ་མི་སྐྱེའོ་སྐྱེས་པའི་ཤེས་པ་ནི་ཟད་
པ་དང་མི་སྐྱེ་བའི་ཤེས་པ་ཡིན་པར་བརྟོན་ཅིང་། བྱང་ཆུབ་བྱང་ཟད་པ་
དང་མི་སྐྱེ་བ་ཤེས་པ་ཡིན་པར་བརྟོན་པ་དེ་དྲག་ལ་ཟད་པ་དང་མི་སྐྱེ་བ་
མེད་པ་ཁོ་ནས་ཤེས་པ་དེ་ཆུང་བ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བར་སྐྱབས་ཀྱི་ཚོགས་སྐྱེ་
བཅད་པས་གསངས་པ།

འགོག་པ་མེད་པའི་རང་བཞེན་ལ། །
མཐོང་ཞེས་བྱ་བའི་ལམ་གྱིས་ནི། །
ནམས་པར་རྟོག་རིགས་ཅི་ཞིག་ཟད། །
སྐྱེ་མེད་ནམས་པ་ཅི་ཞིག་འཕྲོག། (༡༦) །

མཚན་ ཅེ་(སྐྱེ) པའི་སྤྱིར་རེ།

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ། རྒྱུས་པ་དང་མ་རྒྱུས་པ་དག་གོ་རིམ་བཞིན་ར་ཟད་
 བ་དང་རྒྱ་བའི་སྐབས་ཤིང་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་འགོག་བ་དང་བུལ་བ་དོན་...
 དམ་པར་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་དེ་རང་བཞིན་ཡིན་ན་དངོས་པོ་ལ་ལོག་པར་
 མངོན་པར་ཞེན་བ་ཤིང་ཀྱིས་མཐོང་བའི་ལམ་གྱི་སྒྲོབས་ཀྱིས་རྣམ་པར་རྟོག་...
 བ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་རྒྱུས་པ་ནི་ཅི་ཞིག་ཟད། མི་རྒྱེ་བའི་ཚོས་ཅན་མ་
 རྒྱུས་པ་ནི་ཅི་ཞིག་རྒྱེས་ཏེ། ལྷན་ཟད་ཀྱང་མེད་པ་ཁོ་ན་ཡིན་པས་དེའི་སྤྱིར་
 ཁོ་བོ་ཅག་གི་གཞུང་ལུགས་ཁོ་ན་ཁས་ལྷན་པར་བྱའོ་སྐྱམ་དུ་དགོངས་བ་.....
 ཡིན་ནོ།། ༡༧

དེ་རྣམ་ཡིན་ཏེ། ཚོས་ཡང་དག་པར་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་ན་
 བཅོམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་ཉོན་མོངས་པ་དང་། ཤེས་བྱའི་རྒྱིབ་¹པ་རྣམ་པར་
 རྟོག་བ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་སྤངས་པ་ངོ་མཚར་ཆེ་བའི་གནས་ཡིན་ནོ།།
 ཞེས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སྲ་བཅད་པས་གསངས་བ།

- གཞན་གྱི་ཚོས་རྣམས་ཀྱང་ཡོད་ལ། |
- ཤེས་བྱ་ལ་ཡང་རྒྱོན་བ་ཡི། |
- རྒྱིབ་པ་ཟད་པར་བརྟེན་པ་གང་། |
- དེ་ལ་ཁོ་བོས་མཚར་དུ་བརྗོད། (༣༠) |

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལ་རྒྱ་བ་དང་འཛིག་པས་སྟོང་བའི་སྤྱིར། བདག་
 མེད་དོ་སྐྱམ་དུ་བསྐྱེམས་བས། བདག་དུ་མངོན་པར་ཞེན་བ་ཡོངས་ས་བོར་
 ཉས། དེས་དཔེན་པའི་སྤང་བོ་ལ་སོགས་པ་དེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་
 རྒྱེ་བ་དང་། འཛིག་པའི་ཚོས་ཅན་ལ་ཡང་དག་པར་དམིགས་ཏེ། རྒྱུ་
 བོ་དང་དེའི་རྒྱོད་ཀྱི་ལྷན་ཅིག་དམིགས་པ་ངེས་པའི་སྤྱིར། འདི་ནི་སེམས་
 ཅམ་ཁོ་ན་ཡིན་གྱི། སྤྱི་རྒྱལ་གྱི་དོན་ནི་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་ཅིང་།
 འཛིག་པའི་རྣམ་པ་ཅན་གྱི་སེམས་ལ་མངོན་པར་ཞེན་བ་ཡོངས་ས་མ་བོར་.....

མཚན་ ཅོ་(རྒྱ) བའི་¹

ལུ་ལྷོ་གྱི་རྟོ་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྤངས་དེ། ལཱུང་པ་མེད་
 ན་འཛིན་པ་མེད་དེ་རྣམས་དུ་ངེས་པར་སེམས་པས། འཛིན་པའི་ནམ་པའི་
 མཚན་ཉིད་ནམ་པར་རིག་པ་ཅན་དེ་ཡང་བསལ་དེ། ལཱུང་ས་ས་མེད་
 པའི་ཡེ་ཤེས་འབྲུལ་ཞེས་འདི་ཡང་དག་པར་ཡོད་པའི་ངོ་བོ་ཡིན་ཞེ་རྣམས་དུ་
 ངེས་པར་བྱས་ནས། དེ་ཡང་དེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྲུང་བ་ཡིན་པའི་
 ལྷོ་ད། ལྷུ་མ་འཛིན་དུ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་སྟེ། ཡང་དག་པར་ཅི་གཅིག་དུ་
 དངོས་པོ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པ་ལ་སོ་རེ་པར་བརྟག་པའི་ངོ་བོ་དང་བུལ་
 པ་ཡིན་ཞེ་རྣམས་དུ་^२བཞུགས་པས། ^३སྟོན་པའི་སྟོབས་གྲུབ་པ་ན། ཁ་
 ཅིག་ལ་ནོར་བུ་དང་དུལ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པ་བཞིན་དུ། འབྲུལ་པའི་
 མཚན་མ་མཐའ་དག་སྤངས་པ་སྐྱེ་མ་ལུ་བུའི་བརྟག་ཉིད་དུ་སྤང་བའི་སྟོ་ནམ་
 པར་སི་རྟོག་པ་སོ་སོ་རང་གིས་རིག་པར་བྱ་བ་ཅི་ཞེས་ལྟར་ཡང་དག་པར་
 རྩེས་ན། ལྷུ་འཕྱོར་བས་ཤེས་བུའི་རྣམས་པ་ཡང་དག་པར་སྤང་ངོ་།
 དེ་ལྷུ་མ་ཡིན་དེ། དུས་ཤམས་ཅད་དུ་ནམ་མཐའ་རྣམས་མེད་པ་ཅན་གྱིས་
 ངོ་བོ་འཛིན་པ་བཞིན་དུ་བསྟོད་དུ་མེད་པ་དང་། སྤང་དུ་མེད་པའི་རང་གི་
 ངོ་བོ་འཛིན་པའི་སྟོད། སྤང་ཅིག་མའི་ཚོས་ཤེས་པ་ཅན་གྱི་ངོ་བོ་དང་།
 ཤེས་བུའི་མཚན་ཉིད་ནམས། ལཱུང་དེ་དོན་དམ་པར་ཡོད་པ་ཉིད་དུ་གྲུང་ན།
 དའི་ཚོ་གཉེན་པོ་བཞུགས་པས་ནམ་མཐའ་བཞིན་དུ་དེ་དག་ལ་ཚུང་ཟད་ཀྱང་
 མི་བྱེད་དོ། དའི་སྟོད་གཞན་དག་གི་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་སྟོན་
 ཅི་ལོག་གི་སྟོག་བས། འཛོམ་ལུན་འདས་ཀྱིས། ཤེས་བུའི་རྣམས་པ་ནམ་
 པ་ཤམས་ཅད་དུ་སྤངས་པ་གང་ཡིན་པ་དང་། ཚོས་ནམས་ཀྱང་ཡོད་པར་
 ཁས་ལེན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི། བཅ་ཚུན་འགལ་བའི་དོན་ཁས་ལེན་བས་
 ཁོ་བོས་ངོ་མཚར་དུ་བརྟེན་སོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ཞོ། ༢༠

དེ་ལྷུ་མ་ཡོད་པའི་སྟོགས་བསལ་ནས་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པའི་སྟོགས་

མཚན་ ེ—(སྟོ) པར་ན་¹ སྟོན་ས་² བཞུགས་³ སྟོད་⁴

བདུན་པོར་མཚན་བས་ཐར་པ་འདྲིན་པ་ནམས་ཀྱིས་འདྲི་བོ་ན་ཁས་སྒང་པར་
བྱའོ་ཞེས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་བས་གནས་པའི་སྟོགས།

འདྲི་ལ་བསལ་བྱ་ཅི་ཡང་མེད། |

འགཞག་བར་བྱ་བ་ཚུང་ཟད་མེད། |

ཡང་དག་ཉིད་ལ་ཡང་དག་ལྷ། |

ཡང་དག་མཐོང་ནས་ནམ་བུ་གྲོལ། (31) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བྱང་གི་སྤྱིར་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་བ་
ལས་གྲོལ་བར་མི་འཐད་པ་དེའི་སྤྱིར། ཚོས་གང་ལ་ཡང་སྐྱར་བ་འདྲིབས་
པ་དང་། སྐོ་འདྲིགས་པའི་ངོ་བོས་བསལ་བ་དང་། བཞག་བ་མ་བྱས་
བར་གཞུགས་ལ་སོགས་བ་དེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཀུན་རྫོབ་དུ་ཡང་
དག་པར་ཡོད་པའི་ངོ་བོ་འདྲི་ཉིད་ལ་རང་བཞིན་མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་
བོར་བདུག་པར་བྱ་སྟེ། དེ་རྣམ་ན་རྒྱ་མའི་སྒྲིང་བོས་རྒྱ་མའི་སྒྲིང་བོ་གཞན་
ཞིག་པམ་བར་བྱས་པ་བཞིན་དུ་སྤྱིན་ཅི་ཡོག་ལྷོག་པས། དེ་བོ་ན་ཉིད་མཐོང་
ན་ནམ་བུ་གྲོལ་བར་འབྱུང་ངོ་ || 31

དེ་རྣམ་ཞུ་ལ་འདོད་པ་བརྗོད་ནས། རྣམ་མ་མཐོང་བའི་ལམ་ཉིད།

སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་རེ་རེ་ནི། |

དེ་དག་ཐན་ཚུན་བསྐྱས་པ་གང་། |

སྐད་ཅིག་གཅིག་པའི་བཟོད་པ་ཡིས། |

བསྐྱས་པ་དེ་འདྲིར་མཐོང་བའི་ལམ། (32) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་པ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པ་
དུག་བོ་དག་སོ་སོར་སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་རེ་རེར་སྐྱ་མ་བཞིན་དུ་ཐན་
ཚུན་བསྐྱས་པ་གང་ཡིན་པ་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པ་སྐྱུག་བསྐྱེལ་ལ་ཚོས་ཤེས་
པའི་བཟོད་པས་བསྐྱས་པ་འབྲིང་གསུམ་ནམ་བུ་དག་པས་རབ་དུ་སྟེ་བ་

མཚན་ ཅེ་—(སྟེ) བཞག་འ

ནམ་པ་སྐྱམ་ཅུ་ཅ་དུག་ཅན་སྐྱེས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི། ཅེ་མོ་འི་མངོན་པར་
རྟོགས་པ་འདྲིར་མཐོང་བའི་ལམ་ཡིན་ནོ། ། །འེ་སྐྱེས་པ་ན་འདྲོད་པ་དང་
གཞུགས་དང་། གཞུགས་མེད་པའི་ཁམས་ཀྱི་དབྱེ་བས། རྣམ་པར་རྟོག་
པ་བཞི་པོ་སོ་སོར་རྣམ་པ་དབྱུ་ཉིད་ཀྱིས་གཞུང་བ་དང་འདྲིན་པའི་རྣམ་པར་
རྟོག་པ་བརྒྱ་ཅ་བརྒྱད་སྦངས་པས། དེ་དག་གིས་བསྐྱེས་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་
པ་སྐྱེད་པར་བྱེད་པའི་བག་ཅགས་ཀྱི་ཉེན་མོངས་པ་བརྒྱ་ཅ་བརྒྱད་སྦངས་པ་
རྟོན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྲུང་བའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱིས་འཕྲོབ་བོ། ། ༢༢

དེ་ལ་དབང་དུ་བྱ་བའི་སྤྱིར། དེ་ཉིད་ཡང་དང་ཡང་དུ་སྐྱོས་པར་
བྱེད་དོ་ཞེས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སྲུ་བཅད་པས་གསུངས་ག།

- དེ་ནས་སང་གོ་རྣམ་བརྐྱངས་པའི། |
- དྲིང་དེ་འདྲིན་ལ་སྐྱོམས་ཞུགས་ནས། |
- རྟོན་ཅིང་འབྲེལ་འབྲུང་ལྷན་མཐུན་དང་། |
- ལྷན་མི་མཐུན་ལ་རྟོག་པར་བྱེད། (༢༣) |

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། མཐོང་བའི་ལམ་ཕོབ་པའི་རྣམ་འབྲུང་བ་དེ།
ཉེན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྐྱིབ་པའི་འདྲིགས་པ་མེད་པའི་སྤྱིར། དྲིང་དེ་
འདྲིན་སང་གོ་རྣམ་པར་བརྐྱངས་པ་ལ་སྐྱོམས་པར་ཞུགས་ནས། དུས་སྤྱིས་
རྟོན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྲུང་བ་ལ་མ་རིག་པའི་རྐྱེན་གྱིས་འདུ་བྱེད་རྣམས་སོ། །
ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ལྷགས་དང་མཐུན་པ་དང་། རྐྱེ་བ་འགགས་པས་
གཤི་འགག་གོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ལྷགས་དང་མི་མཐུན་པར་ཡང་དག་
པར་རྟོག་གོ། ༢༢

དེ་ལྷན་མཐོང་བའི་ལམ་བརྐྱོད་ནས། མི་མཐུན་པའི་སྤྱོགས་སྦྲོང་
བ་ལ་སོགས་པ་ནི། རྟོན་གྱུ་བ་སྐྱོན་དུ་འགྲོ་བ་ཡིན་ན་གོ་སྐྱ་བས་རྟོན་
སྐྱོས་པའི་ལས།

འགོག་དང་བཅས་པའི་སྒྲིམས་འཇུག་དགུར། །
 རྣམ་པ་གཉིས་ས་སོང་འོངས་ནས། །
 འདོད་བར་གདོགས་པའི་རྣམ་པར་ཤེས། །
 མཉམ་པ་བཞག་མིན་པའི་མཚནས་བརྒྱུད་སྟེ། (༢༠) །
 བོད་ཀྱི་ལ་དུ་མི་སྒྲིམས་འཇུག་པ། །
 གཅིག་དང་གཉིས་གསུམ་བཞི་དང་ལྔ། །
 སུག་དང་བདུན་དང་བརྒྱད་བཞུལ་ནས། །
 འགོག་པའི་བར་དུ་མི་འདྲར་འགོ། (༢༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ནི། བསམ་
 གཏན་དང་པོ་ནས་བརྒྱུད་སྟེ་འགོག་པའི་བར་དུ་སོང་ནས། དེའི་འོག་དུ་
 འགོག་པ་ནས་བརྒྱུད་སྟེ། བསམ་གཏན་དང་པོའི་བར་དུ་འོངས་དེ། དེ་
 ལྟར་ལྷགས་དང་མཐུན་པ་དང་། ལྟར་དང་མི་མཐུན་པ་རྣམ་པ་གཉིས་ཀྱིས།
 བསམ་གཏན་བཞི་དང་། བརྒྱུགས་མེད་པ་བཞི་དང་། འགོག་པའི་མཚན་
 ཉིད་ཀྱི་སྒྲིམས་པར་འཇུག་དགུ་ལ་སོང་ཞིང་འོངས་ནས། ཡང་བསམ་གཏན་
 དང་པོ་ལ་སྒྲིམས་པར་ལྷགས་དེ། དེ་ལས་ལངས་ནས་འགོག་པ་ལའོ།།
 དེ་བཞིན་དུ་འདྲ་ཤེས་མེད་འདྲ་ཤེས་མེད་མིན་སྐྱེ་མཆེད་ཀྱི་བར་ལས་འགོག་
 པ་ལ་སྒྲིམས་པར་ལྷགས་དེ། དེ་ལས་ལངས་ནས་དེ་མ་ཐག་པའི་སྒྲིམས་
 པར་འཇུག་པ་ལ་དམིགས་དེ། འདོད་བར་ན་སྒྲིད་པའི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་
 མཚནས་ཀྱི་ངོ་བོར་བཞག་ནས། ཐབས་མཁས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་ལངས་དེ།
 རྣམ་པར་ཤེས་པ་མཉམ་པར་མ་བཞག་པ། དེ་ལྟ་བུ་དེ་མངོན་དུ་བྱས་ནས།
 དེའི་འོག་དུ་འགོག་པ་ལའོ། །དེ་ནས་མཉམ་པར་མ་བཞག་པ་ལའོ།།
 དེའི་འོག་དུ་འགོག་པ་གཅིག་ལྷ་བོར་ལ་འདྲ་ཤེས་མེད་འདྲ་ཤེས་མེད་མིན་
 སྐྱེ་མཆེད་ལའོ། །དེ་ནས་མཉམ་པར་མ་བཞག་པ་ལའོ། །དེ་ནས་གཉིས་

མཚན་ ཅེ་—(སྟེ) བཞག་པ་

བོད་ལ་ཅི་ཡང་མེད་པའི་སྐྱེ་མཚེད་ལའོ། ། །དེ་ནས་མཉམ་པར་མ་བཞག་
 པ་ལའོ། ། །དེ་བཞིན་དུ་བརྒྱན་གྱི་བར་དུ་བོད་ནས། བསམ་གཏན་དང་
 བོ་ལའོ། ། །དེ་ནས་མཉམ་པར་མ་བཞག་པ་ལའོ། ། །དེ་ལྟར་གཅིག་ལ་
 མོགས་པ་བོད་ནས། འགོག་པའི་སྒྲིམས་པར་འཇུག་པ་ལ་ཐུག་པའི་བར་
 དུ་མི་འདྲ་བའི་སྐོ་ནས་འགོ་བས་ན། མི་འདྲ་བར་འགོ་བ་ཐོད་ཀྱི་ལ་གྱི་
 སྒྲིམས་པར་འཇུག་པ་ལ་དབང་བ་ཉིད་གྱི་མཚན་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་བྱེད་པས་
 ཅ། སྐོ་བའི་ལམ་ཡིན་ནོ། ། ༣༧

དེ་ལྟར་སྐོ་བའི་ལམ་བརྗོད་ནས་དེ་ལ་སྤྱང་བའི་སྤྱིར། མི་མཐུན་
 པའི་སྤྱོགས་ནམ་པ་བཞི་བརྗོད་དགོས་པས། དེ་ཞིག་གཟུང་བའི་ནམ་པར་
 རོག་པ་དང་པོ།

- མདོར་བརྗེས་རྒྱས་དང་སངས་རྒྱས་ཀྱིས། |
- ¹བསྐྱངས་པས་ཡོངས་སུ་མ་བརྒྱང་དང་། |
- དུས་གསུམ་ཡོན་ཏན་མེད་པ་དང་། |
- མོགས་པའི་ལམ་ནི་ནམ་གསུམ་ལ། (༣༩) |
- གཟུང་བའི་ནམ་རོག་འདི་གཅིག་ཉི། |
- སྤྱོད་པའི་ནམ་པའི་སྤྱོད་ལྷལ་ཅན། |

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། མདོར་བརྗེས་པ་ལ་དགའ་བའི་སེམས་
 ཅན་རྗེས་སུ་འཛིན་²པའི་ཚོས་མདོར་བརྗེས་པ་དང་། རྒྱས་པ་ལ་དགའ་བའི་
 སེམས་ཅན་རྗེས་སུ་འཛིན་³པའི་ཚོས་རྒྱས་པ་དང་། རི་སྐད་བཤད་པ་བཞིན་
 རོག་ལ་ནན་ཏན་མི་བྱེད་པས། སངས་རྒྱས་ཀྱིས་⁴བསྐྱངས་ཏེ་ཡོངས་སུ་ཉ་
 བརྒྱང་བ་དང་། བྱང་བ་འགགས་པ་ཉིད་ཀྱིས། སྤྱོད་པའི་ལམ་གྱི་ཡོལ་
 ཏན་མེད་པ་དང་། ཡང་དག་པར་སྐྱེ་བའི་རྒྱ་དང་མི་རྣམས་པས། མཐོང་
 པའི་ལམ་གྱི་ཡོལ་ཏན་མེད་པ་དང་། མ་འོངས་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐོ་

མཚན་ ཅ—(སྤྱོ) (ཉི) བསྐྱང་¹ (སྤྱོ) བས་² བས་³ བསྐྱང་སྤྱོ་

བའི་ལམ་¹ ལྷི་ཡོན་དན་མེད་པ་དང་། ལྷིན་ཅི་མོག་ཞི་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པས།
 ལྷི་བའི་ལམ་འདས་པར་སྐྱོད་བའི་ལམ་དང་། ལྷི་བའི་དུང་མའོན་པར་སྐྱོད་པ་
 བ་ཉིད་ཀྱིས། མཐོང་བའི་ལམ་དང་། རང་བཞིན་མེད་པར་སྐྱོད་པར་ལྷིད་
 བ་ཉིད་ཀྱིས། ལྷོས་བའི་ལམ་ལ་གཞུང་བའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་པོ།
 གནས་སྐབས་འདིར་སྐྱང་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས། ལྷོས་བའི་ལམ་ལྷི་སྐྱོད་བའི་
 གནས་སྐབས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་རྣམ་པ་དགའའོ།། ༣༩

དེ་ལྟར་དང་པོ་བསྟན་ནས། གཞུང་བའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ།

གཉིས་པ་སེམས་དང་སེམས་བྱང་རྣམས། |

འཇུག་བའི་ཡུལ་ཅན་ཡིན་བཞེད་དེ། (༣༧) |

སེམས་མི་སྐྱེ་དང་བྱང་ཆུབ་ཀྱི། |

སྐྱིད་པོ་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་དང་། |

ཐོག་པ་དམན་པ་ཡིད་བྱེད་དང་། |

རྗོགས་བའི་བྱང་ཆུབ་ཡིད་མི་བྱེད། (༣༨) |

ལྷོས་དང་ལྷོས་པ་མེད་པ་དང་། |

དེ་དག་ལས་ནི་བརྗོག་ཉིད་དང་། |

ཇི་བཞིན་དོན་མིན་རྣམ་རྟོག་པ། |

ལྷོས་བའི་ལམ་ལ་ཤེས་པར་བྱ། (༣༩) |

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། དགོ་བའི་བཤེས་གཉེན་ལ་སོགས་པ་
 དང་བྲལ་བས། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་མི་སྐྱེ་བ་དང་། སངས་རྒྱས་ལ་
 དམིགས་བའི་བསོད་ནམས་ཁྱད་བར་དུ་འཕགས་པ་མེད་པས། བྱང་ཆུབ་
 ཀྱི་སྐྱིད་པོ་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་དང་། ཉན་ཐོས་ཀྱི་རིགས་ཅན་ཉིད་ཀྱི་སྐྱིད་
 དེའི་ཐོག་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་། རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་རིགས་ཅན་ཉིད་
 ཀྱི་སྐྱིད་ དེའི་ཐོག་པ་མའོན་དུ་བྱེད་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་འོལ་དུ་

མཚན་ ེ—(སྟེ) ལམ་ཡོན་¹

ལྷོན་པ་སྐྱུལ་པ་མེད་པས། ཡང་དག་པར་རྒྱུགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཡིད་ལ་
 མི་བྱེད་པ་དང་། དམིགས་པ་དང་བཅས་པ་ཉིད་ཀྱིས། ལྷོན་པ་དང་།
 དམིགས་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས། ལྷོན་པ་མེད་པ་དང་། དམིགས་པ་ཡང་
 མེད་མི་དམིགས་པ་ཡང་མེད་པས། ལྷོན་པ་ཡང་མེད་ལྷོན་པ་མེད་པ་
 ཡང་མ་ཡིན་པ་དང་། ལྷོན་ཅི་ཡོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པས། དོན་རྗེ་རྩ་
 བ་བཞེན་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ལ་གཟུང་བའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་པ། གནས་
 ལྡབས་དེ་ན་སྤང་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས། ལྷོན་པའི་ལམ་གྱི་སེམས་དང་སེམས་
 ལས་བྱུང་བ་འཇུག་པའི་གནས་ལྡབས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་རྣམ་པ་དགུའོ།། ༢༧-༢༩

དེ་རྣམ་གཉིས་པ་བརྟན་ནས། འཇིན་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བོ།

- སེམས་ཅན་བདགས་པའི་སྤྱོད་ཡུལ་དང་། |
- ཚོས་བདར་པ་དང་སྤོང་མིན་ཉིད། |
- མང་དང་རབ་འབྱེད་བདག་ཉིད་དང་། |
- དངོས་བོར་བྱེད་དང་ཐོག་གསུམ་དང་། (༣༠) |
- ཡོན་ཤི་དག་པ་མ་ཡིན་དང་། |
- སྤྱོད་པ་རྣམ་པར་འཇུགས་པ་ལ། |
- འཇིན་པར་བྱེད་པ་དང་བོར་དེ། |
- ཤེས་པར་བྱ་བ་བརྟགས་པ་ཡིན། (༣༡) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། རྣམ་སྲུ་ཡིད་པར་མི་སྐྱེ་བས། སེམས་
 ཅན་ཏུ་བདགས་པ་དང་། སྤང་བ་ཅེས་ཏུ་ཟད་པའི་སྤྱིར། ཚོས་སྲ་བདར་
 པ་དང་། ཐབས་ཅན་ཏུ་འགྲོ་བའི་སྤྱིར། རྣམ་པ་ཐབས་ཅན་མ་སྤྱོན་པ་
 ཉིད་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་སྤོང་བ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དང་། རྣམ་པ་ཐབས་ཅན་
 ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་མ་སྤངས་པས། ཚོས་ལ་ཚགས་པ་དང་། རོ་བོ་
 ཉིད་མེད་པར་རྟོགས་པས། ཚོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། ཚེད་

མཚན་ ཅེ་—(སྤེ) འཇིན་པ་ ཏུ་འབྱེད་པ་

དུ་བྱ་བ་མི་བྱེད་པས། དངོས་པོའི་ཆེད་དུ་བྱ་བ་བྱེད་པ་དང་། བརྒྱབས་
ལ་སོགས་པ་ལ་མི་དམིགས་པའི་སྤྱིར། ཐོག་བ་བསྐྱུག་གྱི་ངོས་པར་

འབྱུང་བ་དང་། ཡང་དག་པར་རབ་དུ་མ་ཉུགས་པ་ཉི་ད་ཀྱིས། ཡོན་
མ་དག་པ་དང་། ལྷན་པ་ལ་སོགས་པར་དམིགས་དེ་བསྐྱུབས་པས་སྤྱོད་པ་
ནམ་པར་འབྱུགས་པ་ལ་ལྷ་མ་བཞིན་དུ་འཛིན་པར་ནམ་པར་དོག་པ། ལྷོ་
པའི་ལམ་གྱི་སྤོང་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཡུལ་ཅན་ནམ་པ་དགའའོ།། ༣༠.༣༡

བམ་པོ་ལྷ་པ།

དེ་ལྟར་དང་པོ་བསྟན་ནས། འཛིན་པའི་ནམ་པར་དག་པ་གཉིས་པ།

སེམས་ཅན་བདེ་དང་དེ་གྱུ་ཡི། |

ཡུལ་ཅན་དེ་ཡིས་ནམ་འཛིནས་པས། |

སྣོམ་པའི་ལམ་དང་འབྲེལ་བ་ཡི། |

མི་མཐུན་སྤོགས་གཞན་ནམ་པ་དགའ། (༣༢) |

ཞེས་བྱ་བ་བསྐྱུངས་དེ། མི་མཐུན་པའི་སྤོགས་འཛིན་པའི་ནམ་

པར་དོག་པ་གཉིས་པ། སེམས་ཅན་དུ་བཏགས་པ་དང་། དེར་ནམ་པར་
གཞག་པའི་གྱུ་སྐྱང་བ་ཅན་གྱི་ཡུལ་ཅན་སྣོམ་པའི་ལམ་གྱིས། ཡང་དག་
པར་སྐྱང་པར་བྱ་བ་ཡིན་པའི་སྤྱིར། དེ་དང་འབྲེལ་བ་ནམ་པ་དགའའོ།། ༣༣

དེ་ལྟར་ནམ་པ་དགའ་ཡིན་ཞེ་ན། བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་

བ་ནམ་པ་གཉིས་ཀྱིས་གསྐྱུངས་པ།

བདག་ཉི་ད་ཇི་བཞིན་ཀུན་མཁྱེན་ནི། |

གསལ་གྱི་སྤྱི་བ་པ་ནམ་གསལ་དང་། |

ཞི་ལམ་དེ་བཞིན་ཉི་ད་སོགས་དང་། |

མཚུངས་པར་ཐུན་དང་མི་ཐུན་དང་། (༣༣) |

མི་མཉམ་སྤྱུག་བསྐྱེད་ལ་སོད་དང་། |

ཉོན་མོངས་ནམས་ཀྱི་རང་བཞིན་དང་། |

གཉིས་སུ་མེད་ལ་ཀུན་སྐྱོངས་ལ། |

ལྷན་པར་རྟོག་པ་ཐ་མར་བཞེད། (༣༠) |

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ། ལྷན་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས་
 ལྷན་པ་ཐམས་ཅད་མཆེན་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ཀུན་དུ་སྐྱོངས་པ་དང་། ལས་
 ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ཀུན་དུ་
 སྐྱོངས་པ་དང་། བཞི་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ཐམས་ཅད་
 ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ལ་ཀུན་དུ་སྐྱོངས་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་མ་རོལ་
 དུ་སྒྲིབ་པ་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ཐམས་ཅད་ཞི་བའི་ལས་ལ་ཀུན་དུ་
 སྐྱོངས་པ་དང་། བརྒྱབས་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་བྱ་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་
 དག་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་སོཏེ་བ་དང་མཚུངས་པར་
 རྒྱན་པ་དང་མི་རྒྱན་པ་ལ་ཀུན་དུ་སྐྱོངས་པ་དང་། བདུད་ལ་སོགས་པའི་
 རང་གི་ངོ་བོ་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། མི་མཉམ་པ་ཉིད་ལ་ཀུན་དུ་སྐྱོངས་
 པ་དང་། དོན་ལ་སྐྱ་ཇི་བཞིན་དུ་འཛིན་པ་ཉིད་ཀྱིས། སྤྱུལ་བསྐལ་ལ་
 སོགས་པའི་བདེན་པ་ལ་ཀུན་དུ་སྐྱོངས་པ་དང་། འདོད་ཅགས་ལ་སོགས་
 པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས། ཉོན་མོངས་པའི་རང་བཞིན་ལ་
 ཀུན་དུ་སྐྱོངས་པ་དང་། བརྒྱང་བ་དང་འཛིན་པའི་མཚན་ཉིད་ཡོངས་སུ་མ་
 ཤེས་པས། བཞིས་སུ་མེད་པ་ལ་ཀུན་དུ་སྐྱོངས་པ་ལ། སྤྲུལ་བཞིན་དུ་
 འཛིན་པའི་ལྷན་པར་རྟོག་པ་ཐ་མར་སྒྲོམ་པའི་ལས་ཀྱི་སེམས་དང་། སེམས་
 ལས་ལྷུང་བ་འཇུག་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་ཕྱུལ་ཅན་ལྷན་པ་དགུར་བཞེད་པ་...
 ཡིན་པོ། |སྒྲོམ་པའི་ལས་ཀྱི་མི་མཐུན་སྤོགས་ལྷན་པ་བཞི་པོ་དེ་དག་
¹སྐྱངས་པ་ཉིད་དུ། བཞིན་པོ་ལྷན་པ་བཞི་ཡང་དེའི་དབྱེ་བས་ཐ་དད་དོ་
 ཞེས་བྱ་བར་ཁོང་དུ་ཚུད་པར་བྱའོ།། ༣༠

མཚན་ ཅོ་—(སྤྲི) སྐྱང་བ་¹

ལྷ་མ་བཞིན་དུ་ནམ་པར་རྟོག་པ་བརྒྱ་ཅ་བརྒྱད་སྤངས་པ་དང་དུས་
 མཉམ་པ་ཁོ་ནར་དེ་དག་གིས་བརྒྱས་པ། ཉེན་མོངས་པ་བརྒྱ་ཅ་བརྒྱད་
 སྤངས་པས། ཡོན་ཏན་སྤྱན་སྤྱུང་ཚོགས་པ་ཐབས་ཅན་གྱང་ཆུབ་སེམས་
 དབང་རྣོ་བའི་ལམ་ལ་གནས་པ་ལ་རྟེན་ནོ། ཞེས་བྱ་བ་དང་སྐབས་
 གྱི་ཚོགས་སྤྱ་བཅད་པ་དག་གིས་གསུངས་པ།

- ཡམས་ནད་འདི་ནམས་ཟད་ནས་ནི།
- ཕྱན་མིང་ལོན་ནས་དབྱགས་སྤྱིན་ལྟར།
- ནམ་པ་ཀུན་དུ་འགོ་བ་ཡི།
- བདེ་སྐྱབ་ཡོན་ཏན་སྤྱན་ཚོགས་ཀུན། (༣༡) །
- སྐྱ་མཚོ་ཆེ་ལ་ཆུ་པོ་བཞིན།
- འབྲས་བུ་མཚོག་གིས་སྤྲོ་བ་ཡི།
- སེམས་དབང་ཆེན་པོ་དེ་ལ་ནི།
- ནམ་པ་ཀུན་དུ་རྟེན་པར་བྱེད། (༣༢) །

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། རྣོ་བའི་ལམ་ལ་གོསས་པས། རྣམ་པར་
 རྟོག་པའི་རིགས་བཞི་པོ་འཚོ་བར་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཡམས་ཀྱི་ནད་དུ་གྱུར་བ་
 འདི་ནམས་ཟད་ནས། གོགས་བྱེད་པ་མེད་པས་དགའ་བས་དབྱགས་སྤྱིན་
 པ་ཐོབ་པ་བཞིན་དུ། རྣོང་རྗེའི་གཞན་གྱི་དབང་དུ་གྱུར་བས། རྣམ་པ་
 ཐབས་ཅན་དུ་འགོ་བའི་བདེ་བ་བརྐྱེད་པར་མཁས་པའི་ཡོན་ཏན་སྤྱན་སྤྱུང་སྐྱེས་མ་
 ཚོགས་པ་ཐོག་པ་གསུམ་གྱིས་བརྒྱས་པ་ཐབས་ཅན་གྱི་མཚོ་ཆེན་པོ་ལ་ཆུ་པོ་
 དག་བཞིན་དུ། གྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་རྣོ་བའི་ལམ་ལ་གནས་པ་འབྲས་
 བུ་རབ་ཀྱི་མཐར་སྤྱིན་པ་ཐོབ་པ་དེ་དག་གིས་མཚོས་པར་གྱུར་པ་ལ། རྣམ་
 པ་ཐབས་ཅན་མངོན་དུ་འོང་བས་རྣམ་པས་རྟེན་པར་བྱེད་དོ། ། ༣༡.༣༢

མཚན་ ཅ—(སྟེ་) རྟེན་དོ།¹ (སྟེ་) བརྟེན་¹ (སྟེ་) རིངས་²

སྐྱོད་པའི་ལམ་གྱི་རྗེས་ལ་བར་ཅན་མེད་པའི་ལམ་ཡིན་པས། བར་
ཅན་མེད་པའི་དྲིང་ཏེ་འཛིན།

སྐྱོད་གསལ་སྐྱེ་བོ་ཉན་ཐོས་དང་།	
བསེ་བྱའི་རྟོགས་པ་སྐྱེན་ཚོགས་དང་།	
བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྐྱོན་མེད་ལ།	
བཀོད་པའི་དབེ་བ་དཔེར་མཚན་ནས། (30)	
བསོད་ནམས་མང་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ནི།	
སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་བར་མེད་དེ།	
བར་ཅན་མེད་པའི་དྲིང་ཏེ་འཛིན།	
དེ་ནི་ནམ་པ་ཀུན་མཁྱེན་ཉིད།	(31)

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། འགའ་ཞིག་གིས་སྐྱོད་གསལ་གྱི་སྐྱོད་
 ཚན་པའི་འཛིན་རྟོག་གྱི་ཁམས་ཀྱི་སེམས་ཅན་ནམས་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་
 རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྐྱོན་མེད་བ་ལ་བཀོད་ནས། བསོད་
 ནམས་སྐྱེད་བ་གང་ཡིན་བ་དེ་དཔེར་མཚན་ནས་དེ་བས་བྱུང་བར་འཕགས་...
 བར་བསོད་ནམས་མང་བ་ཉིད་ཀྱིས་ནམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་བ་ཉིད་གང་ཡིན་
 བ་དེ་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཡིན་པས་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པའི་བར་ཅན་མེད་...
 བའི་དྲིང་ཏེ་འཛིན་གང་ཡིན་བ་དེ་ནི་འདྲིང་བར་ཅན་མེད་པའི་དྲིང་ཏེ་འཛིན་...
 1 ཅེས་བྱའོ།། 30.31

དེའི་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་རྗེ་ལྟ་བུ་ཞིག་ཡིན་ཞེ་ན། བར་
 རྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པས་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་པ།

འདྲི་ཡི་དམིགས་པ་དངོས་མེད་དེ།	
བདག་པོ་དེན་པ་ཡིན་པར་བཞེད།	

མཚན་ ཅ—(སྐྱེ) ཞེས་¹

ནམ་པ་ཞི་ཉི་དང་འདྲི་ལ་ནི།
རབ་ཏུ་སྐྱེ་ནམས་ཀྱི་རྒྱུད་མར་གྲོལ། (30) །

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནེ། བར་ཆད་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་འདྲི་དེ་
དམིགས་པའི་རྒྱུན་ནི་ཚོས་ཐབས་ཅད་དངོས་པོ་མེད་པར་དམིགས་པ་ཡིན་ལོ།
བདག་པོའི་རྒྱུན་ནི་དམ་པ་ཡིན་ལོ། །ནམ་པ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་ཞི་བ་ཉི་ད་
ཡིན་ལོ། །ཤམས་འདྲི་ལ་ནི་གདོང་དབག་དཀའ་བའི་སྤྱིར་རབ་ཏུ་སྐྱེ་བ་
ཐབས་ལ་མཁས་པ་མ་རྟོགས་པ་ནམས་ཀྱི་ལྷན་ཀའི་གྲོལ་བ་རྒྱུད་མར་འཕྲུང་
བས་ཐབས་ལ་མཁས་པས་དེ་དག་བསལ་བར་བྱ་ཞེ། འདྲིས་ནི་འདྲིའི་རྒྱུ་
པ་ཉི་ད་བསྟུན་དོ་སྟོམ་དུ་དགོངས་པ་ཡིན་ལོ། ། 30

སྐྱོའི་ལོར་ཅན་ནམས་ཀྱིས་ལོག་པར་རྟོག་པ་རི་ལུ་བྱ་ཞིག་བསལ་
བས་དྲིང་ངེ་འཛིན་དེ་བསྐྱེད་པར་བྱ་ཞེ་ན། དྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་འོག་དུ་ལོག་
པར་རྟོག་པ།

- དམིགས་པ་འཕྲད་དང་དེ་ཡི་ནི།
- ངེ་བོ་ཉི་ད་ངེས་གཟུང་བ་དང་།
- ནམ་ཀུན་མཐུན་ཉི་ད་ཡེ་ཤེས་དང་།
- དམ་པའི་དོན་དང་ཀུན་རྫོབ་དང་། (40) །
- སྐྱོར་དང་དཀོན་མཚོག་གསལ་བོ་དང་།
- ཐབས་བཅས་སྐབ་པའི་རྟོགས་པ་དང་།
- སྤྱིན་ཅི་ལོག་ནི་ལས་བཅས་དང་།
- གཉེན་པོ་མི་མཐུན་སྤོགས་དག་དང་། (41) །
- མཚན་ཉི་ད་དང་ནི་སྐྱོམ་པ་ལ།
- སྐྱེ་བ་ནམས་ཀྱི་ལོག་རྟོག་པ།

མཚན་ ེ—(མེ) བརྒྱད་¹ བརྒྱད་²

ལྷན་པ་ཀུན་མཁུན་ཉིད་རྟེན་ཅན།

ལྷན་པ་བཅུ་དྲུག་དག་ཏུ་བཞེད། (༡༨) །

ཅེས་བུ་བ་གསུངས་ཏེ། འདུས་བྱས་དང་འདུས་མ་བྱས་ཀྱི་

ཁམས་དག་དངོས་པོ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དམིགས་པ་འབྲས་པ་དང་། ལྷན་

པ་ཐབས་ཅན་ཏུ་རང་བཞིན་མེད་པའི་སྤྱིར་དམིགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ངེས་པར་

གཞུང་བ་དང་། དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་མི་དམིགས་པས་ལྷན་པ་

ཐབས་ཅན་མཁུན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཡི་ཤེས་དང་། དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་

ཀྱིས་ཀུན་རྫོབ་དང་རྟོན་དམ་པའི་བཅོན་པ་གཉིས་དང་། སྤྱིར་བ་ལ་སོགས་

པ་མི་དམིགས་པས་སྐྱོར་བ་དང་། རྟོགས་པར་བུ་བ་མེད་པས་སངས་

གྱུས་དཀོན་མཚོག་དང་། མིང་ཏུ་བདགས་པ་ཅམ་ཏུ་ཟད་པས་ཚོས་དཀོན་

མཚོག་དང་། གཞུགས་ལ་སོགས་པར་དམིགས་པ་བཀག་པས་དགོ་

འདུན་དཀོན་མཚོག་དང་། སྐྱོན་པ་ལ་སོགས་པར་མི་དམིགས་པས་ཐབས་

ལ་མཁུན་པ་དང་། དངོས་པོ་དང་དངོས་མེད་པ་དང་གཉིས་ཀའི་ངོ་

བོ་རྟོགས་པ་བཀག་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་དང་།

སྐྱོས་པ་ལྷན་པར་གཞག་པའི་མི་དྲག་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དྲག་པ་

ལ་སོགས་པར་སྐྱོན་ཅི་ལོག་པ་དང་། འམ་ལྷན་པར་བསྐྱེསས་པའི་འབྲས་

བུ་མངོན་སུམ་ཏུ་མི་བྱེད་པས་ལམ་དང་། དེ་བ་དང་གྲང་བ་མེད་པས་

མི་ཐུན་པའི་སྐྱོགས་དང་གཉེན་པོ་དག་དང་ཚོས་ཅན་མེད་པས་ཚོས་ཀྱི་

མཚན་ཉིད་དང་། རང་དང་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་མི་འབྲས་པས་སྐྱོམ་པ་ལ།

རྩེ་བོ་བྱང་རླབ་སེམས་དཔའི་ཐབས་ལ་མཁུན་པ་མི་ཤེས་པའི་རབ་ཏུ་སྐྱེ་བ་

ཉིད་ཐབས་ཅན་ཀྱི་ཡོག་པར་རྟོག་པ་ཅན་རྩེན་འགལ་བའི་རྟོན་བསྐྱབས་པས་

མི་འབྲས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཐེ་ཚོམ་གྱི་ངོ་བོ་རྗེས་བཤད་པའི་ཡུལ་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་

ལྷན་པ་ཐབས་ཅན་མཁུན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྟེན་ཅན་ཡོག་པར་རྟོག་པ་བཅུ་དྲུག་གོ།

མཚན་ ེ—(མེ) པོར་¹ རྟོགས་²

དེ་བས་ན་ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་སྐོ་ཅན་གྱི་སྐྱེ་ག་ལ་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་
 དོན་དམ་པ་དང་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་སྐོ་ནས་ལན་གདབ་དགོས་བསམ། བྱང་ཆུབ་
 སེམས་དབའ་དགོ་བ་འདྲོད་པ་ནས་ས་གྱིས་བདེན་པ་གཉིས་ཀ་ལ་'བདེན་པའི་
 ཐབས་ལ་མཁས་པས་ནམ་པ་སྤོང་དུ་བསམལ་བ་སྤོན་དུ་འགྲོ་བའི་ངེས་པ་ནས་
 བ་ཐམས་ཅད་དུ་ཡང་དག་པར་བསྐྱེད་ནས་བར་ཆད་མེད་པའི་དྲིང་ངེ་འདྲིན་
 བསྐྱེད་པར་བྱའོ།། ༧༠-༧༡

ཤེས་རབ་གྱིས་རོལ་དུ་སྤྱིན་པའི་མན་རག་གི་བརྟན་བཅོས་མངོན་
 པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་ལས་སྐབས་ལྷ་པའི་འགྲེལ་པའོ།། །།

༩ ཅེ་མོའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ཐོབ་པ་སོ་སོ་བ་དང་བསྐྱུས་པ་ཉིད་
 དུ་རྟོགས་པའི་དོན་ནས་ས་གོ་རིམ་བཞིན་དུ་སྐྱབས་ནས་བདེན་པོར་བྱ་བའི་
 སྤྱིར་ནས་པར་སྐོམ་པར་བྱེད་པས་མཐར་གྱིས་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ།

- སྤྱིན་པ་ཤེས་རབ་བར་དག་དང་།
- མངས་སྐྱས་ལ་སོགས་དུན་དང་ཚོས།
- དངོས་མེད་ངོ་བོ་ཉིད་གྱིས་དེ།
- མཐར་གྱིས་པ་ཡི་བྱ་བར་བཞེད། (༡) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ས་རོལ་དུ་སྤྱིན་པ་བཞི་མི་ཤེས་རབ་གྱི་
 ས་རོལ་དུ་སྤྱིན་པའི་ནང་དུ་འདུས་པའི་སྤྱིར། སྤྱིན་པའི་ས་རོལ་དུ་སྤྱིན་པ་
 ལ་སོགས་པ་འཁོར་གསུམ་ནས་པར་དག་བས་རབ་དུ་སྤྱི་བ་དུག་ནས་པ་
 ཐམས་ཅད་དུ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་བཅུ་ཡང་དག་པར་སྐྱབ་པར་བྱེད་པ་
 དང་། དུན་པ་ཉི་བར་གཞག་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་
 ལག་གི་ནམ་པ་དང་། འཕགས་པའི་ལམ་ཡན་ལག་བརྒྱད་པ་སྟེ། དོན་

མཚན་ འ—(སྟེ་) དོན་¹ ཞེས་² (སྤྱི་) སྤྱིན་པ་³ །

དམ་པར་དུན་པ་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སངས་རྒྱལ་རྗེས་སུ་དུན་པ་ནམ་པ་...
 གསུམ་པོ། ལོ་རིམ་བཞིན་དུ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཅངས་ལྡན་པ་དང་
 མཐོང་བ་དང་སྐྱོམ་བའི་ལམ་རྒྱུད་པར་བྱེད་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་དགོ་བ་
 དང་མི་དགོ་བ་དང་ལྷང་དུ་མ་བརྟན་པའི་ཚོས་རྗེས་སུ་དུན་པ་དང་། ལྷ་མ་
 བཞིན་དུ་བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའ་འཕགས་པ་སྤྱིར་མི་ལྡོག་པའི་དགོ་འདུན་...
 རྗེས་སུ་དུན་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་རྒྱལ་བྱིས་པ་དང་། ལགོང་བ་དང་།
 ལྷ་རྗེས་སུ་དུན་པ་དང་གཞུགས་པ་སོགས་པའི་ཚོས་བམས་ཅན་དངོས་པོ་...
 མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་ཁོང་ར་རྒྱན་པས་ཉོགས་པ་གང་ཡོན་པ་རེ་ནི་འདྲིར་...
 མཐར་ཀྱིས་པའི་བྱ་བར་བཞེད་པ་ཡོན་ཅོ། །

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པའི་མཐུང་ལ་གོ་བརྟན་བཅོས་མངོན་
 པར་ཉོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་ལས་སྐབས་དུག་པའི་འགྲེལ་བའོ། །།

། མཐར་ཀྱིས་པའི་མངོན་པར་ཉོགས་པ་ནམ་པར་བསྐྱོམས་པ་ནི་ཤིན་དུ་
 གོམས་པར་བྱ་བའི་སྤྱིར་དེ་དག་ཉིད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་གིས་སྐྱོམ་པས་...
 སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྗོགས་པར་བྱང་རྒྱལ་བ་ཡོན་དེ། དེ་
 ཡང་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པ་བཞི་ཡོད་པས། དང་པོ་རྣམ་པར་སྤྱིན་པ་མ་
 ཡོན་པ་ཟེན་པ་མེད་པའི་ཚོས་བམས་ཅན་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་
 ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྗོགས་པར་བྱང་རྒྱལ་བ།

- སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་པེ་རེས་ཀྱང་། ।
- ཟེན་མེད་ཚོས་ཀུན་བསྐྱུས་པའི་སྤྱིར། ।
- ཐུབ་པའི་སྐད་ཅིག་གཅིག་པ་ཡི། ।
- ཉོགས་པ་འདྲི་ནི་ཤེས་པར་བྱ། (༡) ।

མཚན་ ཅེ་—(སྤེ) ཞེས་¹ བསྐྱོམས་²

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ལྷགས་ལས་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་རང་

གི་ངོ་བོར།

དངོས་གཅིག་དངོས་བོ་ཀུན་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད། །
 དངོས་ཀུན་དངོས་བོ་གཅིག་གི་ངོ་བོ་ཉིད། །
 བང་གིས་དངོས་གཅིག་དེ་བཞིན་ཉིད་མཐོང་བ། །
 དེ་ལོས་དངོས་ཀུན་དེ་བཞིན་ཉིད་ཏུ་མཐོང་། །

ཞེས་འགྲུབ་བའི་སྨྱིར། མང་བོས་གཅིག་བསྐྱས་པ་འབྲུའི་ཞིག་
 ཏུ་མ་རྟེན་གྱི། འོན་ཀྱང་སྨྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཕེ་ཤེས་དམིགས་པར་བྱ་
 བའི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་བོ་དངོས་བོ་སོ་སོར་ངེས་པར་འཛིན་པའི་སྨྱིན་ཅི་……
 ལོག་དང་བུལ་བའི་ངོ་བོས་སྨྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ནས་དཔེ་བྱད་བཟང་བོ་……
 བརྒྱད་ཅུའི་བར་གྱི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་ནམས་བསྐྱས་པའི་སྨྱིར་ལྷག་པ་བྱང་……
 ལྷག་སེམས་དཔའི་དྲོགས་པ་ནི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྒྱལ་ས་……
 པར་བྱང་ལྷག་པའོ། །ཞེས་བྱ་བར་ཤེས་པར་བྱའོ། །

ཡང་རི་རྩེར་ན་རྟེན་པ་མེད་པའི་ཕེ་ཤེས་གཅིག་དམིགས་ན་རྟེན་
 པ་མེད་པ་ཐམས་ཅད་བལྟས་པ་ཡིན་ཞེ་ན། འཛིན་དེན་པའི་དཔེ།

རི་རྩེར་སྨྱིས་བྱས་ཟོ་ལྷན་གྱུད། །
 དེ་གི་ཐམས་གཅིག་གིས་བསྐྱོད་པ་ན། །
 ཐམས་ཅད་ཅིག་ཅར་འགྲུལ་བ་ལྟར། །
 སྐད་ཅིག་གཅིག་ཤེས་དེ་བཞིན་ནོ། ། (༩) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དཔེར་ན་སྨྱིས་བྱས་དེ་གི་ཐམས་གཅིག་
 གིས་བསྐྱོད་ན་བཟོ་བོ་མཁས་པས་སྨྱོན་བཟོ་ལེགས་པར་བྱས་པའི་མཐུས་ཟོ་
 ལྷན་གྱི་གྱུར་ཐམས་ཅད་ཅིག་ཅར་དུས་གཅིག་དུ་འགྲུལ་བ་དེ་བཞིན་དུ་སྨྱོན་གྱི་
 སྨོན་ལམ་གྱི་འཕེན་པ་དང་། ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་མཐུས་སྐད་ཅིག་མ་

གཅིག་ཁོ་ན་ལ། ཟླ་བ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་གཅིག་དམིགས་ན་རིགས་
མཐུན་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་དུ་བྱེད་པ་ཡིན་ཅོ། ༣

དེ་ལྟར་དང་བོ་བསྟན་ནས་གཉིས་པ་རྣམ་པར་སྒྲིན་པའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་
གནས་སྐབས་ཀྱི་ཟླ་བ་མེད་པར་ཚོས་ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་
མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།

- གང་ཚོ་ཚོས་དཀར་ཐམས་ཅད་ཀྱི། |
- རང་བཞིན་ཤེས་རབ་པ་རོལ་སྤྱིན། |
- རྣམ་སྒྲིན་ཚོས་ཉིད་གནས་སྐབས་སྐྱེས། |
- དེ་ཚོ་སྐད་ཅིག་གཅིག་ཡེ་ཤེས། (༣) |

ཞེས་བུ་བ་གསུངས་དེ། གང་གི་ཚོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབུ་
གཉིན་བོ་བསྐྱེམས་པས་མི་མཐུན་པའི་སྤྱོགས་ཐམས་ཅད་དང་བུལ་བ་ན་རྣམ་...
པར་བྱང་བའི་སྤྱོགས་རྣམ་པར་སྒྲིན་པའི་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་གནས་སྐབས་དེ་མ་...
ཐམས་ཅད་དང་བུལ་བའི་ཚེ་ཀའི་རྒྱ་བའི་འོད་བཞིན་དུ་དཀར་བའི་འོ་བོ་...
ཉིད་སྐྱེས་པ་དེའི་ཚོ། སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་ཁོ་ན་ལ་རྣམ་པར་སྒྲིན་པའི་
གནས་སྐབས་ས་གྲུང་པའི་ཟླ་བ་མེད་པ་རྣམས་ཉོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ནི།
ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པའི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྫོགས་
པར་བྱང་ཆུབ་པ་ཡིན་ཅོ། ༣

དེ་ལྟར་གཉིས་པ་བསྟན་ནས་གསུངས་པ་མཚན་ཉིད་མེད་པར་ཚོས་
ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་...
མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།

- སྤྱིན་པ་ལ་སོགས་སྤྱོད་པ་ཡིས། |
- ཚོས་ཀུན་གྱི་ལམ་འདུར་གནས་ནས། |

མཚན་ ེ—(ཉི་) (སྐད་) པའི་གཅིག་དམིགས་¹

ཚོས་རྣམས་མཚན་ཉིད་མེད་པ་ཉིད། ।

རྣམ་ཅིག་མ་ནི་གཅིག་གིས་རྟོགས། (ཁ) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། ལྷོན་ཚོས་ཐམས་ཅད་མི་ལམ་ལྟ་བུར་གོམས་པས་ཚོགས་གཉིས་ཉམས་སུ་སྤོང་བར་བྱས་ནས་རྟོགས་པའི་གནས་རྣམས་ན་ཉེ་བར་ལེན་པའི་སྤང་བོ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ། ལྷོན་པ་ལ་སོགས་པའི་ས་རོལ་དུ་སྤྱོན་པ་དུག་སྐྱབ་པས་གནས་དེ། ལྷོན་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ངེས་པར་རྟོགས་པའི་རྣམ་པ་ཅན་རྣམ་ཅིག་མ་གཅིག་ཁོ་ནས། ཚོས་ཐམས་ཅད་ནི་མཚན་ཉིད་མེད་པའོ། ། ཞེས་ཀུན་ནས་ཉེན་མོངས་པ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བའི་ངོ་བོ་འི་ཚོས་རྣམས་མཚན་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་པས་ག། རྣམ་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་ཡིན་ནོ། ། ལ

དེ་ལྟར་གསུམ་པ་བསྟན་ནས་བཞི་པ་གཉིས་སུ་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་དུ་ཚོས་ཐམས་ཅད་རྣམ་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་མངོན་པར་རྟོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ།

རྣམ་ལམ་དང་ནི་དེ་མཐོང་ཉིད། ।

གཉིས་ཀྱི་ཆུབ་དུ་མི་མཐོང་ལྟར། ।

ཚོས་རྣམས་གཉིས་སུ་མེད་པ་ཡི། ।

དེ་ཉིད་རྣམ་ཅིག་གཅིག་གིས་མཐོང་། (ཁ) ।

ཞེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། དུན་རིང་མོ་ཞེས་ནས་བར་ཅད་མེད་པར་གཉིས་སུ་སྤང་བ་སྤོང་བ་ལ་གོམས་པ་དང་དུ་གྱུར་བས་གཉིས་སུ་སྤང་བའི་བག་ཆགས་¹ དུང་སྤང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་གང་གི་ཚོ་གཞུང་ལ་དང་འཛིན་པའི་ཆུབ་དུ། རྣམ་ལམ་ལ་གཞུང་བ་དང་རྣམ་ལམ་མཐོང་བ་ལ་འཛིན་པར་མི་མཐོང་བ་དའི་ཚོ་ཚོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་དེ་ལྟ་བུའི་ཚོས་ཉིད་ལ་

མཚན་ ཅེ་(མི) དུངས་¹

ཡིན་ཅོ། །ཞེས་ཚོས་རྣམས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་གཉིས་ས་མེད་པ་སྐད་ཅིག་
མ་གཅིག་ཁོ་ནས་རྟོགས་པས་ན་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་...
པར་བྱང་ཚུབ་པ་ཡིན་ཅོ། ། །

ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྦྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་
པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བ་ལས། སྐབས་བདུན་པའི་འགྲེལ་བའོ། ། །

༔ སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པར་བྱང་ཚུབ་པ་རྣམས་...
པར་བསྐྱེམས་པའི་སྐད་ཅིག་མ་གཉིས་པ་ལ་ཚོས་ཀྱི་སྐད་མངོན་པར་རྟོགས་
པར་བྱང་ཚུབ་པ་ཡིན་ཏེ། །དེ་ཡང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ་ལ་སོགས་པའི་དབྱེ་བས་
རྣམ་པ་བཞི་ཡིན་པས། །དང་པོ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ།

- ཕྱབ་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་སྐྱེ་ནི། |
- ཟག་པ་མེད་པའི་ཚོས་གང་དག། |
- བོལ་གྱུར་རྣམ་ཀུན་རྣམ་དག་པ། |
- དེ་དག་རང་བཞིན་མཚན་ཉིད་ཅན། (༡) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཕྱབ་པ་སངས་སྐྱེས་བཅོམ་ལྷན་འདས་
ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ་ནི། །དེ་པ་ཉེ་བར་གཞག་པ་ལ་སོགས་པ་ཡི་ཤེས་ཀྱི་
བདག་ཉིད། །འཛིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཚོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་
ཀྱི་ཟག་པ་མེད་པའི་དྲི་མ་རྣམས་སློབ་བྱུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པ་བསྐྱེས་ཅན་དུ་...
རྣམ་པར་དག་ཅིང་རང་བཞིན་གྱིས་དཔེན་པའི་མཚན་ཉིད་དུ་གྱུར་པ་གང་...
དག་ཡིན་པ་དེ་དག་གི་རང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་འདི་

མཚན་ — (སློབ་) ཞེས་

ཡིན་ཏེ། བཅོམ་མ་མ་ཡིན་བའི་དོན་གྱིས་འཛིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ལམ་
 གྱིས་འབྲོབ་ཀྱི་བྱས་པ་ནི་མ་ཡིན་པས་རྣམ་པར་ཤེས་པ་རྒྱུ་མ་ལྟ་བུས་ཚོས་
 བསམས་ཅན་དོགས་པས་བྲོབ་པ་ཡིན་ནོ། །སྐྱུ་རྩལ་མ་གསལ་པོ་དོན་དམ་
 པར་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཡང་དག་པའི་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་སྐྱང་བ་རྩི་རྩེར་མོས་པས་
 རབ་ཏུ་སྐྱེ་བ་ནི་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་དང་། ཉན་པོས་
 ལ་སོགས་པའི་སྐོད་ལུལ་ཏུ་རྣམ་པར་གཞག་པ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བསྟན་
 པའི་སྤྱིར་སྤྱད་ལས།

གང་སྤྱིར་དབེན་པ་དབེན་གྱུར་ལས།
 བྲ་མི་དང་པ་ཉིད་ཏུ་འདོད།

ཅས་འབྱུང་བའི་སྤྱིར་དེ་དང་བྲ་མི་དང་ཀྱང་བྲ་དང་པར་རྣམ་པར་
 གཞག་པོ། །

དེ་རྩེར་རྒྱ་དང་པོ་བསྟན་ནས་གཉིས་པ་ཚོས་ཀྱི་རྒྱ་སྐྱོས་པ་མེད་
 པའི་ཕེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཟག་པ་མེད་པའི་དུན་པ་ཉི་བར་གཞག་པ་ལ་
 སོགས་པའི་ངོ་བོ།

བྱང་ཆུབ་སྐྱོགས་མཐུན་ཚད་མེད་དང་།
 རྣམ་པར་བྲར་དང་མཐུར་གྱིས་ནི།
 རྩོམས་འཛུགས་དགུ་ཡི་བདག་ཉིད་དང་།
 ཟད་པར་བཅུ་ཡི་བདག་ཉིད་དང་། (༢) །
 ཟིལ་གྱིས་གཞོན་པའི་སྐྱེ་མཆེད་ནི།
 རབ་ཏུ་དབྱེ་བས་རྣམ་བཤུད་དང་།
 ཉིན་མོངས་མེད་དང་སྐྱོན་མཆེན་དང་།
 མངོན་ཤེས་སོ་སོ་ཡང་དག་རིག (༢) །
 རྣམ་པ་བསམས་ཅན་དག་བཞི་དང་།
 དབང་བཅུ་དང་ནི་རྩོབས་བཅུ་དང་།

- མ་འཇིགས་པ་ནི་བཞི་དག་དང་། |
- བསྐྱེད་པ་མེད་པ་ནས་གསལ་དང་། (༧) |
- དྲན་པ་ཉེར་གཞག་ནས་གསལ་དང་། |
- བསྐྱེད་པ་མི་མངའི་ཚོས་ཉི་དང་། |
- བག་ཆགས་ཡང་དག་བཅོམ་པ་དང་། |
- སྐྱེ་ལ་ཐུགས་རྗེ་ཚེན་པོ་དང་། (༨) |
- ཐུབ་པ་ཁོ་ནའི་མ་འདྲེས་ཚོས། |
- བཅོ་བརྒྱད་བཤད་པ་གང་ཡིན་དང་། |
- ནས་པ་ཐམས་ཅད་མཁུན་ཉི་དང་། |
- ཚོས་ཀྱི་སྐྱེ་ཞེས་བརྗོད་པ་ཡིན། (༩) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དྲན་པ་ཉེར་གཞག་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཉས། འཕགས་པའི་ལམ་ཡན་ལག་བརྒྱད་པའི་བར་བྱང་རྒྱབ་ཀྱི་སྐྱོགས་
 ཉས་ས་དང་། སྐྱ་མ་བཞིན་ཏུ་བྱས་པ་ལ་སོགས་པ་ཚད་མེད་པ་ཚངས་
 པའི་གནས་པ་ནས་ས་དང་། བར་གཞུགས་ཅན་དང་གཞུགས་ཅན་མ་ཡིན་
 པར་འདྲ་ཤེས་པས་སྤྱོད་ལ་གྱི་གཞུགས་ནས་ལ་ལྟ་བུ་ཞེས་བྱ་བ་གཉིས་...
 དང་། སྐྱུག་པའི་ནས་པར་ཐར་པ་ལུས་ཀྱིས་མངོན་སུམ་ཏུ་བྱས་ཏེ་རྗོགས་
 པར་བྱས་ནས་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་གཅིག་དང་། ཉས་མཁའ་དང་ནས་པར་
 ཤེས་པ་དང་། ཅི་ཡང་མེད་པ་དང་། འདྲུ་ཤེས་མེད་འདྲུ་ཤེས་མེད་
 མིན་སྐྱེ་མཚེད་ཅེས་བྱ་བ་བཞི་དང་། འདྲུ་ཤེས་དང་ཚོར་བ་འགོག་པ་ཞེས་
 བྱ་བ་གཅིག་ལྟེ། དེ་ལྟར་ནས་པར་ཐར་པ་བརྒྱད་དང་། གཞུགས་ཀྱི་
 ཁམས་ཀྱི་བསམ་གཏན་བཞི་དང་གཞུགས་མེད་པའི་སྐྱོམས་པར་འཇུག་པ་...
 བཞི་དང་། འགོག་པའི་སྐྱོམས་པར་འཇུག་པ་ཞེས་བྱ་བ་མཐར་གྱིས་...
 གནས་པའི་སྐྱོམས་པར་འཇུག་པ་དགུ་དང་། ས་དང་། རྩ་དང་། མེ་དང་།

མཚན ཅེ་—(ཉི) (མེ) སྐྱོམས་པར་འ

ལྷོད་དང་། རྩོན་པོ་དང་། སྒྲིབ་པོ་དང་། དམར་པོ་དང་། དཀར་
 པོ་དང་། ཉམ་མཁའ་དང་། ཉམ་པར་ཤེས་པ་ཞེས་བྱ་བ་རྩ་པར་
 ཉམ་པ་བཅུ་དང་། ཉང་བཟུགས་དང་བཟུགས་མེད་པར་འདྲུ་ཤེས་པ་དག་
 ཤིས་པོ་སོར་ཚུང་ཚུང་དང་མེད་པོ་ཉམ་པ་དག་ཏུ་སྦྱི་རོལ་གྱི་བཟུགས་.....
 ཉམ་ས་པ་¹ ལྷོད་དེ་དག་ཟླ་བ་གྱིས་མཚན་ཉན་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་བཞི་དང་།
 ཉང་བཟུགས་མེད་པར་འདྲུ་ཤེས་པ་དག་པོ་ཉམ་སྦྱོན་པོ་དང་། སྒྲིབ་པོ་དང་།
 དམར་པོ་དང་། དཀར་པོ་དག་ཟླ་བ་གྱིས་མཚན་ཉན་མཐོང་ཞེས་བྱ་བ་ཉམ་
 པ་བཞི་སྟེ། དེ་ལྟར་ཟེལ་གྱིས་བཞོན་པའི་སྦྱོར་མཚེད་ཉམ་པ་བཟུག་དང་།
 བ་རོལ་གྱི་སྦྱར་དུ་བཀོད་པས་བའི་ཉེན་མོངས་པའི་དགའི་སྦྱོན་ཏུ་དང་འབྱེད་....
 བའི་དྲིང་དེ་འཛིན་ཞེས་བྱ་བ་གང་ཡིན་པ་ཉེན་མོངས་པ་མེད་པ་དང་། ཡང་
 དག་པར་མཚན་མ་བཟས་ཅད་དང་བཤ་ཞིང་ཆགས་པ་བཙོམ་པ་པོ་ཚོས་.....
 སེལ་བར་མཚད་བའི་སྦྱོན་ལས་སྦྱབ་པས་འཁོར་བ་རྒྱུ་ལ་དང་ཉམ་པར་
 བྱོལ་བ་རྒྱུ་ལའི་བཀགས་སྒྲུབས་ས་འཇུག་པ་ཞེས་བྱ་བ་སྦྱོན་ཉན་མཁུལ་
 པ་དང་། ལྷན་བཤད་བའི་མངོན་པར་ཤེས་པ་དུག་དང་། སོ་སོར་
 ཡང་དག་པར་རིག་པ་བཞི་དང་། དེས་དང་དམིགས་པ་དང་ལྷགས་
 དང་ཕོ་ཤེས་ཕོངས་སྦྱར་དག་པ་ཞེས་བྱ་བ་དག་པ་བཞི་དང་། ཚོ་དང་།
 སེམས་དང་། ཡོ་བུད་དང་། ལས་དང་། ལྷེ་བ་དང་། མོས་པ་དང་།
 སྦྱོན་ལས་དང་། ལྷ་འགྲུལ་དང་། ཡོ་ཤེས་དང་། ཚོས་ལ་དབང་བ་
 ཞེས་བྱ་བ་དབང་བཅུ་དང་། ལྷན་བཤད་བའི་རྫོབས་བཅུ་དང་། མི་
 འཛིགས་པ་བཞི་དང་། དེ་བཞིན་གཤེད་བའི་སྐྱ་དང་གསུང་དང་ལྷགས་
 གྱི་སྦྱོན་པ་ཡོངས་ས་དག་པ་སྟེ། འདྲི་བ་གྱིན་ཅི་ཡོག་གི་ཀུན་དུ་
 སྦྱོན་པ་བཀལ་གྱིས་ཡོངས་ས་ཤེས་པའི་བསྐྱེངས་པས་བཅའ་བར་བུའི་སྦྱོས་
 བའི་དགོངས་པ་མི་མངའོ་ཞེས་བྱ་བ་བསྐྱེད་པ་མེད་པ་ཉམ་པ་གསུམ་དང་།

མཚན་ འོ—(སྟེ) བཟླ་¹ དུངས་²

ཚོས་ རྩོན་པ་ན་ རྩོན་པར་ འདྲོད་པ་དང་། རྩོན་པར་མེ་འདྲོད་པ་དང་། བཞི་ས་
 ཀ་དག་ལ་ལོ་རིམ་བཞིན་དུ་རྗེས་སུ་ཆགས་པ་དང་། ཁོང་གི་བ་དང་།
 བཞི་ས་ཀས་དཔེ་བ་ཁོ་ནར་བཏང་སྟོངས་སུ་དུན་པ་དང་རྩོན་པར་གནས་...
 མེ་ཞེས་བུ་བ་དུན་པ་ེ་བར་གཞག་པ་ནས་བ་གསལ་དང་། མེས་མ་ཅན་
 རྩོན་པར་མཚན་པ་དེ་དམ་ལས་མེ་འདྲོད་པའི་མཚན་ཉིད་ཅེས་བུ་བ་བརྟེན་བ་...
 མེ་མངའ་བའི་ཚོས་ཉིད་དང་། ཉིན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་རྒྱུ་བ་པའི་
 དག་ལ་ཉམ་གྱི་ངོ་བོ་དེ་མ་བོན་སྤངས་པས་པག་ཆགས་ལང་དག་པར་བཅོས་
 པ་དང་། རྩོན་པོ་མཚན་དག་ལ་མན་པའི་བསམ་པ་ཉིད་ཅེས་བུ་བ་རྩོན་པོ་ལ་
 རྩུགས་རྗེ་ཚོན་པོ་ཉིད་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་མ་འདྲེས་པ་བཅོ་བརྒྱད་
 དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཚུན་པ་ཉིད་དང་། དང་ཞེས་བུ་བའི་རྒྱས་
 བརྩམས་པ་ལས་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་སྤྱད་བཤད་པ་དག་ཀྱང་ཡིན་ཏེ།
 བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་དང་མཐུན་པ་ལ་སོགས་པ་སྟོན་པ་མེད་པའི་ཤེ་ཤེས་ཀྱི་
 དངག་ཉིད་གནས་གྱུར་པས་གྱུར་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཚོས་ཀྱི་སྤྱད་མངོན་པར་
 བརྗེད་པ་ཡིན་པོ་ཞེས་བུ་བའི་ཁ་ཅིག་གི་དོ། །ཤེས་དག་གི།

རྩུག་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་རྒྱ་གི། ཟག་པ་མེད་པའི་ཚོས་གང་དག །
 མོལ་གྱུར་ནས་ཀྱན་ནས་དག་པ། དེ་དག་རང་བཞིན་མཚན་ཉིད་ཅན། །

ཞེས་བུ་བའི་རྒྱ་རྗེ་བཞིན་ཉིད་དུ་འཛིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཟག་
 པ་མེད་པའི་ཚོས་རྣམས་ལ་ཁོ་ན་ཁས་སྤངས་ནས་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་གི་དེ་དག་གི་...
 རང་བཞིན་རྩོད་པ་མེད་པ་ཉིད་གང་ཡིན་པ་དེའི་མཚན་ཉིད་ཅན་ཡིན་ཏེ། དེ་
 ཉིད་ཀྱང་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་ཡིན་པ་ལས་ཚོས་ཀྱི་རྒྱའོ་ཞེས་ངོ་བོ་དེ་རྟེན་གྱི་མི་...
 མངོན་པར་བྱས་ནས་བརྟེན་ཏེ། ཞེས་རྣམ་པར་བཤད་ནས། ཚོས་ཀྱི་
 རྒྱ་གང་དག་གི་རང་བཞིན་གྱི་མཚན་ཉིད་ཅན་ཡིན་པའི་ཟག་པ་མེད་པའི་...
 ཚོས་དེ་དག་ཀྱང་གང་དག་ཅིག་ཡིན་ཞེ་ན།

བྱང་ཆུབ་ཕྱོགས་མཐུན་ཚད་མེད་དང་། །

ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པའི་ཚོག་ལེའུར་བྱས་པ་ལ་འཇུག་པར་བྱེད་དོ།
 གཞན་དག་ན་ལེ། དེ་དག་གི་ལྟར་ན་ནལ་འབྱོར་པའི་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་དོན་ཁྱད་
 པར་ཅན་སྐྱེད་པའི་སྐོན་ནས། གནས་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པས་གྲུབ་པ།
 ཚོས་སྐོན་པ་ལ་སོགས་པའི་དོན་གྱི་བྱ་བ་མཚན་པ་གཉིས་སུ་མེད་པའི་སེམས་
 དར་སེམས་ལས་བྱུང་བ། གདོན་མི་ཟ་བར་ཁས་སྲུང་དཔོན་པ་ལྷན་ས་རི་
 ལྟར་བསྐྱུས་ཞེས་ཟེར་དོ། །།འཇུག་ན་ལེ།

རོ་བོ་ཉིད་ཡོངས་རྫོགས་བཅས་དང་། དེ་བཞིན་གཞན་པ་སྐྱུལ་བ་ནི། །
 ཚོས་སྐྱེ་མཚན་པར་བཅས་པ་སྟེ། ལྷན་པ་བཞིར་ནི་ཡང་དག་བཟོད། །

ཅས་བྱ་བའི་ཚོག་ལེའུར་བྱས་པ་ལས། རོ་བོ་ཉིད་ཅས་བྱ་བའི་
 སྐྱེའི་མཚུག་སོགས་སུ་ཚོས་ཀྱི་སྐྱེ་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱེ་མི་འབྱུང་བས་སྐྱེ་ནི་གསུམ་
 ཁོ་ནའོ་ཞེས་ཟེར་དོ། །གཞན་དག་ན་ལེ། དགོས་པ་ཉེ་བར་བསྐྱེན་པའི་
 །འབྲུག་གིས་ཚོག་ལེའུར་བྱས་པ་སྐྱུར་བའི་དོར། ཡོ་ཤེས་ཁོ་ན་དང་མཚན་
 པ་སྐྱུར་བའི་ཕྱིར་དེ་སྐད་ཏུ་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་སྐྱོགས་
 གཞན་ནས་སྐྱེ་བཞིར་གསུངས་པ་ཐམས་ཅད་མི་འགལ་བར་འབྱུང་དོ་ཞེས་
 ཟེར་དོ། ། ༣-༦

ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་དྲིང་དེ་འཛིན་ལས་
 སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་དྲིང་དེ་འཛིན་ཁྱད་པར་ཏུ་བྱ་བའི་སྐྱིར་
 པར་སྐབས་ཀྱི་ཆགས་སུ་བཅད་བ།

- ཉན་ཐོས་ཉོན་མོངས་མེད་པའི་ལྟ། །
- མི་ཡི་ཉོན་མོངས་ཡོངས་སྐྱོང་ཉིད། །
- གྲོང་སོགས་སུ་དེའི་ཉོན་མོངས་རྣམས། །
- རྒྱན་གཙོད་རྒྱལ་བའི་ཉོན་མོངས་མེད། (ཉ) །

ཅས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་མོངས་པ་
 མེད་པའི་དྲིང་དེ་འཛིན་ནི། བདག་མཐོང་བ་ལས་འགའ་ཞིག་གི་ཉོན་མོངས་

ལྷོ་བར་འཇུག་ན་མི་རྒྱུད་ལོ། །ཞེས་མིའི་ཉོན་མོངས་པ་སྐྱེ་བ་ཡོངས་ས་
 ལྷོང་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནམས་ཀྱི་ཉོན་མོངས་པ་མེད་
 བའི་དྲིང་ངེ་འཛིན་ནི། ལྷོང་ལ་སོགས་པར་སྐྱེ་བོ་མཐའ་དག་གི་ཉོན་མོངས་
 བའི་རྒྱན་¹ རྒྱུང་འབྱེན་པར་མཚན་བ་ཡིན་ནོ། ། ༧

ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་སློན་ནས་ཤེས་པ་བས། དེ་བཞིན་གཤེགས་
 བའི་སློན་ནས་མཐུན་པ་བྱུང་བར་ཏུ་བསྟན་པའི་སྤྱིར་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་
 ས་བཅད་པ།

- སངས་རྒྱས་སློན་ནས་མཐུན་པ་ནི། །
- རྣམ་གྲིས་གྲུབ་དང་ཆགས་སྤངས་དང་། །
- ཐོགས་པ་མེད་དང་དྲག་གནས་དང་། །
- ²འདྲི་བ་ཀུན་ལན་འདེབས་པར་བཞེད། (༤) །

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སློན་ནས་མཐུན་
 བ་ནི། མཚན་མ་མེད་བ་ཉིད་ཏུ་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པ་དང་། དངོས་
 བོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་བས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ཆགས་པ་དང་བྲལ་
 བ་དང་། ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྐྱིབ་པ་བག་ཆགས་དང་བཅས་དེ་
 སྤངས་པས་ཤེས་བྱ་ཐམས་ཅད་ལ་ཐོགས་པ་མེད་པ་དང་། འཁོར་བ་རི་
 སྲིད་པར་གནས་པའི་སྤྱིར་དྲག་ཏུ་གནས་པ་དང་། ཡང་དག་པའི་སོ་
 སོར་རིག་པ་བརྟེན་³ ནས་འདྲི་བའི་ལན་འདེབས་པར་མཚན་བ་ཡིན་པ་ར་
 བཞེད་དོ། །ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་ཡི་ནི་བརྗོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་རྣམས་
 ཡིན་ནོ། ། ༨

དྲག་ཏུ་ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་ཀྱི་སྐྱེ་ལ་བཞུགས་ན་
 ཡང་། དྲག་ཏུ་རི་རྣམས་དོན་མི་མཚན། ཅེས་བྱ་བའི་ལན་གདབ་པའི་སྤྱིར་
 བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སྲུ་བཅད་པ།

མཚན་ ེ—(སྐྱེ་) རྒྱུངས་¹ དྲི་² (ཉི་) (སྐྱེ་) བས་³

ལྷ་མོ་ཡོངས་སུ་སྒྲིག་གྱུར་ནས།
 བཀའ་དང་བཀའ་ལ་བཀའ་དང་ནི།
 བཀའ་ཚེ་བྱ་བ་མཉམ་གྱུར་པ།
 དེ་དང་དེ་ལ་དེ་སྐྱབ་དོ།

(༡) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དགོ་བའི་བཤེས་གཤིན་ལ་སོགས་པ་
 དང་སྤྲོད་བས་སྒྲིག་བསྐྱེད་པའི་དགོ་བའི་ཅ་པའི་ས་བོན་སངས་རྒྱལ་ལ་སོགས་
 བ་ལ་དམིགས་པའི་ལྷ་མོ་ཡོངས་སུ་བདུས་པར་གྱུར་ནས་སེམས་ཅན་གང་ལ་...
 བཀའ་གི་དུས་སུ་ཚོས་བཟུན་པ་ལ་སོགས་པ་མཚན་པ། དུས་དེ་ལ་སྐྱེད་
 བར་གྱུར་བ་དེའི་ཚེ། དེའི་དོན་བྱ་བའི་སྤྱིར་སྒྲིག་གྱི་སྒྲིག་ལས་གྱུར་བས།
 བཅོམ་ལྷན་འདས་དེ་དང་དེར་སྐྱབ་བ་དང་འཚོས་པར་དོན་གྱི་བྱ་བ་མཚན་...
 པས་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་བུ་ལྟར་ཉེ་བར་གནས་ཀྱང་། རང་
 ལོ་ལས་གྱི་ཉེས་པས་བསྐྱེད་པ་ལ་གྱུ་མ་ཚང་པས་འབྲས་བུ་སྐྱིན་པར་མཚན་
 པ་མི་སྐྱབ་དོ་སྐྱལ་དུ་དགོངས་པ་ཡིན་ནོ། །

དེ་རྒྱུ་ལྷ་མོ་ཞེས་སྐྱེས་པ་ལ་བར་སྐབས་གྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པས་དཔེ།

- ལྷ་མོ་གྱུ་བ་པོས་ཚར་སྐབ་ཀྱང་། |
- ས་བོན་མི་ཚུར་མི་འབྱུང་ལྟར། |
- སངས་རྒྱལ་ནས་ཉི་ལུང་གྱུར་ཀྱང་། |
- སྐལ་བ་མེད་པས་བཟང་མི་སྐྱོང་། (༡༠) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དཔེར་ན་རྒྱའི་དབང་པོས་ཚར་སྐབ་དུ་
 རྒྱུ་བྱུང་དེའི་ལ་སོགས་པའི་ས་བོན་ལྷལ་པའི་དོ་བོ་ལ་སོགས་པ་བས་ས་བོན་
 མི་ཚུར་བར་གྱུར་བ་མི་འབྱུང་པ་དེ་བཞིན་དུ་སངས་རྒྱལ་ཡིད་ལ་དེ་བ་མཐུན་
 དག་ཡོངས་སུ་རྒྱུགས་པར་མཐུས་པ་ནས་ས་རྒྱུང་ཡང་སྐལ་བ་མེད་པས་དམ་
 པའི་ཚོས་མཉམ་པ་ལ་སོགས་པའི་བཟང་བོ་ཕྱོགས་པར་མི་འབྱུར་རོ། །

མཚན་ ཅོ་(སྐྱེ) ཉན་¹ བ་²

ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཀྱི་ཚོས་ཀྱི་སྐྱེ་ནས་འབྱོར་པ་སོ་སོའི་ངེས་
བའི་སྐྱེད་ཀྱི་རྟེན་ལ་ཡོད་པ་སྐད་ཅིག་རེ་རེ་ལ་འབྱུང་བ་རྗེ་ལྟར་ཁྱབ་པ་དང་།
དྲག་པ་ཞེས་ཀྱང་བརྗོད་ཅེ་ན། བར་སྐབས་ཀྱི་ཚིགས་སུ་བཅད་དེ་གསུངས་པ།

དེ་ལྟར་མཚན་པ་སྐྱ་ཆེད་ལྟར། |

སངས་རྒྱས་ཁྱབ་ཁྱབ་པར་ངེས་པར་བརྗོད། |

དེ་ཉིད་ཟད་པ་མེད་པའི་སྐྱིད། |

དྲག་པ་ཞེས་ཀྱང་བརྗོད་པ་ཡིན། (༡༡) |

ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་དེ། དེ་ལྟར་རྗེ་སྐད་པགས་བའི་ཚལ་གྱིས་ཐམས་
ཅད་ཏུ་སྐྱུང་བའི་སྐོ་ནས་བྱ་བ་མཚན་པ་སྐྱ་ཆེ་བའི་སྐྱིད་དང་། སྐྱེན་ཆགས་
ས་འཁོར་བ་རྗེ་སྟེད་པར་བཞུགས་ཀྱང་བཅོས་ལྡན་འདས་ལ་ཟད་པ་མི་སངས་
བའི་སྐྱིད་གོ་རིམ་བཞིན་ཏུ་སངས་རྒྱས་ཁྱབ་ཁྱབ་པ་དང་། དྲག་པ་ཞེས་མངོན་
པར་བརྗོད་དོ། ། ༡༡

དེ་ལྟར་སྐྱ་གཉིས་བསྟན་ནས། གསལ་བ་ཡོངས་སྟོན་རྗེགས་བའི་
སྐྱ་གཞུགས་ཀྱི་སྐྱེད་འོ་བོ་ཉིད་མཚན་དང་དཔེ་བྱད་བཟང་པོས་འབར་བ།

མཚན་ནི་སམ་ཚུ་ཚུ་གཉིས་དང་། |

དཔེ་བྱད་བསྐྱེད་ཚུའི་བདག་ཉིད་འདྲི། |

ཐོག་ཆེན་ཉེ་བར་ཡོངས་སྟོན་སྐྱིད། |

ཐུབ་པའི་ཡོངས་སྟོན་རྗེགས་སྐྱུར་བཞེད། (༡༢) |

ཅེས་བྱ་བ་གསངས་དེ། མཚན་སམ་ཚུ་ཚུ་གཉིས་དང་། དཔེ་
བྱད་བཟང་པོ་བསྐྱེད་ཚུའི་འོ་བོ་ཉིད་འདྲི་ནི་བྱང་ཚུབ་སེམས་དབའ་ཆེན་པོ་ས་
བཟུ་པ་ལ་ལ་ཞུགས་པ་ནས་དང་། ཐབས་ཅིག་ཏུ་ཐོག་པ་ཆེན་པོའི་ཚོས་
ཀྱི་དགའ་བ་དང་བདེ་བ་ཤིན་ཏུ་ཁ་ན་མ་ཐོ་བ་མེད་པ་ཉེ་བར་སྟོན་པའི་སྐྱིད།
སངས་རྒྱས་བཅོས་ལྡན་ཀྱི་ཡོངས་སྟོན་རྗེགས་བའི་སྐྱ་ཡིན་ལོ། ། ༡༢

མཚན་ ཅེ་—(སྐྱེ) བཟུ་ལ་¹ བཞུགས་²

མཚན་སམ་ཚུ་ཅ་གཉིས་པོ་དེ་དག་གང་དག་ཅིག་ཡིན་ཞེ་ན། བར་
སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་ལྟ་ནི།

- ཕྱག་ཞབས་འཁོར་ལོ་འི་མཚན་དང་ཅུས་སྐལ་ཞབས།
- ཕྱག་དང་ཞབས་སོར་དྲ་བས་འབྲེལ་བ་དང་།
- ཕྱག་ནི་ཞབས་བཅས་འཇམ་ཞིང་གཞེན་ག་ཚགས།
- འདི་ཡི་སྐྱེ་ནི་བདུན་དག་མཐོ་བ་དང་། (༡༩) །
- སོར་སོ་སོར་དང་རྟིང་ཡངས་སྐྱ་ཆེ་དྲང་།
- ཞབས་འབྲུང་སི་མངོན་སྐྱེ་ནི་གྲོན་དུ་སྤོགས།
- བྱིན་པ་ཞེ་ན་ཡའི་འདྲ་ཕྱག་རིང་མཚེས།
- འདོམས་ཀྱི་སྐྱ་བ་སྐྱབས་སུ་བྱུབ་པའི་མཚོག། (༢༠) །
- བགས་པ་གསེར་མདོག་བགས་པ་སྐབ་པ་དང་།
- སྐྱ་ནི་རེ་རེ་ནས་གཡས་ལེགས་འཁྲུངས་དང་།
- ཞལ་མཚོན་སྐྱས་བསྐྱེན་རོ་ལྟོད་སང་གའི་འདྲ།
- འདི་ཡི་དབྲང་པའི་མགོ་རྒྱུ་མ་ཐལ་གོང་གྱུས། (༢༡) །
- འདི་ལ་རོ་མི་ཞིས་པའང་རོ་མཚོག་སྐྱང་།
- སྐྱ་ནི་ཉ་གོ་རྒྱ་རྒྱར་ཅུ་ཞེང་གཤ།
- གཙུག་རྟེན་དབྲང་ལྷན་ལྷགས་རིང་མཚོས་པ་དང་།
- ཚངས་དབྲངས་འབྲུམ་པ་སང་གའི་འདྲ་དང་ཚོམས། (༢༢) །
- ཤིན་དུ་དཀར་དང་ཚད་མཉམ་ཐགས་བཟང་དང་།
- གངས་ནི་བཞི་བཅུ་ཐམ་པ་ཚང་བ་དང་།
- སྐྱ་དུ་ནི་མཐོན་མཐིང་སྐྱེ་རྗེ་བ་མཚོག་གི།
- འདྲ་བ་འདེ་དག་སམ་ཚུ་ཅ་གཉིས་མཚན། (༢༣) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། ལྷ་ས་ནམས་ལ་སྐྱེལ་བ་དང་བས་བ་
ལ་སོགས་པས་ཕྱག་དང་ཞབས་འཁོར་ལོ་འི་མཚན་དང་ལྷན་བ་ཉི་ད་དང་།

སྐྱེས་པ་ཡང་དག་པར་སྐྱབས་པ་ལ་བརྟེན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཅུས་སྐྱེས་པ་འཛིན་དུ་...
 འབས་ཤིན་དུ་གནས་པ་ཉིད་དང་། བསྐྱེད་པའི་དངོས་པོ་བཞི་བརྟེན་པས་
 སྐྱེས་དང་འབས་ཀྱི་སྐོར་སྐོར་དང་བའི་སྐྱེས་པོ་རྣམས་ཀྱི་དང་བར་འབྲེལ་པ་ཉིད་...
 དང་། བཟའ་བ་དང་བཅའ་བ་ལ་སོགས་པ་བྱུ་ཞེས་པ་བྱིན་པས་སྐྱེས་དང་
 འབས་འཇམ་ཞིང་གཞིན་པ་ཆགས་པ་ཉིད་དང་། བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་
 ཤིན་དུ་བྱུ་ཞེས་པ་བྱིན་པས་སྐྱེས་དང་འབས་དང་ཐལ་གོང་དང་། རྣམ་པའི་
 སྐྱེས་པོ་སྐོར་བའི་སྐྱེད་བརྟེན་མཐོ་བ་ཉིད་དང་། ལས་དཔར་བྱ་བ་ལས་ཐར་
 བར་བྱས་པས་སོར་སོར་དང་བ་ཉིད་དང་། འཛོལ་བ་ལ་ཐར་བཟགས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་དྲིང་བ་ཡངས་པ་ཉིད་དང་། སྐོབ་གཙོ་བ་སྐྱབས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་ཆེ་
 ཞིང་དྲང་བ་ཉིད་དང་། དགེ་བའི་ཚོས་ཡང་དག་པར་སྐྱབས་པས་འབས་
 ལོང་བྱ་མི་མངོན་པ་ཉིད་དང་། དགེ་བ་ཡང་དག་པར་སྐྱབས་པ་སྐྱེལ་བས་
 སྐྱེད་ཀྱི་སྐྱེ་བྱེད་དུ་སྐྱོགས་པ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་བ་དང་བཟོལ་སོགས་པ་བྱུས་
 བར་བྱས་དེ་བྱིན་པས་བྱིན་པ་རི་དུགས་ཨེ་པ་ན་ཡའི་རྣམས་དང་། རོར་བའོག་
 བ་ལ་སྐོང་བ་པོ་འོ་སྐྱེ་བོ་སྐྱེར་མ་སྐྱབས་པས་སྐྱེས་ཤིང་ཞིང་མཚོས་པ་ཉིད་...
 དང་། སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ཚངས་པར་སྐྱོད་པ་ཡང་དག་པར་ལེན་དུ་འཇུག་པ་
 དང་། ལས་དང་བའི་གསང་ཚོག་བསྐྱབས་པས་འདོམས་ཀྱི་སྐྱེ་བ་སྐྱབས་སྐྱེ་བྱུ་བ་
 པ་ཉིད་དང་། ལའི་བ་བྱུ་ཞེས་པ་བྱིན་པས་གསེར་མདོག་འདྲ་བ་ཉིད་དང་།
 ཁང་བཟང་ལ་སོགས་པ་དམ་པ་བྱིན་པས་བགས་པ་འཇམ་པ་ཉིད་དང་།
 འདྲ་འཛོལ་སོགས་པ་ཡོངས་སྐྱེས་པས་སྐྱེ་རེ་རེ་ནས་གཤམ་སྐྱོགས་...
 ས་འཇུག་པ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཐམས་ཅད་གནས་ཚུལ་བ་ལ་བཞིན་དུ་
 བཞོན་པས་འཇམ་མཚན་སྐྱེས་བརྟེན་པ་ཉིད་དང་། ལས་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཁ་
 དག་གི་ཚོག་གིས་ཁྱད་དུ་མ་བསད་པས་རོ་སྐྱོད་སེང་གའི་འདྲ་བ་ཉིད་དང་།
 ལྷན་པར་སྐྱེ་བ་དང་ལེགས་པར་སྐྱེ་བའི་རྗེས་སུ་མཐུན་པར་བྱས་པས་དཔྱད་...

མཆན ཅེ—(ཉི) ལེ་¹ (སྐྱེ) མདོག་གསེར་²

མགོ་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པ་ཉིད་དང་། ལྷན་ལ་སོགས་པ་བྱིན་པས་ཐལ་གོང་
 རྒྱས་པ་ཉིད་དང་། རྩེ་བོ་ནད་པའི་གཡོག་བྱས་པས་རོ་བྲོ་བའི་མཚོག་
 མཚུན་པ་ཉིད་དང་། ཉགས་ཚལ་དང་ཀུན་དགའ་རུ་བ་ལ་སོགས་པ་བྱིད་
 བ་ཡང་དག་པར་ལེན་ཏུ་བརྒྱག་པས་ཤིང་ཉ་གོ་རྒྱ་རྩེ་རྩེ་ཞེང་གསལ་པ་ཉིད་
 དང་། གཙུག་ལག་ཁང་ལ་སོགས་པ་རྩུག་པར་བྱིན་པས་དབུ་གཙུག་ཉིད་
 དང་རྩན་པ་ཉིད་དང་། འཇམ་པོ་ལ་སོགས་པ་གསལ་པས་ལྡན་པས་རིང་
 བ་ཉིད་དང་། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྐྱེས་ཅན་ལ་དམ་པའི་
 ཚོས་གོ་བར་བྱས་པས་ཚངས་པའི་དབྱངས་ཉིད་དང་། ཚོག་ཀྱལ་པ་
 སྤངས་པས་འགྲམ་པ་སེང་གའི་འདྲ་བ་ཉིད་དང་། རྩེ་བོ་ཐམས་ཅད་བཀུར་
 བ་ལ་སོགས་པས་ཚོསས་དཀར་བ་ཉིད་དང་། འཚོ་བ་རྣམ་པར་དག་པ་
 ཉིད་ཀྱིས་ཚོསས་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། བདེན་པའི་ཚོག་ཀུན་ཏུ་སྤྱད་པས་
 ཚོསས་ཐག་བཟང་བ་ཉིད་དང་། སུ་མའི་ཚོག་སྤངས་པས་ཚོསས་བཞི་བརྒ་
 མངའ་བ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བྱ་གཅིག་པ་དང་འདྲ་བར་
 བརྟམ་པས་སྐྱེན་མཐོན་མཐིང་ཉིད་དང་། ཁོང་བྲོ་བ་ལ་སོགས་པ་མེད་
 པར་བརྟམ་པས་རྗེས་པའི་ལྷ་བྱ་ཉིད་དོ། ། ༡༩-༡༧

རྒྱ་བྱུང་པས་མཚན་འགྲུབ་པོ་ཞེས་བར་སྐབས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ།
 འདི་ལ་མཚན་ནི་གང་གང་གི། |
 རྒྱལ་པར་བྱེད་པའི་རྒྱ་གང་ཡིན། |
 དེ་དང་དེ་ནི་རབ་རྗོགས་པས། |
 མཚན་ནི་འདི་དག་ཡང་དག་འགྲུབ། (༡༥) |

ཅེས་བྱ་བ་གསལ་སྟེ། མཚན་གང་གིས་རྒྱལ་པར་བྱེད་པའི་རྒྱ་
 གང་ཡིན་པ་དེ་རབ་ཏུ་རྗོགས་པས་མཚན་སུམ་ཅུ་ཅུ་གཉིས་པོ་འདི་དག་
 འགྲུང་དོ། ། ༡༥

མཚན་ ཅེ—(སྟེ) གསུང་པས་¹

གྱུ་རྡེ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། རེ་འི་འོག་ཏུ་བར་སྐྱབས་ཀྱི་ཆགས་སུ་
བཅད་པ་དག་གིས།

ལྷ་མ་སྐྱེལ་ལ་སོགས་པ་དང་། |
ཡང་དག་ལྷངས་པ་བཅོན་པ་དང་། |
བརྒྱ་བ་བརྟེན་དང་ལྷ་ལོ་མ་པ་འི། |
དངོས་པོ་སྐྱེན་དང་གསུང་བྱ་བ། (༡༩) |
ཐར་བར་བྱེད་དང་དག་པ་ནི། |
ཡང་དག་ལྷངས་པ་སྐྱེལ་ལ་སོགས། |
སྐྱུ་བ་བྱེད་ཀྱི་ཡི་མཚན་ཉི་དེ། |
མདོ་ལས་རྩི་སྐྱུ་འབྱུང་བ་བཞིན། (༢༠) |

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། ཚོག་ལེའུར་བྱས་པ་འདི་གཉིས་ནི།
གོང་ཉི་དུ་མཚན་བཤད་བར་བཀོལ་ཟིན་པས་ཡང་མི་གྲིའོ།། ༡༩.༢༠

དེ་ལྟར་མཚན་རྣམས་བརྗོད་ནས་བར་སྐྱབས་ཀྱི་ཚོགས་ལུ་བཅད་པ་བཅུ་
གཉིས་ཀྱིས་དཔེ་བྱད་བཟང་པོ་གསུངས་པ།

ལུ་བ་པའི་སེལ་སོ་ཟངས་མདོག་དང་། |
མདོག་སྐྱུ་མ་མཐོ་དང་སོར་སོ་རྣམས། |
ལྷམ་ལྱུས་བྱིན་གྱིས་སྤྲ་བ་དང་། |
ཚ་མི་མདོན་དང་མདུད་པ་མེད། (༢༡) |
ལོང་བུ་མི་མདོན་ཞབས་མཉམ་དང་། |
སོང་གོ་སྐྱང་ཆེན་བྱ་དང་མེ། |
ལྷུ་མཚོག་སྐྱབས་གཤེར་གཡས་ཕྱོར་དང་། |
མཚོས་གཤེགས་དྲང་དང་འཁྲིལ་བག་ཆགས། (༢༢) |
བྱི་དོར་བྱས་འདྲ་རིམ་བར་འཚམ། |
གཙང་དང་འཇམ་དང་དག་པའི་སྐྱ། |

མཚན་ནི་ཡོངས་སུ་རྒྱལ་བ་དང་།
 སྐྱེ་ཡི་ཁོ་ལག་ཡངས་གིང་བཟང་། (33) །
 བོམ་སྒྲིམས་བ་དང་སྐྱུན་གཉིས་ནི།
 དག་དང་གཞོན་པ་ཅན་ཉིད་དང་།
 སྐྱེ་བྱུང་མེད་དང་བྱུང་བ་དང་།
 འིན་ཏུ་གྲིམས་པའི་སྐྱེ་ཉིད་དང་། (34) །
 ཡན་ལག་འིན་ཏུ་ནམ་འབྲེས་དང་།
 གཟིགས་པ་སྐྱིབ་མེད་དག་བ་དང་།
 དཀྱིལ་སྐྱེས་སྐབས་སྐྱིན་མ་རྒྱོདས་དང་།
 སྤང་འོ་བ་དང་ལྷེ་བ་ནི། (35) །
 ཟབ་དང་གཡས་སྐྱེགས་འཁྲིལ་བ་དང་།
 ཀུན་ནས་ལྷ་ན་སྐྱུག་བ་དང་།
 ཀུན་སྐྱོད་གཙང་དང་སྐྱེ་ལ་ནི།
 ལྷོ་བ་གནག་བག་མེད་བ་དང་། (36) །
 སྐྱུག་ནི་གིང་བལ་རྒྱུ་འཆམ་དང་།
 སྐྱུག་རིས་མདངས་ཡོད་ཟབ་རིང་དང་།
 ལལ་ནི་ཉ་ཅང་མི་རིང་དང་།
 མཚུ་ནི་མིམ་པ་རྣམ་དམར་དང་། (37) །
 ལྷགས་མཉེན་བ་དང་སྐྱུག་བ་དང་།
 དམར་དང་འབྲུག་གི་སྐྱེ་ཉིད་དང་།
 གསུང་མཉེན་འཆམ་དང་མཚེ་བ་རྒྱུམ།
 རྫོ་དང་དཀར་དང་མཉམ་བ་དང་། (38) །
 བྱིན་བྱིས་སྐྱ་དང་གངས་མཐོ་དང་།
 མཚོ་ག་ཏུ་དག་བ་དག་དང་ནི།

སྐྱེན་ཡངས་པ་དང་རྒྱ་མ་རྒྱལ། |
པད་མའི་འདབ་མ་འདྲ་བ་དང་། (3e) |

སྐྱེན་¹ རྒྱལ་ས་རིང་དང་འཇམ་པ་དང་། |
རྒྱམ་དང་སྐྱེན་གྱི་མཉམ་པ་དང་། |
ཕྱག་རིང་རྒྱས་དང་སྐྱེན་མཉམ་དང་། |
ཉམས་པ་ནམ་པར་སྤངས་པ་དང་། (3o) |

དབྱེ་བར་ལེགས་པར་འབྲེས་པ་དང་། |
དབྲེས་མེ་བ་དང་དབྱེ་རྒྱས་དང་། |
དབྱེ་སྐྱེ་བྱང་བ་ལྟར་གནག་དང་། |
རྒྱལ་དང་འཇམ་དང་མ་འཇོའས་དང་། (32) |

མི་² གཤོར་དྲི་ཞིམ་སྐྲེས་བྱ་ཡི། |
ཡིད་ནོ་འཕྲོག་པར་བྱེད་པ་དང་། |
དབལ་གྱི་ཤེད་དང་བཀྲ་ཤིས་ནི། |
སངས་རྒྱས་དཔེ་བྱད་བཟང་པོར་བཞེད། (33) |

ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ཏེ། འདྲུ་བྱེད་ཐམས་ཅད་ལ་འདྲོད་ཆགས་དང་
བལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སེན་སོ་ཟངས་ཀྱི་མདོག་ལྟ་བུ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་
ཐམས་ཅད་ལ་མན་པའི་ལྷག་པའི་བསམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་སེན་སོ་མདོག་རྒྱམ་བ་
ཉིད་དང་། རིགས་ཀྱི་མཚོག་ལས་སྐྲེས་པས་སེན་སོ་མཐོ་བ་ཉིད་དང་།
ཚུལ་ཁ་ན་མ་ཐོ་བ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོར་སོ་རྣམས་རྒྱམ་པ་ཉིད་དང་། དགོ་
བའི་ཅ་བ་བསམགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོར་སོ་རྣམས་རྒྱས་པ་ཉིད་དང་། ཡང་
དག་པར་མཐུན་གྱིས་³ སོ་སོར་ཞུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོར་སོ་རྣམས་བྱིན་གྱིས་
སྤ་བ་ཉིད་དང་། ལྷན་ལ་སོགས་པའི་ལས་དང་འཚོ་བ་རབ་དུ་བསྐྱངས་
པ་ཉིད་ཀྱིས་ཅ་མི་མདོན་པ་ཉིད་དང་། ཉོན་སོངས་པའི་མདུན་པ་འགྲོལ་

མཚན་ ཅ—(ཉི) མོགས་¹ (མེ) བཤོར་² གྱིས་ཞུགས་³

བ་ཉིད་ཀྱིས་རྩ་མཉམས་པ་མེད་པ་ཉིད་དང་། འཕྱི་རྒྱུ་སྤྱོད་པ་འདྲི་བའི་ཚེས་ཀྱི་སྐོ་
 བྱོམ་ཅན་ཉིད་ཀྱིས་ཡོང་བུ་མི་མངོན་པ་ཉིད་དང་། བསྟོན་དཀའ་བའི་
 བཀའ་སྲུང་ཅན་ལས་སྐྱེ་བོ་སྐྱེལ་བར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཞབས་མི་མ་མ་ས་...
 བ་མེད་པ་དང་། མི་རྒྱུ་ཀྱིས་བཞུགས་པ་ལ་མཁམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སེང་གེའི་
 ལྷུ་བས་སྤྱོད་པ་ཉིད་དང་། ལྷུ་རྒྱུ་ཀྱིས་བཞུགས་པ་ལ་མཁམས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་སྐྱེད་བོ་མེའི་ལྷུ་བས་སྤྱོད་པ་ཉིད་དང་། བམ་མཁའ་ལ་བཞུགས་
 བར་མཁམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ངང་བའི་ལྷུ་བས་སྤྱོད་པ་ཉིད་དང་། སྐྱེས་
 ལུང་ལྷུ་མཚོག་རྒྱུ་མཁམས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ལྷུ་མཚོག་གི་ལྷུ་བས་སྤྱོད་པ་...
 ཉིད་དང་། སྐྱོད་སྤྱོད་ཀྱི་ལས་དང་མཐུན་པར་བཞུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 བཞུགས་སྤྱོད་པ་ལྷོག་ཅིང་བཞུགས་པ་ཉིད་དང་། མཛོས་བར་མཁམས་
 བ་ཉིད་ཀྱིས་མཛོས་བར་བཞུགས་པ་ཉིད་དང་། ཉམ་རྒྱུ་སེམས་བྱ་བྱ་གི་
 མངའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་མི་གཤོ་བར་བཞུགས་པ་ཉིད་དང་། ཡོན་ཏན་ཡང་
 དག་པ་བཞེད་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་འབྱེད་བཀ་ཆགས་པ་ཉིད་དང་།
 ལྷོག་བའི་ཚེས་དང་མ་འབགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་བྱི་དོར་བུས་བ་ལྷ་བུ་ཉིད་...
 དང་། བཀྱལ་བུ་དང་འཚོམ་བའི་ཚེས་ལྷོན་བར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་
 རིམ་བར་འཚོམ་པ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་ལ་སོགས་པ་ཀུན་རྒྱུ་སྐྱོད་པ་གཙང་བའི་
 ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་བར་དག་པ་ཉིད་དང་། ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་སྐྱེ་
 འཚོམ་པ་ཉིད་དང་། ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་བར་དག་བའི་ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་བར་དག་པ་
 ཉིད་དང་། ཚོས་འདུལ་བ་ཡོངས་སྤྱོད་ཀྱིས་བའི་ལྷོན་མཚན་ལྷོགས་པ་
 ཉིད་དང་། ཡངས་ཤིང་མཛོས་བའི་ཡོན་ཏན་ལྷོགས་བའི་ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་ལྷོན་
 ལག་ཡངས་ཤིང་བཟང་བ་ཉིད་དང་། མམས་ཅན་ལ་ལྷོགས་སྤྱོད་ཀྱིས་བའི་
 ལྷོན་གོམ་པ་སྤྱོད་པ་ཉིད་དང་། ལྷོན་བར་དག་བའི་ཚེས་ལྷོན་བའི་
 ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་བར་དག་པ་ཉིད་དང་། ཚོས་གོ་སྐྱེ་བར་ལྷོན་བའི་ལྷོན་སྐྱེ་
 འཕྱི་རྒྱུ་གཞོན་གཞོན་ཉིད་དང་། ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་སྐྱེ་ལྷོན་སྐྱེ་
 བ་མེད་པ་ཉིད་དང་། དགོ་བའི་རྩ་བ་ཡང་དག་པར་འབགས་བའི་ལྷོན་

སྐྱུ་ལྱུ་ལ་ཉིད་དང་། ཡང་སྐྱུ་ལ་ཟད་ལ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུ་ལིན་ཏུ་སྐྱུ་ལ་
 ཉིད་དང་། རྟོན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འགྲུང་བ་ལིན་ཏུ་ནམ་པར་སྐྱེ་བ་རྩོན་པར་
 མཚན་ལ་ཉིད་ཀྱིས་ཡན་ལག་དང་ཉིང་ལག་ལིན་ཏུ་ནམ་པར་འབྲེལ་བ་ཉིད་
 དང་། ཚོག་གི་དོན་ལིན་ཏུ་ནམ་པར་དག་ལ་རྩོན་པས་གཟིགས་པ་རབ་
 རིབ་མེད་ཅིང་ནམ་པར་དག་ལ་ཉིད་དང་། སྐྱོབ་མ་ཚུལ་ཁྲིམས་སྲུན་སྲུམ་
 ཚོགས་པར་གྲུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་དགུ་རྒྱུ་ལ་ཉིད་དང་། འཁོར་བའི་སྐྱོན་གྱིས་
 མ་སྐྱབས་ལ་ཉིད་ཀྱིས་དགུ་རྒྱུ་ལ་ཉིད་དང་། ད་ལྟལ་གྱི་འབྱིང་
 བག་བཅོམ་ལ་ཉིད་ཀྱིས་དགུ་མ་རྩོངས་ལ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཟད་ལ་ནམ་པར་
 འཛོག་ལ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུ་ལ་སྐྱུ་ལ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཟབ་མོ་དོགས་ལ་ཉིད་
 ཀྱིས་རྩེ་བ་ཟབ་ལ་ཉིད་དང་། སྐྱོབ་མ་མཐུན་པར་འཛོན་པར་འགྲུང་བ་ཉིད་
 ཀྱིས་རྩེ་བ་གཡས་སྐྱོགས་སྲུ་འཁྲིལ་བ་ཉིད་དང་། འཁོར་ཀུན་ནས་མཚོས་
 པར་གྲུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་ཀུན་ནས་མཚོས་ལ་ཉིད་དང་། སྐྱབས་གཙང་བ་
 ཉིད་ཀྱིས་ཀུན་ཏུ་སྐྱོད་ལ་གཙང་བ་ཉིད་དང་། དུས་མ་ཡིན་བའི་ཚོས་
 འདུལ་བ་དང་བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུ་ལ་སྐྱེ་བ་དང་གཉེན་བག་མེད་ལ་ཉིད་...
 དང་། ལུས་ལ་སོགས་ལ་ཚོ་མདོག་བདེ་བ་འཕྲོལ་བའི་ཚོས་རྩོན་པར་
 མཚན་ལ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུ་ལིང་བལ་ལྟར་ལིན་ཏུ་འཇམ་ལ་ཉིད་དང་། མདངས་
 ཡོད་པའི་དགེ་སྐྱོང་ཚེན་པོ་བརྩེས་ལ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུ་ལི་རི་མོ་མདངས་ཡོད་
 ལ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཟབ་མོ་ལ་གནས་ལ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུ་ལི་རི་མོ་ཟབ་
 ལ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་རྩེས་སྲུ་ཡང་དག་པར་ཡོངས་སྲུ་དག་པའི་ཚོས་རྩོན་
 པར་མཚན་ལ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུ་ལི་རི་མོ་རིང་བ་ཉིད་དང་། བསྐྱབ་ལ་
 རབ་ཏུ་མང་པོ་ཀུན་རྩོན་པར་མཚན་ལ་ཉིད་ཀྱིས་ཞལ་ཉ་ཅང་མི་རིང་བ་ཉིད་
 དང་། འཛོག་རྟོན་ཐམས་ཅད་གཟུགས་བརྟན་དང་འདྲ་བར་དོགས་ལ་ཉིད་
 ཀྱིས་མཚུ་བེམ་ལ་ལྟར་དམར་ལ་ཉིད་དང་། ཚོག་འཇམ་བོས་འདུལ་བ་ཉིད་

མཚན་ ཅེ་—(སྐྱེ) བསྐྱབ་¹

ཀྱིས་ལྷགས་མཉེན་པ་ཉིད་དང་། ཡོན་ཏན་འཕྲད་པ་མང་བ་ཉིད་ཀྱིས་
 ལྷགས་སྐབ་པ་ཉིད་དང་། ཚོས་འདུལ་བ་ཀྱིས་པའི་སྐྱེ་བོ་ཆགས་པ་ཅན་གྱིས་
 གཤིང་དཔག་དཀའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ལྷགས་དམར་བ་ཉིད་དང་། བསྐྱེདས་པ་
 བསམས་ཅན་མི་མངའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་འདུག་གི་སྐྱེ་དང་ལྷན་པ་ཉིད་དང་། ལྷན་
 པ་ལ་སོགས་པར་གསུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་གསུང་ལྷན་ཅིང་མཉེན་ལ་འཇམ་པ་
 ཉིད་དང་། སྲིད་པར་ཀུན་ཏུ་སྐྱོད་བ་བསྐྱབས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཆེ་བ་རྒྱུས་པ་
 ཉིད་དང་། སྐྱེ་བོ་གདུལ་དཀའ་བ་འདུལ་བར་མཇུག་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཚེ་བ་རྩོ་
 བ་ཉིད་དང་། ཚོས་འདུལ་བ་ཤེན་ཏུ་དཀའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་མཚེ་བ་དཀའ་
 བ་ཉིད་དང་། མཉམ་པའི་ས་ལ་གོནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཚེ་བ་མཉམ་པ་
 ཉིད་དང་། མཐུན་ཀྱིས་མངོན་པར་དོགས་པ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྐྱོན་
 པར་མཇུག་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཚེ་བ་ཀྱིན་གྱིས་སྐབ་པ་ཉིད་དང་། ཤེས་རབ་
 མཚོག་ལ་གནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཤངས་མཐོ་བ་ཉིད་དང་། སྐྱེ་བོ་གཙང་མ་
 ལྷན་སྐྱམ་ཚེ་གས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཤངས་གཙང་བ་ཉིད་དང་། ཚོས་ཤེན་ཏུ་
 གྱུ་ཚེ་བའི་སྲིད་སྐྱུན་ཡངས་པ་ཉིད་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་ཚེ་གས་དངས་
 པ་ཉིད་ཀྱིས་རྗེ་མ་སྐྱབ་པ་ཉིད་དང་། འགྲོ་བ་གཞོན་ལུ་མ་བསམས་ཅན་
 མངོན་པར་མགུ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུན་དཀའ་ནག་འབྱེས་ཤིང་བར་མའི་འདབ་མ་
 རངས་པ་རྩོ་བུ་ཉིད་དང་། དུག་ཏུ་སྐྱི་རྗེས་སུ་གཞེགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 སྐྱིན་ཚུགས་འིང་བ་ཉིད་དང་། ཚོས་འདུལ་བ་འཇམ་པོ་ལ་མཁས་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་སྐྱིན་མ་འཇམ་པ་ཉིད་དང་། ལྷགས་ཀྱི་སྐྱེད་དགེ་བས་བརྒྱན་པ་ཉིད་
 ཀྱིས་སྐྱིན་མ་རྒྱུས་པ་ཉིད་དང་། ཀུན་ཏུ་སྐྱོན་གཞིགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་
 སྐྱིན་མའི་སྐྱེ་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། མཚོག་ཏུ་གཞོད་པ་བརྒྱུད་པར་མཇུག་
 པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱབ་འིང་ཞིང་གྱུས་པ་ཉིད་དང་། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་
 པའི་གཤུལ་ལས་རྣམ་པར་གྱུ་ལ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱུན་མཉམ་པ་ཉིད་དང་།

སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྒྱུ་ལ་ཉམས་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོན་གྱི་.....
 དབང་པོ་ལ་ཉམས་པ་ཉིད་དང་། ལྷ་བས་བྱས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་
 བཞུགས་ཏུ་མི་འགྱུར་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་ལོགས་པར་འབྲེམ་པ་ཉིད་དང་།
 སྐྱེ་བ་ཐམས་ཅད་འཛོམས་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་དབྱེས་ཆེ་བ་ཉིད་
 དང་། སྟོན་ལས་གྱི་མཚོག་ཡོངས་སུ་རྩོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་ལོགས་ཏུ་བྱས་
 པ་ཉིད་དང་། དུམ་གྱི་དབང་བ་བརྒྱུག་པར་མཛད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་སྐྱེ་བུང་
 པ་ལྟར་བཞག་པ་ཉིད་དང་། མཐོང་བ་དང་སྐྱོམ་བས་སྤང་བར་བྱ་བའི་
 བག་ལ་ཉལ་སྤངས་པའི་ཕྱིར་དབྱེ་བ་སྐྱེ་བུ་གྲག་པ་ཉིད་དང་། བརྟན་པ་སྐོ་འཇམ་
 པོས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་སྐྱེ་བུ་འཇམ་པ་ཉིད་དང་། སྐྱབས་
 འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པས་མ་འགྲུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་སྐྱེ་བུ་འཛོམས་པ་
 ཉིད་དང་། དུག་ཏུ་ཚོག་མི་རྩལ་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་སྐྱེ་བུ་མི་གཤོར་བ་ཉིད་དང་།
 བྱང་རྒྱལ་གྱི་ཡན་ལག་གི་མེ་དོག་བཀའ་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབྱེ་བ་སྐྱེ་བུ་ཞིམ་པ་ཉིད་
 དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཏུ་མཛོམས་པར་གྱུར་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱབས་དང་ཞབས་
 དབལ་གྱི་ཤེད་དང་བཀའ་ཤིས་དང་གཡུང་དུང་འཁྲིལ་བས་བརྒྱན་པ་ཉིད་ཡིན་
 ལོ།། ༢༡-༣༣

དེ་ལྟར་སྐྱེ་བའུ་སྐྱེ་བ་བརྟན་ནས་བཞི་བ་སྐྱེ་བ་པའི་སྐྱེ་བའི་སྐྱེ་བའི་པོ་
 ཐམས་ཅད་དང་ལྷན་མཛད་པ།

- གང་གིས་སྲིད་པ་རི་སྲིད་པར། |
- འགྲོ་ལ་ཕན་པ་སྐྱེ་བུ་ཆགས་དག། |
- མཉམ་ཏུ་མཛད་པའི་སྐྱེ་བུ་དེ་གི། |
- སྐྱབ་པའི་སྐྱེ་བུ་སྐྱེ་བུ་གྲི་མི་ཅན། (༣༣) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བཀའ་སྐྱབ་པ་ལ་སོགས་པའི་གཞུགས་
 གང་གིས་འཁོར་བ་རི་སྲིད་པར་འཛིག་ཏེ་ཉི་ཤུ་ཤིག་ཀྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་ཏུ་སེམས་.....
 ཅན་རྣམས་ཀྱི་འདོད་པའི་དོན་མཉམ་པ་ཉིད་ཏུ་མཛད་པའི་སྐྱེ་བུ་དེ་གི་རྒྱུ་.....

མཚན་ ཅེ—(སྐྱེ་བུ) བཤོར་¹

མགས་པ་ཉིད་ཀྱི་ས་སངས་རྒྱས་པའོམ་ལྷན་འདས་ཀྱི་སྐུ་པ་པའི་སྐུ་རྒྱན་མི་
ཚད་པ་ཡིན་ཅོ།། ༣༩

དེ་ལྟར་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐུ་ཉི་བདག་ཉིད་པའོམ་ས་པའི་སྐོབ་ས་ལས་
བྱང་བ་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པའི་ཡུལ་ཉིད་ཏུ་ཡེ་ཤེས་ལ་སོགས་པ་ལ་...
རྗེས་ནས་རབ་ཏུ་བདགས་པའི་སྐུ་གསུང་བརྟན་ནས་ཀུན་རྗེའི་ཏུ་ཡེ་ཤེས་ཁོ་
ན་ཡོངས་སྐོར་རྒྱོགས་པའི་སྐུ་ལ་སོགས་པར་སྐང་བ་སྐྱེད་པའི་སྐོབ་ནས་དོན་...
བྱ་བ་མཚན་པས་ན། སྐུ་པ་བྱའི་སྐྱེ་བོའི་སྐང་བ་པ་བརྟན་པའི་ལས་དེའི་
བདག་བོ་ལ་བརྟན་ནས་བྱང་བ་ནམས་ནི་ཚོས་ཀྱི་སྐུའི་ཡིན་ཅོ་ཞེས།

- དེ་བཞིན་འཁོར་བ་ཇི་སྲིད་འདྲིའི། |
- ལས་ནི་རྒྱན་མི་ཚད་པར་འདོད། |
- འགྲོ་ནམས་ཞི་བའི་ལས་དང་གི། |
- བརྟུ་ནས་བཞི་ལ་དགོད་པ་དང་། (༣༥) |
- ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་བཅས་པ་ཡི། |
- ནམ་པར་བྱང་བ་རྟོགས་པ་དང་། |
- སེམས་ཅན་ནམས་དོན་ཇི་བཞིན་གྱི། |
- དོན་དང་མ་རེལ་སྐྱིན་རྒྱལ་དང་། (༣༦) |
- སངས་རྒྱས་ལས་དང་རང་བཞིན་གྱིས། |
- སྐོང་བ་ཉིད་དང་གཉིས་ཟད་དང་། |
- བདེ་དང་དམིགས་པ་མེད་པ་དང་། |
- ལུས་ཅན་ནམས་ནི་ཡོངས་སྐྱིན་དང་། (༣༧) |
- བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ལས་དང་གི། |
- མངོན་པར་ཞེན་པ་བརྒྱུ་བ་དང་། |
- བྱང་ཆུབ་ཐོབ་དང་སངས་རྒྱས་ཞིང་། |
- ནམ་པར་དག་དང་ངེས་པ་དང་། (༣༨) |

སེམས་ཅན་རྟོན་གྱི་ཚད་མེད་དང་། |

སངས་རྒྱས་བརྟེན་སོགས་ཡོན་ཏན་དང་། |

བྱད་ཚུབ་ཡན་ལག་ལས་ནམས་ནི། |

ཚུད་མི་ཟ་དང་བདེན་མགོང་དང་། (༣༤) |

སྤྱན་ཅི་ཡོག་གི་སྤངས་བ་དང་། |

དྲོ་གཞི་མེད་བའི་ཚུལ་དང་ནི། |

ནམ་བར་བྱང་དང་ཆགས་དང་ནི། |

འདུས་བྱས་འདུས་མ་བྱས་བ་ལ། (༣༥) |

ཐ་དད་ཡོངས་སུ་མི་ཤེས་དང་། |

སྤྱང་ན་འདས་ལ་དགོད་བ་སྟེ། |

ཚོས་ཀྱི་སྐྱུ་ཡི་སྤྱིན་ལས་ནི། |

ནམ་བུ་ཉི་ཤུ་བདུན་དུ་བཞེད། (༣༦) |

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དང་པོར་འགྲོ་བ་བཟང་པོ་དང་བཟང་པོ་
 མ་ཡིན་བ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་བ་མེད་པར་གནས་པའི་མཚན་ཉིད་འགྲོ་བ་.....
 རབ་དུ་ཞི་བའི་སྤྱིན་ལས་མཚན་ནས་སྤྱིན་བ་ལ་སོགས་བ་བརྟུ་བའི་དངོས་པོ་
 བཞི་ལོ་བཞེད་དེ། ཐོས་བ་ལས་བྱང་བ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པས་མི་མཐུན་
 པའི་སྤོགས་དང་གཉེན་པོ་དོར་བ་དང་གླང་བར་བྱ་བའི་སྐོ་ནས་དོགས་བར་...
 མཚན་ནས། སྐྱུ་མ་མཐུན་བཞིན་དུ་རྗེས་སུ་ཆགས་བ་ལ་སོགས་པས་ནམ་
 བར་དབེན་བ་ཉིད་ཀྱིས་སེམས་ཅན་གྱི་རྟོན་དེ་གཞན་གྱི་རྟོན་བྱས་པ་ལ་.....
 སོགས་པའི་མཚན་ཉིད་རྗེ་ལུ་བའི་བདག་ཉིད་ལ་བཞེད་དེ། དེའི་རྗེས་ལ་
 རང་གི་རོན་འཁོར་གསུམ་ནམ་བར་དག་པས་རབ་དུ་སྤེ་བའི་ཕ་རོལ་དུ་སྤྱིན་
 བ་དུག་ལ་གོམས་བ་ལའོ། །དེའི་འོག་ད་རང་དང་གཞན་གྱི་རོན་གྱི་མཚན་
 ཉིད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལས་སྟེ། དགོ་བ་བཟུང་འཕམ་གྱི་ལས་ལའོ། །དེ་ནས་
 ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་སྤོང་བ་ཉིད་གོམས་བ་ལའོ། །དེའི་རྗེས་

ལ་སྐྱེན་པའི་ས་རོལ་དུ་སྐྱེན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ས་དང་པོ་ཚོས་ཀྱི་དཀྱིལ་ས་ཀྱན་
 དུ་འགྲོ་བ་རྟོགས་པའི་མཚན་ཉིད་གཉིས་ས་མེད་པའི་ཚོས་ལའོ། ། །དེ་ནས་
 ཚོགས་ཡོངས་ས་རྫོགས་པའི་སྐྱུང་བས་ས་གཉིས་པ་ལ་སོགས་པར་ཚུལ་
 བྱམས་ལ་སོགས་པའི་ས་རོལ་དུ་སྐྱེན་པའི་ཚོས་ཐམས་ཅད་བརྟེན་བརྟགས་……
 པའི་ཤེས་པ་ལ་འགོད་དོ། ། །དེ་བཞེན་དུ་རིམ་གྱིས་ཤེས་རབ་གྱི་ས་རོལ་
 དུ་སྐྱེན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ས་དུག་པ་ལ་ཤེས་པ་དང་། ཤེས་བྱའི་དངོས་པོར་
 མངོན་པར་ས་ཞེན་པའི་མཚན་ཉིད་ཚོས་ཐམས་ཅད་དམིགས་ས་མེད་པ་ལའོ།
 །དེའི་འོག་དུ་ས་བདུན་པ་ལ་ཐབས་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱེན་པའི་སྐྱབས་ཀྱིས་སེམས་
 ཅན་ཡོངས་ས་སྐྱེན་པར་བྱེད་པ་ལའོ། ། །དེ་ནས་སྐྱབས་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱེན་པའི་
 སྐྱབས་ཀྱིས་ས་བརྒྱད་པ་ལ་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་དང་ཐུན་མོང་མུ་ཡིན་པའི་
 བྱང་ཚུབ་སེམས་དབའི་ལམ་ལའོ། ། །དེ་ནས་དེ་ཉིད་ལ་ཚོས་ཐམས་ཅད་ལ་
 མངོན་པར་ཞེན་པ་སྦྲངས་པ་ལའོ། ། །དེའི་རྗེས་ལ་ས་དབྱུ་བ་ལ་སྐྱོན་ལམ་
 ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱེན་པའི་སྐྱབས་བྱང་ཚུབ་ཐོབ་པ་ལའོ། ། །དེའི་འོག་དུ་ཡེ་ཤེས་
 ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱེན་པའི་སྐྱབས་ཀྱིས་ས་བརྒྱབ་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་སྐྱོ་……
 ཚོགས་ནས་པར་དག་པ་ལ་བཀོད་ནས། ཡང་དེ་ཉིད་ལ་སྐྱེ་བ་གཅིག་གིས་
 ཐོགས་པའི་རང་གོ་ངོ་བོ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཚུབ་དུ་སོ་སོར་དེས་
 པ་དང་། སྐྱོགས་བརྒྱའི་འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཀྱི་སེམས་ཅན་གྱི་རྟོན་དང་
 འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཐམས་ཅད་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་དུང་དུ་ཉེ་བར་འགྲོ་བ་ལ་
 སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་ལ་བཀོད་དེ། དེ་ལྟ་བུའི་རིམ་བས་ཡང་དེ་ཉིད་ལ་
 རྒྱད་པར་གྱི་ལམ་གྱི་རང་གོ་ངོ་བོ་བྱང་ཚུབ་མཐའ་དག་འདྲེན་པར་བྱེད་པའི་
 ཚོས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་བྱང་ཚུབ་ཀྱི་ལན་ལག་དང་། ལས་དང་འབྲས་བུར་
 འབྲེལ་བ་རྒྱད་མི་ཟ་བ་དང་། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་ཡང་དག་པ་རྗེ་ལྟ་བ་
 བཞིན་རྟོགས་པ་དང་། སྐྱེན་ཅི་ཡོག་ཐམས་ཅད་སྦྲངས་པ་དང་། སྐྱེན་ཅི་

མཚན་ ཅོ།—(སྐྱོ) པར་ཞེན་པའི་¹

ཡོག་གཞི་མེད་¹ བར་སྐྱབས་པའི་ཡོ་ཤེས་དང་། རང་བཞིན་གྱིས་ཡོངས་
 ལྷ་དག་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དབང་ནམ་པར་བྱང་བ་དང་།
 དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བལ་བའི་ནམ་པར་བྱང་བའི་རྒྱུའི་ཚོགས་དང་། ལྷོང་
 བ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་འདུས་བྱས་དང་འདུས་མ་བྱས་ཐ་མི་དད་པར་.....
 ཡོངས་ས་ཤེས་པ་ལ་བཞོད་ནས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ས་ལ་ཟུང་ན་
 ལས་འདྲེན་བ་ལ་²བཞོད་པར་མཚན་དེ། དེ་ལྟར་ན་ཚོས་ཀྱི་སྐྱབས་བཞིན་དུ་
 འདིའི་སྲིན་ལས་ནམ་པ་ཉི་ཤུ་ཅུ་བརྟན་ཡང་འཁོར་བ་རྒྱུ་སྲིད་པར་བཞེད་³པས་
 མཚན་བ་ཡིན་ནོ། །སེམས་བསྐྱེད་བ་དང་པོ་དང་ཐ་མའི་ལས་བརྟན་པའི་
 ལོ་རིམ་བརྟན་པའི་རིམ་བས་ལྷག་མ་པར་གྱི་ཚིག་གི་དོན་ནམས་ཀྱི་ལོ་རིམ་
 ཡང་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱ་ཞེ། ཚོག་མངས་ས་དྲོགས་པས་བདག་གིས་ནི་མ་
 མིས་སོ། ། ༡༧-༧༠

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྲིན་པའི་མན་དག་གི་བརྟན་བཅོས་མངོན་
 བར་དོགས་པའི་རྒྱན་⁴ཅེས་བྱ་བ་ལས། ལྷགས་བསྐྱར་པའི་འབྲེལ་པའོ། །།

། ལྷགས་པ་ལ་དགའ་བའི་སེམས་ཅན་ལ་ཕན་གདགས་པར་དེ་ལྟར་དོན་
 བསྐྱེད་ཀྱི་སྒོ་ནས་ནམ་པར་བཤད་ནས། ཡང་གཞན་དུ་ནམ་པར་བཤད་པ།

- མཚན་ཉིད་དེ་ཡི་སྐྱོར་བ་དང་། |
- དེ་རབ་དེ་ཡི་གོ་རིམ་དང་། |
- དེ་མཐའ་དེ་ཡི་ནམ་སྲིན་ནི། |
- དོན་བསྐྱེས་གཞན་དེ་ནམ་པ་དུག (༡) |

མཚན་ཅེ་—(སྲི) བ་¹ འཁོར་² (སྐྱ) (ཉི) བ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་མཚན་³ ཞེས་⁴

ཅེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། དང་པོར་ལྷན་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་
 ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་ནི་མངོན་པར་མཚོན་པའི་
 གནས་ཉིད་ཡིན་པས་མཚན་ཉིད་དོ། ། །རྟེན་སྲུང་དབང་ཏུ་བྱ་བའི་སྤྱིར་
 འདིས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་སྐྱོན་པ་ལ་སྤྱོད་པས་ན་ལྷན་པ་ཐམས་
 ཅད་མངོན་པར་རྫོགས་པར་རྟོགས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་……
 ལྱི་སྤྱོད་པའོ། ། །རྟེན་སྲུང་ཤིན་ཏུ་གོམས་པས་སྤུམ་ཏུ་ཡུང་བར་འགྲོ་བའི་སྤྱིར་
 ཅེ་མའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་རབ་བྱི་
 གནས་སྐབས་ཡིན་ནོ། ། །རྟེན་སྲུང་རྟོགས་པའི་དངོས་པོ་དེས་པར་བྱ་བའི་
 ལྱིར་སོ་སོ་བ་དང་། བཟའ་དག་ཏུ་ལྷན་པར་བསྐྱེམས་པའི་དོན་གཞུང་སྲོང་
 བར་བྱེད་པས་མཐར་གྱིས་པའི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་……
 ཉིད་གསུམ་གྱི་གོ་རིམ་གྱི་གནས་སྐབས་ཡིན་ནོ། ། །རྟེན་སྲུང་ཁྱད་པར་ཏུ་
 འགྲོར་མེད་པས་ཡང་དག་པར་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མངོན་པར་རྫོགས་……
 པར་བྱང་ཚུབ་པ་ནི། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་མཐར་ཐུག་པའི་
 གནས་སྐབས་ཡིན་ནོ། ། །རྟེན་སྲུང་དེའི་འབྲས་བུ་ཡིན་པས་ཚེས་ཀྱི་སྐྱེ་མཚན་
 པ་དང་བཅས་པ་ནི་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ལྷན་པར་སྐྱིན་པ་……
 ཡིན་ནོ། ། །རྟེན་སྲུང་ན་ཡུམ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་བརྒྱས་པ་གཞན་ལྷན་པ་ཏུ་ག་
 རྩེ། རྩེ་མ་ཁོན་བཞིན་ཏུ་བཤད་པར་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། ། །

པར་མ་ལ་དགའ་བའི་སེམས་ཅན་ལ་སོགས་གདགས་པར་དེ་ལྟར་
 དོན་བརྒྱས་པ་ཏུ་ག་གི་སྐོན་སྐྱོན་ལྷན་པར་བཤད་ནས། ཡང་མདོར་བརྒྱས་པ་
 ལ་དགའ་བའི་སེམས་ཅན་ལ་སོགས་གདགས་པར་གཞན་ཏུ་ལྷན་པར་བཤད་པ།

- ཡུམ་ནི་ལྷན་པ་གསུམ་པོ་སྤྱི། །
- སྤྱོད་པ་བཞི་ཡི་བདག་ཉིད་དང་། །
- ཅེས་སྐྱེ་སྐྱིན་ལས་འབྲས་བུ་ནི། །
- དོན་བརྒྱས་གཞན་དེ་ལྷན་པ་གསུམ། (3) །

ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་དེ། དང་པོར་ཉམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་
 ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཐམས་ཅད་མཐུན་པ་ཉིད་གསུམ་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་འཇུག་...
 པའི་ཡུལ་གྱི་རྒྱ་ཡིན་ནོ། །དེ་རི་ལྟར་རབ་དུ་སྐྱོད་ཞེས། དེའི་འོག་དུ་
 ཉམ་པ་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་རྫོགས་པར་དེ་གས་པ་ལ་སོགས་པ་མངོན་པར་...
 དེ་གས་པ་བཞི་ནི་སྐྱོད་པ་ཡིན་ནོ། །སྐྱོད་པ་དེ་ལྟ་བུ་དང་ལྟན་པའི་རྒྱ་དེའི་
 འབྲས་བུ་ཅི་ཞེས་ཡིན་ཞེས། དེའི་འོག་དུ་ཚོས་ཀྱི་རྒྱ་སྐྱོན་ལས་དང་བཅས་
 པ་ནི་འབྲས་བུ་ཡིན་པས། རྒྱལ་བའི་ཡུལ་ཉམ་པ་གསུམ་གྱིས་དོན་བསྐྱེས་
 པ་གཞན་ཉམ་པ་གསུམ་སྟེ། དེ་ཁོ་ན་བཞེན་དུ་བཤད་པར་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།། ༩

- ལ་ལ་ལས་དོན་གཞན་ལས་ཚོགས། |
- གཞན་ལས་ཉམ་གྲངས་མིང་གིས་དེ། |
- མཁས་པ་ཉམས་ཀྱིས་ཡུམ་ཀུན་ལའང་། |
- དོན་བསྐྱེས་དེ་ཅམ་ཤེས་པར་བྱ། (༡) |
- དེ་ལྟར་མིན་ན་ཐམས་ཅད་ཀྱི། |
- རིམ་པ་ལེགས་པར་བསྐྱེས་མ་ཡིན། |
- དེ་ལ་བསྐྱེས་སོགས་རབ་དེ་བྱེ་བས། |
- ཁྱད་པར་ཡོད་པ་ཁོ་ནར་རྟེ། (༢) |
- འསགས་པ་ཉམ་པར་གྲོལ་སྟེ་ཡི། |
- མཐུ་ཡིས་དོན་མཐོང་སྟོན་ནས་ནི། |
- གོ་བར་སྐྱེ་སྐྱིད་ཚོགས་དང་ནི། |
- དག་སོགས་སྐྱོད་པ་མ་བྱས་པར། (༣) |
- མཁན་པོ་ཡང་དག་ཉམ་སྐྱང་མཛད། |
- ལྷ་མ་བཟང་ལ་སྐྱབ་འཚལ་ནས། |
- ཚོགས་ལེན་བྱས་པའི་འགྲེལ་གསལ་བ། |
- འདི་ནི་སང་གི་བཟང་པོས་བྱས། (༤) |

དེ་བསྐྱེབས་པ་ལས་བྱང་བ་ཡི། |
 དག་པ་བདག་གིས་གང་ཐོབ་པ། |
 དེ་ཡིས་སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་ནི། |
 བདེ་གཤེགས་ཤེས་རབ་ཐོབ་པར་གོ། (༥) |
 ཤེས་རབ་མི་གསལ་བསྟན་བཅོས་ཀྱི། |
 ལྷ་རོལ་གྱུར་བདག་གང་ན་ཞིག། |
 འཕགས་སྐྱོད་སྐྱོད་ལྷལ་བདག་ཉིད་ཆེ། |
 བསྟན་བཅོས་དོན་ནི་གང་ན་ཡིན། (༩) |
 འོན་ཀྱང་སྐྱོད་ལྷལ་ས་ཡིན་ལ། |
 རང་དང་གཞན་གྱི་དོན་གྱི་ངོར། |
 བདག་གིས་འབད་བགྱིས་ནངས་བ་ལ། |
 སྐྱེ་བོ་མཁས་ནམས་བརྗོད་པར་མཛོད། (༡) |
 གྲེ་མ་གཞུང་ལྷགས་སྐྱ་ཚོགས་ཀྱིས། |
 དུབ་པ་བདག་གི་ངལ་བསོའི་གནས། |
 ཤེས་རབ་པ་རོལ་སྤྱིན་པའི་ལྷགས། |
 རིང་སོ་ཞིག་ནས་མཐོང་བ་ཡིན། (༤) |

ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྤྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་
 པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ཅེས་བྱ་བའི་འགྲེལ་བ་སློབ་དཔོན་སང་གོ་བཟང་པོས་……
 མཛོད་བ་རྗོགས་སོ། །།།། གྲེ་མ་གྱི་མཁས་པོ་ཤིང་ཀར་བསྐྱེད་དང་ལྷ་ཆེན་གྱི་ལོ་
 ཅོམ་བ་བཞུ་དཔལ་བཅེགས་ཀྱིས་བསྐྱུར་ཅིང་ལྷས་དེ་གཏན་ལ་ཕབ་པའོ། །
 སྐྱོད་ཀྱི་བཞིའད་དཔལ་གོ་མི་འཆི་མེད་ལ་སོགས་པ་དང་། ལོ་ཅོམ་བ་
 དགོ་སྐྱོང་སྐྱོ་སྤོན་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ལེགས་པར་གཏན་ལ་ཕབ་པའོ། །།

མཚན་ ེ—(ཉི་) (སྐ་) དག།¹

चरिशिष्टम्-१

अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां

संक्षेपतो विवरणम्

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वैर्मह्यः

अभिसमयालङ्कारान्तःपातिनां पदार्थानां संक्षेपतो विवरणम्

सर्वाकारज्ञताद्यष्टौ पदार्थाः; चित्तोत्पादादयः समतिश्च पदार्था अभिसमया-
लङ्कारस्याभिधेयाः सन्ति । तेषामिह स्वरूपं संक्षेपेण प्रस्तूयते ।

अष्टौ पदार्थाः

सर्वाकारज्ञता, मार्गज्ञता, सर्वज्ञता (वस्तुज्ञता), सर्वाकाराभिसम्बोधः,
मूर्धाभिसमयः, आनुपूर्विकाभिसमयः, एकक्षणाभिसम्बोधः, धर्मकायश्चेत्यष्टौ
पदार्था अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां प्रदर्शिताः । यथा—

प्रज्ञापारमिताष्टाभिः पदार्थैः समुदीरिता ।

सर्वाकारज्ञता मार्गज्ञता सर्वज्ञता ततः ॥

सर्वाकाराभिसम्बोधो मूर्धप्राप्तोऽनुपूर्विकः ।

एकक्षणाभिसम्बोधो धर्मकायश्च तेऽष्टधा ॥

(द्र०— अभिसमया० १ : ४-५ का०)

१. सर्वाकारज्ञता

(क) लक्षणम्

एकस्मिन्नेव क्षणे यावत्पदार्थाकाराणां यथावत् साक्षात्कारि पर्यन्तज्ञानं
सर्वाकारज्ञताया लक्षणम् ।

(ख) भेदः

यावज्ज्ञानं यथावज्ज्ञानमिति सर्वाकारज्ञताया द्वौ भेदौ । या प्रज्ञा अशेषा-

कारान् जानाति सा यावज्ज्ञानम्, या च यथा पदार्थानां स्वरूपं तथा जानातीति यथावज्ज्ञानम् ।

अथवा - चित्तोत्पादादिहेतूनां अनास्रवफलानां च अशेषाकारसाक्षात्कारि सर्वाकारज्ञानमित्येको भेदः । बुद्धभूमौ जायमानानि द्वाविंशतिः अनास्रवज्ञानानीति द्वितीयो भेदः ।

(ग) अवधिः

बुद्धभूमावेव केवलं सर्वाकारज्ञता भवति ।

२. मार्गज्ञता

(क) लक्षणम्

मार्गत्रयनिःश्वभावत्वसाक्षात्कारिण्या प्रज्ञयोपात्तत्वे सति आर्यमाहायानिक-
काभिसमयत्वं मार्गज्ञताया लक्षणम् ।

(ख) भेदः

चत्वारोऽस्या भेदा भवन्ति, यथा श्रावकमार्गज्ञता, प्रत्येकबुद्धमार्गज्ञता,
महायानमार्गज्ञता, माहायानिकार्यसन्ततिस्थसर्वप्रज्ञोपायज्ञता चेति ।

(ग) अवधिः

महायानदर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिं यावत् मार्गज्ञतायाः सीमा भवति ।

३. सर्वज्ञता (वस्तुज्ञता)

(क) लक्षणम्

समस्तधर्मगतपुद्गलनैरात्म्यसाक्षात्कारिण्या प्रज्ञयोपात्तत्वेन हैनयानिक-
जातीयाभिसमयस्वरूपं आर्यसन्ततिस्थं ज्ञानं मार्गज्ञताया लक्षणम् । हैनयानिकार्य-
सन्ततिस्थं यज्ज्ञानं तच्छून्यतायाः पुद्गलनैरात्म्यापरपर्यायाः साक्षात्कारि,
तेनोपात्तत्वात् सर्वज्ञताया लक्षणे हैनयानिकजातीयेति विशेषणम् ।

(ख) भेदः

फलभूताया जिनजनन्या दूरत्वम् अविदूरत्वं चेति सर्वज्ञताया द्वौ भेदौ ।

(ग) अवधिः

श्रावकीयदर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तं सर्वज्ञतायाः सीमा भवति ।

४. सर्वाकाराभिसम्बोधः

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनामय्या प्रज्ञयोपात्तः सत्त्वयोगः सर्वाकाराभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

स्वरूपेण विशतिः प्रयोगाः । आकारेण त्रिसर्वज्ञतासम्बद्धानां त्रिसप्तत्युत्तरशतसंख्याकानामाकाराणामभिनिर्हरकाः सत्त्वयोगाः त्रिसप्तत्युत्तरशतस्य सर्वाकाराभिसम्बोधस्य भेदा भवन्ति ।

सत्त्वयोगः, मार्गपारमिता, बोधिसत्त्वमार्गः, महायानपतिपत्तिः, सन्नाह-प्रतिपत्तिरित्येते पर्यायवाचिनः ।

(ग) अवधिः

महायानसम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थितबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तं सर्वाकाराभिसम्बोधस्य सीमा भवति ।

५. मूर्धाभिसमयः

(क) लक्षणम्

शून्यतालम्बनया भावनामय्या प्रज्ञयोपात्तानां तद्दृष्ट्या व्यवस्थापितानां च त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनायां प्रकर्षपर्यन्तः सत्त्वयोगः मूर्धप्रयोग इति मूर्धाभिसमयस्य लक्षणम् । बोधिसत्त्वस्य श्रुतमय्या प्रज्ञयोपात्तानां प्रयोगागामप्यत्रैव संगृहीतत्वाल्लक्षणे तद्दृष्ट्या व्यवस्थापितेति विशेषणम् ।

(ख) भेदः

संक्षेपतः प्रयोगमार्गीयो मूर्धप्रयोगः, दर्शनमार्गीयो मूर्धप्रयोगः, भावनामार्गीयो मूर्धप्रयोगः, आनन्तर्यमूर्धप्रयोगश्चेति चत्वारो भेदा भवन्ति ।

अथवा-- ऊष्ममूर्धक्षान्त्यग्रधर्माख्याः प्रयोगमार्गस्य चत्वारः, दर्शनभावनामार्गीयो आनन्तर्यमूर्धप्रयोगास्त्रय इति सप्त मूर्धप्रयोगा भवन्तीति ।

विस्तरेण तु त्रिसप्तत्युत्तरशतं मूर्धप्रयोगा इति ज्ञेयम् ।

(ग) अवधि:

महायानप्रयोगमार्गीयोष्मप्रयोगमारभ्य अन्तिमक्षणस्थितबोधिसत्त्वावस्था-
पर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

६. आनुपूर्विकाभिसमयः

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञताकाराणां स्थिरीकरणाय विभावनाव्यवस्थापितः सत्त्वयोग आनु-
पूर्विकप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

त्रयोदशास्यानुपूर्विकाभिसमयस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि:

महायानसम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थितबोधिसत्त्वावस्थातः पूर्वावस्था-
पर्यन्तमस्य सीमा भवतीति ।

७. एकक्षणाभिसम्बोधः

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञताकाराणां स्वभ्यस्तीकरणाय अनुपूर्वभावनयोत्पन्नः पार्यन्तिकः
सत्त्वयोगः एकक्षणाभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

व्यावृत्त्याऽस्य चत्वारो भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि:

चरमभक्तिकबोधिसत्त्वावस्थायामेव केवलमयं प्रयोगो भवति ।

८. धर्मकायः

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनाप्रकर्षबलेनोत्पन्नं फलं पर्यन्तानामगुणा वा
धर्मकाय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

स्वभावकायः, ज्ञानधर्मकायः, साम्भोगिककायः, नैर्माणिककायश्चेति चत्वारोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अत्रधिः

बुद्धभूमावेव केवलमयं धर्मकायो भवतीति ।

सप्ततिः पदार्थाः

त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकास्त्रिंशद् धर्माः, चतुर्णां प्रयोगाणामुपलक्षकाः षट्त्रिंशद् धर्माः, धर्मकायोपलक्षकाश्चत्वार इति सप्ततिः पदार्थास्त्रिषु विभज्य पृथक् निरूप्यन्ते ।

१. त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकाः त्रिंशद् धर्माः

त्रिसर्वज्ञतोपलक्षकेषु त्रिंशद्धर्मेषु सर्वाकारज्ञताबोधका दश, मार्गज्ञता बोधका एकादश, सर्वज्ञताबोधका नव चेति त्रिंशद् भवन्ति ।

(अ) सर्वाकारज्ञतोपलक्षका दश धर्माः

तत्र १. महायानचित्तोत्पादः, २. अववादः, ३. निर्वेधाङ्गम्, ४. महायान-प्रतिपत्याधारः, ५. महायानप्रतिपत्यालम्बनम्, ६. महायानप्रतिपत्तिसमुद्देशः, ७. सन्नाहप्रतिपत्तिः, ८. प्रस्थानप्रतिपत्तिः, ९. सम्भारप्रतिपत्तिः, १०. निर्याण-प्रतिपत्तिरिति दश धर्माः सर्वाकारज्ञतामुपलक्षयन्तीति अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां प्रदर्शिताः । यथा—

चित्तोत्पादोऽत्रवादश्च निर्वेधाङ्गं चतुर्विधम् ।

आधारः प्रतिपत्तेश्च धर्मघातुस्वभावकः ॥

आलम्बनं समुद्देशः सन्नाहप्रस्थितिक्रिये ।

सम्भाराश्च सनिर्याणाः सर्वाकारज्ञता मुनेः ॥

१. चित्तोत्पादः

अस्य लक्षणम्, भेदः, आलम्बनम्, अत्रधिश्चेति चत्वारि ज्ञातव्यानि ।
अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सर्वं प्रतिपादितम् । तथाहि—

चित्तोत्पादः परार्थाय सम्यक्सम्बन्धाधिकामता ।

समासव्यासतः सा च यथासूत्रं स चोच्यते ॥

भूहेमचन्द्रज्वलनैर्निधिरत्नाकारणवैः ।

वज्राचलौषधीमित्रैश्चिन्तामण्यर्कगीतिभिः ।

नृपगञ्जमहामार्गयानप्रस्रवणोदकैः ।

आनन्दोक्तिनदीमेघैर्द्वाविंशतिविधः स च ॥

(द्र०— अभिसमया० १ : १६-२१ का०)

(क) लक्षणम्

परार्थाय स्वहेतुकेन छन्देन समुदानीतं बोधिकामतासम्प्रयुक्तं माहायानिकं
विशिष्टं मनोविज्ञानं चित्तोत्पाद इति लक्षणम् ।

(ख) आलम्बनम्

स्वार्था बोधिं परार्थं च परसन्ततिस्थिनिर्वाणमालम्ब्य चित्तोत्पादः प्रवर्तते ।

(ग) भेदः

बोधिप्रणिधिस्वभावः बोधिप्रस्थानस्वभावश्चेति स्वरूपतश्चित्तोत्पादस्य
द्वौ भेदोऽभवत् ।

सम्प्रयुक्तचैतन्यसिद्ध्या चित्तोत्पादस्य द्वाविंशतिः प्रभेदा भवन्ति, यथा—
१. पृथिवीसमः, २. सुवर्णसमः, ३. चन्द्रसमः, ४. ज्वलनसमः, ५. महानिधिसमः,
६. रत्नाकरसमः, ७. महार्णवसमः, ८. वज्रसमः, ९. पर्वतसमः, १०. औषधिसमः,
११. कल्याणमित्रसमः, १२. चिन्तामणिसमः, १३. आदित्यसमः, १४. मधुरगीति-
समः, १५. नृपसमः, १६. कोष्ठागारसमः, १७. महामार्गसमः, १८. यानसमः,
१९. प्रस्रवणोदकसमः, २०. आनन्दोक्तिसमः, २१. नदीसमः, २२. मेघसमश्चेति ।

(घ) अवधि:

चतुर्विधो बोधिसत्त्वानां चित्तोत्पादः । तथा हि — आधिभोक्षकोऽधि-
मुक्तिचर्याभूमौ, शुद्धाध्याशयिकः समसुभूमिषु, वैपाक्रिकोऽष्टम्यादिषु, अनावरणिको
बुद्धभूमौ । यथोक्तं महायानसूत्रालङ्कारे—

चित्तोत्पादोऽधिभोक्षोऽसौ शुद्धाध्याशयिकोऽपरः ।

वैपाक्यो भूमिषु मतस्तथावरणवर्जितः ॥

(द्र०— महा० सूत्र० ४:२ पृ० १५)

२. अववादः

अस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिः, श्रवणनियमश्चेति सर्वो विषयः अभिसमया-
लङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां प्रतिपादितः । तथाहि—

प्रतिपत्तौ च सत्येषु बुद्धरत्नादिषु त्रिषु ।

असक्तावपरिश्रान्तौ प्रतिपत्सम्परिग्रहे ॥

चक्षुःषु पञ्चसु ज्ञेयः षट्स्वभिज्ञागुणेषु च ।

दृङ्मार्गे भावनाख्ये चेत्यववादो दशात्मकः ॥

(द्र०— अभिसमया० १:२२-२३ वी०)

(क) चक्षणम्

मोक्षमार्गस्य अभ्रान्तोपदेशः अववाद इति लक्षणं भवति ।

अथवा — महायानचित्तोत्पादद्वारेण प्रथितार्थप्राप्त्युपायात्मकः अभ्रान्त-
विशुद्धोपदेशः माहायानीयाववादलक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रथमं सम्प्राप्तगुणपरिपाचनार्थं अपरिहाणिमुपादाय शिक्षणाववादः,
ततः पश्चादप्राप्तगुणप्राप्तिमुपादाय अनुशासनाववाद इति द्वौ भेदौ । विषयभेदात्
पुनः अववादो दशधा ज्ञेयः । तथाहि — प्रतिपत्त्याकारमधिकृत्य सत्यद्वयस्वरूपमन-
तिक्रम्य शिक्षणं प्रतिपत्त्यववादः प्रथमः । प्रतिपत्तेर्यदालम्बनं चत्वारि आर्य-
सत्यानि, तद्विषयकोपदेशः सत्याववादः द्वितीयः । यश्चाश्रयस्त्रीणि शरणानि

तद्विषयकोपदेशः रत्नत्रयाववादस्तृतीयः । यो विशेषगमनहेतुः असक्तिस्तद्विषये देशनाववादश्चतुर्थः । योऽव्यावृत्तिगमनहेतुः अपरिश्रान्तिः तद्विषयको देशनाववादः पञ्चमः । योऽनन्ययानगमनहेतुः प्रतिपत्सम्परिग्रहस्तद्विषयकाववादः षष्ठः । योऽपरप्रत्ययगामित्वहेतुः पञ्च चक्षुषि तद्विषयकः पञ्चचक्षुरववादः सप्तमः । यः सव कारज्ञतापरिपूरिहेतुः षडभिज्ञाः तद्विषयकोऽभिज्ञाववादः अष्टमः । परिकल्पितस्वभावानां दर्शनप्रहातव्यानां क्लेशानां सबीजानां सर्वथा समुद्घातको यो दर्शनमार्गस्तद्विषयको दर्शनमार्गविवादो नवमः । भावनाप्रहातव्यानां सहजावरणानां सबीजानां सर्वथा समुद्घातको यो भावनामार्गस्तद्विषयको भावनामार्गविवादो दशमः ।

(ग) अवधिः

मार्गप्रवेशमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

(घ) श्रवणनियमः

मार्गोऽप्रविष्टोऽपि शुद्धाध्याशयिकः शुद्धकर्मिकः पुद्गलो माहायानीयाववादं श्रोतुं भव्यो भवति । यत्र मार्गप्रविष्टो बोधिसत्त्वः स कल्पानामनेकानि बुद्धेभ्यो बोधिसत्त्वेभ्यः कल्याणमित्रेभ्यः अववादं शृणोति ।

३. निर्वेधाङ्गम्

चतुर्विधनिर्वेधभागीयानामूष्मादीनां लक्षण-भेद-अवध्यालम्बनाकारादयः अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिभ्यां प्रतिपादिताः । तथाहि —

आलम्बनत आकाराद्धेतुत्वात् सम्परिग्रहात् ।

चतुर्विकल्पसंयोगं यथास्वं भजतां सताम् ॥

श्रावकेभ्यः सखड्गेभ्यो बोधिसत्त्वस्य तायिनः ।

मृदुमध्याधिमात्राणामूष्मादीनां विशिष्टता ॥

(द्र०- अभिसमया० १ : २६-२७ का०)

(क) लक्षणम्

स्वहेतुमोक्षभागीयानन्तरमुत्पद्यमानोऽभिसमयः प्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

प्रयोगमार्गः, अर्थाभिसमयः, निर्वेधाङ्गमित्यनर्थान्तरम् ।

(ख) भेदः

श्रावकादियानत्रयस्य त्रयः प्रयोगमार्गा भवन्ति । प्रयोगमार्गेषु त्रिषु प्रति-
स्वं ऊष्म-मूर्ध-क्षान्त्यग्रधर्माख्याश्चत्वारो भेदा भवन्ति । इत्थं द्वादश भवन्ति
प्रयोगमार्गस्य भेदाः ।

महायानप्रयोगमार्गः

स्वहेतोर्महायानसम्भारमार्गादुत्पद्यमानो माहायानीयोऽर्थाभिसमयः महा-
यानप्रयोगमार्गः ।

महायानप्रयोगमार्गः, महायानार्थाभिसमयः, महायाननिर्वेधभागीय इति
पर्यायाः ।

महायानप्रयोगमार्गभेदाः

ऊष्म-मूर्ध-क्षान्त्यग्रधर्माख्याश्चतुर्निर्वेधभागीयाः श्रावकनिर्वेधभागीयेभ्यः
पञ्चभिर्विशेषैर्विशिष्टा भवन्ति । एतेषु निर्वेधभागीयेषु प्रत्येकं मृदु-मध्याधि-
मात्रभेदेन त्रिधा भवति । एवं महायानप्रयोगमार्गस्य द्वादश भेदा जायन्ते ।

(ग) अवधिः

त्रिविधनैरात्म्येषु (षुद्गलनैरात्म्य-स्थूलधर्मनैरात्म्य-सूक्ष्मधर्मनैरात्म्येषु)
किमप्येकं नैरात्म्यमालम्ब्य प्रवर्तमानाया विदर्शनायाः प्राप्तिमारभ्य भूमिप्राप्ति-
पर्यन्तं प्रयोगमार्गस्य व्याप्तिर्भवति ।

(घ) आलम्बनाकारादयः

हैनयानिकप्रयोगमार्गान्माहायानिकप्रयोगमार्गः पञ्चभिर्विशेषैर्विशिष्टो
भवति, यथा — आलम्बनविशेषात्, आकारविशेषात्, हेतुत्वविशेषात्, सम्परि-
ग्रहविशेषात्, प्रहेयविकल्पसंयोगविशेषात्, मृदुमध्याधिमात्रभेदविशेषाच्च ।

इदं च वैशिष्ट्यम् अभिसमयालङ्कारे 'आलम्बनमनित्यादि' — इत्यतः
प्रारभ्य "सर्वथा सम्परिग्रहः" — इत्यन्तं नवभिः कारिकाभिः सुविशदं
व्याख्यातम् ।

४. प्रतिपत्तेराधारः

महायानप्रतिपत्तेराधारः प्रकृतिगोत्रं भवति । तस्य लक्षणादिकम् अभि-
समयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां वर्णितम् । तथा हि—

षोढाधिगमधर्मस्य प्रतिपक्षप्रहाणयोः ।

तयोः पर्युपयोगस्य प्रज्ञायाः कृपया सह ॥

शिष्यासाधारणत्वस्य परार्थानुक्रमस्य च ।

ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्च प्रतिष्ठा गोत्रमुच्यते ॥

(द्र० - अभिसमया० १ : ३८-३९ का०)

(क) लक्षणम्

सामान्यतो यो धर्मधातुः परिशोधितः सन् बोधौ परिणमते, स गोत्रमिति लक्षणम् । विशेषतो यो धर्मधातुः परिशोधितः सन् अनुत्तरायां सम्यक् सम्बोधौ परिणमते, महायानप्रतिपत्तेश्चाधारो भवति, स प्रकृतिगोत्रमिति ।

(ख) भेदः

अभिधानदृष्ट्या प्रकृतिगोत्रं परिपृष्टगोत्रं चेति द्वौ भेदौ । महायानप्रति-
पत्तेराश्रयभूतं प्रकृतिस्थं गोत्रम् आश्रितधर्मदृष्ट्या त्रयोदशविधं भवति । इदमेकं प्रकृतिगोत्रं महायानसम्भारमार्गस्याप्याधारो भवति ।

ऊष्म-मूर्ध-क्षान्त्यग्रधर्मस्थित्युत्तुविधलौकिकनिर्वेधभागीयानामाधाराश्रयत्वारः,
लोकोत्तरदर्शनमार्गस्याधार एकः, लोकोत्तरभावनामार्गस्याधार एक इति षट्
प्रकृतिगोत्राणि । ततः प्रतिपक्षप्रतिपत्तेराधारः, ततः प्रहाणप्रतिपत्तेराधारः, तद-
नन्तरं प्रतिपक्षप्रहेयानुपलब्ध्या तदुत्पादनरोधयुक्तविकल्पापगमस्य विमुक्तिमार्ग-
स्याधारः, ततः प्रज्ञाकरुणयोराधारः, श्रावकाद्यसाधारणधर्मस्याधारः, परार्थानु-
क्रमस्याधारः, ज्ञानस्यायत्नवृत्तेश्चाधार इति प्रकृतिस्थगोत्रस्य त्रयोदशभेदा भवन्ति ॥

(ग) अवधिः

महायानसम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य
सीमा भवति । विशेषतश्च उपरिष्ठात् साक्षान्निर्दिष्टप्रयोगमार्गीयोष्मावस्थातः
प्रारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य व्याप्तिर्भवतीति ज्ञेयम् ।

५. प्रतिपत्तेरालम्बनम्

प्रतिपत्तेरालम्बनानां लक्षणं भेदः अवधिश्चेति त्रीण्यत्र प्रतिपाद्यन्ते ।
अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां आलम्बनस्वरूपं प्रदर्शितम् । तथा हि—

आलम्बनं सर्वधर्मास्ते पुनः कुशलादयः ।

लौकिकाधिगमाख्याश्च ये च लोकोत्तरा मताः ।

सास्त्रवानास्त्रवा धर्माः संस्कृतासंस्कृताश्च ये ।

शिष्यसाधारणा धर्मा ये चासाधारणा मुनेः ॥

(द्र० — अभिसमया० १ : ४१- ४२ का०)

(क) लक्षणम्

प्रतिपत्तेर्ज्ञेयत्वमेवालम्बनत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आलम्बनमेकादशविधं भवति । तथा हि—कुशलाकुशलाव्याकृतानि काय-
कर्मादीनि त्रीणि, बालपृथग्जनसम्बद्धाः पञ्च स्कन्धाः, सर्वार्यजनसंगृहीतानि
चत्वारि अनास्त्रवध्यानानि, आत्मदर्शनाप्रतिपक्षत्वेन पञ्चोपादानस्कन्धाः, आत्म-
दर्शनप्रतिपक्षत्वेन चत्वार्यनास्त्रवाणि स्मृत्युपस्थानानि, हेतुप्रत्ययाधीनकामादिधातु-
संगृहीता बोधिपक्षादयः संस्कृताः (मार्गसत्यम्), कारणानपेक्षधातुत्रयापर्यापन्न-
तयतादयोऽसंस्कृताः (निरोधसत्यम्), सर्वार्यजनसन्तानप्रभवचतुर्ध्यानादयो
गुणाः, सम्यक्सम्बुद्धसन्तानोदयधर्मदशबलान्यसाधारणानीत्येकादशविधमा-
लम्बनम् ।

(ग) अवधिः

अधिगमानुक्रमेण सर्वधर्मा यथावदालम्ब्यन्त इति नास्त्यालम्बनानां भूम्य-
वधिरिति ज्ञेयम् ।

६. प्रतिपत्तिसमुद्देशः

अस्य लक्षणं भेदः अवधिरिति त्रीणि परिज्ञातव्यानि, तानि अभिसमया-
लङ्कारे कारिकयैकयाऽनया निर्दिष्टानि । तथा हि—

सर्वसत्त्वाग्रताचित्तप्रहाणाधिगमत्रये ।

त्रिभिर्महत्त्वैरुद्देशो विज्ञेयोऽयं स्वयम्भुवाम् ॥

(द्र०— अभिसमया० १ : ४३ का०)

(क) लक्षणम्

प्रतिपत्तौ प्रतिष्ठितस्य बोधिसत्त्वस्य स्वलक्ष्यमेव प्रतिपत्तिसमुद्देश इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

सर्वसत्त्वाग्रताचित्तमहत्त्वम्, प्रहाणमहत्त्वम्, अधिगममहत्त्वं चेति त्रयोऽस्य-भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

बुद्धभूमावेव केवलमयं समुद्देशो निष्पन्नो भवति ।

७. सन्नाहप्रतिपत्तिः

अस्या लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकयेत्यमुपवर्णितम् । यथा—

दानादौ षड्विधे तेषां प्रत्येकं संग्रहेण या ।

सन्नाहप्रतिपत्तिः सा षड्भिः षट्कैर्यथोदिता ॥

(द्र०— अभिसमया० १ : ४४ का०)

प्रतिपत्तेर्लक्षणम्

महायानचित्तोत्पादमाश्रित्य अनुत्तरसम्यक्सम्बोधिनिष्पत्तये या त्रिसर्वज्ञता-विषये सामान्येन शुक्लधर्माधिष्ठाना, सर्वाकाराभिसम्बोधादौ चतुर्विधेऽभिसमये प्रत्यभिसमयं षट्पारमिताधिष्ठाना च क्रिया, सा महायानप्रतिपत्तेर्लक्षणम् ।

प्रतिपत्तिभेदः

इयं महायानप्रतिपत्तिश्चतुर्विधा भवति, यथा—सन्नाहप्रतिपत्तिः, प्रस्थान-प्रतिपत्तिः सम्भारप्रतिपत्तिः, निर्याणप्रतिपत्तिश्चेति ।

(क) सन्नाहप्रतिपत्तेर्लक्षणम्

षट्पारमितासु प्रतिपारमितां षट्पारमितासंग्राहिकया प्रज्ञयोपात्तः सत्त्व-योगः सन्नाहप्रतिपत्तेर्लक्षणम् । सन्नाहप्रतिपत्तिः बोधिसत्त्वमार्ग इत्यनर्थान्तरम् ।

(ख) भेदः

दानपारमितासन्नाहप्रतिपत्तिमारभ्य प्रज्ञापारमितासन्नाहप्रतिपत्तिं यावत् षड् भेदा भवन्ति । दानेऽपि दानं शीलमित्यादिषट्पारमिता भवन्ति । एवं षट्सु पारमितासु षट् पट्कानीति कृत्वा विस्तरेण षट्त्रिंशद् भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

सम्भारमार्गीयबोधिसत्त्वमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वपर्यन्तमस्याः सीमा भवति ।

८. प्रस्थानप्रतिपत्तिः

अस्याः स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यामुपवर्णितम् ।
तथा हि -

ध्यानारूप्येषु दानादौ मार्गे मैत्र्यादिकेषु च ।

गतोपलम्भयोगे च त्रिमण्डलविशुद्धिषु ॥

उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु सर्वाकारज्ञतानये ।

प्रस्थानप्रतिपज्ज्ञेया महायानाधिरोहिणी ॥

(द्र०-अभिसमया० १ : ४५-४६ का०)

(क) लक्षणम्

भावनाप्रधानया प्रतिपत्त्या महायाने हेत्वात्मके फलात्मके वा धर्मे प्रस्थिति-
क्रिया प्रस्थानप्रतिपत्तेर्लक्षणम् ।

(ख) भेदः

स्यं प्रस्थानप्रतिपत्तिर्नवविधा ज्ञेया, तथा हि—ध्यानारूप्यसमापत्तिषु प्रस्थानम्, दानादिषट्पारमितासु प्रस्थानम्, आर्यमार्गेषु प्रस्थानम्, चतुरप्रमाणेषु प्रस्थानम्, अनुपलम्भयोगे प्रस्थानम्, त्रिमण्डलविशुद्धिषु प्रस्थानम्, सर्वसत्त्वाग्रता-
दित्रिविधोद्देशेषु प्रस्थानम्, षडभिज्ञासु प्रस्थानम्, सर्वाकारज्ञतायां प्रस्थानमिति ।

(ग) अवधिः

अधिमुक्तिचर्याभूमिकप्रयोगमार्गीयोष्मावस्थात आरभ्य अन्तिमक्षणस्थ-
बोधिसत्त्वपर्यन्तमस्याः सीमा भवति ।

६. सम्भारप्रतिपत्तिः

अस्थाः प्रतिपत्तेर्लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां सम्यक् प्रतिपादितम् । तथा हि -

दया दानादिकं षट्कं शमथः सविदर्शनः ।

युगनद्धश्च यो मार्ग उपाये यच्च कौशलम् ॥

ज्ञानं पुण्यं च मार्गश्च धारणी भूमयो दश ।

प्रतिपक्षश्च विज्ञेयः सम्भारप्रतिपत्क्रमः ॥

(द्र०-अभिसमया० १ : ४७-४८ का०)

(क) लक्षणम्

आत्मनः फलभूतां महाबोधिं या साक्षात् प्रददाति तादृशी क्रिया सम्भार-प्रतिपत्तिरिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्याः सम्भारप्रतिपत्तेः सप्तदश भेदा भवन्ति । यथा महाकरुणा-सम्भारः, दानसम्भारः, शीलसम्भारः, क्षान्तिसम्भारः, वीर्यसम्भारः, ध्यान-सम्भारः, प्रज्ञासम्भारः, शमथसम्भारः, विदर्शनासम्भारः, युगनद्धसम्भारः, उपायकौशलसम्भारः, ज्ञानसम्भारः, पुण्यसम्भारः, मार्गसम्भारः, धारणीसम्भारः, भूमिसम्भारः, प्रतिपक्षसम्भारश्चेति ।

(ग) अवधिः

सम्भारमात्रं त्वादिकर्मिकभूमात्रपि भवति । किन्तु ये महाबोधिप्रापकत्वेन साक्षान्निर्दिष्टास्ते सम्भाराः प्रयोगमार्गीयाग्रधर्मावस्थात आरभ्य अन्तिमक्षणस्थ-बोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तं भवन्ति । आदितः पञ्चदश सम्भारप्रतिपत्तयः प्रयोग-मार्गीयाग्रधर्मावस्थापर्यन्तं भवन्ति । षोडशो भूमिसम्भारः सप्तदशश्च प्रतिपक्ष-सम्भारो दशसु भूमिषु भवतः ।

१०. निर्याणप्रतिपत्तिः

अस्याः स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां सम्यक् प्रदर्शितम् । तथा हि—

उद्देशे समतायां च सत्त्वार्थं यत्नवर्जने ।
 अत्यन्ताय च निर्याणं निर्याणं प्राप्तिलक्षणम् ॥
 सर्वाकारज्ञतायां च निर्याणं मार्गगोचरम् ।
 निर्याणप्रतिपङ्क्त्या सेयमष्टविधात्मिका ॥

(द्र०—अभिसमय० १ : ७३-७४ का०)

(क) लक्षणम्

एकान्तेन सर्वज्ञतायां निर्याणकरः शौद्धभूमिकः सत्त्वयोगः निर्याणप्रतिपत्तिरिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

निर्याणप्रतिपत्तिः सेयमष्टविधात्मिका भवति । तदचथा—त्रिविधसमुद्देशे निर्याणम्, समतायां निर्याणम्, सत्त्वार्थं निर्याणम्, अनाभोगनिर्याणम्, अत्यन्त-निर्याणम्, प्राप्तिनिर्याणम्, सर्वाकारज्ञतानिर्याणम्, मार्गनिर्याणमिति ।

(ग) अवधिः

तिसृषु शुद्धभूमिष्वेवास्या व्याप्तिर्भवतीति ।

॥ इति सर्वाकारज्ञतोपलक्षका दश धर्माः ॥

(आ) मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश धर्माः

१. ध्यामीकरणतादीनि मार्गज्ञताङ्गानि, २. श्रावकमार्गः, ३. प्रत्येकबुद्धमार्गः, ४. बोधिसत्त्वमार्गः, ५. भावनामार्गकारित्रम्, ६. भावनामार्गाधिमुक्तिः, ७. भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च, ८. परिणामना, ९. अनुमोदना, १०. अभिनिर्हारः, ११ अत्यन्तविशुद्धिश्चेति एकादश धर्माः मार्गज्ञतामुपलक्षयन्तीति अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिरुपदर्शिताः ।
तथा हि—

ध्यामीकरणतादीनि शिष्यखड्गपथौ च यौ ।
महानुशंसो दृङ्मार्गं ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः ॥
कारित्रमधिमुक्तिश्च स्तुतस्तोभितशंसिताः ।
परिणामेऽनुमोदे च मनस्कारावनुत्तमौ ॥
निर्हारः शुद्धिरत्यन्तमित्ययं भावनापथः ।
विज्ञानां बोधिसत्त्वानामिति मार्गज्ञतोदिता ॥

(द्र०— अभिसमय० १ : ८-१० का०)

१. ध्यामीकरणतादीनि

ध्यामीकरणतादीनां मार्गज्ञताङ्गानां लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकयोपवर्णितम् । तथा हि—

ध्यामीकरणता भाभिर्देवानां योग्यतां प्रति ।

विषयो नियतो व्याप्तिः स्वभावस्तस्य कर्म च ॥

(द्र०— अभिसमय० २ : १ का०)

(क) लक्षणम्

मार्गज्ञतापरिपूरका अवयवीभूता गुणा एव मार्गज्ञताङ्गानीति लक्षणम् । अथवा-मार्गज्ञतापरिपूरकाः अस्यामवस्थायां साक्षान्निर्दिष्टाः सत्त्वसन्ततिस्थगुणा मार्गज्ञताङ्गानीति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

पञ्च मार्गज्ञताङ्गानि ध्यामीकरणतादीनि भवन्ति, तद्यथा—आधारः अपरोक्षाहङ्कारराहित्यम्, सहकारिप्रत्ययशिवत्तोत्वादः, सहेतुका व्याप्तिः, संगारात्यजनं स्वभावः, अपरिगृहीतसत्त्वपरिग्रहणमिति ।

(ग) अवधिः

सामान्यतो मार्गप्रवेशमादाय बुद्धभूमिपर्यन्तं सीमा भवति । साक्षान्नि-दिष्टाङ्गानां दृष्ट्या सम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिमत्त्वावस्थापर्यन्तं सीमा भवति ।

२. श्रावकमार्गः

श्रावकमार्गाधिगमस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे अधोलिखितयैकया कारिकया सम्यगुपदर्शितम् । तथा हि —

चतुर्णामार्यसत्यानामाकारानुपलम्भतः ।

श्रावकाणामर्यं मार्गो ज्ञेयो मार्गज्ञतानये ॥

(द्र०— अभिरुमय० २ : २ का०)

(क) लक्षणम्

श्रावकजातीयविनेयजनानुग्रहार्थं दुःखादिचतुरार्यसत्येषु किमप्येकमालम्ब्य अनित्यादिषोडशाकारेष्वन्यतमस्य साक्षात्कारदृष्ट्या व्यवस्थापितः श्रावकाधि-गमजातः यो माहायानिकार्याभिसमयः श्रावकमार्गज्ञ मार्गज्ञानमिति ।

(ख) भेदः

आकारदृष्ट्या षोडशविधः, मार्गदृष्ट्या तु दर्शनभावनाऽशौक्षमागंभेदेन त्रिविधः ।

(ग) अवधिः

दर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्य सीमा भवति । केषांचन मतेन महा-यानसम्भारमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमवधिरिति ।

३. प्रत्येकबुद्धमार्गः

प्रत्येकबुद्धाधिगमस्य लक्षणादिकं सर्वमभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः प्रतिपादितम् । तथा हि—

परोपदेशवैयर्थ्यं स्वयम्बोधात् स्वयम्भुवाम् ।
गम्भीरता च ज्ञानस्य खड्गानामभिधीयते ॥
सुश्रूषा यस्य यस्यार्थे यत्र यत्र यथा यथा ।
स सोऽर्थः ख्यात्यशब्दोऽपि तत्र तत्र तथा तथा ॥
ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।
आधारतश्च विज्ञेयः खड्गमार्गस्य संग्रहः ॥

(द्रष्टव्य—अभिसमय० २ : ६-८ का०)

(क) लक्षणम्

प्रत्येकबुद्धगोत्रीयविनेयजनानुग्रहार्थं द्वादशायतनान्यालम्ब्य बाह्यग्राह्यार्थ-
शून्यतासाक्षात्कारिज्ञानदृष्ट्या व्यवस्थापितः प्रत्येकबुद्धाधिगमजातीयो माहा-
यानिकार्याभिसमयः प्रत्येकबुद्धमार्गमार्गज्ञं मार्गज्ञानमिति ।

(ख) भेदः

दर्शनमार्गः, भावनामार्गः, अशैक्षमार्ग इति त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

महायानदर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

४. महायानदर्शनमार्गः

महानुशंसस्य दर्शनमार्गस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिश्चेति त्रीणि परिज्ञातव्या-
न्यत्र संक्षेपतो निरूप्यन्ते । अभिसमयालङ्कारे तत्स्वरूपं पञ्चभिः कारिकाभिरुप-
दिशितम् ।

(द्र०—अभिसमय० २ : ११-१६ का०)

(क) लक्षणम्

भवशमान्तद्वयनिरोधलक्षणः सत्याभिसमयो महायानदर्शनमार्ग इति
लक्षणम् ।

(ख) भेदः

समाहितज्ञानं पृष्ठलब्धज्ञानं चेति द्वौ दर्शनमार्गस्य भेदौ ।

ज्ञानदृष्ट्या त्रीणि ज्ञानानि दर्शनमार्गः । प्रथमं यद् दर्शनमार्गभूतं श्रावक-
मार्गं जानाति, द्वितीयं यन् प्रत्येकबुद्धमार्गं जानाति । तृतीयं यन् महायानमार्गं
जानातीति त्रयो भेदा भवन्ति ।

आलम्बनदृष्ट्या व्यावृत्तिदृष्ट्या च अष्टौ क्षान्तयः, अष्टौ च ज्ञानानीति
षोडश भेदा अवसातव्याः ।

(ग) अवधिः

प्रथमायामेव बोधिसत्त्वभूमावस्य व्याप्तिर्भवतीति ।

५. भावनामार्गकारित्रम्

भावनामार्गकारित्राणां लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया
स्पष्टमुपदर्शितम् । तथा हि—

सर्वतो दमनं नाम सर्वतः क्लेशनिर्जयः ।

उपक्रमाविषह्यत्वं बोधिराधारपूज्यता ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : १७ का०)

(क) लक्षणम्

दृष्टतत्त्वभावनात्रलेन प्रामानुशंसा भावनामार्गकारित्रस्य लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य षड् भेदा भवन्ति, यथा—आत्मोत्कर्षनिषेधात् दमनकारित्रम्, सर्व-
जननमनकारित्रम्, रागादिक्लेशाभिभवकारित्रम्, परकृताघातविरोधोपनिपाताद्
उपक्रमाविषह्यत्त्वकारित्रम्, सम्यक् संबोधिप्रतिपत्तिकारित्रम्, प्रजापारमिता-
धारविषयपूज्यताकारित्रमिति ।

(ग) अवधिः

प्रथमां भूमिमारभ्य दशमीं भूमिं यावदस्य सीमा भवति ।

भावनामार्गः

अस्य लक्षणम्, भेदः अवधिश्चेति त्रीण्यत्रोच्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

माहायानिकोऽन्वभिसमयः महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् । अन्वभिसमयः भावनामार्ग इति पर्यायवाचिनौ ।

(ख) भेदः

सास्त्रवो भावनामार्गः, अनास्त्रवो भावनामार्गश्चेति द्वौ भेदौ । तत्र सास्त्रवः सविकल्पभावनामार्गः, अनास्त्रवश्च निविकल्प इति ।

तत्र सास्त्रवोऽधिमुक्तिपरिणामनानुमोदनामनस्कारलक्षणस्त्रिविधः । अनास्त्रवः पुनरभिनर्हारः अत्यन्तविशुद्धिस्वभावश्चेति द्विविधः ।

६. भावनामार्गाधिमुक्तिः

अधिमुक्तिभावनामार्गस्य लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां स्पष्टमादर्शितम् । तथा हि—

अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया स्वार्था च स्वपरार्थिका ।

परार्थिकैवेत्येषा च प्रत्येकं त्रिविधेष्यते ॥

मृद्वी मध्याधिमात्रा च मृदुमृद्वीदिभेदतः ।

सा पुनस्त्रिविधेत्येवं सप्तविंशतिधा मता ॥

(६०—अभिसमय० २ : १८-१९ का०)

(क) लक्षणम्

स्वार्थ-स्वपरार्थ-परार्थाकरभूतायां जिनजनन्याम् अभिसम्प्रत्ययवशेन व्यवस्थापितो माहायानिकोऽन्वभिसमयोऽधिमुक्त्याख्यभावनामार्गः सविकल्प इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अधिमुक्तिः स्वार्था स्वपरार्था परार्था चेति मूलभेदेन त्रिविधा । त्रिविधाऽपि सती मृदुमध्याधिमात्रभेदेन प्रत्येकं मेदात् त्रिकत्रिभिर्नवधा भवति । तद्यथा—मृद्वी मध्याधिमात्रा च स्वार्थाधिमुक्तिः, एवं स्वपरार्थाधिमुक्तिः परार्थाधिमुक्तिश्चेति । एवमेवाऽपि नवप्रकाराऽधिमुक्तिः मृदुमृद्वीदिप्रकारभेदेन प्रत्येकं विभिद्यमाना नवभिस्त्रिभिः सप्तविंशतिप्रकारा भवति । तद्यथा—मृदुमृदुः, मृदुमध्यः, मृदुधिमात्रः;

मध्यमृदुः, मध्यमध्यः, मध्याधिमात्रः; अधिमात्रमृदुः, अधिमात्रमध्यः, अधिमात्राधिमात्र इति स्वार्थाधिमुक्तेर्नवप्रकाराः । तथा स्वपरार्थाधिमुक्तेः परार्थाधिमुक्तेश्च वेदितव्याः ।

(ग) अवधिः

प्रथमां भूमिमारभ्य दशमीं भूमिं यावद् अस्याः सीमा भवति । द्वितीयां भूमिमारभ्य दशमभूमिपर्यन्तमिति केचित् ।

७. भावनामार्गाधिमुक्तस्य स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च

भावनामार्गाधिमुक्तस्य बोधिसत्त्वस्य स्तुत्यादीनां लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकयोपवर्णितम् । तथा हि—

स्तुतिः स्तोभः प्रशंसा च प्रज्ञापारमितां प्रति ।

अधिमोक्षस्य मात्राणां नवकैस्त्रिभिरिष्यते ॥

(३०—अभिसमय० २ : २० का०)

(क) लक्षणम्

पूर्वोक्तत्रिविधाधिमुक्तिप्रज्ञापारमितां प्रति प्रवृत्तस्य तद्भावकबोधिसत्त्वस्योत्साहवर्धनार्थं तदधिमोक्षस्य क्रियमाणाः स्तुत्यादयो यथाभूतार्थाधिगमलक्षणा नार्थवादरूपा इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

पूर्ववत् सप्तविंशतिरेव प्रभेदाः ।

(ग) अवधिः

अधिमुक्तिभावनामार्गवत् ।

८. भावनामार्गपरिणामना

अस्याः परिणामनायाः लक्षणभेदादिसर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः स्पष्टमुपदर्शितम् । तथा हि—

विशेषः परिणामस्तु तस्य कारित्रमुत्तमम् ।

नोपलम्भाकृतिश्चासावत्रिपर्यासलक्षणः ॥

विविक्तो बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृतिगोचरः ।

सोपायश्चानिमित्तश्च बुद्धैरभ्यनुमोदितः ॥

त्रैधातुकाप्रपन्नश्च परिणामोऽपरस्त्रिधा ।

मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च महापुण्योदयात्मकः ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : २१-२३ का०)

(क) लक्षणम्

यो माहायानिकः सविकल्पोऽन्वभिसमयः स्वपरकुशलपुण्यक्रियावस्तु अनु-
तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयति, स परिणामनाख्यो महायानभावनामार्गो
इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अयं भावनामार्गो द्वादशविधो भवति, तद्यथा—विशेषपरिणामना-
मनस्कारः, अनुपलम्भाकारपरिणामनामनस्कारः, अविपर्यासलक्षणः परिणामना-
मनस्कारः, विविक्तपरिणामनामनस्कारः, बुद्धपुण्यौघस्वभावानुस्मृतिपरिणामना-
मनस्कारः, उपायकौशलपरिणामनामनस्कारः, अमिमित्तपरिणामनामनस्कारः,
बुद्धानुज्ञात (अनुमोदित)—परिणामनामनस्कारः, त्रैधातुकापर्यापन्नपरिणामना-
मनस्कारः, महापुण्योदयात्मको मृदुपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मको
मध्यपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मकोऽधिमात्रपरिणामनामनस्कार इति
द्वादश भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

प्रथमां प्रमुदितां भूमिमारभ्य यावद् दशमीं भूमिमस्य परिणामनामनस्का-
रस्य सीमा भवति ।

६. भावनामार्गीयानुमोदना

अनुमोदनामनस्कारस्य लक्षणभेदादयोऽभिसमयालङ्कारे एकयैव कारिक-
येत्थमुपवर्णितम् । तथा हि—

उपायानुपलम्भाभ्यां शुभमूलानुमोदना ।

अनुमोदे मनस्कारभावेनैत्र विधीयते ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : २४ का०)

(क) लक्षणम्

यो माहायानिकः सविकल्पोऽन्वभिसमयः स्व-परकुशलपुण्यक्रियावस्तूनि अनुमोदते, स अनुमोदनाख्यो महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अनुमोदतामनस्कारस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—स्वकुशलपुण्यक्रियावस्त्वनुमोदनम्, परकुशलपुण्यक्रियावस्त्वनुमोदनं चेति ।

अथवा—संवृतिविषयी अनुमोदतामनस्कारः परमार्थविषयी अनुमोदतामनस्कारश्चेति ।

(ग) अवधिः

अधिमुक्तिपरिणामनानुमोदतामनस्काराणां त्रयाणां भूम्यवधिः समान एव ।

१०. अभिनिर्हारः

अनास्रवस्य अभिनिर्हारभावनामार्गस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया प्रतिपादितम् । तथा हि—

स्वभावः श्रेष्ठता तस्य सर्वस्यानभिसंस्कृतिः ।

नोपलम्भेन धर्माणामर्पणा च महार्थता ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : २५ का०)

(क) लक्षणम्

माहायानिकोऽनास्रवोऽन्वभिसमयः, यः पर्यन्ताधिगमकृत्यं व्यवस्थापयति, स अभिनिर्हाराख्यो महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य पञ्च भेदा भवन्ति, तद्यथा—रूपादिसर्वधर्माविपरीतदर्शनं स्वभावः, नान्यथा बुद्धत्वसम्प्राप्तिरिति भावनामार्गस्य श्रेष्ठता, सर्वधर्मविशेषानुत्पादनेन अधिगमप्रयोगोऽनभिसंस्कारः, सर्वधर्माणां परमार्थतोऽनुपलम्भतया अर्पणा, बुद्धत्व-महार्थसाधनान्महार्थतेति ।

(ग) अवधिः

प्रथमां भूमिमारभ्य दशमीं भूमिं यावदस्याभिनिर्हारस्य सीमा भवति ।

११. अत्यन्तविशुद्धिः

अत्यन्तविशुद्ध्याख्यस्य अनास्रवभावनामार्गस्य लक्षणादिकं सर्वम् अभि-
समयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सुस्पष्टं प्रतिपादितम् । तथा हि -

फनशुद्धिश्च रूपादिशुद्धिरेव तयोर्द्वयोः ।

अभिन्नाच्छिन्नता यस्मादिति शुद्धिरुदीरिता ॥

क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य शिष्यखड्गजिनौरसाम् ।

हानाद् विशुद्धिरात्यन्तिकी तु बृद्धस्य सर्वदा ॥

मृदुमृद्वादिको मार्गः शुद्धिर्नवसु भूमिषु ।

अधिमात्राधिमात्रादेर्मलस्य प्रतिपक्षतः ॥

(द्र०—अभिसमय० २ : २८-३० का०)

(क) लक्षणम्

माहायानिकोऽनास्रवोऽन्वभिसमयः, योऽन्तिमप्रहाणस्य कृत्यं व्यवस्था-
पयति, स अत्यन्तविशुद्ध्याख्यो महायानभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

भावनामार्गप्रहातव्यानां नवानां विपक्षाणां प्रतिपक्षभूता मृदुमृद्वादयो
नव भावनामार्गा एवास्य अत्यन्तविशुद्धिभावनामार्गस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

प्रथमां भूमिमारभ्य दशमभूमिपर्यन्तस्य भावनामार्गस्य सीमा भवतीति ।

॥ इति मार्गज्ञतोपलक्षका एकादश धर्माः ॥

(इ) सर्वज्ञतोपलक्षका नव धर्माः

१. प्रज्ञया न भवे स्थानम्, २. कृपया न शमे स्थितिः, ३. अनुपायेन जिनजनन्या दूरत्वम्, ४. उपायेन अविदूरता, ५. विपक्षः, ६. प्रतिपक्षः, ७. प्रयोगः, ८. समता, ९. दर्शनमार्गश्चेति नव धर्माः सर्वज्ञतोपलक्षका इति अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां सम्यगुक्ताः । तथा हि—

प्रज्ञया न भवे स्थानं कृपया न शमे स्थितिः ।

अनुपायेन दूरत्वम् उपायेनाविदूरता ॥

विपक्षप्रतिपक्षौ च प्रयोगः समताऽस्य च ।

दृग्मार्गः श्रावकादीनामिति सर्वज्ञतेष्यते ॥

(४०—अभिसमय० १ : ११-१२ का०)

१. प्रज्ञया न भवे स्थानम्

२. कृपया न शमे स्थितिः

उभयोर्लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया प्रतिपादितम् ।
तथा हि—

नापरे न परे तीरे नान्तराले तयोः स्थिता ।

अध्वनां समताज्ञानात् प्रज्ञापारमिता मता ॥

(४०—अभिसमय० ३ : १ का०)

तत्र उभयोः लक्षणादीनि पृथक् पृथगत्राभिधीयन्ते ।

प्रज्ञया न भवे स्थानम्

(क) लक्षणम्

अनित्यादिषोडशाकाराणां साक्षात्कारिणी होनयानजातीया महाकरुणा-
धर्मा माहायानिकार्यसन्ततिस्था प्रज्ञा अस्याः सर्वज्ञताया लक्षणम् । इयं च बोधि-
सत्त्वानां प्रज्ञापारमिता प्रज्ञया संसारादीनवदर्शनात् न संसारे भवान्ते स्थिता ।

(ख) भेदः

दर्शनमार्गः भावनामार्गः अशैक्षमार्गश्चेति त्रयो भेदा भवन्ति ।

दुःखादिचतुरार्यसत्यसम्बद्धानित्यादिषोडशाकाराणां साक्षात्कारी महा-
यानभावनामार्गोऽस्याः सर्वज्ञतायाः प्रज्ञया न भवे स्थानमितिलक्षणात्मिकाय
उपलक्षकः ।

कृपया न शमे स्थितिः

(क) लक्षणम्

महाकरुणया संवृत्यपेक्षशमान्तव्यावर्तको माहायानिकोऽभिसमयोऽस्याः सर्वज्ञताया लक्षणम् । इयं च प्रज्ञापारमिता कृपया सत्त्वार्थकरणात् न निर्वाणे शमागते स्थिता ।

माहायानिकभावनामार्गीयार्यपुद्गलसन्ततिस्था महाकरुणा अस्याः कृपया न शमे स्थितिरिति मार्गज्ञताया उपलक्षिका ।

(ख) भेदः

माहायानिकस्यार्यस्य सत्त्वाम्बना धर्मालम्बना निरालम्बना चेति तिस्रो महाकरुणाः, बोधिचित्तोत्पादादयश्च भेदा भवन्ति ।

त्रैयध्विकधर्माणामनुत्पादाकारेण तुल्यतावबोधात् या श्रावकाद्यगोचरत्वेन विप्रकृष्टा बोधिसत्त्वानां प्रज्ञापारमिता, सा पुनर्नापरे तीरे संसारे, न परे तीरे निर्वाणे व्यवस्थिता । नापि संसारनिर्वाणमुभयमन्तरेण वस्तुनोऽसत्त्वात् मध्येऽपि स्थिता, प्रज्ञाकरुणयोः सम्यक् प्रतिवेधेन संसारनिर्वाणोभयोपलम्भादयोगात् ।

(ग) अवधिः

प्रथमां प्रमुदिताभूमिमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमुभयोः सीमा भवति ।

३. अनुपायेन दूरत्वम्

अस्य लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे कारिकाधेन स्पष्टमुल्लिखितम् ।
तथा हि —

अनुपायेन दूरं सा सनिमित्तोपलम्भतः ।

(३०—अभिसमयो ३ : २ का०)

(क) लक्षणम्

श्रावकादीनाम् अध्वसमताज्ञानाभावात् अनित्याद्याकाराणां साक्षात्कारि ज्ञानं सनिमित्तोपलम्भयोगेन कृपाप्रज्ञावैव ल्यात् दूरीभूतं जिनजनन्या इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

श्रावकसन्ततिस्थं अनित्याद्याकारज्ञानं प्रत्येकबुद्धसन्ततिस्थं चानित्याद्याकारज्ञानमिति भेदद्वयम् ।

(ग) अवधि:

दर्शनमार्गमारभ्य अर्हत्वावस्थापर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

४. उपायेन अविदूरता

अस्य लक्षणादीनां प्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे कारिकार्धेन सम्यक् कृतम् । तथा हि—

उपायकौशलेनास्याः सम्यगासन्नतोदिता ॥

(द्र० — अभिसमय० ३ : २ का०)

(क) लक्षणम्

महाकरुणया शून्यतासाक्षात्कारिण्या प्रज्ञया चोपात्तं माहायानिकार्याणां हीनयानजातीयम् अनित्याद्याकारज्ञानम् अस्य लक्षणम् ।

‘बोधिसत्त्वादीनां तु उत्सारितभावाभिनिवेशभ्रान्तिनिमित्तानां रूपादि-सर्वधर्मपरिज्ञानमेव तत्समतापरिज्ञानमित्यतः सम्यगासन्तीभावो मातुरिति ज्ञेयम् ।’

(द्र०— आलोकाख्या अष्टसाहस्रिका टीका, पृ० ४०६)

(ख) भेदः

माहायानिको दर्शनमार्गः, भावनामार्गः, अशौक्षमार्गश्चेति त्रयो भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधि:

महायानदर्शनमार्गमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तं सीमा भवति ।

५. विपक्षः

अस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया सुस्पष्टं प्रति-पादितम् । तथा हि—

रूपादिस्कन्धशून्यत्वे धर्मेषु त्र्यध्वगेषु च ।

दानादौ बोधिपक्षेषु चर्यासंज्ञा विपक्षता ॥

(द्र०— अभिसमय० ३ : ३ का०)

(क) लक्षणम्

महाकरुणा-शून्यताप्रज्ञाभ्यां वियुक्ता भावोलम्भस्वभावा हीनयानिकी वस्तुज्ञतेति लक्षणम् ।

‘सर्वेषां रूपादीनां त्रैयध्वकानां च धर्माणां सास्त्रवानास्रवोभयस्थानीयानामनुपलम्भस्वरूपाणां सर्वत्र भावोपलम्भतया ते परपरिकल्पितात्मादिशून्यत्वेन दृष्टाः । अनुष्ठानसंज्ञा तु एतेषां प्रतिपक्षभूतापि विपर्यासप्रवृत्तत्वेन हेयत्वात् विपक्षो भवति’ ।
(स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारटीका, पृ० ३८)

(ख) भेदः (ग) अवधिः

अस्य भेदोऽवधिश्चेत्युभौ ‘अनुपायेन दूरत्वम्’ इत्यस्मिन् प्रकरणे यथा प्रदर्शितौ, तद्वत् ज्ञेयाविति ।

६. प्रतिपक्षः

अस्य लक्षणभेदादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सविस्तरमुपदर्शितम् । तथा हि—

दानादिष्वनहंकारः परेषां तन्नियोजनम् ।
सङ्गकोटीनिषेधोऽयं सूक्ष्मः सङ्गो जिनादिषु ॥
तद्गाम्भीर्यं प्रकृत्यैव विवेकाद् धर्मपद्धतेः ।
एकप्रकृतिकं ज्ञानं धर्माणां सङ्गवर्जनम् ॥
दृष्टादिप्रतिषेधेन तस्या दुर्बोधतोदिता ।
रूपादिभिरविज्ञानात् तदचिन्त्यत्वमिष्यते ॥

(द्र०—अभिसमय० ३ : ४-६ का०)

(क) लक्षणम्

महाकरुणोपायेन शून्यतासाक्षात्कारिण्या प्रज्ञया चोपात्ता माहायानिकार्य-सन्तनिस्था वस्तुज्ञता प्रतिपक्षलक्षणात्मिका ।

(ख) भेदोऽवधिश्च

उभावपि पूर्वं ‘उपायेन अविदूरता’ इत्यस्मिन् प्रसङ्गे यथावर्णितौ तथा ज्ञातव्यौ ।

विशेषः

जिनजनन्या दूरत्वम् अविदूरत्वमिति वस्तुज्ञतायाः (सर्वज्ञतायाः) द्वौ भेदौ ।

हीनयानापुरःसरायाः फलभूतजिनजनन्याः अविदूरता, उपायकौशलेन अविदूरता, प्रतिपक्षः, माहायानीयवस्तुज्ञता चेति चत्वारः पर्यायाः ।

फलभूतजिनजनन्या दूरत्वम्, अनुपायेन दूरत्वम्, निमित्तोपलम्भग्राहप्रति-
बद्धता, विपक्षः, हीनयानवस्तुज्ञता चेति पर्यायवाचिनः ।

यथानिर्दिष्ट एव श्रावकबोधिसत्त्वादीनां विपक्षप्रतिपक्षयोरयं विभागोऽव-
सातव्यः । तथा चोक्तम् —

एवं कृत्वा यथोक्तो वै ज्ञेयः सर्वज्ञतानये ।

अयं विभागो निःशेषो विपक्षप्रतिपक्षयोः ॥

(द्र०—अभिसमय० ३ : ७ का०)

अपि च—

“श्रावकादीनामेवं मातुर्दूरीभावेनानुष्ठानं प्रतिपक्षोऽपि सन् वस्तुपलम्भ-
विपर्यासप्रवृत्तत्वेन बोधिसत्त्वानां त्याज्यत्वाद् विपक्ष इति” ।

(आलोकाख्या अष्टसाहस्रिकाटीका, पृ० ५०६)

७. प्रयोगः

अस्य लक्षणभेदादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे सार्धद्वयेन कारिकाग्रन्थेन
सविस्तरं प्रतिपादितम् । तथा हि—

रूपादौ तदनित्यादौ तदपूरिप्रपूरयोः ।

तदसङ्गत्वे चर्यायाः प्रयोगः प्रतिषेधतः ॥

अविकारो न कर्ता च प्रयोगो दुष्करस्त्रिधा ।

यथाभव्यं फलप्राप्तेरवन्ध्योऽभिमतश्च सः ॥

अपरप्रत्ययो यश्च सप्तधा ख्यातिवेदकः ।

(द्र०—अभिसमय० ३ : ८-१० का०)

(क) लक्षणम्

सांवृतिके वस्तुस्वरूपे तद्विशेषे च विपर्यासप्रवृत्तस्य उपलम्भाभिनिवेशस्य
प्रतिपक्षभूतो हीनयानजातीयः सत्त्वयोगः प्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रयोगः दशविधो भवति । तद्यथा—रूपादिषु सत्याभिनिवेशप्रतिषेधः, तद्-विशेषेष्वनित्यादिषु सत्याभिनिवेशप्रतिषेधः, कल्पितरूपेषु अपरिपूरिः, धर्मता-रूपेषु प्रपूरिः, पारमितासु परमार्थतोऽपरिहाणिवृद्धी (अविकारत्वम्), परमार्थतोऽ-कर्तृत्वम्, त्रिसर्वज्ञात्मकानां यथाक्रममुद्देशप्रयोगकारित्राणां दुष्करता, यथाभव्य-फलप्राप्त्या अवन्ध्यता, महानुशांसायां बोधौ अपरप्रत्ययत्वम्, स्वप्नोपमपरिणामा-दिसप्तविधख्यातिज्ञानमिति दश भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

सम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

८. समता

अस्याः स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे कारिकावेन समदर्शितम् । तथा हि—

चतुर्धाऽमनना तस्य रूपादौ समता मता ॥

(द्र०— अभिसमय० ३ : १० का०)

(क) लक्षणम्

उपर्युक्तदशविधवस्तुज्ञताप्रयोगाकाराणां ज्ञातृज्ञेयधर्माणाम् अमनना सम-ताया लक्षणम् ।

(ख) भेदः

पूर्वोक्तेषु दशविधप्रयोगेषु प्रतिस्वं चतस्रः अमनना भवन्तीति चत्वारिंश-दस्याः समतायाः प्रभेदा भवन्ति । उक्तं चालोकटीकायाम्—

“तदेवं रूपादिपदार्थमनना-नीलादिनिमित्तमनना—‘रूपं द्विधा विंशतिधे-त्यादिप्रपञ्चमनना-निर्वेधभागीयाद्यधिगममननानां प्रतिषेधेन ज्ञातृज्ञेयधर्मानुप-लब्धिश्चतुर्विधोक्ता विज्ञेया ।”

(आलोकाख्यायां अष्टसाहस्रिकाटीकायाम्, पृ० ४११)

(ग) अवधिः

सम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्याः समतायाः सीमा भवति ।

६. दर्शनमार्गः

अस्य लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे पञ्चभिः कारिकाभिः प्रति-
षादितम् ।

(द्र०-अभिसमयो ३ : ११ १५ का०)

(क) लक्षणम्

द्वात्रिंशत्समारोपशून्यः सत्याभिसमयो दर्शनमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

त्रयाणां यान्तानां त्रयाणां दर्शनमार्गाणां व्यावृत्तिभेदेन षोडश क्षणा एवास्य
षोडश भेदा भवन्तीति ।

॥ इति सर्वज्ञतोपलक्षका नव धर्माः ॥

२. चतुःप्रयोगोपलक्षकाः षट्त्रिंशद् धर्माः

तत्र सर्वाकाराभिसम्बोधोपलक्षका एकादश धर्माः, मूर्धाभिसमयोपलक्षका अष्टौ धर्माः, आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकास्त्रयोदश धर्माः, एकक्षणाभिसम्बोधोपलक्षकाश्चत्वार इति षट्त्रिंशद् भवन्ति ।

(अ) सर्वाकाराभिसम्बोधोपलक्षका एकादश धर्माः

१. आकाराः, २. प्रयोगाः, ३. गुणाः, ४. दोषाः, ५. लक्षणानि, ६. मोक्षभागीयम्, ७. निर्वेधभागीयम्, ८. अवैवर्तिको गणः, ९. भवशान्त्योः समता, १०. अनुत्तरा क्षेत्रशुद्धिः, ११. उपायकौशलमित्येकादश धर्माः सर्वाकाराभिसम्बोधमुपलक्षयन्तीति अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यामुपदर्शितम् । तथा हि—

आकाराः सप्रयोगाश्च गुणा दोषाः सलक्षणाः ।

मोक्षनिर्वेधभागीये शैक्षोऽवैवर्तिको गणः ॥

समता भवशान्त्योश्च क्षेत्रशुद्धिरनुत्तरा ।

सर्वाकाराभिसम्बोध एष सोपायकौशलः ॥

(द्र०—अभिसमय० १ : १३-१४ का०)

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञतासम्बद्धानां त्रिसप्तत्युत्तरैकशताकाराणां भावनामय्या प्रज्ञयोपात्तत्वेन व्यवस्थापितः सत्त्वयोगः सर्वाकाराभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

(ख) पर्यायाः

बोधिसत्त्वमार्गः, पारमितामार्गः, सत्त्वयोगः, आकारज्ञताप्रयोगः, मार्गज्ञताप्रयोगः, सन्नाहप्रतिपत्तिरित्यनर्थान्तरम् ।

(ग) भेदः

आकारदृष्ट्या त्रिसप्तत्युत्तरशतम्, प्रयोगदृष्ट्या विंशतिः भेदा भवन्ति ।

(घ) अवधिः

महयानसम्भारमार्गमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य-सीमा भवति ।

१. आकाराः

आकाराणां लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे पञ्चभिः कारिकाभिः सविस्तरं सम्यगुपवर्णितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ : १-५ का०)

(क) लक्षणम्

सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञानसंग्रहेण त्रिसर्वज्ञताकाराणां भावनामयं प्रयोगवैशिष्ट्यम् आकाराणां लक्षणमिति ।

(ख) भेदः

त्रिसप्तत्युत्तरशतमाकाराणां भेदा भवन्ति । तथा हि—सर्वज्ञतायाः सप्तविंशतिः, मार्गज्ञतायाः षट्त्रिंशत्, सर्वाकारज्ञताया दशोत्तरशतमिति त्रिसप्तत्युत्तरशतं भेदाः ।

चतुरार्यसत्येषु प्रथमतः त्रयाणां सत्यानां प्रत्येकं चत्वार इति द्वादश, मार्गसत्यस्य चतुर्थस्य पञ्चदश चेति सर्वज्ञतायाः (वस्तुज्ञतायाः) सप्तविंशतिराकाराः । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे -

असदाकारमारभ्य यावन्निश्चलताकृतिः ।

चत्वारः प्रतिसत्यं ते मार्गे पञ्चदश स्मृताः ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : २ का०)

समुदयसत्यस्य अष्टौ, मार्गसत्यस्य सप्त, दुःखसत्यस्य पञ्च, निरोधसत्यस्य षोडश चेति मार्गज्ञतायाः षट्त्रिंशद् आकारा भवन्ति । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

हेतौ मार्गे च दुःखे च निरोधे च यथाक्रमम् ।

अष्टौ ते सप्त पञ्चेति षोडशेति च कीर्तिताः ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : ३ का०)

शैक्षश्रावकाणां सप्तत्रिंशद् बोधिपक्ष्या वस्तुज्ञतायां आकाराः, बोधिसत्वानां मार्गज्ञतायाः चतुस्त्रिंशत्, बुद्धानां सर्वाकारज्ञताया असाधारणा एकोनचत्वारिंशच्चेति सर्वाकारज्ञताया दशोत्तरशतम् आकारा भवन्ति । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

स्मृत्युपस्थानमारभ्य बुद्धत्वाकारपश्चिमाः ।

शिष्याणां बोधिसत्त्वानां बुद्धानां च यथाक्रमम् ॥

सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्त्रिंशन्नव च ते मताः ।

त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन मार्गसत्यानुरोधतः ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : ४-५ का०)

ज्ञानाकारेभ्यः पूर्वम् अर्थाकाराः परिज्ञातव्या इति प्रथमतः त्रिसप्तत्युत्तर-
शतम् अर्थाकारा उपदेशिताः ।

२. प्रयोगाः

प्रयोगाणां लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे चतसृभिः कारिकाभिः सवि-
स्तरं सुस्पष्टमुपवर्णितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ : ८-११ का०)

(क) लक्षणम्

ज्ञातृज्ञेययोः वस्तुमार्गाकाराणां च शमथविषयनायुगनद्धभावनाम्बरूषं
निःस्वभावतानिष्प्रपञ्चात्मकं ज्ञानमेवात्र साक्षान्निर्दिष्टस्य प्रयोगस्य लक्षणमिति ।

अथवा— त्रिसर्वज्ञतानां यावदाकाराणां शमथविषयनायुगनद्धभावनामय्या
प्रज्ञयोपात्तः सत्त्वयोग एवात्र निर्दिष्टप्रयोगस्य लक्षणम् । यतो हि 'कृच्छ्रः च्चिरेण
प्रतिबोधतः' (अभिसमय० ४ : ६ का०) इत्यनेन निर्दिष्टः सम्भारमार्गीयः
प्रयोगोऽत्र संगृहीतो भवति ।

(ख) भेदः

विंशतिः प्रयोगाणां भेदा भवन्ति ।

तत्र स्वरूपतः पञ्च प्रमेदाः, यथा—रूपादिषु निःस्वभावतया अनवस्थान-
प्रयोगः, अयोग एव तेषु प्रयोगो भवतीत्ययोगप्रयोगः, रूपादितथतागम्भीरतया
प्रतिष्ठानानुपलब्ध्यर्थेन सर्वज्ञताधिकारे गम्भीरप्रयोगः, रूपादिदुरवगाहतया प्रकृत्य-
नाविस्तार्थेन मार्गज्ञताधिकारे दुरवगाहप्रयोगः, रूपाद्यप्रमाणतया पर्यन्तानुपलम्भा-
र्थेन सर्वाकारज्ञताधिकारे अप्रमाणप्रयोग इति ।

पुद्गलाश्रयदृष्ट्या अष्टौ प्रयोगाः । तथा हि—गम्भीरशून्यतायामुत्पन्नजाती-
बस्यादिकर्मिकस्य कृच्छ्रचिराभिसम्बोधप्रयोगः, प्रयोगमार्गीयोष्माभिसमयादारभ्य
गम्भीरधर्मतायामुत्त्रासो न भवति, न च स्वप्नेऽपि षट्पारमिताचार्यासु दूरीभाव
इति व्याकरणलाभप्रयोगः, मूर्धाभिसमयादारभ्य धर्मताधिगमविषयकेण चिराभ्या-
सेन अविनिवर्तनीयप्रयोगः, क्षान्तिमारभ्य उपायकौशलेन धर्मताधिगमदृढतया
श्रावकप्रत्येकबुद्धान्तरायिकधर्मवर्जनात् निर्याणप्रयोगः, अग्रधर्माभिसमयमारभ्य
स्तम्बाद्यनुपलम्भात् महासमुद्रस्याभ्यासन्नत्वमिव सततभावनादिप्रतिपत्त्या निर-
न्तरप्रयोगबलेन धर्मधातोः साक्षाद्दर्शनस्याभ्यासन्नत्वनिश्चय इति निरन्तर-
प्रयोगः, सर्वज्ञताहेतूनां अभिनवानास्रवधर्माणामाधारत्वप्रतिपत्तेरासन्नाभि-
सम्बोधप्रयोगः, क्षिप्रं धर्मकायफलाभिनिर्वर्तनात् क्षिप्राभिसम्बोधप्रयोगः, धर्मचक्र-
प्रवर्तनादिकं परार्थप्रयोग इति ।

प्रज्ञापारमिताभावनापारिपूर्वपायदृष्ट्या चत्वारः प्रयोगाः । तदद्यथा—
परमार्थतो गुणदोषाणां वृद्धिपरिहाण्यदर्शनेन प्रज्ञापारमितायां चरणानुज्ञानात्
अवृद्ध्यपरिहाण्यप्रयोगः, परमार्थतो धर्माधर्मादेरनुपलम्भप्रतिपत्त्या धर्माधर्माद्य-
नुपलम्भप्रयोगः, धर्मधातुरूपत्वेन रूपाद्यचिन्त्यमिति अचिन्त्यप्रयोगः, धर्म-
धातुरूपत्वात् रूपादितन्निमित्ततत्स्वभावादिषु विकल्पाभावाद् अविकल्प-
प्रयोग इति ।

प्रयोगफलदृष्ट्या द्वौ प्रयोगौ । तथा हि—स्रोत-आपत्त्याद्यनुत्तरसम्यक्-
सम्बोधिफलरत्नप्रदायकत्वात् फलरत्नदानप्रयोगः, क्लेशज्ञेयावरणप्रहाणहेतुत्वेन
विशुद्धिप्रयोग इति द्वौ ।

क्षिप्रभावनादृष्ट्या एकः प्रयोगः, यथा—धर्मतैषा यस्मान्महारत्नानां
बहवोऽन्तरायाः सम्भवन्ति, तस्मात् परमरत्नस्वभावाया मातुः संवत्सरेण
बह्वन्तरायत्वेऽपि लिखनं शीघ्रमेवेति अवधिप्रयोगः ।

३. गुणाः

गुणानां लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे कारिकार्धेनोपदर्शितम् ।
तथा हि—

माराणां शक्तिहान्यादिश्चतुर्दशविधो गुणः ।

(क) लक्षणम्

प्रयोगाणां भावनावलेन अधिगतप्राणस्त्यं गुणानां लक्षणम् ।

(ख) भेदः

गुणानां चतुर्दश भेदा भवन्ति । तथा हि—पारमितायां उद्गृह्यमाणायां मारकृतविघ्नाः तथागतानुभावेन व्याहन्यन्त इति मारशक्तिव्याघातगुणः, प्रयोग-मौलपृष्ठावस्थासु तथागतसमन्वाहरणलाभात् बुद्धसमन्वाहारज्ञातत्वगुणः, तथागत-ज्ञानदर्शनलाभात् बुद्धप्रत्यक्षीकरणगुणः, तथागतानां समीपीभवनलाभेन सम्यक्सम्बाध्यासन्नीभावगुणः, महानुशंसलाभात् महार्थतादिगुणः, तथागतकृत्य-करणाद् देशनिरूपणागुणलाभेन देशनिरूपणगुणः, प्रतिपक्षधर्मपरिपूरणलाभात् सर्वात्मस्त्रवधमपरिपूरिगुणः, सर्वाकारज्ञताकथाकथनलाभेन कथापुरुषतागुणः, तथागतसानाथ्यकरणलाभेन अभेद्यतागुणः, महोदारप्रीतिसम्पादनात् असाधारण-कुशलमूलोत्पत्तिगुणः, प्रतिज्ञानुमोदनलाभे क्रमण प्रयोगाभ्यासात् प्रतिज्ञायाथार्थ्य-सम्पादनगुणः, गम्भीरोदारार्थाधिमोक्षेण उदारफलपरिग्रहणगुणः, सत्त्वार्थकरण-सामर्थ्यलाभेन सत्त्वार्थप्रतिपत्तिगुणः, अविकलप्रज्ञापारमिताप्रापककुशलमूल-समन्वागमे प्रयोगाभ्यासेन निश्चितलाभगुणश्चेति चतुर्दश गुणाः ।

४. दोषाः

प्रयोगाणां दोषा अभिसमयालङ्कारे कारिकावर्णेन उपदर्शिताः । तथा हि—

दोषाश्च षड् विबोद्धव्याश्चतुर्भिर्दशकैः सह ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : १२ का०)

(क) लक्षणम्

प्रयोगोत्पत्तिस्थितिप्रकृषंगतीनामन्तरायकरा विघ्ना एव दोषा इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

षट्चत्वारिंशद् दोषाणां भेदा भवन्ति ।

प्रथमं दशकम्

कृच्छ्रप्राप्तिः (चिरेण मातरि प्रतिभानम्), अत्याशुप्रतिभानता, कायदौष्टु-ल्यम्, चित्तदौष्टुल्यम्, अयोगविहितस्वाध्यायादिता, वैमुख्यनिमित्तग्राहिता, हेतुभ्रंशः, प्रणीतास्वादभ्रंशः, उत्तमयानभ्रंशः, उद्देशभ्रंशश्चेति दश ।

द्वितीयं दशकम्

हेतुफलसम्बन्धभ्रंशः, निरुत्तरस्थानभ्रंशः, बहुविधविषयविकल्पप्रतिभा-
नोत्पादः, अक्षरलिखनाभिनिवेशः, अभावाभिनिवेशः, अक्षराभिनिवेशः, अनक्ष-
राभिनिवेशः, जनपदादिमनस्कारः, लाभसत्कारश्लोकास्वादनम्, अमार्गोपाय-
कौशलमार्गणञ्चेति दश ।

अमी विव्रतिः दोषाः पारमितायां प्रवृत्तस्य योगिनोऽन्तरायकराः
प्रतिपादिताः । सम्प्रति पुनः प्रवृत्तिपूर्विका विसामग्री निरुच्यते ।

तृतीयं दशकम्

छन्दकिलासवैधुर्यम् (अयं हि श्रोतावक्त्रोः दोषः), छन्दविषयभेदवैधुर्यम्
(अयमपि तथा), अल्पेच्छतानल्पेच्छतावैधुर्यम्, धृतगुणयोगायोगौ, कल्याणा-
कल्याणधर्मत्वम्, त्यागमात्सर्यम्, दानाग्रहणम्, उद्धटितज्ञविपञ्चितज्ञत्वम्,
सूत्रादिधर्माभिज्ञानभिज्ञत्वम्, षट्पारमितासमन्वागमासमन्वागमादिति दश ।

चतुर्थं दशकम्

उपायकौशलानुपायकौशले, धारणीप्रतिलम्भाप्रतिलम्भौ, निखितुकाम-
ताऽलिखितुकामते, विगताविगतकामादिच्छन्दत्वे चेति चत्वारि; अपायगतिवैमृश्यम्,
सुगतिगमनसौमनस्यमिति द्वे; श्रोतावक्त्रोः कस्यचिद् एकाकिपर्षदभिरतिः,
अनुबन्धकामानवकाशदानत्वम्, आमिषकिञ्चित्काभिलाषनददातुकामता, जीवि-
त्तान्तरायानन्तरायदिग्गमनमिति चत्वारि चेति दश ।

अत्रशिष्टदोषषट्कम्

दुर्भिक्षदिग्गमनागमनम्, चौराद्याकुलितदिग्गमनागमनम्, कुलावलोकन-
दौर्मनस्यमिति त्रीणि; मारभेदप्रयोगः, प्रतिवर्णिकोपसंहारः (कृत्रिमप्रतिपादनम्),
अयथाविषयस्पृहोत्पादनमित्यपराणि त्रीणि चेति षट् । इत्येवं षट्चत्वारिंशद्
दोषा भवन्ति ।

५. लक्षणानि

संक्षेपेण लक्षणस्य प्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया कृतम् ।
तथा हि—

लक्ष्यते येन तज्ज्ञेयं लक्षणं त्रिविधं च तत् ।

ज्ञानं विशेषः कारित्रं स्वभावो यश्च लक्ष्यते ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : १३ का०)

विस्तरेण तु लक्षणानां प्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे अष्टादशभिः कारिकाभिः सम्यग् विहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ : १८-३१ का०)

(क) लक्षणम्

स्वशक्त्या प्रयोगस्वरूपस्योपलक्षकः सत्त्वयोगो मार्गपारमिता-
प्रयोगलक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रयोगाणां लक्षणं करणसाधनपरिग्रहेण ज्ञान-विशेष-कारित्रस्वरूपम्,
कर्मसाधनपरिग्रहेण स्वभावात्मकमिति लक्षणं चतुर्विधं बोद्धव्यम् ।

तत्र ज्ञानलक्षणानि अष्टचत्वारिंशत्, विशेषलक्षणानि षोडश, कारित्र-
लक्षणानि एकादश स्वभावलक्षणानि षोडश चेति लक्षणानां भेदा विस्तरेण
एकनवतिः भवन्ति ।

(अ) ज्ञानलक्षणानि अष्टचत्वारिंशद्

ज्ञानलक्षणानां सर्वेषां विस्तरेण प्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे नवभिः
कारिकाभिः सुस्पष्टं विहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ : १४-२२ का०)

(क) लक्षणम्

महाकरुणाशून्यतावल्म्बितप्रज्ञाविशिष्टे नोपायकौशलेनोपात्तः सत्त्वयोगो
लक्षणम् ।

क्लेशलिङ्गादयो वक्ष्यमाणाः स्वभावा एव एतेषां उपलक्षकाः ।

(ख) भेदः

अष्टचत्वारिंशद् ज्ञानलक्षणान्यपि त्रिषु विभज्य व्याख्यातानि । तथा हि—
सर्वज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश, मार्गज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि
षोडश, सर्वाकारज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश चेति त्रिधा भेदः ।

सर्वज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश

तथागतनिवृत्तिज्ञानम्, लोकालुज्यताज्ञानम्, सर्वसत्त्वचित्तचरितज्ञानम्, चित्तसंक्षेपज्ञानम्, चित्तविक्षेपज्ञानम्, चित्ताक्षयाकारज्ञानम्, सरागादिचित्तज्ञानम्, विगतसारागादिचित्तज्ञानम्, विपुलचित्तज्ञानम्, महद्गतचित्तज्ञानम्, अप्रमाणचित्तज्ञानम्, अनिदर्शनचित्तज्ञानम्, अदृश्यचित्तज्ञानम्, चित्तोन्मिञ्जितादिज्ञानम्, उन्मिञ्जितादितथताकारज्ञानम्, तथागततथतावबोधतत्परसमाख्यानप्रज्ञपनज्ञानं चेति षोडश । तथोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

तथागतस्य निवृत्तौ लोके चालुज्यनात्मके ।

सत्त्वानां चित्तचर्यासु तत्संक्षेपे बहिर्गतौ ॥

अक्षयाकारतायां च सरागादौ प्रविस्तृते ।

महद्गतेऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने ॥

अदृश्यचित्तज्ञाने च तदुन्मिञ्जादिसंज्ञकम् ।

पुनस्तथताकारेण तेषां ज्ञानमतः परम् ॥

तथतायां मुनेर्बोधितत्परसमाख्यानमित्ययम् ।

सर्वज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणसंग्रहः ॥

(६०— अभिसमय० ४ : १४-१७ का०)

मार्गज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश

शून्यताज्ञानम्, अनिमित्तज्ञानम्, अप्रणिहितज्ञानम्, परमार्थतोऽनुत्पादज्ञानम्, अनिरोधज्ञानम्, आदिशब्देनासंक्लेशज्ञानम्, अव्यवदानज्ञानम्, अभावज्ञानम्, स्वभावज्ञानम्, अनिश्रितज्ञानम्, आकाशलक्षणज्ञानमिति षट् संगृहीतानि; धर्मताऽविकोपनज्ञानम्, असंस्कारज्ञानम्, अविबल्पज्ञानम्, प्रभेदज्ञानम्, अलक्षणज्ञानमिति षोडश । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

शून्यत्वे सानिमित्ते च प्रणिधानविवर्जिते ।

अनुत्पादानिरोधादौ धर्मताया अकोपने ॥

असंस्कारेऽविकल्पे च प्रभेदालक्षणत्वयोः ॥
मार्गज्ञताधिकारेण ज्ञानलक्षणमिष्यते ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : १८-१९ का०)

सर्वाकारज्ञतासंगृहीतानि ज्ञानलक्षणानि षोडश

तथागतस्वधर्मोपनिश्रयविहारज्ञानम्, सत्कारज्ञानम्, गुरुकारज्ञानम्, माननाज्ञानम्, पूजनाज्ञानम्, परमार्थतोऽकृतकज्ञानम्, सर्वत्रगज्ञानम्, अदृष्टार्थ-दर्शकज्ञानम्, लोकशून्यताकारज्ञानम्, लोकशून्यतासूचकज्ञानम्, लोकशून्यताज्ञापक-ज्ञानम्, लोकशून्यतादर्शकज्ञानम्, परमार्थतोऽचिन्त्यतादेशनाज्ञानम्, परमार्थतः प्रपञ्चशान्तताज्ञानम्, स्वभावसिद्धलोव निरोधज्ञानम्, लोकसंज्ञानिरोधज्ञानमिति षोडश । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

स्वधर्ममुपनिश्रित्य विहारे तस्य सत्कृतौ ।

गुरुत्वे माननायां च तत्पूजाऽकृतकत्वयोः ॥

सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञानमदृष्टस्य च दर्शकम् ।

लोकस्य शून्यताकारसूचकज्ञापकाक्षगम् ॥

अचिन्त्यशान्ततादाशि लोकसंज्ञानिरोधि च ।

ज्ञानलक्षणमित्युक्तं सर्वाकारज्ञतानये ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : २०-२२ का०)

(आ) विशेषलक्षणानि षोडश

विशेषलक्षणानां षोडशानां लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे सम्यगुप-
दर्शितम् । तथा हि—

अचिन्त्यादिविशेषेण विशिष्टैः सत्यगोचरैः ।

विशेषलक्षणं षड्भिर्दशभिश्चोदितं क्षणैः ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : २०-२३ का०)

(क) लक्षणम्

अचिन्त्यादिविशेषणैर्विशिष्टं सत्त्वज्ञानं प्रयोगाणां विशेषलक्षणम् ।

अथवा— हैनयानिकप्रयोगेभ्यो बोधिसत्त्वप्रयोगाणां वैशिष्ट्यमुपलक्षयन्तीति विशेषलक्षणानि ।

क्लेशलिङ्गादयः षोडश स्वभावा एतेषां विशेषलक्षणानामुपलक्षकाः ।

(ख) भेदः

माहायानीयदर्शनमार्गीयक्षान्तिज्ञानक्षणानि षोडश श्रावकप्रत्येकबुद्ध-दर्शनमार्गसम्बद्धक्षान्तिज्ञानक्षणेभ्यो विशिष्टतराणीति षोडश भेदा भवन्ति ।

तथा हि—

दुःखसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि क्रमशः अचिन्त्य-विशेषः, अतुल्यविशेषः, अप्रमेयविशेषः, असंख्येयविशेषश्चेति चत्वारो भेदाः ।

समुदयसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि यथाक्रमं सर्वार्यपुद्गलसंग्रहविशेषः, पुरुषविशेषवेदनीयताविशेषः श्रावकाद्यसाधारताविशेषः, श्रावकादिभ्यः क्षिप्राभिज्ञताविशेषश्चेति चत्वारो भेदाः ।

निरोधसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि यथाक्रमं अन्युनापूर्णताविशेषः, तीव्रप्रतिपत्तिविशेषः, समुदागमविशेषः, आलम्बनविशेष-श्चेति चत्वारो भेदाः ।

मार्गसत्यालम्बनानि चतुःक्षणसंगृहीतानि क्षान्तिज्ञानानि यथाक्रमं आधार-विशेषः, साकल्यविशेषः, सम्परिग्रहविशेषः, अनास्वादविशेषश्चेति चत्वारो भेदाः ।

इति षोडशात्मकः दुःखादिसत्यक्षणानां विशेषः, येन श्रावकादिमार्गेभ्यो बोधिसत्त्वादीनां मार्गज्ञतादिद्वये विशेषमार्गो विशिष्यते । तथा चोक्तम् अभिसमय-

खङ्गारे —

अचिन्त्यातुल्यते मेयसंख्ययोः समतिक्रमौ ।

सर्वार्यसंग्रहो विज्ञवेद्यासाधारणज्ञते ॥

क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे प्रतिपत्समुदागमौ ।

आलम्बनं च साधारं साकल्यं सम्परिग्रहः ॥

अनास्वादश्च विज्ञेयो विशेषः षोडशात्मकः ।

विशेषमार्गो मार्गेभ्यो येनान्येभ्यो विशिष्यते ॥

(इ) कारित्रलक्षणानि एकादश

कारित्राणां लक्षणादिकं अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यां सम्यग्भाङ्ग-
दितम् । तथा हि—

हितं सुखं च त्राणं च शरणं लयनं तृणाम् ।
परायणं च द्वीपं च परिणायकसंज्ञकम् ॥
अनाभोगं त्रिभिर्यानिः फलासाक्षात्क्रियात्मकम् ।
पश्चिमं गतिकारित्रमिदं कारित्रलक्षणम् ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : २७—२८ का०)

(क) लक्षणम्

हितसुखत्राणादिप्रतिविशिष्टज्ञानैः सत्त्वप्रयोगाः परार्थमम्पादनसाधनैः
योज्यन्त इति तानि कारित्रलक्षणान्युच्यन्ते ।

क्लेशलिङ्गादयः षोडश स्वभावाः कारित्राणामुपलक्षका भवन्ति ।

(ख) भेदः

कारित्राणां एकादश भेदा भवन्ति । तत्र सर्वज्ञतायाः त्रीणि, मार्गज्ञतायाः
सप्त, सर्वाकारज्ञताया एकमिति एकादश कारित्राणि भवन्ति ।

सर्वज्ञताकारित्राणि त्रीणि

सर्वसत्त्वानां अनागतमोक्षमुखोपसंहारार्थेन हितकारित्रम्, लोकस्य
दुःखदौर्मनस्यादीनि प्रहाय ऐहिकमुखोपसंहारेण सुखकारित्रम्, दुःखरहिताविपाक-
धर्मतायां स्थापनात् त्राणकारित्रमिति त्रीणि ।

मार्गज्ञताकारित्राणि सप्त

आत्यन्तिकहितोपसंहारार्थेन शरणकारित्रम्, दुःखहेतुनिवर्तनार्थेन लयन-
कारित्रम्, संसारनिर्वाणसमतोपसम्पादनार्थेन परायणकारित्रम्, स्वपरार्थाधिगमा-
धारभावोपसंहारात् द्वीपकारित्रम्, परार्थप्रतिपत्युपसंहारात् परिणायक-
कारित्रम्, अनाभोगप्रवृत्तसत्त्वार्थोपसंहारात् अनाभोगकारित्रम्, यानत्रयनिर्याण-
त्तत्फलासाक्षात्करणकारित्रमिति सप्त ।

सर्वाकारज्ञताकारित्रम् एकम्

सर्वाकारज्ञतया सर्वधर्मदैशिकत्वेन सर्वाकारज्ञताया एव मेव गतिकारित्रम् ।
कारित्राकारैरेव यथावत् सर्वज्ञतात्रयस्य प्रयोगा लक्ष्यन्त इति
कारित्रलक्षणम् ।

(उ) स्वभावलक्षणानि षोडश

एतेषां स्वभावलक्षणानां स्वरूपप्रतिपादनम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः
कारिकाभिः सम्यग् विहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ४ : २९—३१ का०)

(क) लक्षणम्

उपरिनिर्दिष्टं प्रयोगलक्षणमेव एतेषामपि लक्षणं भवति ।

(ख) भेदः

स्वभावानां षोडश भेदा भवन्ति । तत्र सर्वज्ञतायाः स्वभावाः चत्वारः,
मार्गज्ञतायाः स्वभावाः पञ्च, सर्वाकारज्ञतायाः स्वभावाः सप्त इति षोडश भवन्ति ।

सर्वज्ञतास्वभावाश्चत्वारः

रागादिविविक्तस्वभावत्वेन क्लेशविवेकस्वभावः, रागादिलिङ्गकायादि-
दौष्टुल्यविविक्तस्वभावत्वेन क्लेशलिङ्गविवेकस्वभावः, रागादिनिमित्तायोनिशोभन-
सिंकारविविक्तस्वभावत्वेन क्लेशनिमित्तविविक्तस्वभावः, रागारागद्वेषाद्वेषमोहा-
मोहविविक्तस्वभावत्वेन विपक्षप्रतिपक्षविवेकस्वभाव इति चत्वारः ।

मार्गज्ञतास्वभावाः पञ्च

परमार्थासत्सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणदुष्करसंनानाहत्वेन दुष्करस्वभावः, अन्व्य
(श्रावकादि—) यानापातलक्षण ऐकान्तिकस्वभावः, उत्तमश्चरसाध्य उद्देश-
स्वभावः, भाव्यभावकभावनानुपलम्भात् अनुपलम्भस्वभावः, समस्तभावाभिनिवेश-
निषेधाद् अनभिनिवेशस्वभाव इति पञ्च ।

सर्वाकारज्ञतास्वभावाः सप्त

सर्वज्ञतामार्गज्ञतासंगृहीतवस्तुविशेषालम्बनस्वभावः, लोकप्रतिपत्तिग्रहणा-
दिविपरीतनिर्देशात् सर्वलोकविप्रत्यनीकस्वभावः, सर्वत्र रूपादौ ज्ञानधर्मस्याप्रति-

घातित्वाद् अप्रतिघातस्वभावः, ज्ञानज्ञेयसमतया सर्वप्रतिष्ठानुपलम्भार्थेन
अपदस्वभावः, तथतया अगतिस्वभावः, रूपादिसर्वधर्माणां तत्त्वेनानुत्पन्नत्वात्
अजातिस्वभावः, भावाभावादिस्वभावत्रयानुपलम्भात् तथतानुपलम्भस्वभाव
इति सम ।

इत्येवं षोडशभिः स्वभावैर्यथावत् त्रिसर्वज्ञताप्रयोगा लक्ष्यन्त इति स्वभाव-
लक्षणानि । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे —

क्लेशलिङ्गनिमित्तानां विपक्षप्रतिपक्षयोः ।

विवेको दुष्करैकान्तावुद्देशोऽनुपलम्भकः ॥

निषिद्धाभिनिवेशश्च यश्चालम्बनसंज्ञकः ।

विप्रत्ययोऽविघाती च सोऽपदागत्यजातिकः ॥

तथताऽनुपलम्भश्च स्वभावः षोडशात्मकः ।

लक्षीव लक्ष्यते चेति चतुर्थं लक्षणं मतम् ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : २६-२९ का०)

इत्येवं सामान्येन एकत्र कृतानि एकनवतिः लक्षणानि भवन्ति ।

६. मोक्षभागीयम्

अस्य सर्वं लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया प्रतिपादितम् ।
तथा हि—

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।

सर्वाकारावबोधेऽस्मिन् मोक्षभागीयमिष्यते ॥

(क) लक्षणम्

अनिमित्तालम्बनज्ञानाकारेण दानाधारभ्य सर्वाकारज्ञतापर्यन्तं स्वसन्तानै
समुदागमे कौशललक्षणो धर्माभिसमय एवात्र मोक्षभागीयमिति लक्षणम् ।

(ख) पर्यायः

माहायानिको धर्माभिसमयः, माहायानिकं मोक्षभागीयम्, माहायानिकः
सम्भारमार्ग इति पर्यायाः ।

(ग) निर्वचनम्

मोक्षोऽत्र क्लेशविसंयोगविशेषः, तद्भागे (पक्षे) पातित्वात् मोक्षभागीयम्।
अथवा—तद्भागे हितत्वात् मोक्षभागीयम् ।

(घ) भेदः

अवस्थातः मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्चेति त्रयोऽस्य भेदाः । स्वरूपतः श्रुतमयं
चिन्तामयं भावनामयमिति त्रिविधं मोक्षभागीयमिष्टम् ।

(ङ) अवधिः

सम्भारमार्गे केवलमिदं भवतीति ज्ञेयम् । चित्तोत्पादसमवायमेवोत्पद्य
स्वसन्ताने यावन्न श्रद्धादिपञ्चेन्द्रियोत्पादस्तावदस्य व्याप्तिर्भवति ।

(च) लिङ्गानि

संसारदीनवान् मोक्षगुणांश्च श्रावं श्रावं रोमहर्षोद्गमाश्रुपातादयो
भवन्ति, चित्तादीनत्वं निर्भयत्वमित्यादीनि लिङ्गानि ।

७. निर्वेधभागीयम्

अस्य लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे सविस्तरं प्रतिपादितम् ।

(द्र०—अभिसमयो—४ : ३५—३७ का०)

(क) लक्षणम्

उपायविशिष्टसत्त्वस्य अर्थाभिसमयो माहायानिक निर्वेधभागीयस्य लक्षणम् ।

(ख) परिभाषा

दर्शनहेयानां सवासनक्लेशानां निर्वेधकत्वेन दर्शनमार्गपक्षे पातित्वात्,
तद्भागहितत्वाद् वा निर्वेधभागीयम् ।

(ग) भेदः

निर्वेधभागीयस्य द्वादश भेदा भवन्ति । प्रथमं ऊष्मा, सूर्धा, क्षान्तिः,
अग्रधर्मश्चेति चत्वारो भेदाः । एषु चतुर्षु प्रत्येकं मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन त्रिविध
इति द्वादश भेदा भवति । तथा चोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

आलम्बनं सर्वसत्त्वा ऊष्मणामिह शस्यते ।

समचित्तादिराकारस्तेष्वेव दशधोदितः ॥

स्वर्यं पापान्निवृत्तस्य दानाद्येषु स्थितस्य च ।

तयोर्नियोजनान्येषां वर्णवादानुकूलते ॥

मूर्धगं स्वपराधारं सत्यज्ञानं तथा क्षमा ।

तथाग्रधर्मा विज्ञेयाः सर्वानां पाचनादिभिः ॥

(द्र०— अभिसमय० ४ : ३५-३७ का०)

(घ) अवधिः

शून्यतालम्बनात्मिकां विदर्शनाप्राप्तिमारभ्य यावन्न दर्शनमार्गप्राप्तिस्तद्वद-
स्यावधिर्भवतीति ।

८. अवैवर्तिको गणः

अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघस्य स्वरूपं एकया कारिकया अभिसमयालङ्कारे
प्रोक्तम् । तथा हि—

निर्वेधाङ्गान्युपादाय दर्शनाभ्यासमार्गयोः ।

ये बोधिसत्त्वा वर्तन्ते सोऽत्रावैवर्तिको गणः ॥

(द्र०— अभिसमय० ४ : ३८ का०)

(क) लक्षणम्

रूपादिनिवृत्तिनिर्विचिकित्साद्याकारैः विशतिप्रकारैः निर्वेधभागीय-
स्थानाम् अवैवर्तिकलक्षणं ज्ञेयम् ।

(ख) भेदः

निर्वेधभागीयप्रयोगमार्गस्थः, धान्तिज्ञानसंगृहीतदर्शनमार्गस्थः, परश्च
प्राबन्धिकभावनामार्गस्थ इति त्रिविधो भवति अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघ इति
त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

प्रयोगमार्गीयोऽभिसमयमारभ्य अन्तिमक्षणावस्थितबोधिसत्त्वावस्था-
पर्यन्तमस्य सीमा भवतीति ।

९. भवशान्त्योः समता

अस्य समताप्रयोगस्य लक्षणादिम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया
प्रतिपादितम् । तथा हि—

स्वप्नोपमत्वाद् धमिणां भवशान्त्योरकल्पना ।

कर्माभावादिचोद्यानां परिहारा यथोदिताः ॥

(द्र०—अभिष्टमय० ४ : ६० का०)

(क) लक्षणम्

पृष्ठलब्धावस्थायामपि सत्ताग्राहकविकल्पपरिक्षयात् शौद्धभूमिकं ज्ञानं
भवशमसमताप्रयोगस्य लक्षणम् ।

(ख) भेदः

तिसृणां शुद्धभूमीनां त्रीणि ज्ञानान्येवास्य त्रयो भेदाः ।

(ग) अवधिः

अष्टमीं भूमिमारभ्य अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्य सीमा
भवति ।

१०. क्षेत्रशुद्धिप्रयोगः

प्रयोगस्यास्य लक्षणादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकयाऽभि-
हितम् । तथा हि—

सत्त्वलोकस्य याऽशुद्धिस्तस्याः शुद्धचुपहारतः ।

तथा भाजनलोकस्य बुद्धक्षेत्रस्य शुद्धता ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : ६१ का०)

(क) लक्षणम्

प्रणिधानादिकुशलमूलबलेन स्वबुद्धक्षेत्रं सत्त्वभाजनलोकात्मकं परिशोधितु-
कामस्य शौद्धभूमिकानि ज्ञानान्येव क्षेत्रशुद्धिप्रयोगस्य लक्षणानि ।

(ख) भेदः

स्वबुद्धक्षेत्रस्य भाजनलोकशुद्धिप्रयोगः सत्त्वलोकशुद्धिप्रयोगश्चेति द्वौ भेदौ ।

(ग) अवधिः

तिसृषु शुद्धभूमिष्वयं प्रयोगो भवतीति ।

११. उपायकौशलम्

अस्योपायकौशलप्रयोगस्य स्वरूपादिकम् अभिसमयालङ्कारे द्वाभ्यां कारिकाभ्यामुपदर्शितम् । तथा हि—

विषयोऽस्य प्रयोगश्च शात्रवाणामतिक्रमः ।

अप्रतिष्ठो यथावेधमसाधारणलक्षणः ॥

असक्तोऽनुपलम्भश्च निमित्तप्रणिधिक्षतः ।

तल्लिङ्गं चाप्रमाणं च दशधोपायकौशलम् ॥

(द्र०—अभिसमय० ४ : ६२-६३ का०)

(क) लक्षणम्

मनसिकारपरिवर्जनैः निराभोगकर्मसम्पादनसमर्थानि ज्ञानानि उपाय-
कौशलात्मकानीति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

उपायकौशलस्य दश भेदा भवन्ति । यथा— आन्तरायिकधर्मसमतिक्रमणेन
देवादिमारातिक्रमः, विभावितसर्वधर्मसमत्वेन अप्रतिष्ठितविहारः, प्रणिधानसमृद्ध्या
यथावेधं परार्थकरणम्, स्वभ्यस्तसर्वदुष्करत्वेन असाधारणः, शुक्लधर्मविशुद्ध्या
सर्वधर्मस्याग्रहणम्, शून्यताविमोक्षमुखत्वेन अनुपलम्भः, अनिमित्तविमोक्षमुखत्वेन
अनिमित्तः, अप्रणिहितविमोक्षमुखत्वेन अप्रणिधानम्, प्रश्नपूर्वकावैवतिकधर्म-
कथनेन अवैवतिकलिङ्गम्, सर्वविषयज्ञानत्वेन अप्रमाणमिति दश उपायकौशल-
प्रयोगा इति ।

(ग) अवधिः

अष्टमीं भूमिमारभ्य अन्तिमक्षणास्थबोधिसत्त्वावस्थापर्यन्तमस्म सीमा
भवति ।

(भा) मूर्धाभिसमयोपलक्षका अष्टौ धर्माः

१. लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः), २. विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः),
३. निरूढिः (क्षान्तिः मूर्धप्रयोगः), ४. चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्मः मूर्धप्रयोगः),
५. दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः), ६. भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः), ७. आनन्तर्यसमाधिः
(मूर्धप्रयोगः), ८. विप्रतिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः) इत्यष्टौ धर्मा मूर्धाभिसमयमुप-
लक्षयन्तीति अभिसमयालङ्कारे प्रतिपादितम् । तथा हि—

लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च निरूढिश्चित्तसंस्थितिः ।

चतुर्धा च विकल्पस्य प्रतिपक्षश्चतुर्विधः॥

प्रत्येकं दर्शनाख्ये च भावनाख्ये च वर्त्मनि ।

आनन्तर्यसमाधिश्च सह विप्रतिपत्तिभिः ॥

मूर्धाभिसमयः

(द्र०—अभिसमय० १ : १५-१७ का०)

१. लिङ्गम् (ऊष्मा मूर्धप्रयोगः)

अस्योष्मणो मूर्धप्रयोगस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकयो-
पदर्शितम् । तथा हि—

स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभसर्वधर्मैक्षणदिकम् ।

मूर्धप्राप्तस्य योगस्य लिङ्गं द्वादशधा मतम् ॥

(द्र०—अभिसमय० ५ : १ का०)

(क) लक्षणम्

स्वप्नेऽपि सर्वधर्माणां स्वप्नाभत्वदर्शनादिषु द्वादशल्लिङ्गेषु अन्यतमस्य
प्राप्त्या व्यवस्थापितः प्रथमो निर्वेधभागीय ऊष्मा मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

नैरात्म्यालम्बनाया विदर्शनायाः प्राप्तिमारभ्य भूमिप्राप्तिपर्यन्तमस्य सीमा भवति ।

२. विवृद्धिः (मूर्धा मूर्धप्रयोगः)

अस्य मूर्धाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया परिदीपितम् । तथा हि—

जम्बुद्वीपजनेयत्ताबुद्धपूजाशुभादिकाम् ।

उपमां बहुधा कृत्वा विवृद्धिः षोडशात्मिका ॥

(द्र०—अभिसमय० ५ : २ का०)

(क) लक्षणम्

पुण्यविवृद्ध्यादिषोडशविवृद्धीनां पूर्णतया माहायानिको द्वितीयो निर्वेध-
भागीयो मूर्धा मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं मूर्धा मूर्धप्रयोगः महायानप्रयोगमार्गीयो मूर्धप्रयोगश्चेति
समानार्थको ।

(ख) भेदः

मृदुमध्याधिमात्रभेदेन त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

माहायानिकस्य प्रयोगमार्गीयमूर्धप्रयोगस्य यथावधिस्तथैवास्यापि
ज्ञातव्यः ।

३. निरूढिः (क्षान्तिः मूर्धप्रयोगः)

अस्य निरूढ्याख्यमूर्धप्रयोगस्य सर्वं लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया
कारिकयोपवर्णितम् । तथा हि—

त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां परिपूरिरनुत्तरा ।

अपरित्यक्तसत्त्वार्था निरूढिरभिधीयते ॥

(द्र०—अभिसमय० ५ : ३ का०)

(क) लक्षणम्

सम्यगुपायक्रीडलबलेन निविकल्पाधिगमावस्थायां महाकरुणादिसम्मुखी-
भावेन यथोक्तसर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञताधर्माणां (चित्तोत्पादादीनां) अनुत्तरा
परिपूरिः निरूढचाख्यस्तृतीयो निर्वेधभागीयः क्षान्तिमूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं क्षान्त्याख्यो मूर्धप्रयोगः माहायानिकः प्रयोगमार्गीयक्षाान्तप्रयोगश्चेति
द्वौ समानार्थकौ ।

(ख) भेदः

मृदुमध्याधिमात्रभेदेनास्य क्षान्त्याख्यमूर्धप्रयोगस्य त्रयो भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

यथा माहायानिकायाः प्रयोगमार्गीयायाः क्षान्तेरवधिस्तथा अस्यापि प्रयोग-
स्यावधिर्ज्ञातव्यः ।

४. चित्तसंस्थितिः (अग्रधर्मः मूर्धप्रयोगः)

अस्य अग्रधर्मख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे एकया
कारिकया प्रतिपादितम् । तथा हि—

चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्रकोपमः ।

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन समाधिः परिकीर्तितः ।

(द्व०—अभिसमय० ५ : ४ का०)

(क) लक्षणम्

दर्शनमार्गोत्पादसमर्था प्रमाणातिक्रान्तपुण्यबहुत्वेन समाधिलक्षणा
(स्थिरीभावलक्षणा) चित्तसंस्थितिश्चतुर्थनिर्वेधभागोऽग्रधर्मो मूर्धप्रयोग
इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

मृदुमध्याधिमात्रभेदेन त्रयोऽस्य प्रयोगस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

माहायानिकस्य प्रयोगमार्गीयाग्रधर्मस्य यथा अवधिस्तथैवास्यापि ज्ञातव्यः ।
एतानि च लिङ्गादीनि यथाक्रममूष्मादिचतुर्निर्वेधभागीयस्वरूपाणि
वेदितव्यानि ।

५. दर्शनमार्गः (मूर्धप्रयोगः)

अस्य दर्शनमार्गाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे सविस्तरं अष्टादशभिः कारिकाभिः प्रतिपादितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ५ : ५-२२ का०)

(क) लक्षणम्

दर्शनहेयायाः सत्ताप्राहिकाया दृष्टेः प्रतिपक्षभावेन व्यवस्थापितो माहायानिकः सत्याभिसमयो दर्शनमार्गाख्यो मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं दर्शनमार्गाख्यो मूर्धप्रयोगः माहायानिको दर्शनमार्गश्च पर्यायौ ।

(ख) भेदः

हेयदृष्ट्या दर्शनप्रहातव्यानां चतुर्णां विकल्पानां चत्वारः प्रतिपक्षा इति चत्वारोऽस्य प्रभेदा भवन्ति । समाहितः पृष्ठलब्धश्चेति द्वावपि भेदौ ।

(ग) अवधिः

माहायानिकस्य दर्शनमार्गस्य अवधिवत् अस्याप्यवधिर्भवतीति ।

६. भावनामार्गः (मूर्धप्रयोगः)

अस्य भावनामार्गाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य सर्वं लक्षणादिकम् अभिसमयालङ्कारे नवभिः कारिकाभिः सविस्तरमभिहितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ५ : २४-३२ का०)

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञतापरिगृहीतया प्रकर्षप्राप्तप्रज्ञयोपात्तानां भावनाप्रहातव्यविकल्प-प्रतिपक्षाणां दृष्ट्या व्यवस्थापितो माहायानिकोऽन्वभिसमयः भावनामार्गाख्यो मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

भावनाहेयानां नवानां विकल्पानां साक्षात् प्रतिपक्षभूता नवानन्तर्यमार्गाः, नव च विमुक्तिमार्गा इति अष्टादश अस्य भावनामार्गाख्यस्य मूर्धप्रयोगस्य भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

प्रथमां भूमिमारभ्य दशमीं भूमिं यावदस्य सीमा भवतीति ।

७. आनन्तर्यसमाधिः (मूर्धप्रयोगः)

बुद्धत्वप्राप्तेरव्यवहितो यः पूर्वसमनन्तरः समाधिः, सोऽत्र आनन्तर्यसमाधिः । अस्य लक्षणादिकं सर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सम्यक् प्रतिपादितम् । तथा हि—

त्रिसाहस्रजनं शिष्यखड्गाधिगमसम्पदि ।

बोधिसत्त्वस्य च न्यामे प्रतिष्ठाप्य शुभोपमाः ॥

कृत्वा पुण्यबहुत्वेन बुद्धत्वाप्तेरनन्तरः ।

आनन्तर्यसमाधिः स सर्वाकारज्ञता च तत् ॥

आलम्बनमभावोऽस्य स्मृतिश्चाधिपतिर्मतः ।

आकारः शान्तता चात्र ॥

(द्र०—अभिसमय० ५ : ३७-३८ का०)

(क) लक्षणम्

त्रिसर्वज्ञतासंगृहीतप्रकर्षप्राप्तप्रज्ञापारमिताभावनायाः फलभूतरय सर्वाकार-
ज्ञताविपाकस्य अव्यवहितत्वेन साक्षादुत्पादकः पर्यन्तयोग आनन्तर्यसमाध्याख्यो
मूर्धप्रयोग इति लक्षणम् ।

अयं आनन्तर्यसमाधिः मूर्धप्रयोगः, अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वस्य ज्ञानमित्य-
नर्थान्तरम् ।

(ख) भेदः

एकक्षणिकाश्चत्वारः प्रयोगा एवास्य चत्वारो भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

अयं प्रयोगः केवलं अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वावस्थायामेव भवतीति ।

८. विप्रतिपत्तिः (मूर्धप्रयोगः)

अविदितोपायकौशलानां प्रवादिनां नानाचोद्यमुखपरम्पराप्रसिष्यो
विप्रतिपत्तयोऽत्र निराकर्तव्या भवन्तीति तासां विप्रतिपत्तीनां सर्वं लक्षणादिकं
स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे तिसृभिः कारिकाभिः सविस्तरं सम्यक् प्रतिपादितम् ।
तथा हि—

आलम्बनोपपत्तौ च तत्स्वभावावधारणे ।

सर्वाकारज्ञताज्ञाने परमार्थे ससंवृतौ ॥

प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु सोपाये समये मुनेः ।

विपर्यासे समार्गे च प्रतिपक्षविपक्षयोः ॥

लक्षणे भावनायां च मता विप्रतित्तयः ।

सर्वाकारज्ञताधारा षोडश च वादिनाम् ॥

(द्र०—अभिसमय० ५ : ४०-४२ का०)

(क) लक्षणम्

संवृतिपरमार्थसत्ययोर्द्वयोः स्वभावत एकत्वलक्षणयोः अग्रहणरूपाः सम्मुखीभूतविकल्पाः तद्बीजानि वा निराकर्त्तव्या विप्रतिपत्तय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

विप्रतिपत्तीनां षोडश भेदा भवन्ति । तथा हि— संस्कृतासंस्कृतधात्वोर-
भावत्वेन आलम्बनोपपत्तौ, सर्वथा नीरूपत्वाद् आलम्बनस्वभावधारणे, भावाभावा-
नुपलम्भेन सर्वाकारज्ञताज्ञाने, तथतास्वभावत्वेन संवृतिपरमार्थसत्यद्वये, दानाद्य-
नुपलम्भेन प्रयोगे, बोद्धव्याभावाद् बुद्धरत्ने, नामधेयमात्रत्वाद् धर्मरत्ने, रूपाद्या-
लम्बनप्रतिषेधात् संघरत्ने, दानाद्यनुपलम्भेन उपायकौशले, भावाभावोभयरूपा-
धिगमप्रतिषेधात् तथागताभिसमये, प्रपञ्चव्यवस्थापितानित्यादित्वेन नित्यादिवि-
पर्यासे, विभावितमार्गफलासाक्षात्करणेन मार्गे, हानोपादानाभावेन विपक्षे प्रतिपक्षे
च, धर्म्यभावाद् धर्मलक्षणे, स्वसामान्यलक्षणानुपपत्त्या भावनायां चेति सर्वाकार-
ज्ञताधिष्ठानाः संशयरूपाः षोडश विप्रतिपत्तयो भवन्ति । ताः यथासम्भवमुभय-
सत्याश्रितोपायकौशलेन निराकृत्य सम्यक् सर्वथा निश्चयमुत्पाद्य कल्याणकामैः
बोधिसत्त्वरानन्तर्यसमुद्धारिधिगन्तव्यः ।

एतासु कल्पनात्मिका विप्रतिपत्तयो मुख्याः, याश्च प्रसङ्गमुखेनोक्तास्ता गौणा
इति मन्तव्याः ।

एताः षोडशापि विप्रतिपत्तयो कल्पनात्मिका शब्दात्मिका चेति
द्वयोरन्तर्भवन्ति ।

द्वयोः सत्ययोरेकमालम्ब्य यदपरं निराकरोति तद् अभिनिवेशात्मकं ज्ञान-
मेव कल्पनात्मिका विप्रतिपत्तिः ।

द्वयोः सत्ययोरेकं निमित्तीकृत्य या अपरं निराकरोति सा वाक् शब्दा-
त्मिका विप्रतिपत्तिरवसेया ।

(ग) अवधिः

मार्गेऽप्रवेशादारभ्य अशुद्धसप्तभूमिपर्यन्तभासां विप्रतिपत्तीनां सीमा भवतीति ।

॥ इति सूर्वाभिसमयोपलक्षका अष्टौ धर्माः ॥

(इ) आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकाः त्रयोदश धर्माः

आनुपूर्विकाभिसमयस्य स्वरूपनिर्देशः अभिसमयालङ्कारे संक्षेपतः कारिकां-
शेन कृतः । तथा हि—

त्रेधा दशधा चानुपूर्विकः ।

(द्र०—अभिसमय० १ : १७ का०)

विस्तरतस्तु तस्य लक्षणादिकमनया एकया कारिकयोपन्यस्तम् ॥
तथा हि—

दानेन प्रज्ञया यावद् बुद्धादौ स्मृतिभिश्च सा ।

धर्माभावस्वभावेनेत्यनुपूर्वक्रिया मता ॥

(द्र०—अभिसमय० ६ : १ का०)

(क) लक्षणम्

सर्वाकारज्ञतादित्रिसर्वज्ञताकारान् अधिगतान् अनुपूर्वीकृत्य प्रज्ञाभावन-
योपात्तः सत्त्वयोगः आनुपूर्विकप्रयोग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

दानादिषट्पारमितापरिपूरणेन (षट्), बुद्ध-धर्म-संघ-शील-त्याग-दैवता-
नामनुस्मरणेन (षट्), रूपादिसर्वधर्माभावे स्वभावावबोधेन (एकः) योऽधिगमः स
आनुपूर्विकाभिसमयस्त्रयोदशविध इत्यस्य त्रयोदश भेदा भवन्ति ।

(ग) अवधिः

सम्भारमार्गमारभ्य एकक्षणाभिसम्बोधात् समनन्तरपूर्वक्षणपर्यन्तमस्य सीमा
भवतीति ।

॥ इति आनुपूर्विकाभिसमयोपलक्षकाः त्रयोदश धर्माः ॥

(ई) एकक्षणाभिसम्बोधाभिसमयोपलक्षकाः चत्वारो घर्माः

एकक्षणाभिसम्बोधस्य स्वरूपनिर्देशः अभिसमयालङ्कारे कारिकाधेन संक्षेपतः कृतः । तथा हि—

एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणेन चतुर्विधः ॥

(द्र०-अभिसमयो १ : १७ का०)

विस्तरतस्तु सममाधिकारे द्रष्टव्यः ।

(क) लक्षणम्

अधिगतत्रिसर्वज्ञताकारेषु स्वभ्यस्तस्तेषामेव क्षणेनैकेनाधिगमरूपः पर्यन्तयोगः एकक्षणाभिसम्बोध इति लक्षणम् ।

एकक्षणप्रयोगः, अन्तिमक्षणबोधिसत्त्वतीयज्ञानम्, अन्तन्तर्यमूर्धप्रयोगः इत्यनथान्तरम् ।

(ख) भेदः

स्वरूपतः एकविध एव एकक्षणाभिसम्बोधो लक्षणेन (व्यावृत्त्या) चतुर्विधो भवति, यथा—अविपाकलक्षणः, विपाकलक्षणः अलक्षणलक्षणः, अद्वयलक्षणश्चेति ।

(य) अविपाकलक्षणः

अस्य सर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया परिदोषितम् । तथा हि—

अनास्रवाणां सर्वेषामेकैकेनापि संग्रहात् ।

एकक्षणावबोधोऽयं ज्ञेयो दानादिना मुनेः ॥

(द्र०-अभिसमयो ७ : १ का०)

(क) लक्षणम्

एकक्षणदानादिज्ञानेन अनास्रवदानाद्यशीत्यनुव्यञ्जनलक्षणानां घर्माणां संग्रहेण बोधिसत्त्वस्य अवबोधरूपः पर्यन्तयोगः अविपाकानास्रवसर्वधर्मेकक्षण-लक्षणो भवतीति लक्षणम् ।

(र) विपाकलक्षणः

अस्य सर्वं स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया सम्यगभिहितम् ।
तथा हि—

विपाकधर्मतावस्था सर्वशुक्लमयी यदा ।

प्रज्ञापारमिता जाता ज्ञानमेकक्षणे तदा ॥

(द्र-अभिसमय० ७ : ३ का०)

(क) लक्षणम्

यदा बोधिसत्त्वस्य प्रतिपक्षभावनया सर्वविपक्षकलङ्कापगमेन सकलव्यव-
दानपक्षविपाकधर्मतावस्था शुक्लस्वभावा जाता, तदा एकस्मिन्नेव क्षणे विपाका-
वस्थाप्राप्तानाम् अनास्रवधर्माणां बोधात् ज्ञानं (प्रज्ञापारमिता) विपाकधर्मता-
वस्थानास्रवसर्वधर्मैकक्षणलक्षणो भवति, इत्येकक्षणाभिसम्बोधो द्वितीयः । अयं
विपाकः अष्टमभूमेरुर्ध्वं भवतीति ज्ञेयम् ।

(ल) अलक्षणलक्षणः

अस्य स्वरूपादिकं सर्वम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया सुस्पष्ट-
मुपवर्णितम् । तथा हि—

स्वप्नोपमेषु धर्मेषु स्थित्वा दानादिचर्यया ।

अलक्षणत्वं धर्माणां क्षणेनैकेन विन्दति ॥

(द्र०-अभिसमय० ७ : ४ का०)

(क) लक्षणम्

पूर्वं स्वप्नोपमसर्वधर्माभ्यासेन सम्भारद्वयमनुभूय अधिगमावस्थायां स्वप्न-
स्वभावेषु सर्वधर्मेषु उपादानस्कन्धादिषु स्थित्वा दानादिषट्पारमिताप्रतिपत्त्या
दानादिरूपनिरूपणाकारेण अलक्षणाः सर्वधर्मा इति संक्लेशव्यवदानरूपाणां
सर्वधर्माणामेकेनैव क्षणेन अलक्षणत्वं जानाति, इत्येवम् अलक्षण-
सर्वधर्मैकक्षणलक्षणो भवतीति एकक्षणाभिसम्बोधस्तृतीयः ।

(व) अद्वयलक्षणः

अस्याद्वयलक्षणस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया स्पष्टमुप-
दर्शितम् । तथा हि—

स्वप्नं तद्दर्शिनं चैव द्वययोगेन नेक्षते ।

धर्माणामद्वयं तत्त्वं क्षणेनैकेन पश्यति ॥

(द्र०—अभिसमय० ७ : ५ का०)

(क) लक्षणम्

निरन्तरदीर्घकालद्वयप्रतिभासप्रहाणाभ्याससात्मीभावाद् उन्मीलितद्वय-
प्रतिभासवासनो यदा बोधिसत्त्वो ग्राह्यग्राहकयोगेन स्वप्नं ग्राह्यं स्वप्नदर्शिनं
ग्राहकं नेक्षते, तदा सर्वेऽप्येवंधर्माणो धर्मा इति धर्माणामद्वयं तत्त्वमेकेनैव क्षणेन
पश्यति, इत्येवम् अद्वयलक्षणसर्वधर्मैकक्षणलक्षणो भवत्येकक्षणाभिसम्बोधश्चतुर्थः ।

(ख) निर्ध्वनम्

एक इत्यन्तिमः, क्षणमिति समयः, अभिरित्याभिमुख्यम्, समिति सम्यक्,
अय इत्यधिगम इत्येवं अन्तिमकाले दानादिसर्वानामस्त्रवधर्माणामविपरीतः सम्यक्
प्रतिबोधः एकक्षणाभिसम्बोध इत्युच्यते ।

(ग) अवधिः

समस्तानां चतुर्लक्षणानामवधिः अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वोयावत्स्वायासेव
भवति ।

१। इति एकक्षणाभिसम्बोधाभिसमयस्य अष्टौ धर्माः ॥

३. धर्मकायोपलक्षकाश्चत्वारो धर्माः

विपाकभूतस्य धर्मकायस्य संक्षिप्तनिर्देशः अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया परिदीपितः । तथा हि—

स्वाभाविकः ससाम्भोगो नैर्माणिकोऽपरस्तथाः।

धर्मकायः सकारित्रश्चतुर्धा समुदीरितः ॥

(द्र०—अभिसमय० १ : १८ का०)

विस्तृतनिर्देशस्तु अष्टमाधिकारे चत्वारिंशत्कारिकाभिर्विहितः । तत्र धर्मकायस्य लक्षणादिकं सर्वं स्वरूपमुपवर्णितम् ।

(द्र०—अभिसमय० ८ : १-४० का०)

(क) लक्षणम्

सम्भारद्वयसंचयबलेन प्राप्ताः पर्यन्तगुणा एव फलभूतो धर्मकाय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

चत्वारोऽस्य भेदा भवन्ति, यथा—स्वभावकायः, ज्ञानधर्मकायः, सम्भोगकायः, निर्माणकायश्चेति चत्वारः ।

१. स्वभावकायः

अस्य स्वाभाविककायस्योपपादनम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया कृतम् । तथा हि—

सर्वाकारां विशुद्धिं ये धर्माः प्राप्ता निरास्रवाः ।

स्वाभाविको मुनेः कायस्तेषां प्रकृतिलक्षणः ॥

(द्र०—अभिसमय० ८ : १ का०)

(क) लक्षणम्

प्रकृत्यागन्तुकमलविशुद्धिद्वयलक्षणः पर्यन्तघातुरनुत्पादरूपः स्वभावकाय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रकृतिविशुद्धः आगन्तुकविशुद्धश्चेति द्वौ भेदौ ।

(ग) अवधिः

स्वभावकायः केवलं बुद्धभूमावेव भवति ।

२. ज्ञानधर्मकायः

अस्य ज्ञानकायस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे पञ्चभिः कारिकाभिरुप-
दिशितम् ।

(द्र०- अभिसमयो ८ : २-६ का०)

(क) लक्षणम्

यावज्ज्ञानं यथावज्ज्ञानं चापेक्ष्य साक्षात्कारि पर्यन्तज्ञानं ज्ञानधर्मकाय इति
लक्षणम् । ज्ञानधर्मकायः सर्वज्ञज्ञानं चेत्यनर्थान्तरम् ।

(ख) भेदः

बुद्धभूमौ अनास्रवज्ञानानामेकविंशतिः ज्ञानवर्गा एवास्य एकविंशतिः
प्रभेदाः । तथा हि —

(१) स्मृत्युपस्थानाद्यारभ्य आर्याष्टाङ्गमार्गपर्यन्ता समन्विशद् बोधिपक्षाः,
(२) चत्वार्यप्रमाणानि मैत्र्यादिचतुर्ब्रह्मविहाराः, (३) अष्टौ विमोक्षाः, (४) नव
समापत्तयः, (५) कृत्स्नायतनानि दश (६) अष्टौ अभिभवायतनानि, (७) अरणा-
समाधिः, (८) प्रणिधिज्ञानम्, (९) षडभिज्ञाः, (१०) चतस्रः प्रतिसंविदः,
(११) आश्रयालम्बनचित्तज्ञानपरिशुद्धय इति चतस्रः शुद्धयः, (१२) दश वशिताः,
(१३) दश बलानि, (१४) चत्वारि वैशारद्यानि, (१५) त्रीणि अरक्षणानि,
(१६) त्रीणि स्मृत्युपस्थानानि, (१७) असम्मोषधर्मता, (१८) बलेशज्ञेयावरणा-
नुशयरूपबीजप्रहाणात् वासनासमुद्घातः, (१९) सकलजनहिताशयता महाकरुणा,
(२०) अष्टादशावेणिका बुद्धधर्माः, (२१) सर्वाङ्गज्ञतादित्रिसर्वज्ञता । तथा चोक्तम्
अभिसमयालङ्कारे —

बोधिपक्षाप्रमाणानि विमोक्षा अनुपूर्वशः ।

नवात्मिका समापत्तिः कृत्स्नं दशविधात्मकम् ॥

अभिभवायतनान्यष्टप्रकाराणि प्रभेदतः ।

अरणा प्रणिधिज्ञानमभिज्ञाः प्रतिसंविदः ॥

सर्वाकाराश्चतस्रोऽथ शुद्धयो वशिता दश ।

बलानि दश चत्वारि वैशारद्यान्यरक्षणम् ॥

त्रिविधं स्मृत्युपस्थानं त्रिधाऽसंमोषधर्मता ।

वासनायाः समुद्घातो महती करुणा जने ॥

आवेणिका मुनेरेव धर्मा येऽष्टादशेरिताः ।

सर्वाकारज्ञता चेति धर्माकायोऽभिधीयते ॥

(द्र०—अभिसमय० ८ : २-६ का०)

(ग) अवधिः

बुद्धभूमादेव ज्ञानधर्मकायो भवति ।

३. सम्भोगकायः

सम्भोगकायस्य स्वरूपवर्णनम् अभिसमयालङ्कारे एकया कारिकया कृतम् ।

तथा हि—

द्वात्रिंशल्लक्षणाशीतिव्यञ्जनात्मा मुनेरयम् ।

साम्भोगिको मतः कायो महायानोपभोगतः ॥

(द्र०—अभिसमय० ८ : १२ का०)

(क) लक्षणम्

स्थान-काय-परिवार-धर्म-कालाख्यैः पञ्चभिविनियतैर्विशिष्टः कायः सम्भोग-काय इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

महासम्भोगकायः कनिष्ठसम्भोगकायश्चेति भेदद्वयमभिधानदृष्ट्या कर्तुं शक्यते ।

तत्र महासम्भोगकायः अकनिष्ठभौमिकः सम्भोगकाय इत्यनर्थान्तरम् ।
सथैव कनिष्ठसम्भोगकायः अकनिष्ठभौमिको निर्माणकायश्चेत्यनर्थान्तरम् ।

(ग) अवधिः

अत्र सम्भोगकायो बुद्धभूमौ अकनिष्ठधनव्यूहक्षेत्रे एव केवलं भवति ।

४. निर्माणकायः

कायस्यास्य नैर्माणिकस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे कारिकया एकया सम्यगुपवर्णितम् । तथा हि—

करोति येन चित्राणि हितानि जगतः समम् ।

आ भवात् सोऽनुपच्छिन्नः कायो नैर्माणिको मुनेः ॥

(द्र०-अभिसमय० ८ : ३३ का०)

(क) लक्षणम्

पञ्चभिविनियतैर्विरहितः पर्यन्तरूपकायो निर्माणकाय इति लक्षणम् ।

येन शाक्यमुनितथागतादिरूपेण आसंसारं सर्वलोकघातुषु सर्वानां समीहितमर्थं समं करोति, असौ कायः प्रबन्धतया अनुपरतो नैर्माणिको बुद्धस्य भगवतः सर्वबालजनसाधारणश्चतुर्थोऽवसातव्यः ।

(ख) भेदः

निर्माणकायस्य त्रयो भेदा भवन्ति, यथा—उत्तमनिर्माणकायः; शैल्पिक-निर्माणकायः; नैर्माणिकनिर्माणकायश्चेति ।

बुद्धकारित्राणि

इमानि भगवतो विचित्राणि कारित्राणि अभिसमयालङ्कारे सप्तभिः कारिकाभिर्विस्तरशो निर्दिष्टानि ।

(द्र०-अभिसमय० ८ : ३४-४० का०)

(क) लक्षणम्

स्वसन्ततिस्थसर्वाकारज्ञताधिपत्येनोदयमासादिताः शुभला गुणा एव बुद्धकारित्राणीति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

गतिप्रशमनकारित्रत आरभ्य निर्वाणनिवेशनपर्यन्तं सप्तविंशतिः कर्माण्येवास्य सप्तविंशतिः प्रभेदा भवन्ति । यथोक्तमभिसमयालङ्कारे सप्तविंशतिः कारित्राणि—

तथा कर्माप्यनुच्छिन्नमस्यासंसारमिष्यते ।

गतीनां शमनं कर्म संग्रहे च चतुर्विधे ॥

निवेशनं ससंकलेशे व्यवदानावबोधने ।
 सत्त्वानामर्थयाथात्म्ये षट्सु पारमितासु च ॥
 बुद्धमार्गे प्रकृत्यैव शून्यतायां द्वयक्षये ।
 संकेतेऽनुपलम्भे च परिपाके च देहिनाम् ॥
 बोधिसत्त्वस्य मार्गेऽभिनिवेशस्य निवारणे ।
 बोधिप्राप्तौ जिनक्षेत्रविशुद्धौ निर्याति प्रति ॥
 अप्रमेये च सत्त्वार्थे बुद्धसेवादिके गुणे ।
 बोधेरङ्गेष्वनाशे च कर्मणां सत्यदर्शने ॥
 विपर्यासप्रहाणे च तदवस्तुकतानये ।
 व्यवदाने ससम्भारे संस्कृतासंस्कृते प्रति ॥
 व्यतिभेदापरिज्ञाने निर्वाणे च निवेशनम् ।
 धर्मकायस्य कर्मेदं सप्तविंशतिधा मतम् ॥

(ग) अवधिः

मार्गेऽप्रवेशादारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तमस्यावधिर्भवति ।

(घ) वैशिष्ट्यम्

विनेयजनकर्मानुसारं भगवतः कायवाङ्मनःकारित्राणि आकाशवद्
 अत्युदाराणि, नदीधारावद् अविच्छिन्नानि, समुद्रतरङ्गवत् कालानतिक्रमण-
 लक्षणानि, चिन्तामणिकल्पवृक्षादिवद् अनाभोगरूपाणि भवन्ति ।

(ङ) अवधिः

विनेयजनप्रतिभासभाक् सप्तविंशतिप्रकारं कर्म अविच्छिन्नतया आसंसारं
 प्रवर्तते ।

॥ इति धर्मकायोपक्षकाश्चस्वारो धर्मः ॥

परिणामना

प्रज्ञापारमितोपलक्षकाणां सर्वाकारज्ञताद्यष्टानाम्, अष्टपदार्थोपलक्षकाणां च
सप्ततेः पदार्थानां प्रकाशकमिदं सुभाषितं जगद्गुरोः मैत्रेयनाथस्य मुखान्तिः-
सृतस्यागमस्य चतुर्दिक्षु प्रसाराय लोकस्य च सन्मार्गारोहणाय प्रभवेदिति परिणा-
मना । आचार्यहरिभद्रवचनेन तु—

तथ्यातथ्यविभागयुक्तिविकलज्ञानोदयात्संवृतौ

संसारार्णवपङ्कमग्नमनसो जाताः सदा देहितः ।

सर्वेऽमी जननीनिबन्धनकृताद् बीजान्मयाप्ताच्छुभात्

सर्वाकारवरा भवन्तु नियतं कायत्रयप्रापिणः ॥

इति शम्

परिशिष्टम्-२

भूमि-मार्ग-व्यवस्थापनम्

भूमि-मार्ग-व्यवस्थापनम्

अथात्र मुक्तिमार्गभूता भूमिर्विशेषेण व्यवस्थाप्यते । तत्र लक्षण-भेद-परि-
भाषा-स्वरूपाणि पृथक्-पृथक् निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

अभिसमय एव अखिलगुणानामाधारत्वेन भूमिरुच्यते । स एव च बोधि-
प्रापकत्वेन बोधौ गमकत्वेन वा मार्ग इति स्वभावतः अनयोर्नास्ति भेदः ।

(ख) भेदः

आश्रयभूतानां पुद्गलानां भेदेन भूमिरपि त्रिविधा भवति, यथा—श्रावक-
भूमिः, प्रत्येकबुद्धभूमिः, महायानभूमिश्च ।

मार्गोऽपि भवति त्रिविधः, यथा—श्रावकमुक्तिमार्गः, प्रत्येकबुद्धमुक्तिमार्गः,
महायानमुक्तिमार्गश्च । स एव च स्वरूपभेदेन पञ्चधाऽपि विभज्यते, तथा हि—
सम्भारमार्गः, प्रयोगमार्गः, दर्शनमार्गः, भावनामार्गः, अशैक्षमार्गश्च ।

(ग) परिभाषा

आश्रयत्वेन भूमिः, गमकत्वेन च मार्गः । यथा लोके तृण-गुल्म-लता-वृक्ष-
वनादीनां आश्रयत्वेन भूमिर्गृह्यते, तथैवात्र मार्गप्रविष्टपुद्गलगुणानामाश्रयत्वेन
भूमिरभिधीयते । यथैव च लोके गन्तव्यस्थलप्रापकत्वेन मार्गः कथ्यते, तथैव
मोक्षप्रापकत्वेन बोधौ गमकत्वेन वा मार्ग उच्यते । मोक्षमार्गः, ज्ञः, अभिसमयः,
यानमित्येते पर्यायाः ।

(घ) स्वरूपम्

स्वरूपमत्र त्रिधा विभज्य पृथक् निर्दिश्यते, यथा—(१) श्रावकभूमिस्वरूपम्,
(२) प्रत्येकबुद्धभूमिस्वरूपम् तथा (३) महायानभूमिस्वरूपमिति ।

(१) श्रावकभूमिस्वरूपम्

श्रावकभूमेः, श्रावकमार्गस्य वा सम्यक्स्वरूपनिरूपणार्थं तस्या लक्षणम्,
भेदः, परिभाषा, नामपर्यायाः, स्वरूपम्, अवधिश्च पृथक् प्रदर्श्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

सकलगुणाधारजातीयत्वे सति श्रावकाभिसमयत्वं श्रावकभूमेर्लक्षणम् ।

श्रावकभूमिं गमयितुं योग्यत्वे सति अभिसमयत्वं श्रावकमार्गस्य लक्षणम् ।

(ख) भेदः

(अ) श्रावकभूमिः अष्टधा पञ्चधा चेति द्विधा विभज्यते । तत्र प्रथमं तावदिमेऽष्टौ भेदाः, शुक्लव्युत्थानभूमिः, गोत्रभूमिः, अष्टमकभूमिः, दर्शनभूमिः, तनुभूमिः, वीतरागभूमिः, कृतविकल्पभूमिः, श्रावकभूमिश्च ।

(१) शुक्लव्युत्थानभूमिः—श्रावकस्य सम्भारमार्ग एव शुक्लव्युत्थानभूमिर्भवति, यतो हि सम्भारमार्ग एव श्रावकीयमुक्तिमार्गस्य नवीनतमः सर्वप्रथमश्च मार्गो भवति ।

(२) गोत्रभूमिः—श्रावकगोत्रे नियतस्य श्रावकस्य प्रयोगमार्गो गोत्रभूमिरिति । यतो हि प्रयोगमार्गः हीनयानसंगृहीते गोत्रे अव्यभिचरितस्य पृथग्जनश्रावकस्य अभिसमयो भवति ।

(३) अष्टमकभूमिः—स्रोत-आपन्नस्य आर्यश्रावकस्य अभिसमयः अष्टमकभूमिरिति । यतो हि चतुर्णां मार्गप्रतिपन्नानां चतुर्णां च फलप्रतिपन्नानामयं प्रथमोऽभिसमयो भवति । अर्हत्फलतः पूर्वमष्टम एव अष्टमक इति ।

(४) दर्शनभूमिः—फलप्रतिपन्नस्य स्रोत-आपन्नस्याभिसमयो दर्शनभूमिरिति । यतो हि दर्शनहेयानां त्रयाणां संयोजनघर्माणां सत्कायदृष्टि-क्लिष्टविचिकित्सा-शीलव्रतपरामर्शानां प्रहाणकारी अयमेकविधोऽभिसमयः ।

(५) तनुभूमिः—सकृदागामिनोऽभिसमयः तनुभूमिरिति । यतो हि प्रायशः भावनाहेयानां षण्णां कामक्लेशानां (अधिमात्रत्रिकस्य मध्यत्रिकस्य च) प्रहाणानुकूलः अयमेकविधोऽभिसमयः ।

(६) वीतरागभूमिः—अनागामिनोऽभिसमयः वीतरागभूमिरिति । यतो हि अयं पञ्चानां अवरभागीयानां संयोजनानां प्रहाणकारी एकविधोऽभिसमयो भवति ।

(७) कृतविकल्पभूमिः—श्रावकस्य अर्हतोऽभिसमयः कृतविकल्पभूमिरिति । यतो हि अयं पञ्चानाम् ऊर्ध्वभागीयानां बलेशानां प्रहाणकारी श्रावकस्यार्हतोऽभिसमयः । अत एवार्हन् कृतकृत्यः कृतकरणीयः अवहृतभारोऽभिधीयते ।

(८) श्रावकभूमिः अन्तिमानां त्रयाणां आर्यश्रावकाणामभिसमयः श्रावकभूमिरिति । यतो हि आर्यो बोधिसत्त्वः ज्ञात्वा इमां भूमिमतिक्रमते । आर्यो बोधिसत्त्वः श्रावकभूमिं प्रत्येकबुद्धभूमिं च ज्ञात्वा आद्यासु नवसु बोधिसत्त्वभूमिषु स्थित्वा च ताः अतिक्रमते । अत एव यानसंख्या त्रिषु नियता भवति ।

(आ) श्रावकभूमेः अपरेऽपि पञ्च भेदा भवन्तीति पूर्वमुक्तम् । तत्र तावदिमे पञ्च भेदाः—श्रावकसम्भारमार्गः, श्रावकप्रयोगमार्गः, श्रावकदर्शनमार्गः, श्रावकभावनामार्गः, श्रावकाशैक्षमार्गश्च ।

(ग) परिभाषा

श्रावकीयाणामशेषगुणानामाधारत्वेन श्रावकभूमिः निरुच्यते, श्रावकबोधिप्रापकत्वेन श्रावकबोधौ गमकत्वेन वा श्रावकमार्ग इति ।

(घ) नामपर्यायाः

श्रावकमार्गः, श्रावकयानम्, श्रावकाभिसमयः, श्रावकज्ञानमित्यादयः पर्यायाः । श्रावकीयः शैक्षमार्गः, श्रावकीया प्रतिपत्तिरितीमौ पर्यायवाचिनौ ।

(ङ) स्वरूपम्

श्रावकसम्भारमार्गः श्रावकप्रयोगमार्ग इत्यादयः श्रावकभूमेः पञ्च प्रभेदाः पूर्वमुक्ताः, तेषामिदानीं विशेषेण स्वरूपनिरूपणं विधीयते ।

(९) श्रावकसम्भारमार्गः

श्रावकसम्भारमार्गनिरूपणे तस्य लक्षणं, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनं, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्च सम्यक् प्रतिपाद्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् सम्यङ् निर्वाणात् समुत्पन्नः घर्माभिसमयजातीय-प्रभेदः पृथग्जनश्रावकस्याभिसमयः श्रावकसम्भारमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

आश्रयभेदेन मृदुर्मध्योऽधिमात्रश्च त्रिविधो भवति श्रावकसम्भारमार्गः ।

तत्र आद्यावस्थायामुत्पन्नो मृदुः, मध्यावस्थायां मध्यः, अन्तिमावस्थायां च समुत्पन्नः अधिमात्र उच्यते ।

(इ) पर्यायाः

श्रावकसम्भारमार्गः, श्रावकमोक्षभागीयः, श्रावकधर्माभिसमय इत्येते पर्यायवाचिनः ।

(ई) निर्वचनम्

श्रावकबोधौ गमयतीति श्रावकसम्भारमार्गः । श्रावकमोक्षं प्रापयतीति श्रावकमोक्षभागीयः । अथवा श्रावकमोक्षे हितत्वाद् श्रावकमोक्षभागीयः, आदिकर्मिकस्य श्रावकस्याभिसमयत्वात् श्रावकधर्माभिसमय इति निरुच्यते ।

(उ) विशिष्टधर्मः

अत्र प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, सम्भारमार्गप्राप्तिः, अवधिश्चेति चत्वारि वक्तव्यमापद्यन्ते ।

(य) प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्

श्रावकबोधिमधिगन्तुमकृत्रिमश्चित्तोत्पाद एव 'श्रावकबोधिचित्तम्', तदेव चोपाय इति । पुद्गलनैरात्म्यज्ञानमेव प्रज्ञा, सा श्रुतमयी चिन्तमयीति द्विविधा । सम्भारमार्गस्थः श्रावकः उपर्युक्ताभ्यां प्रज्ञोपायाभ्यां समन्वितो भवति । सूत्रेऽप्युक्तम् —“श्रावकबोधौ चित्तमुत्पादयतीति”

(प्रज्ञापारमितासास्त्रेषु -- बहुत्र)

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकाः तदन्ये च वैभाषिक-सौत्रान्तिक-विज्ञानवादिनो बौद्धाः सम्भारमार्गीये श्रावके पुद्गलनैरात्म्यज्ञानस्य व्याप्तिं मन्वते । अर्थात् यदि पुद्गलः, सम्भारमार्गीयोऽस्ति, तदा तस्मिन् अवश्यमेव पुद्गलनैरात्म्यज्ञानेन भवितव्यम् । यतो हि तेषां मते एवंविधाः सम्भारमार्गीयाः पुद्गला भवन्ति, येषु शून्यताद्वयज्ञानं (ग्राह्य-ग्राहकशून्यताज्ञानं) सत्ताशून्यताज्ञानं च भवतः ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकमते एवंविधा अपि सम्भारमार्गीयाः श्रावका भवन्ति, येषु नैरात्म्यज्ञानं न भवति । एतेषां मते ईदृशा अपि सम्भारमार्गीयाः श्रावका

भवन्ति, येषु सत्ताशून्यताज्ञानं न भवति । प्रासङ्गिकमते शून्यताद्वयज्ञानं ताङ्गीक्रियते, यतो हि ते बाह्यास्तित्वं स्वीकुर्वन्ति ।

श्रावकचित्तोत्पादो वास्तविकः (लाक्षणिकः) चित्तोत्पादो न भवति, यतो हि चित्तोत्पादस्य महायानचित्तोत्पादेन सह व्याप्तिर्भवति ।

एवंविधाः सम्भारमार्गीयाः श्रावका भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यालम्बना भावनामयी प्रज्ञा भवति, एवंविधा अपि भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यालम्बनो मौलः समाधिः भवति । पुद्गलनैरात्म्यज्ञानिनः सम्भारमार्गीयाः श्रावका रूपधातुमपि आश्रयन्ते ।

(र) बुद्धिप्रकारः

श्रावकसम्भारमार्गभूताया बुद्धेः प्रकारा अनेके भवन्ति, यथा-श्रावकसम्भारमार्गीयं प्रमाणं, श्रावकसम्भारमार्गीयमधिगतं ज्ञानं (गृहीतग्राहि ज्ञानं), श्रावकसम्भारमार्गीयं विपर्ययज्ञानमिति ।

(ल) सम्भारमार्गप्राप्तिः

स्वसन्ताने लाक्षणिकनिर्याणस्य (वैराग्यस्य) उत्पादानन्तरं यदा प्रधानतः स्वमुक्तये श्रावकबोधिमभिकाक्षमाणाया अकृत्रिमाया बुद्धेस्तत्पादो भवति, तदा श्रावकसम्भारमार्गं प्रविष्टो भवति जनः, अथवा श्रावक-सम्भारमार्गस्य तदाप्राप्तिर्भवतीति ।

(व) अवधिः (सोमा)

श्रावकसम्भारमार्गं प्रवेशादारभ्य श्रावकप्रयोगमार्गप्राप्तिं यावत् श्रावकसम्भारमार्गस्यावधिर्भवतीति ज्ञातव्यम् ।

(२) श्रावकप्रयोगमार्गः

श्रावकप्रयोगमार्गस्य निरूपणमत्र तस्य लक्षण-भेद-पर्याय-निर्वचन-विशिष्ट-धर्माभिधानां पञ्चपदार्थानां प्रतिपादनेन सम्यग् विधीयते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् श्रावकसम्भारमार्गद्विषयान्तरम् अर्थाभिसमयजातीय-प्रभेदं श्रावकसान्त्वानिकं ज्ञानं श्रावकप्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

श्रावकप्रयोगमार्गः स्वरूपतः चतुर्विधो भवति, यथा—ऋष्या प्रयोगमार्गः, सूर्घा प्रयोगमार्गः, क्षान्तिः प्रयोगमार्गः, अग्रधर्मः प्रयोगमार्गश्च ।

एतेषु चतुर्षु मार्गेषु एकैको द्विविधो भवति, यथा—समाहितावस्थिकः पृष्ठलब्धावस्थिकश्च ।

(इ) पर्यायाः

श्रावकप्रयोगमार्गः, श्रावकनिर्वेधभागीयः, श्रावकनिर्वेधाङ्गम्, श्रावकार्थाभिसमय इत्येते पर्याया भवन्ति ।

श्रावकसम्भारमार्गः श्रावकप्रयोगमार्गश्च इमौ द्वौ 'श्रावकाधिमुक्तिचर्याभूमिः' उच्येते ।

(ई) निर्वचनम्

श्रावकीये आर्यमार्गे योजयतीति 'श्रावकप्रयोगमार्गः' । पुद्गलसान्तानिकान् समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशान् वेधयतीति निर्वेधः, तद्भागित्वात् तद्धितत्वाद् वा 'श्रावकनिर्वेधभागीयः' । तथैव समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशनिर्वेधपूर्वकं श्रावकीय-मौक्षप्राप्तेरङ्गभूतो भवतीति 'श्रावकनिर्वेधाङ्गम्' । अनात्मतत्त्वस्य अर्थसामान्येन अवबोधकत्वे सति अभिसमयत्वात् 'अर्थाभिसमयः' इति निर्वचनम् ।

(उ) विशिष्टधर्मः

अत्र विशिष्टधर्मनिरूपणावसरे हेयप्रहाणवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, श्रावकीय-प्रयोगमार्गप्राप्तिः, अवधिश्चेति चत्वारि वक्तव्यानि । तानीह क्रमशः पृथग् उच्यन्ते ।

(य) हेयप्रहाणवैशिष्ट्यम्

प्रयोगमार्गोऽयं श्रावकस्य समुदाचरितान् दर्शनहेयक्लेशान् प्रहातुं समर्थो भवति, यतो हि प्रयोगमार्गप्राप्तौ सत्यां तत्सन्ततौ तेषां क्लेशानां प्रहायकः साक्षात्प्रतिपक्ष उत्पन्नो भवति । श्रावकस्य सम्भारमार्गविस्थार्या तथाविधः प्रतिपक्षो न उत्पद्यते । श्रावकप्रयोगमार्गे प्रायः पुद्गलनैरात्म्या-लम्बना विदर्शना (विपश्यना), नैरात्म्यस्य भावनामयोऽनुभवश्च प्राप्येते । 'प्रायः' इतिकथनस्येदं प्रयोजनं यत् प्रासङ्गिकमाध्यमिकमते प्रयोगमार्गीये श्रावके पुद्गलनैरात्म्यालम्बनस्य भावनामयानुभवस्य व्याप्तिर्नास्ति, यतो हि तेषां मते

एवंविधा अपि प्रयोगमार्गीयाः श्रावका भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यज्ञानं न भवति । अस्येदं कारणं यत् प्रासंगिकमते पुद्गलनैरात्म्यज्ञाने सत्ताशून्यता-ज्ञानस्य व्याप्तिर्भवति । अर्थात् पुद्गलनैरात्म्यज्ञानं सत्ताशून्यताज्ञानं च पृथग्भूतं नास्ति ।

(र) बुद्धिप्रकारः

श्रावकप्रयोगमार्गीयाया बुद्धेः अनेके प्रकारा भवन्ति, यथा—प्रयोग-मार्गीयं प्रमाणम्, प्रयोगमार्गीयमधिगतं ज्ञानम् (गृहीतग्राहि ज्ञानं), प्रयोगमार्गीयं विपर्यासज्ञानमिति ।

(ल) प्रयोगमार्गप्राप्तिः

श्रावकसम्भारमार्गसमाप्त्यनन्तरं यदा श्रावकः पुद्गलनैरात्म्यालम्बनां विदर्शनां प्राप्नोति, तदा तस्य श्रावकप्रयोगमार्गे साक्षादवक्रान्तिर्भवति । अथवा श्रावकप्रयोगमार्गस्य प्राप्तिर्भवतीति ।

(व) अवधिः

श्रावकसम्भारमार्गमारभ्य श्रावकीयदर्शनमार्गप्राप्तिं यावत् श्रावकप्रयोग-मार्गस्य सीमा भवतीति ।

(३) श्रावकदर्शनमार्गः

श्रावकीयदर्शनमार्गस्य सम्यङ् निरूपणार्णं तस्य लक्षणम्, भेदः, ज्ञान-क्षान्तीनां स्वरूपम्, पर्यायाः, निर्वचनम्, व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराश्चेति षण्णां प्रतिपादनमावश्यकं भवतीति निरुच्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानभूतस्य श्रावकप्रयोगमार्गस्य समाप्तेरनन्तरं सत्याभिसमयजातीय-प्रभेदम् आर्यश्रावकीयं ज्ञानं श्रावकदर्शनमार्गं इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

श्रावकदर्शनमार्गस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—समाहितः श्रावकदर्शनमार्गः, तत्पृष्ठलब्धः श्रावकदर्शनमार्गश्च ।

तत्र समाहितस्य श्रावकदर्शनमार्गस्यापि द्वौ भेदौ, यथा—अष्टौ आनन्तर्य-
क्षान्तिक्षणाः, अष्टौ विमुक्तिज्ञानक्षणाश्च ।

(इ) ज्ञान-क्षान्तीनां स्वरूपम्

पूर्वमुक्तं यत् समाहितः तत्पृष्ठलब्धश्चेति द्विविधो भवति श्रावक-
दर्शनमार्गः । तत्र समाहिते दर्शनमार्गे षोडश क्षणा भवन्ति, यथा—अष्टौ क्षान्ति-
क्षणा आनन्तर्यमार्गः, अष्टौ ज्ञानक्षणा विमुक्तिमार्ग इति । तत्पृष्ठलब्धश्रावकदर्शन-
मार्गस्य समाहितदर्शनमार्गत्रयं षोडश क्षान्ति-ज्ञानक्षणा भवन्ति ।

(क) तत्र प्रथमं समाहितदर्शनमार्गस्य षोडश क्षान्तिज्ञानानां प्रतिपादनं
विधीयते—

(१) दुःखे धर्मक्षान्तिः

दुःखसत्यस्य साक्षात्कारेण कामभूमिसंगृहीतानां दुःखदर्शनहेयानां
क्लेशानां साक्षात् प्रतिपक्षभूत आनन्तर्यमार्गः 'दुःखे धर्मक्षान्ति'-रिति ।

(२) दुःखे धर्मज्ञानम्

दुःखसत्यस्य साक्षात्कारेण कामभूमिसंगृहीतानां सम्पूर्णानां दुःखदर्शन-
हेयानां क्लेशानां प्रहाणस्य आधारभूतो विमुक्तिमार्गः 'दुःखे धर्मज्ञान'-मिति ।

(३) दुःखेऽन्वयक्षान्तिः

दुःखसत्यस्य साक्षात्कारेण ऊर्ध्वधात्वोः रूप-अरूपभूम्योः संगृहीतानां
दुःखदर्शनहेयानां क्लेशानां साक्षात्प्रतिपक्षभूतः आनन्तर्यमार्गः 'दुःखेऽन्वयक्षान्ति'-
रिति ।

(४) दुःखेऽन्वयज्ञानम्

दुःखसत्यस्य साक्षात्कारेण ऊर्ध्वधात्वोः रूप-अरूपभूम्योः संगृहीतानां
दुःखदर्शनहेयानां क्लेशानां प्रहाणस्य आधारभूतो विमुक्तिमार्गः 'दुःखेऽन्वयज्ञान'-
मिति ।

यथा दुःखसत्ये चत्वारि क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति, एवमेव प्रतिसत्यं
चत्वारि क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति । यथा—

(५) समुदयसत्ये धर्मक्षान्तिः,

(६) समुदयसत्ये धर्मज्ञानम्,

- (७) समुदयसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
 (८) समुदयसत्येऽन्वयज्ञानमिति ।
 (९) निरोधसत्ये धर्मक्षान्तिः,
 (१०) निरोधसत्ये धर्मज्ञानम्,
 (११) निरोधसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
 (१२) निरोधसत्येऽन्वयज्ञानमिति ।
 (१३) मार्गसत्ये धर्मक्षान्तिः,
 (१४) मार्गसत्ये धर्मज्ञानम्,
 (१५) मार्गसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
 (१६) मार्गसत्ये अन्वयज्ञानमिति ज्ञातव्यानि ।

इमाः क्षान्तयः, इमानि ज्ञानानि च क्रमशः तेषां तेषां सत्त्वानां तेषां तेषां सत्यानां साक्षात्कारेण तत्तद्वातुभूमिषु संगृहीतानां सत्यदर्शनहेतवलेषानां प्रहायकाः साक्षात्प्रतिपक्षभूताः आनन्तर्यमार्गाः, तत्प्रहाणाधारभूता विमुदित-मार्गाश्च भवन्ति ।

(ख) तत्पृष्ठलब्धः श्रावकदर्शनमार्गः

अस्यामवस्थायामपि समाहितदर्शनमार्गीयेभ्यः षोडशभ्यः क्षान्तिज्ञानेभ्यः समुत्थितानि षोडश क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति ।

(ई) पर्यायाः

श्रावकदर्शनमार्गः, श्रावकसत्याभिसमयः, श्रावकीयं निर्मलं धर्मचक्षुः, श्रावकीयः प्राथमक्षणिको लोकोत्तर मार्ग इत्येते पर्याया भवन्ति ।

(उ) निर्वाचनम्

पुद्गलनैरात्म्यस्य सर्वप्रथमं साक्षात्कारजनितमार्गत्वात् 'श्रावक दर्शनमार्गः' । एवमेव सर्वप्रथमं सत्यसाक्षात्कारजनिताभिसमयत्वात् 'श्रावकसत्याभिसमयः' । धर्मेषु अरजस्व-निर्मलज्ञानरूपेण मार्गभूतत्वात् 'श्रावकीयं निर्मलं धर्मचक्षुः' । श्रावकस्य प्राथमक्षणिकार्यमार्गत्वात् 'श्रावकीयः प्राथमक्षणिको लोकोत्तरमार्गः' इति ।

(उ) व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराः

अस्यां विचारणायां चत्वारि वस्तुनि ज्ञातव्यानि भवन्ति, यथा— षोडश-

क्षान्तिज्ञानानां उत्पत्तिविषयको विचारः, श्रावकदर्शनमार्गात् श्रावकीयभावना-
मार्गे साक्षादवक्रान्तिनियमः, अवक्रान्तिसीमा, अर्वाधश्चेति ।

(य) षोडशक्षान्तिज्ञानामुत्पत्तिविषयको विचारः

तीक्ष्णेन्द्रियस्य श्रावकस्य सन्ततौ दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयो युगपदुत्पद्यन्ते ।
तदनन्तरं तत्सन्ताने दर्शनमार्गीयाणि अष्टौ ज्ञानान्यपि युगपद् उत्पन्नानि भवन्ति ।
यतो हि तस्य सन्ततौ दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयः, अष्टौ ज्ञानानि चाविनाभूतानि
भवन्ति ।

युगपत्प्रहेयप्रतिपक्षस्य स्रोत-आपत्तिमार्गप्रतिपन्नस्य सन्ताने यः श्रावकदर्शन-
मार्गीयः आनन्तर्यमार्गः, स एव दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयो भवन्ति । युगपत्प्रहेय-
प्रतिपक्षस्य स्रोत-आपन्नफलप्रतिपन्नस्य सन्ताने यः श्रावकदर्शनमार्गीयो
विमुक्तिमार्गः, स एव श्रावकदर्शनमार्गीयाणि अष्टौ ज्ञानानि भवन्ति ।

मृद्विन्द्रियस्य श्रावकस्य सन्ताने दर्शनमार्गीयाणां क्षान्तिज्ञानानां षोडश
क्षणाः क्रमेणोत्पद्यन्ते । सर्वप्रथमं तत्सन्ततौ 'दुःखे धर्मक्षान्ति'-रूपद्यते ।
तदनन्तरं तां साक्षादुपादाय 'दुःखे धर्मज्ञान'-मुत्पन्नं भवति । एवमेव दुःखे
धर्मज्ञानमुपादाय 'दुःखेऽन्वयक्षान्तिः' तां चोपादाय तदनन्तरं 'दुःखेऽन्वयज्ञान'-
मुत्पद्यत इति । अनेनैव विधिना अवशिष्टानां द्वादशक्षान्तिज्ञानानामुत्पादोऽवसा-
तव्यः । अर्थात् पूर्वं पूर्वमुपादाय पश्चिमस्य पश्चिमस्योत्पादो भवतीति ज्ञेयम् ।

(र) श्रावकदर्शनमार्गात् श्रावकीयभावनामार्गे साक्षादवक्रान्तिनियमः

पृष्ठलब्धदर्शनमार्गस्य षोडशसु क्षान्तिज्ञानक्षणेषु अन्तिमक्षणिकज्ञानस्य
समाप्तिरेव श्रावकदर्शनमार्गस्य समाप्तिरिति । अत एव श्रावकदर्शनमार्गीया-
न्तिमपृष्ठलब्धज्ञानात् श्रावकभावनामार्गीयानन्तर्यमार्गे साक्षादवक्रान्तिर्भवतीति
नियमः ।

(ल) अवक्रान्तिसीमा

श्रावकदर्शनमार्गीयपृष्ठलब्धज्ञानपरिसमाप्तौ भावनाहेयक्लेशानां प्रहाणाय
यदा नैरात्म्यालम्बने समाहितो भवति श्रावकः, तदा दर्शनमार्गाद् भावनामार्गे
तस्य साक्षाद् अवक्रान्तिर्भवति ।

(व) अवधिः

श्रावकप्रयोगमार्गस्य समाप्तिमारभ्य यावत् श्रावकीयभावनामार्गस्य प्राप्तिर्न भवति, तावत् श्रावकदर्शनमार्गस्य सीमा भवतीति ज्ञातव्यम् ।

(४) श्रावकभावनामार्गः

अत्र श्रावकभावनामार्गस्य निरूपणावसरे तस्य लक्षणम्, भेदः, स्वरूपम्, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिश्चेति षट् प्रतिपाद्यानि भवन्ति । तान्यत्र क्रमशः पृथक्-पृथक् निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् श्रावकीयदर्शनमार्गदिनन्तरमुत्पद्यमानं सत् अन्वभिसमयजातीयप्रभेदं आर्यश्रावकीयं ज्ञानं श्रावकभावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

द्विविधो भवति भावनामार्गः, समाहितः श्रावकभावनामार्गः, तत्पृष्ठलब्धः श्रावकभावनामार्गश्च ।

अनयोश्च प्रथमः समाहितभावनामार्गो नवविधो भवति । मृदु-मध्य-अधिमात्रभेदेन प्रथमं स त्रिविधो भवति, पुनश्च एतेषु त्रिषु एकैको मृदु-मध्याधिमात्र-भेदेन त्रिविधः । एवं नवविधो भवति । यथा— मृदु-मृदुः, मृदु-मध्यः मृदु-अधिमात्रः; मध्य-मृदुः, मध्य-मध्यः, मध्याधिमात्रः; अधिमात्र-मृदुः, अधिमात्रमध्यः, अधिमात्राधिमात्रश्चेति ।

(इ) स्वरूपम्

स्वभागीयानां भावनाहेयानां क्लेशानां साक्षात्प्रतिपक्षभूतो यः, स श्रावकभावनामार्गीयः आनन्तर्यमार्गः । यश्च स्वोपादानकारणेन आनन्तर्यमार्गेण प्रहीणानां भावनाहेयक्लेशानां प्रहाणस्याधारभूतः, स भावनामार्गीयो विमुक्तिमार्गः । इमौ च आनन्तर्यविमुक्तिमार्गौ समाहितस्य भावनामार्गस्यैव भेदाविति । इमौ परस्परविरुद्धौ न भवतः । समाहितज्ञानं पृष्ठलब्धज्ञानं च परस्परविरुद्धे भवतः ।

(ई) पर्यायाः

श्रावकभावनामार्गः, श्रावकीयोऽन्वभिसमय इति पर्यायवाचिनौ ।

(उ) निर्वचनम्

नैरात्म्यस्य साक्षात्कारानन्तरं स्वसन्ताने पुनः पुनस्तद् (नैरात्म्यं) भावयतीति 'श्रावकभावनामार्गः' । श्रावकीयदर्शनमार्गानन्तरं नैरात्म्यस्य पुनः साक्षात्कारिज्ञानत्वात् 'श्रावकीयोऽन्वभिसमयः' इति ।

(ऊ) अवधिः

श्रावकदर्शनमार्गस्य समाप्तेरनन्तरं यावत् श्रावकीयोऽशैक्षमार्गः प्राप्तो न भवति, तावत् श्रावकभावनामार्गस्य सीमा भवति ।

श्रावकदर्शनमार्गपेक्षया श्रावकीयो भावनामार्गः सशक्तो भवति, यतो हि दर्शनमार्गः सहजं क्लेशावरणं साक्षात् प्रहानुं न समर्थः । अर्थात् सहजक्लेशानां प्रहाणे दर्शनमार्गोऽसमर्थो भवति, प्राथमक्षणिकेन भावनामार्गेण तु सहजानि क्लेशावरणानि साक्षात् प्रहानुं शक्यन्त इति ।

(५) श्रावक-अशैक्षमार्गः

अस्याशैक्षमार्गस्य सम्यक् प्रतिपादने तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिः विशिष्टधर्मश्चेति षट् निर्देष्टव्यानि क्रमशः पृथङ् निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् श्रावकीयभावनामार्गद्विदुत्पद्यमानं क्षीणक्लेशावरणस्य श्रावकस्य ज्ञानम् अशैक्षमार्ग इति लक्षणम् ।

अशैक्षमार्गः, श्रावकीयमहज्ज्ञानमिति पर्यायवाचिनौ ।

(आ) भेदः

अशैक्षमार्गोऽयं द्विविधो भवति, यथा—युगपत्प्रहीणक्लेशावरणस्य श्रावकार्हतो ज्ञानम्, क्रमशः प्रहीणक्लेशावरणस्य श्रावकार्हतो ज्ञानं च ।

अथवा

क्लेशांशमात्राद् विमुक्तस्य श्रावकार्हतो ज्ञानम्, उभयांशविमुक्तस्य श्रावकार्हतो ज्ञानं च ।

अथवा

इन्द्रियभेदेन तीक्ष्णेन्द्रियस्य श्रावकार्हतो ज्ञानम्, मृद्विन्द्रियस्य श्रावकार्हतो ज्ञानं च ।

एतेषां सर्वेषां भेदानां संग्रहः श्रावकार्हत्सान्तानिके क्षयज्ञाने अनुत्पादज्ञाने च कर्तुं शक्यते ।

(इ) पर्यायाः

श्रावकाशैक्षमार्गः, श्रावकीयं पर्यन्तज्ञानम्, श्रावकार्हज्ज्ञानम्, श्रावक-सान्तानिकं क्षयानुत्पादज्ञानं चेति पर्यायाः ।

अहंत् अशैक्षश्च पर्यायवाचिनौ । अभिधर्मकोशेऽप्युक्तम्—

तत्क्षयाप्त्या क्षयज्ञानमशैक्षोऽर्हन्सौ तदा ।

(अभि० को० ६ : ४५)

(ई) निर्वचनम्

श्रावकीयशिक्षायां ज्ञाने च पारङ्गतत्वात् 'श्रावकाशैक्षमार्गः' । श्रावक-मार्गस्यान्तिमां कोटिं प्राप्तत्वात् 'श्रावकीयं पर्यन्तज्ञानम्' । सवासनक्लेशावरणानां समूलसमुच्छेदकस्य श्रावकस्य ज्ञानत्वात् 'श्रावकार्हज्ज्ञानम्' । "दुःखं परिज्ञातम्, समुदयः प्रहीणः, निरोधः साक्षात्कृतः, मार्गो भावितः"—एवंविध-सूत्रोक्तश्रावकपर्यन्ताभिसमयत्वात् 'श्रावकार्हत्क्षयज्ञानम्' ।

'दुःखं परिज्ञेयं, किन्तु नास्ति किमपि परिज्ञेयम्; समुदयः प्रहेयः, किन्तु नास्ति किमपि प्रहेयम्; निरोधः साक्षात्करणीयः, किन्तु नास्ति किमपि साक्षात्करणीयम्; मार्गो भावनीयः, किन्तु नास्ति किमपि भावनीयम्"—एवंविध-सूत्रोक्तज्ञानस्वरूपाभिसमयत्वात् 'श्रावकीयमनुत्पादज्ञानं' चेति ।

(उ) अवधिः

श्रावकभावनामार्गसमाप्तिमारभ्य यावद् अन्यविधमार्गस्य प्राप्तिर्न भवति, तावद् अशैक्षमार्गस्य सीमा भवति ।

(ऊ) विशिष्टधर्मः

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमते एवंविधस्य श्रावकीयज्ञानस्यास्तित्वं स्वीक्रियते, येन ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राही विकल्पः सत्यता (सत्ता)-ग्राहश्च परिहीयेते । माहा-यानीयसम्भारमार्गवस्थायां तु ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरशून्यताया असत्तायाश्च ज्ञानं भवति । यदि कश्चित् पुद्गलः स्व (महायान)-मार्गात् परावृत्य श्रावकमार्गे प्रविशति, तदा श्रावकीये सम्भारमार्गे प्रयोगमार्गेऽपि तयोः असत्ताशून्यतयोः

तस्मिन् (श्रावके) भावनामयोऽनुभवः प्राप्तो भवति । श्रावकीयदर्शनमार्गावस्थायां असत्ताशून्यतात्रिषयकं साक्षात्कारि ज्ञानं भवति । श्रावकीयभावनामार्गावस्थायां कृतसाक्षात्कारयोः असत्ताशून्यतयोः नैरन्तर्येण भावना क्रियते, तद्बलेन श्रावकीया-हृदवस्थायां ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणो विकल्पस्य सत्ताग्राहस्य च प्रहाणं भवतीति मध्यमकावतारव्याख्यायां सत्यद्वयव्याख्यायां च समुल्लिखितं वर्तते ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकमते श्रावकार्हुत्पुद्गले सवासनस्य सत्ताग्राहस्य प्रहाणं व्याप्तं भवति । ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणो विकल्पस्य प्रहाणं व्याप्तं न भवति, यतो हि तेषां मते ग्राह्यग्राहकयोः द्वैतरूपेणास्तित्वं स्वीक्रियते । वस्तुतः प्रासंगिकमाध्यमिकमते बाह्यार्थस्य अस्तित्वमङ्गोक्रियते ।

श्रावकीयार्हुत्पदप्राप्तौ कियान् समयोऽपेक्षितो भवति ?

नास्ति कश्चन दृढो निश्चयः । तीक्ष्णेन्द्रियः श्रावकः शैध्र्येणापि जन्मत्रयान्ते श्रावकबोधं लब्धुं शक्नोति । मृद्विन्द्रियस्य मध्येन्द्रियस्य वा विषये नास्ति कालनैयत्यमिति ज्ञेयम् । अभिधर्मकोशेऽपि वसुबन्धुराचार्यः उपयुक्तं मतं प्रमाणी-करोति । तथा हि—

“क्षिप्रं मोक्षस्त्रिभिर्भवैः” ।

(द्र०—अभि० कोश ६ : २४ का०) ।

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या श्रावकीयसोपधिनिरुपधिशेषनिर्वाणयोः प्राप्तिक्रमो नास्ति नियतः । प्रथमं सोपधिशेषं निर्वाणं प्राप्य तदनन्तरं निरुपधि-शेषनिर्वाणं प्राप्यते । तेषां मते एवंविधोऽपि अर्हन् श्रावक उपलभ्यते, यः सोपधि-शेषनिर्वाणमप्राप्यैव निरुपधिशेषनिर्वाणं प्राप्नोति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या अनयोः (सोपधि-निरुपधिनिर्वाणयोः) क्रमः सुनियतो वर्तते । यदि कश्चन पुद्गलः सोपधिशेषनिर्वाणप्राप्तो भवति, तदा अवश्यं तेन निरुपधिशेषनिर्वाणप्राप्तेनैव भवितव्यम् । यतो हि प्रथमं निरुपधिशेष-निर्वाणं प्राप्यैव तदनन्तरं सोपधिशेषनिर्वाणं प्राप्यते । यतो हि श्रावकार्हुतो निर्वा-णावस्थायां नास्ति सत्तावभासः, तदुत्थितायां पृष्ठलब्धावस्थायामेव सत्तावभासो भवति ।

कं धातुमाश्रित्य श्रावकः अहंत्पदं प्राप्नोति ?

त्रिषु धातुषु कमप्याश्रित्य अहंत्वं प्राप्तुं शक्यते । यथोक्तमभिधर्मकोशेऽप्याचार्येण वसुबन्धुना—

“अन्त्यस्य त्रिषु”

(अभि० कोश ६ : ५५ का०)

(च) श्रावकभूमेरवधिः

श्रावकसम्भारमार्गमारभ्य बुद्धभूमेः प्राप्तिं यावदस्याः सीमा भवति ।

(२) प्रत्येकबुद्धभूमिस्वरूपम्

अस्या भूमेः स्वरूपं लक्षण-भेद-परिभाषा-पर्याय-स्वरूप-अवध्याख्यैः षड्भिः पदार्थैः यथायथं निरूप्यते ।

(क) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणाश्रयजातीयः प्रत्येकबुद्धाभिसमय एव प्रत्येकबुद्धभूमिरिति लक्षणम् । प्रत्येकबुद्धबोधिं प्रापयति गमयतीति वा कृत्वा प्रत्येकबुद्धाभिसमय एव च प्रत्येकबुद्धमोक्षमार्गं इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

प्रत्येकबुद्धभूमेः पञ्च भेदा भवन्ति, तद्यथा—प्रत्येकबुद्धस्य सम्भारमार्गः, प्रयोगमार्गः, दर्शनमार्गः, भावनामार्गः, अशैक्षमार्गश्चेति ।

(ग) परिभाषा

प्रत्येकबुद्धस्य अशेषगुणानामाधारभूतत्वेन ‘प्रत्येकबुद्धभूमि’ रिति । प्रत्येकबुद्धबोधेः प्रापकत्वेन गमकत्वेन वा ‘प्रत्येकबुद्धमार्गः’ इत्यभिधीयते ।

(घ) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धभूमिः, प्रत्येकबुद्धमार्गः, प्रत्येकबुद्धयानम्, प्रत्येकबुद्धज्ञानमित्येते पर्यायवाचिनः । प्रत्येकबुद्धशैक्षमार्गः, प्रत्येकबुद्धप्रतिपत्तिश्चेति पर्यायवाचिनौ ।

(ङ) स्वरूपम्

अस्याः प्रत्येकबुद्धभूमेः स्वरूपनिरूपणार्थं तस्याः पञ्चानामपि भेदानां स्वरूपनिरूपणमावश्यकं भवति । अतोऽत्र प्रत्येकबुद्धस्य सम्भारमार्गस्वरूपम्, प्रयोग-

मार्गस्वरूपम्, दर्शनमार्गस्वरूपम्, भावनामार्गस्वरूपम्, अशौक्षमार्गस्वरूपं पृथक्-
पृथक् सम्यग्भिधीयते ।

(२) प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गस्य सम्यक् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः,
पर्यायाः, निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्च निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानभूताद् विशुद्धनिर्याणात् समुत्पन्नः धर्माभिसमयजातीयप्रभेदः
प्रत्येकबुद्धाभिसमय एव प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन त्रिविधो भवति सम्भारमार्गः । तत्र
प्राद्यावस्थायामुत्पन्नो मृदुः, मध्यावस्थायां मध्यः, अन्तिमावस्थायां च समुत्पन्नः
अधिमात्र इत्युच्यते ।

(इ) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः, प्रत्येकबुद्धमोक्षभागीयः, प्रत्येकबुद्धधर्माभिसमय
इति पर्यायवाचिनः ।

(ई) निर्वचनम्

प्रत्येकबुद्धबोधेः प्राप्तौ सम्भारभूतत्वात् 'प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः' । प्रत्येक-
बुद्धमोक्षस्य प्राप्ते रंशभूतत्वात् 'प्रत्येकबुद्धमोक्षभागीयः' । आदिकर्मिकस्य प्रत्येक-
बुद्धस्याभिसमयत्वात् 'प्रत्येकबुद्धधर्माभिसमय इति ।

(उ) विशिष्टधर्मः

अत्र प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, सम्भारमार्गप्राप्तिः, अवधिश्चेति
चतुर्भिः विशिष्टधर्मः प्रतिपाद्यते ।

(य) प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्

प्रत्येकबुद्धबोधमेव प्रधानलक्ष्यत्वेन ग्राहिकायां बुद्धौ 'प्रत्येकबुद्ध-
चित्तोत्पादः' इति नामधेयमारोप्य प्रत्येकबुद्धचित्तोत्पाद एवोपाय इत्युच्यते ।
अतएव सूत्रेऽयुक्तम् - "प्रत्येकबुद्धबोधौ चित्तमुत्पादयति"

(३०-प्रज्ञापारमिताशास्त्रेषु—बहुत्र) ।

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गो मुख्यतया ग्राह्यग्राहक-
द्वयशून्यताज्ञानात्मिकया श्रुतमय्या प्रज्ञया युक्तो भवति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकमते यद्यपि उपायस्तु उपर्युक्तविध एव, किन्तु
प्रज्ञायामस्ति किञ्चिद् वैशिष्ट्यम् । तेषां मते प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः नैरात्म्यज्ञाना-
त्मिकया प्रज्ञया युक्तो भवति, किन्तु प्रज्ञाया अस्याः सर्वत्र व्याप्तिर्नास्ति ।
यतो हि एवंविधा अपि सम्भारमार्गीयाः प्रयोगमार्गीयाश्च प्रत्येकबुद्धा भवन्ति,
येषु नैरात्म्यज्ञानं न भवति ।

प्रत्येकबुद्धसन्ताने लाक्षणिकश्चित्तोत्पादो न जायते, यतो हि महायान-
चित्तोत्पाद एव लाक्षणिको भवतीति ।

(२) बुद्धिप्रकारः

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीयं प्रत्यक्षप्रमाणम्, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीयम्
अनुमानप्रमाणम्, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीयम् अधिगतज्ञानम् (ग्रहीतग्राहि ज्ञानम्),
प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गीयं विपर्ययज्ञानमित्येते अस्याम् अवस्थायां बुद्धेर्भेदा भवन्ति ।

(ल) सम्भारमार्गप्राप्तिः

पौद्गलिकसन्ताने यदा लाक्षणिकनिर्याणात् स्वार्थमात्रमभिलक्ष्य प्रत्येक-
बुद्धबोधिमधिगन्तुम् अकृत्रिमाया बुद्धेरुत्पादो भवति, तदा प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्ग
उत्पन्न इति ज्ञातव्यम् ।

पुद्गलसन्ताने लाक्षणिकं निर्याणं कदोत्पन्नं भवति ?

सांसारिकसम्पत्तौ यदा क्षणमात्रमपि मानसिकं प्रणिधानं न जायते,
रात्रिदिवं च मोक्षकामाया एव बुद्धेरनुभवो जायते, तदा ज्ञातव्यं लाक्षणिकं निर्याणं
स्वसन्ताने उत्पन्नमिति ।

(ब) अत्रधिः

प्रत्येकबुद्धभूमौ प्रवेशादारभ्य यावत् प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गस्योत्पादो न
जायते, तावत् प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गस्य सीमा भवतीति ज्ञेयम् ।

(२) प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः

अस्य प्रयोगमार्गस्य सम्यक् निरूपणार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः,
निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्च पृथक्-पृथक् निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गद्विपन्नं अर्थाभिसमयजातीय-
प्रभेदं प्रत्येक बुद्धस्य ज्ञानं प्रत्येक बुद्धप्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

स्वरूपतोऽस्य चत्वारो भेदा भवन्ति, यथा—ऊष्मप्रयोगमार्गः, मूर्धप्रयोगमार्गः,
क्षान्तिप्रयोगमार्गः, अग्रधर्मप्रयोगमार्गश्चेति ।

प्रत्येकबुद्धस्य प्रथमनिर्वेधभागीयत्वं प्रथमस्य ऊष्मप्रयोगमार्गस्य लक्षणम् ।
द्वितीयनिर्वेधभागीयत्वं तृतीयनिर्वेधभागीयत्वं चतुर्थनिर्वेधभागीयत्वं च क्रमशः
मूर्धप्रयोगस्य क्षान्तिप्रयोगस्य अग्रधर्मप्रयोगस्य च लक्षणम् ।

एते तु चतुर्षु प्रयोगमार्गेषु प्रतिस्वं द्वे अवस्थे भवतः, समाहितावस्था
पृष्ठलब्धावस्था चेति ।

(इ) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः, प्रत्येकबुद्धनिर्वेधभागीयः, प्रत्येकबुद्धनिर्वेधाङ्गम्
इत्येते पर्यायाः ।

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गश्चेत्युभौ 'प्रत्येकबुद्धाधिमुक्ति-
चर्याभूमि'-रित्युच्येते ।

(ई) निर्वचनम्

प्रत्येकबुद्धीयार्यमार्गे योजयतीति 'प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः' । पुद्गलसन्तति-
स्थसमुदाचरितदर्शनहेयक्लेशान् वेधयतीति निर्वेधः, तद्भागित्वात् तद्धितत्वाद्
वा 'प्रत्येकबुद्धनिर्वेधभागीयः' । तथैव समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशानां निर्वेधस्य
प्रत्येकबुद्धीयमोक्षाप्तेश्चाङ्गभूतो भवतीति 'प्रत्येकबुद्धनिर्वेधाङ्गम्' । अनात्म-
तत्त्वस्य अर्थसामान्येन अवबोधकत्वात् 'प्रत्येकबुद्धार्थाभिसमयः' इति ।

(उ) विशिष्टधर्मः

अत्र हेयप्रहाणवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, प्रयोगमार्गप्राप्तिः, अवधिश्चेति
चतुर्भिः विशिष्टधर्मस्य सम्यक् प्रतिपादनं भवतीति क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(य) हेयप्रहाणवैशिष्ट्यम्

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमते ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणः समुदाचरितपरि-
कल्पितविकल्पस्य प्रयोगमार्गेण साक्षात् प्रहाणं भवति । यतो हि प्रयोगमार्गवि-
स्थायां प्रत्येकबुद्धेन एवंविधः समुदाचरितक्लेशानां साक्षात् प्रहायकः प्रतिपक्षः
प्राप्यते । सम्भारमार्गविस्थायां त्वेवंविधः प्रतिपक्षः प्राप्तो नासीत् । प्रत्येकबुद्ध-
प्रयोगमार्गे ग्राह्यग्राहकद्वयशून्यतालम्बना विदर्शना, तस्यां च भावनामयोऽनुभवः
प्राप्येते ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गेण तस्य समुदाचरितपरि-
कल्पितविकल्पस्य साक्षात्प्रहाणं भवति, यो द्वित्वो निरवयवपरमाणुभिरा-
रब्धानां बाह्यार्थानामस्तित्वेऽभित्वेशं करोति । तेषां मते प्रयोगमार्गीये पुद्गले
नैरात्म्यज्ञानस्य व्याप्तिर्न भवति, यतो हि एवंविधा अपि प्रयोगमार्गीयाः पुद्गला
भवन्ति, येषु सर्वधर्मसत्ताशून्यताज्ञानं न भवति ।

(र) बुद्धिप्रकारः

प्रयोगमार्गीयाया बुद्धेरनेके भेदा भवन्ति, यथा—प्रयोगमार्गीयं प्रत्यक्ष-
प्रमाणम्, अनुमानप्रमाणम्, अधिगतज्ञानम् (गृहीतग्राहि ज्ञानं), स्मृतिः, विपर्यास-
ज्ञानं चेति ।

(ल) प्रयोगमार्गप्राप्तिः

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या यदा सम्भारमार्गपरिसमाप्तौ प्रत्येकबुद्धस्य
द्वयशून्यतालम्बना विदर्शना उत्पन्ना भवति, तदा प्रयोगमार्गस्य प्राप्तिर्भवति ।
तस्मिन् समये प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गत् प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गे साक्षाद् अवक्रान्ति-
र्भवति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या सम्भारमार्गपरिसमाप्तौ यदा प्रत्येकबुद्धस्य
सन्ताने निरवयवपरमाणुभिरारब्धानां बाह्यार्थानाम् अनस्तित्वस्य ग्राहिका
विदर्शना उत्पन्ना भवति तथा तस्मिन् बाह्यार्थानस्तित्वविषयको भावना-
मयोऽनुभवश्चोत्पद्यते, तदा तस्य सम्भारमार्गत् प्रयोगमार्गे साक्षादव-
क्रान्तिर्भवतीति ।

(व) अवधि:

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गसमाप्तिमारभ्य यावत् प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गसम्प्राप्तिर्न भवति, तावत् प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गस्य सीमा भवतीति विज्ञेयम् ।

(३) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः

दर्शनमार्गस्यास्य सम्यक् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, क्षान्ति-ज्ञानानां स्वरूपम्, पर्यायाः, निर्वचनम्, व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराश्चेति षट् क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानभूतात् प्रयोगमार्गात् समुत्पन्नं सत्याभिसमयजातीयप्रभेदं आर्य-प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानं प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गं इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

द्विविधो भवति प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः— समाहितो दर्शनमार्गः, पृष्ठलब्धदर्शनमार्गश्च ।

समाहितस्यापि दर्शनमार्गस्य आनन्तर्यमार्गः विमुक्तिमार्गश्चेति द्वौ भेदौ । अष्टौ क्षान्तयः आनन्तर्यमार्ग इत्यभिधीयते तथा अष्टौ ज्ञानानि विमुक्तिमार्ग इति । इत्थं प्रत्येकबुद्धसमाहितदर्शनमार्गः षोडशक्षणात्मको भवतीति विज्ञातव्यम् ।

द्वितीयस्य पृष्ठलब्धदर्शनमार्गस्यापि समाहितदर्शनमार्गीयेभ्यः षोडशक्षान्ति-ज्ञानेभ्यः समुत्थितानि षोडश क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति । इत्थं प्रत्येकबुद्धस्य पृष्ठलब्ध-दर्शनमार्गोऽपि षोडशक्षणात्मको भवति ।

(इ) क्षान्तिज्ञानानां स्वरूपम्

(१) स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमतेन प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य या 'दुःखे धर्मज्ञान-क्षान्तिः' सा ग्राह्यग्राहकद्वयशून्यतायाः साक्षात्कारेण कामभूमिसंगृहीतानां दुःख-सत्यदर्शनहेयानां ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणां परिकल्पितविकल्पानां साक्षात्प्रति-पक्षभूता 'आमन्तर्यमार्गः' इति ।

(२) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य यत् 'दुःखे धर्मज्ञानम्' तत् द्वयशून्यतायाः साक्षात्कारेण कामभूमिसंगृहीतानां दुःखदर्शनहेयानां ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणां परिकल्पितविकल्पानां प्रहाणस्याधारभूतं 'विमुक्तिमार्गः' इति ।

(३) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य या 'दुःखे अन्वयक्षान्तिः' सा द्वयशून्यतायाः साक्षात्कारेण ऊर्ध्वभूमिसंगृहीतानां दुःखदर्शनहेयानां ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणां परिकल्पितविकल्पानां साक्षात्प्रतिपक्षभूता 'आनन्तर्यमार्गः' इति ।

(४) प्रत्येकबुद्धस्य यत् 'दुःखे अन्वयज्ञानम्' तद् द्वयशून्यतायाः साक्षात्कारेण ऊर्ध्वभूमिसंगृहीतानां दुःखदर्शनहेयानां ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणां परिकल्पितविकल्पानां प्रहाणस्याधारभूतं 'विमुक्तिमार्गः' इति ।

यथा दुःखसत्ये चत्वारि क्षान्तिज्ञानानि, तथैव प्रतिसत्यं चत्वारि क्षान्तिज्ञानानि भवन्ति । तथा हि—

- (५) समुदयसत्ये धर्मक्षान्तिः,
- (६) समुदयसत्ये धर्मज्ञानम्,
- (७) समुदयसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
- (८) समुदयसत्ये अन्वयज्ञानमिति ।
- (९) निरोधसत्ये धर्मक्षान्तिः,
- (१०) निरोधसत्ये धर्मज्ञानम्,
- (११) निरोधसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
- (१२) निरोधसत्ये अन्वयज्ञानमिति ।
- (१३) मार्गसत्ये धर्मक्षान्तिः,
- (१४) मार्गसत्ये धर्मज्ञानम्,
- (१५) मार्गसत्ये अन्वयक्षान्तिः,
- (१६) मार्गसत्ये अन्वयज्ञानमिति ज्ञातव्यानि ।

इमाः क्षान्तयः, इमानि ज्ञानानि च क्रमशः तेषां तेषां सत्त्वानां द्वयशून्यतायाः साक्षात्कारेण तत्तत्सत्यदर्शनहेयानां ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणां परिकल्पितविकल्पानां प्रहायकाः साक्षात्प्रतिपक्षभूता आनन्तर्यमार्गाः, तत्प्रहाणाधारभूता विमुक्तिमार्गाश्च भवन्ति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्याः निरवयवपरमाणुभिरारब्धानां बाह्यार्थानां
शून्यतायाः साक्षात्कारेण तत्तद्भातुभूमिसंगृहीतानां तत्तत्सत्यदर्शनहेयानां निरवयव-
परमाणुनिर्मितानां बाह्यार्थानाम् अस्तित्वेऽभिनिविष्टानां परिकल्पितविकल्पानां
साक्षात्प्रतिपक्षभूता आनन्तर्यमार्गाः, तत्तत्प्रहाणाधारभूता विमुक्तिमार्गाश्च भव-
न्तीति ज्ञातव्यम् ।

(ई) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः, प्रत्येकबुद्धसत्याभिसमयः, प्रत्येकबुद्धस्य प्राथमक्षणिको
लोकोत्तरमार्ग इति पर्यायवाचिनो भवन्ति ।

(उ) निर्वचनम्

ग्राह्यधर्मनैरात्म्यं साक्षात् प्रथमतया प्रत्यक्षीकरोतीति 'प्रत्येकबुद्धदर्शन-
मार्गः' । चतुरार्यसत्यानां साक्षात् प्रथमतया अभिसमयत्वात् 'प्रत्येकबुद्धसत्याभि-
समयः' । धर्मेषु विरजस्कविशुद्धज्ञानत्वात् 'प्रत्येकबुद्धस्य विमलं धर्मचक्षुः' ।
प्रत्येकबुद्धस्य प्राथमक्षणिकार्यमार्गत्वात् 'प्रत्येकबुद्धस्य प्राथमक्षणिको लोकोत्तर-
मार्गः' इति ।

(ऊ) व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराः

अस्यां विचारणायां दर्शनमार्गीयषोडशक्षान्तिज्ञानानामुत्पत्तिविषयको
विचारः, प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गे साक्षादवक्रान्तिनियमः,
अवक्रान्तिकालः, अवधिश्चेति चत्वारि अवश्यमेव ज्ञातव्यानीति इह प्रतिपाद्यन्ते ।

(य) दर्शनमार्गीयषोडशक्षान्तिज्ञानानामुत्पत्तिविषयको विचारः

प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयो युगपद् उत्पद्यन्ते तदनन्तरं
तत्सन्ताने दर्शनमार्गीयाणि अष्टौ ज्ञानान्यपि युगपद् उत्पद्यन्ते । यतो हि ता
अष्टौ क्षान्तयोऽविनाभूता भवन्ति, अष्टौ ज्ञानानि चाविनाभूतानि । प्रत्येकबुद्धस्य
दर्शनमार्गीया अष्टौ क्षान्तयः 'आनन्तर्यमार्गः' इत्युच्यते, अष्टौ ज्ञानानि च विमुक्ति-
मार्गः । विमुक्तिमार्गश्च आनन्तर्यमार्गं साक्षाद् उपादायोत्पद्यते, अतोऽष्टौ ज्ञाना-
न्यपि सहैव प्रवर्तन्ते ।

(र) प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गे साक्षादवक्रान्तिनियमः

पृष्ठलब्धदर्शनमार्गस्य षोडशसु क्षणेषु अन्तिमक्षणिकज्ञानस्य समाप्तिरेव

दर्शनमार्गस्य समाप्तिः । अतएव प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गीयाग्नितमपृष्ठलब्धज्ञानात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीये समाहितानन्तर्यमार्ग साक्षादवक्रान्तिर्भवतीति नियमः ।

(ल) अवक्रान्तिकालः

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गीयपृष्ठलब्धज्ञानपरि-
समाप्तौ यदा ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणः सहजविकल्पस्य प्रहाणाय द्वयशून्यतायां
समाहितो भवति प्रत्येकबुद्धः, तदा दर्शनमार्गात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गं साक्षाद्
अवक्रान्तिर्भवतीति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकमते निरवयवपरमाणुभिरारब्धानां बाह्यार्थानाम्
अस्तित्वेऽभिनिविष्टस्य सहजविकल्पस्य प्रहाणाय पूर्वोक्तविधबाह्यार्थशून्यतायां
नैरात्म्ये वा यदा समाहितो भवति प्रत्येकबुद्धः, तदा दर्शनमार्गाद् भावनामार्गं
साक्षाद् अवक्रान्तिर्भवतीति ज्ञातव्यम् ।

(व) अवधिः

प्रत्येकबुद्धस्य प्रयोगमार्गसमाप्तेरनन्तरं यावद् भावनामार्गस्योत्पादो न
भवति, तावत् प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गस्य सीमा भवतीति ।

(४) प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः

अत्र प्रत्येकबुद्धभावनामार्गस्य सम्यक् निरूपणार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः,
स्वरूपम्, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिश्चेति षट् प्रतिपाद्यानि भवन्ति । तदिह
क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गाद् अनन्तरम् उत्पद्यमानम् अन्व-
भिसमयजातीयप्रभेदम् आर्यप्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानं प्रत्येकबुद्धभावनामार्गं इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

अस्य भावनामार्गस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—समाहितो भावनामार्गः,
पृष्ठलब्धभावनामार्गश्च ।

समाहितोऽपि भावनामार्गः आनन्तर्यमार्ग-विमुक्तिमार्गभेदेन द्विविधो
भवति । तत्र आनन्तर्यमार्गस्य नव भेदा भवन्ति । प्रथमं स मृदु-मध्य-अधिमात्र-

भेदेन त्रिविधः । एतेषु त्रिषु एकैकः पुनः मृदु-मध्य-अधिमात्र भेदेन त्रिविधः । यथा--
मृदु-मृदुः, मृदु-मध्यः, मृदु-अधिमात्रश्चेति । एवमेव मध्याधिमात्रयोरपि भेदत्रयम् ।
इत्थं नवविधो भवति । तथैव विमुक्तिमार्गस्यापि नव भेदा भवन्ति ।

(इ) स्वरूपम्

स्वभागीयानां भावनाहेयानां क्लेशानां साक्षात् प्रतिपक्षभूतो यः, स
प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीयः आनन्तर्यमार्गः । यश्च स्वोपादानकारणेन आनन्तर्य-
मार्गेण प्रज्ञेयानां भावनाहेयानां क्लेशानां प्रहाणस्य आधारभूतो मार्गो भवति,
स प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीयो विमुक्तिमार्गः । इमौ आनन्तर्य-विमुक्तिमार्गौ न पर-
स्परं विरुद्धौ । यो द्वितीयादिक्षणिक आनन्तर्यमार्गः विमुक्तिमार्गोऽपि स भवति ।
प्रत्येकबुद्धभावनामार्गीयः समाहितः पृष्ठलब्धश्चेति इमौ परस्परं विरुद्धौ भवतः ।

(ई) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः, प्रत्येकबुद्धस्य अन्वभिसमय इति पर्यायवाचिनौ ।

(उ) निर्वचनम्

साक्षात्कृतं ग्राह्यधर्मनैरात्म्यं स्वसन्ततो प्रबन्धरूपेण भावयतीति 'प्रत्येक-
बुद्धभावनामार्गः' । प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गान्तरं ग्राह्यधर्मनैरात्म्यस्य पुनः
साक्षात्कारिज्ञानत्वात् 'प्रत्येकबुद्धस्य अन्वभिसमयः' इति ।

(ऊ) अवधिः

प्रत्येकबुद्धस्य दर्शनमार्गसमाप्तैरनन्तरं यावत् प्रत्येकबुद्धाशैक्षमार्गः प्राप्तो न
भवति, तावद् भावनामार्गस्य सीमा भवति ।

प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गपिक्षया तस्य भावनामार्गो बलवत्तरो भवति, यतो हि
स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गो ग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणः
सहजविकल्पस्य साक्षात्प्रहाणं कर्तुम् असमर्थो भवति । तस्य भावनामार्गस्तु
तथाविधं सहजविकल्पं साक्षात् प्रहातुं शक्नोतीति ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या दर्शनमार्गेण निरवयवपरमाणुभिरारब्धानां
बाह्याथिनाम् अस्तित्वग्राहिणः सहजविकल्पस्य प्रहाणं कर्तुं न शक्यते । भावना-
मार्गेण तु तत्सहजविकल्पः साक्षात्प्रहातुं शक्यत इति ।

(५) प्रत्येकबुद्ध-अशैक्षमार्गः

अशैक्षमार्गस्यास्य यथावत् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिः, विशिष्टधर्मश्चेति षट् क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् प्रत्येकबुद्धभावनामार्गादनन्तरमुत्पद्यमानं अर्हत्प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानं प्रत्येकबुद्धाशैक्षमार्ग इति लक्षणम् ।

(आ) भेदः

अस्य भवन्ति त्रयो भेदाः, यथा— षड्गकल्पस्यार्हतः प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्, महासम्भारवतः वर्गचारिणः प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्, अल्पसम्भारवतः वर्गचारिणः प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानमिति ।

संक्षेपतः अर्हत्प्रत्येकबुद्धसान्तानिकं क्षयज्ञानं अनुत्पादज्ञानं चेति द्विविधोऽशैक्षमार्गः । अनयोरेव द्वयोः ज्ञानयोरितरेषां सर्वेषां भेदानां संग्रहो भवति ।

(इ) पर्यायाः

प्रत्येकबुद्धाशैक्षमार्गः, प्रत्येकबुद्धपर्यन्तमार्गः, अर्हत्प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्, प्रत्येकबुद्धस्य क्षयानुत्पादज्ञानं चेति पर्यायाः ।

अस्ति केषांचन वादो यत् प्रत्येकबुद्धः अशैक्ष एव भवतीति ।

नेदं समीचीनं मतम्, यतो हि शैक्षा अपि भवन्ति प्रत्येकबुद्धाः । शैक्षमार्गा अपि तेषां भवन्ति । प्रत्येकबुद्धस्य प्रतिपत्तिः, प्रत्येकबुद्धत्वाधारभूतं प्रकृतिगोत्रम्, तस्य चत्वारः प्रयोगमार्गा अपि भवन्ति । प्रत्येकबुद्धस्य पञ्चानां मार्गाणां क्रमः सुनियतो भवतीति । शैक्षप्रत्येकबुद्धं विना अशैक्षप्रत्येकबुद्धस्य अस्तित्वकल्पनं कारणं विना कार्यवत्, बीजं विना अंकुरवत्, पितरं विना पुत्रवद् असम्भवमिति मन्तव्यम् ।

(ई) निर्वचनम्

प्रत्येकबुद्धयानीयशिक्षायां ज्ञाने च पारङ्गतत्वात् 'प्रत्येकबुद्धाशैक्षमार्गः' । प्रत्येकबुद्धमार्गस्य अन्तिमां कीर्तिं प्राप्तत्वात् 'प्रत्येकबुद्धपर्यन्तमार्गः' । भावनामार्गी-

यान्तिमक्षणभागीयानां हेयानां समूलसमुच्छेदकस्य प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानत्वात्
'अर्हत्प्रत्येकबुद्धस्य ज्ञानम्' इति ।

(उ) अवधिः

प्रत्येकबुद्धभावनामार्गस्य समाप्तेरनन्तरं यावद् मार्गन्तरस्य प्राप्तिर्न
भवति; तावत् अशौक्षमार्गस्य सौमा भवतीति ।

(ऊ) विशिष्टघर्मः

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकमते अर्हत्प्रत्येकबुद्धेग्राह्यग्राहकद्रव्यान्तरग्राहिणो
विकल्पस्य प्रहाणं व्याप्तं भवति (अर्थात् प्रहाणस्य व्याप्तिर्भवति) । यथा—
अभिसमयालङ्कारेऽप्युक्तम्—

ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद् ग्राहकस्याप्रहाणतः ।

(द्र०—अभिसमय० २ : ८ का०) ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या नास्तीदमुपयुक्तं मतं समीचीनम्, यतो हि
ग्राह्यं ग्राहकं च वस्तुतो द्वैतत्वेन विद्यते । तेषां मते तु प्रत्येकबुद्धेऽर्हति निरवयव-
परमाणुभिरारब्धेषु बाह्यार्थेषु अस्तित्वाभिनिवेशिनः सबीजस्य विकल्पस्य प्रहाणं
व्याप्तं भवति ।

अपि च—श्रावकेऽर्हति प्रत्येकबुद्धे चार्हति उभयोः प्रहाणविषये अधिगम-
विषये च मनागपि उच्चावचभेदो न भवति । उभौ सत्ताग्राहकस्य सबीजस्य
विकल्पस्य प्रहाणं कुरुतः, तत्प्रहाणाधारभूतं विमुक्तिमार्गं तत्प्रहाणरूपं च निरोध-
सत्यं प्राप्नुतः । उभावपि ज्ञेयावरणस्य किञ्चिदपि प्रहाणं न कुरुतः । बाह्यार्थ-
ग्राही विकल्पो नास्ती प्रहेयः, यतो हि बाह्यार्थास्तु भवन्त्येव ।

प्रत्येकबुद्धस्य अर्हत्पदप्राप्तौ कियान् कालोऽपेक्षितो भवति ?

नास्ति कालनैयत्यम् । षड्गकल्पस्य प्रत्येकबुद्धस्य अर्हत्पदप्राप्तौ कल्पशत-
पर्यन्तं पुण्यज्ञानसम्भारसंचयः आवश्यको भवति । यथोक्तमभिघर्मकोशे—

खड्गः कल्पशतान्वयः ॥

(द्र०—अभि० कोश ३ : ६४ का०)

महासम्भारवतः अल्पसम्भारवतो वा वर्गचारिणः प्रत्येकबुद्धस्य अर्हत्पद-
प्राप्तौ नास्ति कश्चन निश्चितः समयावधिः ।

सोपधि-निरुपधिशेषनिर्वाणव्यवस्था—

स्वातन्त्रिकमाध्यमिकदृष्ट्या यस्मिन् निर्वाणे दुःखसत्यमवशिष्टं भवति,
तत् प्रत्येकबुद्धस्य सोपधिशेषनिर्वाणम् । यस्यां च निर्वाणावस्थायां दुःखसत्यस्य
निरवशेषं प्रहाणं भवति, सा निरुपधिशेषनिर्वाणावस्था प्रत्येकबुद्धस्योच्यते ।

प्रासंगिकमाध्यमिकदृष्ट्या यस्यां निर्वाणावस्थायां सत्ता (सत्यता)-
प्रतिभासोऽवशिष्टो भवति, सा प्रत्येकबुद्धस्य सोपधिशेषनिर्वाणावस्था । यस्यां
च सत्ताप्रतिभासो नितरां विलुप्तो भवति, सा प्रत्येकबुद्धस्य निरुपधिशेषनिर्वाणा-
वस्थेत्युच्यते । तथा हि— सोपधिशेषनिर्वाणे स्थितस्यार्हतः सन्ताने यन्निरोधसत्यं
तत् सोपधिशेषनिर्वाणम् । निरुपधिशेषनिर्वाणे स्थितस्य चार्हतः सन्ताने यन्नि-
रोधसत्यं तन्निरुपधिशेषनिर्वाणमिति ज्ञेयम् ।

(च) प्रत्येकबुद्धभूमेरवधिः

प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गमारभ्य बुद्धभूमेः प्राप्तिं यावदस्याः सीमा भवतीति ।

महायानभूमिस्वरूपम्

महायानभूमेः महायानमोक्षमार्गस्य वा स्वरूपं यथावत् निरूपयितुं लक्षणम्,
भेदः, नामपर्यायाः, परिभाषा, स्वरूपम्, भूम्यवधिश्चेति षट् पृथक्-पृथक् क्रमशः
प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

अशेषगुणानामाधारभूतो माहायानीयोऽभिसमयः महायानभूमिरिति
लक्षणम् । अनुत्तरसम्यक्सम्बोधौ गमकत्वेन अधिकृतो माहायानीयोऽभिसमयः
महायानमोक्षमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

महायानभूमेः द्वौ भेदौ, यथा— हेतुभूमिः, फलभूमिश्च । अथवा—बोधिसत्त्व-
भूमिः बुद्धभूमिश्चेति द्वौ भेदौ । तत्र हेतुभूमिः बोधिसत्त्वभूमिश्चेति पर्यायी । एव-
मेव फलभूमिः बुद्धभूमिश्चेति पर्यायवाचिनौ ज्ञेयौ ।

(ग) नामपर्यायाः

महायानभूमिः, महायानमार्गः, महायानाभिसमयः, महायानज्ञानम्, महायानमिति पर्याया भवन्ति ।

(घ) परिभाषा

महायानीयसम्पूर्णगुणानाम् आधारभूतत्वात् 'महायानभूमि'रिति । महाबोधिं प्रापयति गमयतीति वा 'महायानमार्गः' । महायानिनः पुद्गलस्याभिसमयत्वात् 'महायानाभिसमयः' । महायानेन प्राप्याधिगमत्वात् 'महायानज्ञानम्' सप्तभिर्महत्त्वैर्युक्तत्वात् 'महायानमि' ति निरुच्यते ।

तत्रेयानि सप्तविधमहत्त्वानि येषां योगेन महायानमिति संज्ञा प्रवर्तते, यथा—आलम्बनमहत्त्वम्, प्रतिपत्तिमहत्त्वम्, ज्ञानमहत्त्वम्, वीर्यारम्भमहत्त्वम्, उपायकौशलमहत्त्वम्, समुदागममहत्त्वम्, बुद्धकर्ममहत्त्वं चेति । यथोक्तं महायानसूत्रालङ्कारे—

आलम्बनमहत्त्वं च प्रतिपत्तेर्द्वयोस्तथा ।

ज्ञानस्य वीर्यारम्भस्य उपाये कौशलस्य च ॥

उदागममहत्त्वं च महत्त्वं बुद्धकर्मणः ।

एतन्महत्त्वयोगाद्धि महायानं निरुच्यते ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० गुणाधिकारे ५६—६० कारिका, पृ० १६४)

आलम्बनमहत्त्वेन अप्रमाणविस्तीर्णसूत्रादिधर्मयोगात् । प्रतिपत्तिमहत्त्वेन द्वयोः प्रतिपत्तेः स्वार्थे परार्थे च । ज्ञानमहत्त्वतो द्वयोर्ज्ञानात् पुद्गलनैरात्म्यस्य धर्मनैरात्म्यस्य च प्रतिवेषकाले । वीर्यारम्भमहत्त्वेन त्रीणि कल्पासंख्येयानि सातत्यसत्कृत्यप्रयोगात् । उपायकौशलमहत्त्वेन संसारापरित्यागासंक्लेशतः । समुदागममहत्त्वेन बलवैशारद्यावेणिकबुद्धधर्मसमुदागमात् । बुद्धकर्ममहत्त्वेन च पुनः पुनरभिसम्बोधिमहानिर्वाणसंदर्शनतः ।

(द्र०—महायानसूत्रालङ्कारवृत्तिः, पृ० १६४) ।

(ङ) स्वरूपम्

पूर्वमुक्तं हेतुभूमिः फलभूमिरिति महायानभूमेः भेदद्वयम् । तत्र हेतुभूमिः

बोधिसत्त्वभूमिरिति पर्यायी । तथैव फलभूमिः बुद्धभूमिरित्यनर्थान्तरम् । इदानी-
मनयोर्द्वयोः भूम्योः प्रथमं हेतुभूमेः स्वरूपं निरूप्यते ।

(१) हेतुभूमिः

हेतुभूमेः स्वरूपनिरूपणार्थं त्रीणि वक्तव्यानि भवन्ति, यथा—लक्षणम्,
भेदः, आर्यबोधिसत्त्वभूमेर्विशेषव्याख्यानमिति क्रमशः प्रतिपाद्यन्ते ।

(अ) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणानामाधारभूतं बोधिसत्त्वस्य ज्ञानं हेतुभूमेः बोधिसत्त्वभूमेर्वा
लक्षणम् ।

(आ) भेदः

हेतुभूमेः द्वौ भेदौ भवतः—पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः, आर्यबोधिसत्त्वभूमि-
श्चेति ।

अथवा—लौकिकी बोधिसत्त्वभूमिः, लोकोत्तरा बोधिसत्त्वभूमिश्चेति ।

अथवा—बोधिसत्त्ववीया अधिमुक्तिचर्याभूमिः, बोधिसत्त्ववीया परमार्थ-
भूमिश्चेति ।

तत्र पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः, लौकिकी बोधिसत्त्वभूमिः, बोधिसत्त्ववीया-
धिमुक्तिचर्याभूमिरित्यनर्थान्तरम् । तथैव आर्यबोधिसत्त्वभूमिः, लोकोत्तरा बोधि-
सत्त्वभूमिः, बोधिसत्त्ववीया परमार्थभूमिरिति पर्यायाः ।

तत्र प्रथमायाः पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमेः भेदद्वयम्, यथा—बोधिसत्त्वसम्भार-
मार्गः, बोधिसत्त्वप्रयोगमार्गश्चेति ।

द्वितीयाया आर्यबोधिसत्त्वभूमेरपि द्वौ भेदौ, यथा बोधिसत्त्वदर्शनमार्गः,
बोधिसत्त्वभावनामार्गश्चेति ।

तत्र बोधिसत्त्वसम्भार-प्रयोगमार्गयोरुभयोः बोधिसत्त्वप्रयोगः, सर्वाकारा-
भिसम्बोधप्रयोगः, महायानप्रतिपत्तिः, सन्नाहप्रतिपत्तिः, बोधिसत्त्वज्ञानम्,
बोधिसत्त्वयोग इतीमे पर्यायवाचिनो भवन्ति ।

(ए) पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः

पूर्वमुक्तं हेतुभूमेः पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमिः, आर्यबोधिसत्त्वभूमिरिति भेदद्वयम् । तत्रादौ पृथग्जनबोधिसत्त्वभूमेः सम्यक् प्रतिपत्तये त्रयाणामेषां प्रतिपादनमावश्यकं भवति, यथा महायानसम्भारमागं; महायानप्रयोगमागं; उभयोः (सम्भारप्रयोगमार्गयोः) साधारणो विशिष्टधर्मश्चेति । तत्रैषां त्रयाणां निरूपणमत्र सम्यग् विधीयते ।

(स) महायानसम्भारमार्गः

महायानसम्भारमार्गोऽत्र लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्चभिः पदार्थैः सुस्पष्टीक्रियते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् सम्यक् निर्याणात् समुत्पन्नं धर्माभिसमयजातीय-प्रभेदं बोधिसत्त्वस्य ज्ञानं महायानसम्भारमार्ग इति लक्षणम् ।

'जातीयमि' ति कथनं प्रहीणक्लेशावरणस्यापि सम्भारमार्गस्य संग्रहार्थम् । धर्माभिसमयः, अर्थाभिसमयः, सत्याभिसमयः (तत्त्वाभिसमयः), अन्वभिसमयः (पृष्ठाभिसमयः), अहंज्ञानमिति पञ्चेमे परस्परं भिन्नार्थका भवन्ति ।

(ख) भेदः

मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन त्रिविधो भवति महायानसम्भारमार्गः ।

प्रथमावस्थायां मृदुः, मध्यावस्थायां मध्यः अन्तिमायां चावस्थायां समुत्पन्नः सम्भारमार्गोऽधिमात्र इत्युच्यते ।

ज्ञानदृष्ट्या सम्भारमार्गीयं शिक्षात्रयम्, सम्भारमार्गीया इन्द्रियसंवरादयः, सम्भारमार्गीयं श्रुतमयी चिन्तामयी भावनामयी चेति प्रज्ञात्रयम्, सम्भारमार्गीया दिव्यचक्षुराद्यभिज्ञाः, सम्भारमार्गीयाणि अष्टौ ध्यानारूप्याणि, सम्भारमार्गीयाणि मैत्र्यादिचतुरप्रमाणानीति षट् भेदा भवन्ति ।

(ग) पर्यायाः

महायानसम्भारमार्गः, महायानमोक्षभागीयः, महायानधर्माभिसमय इत्येते पर्यायवाचिनो भवन्ति ।

(घ) निर्वचनम्

महायानसम्भारसंचयस्य मार्गत्वात् 'महायानसम्भारमार्गः' । अनुत्तरसम्यक्सम्बोधेः भागित्वात् तद्धितत्वाद् वा 'महायानमोक्षभागीयः' । महायानीयपृथग्जनसन्ततौ शुक्लधर्मरूपाभिसमयत्वात् 'महायानधर्माभिसमयः' इति ।

(ङ) विशिष्टधर्मः

अस्य सम्यक् प्रतिपादनार्थं प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, प्रवेशकालः, अवधिः, विशिष्टसम्भारमार्गावधारणमिति पञ्च प्रमुखतो ज्ञातव्यानीत्युच्यन्ते ।

(ट) प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्

महायानमृदुसम्भारमार्गः छन्दसम्प्रयुक्तेन चित्तोत्पादेन सम्प्रयुक्तो भवति । मध्यसम्भारमार्गः अधिमात्रसम्भारमार्गश्च क्रमशः आशयसम्प्रयुक्तेन अध्याशयसम्प्रयुक्तेन च चित्तोत्पादेन संगृह्यते ।

महायानसम्भारमार्गे सम्भारमार्गीयसंवृत्तिचित्तोत्पादस्य अध्याशयस्य महाकरुणायाश्च व्याप्तिर्भवति । अर्थात् माहायानिकपुद्गलस्य यः सम्भारमार्गः, स एभिन्निभिरुपायैः व्याप्तं भवति । यतो हि माहायानिकपुद्गलस्य या चित्तसन्ततिः साऽवश्यं एषु त्रिषूपायेष्वन्यतमेन सम्प्रयुक्ता भवति ।

माहायानसम्भारमार्गीयपुद्गलस्य प्रज्ञा निःसत्ता (निःस्वभावता)-ज्ञानसंगृहीता यद्यपि भवति, तथाप्येवंविधायाः प्रज्ञायाः तस्मिन् पुद्गले व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि कृच्छ्रचिराभिसम्बोधप्रयोगोऽपि भवति ।

तीक्ष्णप्रज्ञा माहायानिकाः सर्वप्रथमं शून्यताज्ञानमयीं प्रज्ञां स्वसन्ताने समुत्पाद्य ततः शून्यताकरुणागर्भं महायानचित्तोत्पादं कुर्वन्ति, यथोक्तं मध्यमकालङ्कारे शान्तरक्षितेन -

“सम्यग्ज्ञानपुरःसरं परमार्थतत्त्वं विनिश्चित्य कुट्टिष्टिसंच्छन्ने जगति करुणां च समादाय जगद्धितैकवीरा उत्पादितबोधचित्ता बोधि-करुणालङ्कृता धीमन्तो मुनिव्रतं सम्यग् आचरन्ति” ।

(तु०-तिब्बतीतंजूरसंग्रहे सूत्रवर्गे 'स'-इत्याख्ये उपसंहारकारिकासु द्रष्टव्यम्)

मन्दप्रज्ञास्तु माहायानिकाः पूर्वं महायानचित्तोत्पादं कृत्वा ततः शून्यता-

ज्ञानमयीं प्रज्ञां स्वसन्ताने उत्पादयन्ति । यथोक्तं शान्तरक्षितेन स्वकीयमध्यम-
कालङ्कारे—

“श्रद्धानुसारिणः पुद्गलाः पूर्वं सम्बोधिचित्तं समुत्पाद्य मुनिव्रतं च समा-
दाय सम्यग्ज्ञानान्वेषणे समुद्यता भवन्ति” ।

(तु०—तिब्बतीतंत्रसंग्रहे सूत्रवर्गे ‘स’—इत्याख्ये उपसहारकारिकासु द्रष्टव्यम्) ।

(ठ) बुद्धिप्रकारः

महायानसम्भारमार्गीयाया बुद्धेः अनेके भेदा भवन्ति, तद्यथा महायान-
सम्भारमार्गीयं प्रत्यक्षप्रमाणम्, अनुमानप्रमाणम्, अधिगतज्ञानम् (गृहीतग्राहि
ज्ञानम्), स्मृतिः, विपर्यासज्ञानं चेति ।

एवंविधा अपि सम्भारमार्गीयाः पुद्गला भवन्ति, येषु पुद्गलनैरात्म्यस्य
निःसत्तायाश्च प्रत्यक्षं ज्ञानं भवति, यतो हि प्रहीणपुद्गलात्मग्रहाः प्रहीणसत्ता-
ग्रहाश्च श्रावकीयार्हन्तः पुद्गला अपि महायानसम्भारमार्गीया भवन्ति ।

एवंविधा अपि महायानसम्भारमार्गीयाः पुद्गला भवन्ति, येषु क्षयज्ञानम्
अनुत्पादज्ञानं च भवतः, यतो हि सत्त्वसन्ताने समाहितक्षयानुत्पादज्ञानावस्थाया-
मपि अस्ति विपरीतज्ञानास्तित्वसम्भावना ।

(ड) प्रवेशकालः

सम्यङ् निर्माणस्य लाक्षणिकनिर्माणस्य वा प्राप्तेरनन्तरं यदा परार्थं सम्य-
क्सम्बोधिप्राप्तये अकृत्रिमाया बद्धेर्लाक्षणिकोऽनुभवः स्वसन्ताने समुत्पद्यते, तदा
महायानमार्गं प्रवेशो निष्पन्नः, अथवा—महायानसम्भारमार्गं उत्पन्न इत्यवसेयः ।

यावत् पौद्गलिकसन्ताने लाक्षणिकस्य महायानचित्तोत्पादस्य साक्षाद-
नुभवो न जायते, तावत्कालपर्यन्तं सम्यक्सम्बोधिमभिसम्बोद्घुकामा बुद्धिः इक्षु-
त्वगिव निःसारा भवति, यत्र अत्यल्प एव रसः । यदा च लाक्षणिकस्य महायान-
चित्तोत्पादस्य साक्षादनुभवः समुपजायते, एतस्यामवस्थायां सम्यक्सम्बोधिमभि-
सम्बोद्घुकामा बुद्धिः साक्षाद् इक्षुरस इव भवति । यथोक्तम् अध्याशयसंचोदनसूत्रे—

नेक्षुत्वचे सारमिहास्ति किञ्चिन्मध्येऽस्ति तत्सार सुप्रेमणीयः ।

भुक्त्वा त्वचं नेह पुनः स शक्यं लब्धुं नरेणेश्वरसं प्रधानम् ॥

(द्र०—शिक्षासमुच्चये—उद्धृतं, पृ० ६३)

बोधिचर्यावतारेऽपि कथितं यदुत्पन्नमात्र एव बोधिचित्ते संसारकारागार-
चन्द्रो वराको मनुष्यः क्षणेन सुगतपुत्रो देवमनुष्यवन्दनीयश्च भवति । यथाऽऽह
शान्तिदेवः —

भवचारकबन्धनो वराकः

सुगतानां सुत उच्यते क्षणेन ।

सनरामरलोकवन्दनीयो

भवति स्मोदित एव बोधिचित्ते ॥

(द्र०—बोधिचर्यावतारः १ : ६ पृ० ७)

महायानगोत्रीयस्य तीक्ष्णेन्द्रियस्य पुद्गलस्य महायानप्रवेशाय निर्याणम्,
बोधिचित्तम्, सम्यग्दृष्टिश्चेति त्रयाणां युगपद्भावः परमावश्यकः । मध्यमका-
वतारे चन्द्रकीर्तिनोक्तम्—

‘करुणाचित्तम्, अद्वयज्ञानम्, बोधिचित्तं चेति त्रीणि जिनपुत्रकारणानि’ ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : १ का०)

(ढ) अवधिः

महायानचित्तोत्पादमारभ्य महायानप्रयोगमार्गस्य प्राप्तिं यावत् महायान-
सम्भारमार्गस्य सीमा भवति ।

(ण) विशिष्टसम्भारमार्गावधारणम्

यो बोधिसत्त्वः त्रिभिरसंख्येयकल्पैः पुण्यज्ञानसम्भारान् परिपूर्य सम्यक्स-
म्बुद्धो भवति, तस्य सम्भारमार्गस्य स्वरूपम् अभिसमयालङ्कारे एवमुपवर्णितम्—

अनिमित्तप्रदानादिसमुदागमकौशलम् ।

सर्वाकारावबोधेऽस्मिन् मोक्षभागीयमिष्यते ॥

(द्र०—अभिसमयालङ्कारे ४ : ३२)

अयमर्थः—

“अनिमित्तालम्बनज्ञानाकारेण दानादिपारमिता आरभ्य सर्वाकारज्ञता-
पर्यन्तं स्वसन्ताने समुदागमे कौशलमेवास्मिन् सर्वाकाराभिसम्बोधे मोक्षभागीय-
मिष्टम्” ।

(द्र०—स्फुटार्थायाम् अभिसमयालङ्कारवृत्तौ, पृ० ५४)

(श) महायानप्रयोगमार्गः

महायानप्रयोगमार्गस्य यथावत् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, विशिष्टधर्मश्चेति पञ्चानां निरूपणमावश्यकं भवतीति तदुपवर्णयते ।

(अ) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् महायानसम्भारमार्गति समुत्पन्नम् अर्थाभिसमय-जातीयप्रभेदं बोधिसत्त्वस्य ज्ञानं महायानप्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

(ब) भेदः

चत्वारोऽस्य भेदा भवन्ति, यथा—ऊष्मा महायानप्रयोगः, मूर्धा महायान-प्रयोगः, क्षान्तिः महायानप्रयोगः, अग्रधर्मः महायानप्रयोगश्चेति ।

(१) ऊष्मा महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां संक्लेशवस्त्वधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य प्रथमो निर्वेधभागीय ऊष्मप्रयोगः ।

(२) मूर्धा महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां व्यवदानाधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य द्वितीयो निर्वेधभागीयः मूर्धप्रयोगः ।

(३) क्षान्तिः महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां द्रव्यसदधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य तृतीयो निर्वेधभागीयः क्षान्तिप्रयोगः ।

(४) अग्रधर्मः महायानप्रयोगः

दर्शनहेयानां प्रज्ञप्तिसदधिष्ठानानां समुदाचरितग्राह्यविकल्पानां प्रहायक-जातीयः महायानस्य चतुर्थो निर्वेधभागीयः अग्रधर्मप्रयोगः ।

एतेषु चतुर्षु भेदेषु एकैकोऽपि द्विविधो भवति, यथा—समाहितज्ञानं पृष्ठ-लब्धज्ञानं चेति ।

एतयोः द्वयोरपि एकैकः मृदु-मध्य-अधिमात्रभेदेन त्रिविधो भवति ।

अपि च ज्ञानदृष्ट्या महायानप्रयोगमार्गीयं शिक्षान्त्रयम्, प्रयोगमार्गीयं श्रुतमयी चिन्तामयी भावनामयी चेति प्रज्ञान्त्रयम्, प्रयोगमार्गीया दिव्यचक्षुराद्यभिज्ञाः, प्रयोगमार्गीयाणि अष्टौ घ्यानारूप्याणि, प्रयोगमार्गीयाणि मैत्र्यादि-चतुरप्रमाणानीति महायानप्रयोगमार्गस्य अनेके भेदा भवन्ति ।

(स) पर्यायाः

महायानप्रयोगमार्गः, महायाननिर्वेधभागीयः, महायाननिर्वेधाङ्गम्, महायानार्थाभिसमयश्चेति चत्वारः पर्याया भवन्ति ।

(द) निर्वचनम्

महायानीयार्यमार्गे साक्षाद् योजयतीति 'महायानप्रयोगमार्गः' । पुद्गल-सान्तानिकान् समुदाचरितदर्शनहेयक्लेशान् निर्वेधयतीति निर्वेधः, निर्वेधभागे महायानमोक्षभागे वा हितत्वात् 'महायाननिर्वेधभागीयः' । समुदाचरितदर्शनहेय-क्लेशानां निर्वेधस्य मोक्षप्राप्तेर्वा अङ्गभूतत्वात् 'महायाननिर्वेधाङ्गम्' । सर्व-धर्मशून्यतां अर्थसामान्येन जानातीति 'महायानार्थाभिसमयः' ।

(इ) विशिष्टधर्मः

विशिष्टधर्मस्य स्वरूपं प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्, बुद्धिप्रकारः, प्राप्तिकालः, अवधिश्चेति चतुर्णां प्रतिपादनेन सुस्पष्टं भवतीति तन्निरूप्यते ।

(य) प्रज्ञोपायवैशिष्ट्यम्

महायानप्रयोगमार्गे निर्वेधभागीयप्रयोगसम्प्रयुक्तः संवृत्तिचित्तोत्पादः, सम्यग्विशुद्धाध्याशयः, महाकरुणा चेति त्रयाणामुपायानां व्याप्तिर्भवति । यो हि महायानप्रयोगमार्गीयः पुद्गलः, तस्य चित्तसन्तानं उपर्युक्तेन उपायत्रयेण व्याप्तं भवति ।

महायानप्रयोगमार्गीया प्रज्ञा शून्यतालम्बना भवति, किन्तु प्रज्ञाया अस्या अस्मिन् प्रयोगमार्गे व्याप्तिर्न भवति, यतो हि एवंविधा अपि प्रयोगमार्गीयाः पुद्गला भवन्ति, येषु शून्यताज्ञानं न भवति । यतश्च विज्ञानवादिनोऽपि प्रयोग-मार्गीया भवन्त्येव । यथा दीपङ्करश्रीज्ञानस्य ('अतिशा' इतिप्रसिद्धस्य) गुरुः सुवर्णद्वीपीयः आचार्यधर्मकीतिरित्यादयोऽनेके सत्याकारविज्ञानवादिनो महायान-प्रयोगमार्गीया अभूवन् । एवमेव स्थविरधर्मपालः, वसुबन्धुः, दिङ्नाग इत्यादयो

मिथ्याकारविज्ञानवादिनोऽपि महायानप्रयोगमार्गीया आसन् । तथा महायानसूत्रालङ्कारशास्त्रं सप्त च प्रमाणशास्त्राणि प्रमाणत्वेनाङ्गीकुर्वतां पुद्गलानां महायानप्रयोगमार्गो भवति ।

(र) बुद्धिप्रकारः

महायानप्रयोगमार्गीयं योगिप्रत्यक्षम्, अनुमानप्रमाणम्, अधिगतज्ञानम् (गृहीतग्राहि ज्ञानं), स्मृतिः, विपर्यासज्ञानं चेति अनेके प्रयोगमार्गीयाया बुद्धेर्भेदा भवन्ति ।

महायानप्रयोगमार्गे श्रुतमयी चिन्तामयी चेति द्वे प्रज्ञे न भवतः, तत्र केवलं भावनामयी प्रज्ञैव भवतीति केचिद् । यथोक्तम् अभिधर्मकोशे—

‘भावनामयम् । अनागम्यान्तरध्यानभूमिकम्’ ॥

(द्र०—अभि० को० ६ : २० का०)

अभिसमयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायामप्युक्तम्—

“चतुर्निर्वेधभागीयानि लौकिकभावनामयानि ऊष्मप्राप्त इति कुशलमूलम्, ततो मूर्धप्रामः, ततः क्षान्तिप्राप्तः, ततोऽग्रधर्म इति……”

(द्र०—अभिसमयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायां, पृ० १३)

यद्यपि महायानप्रयोगमार्गे प्राधान्येन भावनामयी एव प्रज्ञा भवति, तथापि महायानप्रयोगमार्गेऽस्मिन् अस्याः प्रज्ञाया व्याप्तिर्नास्ति । अभिधर्मकोशे अभिसमयालङ्कारवृत्तौ च प्राधान्यवाद एव स्फुटीकृतः । अन्यथा महायानप्रयोगमार्गीयचित्तानामाश्रयभूतं ध्यानभूमिषट्कमेव स्यादिति ।

प्रज्ञात्रयस्य स्वरूपम्—स्वहेतोः आगममात्राद् उत्पन्ना प्रज्ञा ‘श्रुतमयी’ । सम्यग्भुक्तिनिध्यानात् जाता ‘चिन्तामयी’ । स्वकारणात् भूतार्थभावनातः समुपजाता ‘भावनामयी’ ति । इमास्तिस्त्रः परस्परं न विरुद्धाः ।

ननु आचार्येण वसुबन्धुना इमास्तिस्त्रः प्रज्ञाः परस्परं विरुद्धार्थाः कथमुक्ताः ? यथा तेनोक्तं स्वभाष्ये—‘नामालम्बना किल श्रुतमयी प्रज्ञा । नामार्थालम्बना चिन्तामयी । ……अर्थालम्बनैव भावनामयी ।’ तथा अभिधर्मकोशेऽपि चोक्तम्—

नामोभयार्थविषया श्रुतमथ्यादिका धियः ॥

(द्र०—अभि० को० ६ : ५ का० एवं तद्भाष्यम्)

इदं खलु वैभाषिकाणां परिकल्पितं प्रज्ञात्रयस्य स्वरूपम्, न वास्तविकम् । अत एव आचार्यहरिभद्रेण अभिसमयालङ्कारवृत्तौ सुस्पष्टमुद्घोषितं यत् हैनयानिकानागमान् आश्रित्य कुत्रापि महायाने दूषणं नाभिधेयमिति । यथा—
“ह्यतोऽन्ययानमाश्रित्य कुत्रापि दूषणं नाभिघातव्यम्” ।

(द्र०—अभिसमयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायाम्, पृ० १३)

(ल) प्राप्तिकालः

यदि महायानप्रयोगमार्गः हीनयानपूर्वङ्गमो नास्ति तदा शून्यतालम्बनाया विदर्शनायाः प्राप्तिसमकालमेव महायानप्रयोगमार्गस्य प्राप्तिर्भवति । किन्तु शून्यतालम्बनाया विदर्शनायाः प्रयोगमार्गोऽस्मिन् व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि एवंविधा अपि महायानप्रयोगमार्गीयाः पुद्गला भवन्ति, येषु शून्यताज्ञानम् अनाधिगतं भवति ।

महायानप्रयोगमार्गेण हेयानां स्वरूपं किम् ?

चत्वारो महायानप्रयोगा ऊष्मादयः (निर्वेधभागीयाः), चत्वारश्च दर्शनहेयाः समुदाचरितग्राह्यग्राहकविकल्पाः परस्परं क्रमशः प्रतिपक्षाः प्रहेयाश्च भवन्ति । यथोक्तं आर्यमैत्रेयनाथेन—

चतुर्विकल्पसंयोगं यथास्वं भजतां सताम् ॥

(द्र०—अभिसमय० १ : २६ का०पृ० १२) ।

आचार्यहरिभद्रोऽपि इममेवार्थं स्ववृत्तौ उक्तवान्—

“इत्येवं चतुर्विकल्पाः चतुर्निर्वेधभागीयैः यथाक्रमं संयुक्ता भवन्ति” ।

(द्र०—अभिसमयालङ्कारवृत्तौ स्फुटार्थायां, पृ० १६)

इत्येवं महायानप्रयोगमार्गविस्थायां दर्शनहेयानां समुदाचरितग्राह्यग्राहकविकल्पानां प्रहाणं कर्तुं शक्यते, न तु महायानसम्भारमार्गविस्थायामिति ज्ञेयम् । यतो हि महायानप्रयोगविस्थायां शून्यतालम्बनाया विदर्शनायाः प्राप्तिर्भवति, न तु महायानसम्भारमार्गविस्थायाम् । दर्शनहेयानां च समुदाचरितचतुर्विकल्पानां साक्षात् प्रहाणं शून्यतालम्बकविदर्शनासापेक्षं भवति । यथोक्तं शान्तिदेवेन—

शमथेन विपश्यनासुयुक्तः कुरुते क्लेशविनाशमित्यवेत्य ॥

(द्र०—त्रोविचयवितारे ८ : ४ का०, पृ० १३७)

(व) अवधिः

महायानसम्भारमार्गस्य समाप्तेरनन्तरं यावत् महायानदर्शनमार्गस्य प्राप्तिर्न भवति, तावत् महायानप्रयोगमार्गस्य सीमा भवति ।

(ष) महायानसम्भार-प्रयोगमार्गयोः साधारणो विशिष्टधर्मः

महायानसम्भारमार्गः महायानप्रयोगमार्गश्चोभौ लौकिकानां श्रावकाणां प्रत्येकबुद्धानां च भूमेरतीतौ तथा चोभौ महायानपरमार्थभूमिमपि अप्राप्तौ भवतः । यथा राजा चक्रवर्ती मनुष्यवर्णातीतो देववर्णं चाप्राप्तो भवति ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : ५ कारिकायाः स्ववृत्तौ उद्धृतं रत्नमेघसूत्रम्)

मूलमध्यमकावतारेऽप्युक्तं परमार्थचित्तोत्पाद एव महायानपरमार्थभूमि-रिति । तथा हि—“तत्प्राप्तिमारभ्य बोधिसत्त्वशब्देन व्यवह्रियते” ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : ५ का० तद्भाष्ये च)

(बी) आर्यबोधिसत्त्वभूमिः

(इ) आर्यबोधिसत्त्वभूमेविशेषव्याख्यानम्

तत्र आर्यबोधिसत्त्वभूमेविशेषेण व्यवस्थापनायां प्रकारद्वयं निर्दिश्यते, यथा—संक्षिप्तनिर्देशः, विस्तृतव्याख्यानं च ।

(१) संक्षिप्तनिर्देशः

महायानसूत्रालङ्कारोक्तविधिना बोधिसत्त्वानां विहारो भूमिर्वा अष्टाभिः पदार्थैः निर्दिश्यते, यथा लक्षणम्, पुद्गलः, शिक्षा, स्कन्धः, निष्पत्तिः, लिङ्गम्, निरुक्तिः, प्राप्तिश्चेति । यत्रोक्तं तत्रैव—

लक्षणात् पुद्गलाच्छिक्षास्कन्धनिष्पत्तिलिङ्गतः ।

निरुक्तेः प्राप्तितश्चैव विहारो भूमिरेव च ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ६ का० पृ० १६६)

अत्रोत्र प्रतिस्वं विहारस्य भूमेर्वा पृथक् लक्षणम्, भूमिस्थिताः पुद्गलाः, अधिशीलादिशिक्षात्रयम्, शीलादिविमुक्तिज्ञानान्ताः पञ्च स्कन्धाः, निष्पत्तिः,

भूमिप्रविष्टस्य लिङ्गम्, भूमीनां निरुक्तिः, प्राप्यगुणानां प्राप्तिरिति संक्षिप्तनिर्देशेऽष्टौ निर्देश्या भवन्ति ।

(२) विस्तृतव्याख्यानम्

अस्मिन् विस्तृतव्याख्यानावसरे त्रीणि वाच्यानि भवन्ति, तद्यथा—आगन्मानामुद्धरणम्, आगमार्थनिरूपणम्, व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराश्चेति । तानीह क्रमशो निरुच्यन्ते ।

(अ) आगमानामुद्धरणम्

“भूमयो हि नाम बोधिसत्त्वानाम् अनास्रवेण ज्ञानेन करुणादिभिश्च परिगृह्यन्ते, विभज्यन्ते, तद्गुणानां चाधारभूता भवन्ती” इति मध्यमकावतारभाष्यवचनेनानेन भूमीनां लक्षणं परिदीपितं भवति ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : ५ कारिकायाः भाष्ये)

“प्रमुदितादिभूमीनां दशधा विभाजनमपि गुणानां उत्तरोत्तरसंख्याधिक्येन, सामर्थ्यातिशयेन, दानादीनां फारिपूर्याधिक्येन, विपाववृद्ध्यादिभिश्च भवति, न तु स्वरूपतः ।”—अनेन वचनेन भूमीनां दशधा भेदस्य निमित्तं प्रदर्शितं भवति ।

(तु०—मध्यमकावतारे १ : ५ कारिकायाः भाष्ये)

“न तु स्वरूपतः” इति कथनेन बोधिसत्त्वभूमीनां नास्ति स्वरूपतः परमार्थतो वा सिद्धिरिति ज्ञापितं भवति । भूमीनां दशधा भेदनिरूपणं तु केवलं व्यवस्थापनदृष्ट्यैवेति ज्ञातव्यम् । महायानसूत्रालङ्कारेऽप्युक्तम् —

निष्पत्तिर्विज्ञेया यथाव्यवस्थानमनसिकारेण ।

(द्र०—महायानसूत्रालङ्कारे २१ : २५ का० पृ० १७२)

महायानसूत्रालङ्कारवृत्तावपि —

“तत्र निष्पत्तिर्यथाव्यवस्थापितभूमिमनसिकारेण । तस्य भूमिव्यवस्थानस्य कल्पनामात्रज्ञानात् तदविकल्पनया च वेदितव्या । यदा तद्भूमिव्यवस्थानं कल्पनामात्रं जानीते, तदपि च कल्पनामात्रं न विकल्पयति……”।

(द्र०—महायानसूत्रालङ्कारवृत्तौ, पृ० १७२)

दशभूमकसूत्रेऽपि निगदितम्—

यथान्तरीक्षे शकुनेः पदं बुधै- वक्तुं न शक्यं न च दर्शनोपगम् ।

तथैव सर्वा जिनपुत्र भूमयो वक्तुं न शक्याः कुत एव श्रोतुम् ॥

(द्र०—दशभूमकसूत्रे , पृ० ७)

यथा श्रावकयाने स्रोत-आपन्नफलप्रतिपन्नकादिभेदेन श्रावकाणामष्टौ लोकोत्तरा भूमयो भवन्ति, तथैव महायानेऽपि बोधिसत्त्वानां दश भूमयो भवन्ति । यथोक्तं नागार्जुनेनापि—

यथा श्रावकयानेऽष्टभूमयः परिदोषिताः ।

महायानेऽपि तद्वद्दशधा बोधिसत्त्वभूः ॥

(द्र०—रत्नावल्यां ५ : ३८-३९ का० संस्कृतच्छाया)

अनेन वचनेन आर्यबोधिसत्त्वभूमेः दशसु संख्यानैयत्यं निर्दिष्टं भवति ।

(आ) आगमार्थनिरूपणम्

अत्र लक्षणम्, भेदः, दशधा विभाजनस्य निमित्तम्, संख्यानैयत्यम्, भूमि-संक्रान्तिनियमः, संक्रान्तेरवधिः, भूमिपरिष्करणमिति सप्त प्रतिपाद्यान्वुच्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणानामाश्रयत्वे सति विशिष्टप्रज्ञोपायसंगृहीतमार्यबोधिसत्त्ववीयज्ञानं आर्यबोधिसत्त्वभूमिरिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आर्यबोधिसत्त्वभूमेर्दश भेदा भवन्ति, तद्यथा—(१) प्रमुदिता भूमिः, (२) विमला भूमिः, (३) प्रभाकरी भूमिः, (४) अर्चिष्मती भूमिः, (५) सुदुर्जया भूमिः, (६) अभिमुखी भूमिः, (७) दूरङ्गमा भूमिः, (८) अचला भूमिः, (९) साधुमती भूमिः, (१०) धर्ममेघा भूमिश्चेति ।

(ग) दशधा विभाजनस्य निमित्तम्

उत्तरोत्तरभूमिषु आर्यबोधिसत्त्वस्य ज्ञाने, गुणानां संख्यासु, सामर्थ्ये, दाना-दिपारमितानामर्जने च वृद्धिर्भवति । तथैव विपाकभूतस्य जन्मनो ग्रहणेऽपि वैशिष्ट्यं जायते ।

गुणवृद्धिः

प्रथमायां भूमौ बोधिसत्त्वे १२०० गुणा उत्पद्यन्ते । द्वितीयायां भूमौ १२,००० तृतीयायां भूमौ १२,००००० चतुर्थ्यां १२,०००००० एवमेव उत्तरोत्तरासु भूमिषु असंख्येयानां गुणानामुत्पत्तिर्भवति ।

सामर्थ्यवृद्धिः

पूर्वा पूर्वा भूमिः उत्तरामुत्तरां भूमिमाकर्षयति । भूमिर्नाम स्वविपक्ष-भूतानां हेयबीजानां प्रतिपक्षभूता भवति । अर्थात् तेषां प्रहाणं करोति । तथा स्वगुणानां पारिपूरावपि समर्था भवति ।

पारमितावृद्धिः

दशसु भूमिषु दानादिपारमित्तानां व्यापारस्य प्रकर्षो भवति । प्रथमायां भूमौ दानपारमितायाः व्यापारस्य प्रकर्षो भवति । द्वितीयायां दानेन सह शील-स्यापि, तृतीयायां ताभ्यां दानशीलाभ्यां सह क्षान्तेरपि, चतुर्थ्यां तैः सह वीर्यस्य, पंचम्यां पूर्वोक्तैः सह ध्यानस्य, षष्ठ्यां तैः सह प्रज्ञायाः, सप्तम्यां पूर्वोक्तैः सह उपायस्य, अष्टम्यां तैः सह प्रणिधानस्य, नवम्यां पूर्वैः सह बलस्य, दशम्यां च सर्वैः सह ज्ञानस्य प्रकर्षो भवति ।

सर्वासु भूमिषु सामान्येन सर्वाः पारमिता भवन्ति, किन्तु यस्यां भूमौ यस्याः पारमितायाः आधिक्यं भवति, तस्यां सा पारमिता विशिष्टा भवति, इतरासु च अविशिष्टा । यथोक्तं मध्यान्तविभागे—

“विशिष्टा चाविशिष्टा च ज्ञेया दशसु भूमिषु ॥”

(द्र०—मध्यान्तविभागे ५ : २७ का०)

अपि च

“यस्यां भूमौ या पारमिताऽतिरिक्ततरा सा तत्र विशिष्टा, सर्वासु च सर्वत्र समुदागच्छतीत्यविशिष्टा ।”

(मध्यान्तविभागभाष्ये तत्रैव)

अपि च

“यस्यां बोधिसत्त्वभूमौ व्यवस्थितो बोधिसत्त्वो यस्यां पारमितायामाधि-
क्येन प्रयुज्यते, सा तस्यां बोधिसत्त्वभूमावितराभ्यः पारमिताभ्योऽतिरिक्ततरा

भवतीति विशिष्टोच्यते । तद्यथा प्रथमायां भूमौ दानपारमिताऽतिरिक्ततरा भवतीति ।……एवं यावद् दशभ्यां ज्ञानपारमितेति । अविशेषेण शेषासु सर्वासु पारमितासु तस्यां भूमौ समुदागच्छतीति तासु प्रतिपत्तिरविशिष्टोच्यते । यथोक्तं प्रमुदितायां भूमौ दानपारमिताऽतिरिक्ततरा भवतीति । न च शेषासु न समुदागच्छति यथाबलं यथाभाजमानमिति । एवं शेषासु भूमिषु यथासूत्रं निर्देशो वेदितव्यः ।”

(तत्रैव टीकायाम्, पृ० १८६)

विपाकवैशिष्ट्यम्

प्रत्येकभूमेरवस्थायां विपाकभूतस्य आत्मप्रतिलाभस्य भिन्नं भिन्नं वैशिष्ट्यं भवति । यथा—प्रथमभूमिस्थो बोधिसत्त्वः सकलजम्बूद्वीपरयाधिपतिश्चक्रवर्ती भूत्वा जायते । द्वितीयभूमिस्थो बोधिसत्त्वः चतुर्द्वीपाधिपतिश्चक्रवर्ती भूत्वा उत्पत्स्यते । तृतीयभूमिस्थः देवेन्द्रः शक्रो भविष्यति । चतुर्थभूमिस्थो यामानां देवानामधिपतिः, पंचमभूमिस्थः तुषितानां देवानामधिपतिः, षष्ठभूमिस्थो बोधिसत्त्वः निर्माणरतिदेवानामधिपतिः, सप्तमभूमिस्थः परनिर्मितवशवर्तिनां देवानामधिपतिः, अष्टमभूमिस्थः सहस्रलोकघातोरधिपतिः सहाम्पतिः ब्रह्मा, नवमभूमिस्थः द्विसाहस्रलोकघातोः अधिपतिः ब्रह्मा, दशमभूमिस्थश्च बोधिसत्त्वः शुद्धावासानां देवानामधिपतिर्भूत्वा उत्पद्यते ।

(घ) संख्यानैयत्यम्

आर्यबोधिसत्त्वस्य भूमीनां संख्या नियतरूपेण दश भवति । श्रावकादिभूमीनां संख्या फलप्रतिपन्नकफलस्थभेदेन अष्टाविति नियता भवति ।

(ङ) भूमिसंक्रान्तिनियमः

पूर्वपूर्वभूमीनां समाहिताद् अन्तिमक्षणात् ऊर्ध्वोर्ध्वभूमीनां समाहिते प्रथमक्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

प्रथमायाः भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्यान्तिमक्षणाद् द्वितीयायाः भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्य प्रथमे क्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

सप्तम्याः भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्य अन्तिमक्षणाद् अष्टम्याः भूमेः समाहितस्यानन्तर्यमार्गस्य प्रथमे क्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

दशम्याः भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्य अन्तिमक्षणाद् एकादश्याः समन्तप्रभायाः सर्वाकारज्ञताया वा प्रथमे क्षणे साक्षादवक्रान्तिर्भवति ।

यतो हि सप्तम्याः भूमेः समाहितस्य आनन्तर्यमार्गस्यान्तिमः क्षणः, सप्तभिः अशुद्धभूमिभिः सम्बद्धानि यानि हेयावरणानि, तेषां साक्षात् प्रतिपक्षभूत आनन्तर्य-मार्गो भवति । अष्टम्याः भूमेः प्राथमक्षणिकं ज्ञानं सप्ताशुद्धभूमिभिः सम्बद्धानां हेयक्लेशानां प्रहाणस्याधारभूतो विमुक्तिमार्गः । भूमिषु प्रवहमानायाः ज्ञानघाराया अन्तिम आनन्तर्यमार्गः (यज्ज्ञानं द्वितीयक्षणे बुद्धत्वमित्युच्यते) तिसृभिः शुद्ध-भूमिभिः सम्बद्धानि यानि हेयावरणानि, तेषां साक्षात् प्रतिपक्षो भवति । सर्वा-कारज्ञतायाः प्राथमक्षणिकं ज्ञानं तिसृभिः शुद्धभूमिभिः सम्बद्धानां प्रहेयावरणानां प्रहाणस्य आधारभूतो विमुक्तिमार्गः ।

उपर्युक्तं च सर्वमविरुद्धम्, यतो हि अशुद्धं ज्ञानं सप्तभिरशुद्धभूमिभिः सम्बद्धैः प्रहेयैरावरणैः सम्पृक्तं भवति । शुद्धं च ज्ञानं सप्ताशुद्धभूमिगतप्रहेयैरावरणैर्विशुद्धं विमुक्तं च भवति । यथा गर्भस्थितं शिशुशरीरं गर्भमलिनतया सम्पृक्तमशुद्धं च भवति, गर्भनिष्क्रान्तं शिशुशरीरं गर्भमलिनतया विमुक्तं शुद्धं च भवति । यथा चोक्तं महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे—

गर्भकोशमलप्रख्याः सप्तभूमिगता मलाः ।

विकोशगर्भवज्ज्ञानमविकल्पं विपाकवत् ॥

(द्र०—महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे १ : १४१ का०, पृ० ६६)

अपि च

शुद्धज्ञानं स्वहेयावरणैर्विमुक्तं न भवति । अर्थात् स्वहेयावरणानां प्रहा-णस्याधारभूतं न भवति । यतो हि शुद्धभूम्यावरणानां प्रहाणाधारभूतं ज्ञानं तु सर्वज्ञज्ञानमेव । शुद्धभूम्यावरणानि चरमभक्तबोधिसत्त्वस्य आनन्तर्यमार्गेण प्रहेयानि भवन्ति । यथोक्तं महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे—

मृत्पङ्कलेपवज्ज्ञेयास्त्रिभूम्यनुगता मलाः ।

वज्रोपमसमाधानज्ञानवध्या महात्मनाम् ॥

(द्र०—महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रे १ : १४२ का०, पृ० ६६)

अयमर्थः

तत्तद्भूमीनां तत्तज्ज्ञानं स्वहेयावरणप्रहाणाधारभूतं न भवति, यतो हि स्वहेयप्रहाणाधारभूतत्वं नाम तत्तद्भूमित उद्गमनमेव ।

प्रासङ्गिकमाध्यमिकदृष्ट्या सम्यया भूमेः आनन्तर्यमार्गस्यान्तिमः क्षणः क्लेशावरणानां साक्षात् प्रतिपक्षो भवति, सबीजस्य (सवासनस्य) सत्ताग्राहस्य प्रतिपक्षभूतत्वात्तस्य । अत्र व्याप्तिरपि—यः सत्ताग्राहः स क्लेशावरणमिति ।

उपर्युक्तं च नासिद्धम् । यतो हि शुद्धभूमीनां ज्ञानं अर्हज्ज्ञानमेव भवति । शुद्धभूमिष्ठस्य बोधिसत्त्वस्य सन्ततौ यन्निरोधसत्यं तन्निर्वाणमेव । शुद्धभूमिस्थितश्च बोधिसत्त्वः अर्हन्नेव स्यात् । मध्यमकावतारेऽभिहितम् —

“अष्टम्यां भूमौ तेषां मलानां समूलमुपशमो भवति” ।

(तु०—मध्यमकावतारे ८ : २ का०)

तद्भाष्येऽपि

“अविकल्पप्रज्ञानसूर्यस्योदये पूर्वोत्पन्नानां संसारहेतूनां त्रैघातुकावचराणां क्लेशावरणानां समूलमुपशमो जायते । अस्यामवस्थायां सर्वक्लेशानां प्रहाणेन बोधिसत्त्वो यद्यपि घातुत्रयस्य गुरुर्भवति, तथापि भगवतां बुद्धानां सम्पत्तयो न तेन प्राप्तुं शक्यन्ते ।”

(तु०—मध्यमकावतारे ८ : २ कारिकायां भाष्ये)

अष्टम्या भूमेः आनन्तर्यमार्गः क्लेशावरणानां समूलप्रहाणस्याधारभूतो विमुक्तिमार्गोऽपीत्युभयरूपो भवति । यो बोधिसत्त्वः हीनयानपूर्वज्जमो न भवति, स अष्टम्यां भूमौ शैक्षोऽपि अर्हन्नपि भवति ।

भावनामार्गीयानन्तर्यमार्गः सत्ताग्राहश्च कथं परस्परं क्रमशः प्रतिपक्षः प्रहेयश्च भवतः ?

महायानभावनामार्गीया नवानन्तर्यमार्गाः सत्ताग्राहकाश्च नव विकल्पाः परस्परं प्रतिपक्षप्रहेयरूपेण युज्यन्ते । भावनामार्गस्य मध्यानि त्रीणि सत्ताग्राहकाणां नवविकल्पानां प्रहेयभूतानां प्रतिपक्षरूपाणि भवन्ति । अधिमात्रानन्तर्यमार्गीयाणां नवभिः सत्ताग्राहकविकल्पैः सह योगो न भवति । अर्थात् ते परस्परं प्रतिपक्ष-प्रहेया न भवन्ति, यतो हि भावनामार्गीयाणाम् अधिमात्रत्रयाणां मृदुसत्ताग्राहकविकल्पानां प्रहाणेन सह व्याप्तिर्भवति । अतः प्रहीणत्वात्ते न प्रहेया इति ।

महायानभावनामार्गस्य आनन्तर्यमार्गीयाणां मध्यत्रयाणां सत्ताग्राहकैः नवविकल्पैः सह योगो भवति । अर्थात् ते परस्परं प्रतिपक्ष-प्रहेया भवन्ति ।

यतो हि द्वितीयायाः तृतीयायाः चतुर्थ्याः पंचम्याः षष्ठ्याः भूमेः भावनामार्गीयानन्तर्यमार्गाः क्रमशः सत्ताग्राहकविकल्पानां अधिमात्रत्रिकस्य मध्यद्वयस्य च पंचानां अधिमात्रमध्यानां साक्षात् प्रतिपक्षा भवन्ति । सप्तम्या भूमेः भावनामार्गीयानन्तर्यमार्गः सत्ताग्राहकविकल्पानां मध्यमृदुनो मृदुत्रिकस्य च (चतुर्णां) साक्षात् प्रतिपक्षो भवति ।

(च) संक्रान्तेरवधिः

दशानां भूमीनां स्वस्वपरिष्कर्मणां (शुद्धीनां) पारिपूरिः, ऊर्ध्वभूमिषु संक्रमणं च समकालमेव भवतः ।

(छ) भूमिपरिष्करणम्

तत्तद्भूमिगतानां दोषाणां निवारणं तत्तद्भूमिगतानां गुणानां परिपूरणं च तत्तद्भूमिपरिष्करणस्य (परिशोधनस्य) लक्षणम् । दोषनिवारणं गुणपरिपूरणं नाम क्रमशः दोषनिवारकस्य गुणपरिपूरकस्य च ज्ञानस्य उत्पादः । अनयोर्ज्ञानयोरवस्थिरेव तत्तद्भूमिपरिशोधनमिति ।

प्रथमाया भूमेः परिष्कर्माणि दश, द्वितीयाया अष्टौ, तृतीयायाः पञ्च, चतुर्थ्याः दश, पञ्चम्याः दश, षष्ठ्याः द्वादश, सप्तम्याः विंशतिः, अष्टम्याः अष्टौ, नवम्या भूमेः द्वादश परिष्कर्माणि भवन्ति ।

संक्षेपेण एतेषां हेयप्रतिपक्षपरिष्कर्मद्वये संग्रहो भवति । हेयपरिष्करणं सुवर्णमलिनताया दूरीकरणमिव तथा प्रतिपक्षपरिष्करणं प्रासादस्य सुधालेपनेन शुद्धिरिव भवति ।

दशम्या भूमेर्यद्यपि परिष्करणं भवति, तथापि परिष्कर्मरूपेण शास्त्रेषु तन्न परिदीपितम्, यतो हि दशमी भूमिः लक्षणैः परिदीप्यते । तेषां लक्षणानामुत्पादेन तत्परिष्कर्मं परिज्ञायते ।

(इ) व्यवस्थापनसम्बन्धिनो विचाराः

बोधिसत्त्वभूमिरत्र अष्टभिः प्रकारैः व्यवस्थाप्यते ।

(१) महायानसूत्रालङ्कारानुसारि व्यवस्थापनम्

(२) माध्यमिकरत्नावलिग्रन्थानुसारि व्यवस्थापनम्

- (३) दशभूमिप्रहेयानां परिचयः
 (४) बोधिसत्त्वानां प्रभेदः
 (५) बोधिसत्त्वपर्यायाः
 (६) बोधिसत्त्वलिङ्गानि
 (७) भूमिप्रविष्टस्य लिङ्गानि स्वप्नलिङ्गानि च
 (८) दशम्यां भूमौ महर्चिरभिषेकनियमः
 (९) महायानसूत्रालङ्कारानुसारि व्यवस्थापनम्

यथा सर्वेषां प्रतिष्ठाभूतत्वात् भूमिरित्युच्यते, तथैव बोधिसत्त्वगुणानां प्रतिष्ठा-
 भूतत्वात् ज्ञानमपि 'भूमि'—शब्देन व्यवह्रियते । महायानसूत्रालङ्कारेऽप्युक्तम्—

शून्यता परमात्मस्य कर्मानाशे व्यवस्थितिः ।
 विहृत्य ससुखैर्घर्षानैर्जन्म कामे तत परम् ॥
 ततश्च बोधिपक्षाणां संसारे परिणामना ।
 विना च चित्तसंक्लेशं सत्त्वानां परिपाचना ॥
 उपपत्तौ च संचित्य संक्लेशस्यानुरक्षणा ।
 एकायनपथश्लिष्टाऽनिमित्तैकान्तिकः पथः ॥
 अनिमित्तेऽप्यनाभोगः क्षेत्रस्य च विशोधना ।
 सत्त्वपाकस्य निष्पत्तिर्जायते च ततः परम् ॥
 समाधिधारणीनां च बोधेश्चैव विशुद्धता ।
 एतस्माच्च व्यवस्थानाद् विज्ञेयं भूमिलक्षणम् ॥

(द्र०—महायानसूत्रालङ्कारे चर्याप्रतिष्ठाधिकारे १०-१४ का० पृ० १६६-१७०)

भूमीनां निरुक्तिरपि महायानसूत्रालङ्कारे सुस्पष्टं निरूपिता । आसन्नां
 बोधि सत्त्वार्थसाधनं च दृष्ट्वा बोधिसत्त्वस्य यस्यां भूमौ तीव्रो मोदो जा ते, सा
 प्रमूदितेति । यथोक्तम्—

पश्यतां बोधिमासन्नां सत्त्वार्थस्य च साधनम् ।
 तीव्र उत्पद्यते मोदो मुदिता तेन कथ्यते ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३२, का० पृ० १७४)

दौःशील्यमलस्य अन्ययानमनस्कारमलस्य च अतिक्रमणात् द्वितीया विमला भूमिर्निगद्यते । यथोक्तम्—

दौःशील्याभोगवैमल्याद् विमला भूमिरुच्यते ।

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३२, क० पृ० १७४)

या भूमिः समाधिबलेन अप्रमाणधर्मपर्येषणधारणात् महान्तं धर्मविभासं करोति, सा तृतीया भूमिः प्रभाकरी निगदिता । यथोक्तम्

महाधर्मविभासस्य करणाच्च प्रभाकरी ॥

(द्र०—महा० सूत्र० १ : ३३ का० पृ० १७४)

बोधिपक्षात्मिका प्रज्ञा क्लेशज्ञेयावरणद्वयदहनात्मिका यस्यां बाहुल्येन प्रत्युपतिष्ठते सा चतुर्थी भूमिः अर्चिष्मतीत्युक्ता । यथोक्तम्—

अर्चिभूता यतो धर्मा बोधिपक्षाः प्रदाहकाः ।

अर्चिष्मतीति तद्योगात् सा भूमिर्द्वयदाहतः ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३४ का० पृ० १७४)

यत्र सत्त्वानां परिपाकः, स्वचित्तानुरक्षणं, बोधिसत्त्वानां दुःखजयश्च भवति, सा पंचमी भूमिः दुर्जयेति कथ्यते । यथोक्तम्—

सत्त्वानां परिपाकश्च स्वचित्तस्य च रक्षणा ।

धीमद्भिर्जीयते दुःखं दुर्जया तेन कथ्यते ।

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३५ का० पृ० १७४)

या च भूमिः प्रज्ञापारमिताश्रयेण निर्वाणसंसारयोरप्रतिष्ठानात् संसारनिर्वाणयोरभिमुखी भवति, सा षष्ठी भूमिः अभिमुखी प्रोच्यते । यथोक्तम्—

आभिमुख्यात् द्वयस्येह संसारस्यापि निर्वृतेः ।

उक्ता अभिमुखी भूमिः प्रज्ञापारमिताश्रयात् ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३६, का० पृ० १७४)

या भूमिः प्रयोगपर्यन्तगमनात् दूरं गता भवति, सा सप्तमी भूमिः दूरंगमेति निगद्यते । यथोक्तम्—

एकायनपथश्लेषाद् भूमिदूरंगमा मता

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३७ का० पृ० १७४)

निमित्ताभोगसंज्ञया अनिमित्ताभोगसंज्ञया च द्वाभ्यां संज्ञाभ्याम् अविचलनाद् अष्टमी भूमिः अचलेति निरूप्यते । यथोक्तम्—

द्वयसंज्ञाविचलनादचला च निरुच्यते ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३७ का० पृ १७४)

यस्यां भूमौ प्रतिसंविन्मतिः प्रधानभूता भवति, सा नवमी साधुमतीति निरुच्यते । यथोक्तम्—

प्रतिसंविन्मतिसाधुत्वाद् भूमिः साधुमती मता ।

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३८ का० पृ० १७४)

दशमी भूमिः समाधिमुखधारणीमुखव्यापनाद् मेघेनेव आकाशस्थलीयस्य श्रुतधर्मस्य धर्ममेघेति निरुच्यते । यथोक्तम्—

धर्ममेघा द्वयव्याप्तेर्धर्माकाशस्य मेघवत् ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : ३८ का० पृ० १७४)

(२) माध्यमिकरत्नावलिग्रन्थानुसारि व्यवस्थापनम्—

रत्नावल्यां दशसु भूमिषु प्रतिभूमिं विपाकभूतजन्मनो ग्रहणम्, प्रहाण-सामर्थ्यम्, पारमितानुष्ठानाधिक्यम्, निर्वचनं चेति चतुर्णामुपवर्णनं द्वाभ्यां द्वाभ्यां कारिकाभ्यां कृतं तत् तत्रैवावलोकनीयमिति ।

(द्र०—रत्नावल्यां ५ : ३६-५६ का०)

(३) दशभूमिप्रहेयानां परिचयः

प्रथमां भूमिमारभ्य यावद् दशमीं भूमिं दश आनन्तर्यभावनामार्गा भवन्ति । दशम्यां तु भूमौ द्वौ आनन्तर्यमार्गौ भवतः, यथा—भूमिप्राप्त्यनन्तरमेव एकः, अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वस्य द्वितीयः । प्रति भूमिं द्वौ संव्लेशौ एकं च दौष्टुल्यमिति त्रयः प्रहेयधर्मा भवन्ति । इत्थं दशभूमीश्वरः त्रयस्त्रिंशत्प्रहेयान् प्रजहाति ।

आर्यसन्धिनिर्माणसूत्रे आर्यावलोकितेश्वरपरिपृच्छापरिवर्तेऽपि आर्यावलोकितेश्वरो भगवन्तमपृच्छत्—“एतासु भूमिषु भगवन्, कति संमोहाः कति च दौष्टुल्यानि विपक्षा भवन्ति? भगवानाह—द्वाविंशतिः अवलोकितेश्वर, संमोहाः एकादश च दौष्टुल्यानि विपक्षा भवन्ति” । सुवणप्रभाससूत्रेऽपि तथैवोक्तम् । तत्र प्रतिभूमिं द्वौ द्वौ संमोहौ समुदाचरितज्ञेयावरणम्, एकैकं च दौष्टुल्यं ज्ञेयावरणबीजमिति ज्ञेयम् ।

(४) बोधिसत्त्वानां प्रभेदः

प्रथमतो बोधिसत्त्वानां द्वौ भेदौ भवतः, यथा— कामभूम्याश्रितो बोधिसत्त्वः रूपभूम्याश्रितबोधिसत्त्वश्च, अरूपघातौ बोधिसत्त्वा न भवन्ति, यतो हि तत्र पुद्गलानां परस्परं विषयविषयिभावाभावात् परार्थक्रियाया नास्त्यवकाशः । अतः बोधिसत्त्वेन अरूपघातौ जन्मोपादानं न कर्तव्यम्, यतो हि तत्र जन्मोपादानेन बोधिगुणानां पारमितानां च हानिर्भवति । यथोक्तं रत्नगुणसंचयगाथायाम्—

अन्यत्र सत्त्वपरिपाचन क्षेत्रशोधी

परिपूरणार्थं इमि पारमिता महात्मा ।

आरूप्यघातु उपपत्ति न प्रार्थयन्ती

यत्रेह बोधिगुणपारमितान हानि ॥

(द्र०—महायानसूत्रसंग्रहे, रत्नगुण०, पृ० ३६०)

कामभूम्याश्रितबोधिसत्त्वस्यापि सुगतिभूम्याश्रितो बोधिसत्त्वः, दुर्गतिभूम्याश्रितश्च बोधिसत्त्व इति भेदद्वयम् ।

सुगतिभूम्याश्रितस्यापि मनुष्यगत्याश्रितो बोधिसत्त्वः, कामदेवाश्रितश्च बोधिसत्त्व इति भेदद्वयम् । बोधिसत्त्वश्च कदाचन शररूपेणापि प्रादुर्भवति, अतः कामदेवाश्रितो बोधिसत्त्वो भवतीति नासिद्धम् ।

मनुष्यगत्याश्रितस्यापि द्वौ भेदौ भवतः, यथा—गृहस्थो बोधिसत्त्वः, प्रव्रजितश्च बोधिसत्त्व इति । महायानसूत्रालङ्कारे कथितं यत् गृहिणश्चक्रवर्तिनश्च बोधिसत्त्वाः सर्वजन्मसु सत्त्वार्थं कुर्वन्ति । प्रव्रजितश्च बोधिसत्त्वः गृहस्थात्

बोधिसत्त्वात् श्रेष्ठो भवति, यतो हि प्रव्रज्यापाक्षिको बोधिसत्त्वः अप्रमेयैः गुणैः समन्वागतो भवति । यथा—

बोधिसत्त्वा हि सततं भवन्तश्चक्रवर्तिनः ।

प्रकुर्वन्ति हि सत्त्वार्थं गृहिणः सर्वजन्मसु ॥

आदानलब्धा प्रव्रज्या धर्मतोपगता परा ।

निर्दाशिका च प्रव्रज्या धीमतां सर्वजन्मसु ॥

अप्रमेयैर्गुणैर्युक्तः पक्षः प्रव्रजितस्य तु ।

गृहिणो बोधिसत्त्वाद्धि यतिस्तस्माद् विशिष्यते ॥

(द्र०—महायानसूत्रालङ्कारे २१ : ३-५ का वृ० १६८)

अन्येऽपि बोधिसत्त्वानामनेके भेदा भवन्ति, यथा—पृथग्जनबोधिसत्त्वः आर्यबोधिसत्त्वश्च ।

पृथग्जनबोधिसत्त्वस्यापि सम्भारमार्गीयो बोधिसत्त्वः प्रयोगमार्गीयो बोधिसत्त्वश्चेति द्वौ भेदौ ।

आर्यबोधिसत्त्वस्य भूमिभेदेन दश भेदा भवन्ति । प्रथमायां भूमौ पुद्गल-धर्मदृष्टिप्रतिपक्षलाभात् विशुद्धदृष्टिः बोधिसत्त्वो भवति । द्वितीयायां सूक्ष्मापत्ति-स्खलितसमुदाचारस्यापि अभावात् सुविशुद्धशीलः । तृतीयायां अच्युतध्यान-समाधिलाभात् समाहितो भवति । चतुर्थ्यां पुनः सूत्रादिधर्मनानात्वमानस्य विभूत-त्वात् धर्मविभूतमानः । पंचम्यां दशभिः चित्ताशयविशुद्धिसमताभिः सर्वसन्तान-समताप्रवेशात् सन्तानभेदे निर्माणः (मानरहितः) । षष्ठ्यां प्रतीत्यसमुत्पादतथता-बहुलविहारितया संक्लेशव्यवदानभेदे निर्माणः, प्रकृतिविशुद्धितामुपादाय कृष्ण-शुक्लपक्षाभ्यां तथतायाः संक्लेशव्यवदानादर्शनात् । सप्तम्यां निर्निमित्तविहार-सामर्थ्यात् प्रतिक्षणं सप्तत्रिंशद्बोधिपक्षभावनात् एकचित्तक्षणलब्धबुद्धिः । अष्टम्यां अनाभोगनिर्निमित्तविहारित्वात् उपेक्षकः क्षेत्रविशोधकश्च । नवम्यां भूमौ सत्त्वपरिपाककुशलः । दशम्यां पुनर्भूमौ बोधिसत्त्वो मर्हद्विकश्च व्यवस्थाप्यते महाभिज्ञालाभात्, सम्पूर्णधर्मकायश्च अप्रमाणसमाधिधारणीमुखस्फुरणात्,

आश्रयस्य निदर्शने च शक्तो भवति तुषितभवनवासादिनिर्माणनिदर्शनात्,
अभिषिक्तश्च बुद्धत्वे सर्वबुद्धेभ्यस्तत्राभिषेकलाभात् । यथोक्तम्—

विशुद्धदृष्टिः सुविशुद्धशीलः
समाहितो घर्मविभूतमानः ।
सन्तानसंकलेशविशुद्धि - भेदे
निर्माण एकक्षणलब्धबुद्धिः ॥
उपेक्षकः क्षेत्रविशोधकश्च
स्यात् सत्त्वपाके कुशलो महर्द्धिः ।
सम्पूर्णकायश्च निदर्शने च
शक्तोऽभिषिक्तः खलु बोधिसत्त्वः ॥

(द्र०—महा० सूत्र० २१ : १५-१६ का० एवं तद्वृत्ती पृ० १७०)

(५) बोधिसत्त्वपर्यायाः

बोधिसत्त्वः महासत्त्वः घीमानित्यादयः सामान्येन षोडश पर्याया महा-
यानसूत्रालङ्कारे निर्दिष्टाः । यथा—

बोधिसत्त्वो महासत्त्वो घीमांश्चैवोत्तमद्युतिः ।
जिनपुत्रो जिनाधारो विजेताथ जिनाङ्कुरः ॥
विक्रान्तः परमार्थश्च सार्थवाहो महायशाः ।
कृपालुश्च महापुण्य ईश्वरो घामिकस्तथा ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० गुणाधिकारे १६ : ७३-७४ का० पृ० १६६)

(६) बोधिसत्त्वलिङ्गानि—

पंचविधानि बोधिसत्त्वस्य लिङ्गानि भवन्ति, यथा—अनुकम्पा प्रथमं लिङ्गं
बोधिचित्तेन सत्त्वपरिग्रहार्थम्, द्वितीयं प्रियाख्यानं सत्त्वानां बुद्धशासनाधिमुक्ति-
लाभार्थम्, तृतीयं धीरता दुष्करचर्यादिभिः अपरिस्नेदार्थम्, चतुर्थं मुक्तहस्तता
करुणया सत्त्वोद्धरणार्थम्, पंचमं गम्भीरसन्धिनिर्माक्षणं सत्त्वेषु घर्मावबोधार्थं
गम्भीरसूत्रव्याख्यानम् । यथोक्तम्—

अनुकम्पा प्रियाख्यानं धीरता मुक्तहस्तता ।
गम्भीरसन्धिनिर्मोक्षो लिङ्गान्येतानि धीमताम् ॥
परिग्रहेऽधिमुक्त्यासावखेदे द्वयसंग्रहे ।
आशयाच्च प्रयोगाच्च विज्ञेयं लिङ्गपंचकम् ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : १-२ का० पृ १६६)

(७) भूमिप्रविष्टस्य लिङ्गानि स्वप्नलिङ्गानि च

(क) भूमि-विष्टस्य लिङ्गानि

भूमिप्रविष्टस्य बोधिसत्त्वस्य दशविधं लिङ्गं सर्वासु भूमिषु वेदितव्यम्, यथा—यां भूमिं प्रविष्टस्तत्र सालोको यां न प्रविष्टः तत्राधिमुक्तिरिति एकं-लिङ्गम् । अनीनत्वं परमोदारगम्भीरेषु धर्मेषु । अदीनत्वं दुष्करचर्यासु । अपर-प्रत्ययत्वं स्वस्यां भूमौ । सर्वभूमिप्रतिवेधश्च तदभिनिर्हारकौशल्यतः । सर्वसत्त्वेषु आत्मसमचित्ता । अनेयता वर्णावर्णशब्दाभ्यां (मारस्य) । अननुनयश्चक्रवर्ती-त्यादिसम्पत्तिषु । उपायकौशलमनुपलम्भः तस्य बुद्धत्वोपायज्ञानात् । बुद्धपर्ष-मण्ड-लेषु चोत्पत्तिः सर्वकालमिति ।

(द्र०—महा० सूत्रा० २१ : २७-२८ क० तद्वृत्तौ च पृ० १७२)

(ख) भूमिप्रविष्टस्य स्वप्नलिङ्गानि

प्रथमभूमिप्राप्त्यवस्थायां बोधिसत्त्वः स्वप्ने त्रिसाहस्रलोकघातुं अनेकसहस्र कोटिनिधिभिः परिपूर्णं पश्यति । द्वितीयभूमिप्राप्त्यवस्थायां त्रिसाहस्रलोकघातुं कोटिसहस्ररत्नैः समलंकृतं करतलगतमिव पश्यति । तृतीयभूमेः प्राप्त्यवस्थायां आत्मानं महासन्नाहसन्नद्धं विविधानेकमुदृढास्त्रशस्त्रसुसज्जितं परपक्षीयांश्च विनाशयन्तं पश्यति । चतुर्थभूमिप्राप्त्यवस्थायां चतुर्दिगुत्थितमहावातवेगैः महाभूमौ अवकिरन्ति नानाविधपुष्पाणि अवलोकयति । पंचमभूमिप्राप्त्यवस्थायां सर्वा-लङ्काराभूषणविभूषितां स्त्रियं चम्पकपुष्पमालाग्रथितशिरस्कां पश्यति । षष्ठभूमि-प्राप्त्यवस्थायां चतुर्दिक्षु सोपानपंक्तिसम्बद्धे सुवर्णबालुकावकीर्णे कुमुदोत्पलपुण्डरी-कादिविविधकुसुमद्रुमलतामच्छने निर्मलप्रासादाद्यष्टाङ्गपरिपूर्णे महासरोवरे क्रीडयन्तमात्मानं व्यवलोकयति । सप्तमभूमिप्राप्त्यवस्थायां उभयतः महानरक-प्रपातमध्ये स्थितमपि आघातरहितं परिखेदरहितं मुक्तमात्मानं विलोकयते । अष्टम-

भूमिप्राप्त्यवस्थायां क्षुद्राहिस्रजन्तुत्रासकान् व्याघ्रकेशरिसिंहभृगराजान् स्वभुजो-
परि स्थितान् पश्यति । नवमभूमिप्राप्त्यवस्थायां कोटिसहस्रस्वजनपरिजनैः
परिवृतमात्मानं चक्रवर्तिराजरूपेण पश्यति । दशमभूमिप्रामिलिङ्गे स्वप्ने बोधि-
सत्त्वः कोटिसहस्रब्रह्मादिभिः परिवृतं तथागतकार्यं व्यवलोकयति ।

(तु०—सुवर्णप्रभाससूत्रे स्वप्नपरिवर्त्तः पृ० .०)

(८) दशम्यां भूमौ महार्हिस्रभिषेकनियमः

अस्मिन् विषये आभासद्वारा कर्मणां सिद्धिः, अर्चनाद्वारा चाभिषेकप्राप्ति-
रिति द्वयं ज्ञातव्यम् ।

तत्र आभासद्वारा कर्मसिद्धौ भाजनपरिशुद्धिः, सत्त्वपरिशुद्धिः कर्मसिद्धि-
श्चेति त्रीणि प्रतिपाद्यानि भवन्ति ।

अर्चनया अभिषेकप्राप्तौ च अर्चनायाः अभिषेकस्य च स्वरूपं प्रतिपाद्यते ।

(२) फलभूमिः (बुद्धभूमिः)

अत्र लक्षणं भेदः अवधिश्चेति त्रीणि ज्ञातव्यानीति निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

सम्पूर्णगुणानामाधारभूतत्वे सति पर्यन्ताभिसमयत्वं बुद्धभूमेर्लक्षणम् ।
समन्तप्रभाभूमिः पर्यन्तज्ञानं सर्वज्ञज्ञानं ज्ञानधर्मकाय इतीमे समानार्थकाः शब्दाः ।

(ख) भेदः

विस्तरेणास्याः चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशतप्रभेदा भवन्ति । वर्गभेदेनेक-
विंशतिः । स्वरूपतश्च धर्मघातुविशुद्धज्ञानं आदर्शज्ञानं समताज्ञानं प्रतिसंविज्ज्ञानं
क्रियाप्रतिपत्तिज्ञानमिति पञ्च । संक्षेपेण इमे पञ्च भेदाश्चरमेषु चतुर्षु संगृहीता
भवन्ति । पुनश्च संक्षेप इष्टे बुद्धस्य समाहितज्ञानं पृष्ठलब्धज्ञानमिति द्वयोज्ञानयो-
रेतेषामन्तर्भावो भवति । अथवा—यथावज्ज्ञानं यावज्ज्ञानमिति द्वयोः । अथवा—
ज्ञेयाकारज्ञानं हेतुफलाकारज्ञानमिति द्वयोः । अथवा—बुद्धज्ञानं बुद्धकरुणेति द्वयोः ।

महाबोधिः अनुत्तरबोधिः सम्यक्सम्बोधिः फलधर्मकायः बुद्धकायः बुद्धत्वं
क्षीणास्रवत्वं सम्पूर्णगुणवत्त्वमिति पर्यायवाचिनो भवन्ति । स्वव्यावृत्त्या चेमानि
सर्वाणि भिन्नानीति ।

(ग) अवधिः

बुद्धश्च बुद्धभूमावेव भवतीति ।

पञ्चानां मार्गाणामुपसंहारः

(१) सम्भारमार्गः

अस्मिन् सम्भारमार्गस्य निरूपणावसरेऽत्र लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिश्चेति पञ्च निर्देष्टव्यानि क्रमशः प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् सम्यङ् निर्याणात् समुत्पन्नं घर्माभिसमयजातीय-प्रभेदं ज्ञानं सम्भारमार्गं इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आश्रयदृष्ट्याऽस्य सम्भारमार्गस्य त्रयो भवन्ति भेदाः । तथा हि—श्रावक-सम्भारमार्गः, प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गः, महायानसम्भारमार्गश्चेति ।

श्रावकसम्भारमार्गेण सह पार्थगजनिकज्ञानस्य व्याप्तिर्भवति । यतो हि श्रावकसम्भारमार्गे स्थितः श्रावकः पृथग्जन एव भवति । प्रत्येकबुद्ध-महायान-सम्भारमार्गयोस्तु पार्थगजनिकं लोकोत्तरं चेत्युभे ज्ञाने संगृहीते भवतः । सम्भार-मार्गीयप्रत्येकबुद्धत्वस्य आर्यपुद्गलत्वस्य चेत्युभयोः समानाधिकरणकः पुद्गलः समुपलभ्यते । अर्थात् एवंविधः पुद्गलोऽपि सम्भवेत्, यः सम्भारमार्गीयः सन् आर्योऽपि स्यात् । एवमेव सम्भारमार्गीयबोधिसत्त्वत्वस्य अर्हत्त्वस्य च आधारभूतः पुद्गलोऽपि सम्भवति । अर्थात् एवंविधः पुद्गलः सम्भवेत्, यः सम्भारमार्गीयो बोधिसत्त्वः सन् अर्हन्नपि स्यात् । किन्तु यः प्रत्येकबुद्धसम्भारमार्गे स्थितः, स कदापि अर्हन् न भवति । अर्थात् सम्भारमार्गीयप्रत्येकबुद्धत्वेन सह अर्हत्त्वस्य व्याप्तिर्नास्त्येव ।

(ग) पर्यायाः

सम्भारमार्गः, घर्माभिसमयः, मोक्षभागीयः, आदिकर्मिकभूमिः इत्येते पर्यायाः ।

(घ) निर्वचनम्

बोधिमधिगन्तुं सम्भारभूतत्वात् 'सम्भारमार्गः'। मोक्षमधिगन्तुं सर्वप्रथमतया मार्गत्वात् 'धर्माभिसमयः'। मोक्षे हितत्वात् मोक्षे भागित्वात् 'मोक्षभागीयः'। मार्गप्रवेशस्य आदिमावस्थात्वात् 'आदिकर्मिकभूमि' रिति ।

बुद्धिवैशिष्ट्यम्

सम्भारमार्गीयाया बुद्धेरनेके प्रकारा भवन्ति, यथा—सम्भारमार्गीयपुद्गल-सन्ततिस्थं शिक्षात्रयम्, प्रज्ञात्रयम्, अष्टौ ध्यानसमापत्तयः, मैत्र्यादिचतुरप्रमाणानि, षड् अभिज्ञाः, पञ्च चक्षूषि, प्रत्यक्षं प्रमाणम्, अनुमानं प्रमाणम्, गृहीतग्राहि ज्ञानम्, विपर्ययज्ञानमित्यादयः प्रकारविशेषाः ।

(ङ) अवधिः

लाक्षणिकनिर्याणचित्तस्य अनुभवप्राप्तिमारभ्य प्रयोगमार्गस्य पूर्वावस्थाप्राप्तिं यावत् सम्भारमार्गस्य सीमा भवति ।

लाक्षणिकनिर्याणचित्तस्य अनुभवप्राप्तिः, सम्भारमार्गप्रवेशः, सम्भारमार्ग-प्राप्तिरिति सर्वं समानकालिकं भवति ।

२. प्रयोगमार्गः

अस्य प्रयोगमार्गस्य निरूपणावसरे लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिश्चेति पञ्च ज्ञातव्यानि क्रमशो निरुच्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् सम्भारमार्गात् समुत्पद्यमानं अर्थाभिसमयजातीय-प्रभेदं ज्ञानमेव प्रयोगमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आश्रयदृष्ट्या अस्य त्रयो भेदा भवन्ति । तथा हि—१. श्रावकप्रयोगमार्गः २. प्रत्येकबुद्धप्रयोगमार्गः, ३. महायानप्रयोगमार्ग इति ।

अस्य भेदस्य कारणं तु सम्भारमार्गस्य भेदनिरूपणावसरे यथा प्रतिपादितं तथैव ज्ञातव्यमिति नात्र वीप्साभयेन पुनर्विपञ्च्यते ।

स्वभावतः प्रयोगमार्गस्य चत्वारो भेदा भवन्ति, यथा—ऊष्मा, मूर्धा, क्षान्तिः, अग्रधर्मश्चेति ।

एतेषु चतुर्षु प्रतिस्वम् अवस्थाद्वयं भवति, यथा—समाहितावस्था, पृष्ठ-लब्धावस्था चेति ।

हैनयानिकप्रयोगमार्गस्य ये प्रथमास्त्रयो भेदाः, तेषु प्रतिस्वं मृदु-मध्याधि-मात्रभेदेन त्रयो भेदा भवन्ति । चतुर्थस्य अग्रधर्माख्यप्रयोगमार्गस्य त्रयो भेदा न भवन्ति । यतो हि तेन सह अन्तिमस्य एकक्षणस्यैव व्याप्तिर्भवति । यथोक्तम् अभिधर्मसमुच्चये—

“तत्र त्रिमात्रनिर्वेधभागीयो लौकिकाग्रधर्मं स्थापयित्वा, लौकिकाग्रधर्मः प्रकृत्यैव क्षणिकः अप्राबन्धिकः तज्जन्मकालिकः अभिसमयं समापद्यमानोऽपूर्वा-वस्थः मृदुमध्याधिमात्रमोक्षभागीयेभ्यो निर्वेधभागीयेभ्यश्च परिहीयते ।”

(द्र०—अभिधर्मसमुच्चयः, पृ० ८८) ।

माहायानिकस्य प्रयोगमार्गस्य तु चतुर्ष्वपि भेदेषु प्रतिस्वं त्रयो भेदा भवन्ति । अयमेव च माहायानिकप्रयोगमार्गस्य श्रावकीयप्रयोगमार्गभ्यां प्रत्येकबुद्धप्रयोग-मार्गभ्यश्च विशेषो भवति । यथोक्तम् अभिसमयालङ्कारे—

श्रावकेभ्यः सखड्गेभ्यो बोधिसत्त्वस्य तायिनः ।

मृदुमध्याधिमात्राणामूष्मादीनां विशिष्टता ॥

(द्र०—अभिसमयालङ्कारे १ : २७ का०)

(ग) पर्यायाः

प्रयोगमार्गः, अर्थाभिसमयः, निर्वेधभागीयः, निर्वेधाङ्गमित्यादयः पर्याय-वाचिनः ।

(घ) निर्वचनम्

सत्यसाक्षात्कारिणि दर्शनमार्गे योजयतीति ‘प्रयोगमार्गः’ । नैरात्म्यतत्त्वस्य अर्थसामान्यविषया अवबोधकत्वात् ‘अर्थाभिसमयः’ । निश्चितो वेधो निर्वेधः आर्यमार्गः, तेन विचिकित्साप्रहाणात् सत्यानां च विभजनात् तस्य भागो दर्शन-मार्गकदेशः, तस्यावाहकत्वेन हितत्वात् ‘निर्वेधभागीयः’ । तस्य निर्वेधस्य दर्शनमार्ग-स्यांशभूतत्वात् ‘निर्वेधाङ्गम्’ इति ।

वलेशेन्धनदहनस्य निर्विकल्पज्ञानाग्नेः आर्यमार्गाग्नेर्वा पूर्वरूपत्वात् 'ऊष्मा प्रयोगमार्गः'। मिथ्यादृष्ट्यादीनां प्रहायकेषु चलकुशलमूलेषु मूर्धत्वाद् 'मूर्धा प्रयोगमार्गः'। कर्मक्लेशवशतया अपायगतिषु जन्मनो निरोधे, सुगतिष्वेव च जन्मप्रदाने अत्यर्थं क्षमणात् 'क्षान्तिः प्रयोगमार्गः'। लौकिकश्चासौ अग्रधर्मश्चेति सर्वलौकिक-श्रेष्ठत्वात् 'अग्रधर्मः प्रयोगमार्गः'।

बुद्धिवैशिष्ट्यम्

प्रयोगमार्गीयाया बुद्धेः प्रकारा अनेके भवन्ति । ते तु यथा सम्भारमार्ग-निरूपणावसरे व्याख्यातास्तथैव ज्ञातव्याः । यतो हि तयोः सम्भार-प्रयोगमार्गयोः नास्त्यस्मिन् विषये वैशिष्ट्यम् । अभिधर्मसमुच्चयेऽप्युक्तम्—

यःसम्भारमार्गः स प्रयोगमार्गः

(द०—अभिधर्मसमुच्चये, पृ० ६५)

(ङ) अवधिः

श्रावकसम्भारमार्गसमाप्त्यनन्तरं महायानदर्शनमार्गस्य प्राप्तिं यावत् प्रयोगमार्गस्यावधिरिति ।

३. दर्शनमार्गः

अस्य दर्शनमार्गस्य सम्यक् प्रतिपत्तये तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिश्चेति पञ्च विशेषतो ज्ञानव्याप्तीति क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् निष्पन्नप्रयोगमार्गादनन्तरं समुत्पद्यमानं सत्याभिसमय-जातीयप्रभेदं आर्यसन्ततिस्थज्ञानं दर्शनमार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आश्रयपुद्गलदृष्ट्या त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति । तथा हि— श्रावकदर्शनमार्गः, प्रत्येकबुद्धदर्शनमार्गः, महायानदर्शनमार्गश्चेति ।

एतेषु त्रिषु एकैकस्य अवस्थाद्वयं भवति, यथा—समाहितावस्था पृष्ठलब्धावस्था चेति ।

एतयोरवस्थयोर्भेदा यथा भवन्ति, तथा पूर्वमुक्ता अतो नात्र निरूप्यन्ते ।

अपि च—अन्यप्रकारेणापि दर्शनमार्गो द्विविधो भवति, यथा—रत्नाभिसमयः असमुदाचाराभिसमयश्चेति । यथोक्तमभिधर्मसमुच्चये—

“रत्नाभिसमयः कतमः ? बुद्धेऽवेत्य प्रसादः, धर्मेऽवेत्य प्रसादः, संवेऽवेत्य प्रसादः ।

असमुदाचाराभिसमयः कतमः ? अकारणसंवरलाभात् शिक्षागतस्य यदात्मनो नरकक्षयः तिर्यग्योनिक्षयः प्रेतयोनिक्षयः अवाङ्मपतनदुर्गातिक्षय इति । न पुनरुपादाय तद् दुर्गातिकर्म दुर्गातिविपाकोऽभिनिर्वर्तते ।”

(द्र०—अभि० समु० प्राप्तिपरिच्छदे, पृ० ६३ ।)

(ग) पर्यायाः

दर्शनमार्गः सत्याभिसमयः (तत्त्वाभिसमयः), निर्मलं धर्मचक्षुः, प्राथम-
क्षणिकं लोकोत्तरं ज्ञानम्, नवोदितमुत्तमम् आर्यज्ञानं चेति पर्यायवाचिनः ।

(घ) निर्वचनम्

चतुरार्यसत्यैः सहाविसंवदतीति ‘दर्शनमार्गः’ । आर्यसत्यानां साक्षात्कार्यभिसमयत्वात् ‘सत्याभिसमयः’ । धर्मेषु विरजस्कविशुद्धज्ञानत्वात् ‘निर्मलं धर्मचक्षुः’ । प्राथमक्षणिकानास्त्रवज्ञानत्वात् ‘प्राथमक्षणिकं लोकोत्तरज्ञानम्’ । नवोदिते सति उक्तमार्यज्ञानत्वात् ‘नवोदितमुत्तमम् आर्यज्ञानम्’ इति ।

(ङ) अवधिः

श्रावकीयप्रयोगमार्गस्य समाप्त्यनन्तरं यावत् माहायानीयो भावनामार्गो नाधिगम्यते, तावत् दर्शनमार्गस्य सीमा भवतीति ।

आनन्तर्यदर्शनमार्गः विमुक्तिदर्शनमार्गश्च परस्परमविरुद्धौ । यतो हि दर्शनमार्गस्य प्रथमक्षणाद् ऊर्ध्वं द्वितीयादयः सर्वे क्षणा आनन्तर्यदर्शनमार्गा अपि विमुक्तिदर्शनमार्गा अपि (उभये) भवन्ति । एवंविधा विमुक्तिदर्शनमार्गा आनन्तर्यदर्शनमार्गं साक्षादुपादाय उत्पद्यन्ते । परन्तु आनन्तर्यदर्शनमार्गः दर्शनमार्गस्य अष्टौ ज्ञानानि च परस्परं विरुद्धानि । तथैव समाहितदर्शनमार्गः पृष्ठलब्धदर्शनमार्गश्च परस्परं विरुद्धौ भवतः ।

४. भावनामार्गः

भावनामार्गस्यास्य सम्यक् प्रतिपादनार्थं तस्य लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिश्चेति पञ्च ज्ञातव्यानि भवन्ति । तानीह क्रमशो निरूप्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वोपादानकारणात् दर्शनमार्गात् समुत्पद्यमानं अन्वभिसमय (पृष्ठाभिसमय)-जातीयप्रभेदं आर्यसन्ततिस्थं ज्ञानं भावनामार्ग इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

आश्रयपुद्गलदृष्ट्या त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति । तथा हि—श्रावकभावनामार्गः, प्रत्येकबुद्धभावनामार्गः, महायानभावनामार्गश्च ।

स्वभावतोऽस्य द्वौ भेदौ, यथा—समाहितो भावनामार्गः, पृष्ठलब्धो भावनामार्गश्चेति ।

माहायानिकस्य भावनामार्गस्य तु सास्त्रवो भावनामार्गः, अनास्त्रवो भावनामार्गश्चेति द्वौ भेदौ भवतः । तयोरिह निरूपणं यथायथं विधीयते ।

सास्त्रवो भावनामार्गः

अस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिश्च प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

माहायानिकभावनामार्गत्वे सति शब्दार्थसंसर्गयोग्यकल्पनात्मकत्वं सास्त्रवभावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य सास्त्रवभावनामार्गस्य त्रयो भेदा भवन्ति, तथा हि—अधिमुक्तिभावनामार्गः, परिणामनाभावनामार्गः, अनुमोदनाभावनामार्गश्चेति ।

१. अधिमुक्तिभावनामार्गः

अस्यापि लक्षणम्, भेदः, अवधिश्चेति त्रीण्यत्र सुस्पष्टमभिधीयन्ते ।

(क) लक्षणम्

स्वार्थ-स्वपरार्थ-परार्थाकरभूतायां जिनजनन्याम् अभिसम्प्रत्ययवशेन व्यव-
स्थापितो माहायानिकोऽन्वभिसमयजातीयप्रभेदोऽधिमुक्तिभावनामार्गः सविकल्प
इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

स्वार्था स्वपरार्था परार्था चेति मूलभेदेन अधिमुक्तिस्त्रिविधा ।
त्रिविधाऽपि सती मृदु-मध्याधिमात्रभेदेन प्रत्येकं भेदात् त्रिभिःस्त्रिकैर्नवधा भवति ।
तथा हि—मृद्वी मध्याधिमात्रा च स्वार्थाधिमुक्तिः, तथैव स्वपरार्थाधिमुक्तिः, परार्था-
धिमुक्तिश्चेति । एवमेषाऽपि नवप्रकाराऽधिमुक्तिः मृदुमृद्वीदिप्रकारभेदेन प्रतिस्वं
विभज्यमाना नवभिस्त्रिभिः समविंशतिप्रकारा भवति । तदचथा—मृदुमृदुः, मृदुमध्यः,
मृद्वधिमात्रः; मध्यमृदुः, मध्यमध्यः, मध्याधिमात्रः; अधिमात्रमृदुः, अधिमात्रमध्यः,
अधिमात्राधिमात्र इति स्वार्थाधिमुक्तेर्नवप्रकाराः । तथैव स्वपरार्थाधिमुक्तेः
परार्थाधिमुक्तेश्चापि नव-नव प्रकारा वेदितव्याः ।

(ग) अवधिः

एतेषु स्वार्थ-स्वपरार्थ-परार्थस्थेषु त्रिषु अधिमुक्तिभावनामार्गेषु प्रथमः
प्रधानतः अशुद्धासु समसु भूमिषु भवति । द्वितीयः प्राधान्येन अष्टम्यां नवम्यां च
द्वयोः भूम्योरुपलभ्यते । तृतीयश्च प्रमुखतो दशम्यां भूमावधिगम्यत इति । सामा-
न्येन एतेषां दशस्वपि भूमिषु अवधिर्भवतीति ज्ञेयम् ।

२. परिणामनाभावनामार्गः

(क) लक्षणम्

यः सास्त्रबो माहायानिको भावनामार्गः स्व-परकुशलपुण्यक्रियावस्तु अनुत्त-
रायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयति, स अन्वभिसमय (पृष्ठाभिसमय)—जातीयप्रभेदः
आर्यसन्ततिस्थोऽधिगमः परिणामनाभावनामार्गः सविकल्प इति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य द्वादश भेदा भवन्ति । तथा हि—विशेषपरिणामनामनस्कारः,
अनुपलम्भाकारपरिणामनामनस्कारः, अविपर्यासलक्षणपरिणामनामनस्कारः, विवि-
क्तपरिणामनामनस्कारः, बुद्धपुण्योद्यस्वभावानुस्मृतिपरिणामनामनस्कारः, उपाय-

कौशलपरिणामनामनस्कारः, अनिमित्तपरिणामनामनस्कारः, बुद्धानुज्ञातपरिणामनामनस्कारः, त्रैधातुकापर्यापन्नपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मको मृदुपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मको मध्यपरिणामनामनस्कारः, महापुण्योदयात्मकोऽघिमात्रपरिणामनामनस्कारश्चेति द्वादश भेदा भवन्ति ।

त्रैकालिकानि स्व-परकुशलमूलानि अनुत्तरसम्यक्सम्बोधौ परिणामनीयानि द्रव्याणि भवन्ति । भावनामार्गीयस्य बोधिसत्त्वस्य चित्तं तेषां स्व-परकुशलानाम् अनुत्तरायां बोधौ परिणामकं भवति । सम्यक्सम्बुद्धा ऊर्ध्वभूमिस्थिताश्च बोधिसत्त्वाः शैध्यैण तथाविधपरिणामनाकृत्यसम्पादका अधिष्ठायाः । आत्मनः परेषां च इष्टार्थसिद्धिः तस्याः परिणामनायाः प्रयोजनम् । परिणामितानां कुशलमूलानाम् अक्षयत्वम्, उत्तरोत्तरा च तेषां वृद्धिः परिणामनाया अनुशंसा । यथोक्तं ग्यल्-छब्-जे पण्डितेन भोटदेशीयविदुषा स्वकीये पारमितामार्गनिर्देशे—

“श्रुत-चिन्ता-भावनादिभिः संचितानां, नमनपूजनादिभिर्वा संचितानां सर्वेषां कुशलानाम् अक्षयत्वम्, तेषां चोत्तरोत्तरं वर्धनमेव परिणामनायाः कृत्यम् ।”
(संस्कृतछ या)

“बोधिसत्त्वीयोपायकौशलप्रणिधानाभ्यां गृहीतस्य अल्पतरस्यापि कुशलस्य (पुण्यस्य) फलं सुमहत्तरं भवति, क्षयशीलस्यापि फलं अक्षयमुपजायत”—इति बुद्धादिभिः प्रशंसितायां त्रैयध्वककुशलमूलानां प्रणिधानद्वारा परिणामनायां को बुद्धिमान् पण्डितजातीयः प्रयत्नं न कुर्यात् ।

यथोक्तं सागरमतिपरिपृच्छायाम्—

“यथा विशाले समुद्रे पतितः एकोऽपि उदविन्दुः आसमुद्रमक्षीणं भवति, तथैव अनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामितं कुशलमूलं आबोधिं अक्षीणं भवति ।”
(संस्कृतच्छाया)

आर्यप्रज्ञापारमितायामपि—

“अस्य सुभूते, अनुमोदनासहगतस्य पुण्यक्रियावस्तुनोऽसौ पूर्वक औपलम्भिकानां बोधिसत्त्वानां चतुर्ध्यानमयः पुण्याभिसंस्कारः शततमीमपिकलां नोपैति, यावदुपनिषदमपि न क्षमते । अयमेव नयः परिणामनायामुक्तः ।”

यथोक्तमार्यरत्नकरण्डकसूत्रे—

“तदद्यथापि नाम मंजुश्रीर्नानागन्धवृक्षाश्च चतुर्धातुसंगृहीता विवर्धन्ते, एवमेव मंजुश्रीर्नानासम्भारोपचितं बोधिसत्त्वस्य कुशलमूलं बोधिचित्तसंगृहीतं सर्वज्ञतापरिणामितं विवर्धते ।”

(द्र०—शिक्षासमुच्चये उद्धृतं, पृ० १९०)

परिणामितं कुशलमूलं न कदापि क्षीणं भवतीति यदुक्तं तत् ‘क्रोधः सर्वाणि कृतोपचितानि कुशलमूलानि निर्देहतो’ ति मध्यमकावतारबोधिचर्यावतारवचनेन कथं न विरुध्यत इति ? तथा हि —

सर्वमेतत्सुचरितं दानं सुगतपूजनम् ।

कृतं कल्पसहस्रैर्यत् प्रतिघः प्रतिहन्ति तत् ॥

(द्र०—बोधिचर्या० ६:१ तथा मध्यमकावतारे तृतीयपरिच्छेदः)

समाधीयते -

प्रयोगमार्गस्थितो बोधिसत्त्वो यदि सम्भारमार्गस्थित बोधिसत्त्वमभिक्रुध्यति, तदा स कल्पशतोपचितं कुशलं प्रतिहन्तीति मध्यमकावताराशयः ।

सम्भारमार्गस्थितो बोधिसत्त्वो यदि प्रयोगमार्गस्थिताय बोधिसत्त्वाय क्रुध्यति, तदा स शीलसंवरसमादानप्रसूतं दानत्रिरत्नपूजनादिकं अनेकैः कल्पसहस्रैरुपार्जितं सर्वं सुचरितं वल्लिलव इव तृणसंघातं क्षणेन निर्देहतीति बोधिचर्यावताराशयः ।

सम्भारमार्गीयः प्रयोगमार्गीयो वा बोधिसत्त्वो यदि आर्यबोधिसत्त्वं प्रति, मार्गप्रविष्टो यदि मार्गप्रविष्टं बोधिसत्त्वं प्रति, मार्गप्रविष्टा अपि यदि परस्परं क्रुध्यन्ति तदा कियतां केषां च कुशलमूलानां समुच्छेदं करोतीति नायं पृथग्जनमतिगोचरो विषयः, अपि तु अचिन्त्य एव तेषाम् ।

प्रतिघेन केषां कुशलानां कीदृशी हानिर्भवति ?

तान्येव कुशलमूलानि प्रतिघेन प्रतिहन्यन्ते, यानि शून्यताविषयिण्या प्रज्ञया अगृहीतानि भवन्ति । शून्यताविषयकप्रज्ञया गृहीतानि तु न प्रतिघप्रहेयाणि, नास्ति सामर्थ्यं तेषां प्रहाणे प्रतिघस्य (क्रोधस्य) इति । यतो हि शून्यताविषयिणी

प्रज्ञा सर्वावरणानां प्रतिपक्षभूतेति प्रसिद्धा । सुखविपाकप्रदाने कुशलमूलानां यत्सामर्थ्यं, तदेव क्रोधेन प्रहीयते । अर्थात् प्रतिघवशात् कुशलानि आत्मनः सुख-विपाकस्य प्रदाने असमर्थानि जायन्ते, न तु तानि कुशलमूलानि प्रतिघेन उक्त्वात-मूलानि भवन्ति, न तु तेषां सत्ताया एव विलोपो जायते । यतो हि प्रतिघेन प्रहीण-सामर्थ्यानि कुशलान्यपि एकेन प्रकारेण कुशलान्येव ।

(ग) अवधिः

सामान्येन प्रथमां भूमिमारभ्य दशमीं भूमिं यावदस्य परिणामनाभावना-मार्गस्य सीमा भवतीति ।

३. अनुमोदनाभावनामार्गः

(क) लक्षणम्

यः सास्त्रवो माहायानिको भावनामार्गः स्व-परकुशलपुण्यक्रियावस्तूनि अनु-मोदते, स प्रीत्याकारोऽन्वभिसमयजातीयप्रभेदः आर्यसन्ततिस्थोऽधिगमः अनुमोद-नाभावनामार्गः सविकल्प इति लक्षणम्

(ख) भेदः

अस्य द्वौ भेदौ भवतः, यथा—स्वकुशलपुण्यक्रियावस्त्वनुमोदनम्, परकुशल-पुण्यक्रियःवस्त्वनुमोदनं चेति ।

(ग) अवधिः

प्रथमां प्रमुदिताभूमिमारभ्य यावद् दशमीं भूमिमस्य अनुमोदनामनस्का-रस्य सीमा भवतीति ।

अनास्त्रवो भावनामार्गः

अस्य लक्षणम्, भेदः, अवधिश्चेति त्रीणि प्रतिपाद्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

महायानिकभावनामार्गत्वे सति शब्दार्थसंसर्गयोग्यकल्पनाविरहितात्मकत्वं अनास्त्रवभावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य द्वौ भेदौ भवतः, तथा हि—अभिनिर्हारो भावनामार्गः, अत्यन्तवि-शुद्धिः भावनामार्गश्चेति ।

१. अभिनिर्हारः अनास्रवो भावनामार्गः

(क) लक्षणम्

अनास्रवभावनामार्गत्वे सति पर्यन्ताधिगमकृत्यसम्पादकत्वं अभिनिर्हार-
भावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

अस्य पञ्च भेदा भवन्ति । तथा हि —रूपादिसर्वधर्माविपरीतदर्शनं स्वभावः,
नान्यथा बुद्धत्वसम्प्राप्तिरिति श्रेष्ठता, सर्वधर्मविशेषानुत्पादनेन अधिगमप्रयोगोऽभि-
संस्कारः, सर्वधर्माणां परमार्थतोऽनुपलम्भतया अर्पणा, बुद्धत्वमहार्थसाधनान्महार्थ-
तेति पञ्च ।

अभिनिर्हाराख्योऽनास्रवो भावनामार्गः प्राधान्येन महायानभावनामार्गस्य
पृष्ठलब्धावस्थायां समुत्पद्यते, तथाप्यस्य पृष्ठलब्धमार्गेण सह व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि
समाहितभावनामार्गीयबोधिसत्त्वसन्ततिस्थितानि दुःखादिचतुरार्यसत्यानां अनित्या-
दिषोडशाकारविषयकाणि षोडशक्षणिकानि ज्ञानान्यपि अभिनिर्हाराख्यो भावना-
मार्गः ।

(ग) अवधिः

प्रथमां भूमिरारभ्य दशमीं भूमिं यावदस्याभिनिर्हारस्यावधिर्भवतीति ।

२. अत्यन्तविशुद्धिरनास्रवो भावनामार्गः

(क) लक्षणम्

अनास्रवभावनामार्गत्वे सति पर्यन्तप्रहाणकृत्यसम्पादकत्वं अत्यन्तविशुद्धि-
भावनामार्गत्वमिति लक्षणम् ।

(ख) भेदः

कामघातुष्यानारूप्यसमापत्तय इति नव भूमयः, तासु अधिमात्रादिनवप्रकार-
विपक्षस्य मृदु-मृद्वादिमार्गो यथाक्रमं नवप्रकार इति नव भेदा भवन्ति । माहाया-
निकानामार्याणां दशभूम्यन्तर्गता दशानन्तर्यमार्गा अस्य भेदा भवन्ति ।

अपि च

भावनामार्गस्यापरावपि द्वौ भेदौ भवतः, यथा—भावनामार्गीयो रत्नाभि-
समयः, भावनामार्गीयः असमुदाचाराभिसमयश्च ।

(ग) अवधि:

प्रथमां प्रमुदितानां भूमिमारभ्य दशमीं भूमिं यावदस्य भावनामार्गस्य सीमां भवतीति ।

विशेषः

एतेषां समस्तानां भावनामार्गाणां भूम्यवधिः प्रथमां भूमिमारभ्य दशम्या भूमेर्योऽन्तिमक्षणप्रभव आनन्तर्यमार्गः, तत्पर्यन्तं भवति ।

प्रथमां भूमिं द्विधा विभज्य तस्या भूमेर्यः प्रथमः क्षणः, स दर्शनमार्गः, द्वितीयक्षणाद् आरभ्य भावनामार्गरम्भो भवतीति मन्यते । यथोक्तं अभिसमयालङ्कारमहाभाष्ये -

“अतः प्रमुदिताया भूमेः प्रथमः क्षणो दर्शनमार्गः । ततोऽन्ये द्वितीयादयः क्षणा यावद् वज्रोपमाख्यः आनन्तर्यमार्गो यस्मादनन्तरं समस्तप्रभा बुद्ध-भूमिरवाप्यते ।”

(द्र०—अभिसमयालङ्कारालोके पृ० ३१७)

माहायानिकस्य आनन्तर्यभावनामार्गस्य संख्या नवसु निश्चिता नास्ति । यतो हि प्रथमाया भूमेरपि आनन्तर्यमार्गो भवत्येव ?

व्याप्तिर्नास्ति । यतो हि प्रथमाया भूमेरानन्तर्यमार्गो मृदुमृद्वानन्तर्यभावनामार्गसंगृहीतो भवति । यथोक्तं श्री ग्यल्-छब्-जे आचार्येण भोटदेशीयपण्डितेन स्वकीये पारमितामार्गनिर्देशे—

आचार्येण हरिभद्रेण यो भावनामार्गस्य प्रारम्भः प्रथमाया भूमेरङ्गीकृतः, तेन स आनन्तर्यभावनामार्गः मृदुमृद्वाल्ये आनन्तर्यभावनामार्गेऽन्तर्भूतो भवति । फलतः आनन्तर्यभावनामार्गस्य संख्या नवसु नास्ति नियतेति दोषो नापद्यते । उपयुक्तमेव आचार्यीयमतं सर्वथा प्रतिभाति । यतो हि दर्शनमार्गस्य कालोऽत्यल्प एव भवति, यदा प्रथमा भूमिरनेकैः कल्पशतैः सुसम्पद्यते ।

(ग) पर्यायाः

भावनामार्गः, अन्वभिसमयः (पृष्ठाभिसमयः) इति पर्यायवाचिनौ ।

(घ) निर्वचनम्

दर्शनमार्गेण प्रथमतया साक्षात्कृतानि तत्त्वानि नैरन्तर्येण पुनः पुनर्भावयतीति 'भावनामार्गः' । दर्शनमार्गान्तरं सत्यानां पुनः साक्षात्कार्यभिसमयत्वाद् 'अन्वभिसमयः' (पृष्ठाभिसमयः) ।

(ङ) भूम्यवधिः

श्रावकीयदर्शनमार्गस्य समाप्तेरनन्तरं सर्वज्ञतायाः प्रथमक्षणस्य प्राप्तिं यावद् भावनामार्गस्य सीमा भवतीति ।

५. अशैक्षमार्गः

अत्र लक्षणम्, भेदः, पर्यायाः, निर्वचनम्, अवधिः, पारमितातन्त्रयानयोः प्राप्यैकत्वनिर्देश इति षट् परिज्ञातव्यानीति निर्दिश्यन्ते ।

(क) लक्षणम्

यः स्वयानमनुसृत्य हेयानां सम्यक् प्रहाणं कृतवान्, स्वशिक्षायाश्च पर्यन्तं ज्ञानमधिगतवान् सोऽशैक्ष इत्युच्यते ।

(ख) भेदः

त्रयोऽस्य भेदा भवन्ति, यथा - श्रावकाशैक्षः, प्रत्येकबुद्धाशैक्षः, महायानाशैक्षश्च ।

(ग) पर्यायाः

अशैक्षः, पर्यन्तमार्ग इत्यादयः पर्यायाः ।

(घ) निर्वचनम्

स्वयानानुसारिशिक्षाया अवसानकरत्वात् अशैक्ष इति । अशैक्षस्य मार्गत्वात् अशैक्षमार्ग इति ।

(ङ) अवधिः

श्रावकाशैक्षमारभ्य बुद्धभूमिपर्यन्तं सीमा भवति ।

(च) पारमितातन्त्रयानयोः प्राप्यकत्वनिर्देशः

अत्र प्रापकहेतुः, बुद्धस्थानम्, बुद्धत्वप्राप्तिप्रकारः, बुद्धत्वप्राप्तिसमये कति काया युगपत् प्राप्यन्ते, बुद्धकायाधिष्ठानम्, पर्यन्तप्राप्यैकत्वनिर्देश इति षट् परिज्ञेयानि निरूप्यन्ते ।

(१) प्रापकहेतुः

पारमितायानदृष्ट्या पुण्यज्ञानसम्भारद्वयपरिपूरणेन कल्पानां त्रिभिरसंख्येयैर्बुद्धत्वमधिगम्यते । अभिधर्मकोशेऽप्युक्तम्—

तदसंख्यत्रयोद्भवम्

(द्र०—अभि० को० ३:६३ का०)

अत्र असंख्येयत्रयस्य परिचयः, सम्भारद्वयस्य परिचयः, सम्भारसंचयनियमः, संख्याव्यवस्थाने विभिन्नानि मतानि, सर्वेषां च आभिप्रायिकमैक्यमिति पञ्च यथायथं निरूप्यन्ते ।

(अ) असंख्येयत्रयस्य परिचयः

कथमसंख्येयस्यासति संख्येयावसाने पुनस्त्रित्वमुच्यते ? नैतदेवं वेदितव्यम् । किं तर्हि ? “षष्टिः स्थानान्तराण्यसंख्येयम्” इति मुक्तकसूत्रं पठ्यते । कतमानि षष्टिः ?

एको ह्यद्वितीयः प्रथमं स्थानान्तरम् । एकानां दशको द्वितीयम् । दश दशकानि शतं तृतीयम् । दश शतानि सहस्रम् । दश सहस्राणि प्रभेदः । दश प्रभेदा लक्षम् । दश लक्षा अतिलक्षः । दशातिलक्षाः कौटिः । दश कौट्यो मध्यः । दश मध्या अयुतम् । दशायुता महायुतम् । दश महायुता नियुतम् । दश नियुता महानियुतम् । दश महानियुताः प्रयुतम् । दश प्रयुता महाप्रयुतः । दश महाप्रयुताः कङ्करः । दश कङ्करा महाकङ्करः । दश महाकङ्करा विस्वरः । दश विस्वरा महाविस्वरः । दश महाविस्वरा अक्षोभ्यः । दशाक्षोभ्या महाक्षोभ्यः । दश महाक्षोभ्या विवाहः । दश विवाहा महाविवाहः । दश महाविवाहा उत्सङ्गः । दशोत्सङ्गा महोत्सङ्गः । दश महोत्सङ्गा वाहनः । दश वाहनानि महावाहनम् । दश महावाहनानि तिटिभः । दश तिटिभा महातिटिभः । दश महातिटिभाः हेतुः ।

दश हेतवो महाहेतुः । दश महाहेतवः करभः । दश करभा महाकरभः । दश महाकरभा इन्द्रः । दशेन्द्रा महेन्द्रः । दश महेन्द्राः समाप्तम् ! दश समाप्तानि महासमाप्तम् । दश महासमाप्तानि गतिः । दश गतयो महागतिः । दश महागतयो निम्बरजः । दश निम्बरजांसि महानिम्बरजः । दश महानिम्बरजांसि मुद्रा । दश मुद्रा महामुद्रा । दश महामुद्रा बलम् । दश बलानि महाबलम् । दश महाबलानि संज्ञा । दश संज्ञा महासंज्ञा । दश महासंज्ञा विभूतः । दश विभूता महाविभूतः । दश महाविभूता बलाक्षम् । दश बलाक्षा महाबलाक्षम् । दश महाबलाक्षाणि असंख्यम् । अष्टकं मध्याद् विस्मृतम् ।

(द्र०—अभि० को० भाष्ये, पृ० ५४४—५४, बौद्धभारतीसंस्करणे)

अष्टौ स्थानानि क्वापि प्रदेशे प्रमुषितत्वान्न पठितानि । तेनात्र द्वापञ्चाशत् स्थानानि भवन्ति । षष्ट्या च संख्यास्थानैर्भूतव्यम् । तान्यष्टकानि स्वयं कानिचिन्नामानि कृत्वा पठितव्यानि, येन षष्टिसंख्यास्थानानि परिपूरणानि भवेयुः ।

(द्र०—स्फुटार्था, पृ० ५४५ बौद्धभारतीसंस्करणे)

(आ) सम्भारद्वयस्य परिचयः

पुण्यमयो ज्ञानमयश्चेति द्विविधो बोधिसत्त्वानां सम्भारो भवति । तत्र पुण्यसम्भारः ससारेऽभ्युदयाय, ज्ञानसम्भारश्च असंक्लिष्टसंसरणाय संबर्तते । तत्र पारमितासु षट्सु दानपारमिता शीलपारमिता च पुण्यसम्भारः । प्रज्ञापारमिता ज्ञानसम्भार इति । क्षान्तिपारमिता वीर्यपारमिता ध्यानपारमिता च तिस्रः पारमिता उभयात्मिकाः पुण्यज्ञानसम्भारात्मिका भवन्ति । अथवा—प्रज्ञायां परिणामनात् दानादिपञ्चपारमिता अपि ज्ञानसम्भार एव । यथोक्तं महायानसूत्रालङ्कारे—

सम्भारो बोधिसत्त्वानां पुण्यज्ञानमयोऽसमः ।

संसारेऽभ्युदयायैकः अन्योऽसंक्लिष्टसंसृतौ ॥

दानं शीलं च पुण्यस्य प्रज्ञा ज्ञानस्य संमृतिः ।

त्रयं चान्यद् द्वयस्यापि पञ्चापि ज्ञानसम्मृतिः ॥

(द्र०—महा० सूत्रा० बोधिपक्षाधिकारे १८ : ३८-३९ का० पृ० १३४)

(इ) सम्भारसञ्चयनियमः

पूर्वमुक्तं यत् बोधिसत्त्वः असंख्येयकल्पत्रयाणि पुण्यज्ञानसम्भारं परिपूर्य बुद्धत्वं समाप्नोति । तत्र महायानीयसम्भारमार्ग-प्रयोगमार्गाविस्थापर्यन्तं एकः असंख्येयकल्पः व्यत्येति । तदनन्तरं दर्शनभावनाशैक्षमार्गाविस्थायां दशसु भूमिषु अशुद्धसप्तभूमिपर्यन्तं एकः असंख्येयकल्पः । तदनन्तरं शुद्धासु तिसृषु भूमिषु एकः असंख्येयकल्प इति कल्पानां त्रीणि असंख्येयानि भवन्ति । अभिघर्मकोशेऽप्युक्तम्—

एकैकं पुण्यशतजमसंख्येयत्रयान्त्यजाः ।

विपश्यी दीपकृद्, रत्नशिखी शाक्यमुनिः पुरा ॥

(द्र०—अभि० को० ४ : ११० का०)

महायानसूत्रेष्वपि प्रतिपादितम् यत् अतीते भगवान् राजप्रासादे वैजयन्तध्वजे बोधिसत्त्वमहाराजविजयकुमाररूपेण उत्पन्नो बभूव । तस्मिन् समये तथागतो महा-स्कन्धः लोके विरराज । तच्छ्रासनकाले वीर्यबहुलो बोधिसत्त्वः कुशलमूलान्यव-रोप्य पुण्यसम्भारं च परिपूर्य प्रथमासंख्येयकल्पपरिसमाप्तौ प्रथमायां भूमौ प्रविवेश । तदनन्तरं तथागते रत्नाङ्गे लोकं शासति बोधिसत्त्वः जम्बूद-सुवर्णनगरे श्रेष्ठिसुप्रज्ञरूपेण उत्पेदे । तस्मिन् काले कुशलानि परिपाच्य द्वितीयासंख्येयपरि-समाप्तौ सप्तम्यां भूमौ प्रवेशं कृतवान् । तदनन्तरं यदा गन्धर्वमेघरूपेण अवततार, तदा भद्रिकाब्राह्मणीतः पारितोषिकं परिगृह्य तेन च पञ्च उत्पलानि परिक्रीय दशबलस्य दीपंकरस्योपरि अवकिरति स्म । तस्मिन् समये बोधिसत्त्वः तृतीया-संख्येयकल्पं परिसमाप्य दशमीं भूमिं प्रविष्टः ।

(ई) संख्याव्यवस्थाने विभिन्नानि मतानि

अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमिताटीकायां (आलोकाख्यायां) त्रयस्त्रिंशता असंख्येयकल्पैः, ललितविस्तरे सप्तभिरसंख्येयकल्पैः, अष्टचैत्यस्तवे त्रिभिः असंख्येयकल्पैः, सर्वनिकायपाठचक्रे च दशभिः असंख्येयकल्पैः बुद्धत्वमवाप्यत इत्युल्लिखितम् ।

(द्र०—अष्ट० प्रज्ञा० टीका, पृ० ५५५ एवं ललित० पृ० ८)

(उ) सर्वेषामभिप्रायिकमैक्यम्

उपर्युद्धृतानां सर्वेषां मतानामभिप्रायं न परस्परं भिन्नम् । तीक्ष्णप्रज्ञो हि बोधिसत्त्वः अल्पीयसि कालेऽपि (त्रिषु असंख्येषु) अनेकासंख्येयकल्पपरिपूरणी-
यान् सम्भारान् परिपूर्य बुद्धत्वमधिगम्यत इति समन्वयः ।

(२) बुद्धस्थानम्

पारमितासु नियतगोत्रीयो बोधिसत्त्वः रूपघातौ अकनिष्ठघनव्यूहक्षेत्रे बुद्धो भवति । अत्र बुद्धस्य सम्भोगकायः तिष्ठति । अस्मिन् जम्बूद्वीपे च बुद्धस्य नैर्माणिककायो विराजते । कामघातौ अरूपघातौ च नैव कदाचन बुद्धो विबुध्यते । यथोक्तं लङ्कावतारे—

अकनिष्ठभवने दिव्ये सर्वपापविर्वाजिते ।

निर्विकल्पाः सदा युक्ताश्चित्तचैत्तविर्वाजिताः ॥

बलाभिज्ञावशिप्राप्ताः तत्समाधिर्गतिं गताः ।

तत्र बुध्यन्ति सम्बुद्धा निर्मितस्त्वह बुध्यते ॥

(द्र०—सगाथके ३८-३९ का०)

अपि च

माहेश्वरं परं स्थानमकनिष्ठे विराजते ॥

(द्र०—सगाथके—१०७ का०)

पुनश्च

कामघातौ तथारूप्ये न वै बुद्धो विबुध्यते ।

रूपघात्वकनिष्ठेषु वीतरागेषु बुध्यते ॥

(द्र०—सगाथके ७७४ का०)

मध्यमकावतारेऽप्युक्तम्—

यदर्थं प्रयत्न आस्थितः तदशेषगुणाकरं निरुपमं प्रशाप्तपदं त्वया
अकनिष्ठेष्वधिगतम् ।

(तु०—मध्यमकावतारे ११ :९ का०)

पारमितायानेनोपलभ्यः सम्भोगकायः स्थान-काय-परिवार-धर्म-कालाख्यैः पञ्चविनियतैः सुनियतो भवति । अनुत्तरतन्त्रयानानुयायिनां रत्नसदृशाधिकारिणां विनेयानां कामघातुरेव बुद्धत्वप्राप्तिस्थानमिति । तत्रापि कामघात्वधिष्ठितो जाम्बू-द्वीपीय एव पुमान् बुद्धत्वं लभत इति व्याप्तिः ।

(३) बुद्धत्वप्राप्तिप्रकारः

चरमक्षणसन्ततिस्थानन्तर्यमार्गावस्थायां यद्यपि प्रतिभासद्वयस्य विलयो भवति, अशेषाणां च ज्ञेयानां सूक्ष्मोऽप्याकारो नोपलभ्यते, तथापि तस्मिन् काले पृथक्सत्यद्वयग्राहकाणां मलानां समूलसमुद्धातो न भवति । तदनन्तरमेव द्वितीये क्षणे यावज्ज्ञेयाकारेषु पृथक्सत्यद्वयग्राहिणां मलानां सर्वथा प्रहाणम्, सर्वधर्म-सम्यगवबोधः, फलधर्मकायप्राप्तिः, भूतान्तसाक्षात्कारः समन्तप्रभाभूमिप्राप्तिरिति समकालमेव सिध्यन्ति ।

(४) बुद्धत्वप्राप्तिसमये कति काया युगपत् प्राप्यन्ते

बुद्धत्वप्राप्तिसमकालं एते कायाः प्राप्यन्ते, यथा—स्वभावकायः ज्ञानकायः सम्भोगकायः तथा ज्ञानसम्भोगकायहेतुसामग्रीमुपादाय निर्माणकायश्चेति । सम्भोगकायः प्रधानतः शैक्षसन्तानवर्तिपुण्यसम्भारमधिपतिं कृत्वोत्पद्यते । ज्ञान-कायः शैक्षसन्तानवर्तिनं ज्ञानसम्भारमधिपतिं कृत्वोत्पद्यते । निर्माणकायश्च उभयमधिपतिं कृत्वा समुत्पद्यत इति । रत्नावल्यां चोक्तं नागार्जुनेन राजन्, पुण्यसम्भारमुपादाय बुद्धानां रूपकायः ज्ञानसम्भारबलेन च धर्मकायः सिद्धो भवतीति, यथा—

राजन् पुण्याधिपत्येन रूपकायः प्रसिध्यति ।

धर्मकायस्तु बुद्धानां ज्ञानसम्भारहेतुजः ॥

(द्र०—रत्नावल्यां ३ : १३ का० संस्कृतच्छाया)

यु क्तिषष्टिकायामपि—

अनेन पुण्येन च सर्वसत्त्वाः संचित्य सम्भारयुगं यथावत् ।

पुण्याभिर्धं ज्ञानमयं तदुदभवं कायद्वयं प्राप्य भवन्तु सिद्धाः ॥

(द्र०—युक्तिषष्टिकायाश्चरमकारिका संस्कृतच्छाया)

बुद्धत्वप्राप्तिसमकालमेव उत्तमनिर्माणकायो नैव प्राप्यते, अपितु सम्भोगकायमधि-
र्पति कृत्वा तदनन्तरमुत्पद्यते, यथा—चन्द्रमधिर्पति कृत्वा उदकचन्द्र इति ।

(५) बुद्धकायाधिष्ठानम्

स्वभावकायः अधिष्ठानम्, अवशिष्टाश्च त्रयः कायाः तत्राधिष्ठिता भवन्ति ।
स्वभावकाय एतेषां त्रयाणां कायानां धर्मताकाय इति । यथाकाशं सर्वेषां रूपि-
धर्माणां अधिष्ठानं रूपिणश्च धर्मा आकाशे अधिष्ठिता भवन्ति, तथैवावशिष्टास्त्रयः
कायाः स्वभावकायेऽधिष्ठानभूते अधिष्ठिता भवन्ति ।

(६) पर्यन्तप्राप्यैकत्वनिर्देशः

अत्र पञ्च वस्तूनि निर्देष्टव्यानि भवन्ति, यथा—वज्रयानानुसारि सामा-
न्यतो भूमिमार्गव्यवस्थापनम्, विशेषतः पञ्चक्रमचर्यासंग्रहयोः कथनम्, पञ्चक्रम-
चर्यासंग्रहानुसारि पञ्चमार्गव्यवस्थानम्, पारमितानुसारि समन्तप्रभाभूमिव्य-
वस्थानम्, वज्रयानानुसारेण द्वादशभूमीनां त्रयोदशभूमीनां चतुर्दशभूमीनां षोडश-
भूमीनां संक्षिप्तभेदकथनम् ।

(क) वज्रयानानुसारि सामान्यतो भूमिमार्गव्यवस्थापनम्

दश स्थानानि दश भूमय इति चक्रसंवरमूलतन्त्रे प्रोक्तम्, यथा—स्थानं
प्रमुदिता भूमिः, उपस्थानं विमला, क्षेत्रं प्रभाकरी, उपक्षेत्रम् अचिष्मती, छन्दोहः
सुदुर्जया, उपछन्दोह अभिमुखी, संघातः दूरङ्गमा, उपसंघातः अचला, श्मशानं
साधुमती, उपश्मशानं धर्ममेधेति ।

(ख) विशेषतः पञ्चक्रमचर्यासंग्रहयोः कथनम्

पञ्चक्रमानुसारं कर्मप्रयोगेण अष्टमी भूमिरधिगम्यते । इत्थं स्थूलसूक्ष्मो-
त्पत्तिक्रमनिष्ठातः अष्टमी भूमिरवाप्यते । प्रतिभासत्रयं प्राप्तो बोधिसत्त्वः दशमीं
भूमिमश्नुते । एवं चित्तालम्बनमेव दशमी भूमिरित्युच्यते । चर्यासंग्रहानुसारं यः
पुद्गलः वज्रयानीयोत्पत्तिक्रमे शिक्षितो भवति स अष्टम्यां भूमौ प्रतिष्ठितो
भवतीति । अर्थात् स्थूलसूक्ष्मोत्पत्तिक्रमनिष्ठैवाष्टमी भूमिरिति । वज्रजपैसत्थितो
वाग्बिबेको नवमी भूमिः । चित्तालम्बनं मायाकायः प्रभास्वरत्वं युगनद्धत्वं चेति
दशमी भूमिरभिधीयते ।

(तंजूरसंग्रहे तन्त्रवर्गे 'डि' नामके ग्रन्थे द्रष्टव्यम्)

(ग) पञ्चक्रमचर्यासंग्रहानुसारि पञ्चमार्गव्यवस्थानम्

सामान्यतो मार्गविस्थायां प्रज्ञाविशुद्धिमारभ्य भावनाबलेन वायुं अवधूती-
नाड्यां प्रवेश्य त्रिधा विलीयते, अस्मादुत्पन्नं शून्यचतुष्टयं यावत् सम्यगानीतं न
भवति, तावत् सम्भारमार्गः । यदा खलु तथाविधप्रयोगेण शून्यचतुष्टयस्यानयने
सामर्थ्यमुपजायते ततः प्रभृति यावत् सहजसुखेन शून्यतायाः साक्षात्कारो न भवति
तावत् प्रयोगमार्गः । सहजसुखेन शून्यतां साक्षात्कृत्य यावत् शैक्ष्ययुगनद्धावस्था न
प्राप्यते तावत् दर्शनमार्गः । शैक्ष्ययुगनद्धावस्थाप्राप्तिमारभ्य यावत् अशैक्ष्ययुगनद्धा-
वस्था नाधिगम्यते, तावत् भावनामार्गः । अशैक्ष्ययुगनद्धत्वमेवासैक्ष्यमार्ग इति ।

(तंजूरसंग्रहे तन्त्रवर्गे 'डि'—नामके ग्रन्थे द्रष्टव्यम्)

को हि नाम पञ्चक्रमः ?

आचार्यार्यदेवमतानुसारेण उत्पत्तिक्रमः विवेकत्रयं संगृह्य चित्तालम्बन-
क्रमः मायागात्रक्रमः प्रभास्वरक्रमः युगनद्धक्रमश्चेति पञ्च क्रमाः ।

आचार्यनागार्जुनमतानुसारं कायवाग्विवेकौ एकत्र संगृह्य वज्रजपक्रमः
चित्तविवेकक्रमः मायाकायक्रमः प्रभास्वरक्रमः युगनद्धक्रमश्चेति पञ्च क्रमाः ।

(तंजूरसंग्रहे तन्त्रवर्गे 'डि' नामके ग्रन्थे द्रष्टव्यम्)

(घ) पारमितानुसारि समन्तप्रभाभूमिव्यवस्थानम्

पारमितायाने कथिता एकादशी समन्तप्रभाभूमिः वज्रयाने च प्रसिद्धा
पर्यन्तभूमिः निष्ठाभूमिर्वा अनर्थान्तरभूतैव । अनयोः नास्ति भेदः ।

(ङ) वज्रयानानुसारेण द्वादश-त्रयोदश-चतुर्दश-षोडशभूमिभेदानां
संक्षिप्तकथनम्

समन्तप्रभाभूमिमारभ्य प्रतिसविद्भूमिपर्यन्तं द्वादशभूमयो भवन्तीति
वज्रगर्भालङ्कारतन्त्रे प्रोक्तम् ।

हेवज्रतन्त्रेऽपि तथैव द्वादशभूमयः प्रोक्ताः ।

उत्तराभिधानतन्त्रे प्रमुदितादिदशभूमीनामनन्तरम् अनुपमा भूमिः ज्ञानवती भूमिः वज्रभूमिरिति त्रयोदश भूमयोऽभिहिताः ।

वज्रमालाभाष्यतन्त्रेऽपि अभिषेकेषु प्रतिस्वं एकैका भूमिरभिहिता । एका-दश घटाभिषेकास्तत ऊर्ध्वं त्रय इति चतुर्दश अभिषेका भवन्तीति चतुर्दश भूमयः कथिताः ।

ज्ञानतिलकतन्त्रे तु षोडश भूमयः कथिताः, किन्तु सर्वेषामेषां तन्त्रा-णामभिप्राये नास्ति वैषम्यमपितु ऐक्यमेव ।

भोटदेशीयमहापण्डितः आचार्यसुमतिकीर्तिः 'चौखपा' स्वकीये 'ङ्गु रिम् छेन् मो' ग्रन्थेऽभिहितवान् यदनेकैराचार्यैः प्रमुदितादिभूमिषु पार्थग्निकभूमिष्वपि न्यूनाधिक्यं कृत्वा संख्याभेदः प्रतिपादितोऽस्ति । पारमितायाने या एकादशी सम-न्तप्रभाभूमिः, न काचिद् क्वचित् ततः श्रेष्ठा भूमिर्वर्तते । तन्त्रयाने यद्यपि द्वादश त्रयोदश चतुर्दश षोडश वा भूमिभेदाः प्रतिपादिताः सन्ति, किन्तु तेषां सर्वे-षामन्तर्भावः पारमितायानीयासु एकादशभूमिष्वेव भवतीति भारतीयपण्डितैरपि स्वीकृतम् । अतः एकादशी समन्तप्रभाभूमिरेव वज्रधरभूमिरित्यनर्थान्तरम् । इय-मेव भूमिः पारमितायानानुसारं त्रिभिरसंख्येयकल्पैः, तन्त्रयानानुसारं च दृष्ट एव जन्मनि अधिगन्तुं शक्यते । वज्रधरभूमिरिति कथनस्य नायमभिप्रायो यत् सा पारमितायानीयसाधनाया नास्ति फलमिति । आचार्यशान्तरक्षितकृतायां तत्त्व-सिद्धावपि प्रतिपादितं यत् या श्रीमहासुखवज्रसत्त्वावस्था अन्यैर्मार्गैः त्रिभिरसं-ख्येयकल्पैः अधिगम्यते, सा वज्रयानीयैर्विशिष्टैरुपायैः दृष्ट एव भवेऽनायासं सिध्यतीति । अनेन वज्रधरत्वमुभाभ्यामपि मार्गाभ्यां प्राप्यमिति शान्तरक्षितस्य स्वकीयं मतं प्रतीयते ।

(तु०-तिब्बतीतंजूरसंग्रहे तन्त्रवर्गे 'बु' इत्याख्येऽवलोकनीयम्)

भूमिमार्गयोरिदं व्यवस्थापनं भोटभाषामाश्रित्य सुरभारत्यामुपनिबद्धं श्रद्धाप्रज्ञानुसारिणां पुद्गलानां सौगततत्त्वाधिगमप्रतिपत्तये चिरं प्रभवेद् इति कामना । यदत्र स्खलितं तदस्मदाग इति सदसद्विवेकिनः सुधियो विभावयन्तु । कर्मणानेन यदि किमपि पुण्यमुपार्जितं स्यात्, तेनाशु लोकः सौगतीं धियं प्राप्नु-यादिति परिणामना । आचार्यशान्तिदेवशब्दैस्तु—

ये गम्भीरनयावगाहनपटुप्रज्ञानिरस्तभ्रमाः
संकलेशव्यवदानपक्षविमलज्ञानोच्छ्रिताः सूरयः ।

ते सन्तो गुणदोषयोरपि च तैः सारं विमिश्रादतो
ग्राह्यं सर्वमक्लमषं विषमिव त्याज्यं दुर्वृत्तं यदि ॥

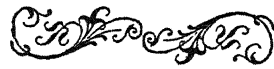
न युक्तमुक्तं किमपीह यन्मया
परं प्रजातं स्वलितं तदेव मे ।

ननु ग्रहीष्यन्ति ममात्र साधवो
मर्ति मयानेन कृतेन साम्प्रतम् ॥

हरिभद्रवचनेन तु

एतद्ग्रन्थविधानेन यत्पुण्यमर्जितं मया ।
निखिलाः प्राणिनस्तेन प्राप्नुयुः सौगतीं धियम् ॥

भवतु सर्वमङ्गलम्

तृतीयं परिशिष्टम्

अभिसमयालङ्कारस्य अकारादिक्रमेण
श्लोकार्धसूची

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
अक्षज्ञानं जिनक्षेत्र	१ : ६८	२४
अक्षयाकारतायां च	४ : १५	५०
अग्रघर्मगतं प्रोक्तं	२ : ५	२८
अचिन्त्यशान्ततादर्शि	४ : २२	५१
अचिन्त्यातुल्यते मेय	४ : २४	५२
अचिन्त्यादिविशेषेण	४ : २३	५१
अतृप्तता श्रुते दानं	१ : ५३	२२
अदृश्यचित्तज्ञाने च	४ : १६	५०
अधिमुक्तिस्त्रिधा ज्ञेया	२ : १८	३२
अध्यात्मशून्यताद्याभी	२ : १०	३०
अनाभोगमनासङ्गं	८ : ८	८४

कारिका	अधिकारसंख्या	पृष्ठसंख्या
	श्लोकसंख्या च	
अनाभोगं त्रिभिर्यानिः	४ : २८	५२
अनास्रवाणां सर्वेषां	७ : १	७६
अनास्वादश्च विज्ञेयो	४ : २६	५२
अनिमित्तप्रदानानादि	४ : ३२	५४
अनुत्पादस्तु चित्तस्य	५ : २८	७४
अनुत्पादक्षमाज्ञानं	१ : ६४	२४
अनुद्ग्रहो यो घर्माणां	१ : ३१	१४
अनुपायेन दूरं सा	३ : २	३७
अनुपूर्वी गतास्तुङ्गा	८ : २६	८८
अपरप्रत्ययो यश्च	३ : १०	४०
अप्रमेये च सत्त्वार्थे	८ : ३८	६१
अभिभ्वायतनान्यष्ट	८ : ३	८१
अरघट्टं यथैकापि	७ : २	७६
अविकारो न कर्त्ता च	३ : ६	४०
असक्तोऽनुपलम्भश्च	४ : ६३	६४
असदाकारमारभ्य	४ : २	४३
असमत्वे च दुःखादौ	५ : ३४	७५
असंख्येयादिनिर्देशाः	४ : ५५	६०
असंसर्गो निमित्तैश्च	३ : १५	४१
असंस्कारेऽविकल्पे च	४ : १६	५१
आकाराः सप्रयोगाश्च	१ : १३	७
आत्मसत्त्वग्रहो जीव	१ : ६०	२३
आधाराधेयताभावात्	२ : १२	३०
आयतश्लक्ष्णसुस्निग्ध	८ : ३०	८८
आलम्बनत आकारात्	१ : २६	१२
आलम्बनमनित्यादि	१ : २८	१३

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
आलम्बनमभावोऽस्य	५ : ३६	७६
आलम्बनं समुद्देशः	१ : ७	७
आलम्बनं सर्वधर्माः	१ : ४१	१८
आलम्बनं सर्वसत्त्वाः	४ : ३५	५४
आलम्बनोपपत्तौ च	५ : ४०	७७
आवेणिकामुनेरेव	८ : ६	८२
आसन्नबोधे क्षिप्रं च	४ : १०	४७
आसां क्षये सतीतीनां	५ : ३५	७५
इति कारित्रवैपुल्यात्	८ : ११	८५
इति सेयं पुनः सेयं	३ : १६	४२
उत्पादे च निरोधे च	४ : ५६	६२
उद्देशे षट्स्वभिज्ञासु	१ : ४६	२०
उद्देशे समतायां च	१ : ७३	२६
उपायानुपलम्भाभ्यां	२ : २४	३४
ऊष्ममूर्धसु सक्षान्ति	४ : ४५	५६
एकद्वित्रिचतुष्पञ्च	५ : २५	७३
एकैकस्यैव दानादौ	५ : २२	७२
एको ग्राह्यविकल्पोऽयं	५ : २७	७३
एवं कृत्वा यथोक्तो वै	३ : ७	३६
एष स्वभावे गोत्रे च	५ : ८	६७
करोति येन चित्राणि	८ : ३३	६१
करौ तूलमृद् स्निग्ध	८ : २७	८८
कामाप्तमवधीकृत्य	५ : २४	७२
कायचेतोलघुत्वं च	४ : ४८	५८
कारित्रमधिमुक्तिश्च	१ : ६	७
कुलजात्योश्च गोत्रस्य	१ : ७०	२५

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
कृताधिकारा बुद्धेषु	४ : ६	४७
कृते च वस्तुनो यान	५ : ३१	७४
कृत्वा पुण्यबहुत्वेन	५ : ३८	७६
केशा अपरुषाः पुसां	८ : ३२	८६
क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य	२ : २६	२६
क्लेशलिङ्गनिमित्तानां	४ : २६	५३
क्षयानुत्पादयोर्ज्ञाने	५ : १८	७०
क्षान्तयस्तेषु नित्यादि	२ : ४	२८
क्षान्तिज्ञानक्षणाः षट् च	४ : ४६	५७
क्षान्तिज्ञानक्षणैः सत्यं	२ : ११	३०
क्षिप्रज्ञान्यूनपूर्णत्वे	४ : २५	५२
गम्भीरो भावनामार्गो	४ : ५२	५६
गुरुणामनुयानादिः	८ : १६	८७
गूढौ गुल्फौ समौ पादौ	८ : २२	८८
ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयः	५ : ३०	७४
ग्राहकः प्रथमो ज्ञेयो	५ : १३	६८
ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद्	२ : ८	२६
ग्राह्यौ चेन्न तथा स्तोऽर्थौ	५ : ७	६७
चक्राङ्कहस्तः क्रमकूर्मपादो	८ : १३	८५
चक्षुःषु पञ्चसु ज्ञेयः	१ : २३	१०
चतुर्णामार्यसत्यानां	२ : २	२७
चतुर्द्वीपकसाहस्र	५ : ४	६६
चित्ताकौटिल्यमादानं	४ : ४३	५६
चित्तानवलीनत्वादि	१ : ३७	१७
चित्तोत्पादः परार्थाय	१ : १६	८
चित्तोत्पादोऽववादश्च	१ : ६	७

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
चिन्तातुलननिधयाना	४ : ५३	५६
जम्बुद्वीपजनेयता	५ : २	६५
ज्ञानं पुण्यं च मार्गश्च	१ : ४८	२०
तथतानुपलम्भश्च	४ : ३१	५३
तथतायां मुनेर्बोध	४ : १७	५०
तथा कर्मप्यनुच्छिन्नं	८ : ३४	६१
तथागतस्य निर्वृत्तौ	४ : १४	५०
तदप्रामाण्यतः कृच्छ्रात्	४ : ६	४७
तद्गाम्भीर्यं प्रकृत्यैव	३ : ५	३६
तन्निमित्तानधिष्ठाना	१ : ३३	१५
तयोर्मिथः स्वभावत्वं	१ : ३०	१४
ताम्राः स्निग्धाश्च तुङ्गाश्च	८ : २१	८७
तुल्याः प्रमाणेऽविरलाश्च दन्ताः	८ : १७	८६
त्यागः सेवा च मित्राणां	१ : ५०	२१
त्रिधातुप्रतिपक्षत्वं	२ : ३१	३६
त्रिविधं स्मृत्युपस्थानं	८ : ५	८२
त्रिविमोक्षमुखज्ञानं	१ : ६३	२४
त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां	५ : ३	६६
त्रिसाहस्रजनं शिष्य	५ : ३७	७६
त्रैधातुकाप्रपन्नश्च	२ : २३	३३
त्रैधातुके प्रतिष्ठानं	६ : ६१	२३
दक्षिणावर्तता नाभेः	८ : २६	८८
दयादानादिकं षट्कं	१ : ४७	२०
दानशीलक्षमावीर्यं	१ : ५८	२३
दानादिष्वनहंकारः	३ : ४	३८
दानादौ षड्विधे तेषां	१ : ४४	१६

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
दानेन प्रज्ञया यावत्	६ : १	७८
दीर्घाङ्गु लिव्यायितपाष्णि गात्रं	८ : १४	८५
दृष्टादिप्रतिषेधेन	३ : ६	३६
द्रव्यप्रज्ञमिसत्सत्त्व	५ : ६	६७
द्रव्यप्रज्ञप्त्यधिष्ठानो	१ : ३६	१६
द्वान्त्रिशल्लक्षणाशीति	८ : १२	८५
द्वैविध्यं ग्राह्यकल्पस्य	१ : ३५	१६
धर्मज्ञानान्वयज्ञान	३ : ११	४०
धर्मघातोरसम्भेदाद्	१ : ४०	१८
धर्मस्य देशना सत्यं	१ : ५१	२१
धर्मार्थं जीवितत्यागः	४ : ५१	५८
धर्मेषु सर्वैराकारैः	४ : ३४	५४
ध्यानारूप्येषु दानादौ	१ : ४५	१६
ध्यामीकरणतादीनि	१ : ८	७
ध्यामीकरणता भाभिः	२ : १	२७
नवभूमीरतिक्रम्य	१ : ७१	२५
नापनेयमतः किञ्चित्	५ : २१	७१
नापरे न परे तीरे	३ : १	३७
निर्वाणग्राहशान्तत्वं	२ : १५	३१
निर्वेधाङ्गान्युपादाय	४ : ३८	५५
निर्हारः शुद्धिरत्यन्तं	१ : १०	७
निवेशनं ससंक्लेशे	८ : ३५	६१
निषिद्धाभिनिवेशश्च	४ : ३०	५३
नृपगञ्जमहामार्गं	१ : २१	६
नोपलम्भकृदत्यन्त	३ : १४	४१
परप्रत्ययगामित्वे	५ : ११	६८

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
पराधारं च दानादि	४ : ४१	५६
परिग्रहेण निर्मुक्तं	३ : १३	४१
परिपाकं गते हेतौ	८ : ६	८४
परिमाणान्तताभावो	२ : १३	३१
परैरनेयता मार	४ : ४४	५६
परोपदेशवैयर्थ्यं	२ : ६	२६
पृष्ठतो गमने चेति	५ : १२	६८
पूर्वेण बोधिर्नो युक्ता	४ : ५८	६१
प्रकृतावनिरुद्धायां	५ : १६	७०
प्रज्ञप्तेरविरोधेन	२ : ६	३०
प्रज्ञया न भवे स्थानं	१ : ११	७
प्रज्ञापारमितःऽष्टाभिः	१ : ४	६
प्रणिधानान्यनन्तानि	१ : ६६	२५
प्रतिपक्षोऽष्टधा ज्ञेयो	१ : ७२	२६
प्रतिपत्तौ च सत्येषु	१ : २२	१०
प्रत्येकं दर्शनाख्ये च	१ : १६	८
प्रयोगे त्रिषु रत्नेषु	५ : ४१	७७
प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च	५ : ५	६७
प्राबन्धिकत्वादिष्टोऽसौ	४ : ५४	५६
प्लुतास्त्रयो भवस्याग्र	१ : २५	१२
फलशुद्धिश्च रूपादि	२ : २८	३५
बुद्धमार्गे प्रकृत्यैव	८ : ३६	६१
बुद्धसेवा च दानादिः	२ : २६	३५
बुद्धाद्यालम्बना श्रद्धा	४ : ३३	५४
बुद्धोपासनसम्प्रश्न	४ : ७	४७
बोधिपक्षाप्रमाणानि	८ : २	८१

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
बोधिसत्त्वस्य म. गेऽभि	८ : ३७	६१
बोधो सन्दर्शनान्येषां	५ : १७	६६
भवशान्तिप्रपातित्वात्	५ : १०	६८
भावनैऽभावने चैव	५ : २६	७४
भूहेमचन्द्रज्वलनैः	१ : २०	६
मानं स्तम्भं विपर्यासं	१ : ५७	२२
माराणां शक्तिहान्यादिः	४ : १२	४८
माराधिष्ठानगम्भीर	२ : २७	३५
मिथास्त्रकस्य स्वाभाव्यं	१ : ३४	१५
मृदुतीक्ष्णेन्द्रियौ श्रद्धा	१ : २४	१२
मृदुमृद्वादिको मार्गः	२ : ३०	३६
मृद्वी तन्वी च रक्ता च	८ : २८	८८
मृद्वी मध्याधिमात्रा च	२ : १६	३२
मृष्टानुपूर्वते मेध्य	८ : २३	८८
मूर्धगं स्वपराधारं	४ : ३७	५५
मूर्धाभिसमयस्त्रेधा	१ : १७	८
मैत्र्यं द्वि शून्यताप्राप्तिः	२ : १४	३१
यथा बोधिस्तथैवासौ	४ : ५७	६०
यथोद्देशमनिर्याणि	५ : १५	६६
यस्य यस्यात्र यो हेतुः	८ : १८	८७
याचितोऽनवलीनश्च	१ : ५६	२३
या सर्वज्ञतया नयत्युपशमं	१ : १	४
रूपं न नित्यं नानित्यं	३ : १२	४१
रूपादिभ्यो निवृत्तिश्च	४ : ४०	५६
रूपादिभ्यो निवृत्त्याद्यैः	४ : ३६	५६
रूपादिसंज्ञाव्यावृत्तिः	४ : ४७	५७

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
रूपादिस्कन्धशून्यत्वात्	२ : ३	२८
रूपादिस्कन्धशून्यत्वे	३ : ३	३८
रूपादिष्वनवस्थानात्	४ : ८	४७
रूपादेरस्वभावत्वं	१ : ३२	१४
रूपादौ तदनित्यादौ	३ : ८	४०
रूपाद्यायव्ययौ विष्ठा	१ : २६	१३
रूपादेस्तन्निमित्तस्य	४ : ११	४८
लक्षणं तत्प्रयोगस्तत्	६ : १	६३
लक्षणे भावनायां च	५ : ४२	७७
लक्ष्यते येन तज्ज्ञेयं	४ : १३	५०
लभ्यते प्रथमा भूमिः	१ : ४६	२१
ललाटमपरिम्लानं	८ : ३१	८८
लिङ्गं तस्य विवृद्धिश्च	१ : १५	७
वध्यमोक्षसमादानं	८ : २०	८७
वर्षत्यपि हि पर्जन्ये	८ : १०	८४
वस्तुज्ञानप्रकाराणां	४ : १	४३
विपक्षप्रतिपक्षौ च	१ : १२	७
विपर्यासप्रहारेण च	८ : ३६	६१
विपाकधर्मतावस्था	७ : ३	८०
विषयोऽस्य प्रयोगश्च	४ : ६२	६४
विविक्तो बुद्धण्यौघः	२ : २२	३३
विशेषः परिणामस्तु	२ : २१	३३
विषयस्त्रितयो हेतुः	६ : २	६३
विहारप्रतिषेधश्च	४ : ५०	५८
व्यतिभेदापरिज्ञाने	८ : ४०	६२
शमथस्य च निध्यमिः	१ : ६५	२४

कारिका	अधिकारसंख्या दलोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
शिक्षाया अपरित्यागः	१ : ५५	२२
शिष्यासाधारणत्वस्य	१ : ३६	१७
शीलं कृतज्ञता क्षान्तिः	१ : ५२	२१
शुश्रूषा यस्य यस्यार्थं	२ : ७	२६
शून्यतायां विवादश्च	१ : ६२	२३
शून्यत्वे सानिमित्ते च	४ : १८	५१
श्रावकस्यारणादृष्टेः	८ : ७	८३
श्रावकेभ्यः सखड्गोभ्यो	१ : २७	१३
षोढाधिगमघर्मस्य	१ : ३८	१७
सक्तेरभूमियन्त्रेच्छं	१ : ६६	२४
सत्ता च नाम धर्माणां	५ : २०	७१
सत्त्वप्रज्ञप्तिद्वेतु	५ : ३२	७४
सत्त्वलोकस्य याशुद्धिः	४ : ६१	६३
सप्तत्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्	४ : ५	४५
समक्रमत्वं शुद्धत्वं	८ : २४	८८
समता भवशान्त्योश्च	१ : १४	७
सर्वज्ञतानां तिसृणां	५ : ३३	७५
सर्वतो दमनं नाम	२ : १७	३२
सर्वत्र वृत्तिमज्ज्ञानं	४ : २१	५१
सर्वसत्त्वमनोज्ञानं	१ : ६७	२४
सर्वसत्त्वाग्रता चित्त	१ : ४३	१६
सर्वाकारज्ञतामार्गः	१ : २	६
सर्वाकारज्ञतायां च	१ : ७४	२६
सर्वाकाराभिसम्बोधो	१ : ५	७
सर्वाकाराश्चतस्रोऽथ	८ : ४	८२
सर्वाकारां विशुद्धिं ये	८ : १	८१

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
सर्वानुशयहानं च	४ : ४२	५६
सर्वाः सर्वाभिसारेण	५ : ३६	७५
स समाधिं समापद्य	५ : २३	७२
संक्षेपे विस्तरे बुद्धेः	५ : २६	७३
संस्तवं कुलमात्सर्यं	१ : ५६	२२
सास्त्रवानास्त्रवा धर्माः	१ : ४२	१८
सुवर्णवर्णः प्रतनुच्छविश्च	८ : १५	८६
सुविभक्ताङ्गता ध्वान्त	८ : २५	८८
स्कन्धादावन्तरायेषु	४ : ४६	५८
स्तुतिः स्तोभः प्रशसा च	२ : २०	३३
स्थाने गोत्रस्य नाशे च	५ : १६	६६
स्थाने चाभिनवेशे च	५ : १४	६६
स्मृतौ चाधाय सूत्रार्थं	१ : ३	६
स्मृत्युपस्थानमारभ्य	४ : ४	४५
स्वधर्ममुपनिश्रित्य	४ : २०	५१
स्वप्नं तर्द्दिशिनं चैव	७ : ५	८०
स्वप्नान्तरेऽपि स्वप्नाभ	५ : १	६५
स्वप्नोपमत्वाद् धर्माणां	४ : ६०	६२
स्वप्नोपमेषु धर्मेषु	७ : ४	८०
स्वभावः श्रेष्ठता तस्य	२ : २५	३४
स्वयं स्थितस्य सत्त्वानां	२ : १६	३१
स्वयं पापान्निवृत्तस्य	४ : ३६	५५
स्वस्मिन्नधिगमे कर्तृ	५ : ६	६७
स्वाभाविकः ससाम्भोगो	१ : १८	८
हानिवृद्धी न युज्येते	४ : ५६	६०
हितं सुखं च त्राणं च	४ : २७	५२

कारिका	अधिकारसंख्या श्लोकसंख्या च	पृष्ठसंख्या
हीनो रसः ख्याति रसोत्तमोऽस्य	८ : १६	८६
हेतौ मार्गे च दुःखे च	४ : ३	४४
ह्यीरपत्राप्यमित्येतत्	१ : ५४	२२

चतुर्थं परिशिष्टम्

ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानाम् अकारादिक्रमेण

संस्कृत-भोटपर्यायिसूची

**ग्रन्थप्रयुक्तशब्दानाम् अकारादिक्रमेण
संस्कृत-भोटपर्यायसूची**

अ

अकनिष्ठगः	१२	अकः शैकः प्रीः कषरः सुमाः पदः अमाः वा	३३
अकर्तृत्वम्	४०	अकः पः पः अकः पः अकः	७३
अकारकाज्जिनकासंक्रान्त्य-		अकः पः पः अकः पः अकः पः पः	
विनयाकाराः	४३	अकः पः अकः अकः पः अकः पः अकः	
		अकः पः अकः पः अकः पः	७७
अकारक	४०	अकः पः पः अकः पः	७३
अकुशल	४५	अकः अकः	८१
अकोपन	५१	अकः पः अकः	७३
अकौटिल्याशयः	२१	अकः अकः अकः पः अकः पः	३८
अकृतकत्व	५१	अकः पः अकः पः अकः	७७
अक्षज्ञानम्	२४	अकः पः अकः	८५
अक्षय	४३	अकः अकः	७७
अक्षयाकार	५०	अकः अकः अकः पः	७३
अक्षरलिखनाभिनिवेशः	४६	अकः अकः अकः पः अकः पः अकः	८७
अक्षराभिनिवेशः	४६	अकः अकः अकः पः अकः पः	७७
अक्षामकुक्षिता	५६	अकः अकः अकः पः अकः	१७७
अखण्डितसकलविपर्यासबन्ध-		अकः अकः अकः पः अकः पः अकः	
नानाम्	६३	अकः अकः अकः पः अकः पः	११८
अखिलसत्त्व	१६	अकः अकः अकः	३७
अगतिः	५३	अकः पः अकः पः	७७
अगमन	४३	अकः पः अकः पः	७७
अप्रताचित्तमहत्त्वम्	१६	अकः अकः अकः पः अकः पः अकः	३७

अग्रधर्म	१३	कंसं ग्रीं सकेण	३३
अग्रधर्मगतम्	२८	कंसं ग्रीं सकेणं तुं अग्रुत्वा	४३
अग्रधर्मता	३०	कंसं ग्रीं सकेण	४४
अघाकाराः	२७	ह्रीणं वदिं क्खं वं क्खस्य।	४०
अचलाकाराः	४४	खीं वण्यो वदिं क्खं व।	७८
अचलादिभूमिप्रवेशेन	६८	खं खीं वण्यो वं वं खीं वण्यं वं वं अह्रुणं वस्य।	१३४
अचलाभूमिः	२५	खं (वण्यं वं) खीं वण्यो व।	८४
अचिन्त्यता	५२	वससं व्रीसं खीं व्रुवं वं व्रीं व।	९६
अचिन्त्यतादेशना	५१	वससं व्रीसं खीं व्रुवं वं व्रीं वं तुं व्रीं वं।	९८
अचिन्त्यविमोक्षमुखलाभात्	६२	वससं व्रीसं खीं व्रुवं वदिं क्खं वसं वसं वं व्रीं वदिं व्रीं क्खं।	११७
अचिन्त्यशान्ततादर्शि	५१	वससं खीं व्रुवं वदिं व्रीं व्रीं व्रीं व।	९८
अचिन्त्य	५२	वससं खीं व्रुव।	९८
अचिष्मती भूमिः	२२	खं (वलीं वं) वदिं वस्रीं वं वदिं व।	८१
अच्छिन्ना	३५	वसदं तुं वदिं वं व्रीं व।	९८
अजातिकः	५३	व्रीं वं वदिं वं व।	९९
अजितनाथ	३	खीं वससं वण्यो व।	३
अणुमात्रज्ञेयधमनिपलम्भः	५८	व्रीं वण्यं वदिं कंसं व्रुवं वदिं वसं वदिं वीं वस्रीं वण्यं वं व।	१०९
अतिक्रान्तोभयान्ता	४१	वससं वण्यो वसं वसं वदिं व।	७४
अतिशयमाहात्म्यवत्त्वम्	४	कंसं वदिं वदिं वं व्रीं वं व्रुवं वं व्रुवं वं वदिं व्रुवं वं व।	८
अतीतप्रत्युत्पन्नबुद्धेषु	४७	वससं वं वदिं वं व्रुवं व्रुवं वदिं वससं व्रीं वं व्रुवं वं व।	८६

अधिगतधर्मानवकारे	४४	རྟོགས་བའི་ཚེས་དོར་བ་མེད་པ་ལ།	७७
अधिगतसम्प्रत्ययधर्मत्वेन	५७	རྟོགས་བ་ལ་ཡིད་ཚེས་བའི་ཚེས་ ཉིད་ཀྱིས།	१०७
अधिगम	२७	རྟོགས་བ	७७
अधिगममहत्त्वम्	१६	རྟོགས་བ་ཚེན་པོ་ཉིད།	३७
अधिगमप्रयोगः	३४	རྟོགས་བར་སྐྱོར་བ།	७३
अधिगमान्तरायधर्माणां	५८	རྟོགས་བའི་བར་ཆད་བྱེད་བའི་ཚེས་ ནས་ལ།	१०७
अधिपतिप्रत्ययः	७६	བདག་བའི་ཀྱིས།	१७७
अधिमात्रधर्मक्षमणात्	१५	ཚེས་ཚེན་པོ་ལ་བཟོད་བའི་སྐྱིད།	३७
अधिमुक्तिः	३२	མེས་པ།	४७
अधिमोक्षमनस्कारानधिमोक्ष- तत्वमनस्कारापरिज्ञानम्	१५	མེས་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་བས་མི་མེས་ ཤིང་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཡིད་ལ་བྱེད་བས་ ཡོངས་སུ་ཤེས་བ་མེད་པ།	३७
अध्यात्मं	६२	ནང་།	१४३
अध्यात्मबहिर्धादिशून्यतया	३०	ནང་དང་སྐྱི་ལ་སོགས་བ་སྐྱོང་བ་ ཉིད་ཀྱིས།	४४
अध्यात्मबहिर्धोभयवस्तुनां	४४	ནང་དང་སྐྱི་དང་གཉིས་ཀའི་དངོས་ པོ་ནས་ས།	७७
अध्यात्मबहिर्धोभयशून्यता- काराः	४४	ནང་དང་སྐྱི་དང་གཉིས་ཀའི་སྐྱོང་ བ་ཉིད་ཀྱི་ནས་པ།	७७
अध्यात्मशून्यतादीनां	११	ནང་སྐྱོང་བ་ཉིད་ལ་སོགས་པ།	१८
अध्याशयः	६	རྣམས་བའི་བསམ་པ།	१४
अनक्षराभिनिवेशः	४६	ཡི་གེ་མེད་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ།	७०
अनन्तप्रणिधानम्	२५	སྐྱོན་ལས་སྐྱུང་ཡས་པ།	७७

अनभिनिविष्टग्राह्याहकाकार-	५५	५५	५५
शुद्धलौकिकपृष्ठचित्तसंगृहीतं	५६	५६	५६
			११०
अनभिनिवेशकामोपभोगः	५८	५८	१०७
			११८
अनभिनिवेशपूर्वकसक्ति	६६	६६	११८
			३३
अनभिनिवेशाद्याकारविशेष	१३	१३	७३
			३०
अनभिसंस्कार	३४	३४	३७
अनन्ययानगमनहेतुः	१२	१२	४०
अनवकार	२०	२०	४०
अनवकारशून्यताकारा	४४	४४	४०
			७७
अनवमर्दनीय	४३	४३	७७
अनवराग्न	४४	४४	७७
अनवराग्नसंसार	४४	४४	७७
अनागतहित	५३	५३	७७
अनागतासत्त्वेन	७३	७३	१३७
अनागामि	१२	१२	३१
अनात्माकाराः	४४	४४	७७
अनाघेयानपनेयस्वरूपधारणात्	७१	७१	१३३
			७७
अनाभोगं	५२	५२	७७

अनाभोगप्रवृत्तसत्त्वार्थ	५३	शेखरा उक्त्वा श्रीं देवं शुकं शोभां सुभं परं ब्रह्मणं च।	७५
अनाम	४३	श्रीं देवं च।	७७
अनास्रवः	८१	अथ च श्रेयं च।	१११
अनास्रवमार्गः	४३	अथ च श्रेयं च श्रीं च।	७७
अनास्रवामलानामागतुकत्वेन	८१	अथ च श्रेयं च श्रीं च कर्मणः शोभं सुखं च श्रेयं शोभां।	१११
अनास्रवो भावनामार्गः	३४	अथ च श्रेयं च श्रीं च कर्मणः शोभं च।	७३
अनास्वादः	५२	देवं च श्रेयं च।	७३
अनालम्बनमहाकरुणास्वभाव- धर्मघातुनिष्यन्दभूताः	६०	देव्योः च श्रेयं च श्रीं च कर्मणः शोभं श्रीं च सुखं च सुभं च।	११३
अनित्यदुःखसमुदयसत्याकार- स्वभावं	४६	श्रीं देवं च देवं च सुभं च सुखं च देवं शुभं च सुभं च श्रीं च देवं च श्रीं च कर्मणः श्रीं च देवं च श्रीं च।	८३
अनित्यम्	२७	श्रीं देवं च।	१०
अनित्यादि	१३	श्रीं देवं च च शोभां च।	३३
अनित्यादिलक्षण	४३	श्रीं देवं च च शोभां च श्रीं च कर्मणः श्रीं च।	७७
अनित्यादिषोडशाकारम्	१३	श्रीं देवं च च शोभां च श्रीं च कर्मणः च शुभं च सुभं च।	३०
अनित्याद्याकारप्रतिपन्नम्	१३	श्रीं देवं च च शोभां च श्रीं च कर्मणः च शुभं च सुभं च।	३३
अनिदर्शनचित्त	५०	शेखरा च शुकं देवं च।	७३
अनिमित्तः	३३	शुभं च श्रेयं च।	७१

अनिमित्तविमोक्षमुखत्वेन	६४	कस्य वरः वरः वरिः क्लृप्तः मर्कतः सः शेनः वः श्रेयः प्रीत्या।	१३०
अनिमित्तसर्वक्रियाकारित्वे- नानाभोगः	२६	मर्कतः सः शेनः वरः प्रेनः वः प्रमत्तः उदः प्रेनः वः श्रेयः प्रीत्याः क्लृप्तः प्रीत्याः गुणः वः।	८८
अनिमित्तालम्बनज्ञानाकारेण	५४	मर्कतः सः शेनः वरः दक्षिणः वरिः प्रेतः वरिः कस्य वरः।	१००
अनिरुद्ध	४३	सः दक्षिणः वः।	१११
अनुदग्रहः	१४	सिः प्रीत्या।	२१५
अनुत्तरबुद्धबोधनिष्पादकम्भृत्यु- पस्थानाद्यष्टादशावेणिकबुद्धधर्म- पर्यन्ताधिगन्तृस्वरूपपूर्वापरीभू- तानेकचित्तेन	६१	सुः कः शेनः वरिः सः सः सुः प्रीत्याः प्रेनः कुवः सुवः वरः प्रेनः वः प्रेनः वः श्रेयः वरः मर्कतः वः वः श्रेयः वः सः सः सुः प्रीत्याः क्लृप्तः सः दक्षिणः वः वरिः वः सुवः प्रीत्याः वरः दक्षिणः वरः दक्षिणः वरिः सः वरिः वरिः सः सुः प्रीत्याः दक्षिणः वः श्रेयः सः वः सुः सुवः सुवः वः मः वरिः श्रेयः प्रीत्या।	११०
अनुत्तरबोधचित्तदृढता	५८	सुः कः शेनः वरिः प्रेनः कुवः प्रीत्याः श्रेयः सः वः सुवः वः।	१०८
अनुत्तरसम्यक्सम्बोधिः	३४	सुः कः शेनः वरिः प्रेनः कुवः।	७१
अनुत्रास	४८	सिः क्लृप्तः वः।	२११
अनुत्पत्ति	४३	सुः वः शेनः वः।	१११
अनुत्पत्तिधर्मकं	७१	सिः सुः वरिः क्लृप्तः उक्त्वा।	१३३
अनुत्पत्तिधर्मक्षान्तिलाभः	६५	सिः सुः वरिः क्लृप्तः सः वरिः वः सुवः वः।	१३१
अनुत्पन्न	४३	सः सुः सः वः।	१११

अनुत्पन्नवस्तुमार्गाकारपरिज्ञान- कारिकार्थलक्षणजनन्यां	४	मन्त्रं दत्तं यत्तं दत्तं दत्तं दत्तं दत्तं दत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	
अनुत्पन्नसर्ववस्तुज्ञतया	४	मन्त्रं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	
अनुत्पन्नसर्वाकारज्ञतया	४	दत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	
अनुत्पन्नानिरुद्धादि	४१	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	७३
अनुत्पन्नेऽनुत्पन्नम्	७०	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	१३१
अनुत्पाद	४३	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	७७
अनुत्पादक्षमाज्ञातं	२४	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	८३
अनुत्पादपरिज्ञानम्	२४	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	८८
अनुत्पादहेतवः	३५	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	९८
अनुत्पादानिरोधादौ	५१	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	१३३
अनुद्वयप्रहात्यागतादयः	३१	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	१९८
अनुनयप्रतिघोभयविविक्त	८२	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	१४४
अनुपलम्भ	२०	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	३७
अनुपलम्भनम्	१४	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	३८
अनुपलम्भयोगेन	१०	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	४७
अनुपलम्भानुपलम्भत्वात्	७४	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	१३९
अनुपलम्भोपलम्भस्वभावः	६७	यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं	१३८

अनुपलेप	४४	गोशः पः भेदः वा।	७८
अनुपहतकर्णेन्द्रियता	६०	शुभः प्रीः न वदः पौः शः श्रुतः शः श्रुतः।	१७८
अनुपायेन	७	सवसः शः श्रुतः पः श।	११
अनुपूर्वगात्रता	८६	शुः श्रुतः शः श्रुतः शः श्रुतः।	१७७
अनुपूर्वदंष्ट्रता	६०	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	१७८
अनुपूर्वागुलिता	८६	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	१७९
अनुपूर्वाभिसमयः	६३	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	१७८
अनुबन्धकामानवकाश-		शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	
दानत्वम्	४६	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	७०
अनुमोदना	३४	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	७३
अनुमोदनामनस्कारः	३४	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	७३
अनुमोदे	७	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	११
अनुलोमं	७२	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	१३९
अनुलोमप्रतिलोम (क्रम)-		शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	
द्वयेन	७३	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	१३७
अनुष्ठानसंज्ञा	३८	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	७७
अनेकलोकधातुः	४६	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	८३
अन्तद्वयसक्तिः	१६	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	३७
अन्तद्वयाननुगमः	४४	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	७७
अन्तराभवः	१२	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	३१
अन्वयज्ञानक्षान्तिः	३०	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	८७
अन्वयज्ञानम्	३०	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	८७
अन्यथाऽविकारः	४०	शः श्रुतः श्रुतः श्रुतः श्रुतः।	९३

अन्ययानापातलक्षणैकान्तिकः	५३	श्रेणः वः मल्लकः नुः खीः कुट्टः मदीः सळकः श्रीनः प्रीः सप्रदः मत्तिकाः नुः देसः वा।	७७
अपगतप्रतिनियतवस्तुग्रहण- विपर्ययरूपेण	७६	नदेसः योः सोः सोः देसः यनः नदेसः यदीः सुदीः तीः योः नः नुः यः यदीः दोः योः वा।	१०६
अपगतशाश्वतोच्छेदान्तम्	४१	नः वः नः नः नः यदीः सप्रदः नः नुः वा।	१०
अपगतैकान्तभावाभावादि- परामर्शरूपं	७१	मत्तिकाः नुः नदेसः योः नः नदेसः योः श्रीनः यः यः सोः मत्तिकाः यनः नः नुः यः यदीः दोः योः नः नुः वा।	१३३
अपद	४३	मत्तिकाः श्रेणः वा।	११
अपनयनप्रक्षेपं	७२	यस्यः वः नः वल्लकः वा।	१३०
अपरप्रणयनं	५७	मल्लकः सुदीः मत्तिकाः श्रीः नुः यः वा।	१०७
अपरप्रत्ययगामित्वहेतुः	१२	मल्लकः सुदीः श्रीः नदेसः यनः नुः योः यः श्रीनः प्रीः सु।	३०
अपरमायागजपराजयवद्	७२	श्रीः यदीः सुनः योः मल्लकः लैमः यनः यनः सुसः यः यदीः वा।	१३०
अपराभृष्ट	४४	यदीः नुः नदेसः यः श्रेणः वा।	१७
अपरित्यक्तग्राहकाकारचित्ता- भिनिवेशः	७१	नदेसः यदीः कः यः तः सुदीः सोः यनः यः यदीः यनः लैकः यः योः नः सुः यः योः यनः वा।	१३३
अपरित्यक्तसत्त्वार्थलक्षणा	६६	सोः यनः तः सुदीः नुः योः नः सुः यः मत्तिकाः यदीः सळकः श्रीनः।	१३३
अपरित्यक्तसत्त्वार्था	६६	सोः यनः तः नुः योः नः श्रीः मत्तिकाः वा।	१३३
अपरिम्लानललाटता	६०	नुः यनः यः योः यनः नुः सुदीः यः श्रीनः।	१७७

अपरुषकेशता	६०	དབུ་སྐྱ་མི་གཤོར་བ་ཉིད།	१५९
अपवादसमारोपरूपम्	७२	སྐུར་བ་འདྲེབས་པ་དང་སྐྱོ་འདོགས་པའི་ངོ་བོ།	१३८
अपायगतिवैमुख्यम्	४६	ངན་སོང་གི་འགྲོ་བ་ལ་སྤྱིར་སྤོགས་པ།	९०
अपायोच्छ्रितः	४१	ངན་སོང་ཅད་པ།	१४
अपृथग्भावः	११	དངོས་བོ་ལས་ཐ་མི་དད་པ།	३०
अप्रणिधानम्	६४	སྤོན་བ་མེད་པ།	१३०
अप्रणिहितविमोक्षमुखत्वेन	६४	ཉམ་པར་ཐར་པའི་སྤོ་སྤོན་བ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३०
अप्रतिसंख्यायोपेक्षा	४६	སོ་སོར་མ་བདུགས་པའི་བདང་སྤོམས།	८०
अप्रतिष्ठम्	५३	གཞི་མེད་པ།	९९
अप्रतिष्ठितविहारः	६४	མི་གནས་པར་གནས་པ།	११९
अप्रपञ्च	४३	སྤོས་བ་མེད་པ།	१८
अप्रमाणम्	४४	ཅད་མེད་པ།	१९
अप्रमाणचित्त	५०	སེམས་ཅད་མེད་པ།	९३
अप्रमेय	४४	གཞལ་དུ་མེད་པ།	१९
अप्रव्याहारः	४३	བརྗོད་དུ་མེད་པ།	११
अप्राप्तलाभेषु अनभिलाषः	२२	ཉེད་པ་མ་ཐོབ་པ་ལ་མངོན་པར་འདོད་པ་མེད་པ།	८०
अबन्ध्यता	४०	མི་སྤོང་བ་ཉིད།	१३
अबीजीभूतं	८४	ས་བོན་མི་རྒྱང་བར་གྱུར་པ།	१४८
अभयनकुक्षिता	८६	དཀྱིལ་མ་རྩོདས་པ་ཉིད།	१५१
अभव्यः	८४	སྐལ་བ་མེད་པ།	१४८

अभिमुखी भूमिः	२३	स (सुभाष) सदेव सुसुतः वा	८२
अभिलषितप्रज्ञापारमितार्थ- बोधित्तप्रतिपत्त्यादिलक्ष- णानि	६	सदेवः परः अदेवः परीः येनः नमः ग्री- यः देवः सुः सुतः परीः देवः सुतः सुतः ग्रीः सौम्यः नमः सुतः परः अः सौम्यः परीः सदेवः सुतः	९
अभिलाषाभावः	६६	अदेवः परः सदेवः वा	१३९
अभिसमयः	६३	सदेवः परः देवः वा	१४०
अभिसमयनिर्देशः	५	सदेवः परः देवः वाः सदेवः परः अदेवः वा	८
अभिसमयमार्गः	४५	सदेवः परः देवः वाः परीः अः	८३
अभिसमयसंश्लेषमार्गः	४५	सदेवः परः देवः वाः नमः अदेवः परीः अः	८७
अभिसमयानुपूर्वी	३२	सदेवः परः देवः वाः परीः अः वा	९८
अभिसमयालङ्कारवृत्तिः	३, ६४	सदेवः परः देवः वाः परीः सुतः अः सु- परीः अदेवः वा	३
अभिसमयालङ्कारशास्त्र	५	सदेवः परः अदेवः परः देवः वाः परीः सुतः	९
अभिसमयालङ्कारः	५	सदेवः परः देवः वाः परीः सुतः	८
२६, ३६, ४२, ६४, ७७, ७८, ८०, ८२			
अभिसम्प्रत्ययलाभेन	५८	सदेवः परः अदेवः अः परीः वाः परीः वा	१०९
अभिसंस्कार	१२	सदेवः परः अदेवः सुतः परः अदेवः वा	३७
अभेद्यता	४८	सः सुतः परीः	८८
अभ्यस्तमात्सर्यधर्मतया	६६	सः सुतः परीः सुतः परीः वाः सुतः परीः अदेवः सुतः	१३९
अभ्यासपथः	५६	सः परीः अः	१११
अभ्रान्तज्ञानालम्बन	६८	येनः परीः देवः वाः परीः सुतः वा	१३९

अमनन	४४	ལྷོས་བ་མེད་པ།	७५
अमार्गोपायकौशलमार्गणम्	४६	ལམ་མ་ཡིན་པས་ཐབས་ལ་མཁས་	
		བ་ཚོལ་བ།	१०
अमोहः	४५	གདོ་ལྷུག་མེད་པ།	७५
अयथार्थत्वे	७४	དོན་རི་ལྡན་བ་བཞིན་མ་ཡིན་བ་ཉིད་	
		ལ།	१३०
अयथाविषयस्पृहोत्पादनम्	४६	ལུལ་རི་ལྡན་བ་བཞིན་མ་ཡིན་པར་	
		དགའ་བ་བསྐྱེད་པ།	११
अयोगः	४८	མི་སྐྱེད་བ།	५७
अयोगविहितस्वाध्यायादिकम्	४६	རིགས་བ་མ་ཡིན་པས་བསྐྱེད་པ་དེ་	
		ཁ་དོན་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ།	५०
अयोनिशोमनस्कारादिमतः	६३	ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པ་དེ་ཡིད་ལ་	
		བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་ལྡན་པ།	११५
अरघट्टं	७६	ཟོ་ཆུན།	१०५
अरणासमाधिविशेषः	८३	ཉོན་མོངས་བ་མེད་པ་དེ་དེ་འཛིན།	१४७
अरण्यवासः	२२	དགོན་པར་གནས་པ།	१०
अरागः	४४	འདོད་ཆགས་མེད་པ།	७५
अर्थक्रियासामर्थ्यम्	६१	དོན་བྱེད་པར་མི་རུང་ངོ་།	११०
अर्थसन्देहोत्पादनेन	६	དོན་ལ་ཐོ་ཚོམ་བསྐྱེད་བ་ཉིད་ཀྱིས།	५
अर्थसम्पादिका	४	དོན་སྐྱུབ་མཚན་པ།	०
अर्पणा	३५	གདོད་པར་བྱེད་པ།	७३
अर्हत्	२५	དགུ་བཅོམ་པ།	१७
अर्हत्त्वफलप्रतिपन्नकः	१२	དགུ་བཅོམ་བ་ཉིད་ཀྱི་འབྲས་བུ་ལ་	
		ཞུགས་པ།	३३
अर्हत्त्वार्थ	११	དགུ་བཅོམ་བ་མ་གདོགས་པ།	१५

अलक्षणत्वं	८०	མཚན་ཉིད་མེད་པ་ཉིད།	१५०
अलक्षण सर्वधर्मोक्तक्षणलक्षणः	८०	མཚན་ཉིད་མེད་པར་ཚོས་ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད།	१७७
अलक्षणाकारस्वभावाः	४४	མཚན་ཉིད་མེད་པའི་རྣམས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་རྣམས།	१७
अल्पेच्छतानल्पेच्छतावैधुर्यम्	४६	འདོད་ཚེན་ཚུང་བ་དང་འདོད་ཚེན་ཚུང་བ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་	१०
		ཉམས་པ།	१०
अवक्रगामिता	८६	མི་གཡོ་བར་གཤེགས་པ་ཉིད།	१७६
अवचनीयम्	४१	བརྗོད་དུ་མེད་པ།	१०
अवतारणाद्यभिसन्धिद्वारेण	१७	གཞུག་པ་ལ་ལྷེས་པོར་དགོངས་པའི་སྐོར་ནས།	३१
अवधिप्रयोगाः	४८	ས་མཚམས་ལ་སྦྱོར་བ།	८८
अत्रवादः	१०, ११	འདོམས་པ།	११
अवस्कन्दसमापत्तिः	७३	ཐོད་གཏམ་གྱི་སྐོམས་པར་འཇུག་པ།	१३१
अवस्थान	६६	གནས་པ།	१३८
अविकलप्रज्ञापारमिताप्रापकाः	१८	ཤེས་རབ་ཀྱི་པ་རོལ་དུ་སྦྱིན་པ་ཚང་བ་རྗེད་པ།	८७
अविकल्पः	४४, ५४, ६२	རྣམ་པར་མི་དོག་པ།	१७
अविकल्पत्वम्	४१	རྣམ་པར་མི་དོག་པ་ཉིད།	१५
अत्रिचारैकरम्यत्वेन	६१	མ་བརྟགས་གཅིག་སུར་ཉམས་དགའ་བ་ཉིད་དུ།	११५
अविदितोपायकौशलानां	७६	ཐབས་ལ་མཁས་པ་མ་རྟོགས་པ།	१००
अविद्या	१६	མ་རིག་པ།	३०

अविद्यादिसर्वानुशयविध्वंसः	५७	ख० रैग० व० ल० खोमस० पदि० वम० ल० ३० ल० प्रमस० उद० र्दरेमस० वा	१०६
अद्यानिरोधः	१०	ख० रैग० व० ल० मम० वा	१८
अविद्याव्यवदमनस्कन्धादि- प्रभेदाः	१६	ख० रैग० व० द० क० व० व० द० वदि० सुद० वो० ल० खोमस० पदि० र० व० द० व० द० व०	३८
अविनिवर्तनीय	४८	सु० र० खी० खोम० व० उ० द०	८६
अविपरीतसत्यद्वयाश्रितश्रु- तादिज्ञानोत्पत्त्युपायकौशलेन	३८	सु० क० रै० ख० लो० व० उ० क० व० दे० क० व० म० उ० रै० ल० व० दे० क० पदि० खो० स० व० ल० खोमस० पदि० खो० स० व० सु० पदि० प्रमस० ल० म० मस० व० म०	६८
अविपर्यासः	३३	सु० क० रै० ख० लो० व०	६१
अविपाकानास्रवसर्वधर्मैकक्षण- लक्षणः	७६	क० व० र० सु० क० व० म० लो० क० व० म० व० खे० द० पदि० उ० स० प्रमस० उद० सु० रै० व० ख० म० उ० व० पदि० म० क० उ० द०	१०४
अविभावितविभावितरूप- संज्ञत्वाद्	४६	म० सु० म० व० ग्नि० उ० द० खो० स० व० म० व० खो० व० द० क० व० र० व० खो० व० पदि० सु० द०	८३
अविरलदन्तता	८७	उ० म० स० व० म० व० उ० द० व० उ० द०	१६२
अविषमपादता	८६	क० व० स० खी० म० उ० म० व० खे० द० व०	१६६
अविषह्यत्वम्	३२	सु० ल० म० लो० क० व० उ० द०	४८
अविस्मरणम्	२१	द० क० व०	३८
अवृद्धचपरिहाणिः	४८	ल० खे० ल० व० द० ल० खी० व० व० खे० द० व०	८८
अवेत्य	५७	खो० स० क० स०	१०४
अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघः	५५	सु० र० खी० खो० व० पदि० व० द० सु० व० खो० म० द० व० रै० द० म० उ० द० क०	१०३

अवैवर्तिकलिङ्गम्	६४	सुिः शैः श्लोमः पदिः ढमः	१३०
अवैवर्तिकरौक्ष्यबोधिसत्त्व-		सुिः ङुमः शैः श्लोमः ढपः श्लोमः पः सुिः	
संघाः	५६	शैः श्लोमः पदिः ढमोः ढुः	१०३
अवैवर्तिकरौक्षः	६२	श्लोमः पः सुिः शैः श्लोमः पः	११७
व्यवदान	४४	कमः पः सुिः पः	७८
अव्याहृतप्रभावत्वेन	१०	मः सुिः श्लोमः पः श्लोमः पः	१७
अशब्दोच्चारणधर्मदेशनया	२६	श्लोमः श्लोमः पदिः श्लोमः पः सुिः पः	१३
अशीतिक्रमिकुलसहस्रासम्भवः	५७	श्लोमः सुिः शैः श्लोमः पः सुिः श्लोमः	
		पः सुिः पः	१०७
अशेषप्रज्ञापारमितासूत्रार्थ	६	श्लोमः ढपः सुिः पः श्लोमः ढुः सुिः पदिः	
		मः ढुः श्लोमः पः सुिः पः	७
अरौक्षमार्गाः	१६	शैः श्लोमः पदिः श्लोमः	३०
अष्टमक	२६	पः सुिः पः	७७
अष्टमाधिकारवृत्तिः	६२	श्लोमः पः सुिः पदिः श्लोमः पः	१७३
अष्ट वस्तु	८	श्लोमः पः सुिः पः	१३
अष्टादशावेणिकबुद्धधर्माकाराः	४६	श्लोमः सुिः श्लोमः पः सुिः श्लोमः पः श्लोमः	
		पः सुिः श्लोमः पः ढपः	८८
अष्टादशावेणिकाः	८२	श्लोमः सुिः श्लोमः पः श्लोमः पः	१३३
अष्टाभिसमयक्रमः	६	श्लोमः पः सुिः श्लोमः पः पः सुिः श्लोमः	८
अष्टावर्थाः	४	श्लोमः पः सुिः पः	१३
अष्टोत्तरशतग्राह्यग्राहक-		श्लोमः पः ढपः श्लोमः पदिः श्लोमः पः	
विकल्पप्रहाणेन	७२	श्लोमः पः पः सुिः श्लोमः पः सुिः श्लोमः पः	१३१
असङ्क्रान्तिः	४०	श्लोमः श्लोमः पः	७३
असक्त	१०	श्लोमः श्लोमः	१७
असक्तिः	१३	श्लोमः श्लोमः पः	३०

असङ्गः	४०	ऊचस'प'खेद'वा	७३
असङ्गाकाराः	४४	ऊचस'प'खेद'पदि'कस'वा	७७
असङ्गाप्रतिहतज्ञानाकाराः	४६	स'ऊचस'स'खेद'पदि'ये'पेस'ग्री	
		कस'वा	८०
असद्	४३	खेद'वा	७७
असमत्वसंमोहः	७५	खि'स'उस'प'उदि'ल'गुण'दु'खेद'स'वा	१०१
असम्भन्न	४४	स'खे'द'वा	७७
असाक्षात्क्रियारूपा	३३	स'द'क'दु'खि'पुद'पदि'दो'वो	८०
असाधारणः	६४	सुख'खेद'स'पि'क	११७
असाधारणकुशलमूलोत्पत्तिः	४८	द'मो'पदि'उ'व'सुख'खेद'स'पि'क'प'	
		सुखे'वा	८८
असाधारणमार्गः	४६	सुख'खेद'स'पि'क'पदि'ल'स	८३
असंक्लेशः	४४	गुण'कस'उदि'खेद'स'प'खेद'वा	७८
असंक्लेशाव्यवदानाभावस्वभा-		गुण'कस'उदि'खेद'स'प'खेद'प'द'द'	
वानिश्रिताकाशलक्षणानि	५१	कस'प'द'पुद'प'खेद'प'द'द'द'स'	
		वो'खेद'प'द'द'दो'वो'उदि'द'द'दे'क'	
		खेद'प'द'द'कस'स'पदि'स'ऊक'उदि'द	७३
असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणनिर्देशाः	६०	सुद'स'खेद'प'द'द'स'ल'प'दु'खेद'प'	
		द'द'ऊद'खेद'प'व'सुख'वा	११३
असंख्येयाप्रमेयाप्रमाणपुण्य-		व'खेद'कस'स'सुद'स'खेद'प'द'द'	
प्रसववचनाद्	६०	स'ल'प'दु'खेद'प'द'द'ऊद'खेद'प'	
		सुखे'प'द'स'सुद'स'पदि'सुदि'द	११३
असंगृहीतसत्त्वसंग्रहादिफला	५	उ'सुद'स'सु'खेद'स'ऊक'स'व'सुख'स'प'	
		सुद'प'ल'सो'प'स'प'द'सुद'प'ऊक	७
असंभिननपरकार्यक्रियात्वात्	१०	स'ल'प'ग्री'दो'क'पु'व'स'स'द'द'वा	१८

असंमोपधर्मता	८२	བསྐྱེལ་བ་མི་མངའ་བའི་ཚོས་ཉིད།	११४
असंलुठितकेशता	६०	དབུ་རྒྱ་མ་འཛོངས་པ་ཉིད།	१५७
असंलुलितत्वेन	६	མ་འཛོངས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	७
असंसर्गः	४१	མ་འབྲེལ།	१०
असंस्कृत	२०, ४४	འདུས་མ་བྱས།	३१
असंहार्य	४३	མི་འཕྲོགས་པ།	११
अस्मरणलक्षणः	७८	དུག་པ་མེད་པའི་མཚན་ཉིད།	१०१
अंगुलयः	८७	སྐོར་སྐོར་རྣམས།	१५३

आ

आकारः	१४	རྣམ་པ།	३५
आकाशधातुपर्यन्ताविच्छिन्न- सत्त्वार्थफला	५	འབྲས་བུ་ནམ་མཁའི་ཁགས་ཀྱི་མཐའ་ གདུགས་པར་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་གྱི་ན་ མི་ཚད་པ།	१
आकाशविज्ञानाकिञ्चन्यनैव- संज्ञानासंज्ञायतन	८२	ནམ་མཁའ་དང་རྣམ་པར་ཤེས་པ་དང་ ཅི་ཡང་མེད་པ་དང་འདུ་ཤེས་མེད་ འདུ་ཤེས་མེད་མིན་སྐྱེ་མཚེད།	१४३
आकाशसदृशम्	४१	ནམ་མཁའ་དང་འདྲ་བ།	१०
आकिञ्चन्यायतनम्	७३	ཅི་ཡང་མེད་པའི་སྐྱེ་མཚེད།	१३१
आगन्तुकमलापगमात्	६१	མེད་པུར་གྱི་རྒྱུ་མ་དང་བྲམ་པའི་ སྐྱོན་སྐྱེ།	११०
आचार्यहरिभद्रः	६४	སྐྱོབ་དཔོན་སེང་གེ་བཟང་པོ།	११५
आचार्यहरिभद्रकृता	६४	སྐྱོབ་དཔོན་སེང་གེ་བཟང་པོས་ མཛོད་པ།	११५
आत्मदर्शनप्रतिपक्षत्वेन	१३	བདག་དུ་ལུ་བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས།	३३

आत्मदर्शनाप्रतिपक्ष	१८	བདག་ཏུ་ལྷ་བའི་གཉེན་པོ་མ་ཡིན་པ།	३३
आत्ममोहप्रहाणफला	५	འབྲས་བུ་བདག་ཏུ་སློངས་པ་སྤངས་པ་ཅན།	७
आत्मसत्त्वग्रहः	२३	བདག་དང་སེམས་ཅན་འཇོན་པ།	८३
आत्मादि	१६	བདག་ལ་སོགས་པ།	३९
आत्मादियुक्तवस्तु	३४	བདག་ལ་སོགས་པ་དང་ལྷན་པའི་དངོས་པོ།	७१
आत्मानात्मस्वभावाभावान्नो-		བདག་དང་བདག་མེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་	
त्पन्नं	४१	མ་ཡིན་པས་མ་སྐྱེས་པ།	७८
आत्मोत्कर्षपरवज्जे	२२	བདག་བཟོད་གཞན་ལ་བརྒྱས་པ།	८१
आत्यन्तिकहित	५३	གཏན་ཏུ་ཕན་པ།	९७
आत्यन्तिका	३६	ཤིན་ཏུ་བ།	७९
आदिकर्म्मिकभूमिः	१०	ལས་དང་པོ་བའི་ས།	१९
आदित्य	६	ཉི་མ།	१४
आदित्याद्यन्वयः	२५	ཉི་མ་ལ་སོགས་པ་ལས་སྐྱེས་པ།	८९
आदिशान्त	४३	གཟོད་མ་ནས་ཞི་བ།	७७
आधारः	७	རྟེན་གུར་པ།	१०
आधारपूज्यता	३२	རྟེན་མཚོན་ཉིད།	४९
आधारप्रतिपत्तिपूर्वकम्	७२	རྟེན་གུར་པ་མཚོན་ཏུ་འགྲོ་བ།	१३४
आधा रबुद्धक्षेत्रसुवर्णादिभाव-		སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་རྟེན་གསེར་ལ་	
परिणामः	२५	སོགས་པའི་ངོ་བོར་ཡོངས་སུ་སྐྱུར་བ།	८४
आधारविषयपूज्यताकारित्रम्	३२	རྟེན་གྱི་ཡུལ་མཚོན་བར་བྱ་བ་ཉིད་ཏུ་བྱེད་པ།	४९
आधेयबुद्धक्षेत्रसत्त्वपरि-		སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་རྟེན་པ་སེམས་	
शोधनम्	२५	ཅན་ཡོངས་སུ་སྐྱོང་བ།	८४

आर्यमार्गप्रतिष्ठान	१६	अथमस्य वदन्ति अथ यथा श्रेयसाय	३७
आर्यमैत्रेयः	४	अथमस्य वदन्ति	३
आयन्तर्गणितः ख्यातो		अथमस्य वदन्ति सर्वेऽप्युच्यन्ते	
विमुक्तिः	३	यथा कथं वदन्ति	३
आर्यविमुक्तिसेनः	६४	अथमस्य वदन्ति कथं वदन्ति	१७४
आर्यावैवर्तिकबोधिसत्त्वशैलेष	११	पुनः पुनः शेषेण न वदन्ति अथमस्य वदन्ति	१८
आर्यावैवर्तिकबोधिसत्त्वसंघ- स्मरणेन	७८	पुनः पुनः शेषेण न वदन्ति अथमस्य वदन्ति श्रुत्वा इति वदन्ति न वदन्ति न वदन्ति	१७७
आर्याष्टाङ्गमार्गः	७८	अथमस्य वदन्ति अथ यथा वदन्ति	१७७
आर्यासङ्गः	३	अथमस्य वदन्ति	३
आलम्बनप्रत्ययः	७६	न वदन्ति वदन्ति	१७७
आलम्बन ७, १३, १४, १८, ५२		न वदन्ति वदन्ति	७७
आलम्बनविक्षेपेणा- निष्कम्प्यत्वात्	६	न वदन्ति वदन्ति वदन्ति वदन्ति	१७
आलम्बनविशिष्टाकारयोः	१५	न वदन्ति वदन्ति वदन्ति वदन्ति	३८
आलम्बनस्वभावावधारणे	७७	न वदन्ति वदन्ति वदन्ति वदन्ति	१७४
आलम्बनोपपत्तौ	७७	न वदन्ति वदन्ति वदन्ति वदन्ति	
आलम्ब्यालम्बकसमताज्ञानम्	११	वदन्ति वदन्ति वदन्ति वदन्ति	१८
आलीनचित्तता	२३	शेषेण न वदन्ति वदन्ति	७३
आवेणिकलक्षणम्	५६	न वदन्ति वदन्ति वदन्ति वदन्ति	१७७
आवेणिका	६२	न वदन्ति वदन्ति वदन्ति वदन्ति	१४३
आशयः	६, २१	वदन्ति	३८

आशयसम्पत्तिः	५४	वसन्त'व'सुख'कर्मणः।	१००
आश्रयपरावृत्त्या	८३	मन्त्र'सु'व'स'।	१४४
आश्रयालम्बनचित्तज्ञान- परिशुद्धिः	८२	हे'न'द'द'म'स'व'द'सु'म'स'। द'द'य'प'स'य'द'स'सु'द'म'।	१४८
आसन्नाभिसम्बोधः	४८	य'द'द'व'व'स'द'क'व'स'द'स'। व'द'द'सु'द'स'व'द'।	८८
आसन्नोभावः	४८	हे'व'स'सु'द'।	८८
आसादितपुण्यज्ञानसमुदागमौ	५२	व'सु'व'स'व'द'द'स'द'द'स'द'द'य'। य'स'य'द'द'व'v'द'स'व'।	९७
आस्रवक्षयज्ञानबलाकाराः	८६	व'व'v'द'v'स'द'स'v'द'। गु'द'स'।	८८
आसंसारम्	६१	द'स'v'द'।	१७०
आसंसारभवस्थानात्	८८	द'स'v'द'। सु'द'।	१४४
इ			
इतरमार्गमार्गविधारणे	६६	द'स'v'द'। द'स'v'द'।	१३०
इदम्प्रत्ययतात्मकप्रतीत्यसमु- त्पादधर्मतया	६१	गु'द'd'v'द'। गु'द'd'v'द'। द'स'v'द'।	११५
इन्द्रियपरापर	४६	द'व'd'v'द'। य'द'v'।	८३
इन्द्रियवैकल्यजडमूकभाव	५७	द'व'd'v'द'। सु'म'स'v'द'।	१०४

उ

उच्छङ्गपादता	८६	ལྷ་ས་ལོང་བྱ་མི་མངོན་པ་ཉིད།	१७७
उत्तमयानसंग्रहश्रंशः	४६	ཐེག་པའི་མཚོག་ཀུན་དུ་འདོན་པ་ ཉམས་པ།	८७
उत्तरोत्तरविशेषोत्कर्षेण	६६	གོང་ནས་གོང་དུ་ཁྱད་པར་དུ་ འཕགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३३
उत्प्रास	४८	སྐབ་པ།	८४
उत्पाद	१६	སྐྱེ་བ།	३७
उत्पादनिरोधसंकलेशव्यवदान- हानिवृद्ध्यादिरहितायाम्	१०	སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ་དང་ཀུན་ན་ཉོན་ མོངས་པ་དང་རྣམ་པར་བྱུང་བ་དང་ ཉམས་པ་དང་འཕེལ་བ་ལ་སོགས་ པ་དང་བུལ་བ་ལ།	१४
उत्पादनिरोध	६६	སྐྱེ་བ་དང་འགག་པ།	१२७
उत्पादहेतवः	३५	སྐྱེ་བའི་རྗེ་དག།	७०
उत्पादितबोधिचित्त	२७	བྱང་ཆུབ་སེམས་བརྐྱེད་པ།	७७
उत्सदगात्रता	८६	སྐྱ་རྒྱས་པ་ཉིད།	१७४
उत्सारितभावाभिनवेश-		དངོས་བོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་འཇུག་	
भ्रान्तिनिमित्तानाम्	३८	པའི་མཚན་མ་བསལ་བ་རྣམས་ལ།	७८
उत्सारितसकलभ्रान्ति- निमित्त	७१	འཇུག་པའི་མཚན་མ་མཐའ་དག་	
उदयव्ययधर्मकम्	७१	སྐྱེ་བ་དང་འདོག་པའི་ཚེས་ཅན།	१३३
उदारफलपरिग्रहण	४८	འབྲས་བུ་རྒྱ་ཚེན་པོ་ཡོངས་སུ་ འདོན་པ།	८८
उद्देशः	७, २०, २६	ཚེད་དུ་བྱ།	७८
उद्देशनिवृत्तिः	६८	ཚེད་དུ་བྱ་བ་ལོག་པ།	१३४

उपायकौशल्यबलेन	७३	सप्तमः अक्षरः पदं द्वयं च	१३७
उपायपारमिताबलेन	६२	सप्तमः प्रिः सः र्त्वं नुः सुक्कः पदं द्वयं च	१४३
उपायानुपायकौशल	४६	सप्तमः नः सप्तमः सः पदं सः पदं अक्षरः च	७०
उपायेन	७	सप्तमः प्रिः च	११
उपेक्षकः	८२	सप्तमः द्वयं च	१४४
उभयसमताविभावता	६३	सप्तमः सः सप्तमः सः पदं नुः कः पदं द्वयं च	११६
उष्णीषमूर्धा	६६	सप्तमः नुः सः सप्तमः च	१७०
उष्णीषशिरस्कता	६७	सप्तमः सप्तमः नुः सः सप्तमः सः पदं नुः च	१७३
ऊ			
ऊर्णाङ्कित	६६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः च	१७०
ऊर्णाङ्कितमुखता	६६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः सः पदं नुः च	१७१
ऊर्ध्वगरोमता	६६	सप्तमः सप्तमः नुः सप्तमः सः पदं नुः च	१७१
ऊर्मगम्	३०	सप्तमः सप्तमः च	४४
ऊर्मगतम्	५५	सप्तमः सप्तमः च	१०३
ऊर्माणः	२८	सप्तमः च	४१
ऊर्मप्राप्त	१३	सप्तमः सप्तमः च	३३
ऊर्ममूर्ध्वप्रयोगः	४५	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः सः पदं नुः च	६१
ऊर्ममूर्ध्वस्वभावाः	४५	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः सः पदं नुः च	६१
ऊर्मादिकुशलमूलं	१३	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः सः पदं नुः च सप्तमः सः च	३३
ऊर्मादिचतुर्निर्वेधभागीय-		सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः सः पदं नुः च	
स्वरूपं	६६	सप्तमः सप्तमः सप्तमः सप्तमः सः पदं नुः च	१३३

ऋ

ऋद्धिः	११	ऋद्धिः	१७
ऋद्धयभिज्ञा	२५	ऋद्धयभिज्ञा	८५

ए

एक	१६	एक	३७
एकक्रमनिर्दिष्टः	४	एकक्रमनिर्दिष्टः	५
एकक्षणावबोधः	७६	एकक्षणावबोधः	१७७
एकक्षणाभिसम्बोधः	७६	एकक्षणाभिसम्बोधः	१७७
एकक्षणि ङः	७२	एकक्षणि ङः	१३०
एकजातिप्रतिबद्धस्वरूप	६२	एकजातिप्रतिबद्धस्वरूप	१७३
एकभावस्वभावाः	७६	एकभावस्वभावाः	१७८
एकयान	६	एकयान	१४
एकवीचिकः	१२	एकवीचिकः	३१
एकाकिपर्षदभिरतिः	४६	एकाकिपर्षदभिरतिः	७०
एकानास्रवज्ञानालम्बने	७६	एकानास्रवज्ञानालम्बने	१७८
एकानेकस्वभाववियुक्तत्वात्	४	एकानेकस्वभाववियुक्तत्वात्	८
एकान्तनिष्ठत्वेन	५८	एकान्तनिष्ठत्वेन	११०
एणेयजङ्घः	८५	एणेयजङ्घः	१७०
एणेप्रजङ्घता	८६	एणेप्रजङ्घता	१७१

ऐ

ऐहिकसुख	५३	ཚོ་འདྲི་བའི་བ།	७७
ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः	७, ३०	འདྲི་དང་མཁའན་བའི་ཡོན་ཏན་དག།	१६

औ

औद्धत्य	५७	གོད་པ།	१०६
---------	----	--------	-----

क

कथापुरुषता	४८	སྐྱ་བའི་རྒྱུས་བྱ་ཉིད།	८८
कथायोगानुयोगविहार- प्रतिषेधः	५८	སྐྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྐྱོར་བའི་གདམ་ ལ་གནས་པ་སོ་སོར་བཀག་པ།	१०७
करणसाधनपरिग्रहेण	५०	བྱིད་པར་སྐྱབ་པས།	७१
करुणा	२०, ८२	ཕྱགས་རྗེ།	१४३
करुणाचित्तत्वात्	८६	ཕྱགས་ཕྱགས་རྗེ་ཅན་གྱི་སྤྱིར།	१६६
करुणामनना	२४	ལྷོང་རྗེ་དང་ཉི་ལོམ་མེད།	७३
करुणामयेन	६	ཕྱགས་རྗེ་ཅན་ཉིད་ཀྱིས།	८
करुणाविपश्यना	६	ལྷོང་རྗེ་དང་སྐྱམ་མཚོང་།	१४
कलङ्काः	२३	ཉེས་པ།	७३
कल्पना	२४	རྗོག་པ།	७३
कल्याणमित्र	६, १७	དགེ་བའི་བཤེས་མཉེན།	१४
कल्याणमित्रनिर्दिष्टधर्मसाधना	२१	དགེ་བའི་བཤེས་མཉེན་གྱིས་བསྟན་ བའི་ཚོས་སྐྱབ་པ།	३७
कल्याणमित्रादिवैकल्याद्	७४	དགེ་བའི་བཤེས་མཉེན་ལ་སོགས་ བ་དང་བྲལ་བས།	१३८
कल्याणमित्रादिसमवधानाद्	८४	དགེ་བའི་བཤེས་མཉེན་ལ་སོགས་ བ་དང་ཕྱད་པས།	१४८

कल्याणमित्रादि सर्वजननमनम् ३२	२०	२०	२०
कल्याणमित्राद्युपायकौशल- चैकल्याद् ३८	३८	३८	३८
कल्याणमित्रारागणम् २१	२१	२१	२१
कल्याणमित्रोपायकौशल- विकलत्वेन ६८	६८	६८	६८
कल्याणमित्रोपायेन ५२	५२	५२	५२
कल्याणसुवर्णम् ६	६	६	६
कल्याणाकल्याणधर्मत्वं ४६	४६	४६	४६
कामगुणेषु २२	२२	२२	२२
कामच्छन्दः ५७	५७	५७	५७
कामघातवनुपलम्भः ४८	४८	४८	४८
कामघात्वादिनवभूमिषु ६०	६०	६०	६०
कामरूपारूप्यधातुभेदेन ७२	७२	७२	७२
कामादिघातवः १८	१८	१८	१८
कामादिधातुः ३४	३४	३४	३४
कामावचरं ७३	७३	७३	७३
कारणम् १६, ४४	१६, ४४	१६, ४४	१६, ४४
कारिका ४	४	४	४

क्रीडनम्	२५	ऊँ०वा।	८५
कुलङ्कुलौ	१२	ईमास०कस०ईमासा।	३१
कुलमात्सर्यं	२२	ह्रीं०वा०भद्रैक०वा।	८१
कुलावलोकनदौर्मनस्यम्	४६	ह्रीं०ह्रु०वसा०यी०श्री०वदे०वा।	८१
कुशल	४५	दमो०वा।	८१
कुशलधर्मं	२१	दमो०वदि०ऊँसा।	३८
कुशलधर्मच्छन्दलक्षण	८	दमो०ददि०ऊँस०वा०भद्रु०ददि०अऊँक० ऊँद।	१३
कुशलधर्मसमादानाद्	८६	दमो०ददि०ऊँस०अद०दम०वद०ह्रदसा० वसा।	१७१
कुशलधर्मस्याराधनेऽविप्र-		दमो०ददि०ऊँस०ह्रुव०वा०वा०भद्रु०द०वा०	
तिसारः	२१	श्रेद०वा।	३८
कुशलमूलम्	१३	दमो०वदि०ऊँ०वा।	३३
कुशलमूलविशुद्ध्या	५७	दमो०वदि०ऊँ०वा०कस०वद०दम०वसा।	१०७
कुशलस्निग्धसन्तानत्वेन	६०	सुमास०ग्री०सू०द०दमो०वसा०वह्रु०व० ऊँद०ग्रीसा।	१७५
कुशलाकुशलविपरीताभि-		दमो०व०दद०श्री०दमो०व०वा०वह्रु०वा०श्री०	
निवेशः	२६	अद्रेक०वद०लेक०वा।	८१
कुशलाकुशलाव्याकृतधर्मानु-		दमो०व०दद०श्री०दमो०व०दद०ह्रुद०दू०	
स्मरणं	७८	अ०वह्रु०वदि०ऊँस०ह्रीं०श्री०श्री०दू०वा०	१८१
कुशलाकुशलाव्याकृताः	१८	दमो०व०दद०श्री०दमो०व०दद०ह्रुद०दू० वह्रु०वा।	३३
कुशलादि	१८	दमो०वा०श्रीमास०वा।	३३
कुशलादिधर्मता	१४	दमो०व०वा०श्रीमास०वा०श्री०ग्री०ऊँसा।	३८
कूर्मवत्	८६	ऊँस०ह्रुव०वलेक०दू।	१७१

कृतज्ञता	२१	पुसः वः मः ३०।	३७
कृतदानादिदशपारमितः प्रति- पत्त्यनुष्ठानाः	४७	शुभः वः यः शोभासः वः शिः वः शिः वः शुभः वः वः शुभः वः वः वः शुभः वः	८७
कृतविकल्प	२६	पुसः वः शिः मः वः	७७
कृतशङ्कास्थानपरिप्रश्नाः	४७	शेः केः मः शिः शिः शिः शिः शिः शिः	८७
कृताधिकाराः	४७	शुभः वः वः पुसः	८४
कृतार्थाधाराः	१६	शिः पुसः वः शिः शिः	२७
कृत्यकरण	४८	पुः वः पुः वः वः	८८
कृत्स्न	८२	३५ वः	१४१
कृपया	७, १७	शुभः वः शिः मः	३०
कृपानिष्यन्दभूताः	६०	शुभः वः वः वः शिः शिः शिः शिः	११३
कृपापारतन्त्र्यात्	७६	शुभः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः वः वः	१०२
कृपाप्रज्ञावैकल्यात्	३७	शुभः वः शिः वः शिः वः शिः वः शिः वः शिः शिः शिः	७७
केशाः	८६	शुभः शिः	१७४
कोशगतबस्तिगुह्यता	८६	शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः	१७१
कोशावनद्धोत्तमबस्तिगुह्यः	८५	शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः	१७०
कौशलम्	२४	शुभः वः वः	७७
कर्मफलसम्बन्धाविप्रणाशः	६२	शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः	१७३
कर्मविपाकः	४६	शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः	८३
कर्मसाधनपरिग्रहेण	१०	शिः शिः शिः शिः शिः शिः शिः	७१

क्लेशज्ञेयत्रिमार्गस्य	३५	ཉོན་མོངས་ཤེས་པུ་ལས་གསུམ་གྱི།	७५
क्लेशज्ञेयावरणभयाभावात्	७२	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་པུའི་སྐྱིབ་ བའི་འཇིགས་པ་མེད་པའི་སྐྱིབ།	१३४
क्लेशज्ञेयावरणव्याधिप्रश- मनात्	६	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་པུའི་སྐྱིབ་ བའི་ནད་རབ་དུ་ཞི་བ།	१७
क्लेशज्ञेयावरणानुशयरूपबीज- प्रहाणात्	८२	ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་པུའི་སྐྱིབ་ བའི་འག་ལ་ཉལ་གྱི་ངོ་བོའི་ས་ བོན་སྦངས་བས།	१४४
क्लेशग्रन्थिभेदकत्वेन	८६	ཉོན་མོངས་པའི་མདུད་པ་འགྲོལ་བ་ ཉིད་ཀྱིས།	१५४
क्लेशनिर्जयः	३२	ཉོན་མོངས་ལས་སྐྱུམ།	४८
क्लेशप्रकृतिसंमोहः	७५	ཉོན་མོངས་པའི་རང་བཞིན་ལ་ཀུན་ དུ་མོངས་པ།	१०१
क्लेशमर्षणम्	२२	ཉོན་མོངས་བཟོད།	०१
क्लेशवासना	४४	ཉོན་མོངས་པའི་བག་ཆགས།	१५
क्लेशविसंयोगलक्षणः	४६	ཉོན་མོངས་པ་དང་མི་ལྡན་པའི་ མཚན་ཉིད།	८३
क्लेशावरणप्रतिपक्षत्वेन	४३	ཉོན་མོངས་པའི་སྐྱིབ་པའི་གཞེན་བོ་ ཉིད་དུ།	११
क्रमकूर्मपादः	८५	རུས་སྦྱལ་ཞབས།	१५०
क्षणिकः	७१	སྐད་ཅིག་མ།	१३३
क्षणिकतया	६२	སྐད་ཅིག་མ་ཉིད་ཀྱིས།	१११
क्षमा	५५	བཟོད་པ།	१०३
क्षयानुत्पादवैकल्याद्	७०	ཟད་པ་དང་མི་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ཁོ་ནས།	१३१
क्षयाभावात्	८५	ཟད་པ་མི་མངའ་བའི་སྐྱིད།	१४०

क्षयोत्पत्तिविघातलक्षण-		ཟད་པ་དང་སྐྱེ་བའི་ཤེས་པ་བྱེད་	
निरोधः	७१	བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་འགོག་པ།	१३३
क्षान्तिः	६, २०	བཟོད་པ།	३७
क्षान्तिगतम्	१५	བཟོད་པར་གྱུར་པ།	३७
क्षान्तिज्ञानक्षणाः	५६	བཟོད་པ་དང་ཤེས་པའི་སྐད་	
		ཅིག་ལ།	११०
क्षान्तिप्राप्तः	१३	བཟོད་པར་གྱུར་པ།	३३
क्षान्त्यग्रधर्मस्वभावाः	४५	བཟོད་པ་དང་ཚེས་མཚོག་གི་ངོ་བོ་	
		ཉིད།	८१
क्षिप्रज्ञान्द्यूनपूर्णत्वे	५२	ཤེས་ཀྱི་དང་གང་མེད།	९४
क्षिप्राभिसम्बोधः	४८	གྱུར་དུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་	
		བྱང་ཆུབ།	८७
क्षीणपुनर्भवत्वेन	६६	ཡང་སྐྱེད་པ་ཟད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
क्षीणासवत्वेन	४६	ཟད་པ་ཟད་པ་ཉིད་དུ།	८०
क्षेत्रशुद्धिः	७	ཞིང་དག།	११
क्षेत्रान्तरगतिःसमम्	२४	ཞིང་གཞན་དུ་ཞི་མཉམ་འགྲོ།	८०
		ལ།	
खड्गः	१२	བསེ་ཏུ།	३१
खड्गमार्गः	२६	བསེ་ཏུ་ལྷ་བུའི་ལམ།	४०
		ག	
गगनकमलवत्	७०	ནམ་མཁའི་པད་མ་བཞིན་དུ།	१३१
गणः	७	ཚོགས།	११
गण्डः	२७	འབྲས།	४०
गतिकारित्रम्	५३	དེན་གྱི་མཚན་པ།	९८
गतिक्षतौ	६६	འགྲོ་ཉམས་ལ།	११६

गुरुकारः	५१	ज्ञःखरःपुःवा।	७७
गुरुत्वं	५१	ज्ञःखःश्रिं।	७७
गुरुशुश्रूषा	२१	वगुरःश्रिःज्ञःखःवा।	३७
गुल्फ	८८	खेःःपु।	१७३
गूढ	८८	खिःखेःव।	१७३
गूढगुल्फता	८८	खेःःपुःखेःखेःवःश्रिं।	१७७
गूढशिरता	८८	खेःखिःखेःवःश्रिं।	१७४
गृहवासानभिरतिः	२१	त्रिःखःवःवःवःवःवःवःवः वःवःवः।	३७
गृहीतकुशलसमादानवर्धनात्	८६	वःवःवःवःवःवःवः वःवःवः।	१७१
गोत्रम्	१६	वःवःवः।	३७
गोपक्षमनेत्रता	८७	खिःखःवःवःवःश्रिं।	१७३
गौरवम्	२१	गुःवःश्रिं।	३७
ग्रन्थश्रवणधारणामुषितार्थ- यथानयमनस्काराणाम्	४७	वःवःवःवःवःवःवः वःवःवःवःवःवःवः वःवःवः।	८७
ग्रहणमोक्षणे	६६	वःवःवःवःवःवःवः।	१३८
ग्राहकः	६७	वःवःवःवः।	१३७
ग्राहकविकल्पः	१६, ६७	वःवःवःवःवःवःवः वःवःवःवःवःवःवः।	१३४
ग्राहकविकल्पद्वयम्	६७	वःवःवःवःवःवःवः वःवःवःवः।	१३७
ग्राहकस्याप्रहाणतः	२६	वःवःवःवःवःवःवः।	४७
ग्राहकाकारलक्षणः	७१	वःवःवःवःवःवःवः वःवःवःवः।	१३३
ग्राह्यकल्पः	१६	वःवःवःवःवःवःवः।	३८

ग्राह्यग्राहकचतुर्विकल्पाः	१३	मत्तुः वः दः अद्वैतः वद्वैः क्कः वः द्वैः वः क्कः वः वद्वैः वः	३८
ग्राह्यग्राहकार्थविकल्पयोः	२६	मत्तुः वः दः अद्वैतः वद्वैः द्वैः वः क्कः वः द्वैः वः दः वः	४०
ग्राह्यग्राहकाष्टविकल्पोप- श्चान्तये	२६	मत्तुः वः दः अद्वैतः वः क्कः वः द्वैः वः वद्वैः द्वैः वः वः वः	८८
ग्राह्यग्राहकलक्षणापरिज्ञानेन	७५	मत्तुः वः दः अद्वैतः वद्वैः वद्वैः द्वैः वद्वैः वः वः वः वः	१०१
ग्राह्यविकल्पः	१६, ६७	मत्तुः वः क्कः वः द्वैः वः	१३०
ग्राह्यविकल्पद्वयम्	६७	मत्तुः वः क्कः वः द्वैः वः द्वैः वः	१३३
ग्राह्यार्थकल्पनाहानाद्	२६	मत्तुः द्वैः द्वैः वः वद्वैः वः	४०
स्लानजनोपस्थानाद्	८७	द्वैः वः द्वैः वद्वैः वद्वैः वः वः	१७३
घातकः	२४	मत्तुः वः वः	८८
चक्राङ्कहस्तः	८५	द्वैः वद्वैः वद्वैः वद्वैः वः वः	१७०
चक्राङ्कहस्तपादता	८६	द्वैः वद्वैः वद्वैः वद्वैः वः वः द्वैः वः वः वः	१७०
चक्षुः	१०	द्वैः	१७
चतुःसंग्रहवस्तु ज्ञेयतात्	८६	द्वैः वद्वैः वद्वैः वद्वैः वः वः	१७१
चतुःसत्यपरिज्ञानम्	२८	द्वैः वः वद्वैः वद्वैः वः वः	४१
चतुःसत्यप्रतिवेधानुकूलम्	१३	द्वैः वः वद्वैः वद्वैः वः वः द्वैः वः	३३

चतुःसत्यवस्त्वालम्बनम्	१३	मदेकं पं चलेदं ददं स पं पं	
		दस्येण स पं	३३
चतुःसत्यसंगृहीत षोडशक्षण- स्वभावं	११	मदेकं पं चलेसं मद्युसं पं स्रग् उवा	
सतुःसत्यालम्बने	३०	मं चतुःसुवा मी दं पं उदं	१७
चतुःसत्यावताराय	४५	मदेकं पं चले पं चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	
		सुदं	८१
चतुरप्रमाणम्	२०, ३१	कं चतुःसुवा पं चले	१४
चतुरारूप्य	७३	मद्युसं स्रग् चतुःसुवा पं चले	१३७
चतुरारूप्यसमापत्तिः	८२	मद्युसं स्रग् चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	
		चतुःसुवा पं चले	१४३
चतुरारूप्यसमापत्याकाराः	४६	मद्युसं स्रग् चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	
		चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं चले	८३
चतुर्थाधिकारवृत्तिः	६४	सं चतुःसुवा पं चले चतुःसुवा मं	१३०
चतुर्थी अविषमतो भूमिः	२२	सं चले पं चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	८१
चतुर्द्वीपकसाहस्रद्वित्रिसाहस्र- कोपमः	६६	सुदं चले पं चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	
चतुर्द्वीपादित्रिसाहस्रलोक- धातूनां	६६	मद्युसं स्रग् चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	१३३
चतुर्ध्यान	७३	मद्युसं स्रग् चले	१३७
चतुर्ध्यानारूप्यनिरोध- समापत्तिः	४६	मद्युसं स्रग् चले चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	
		चतुःसुवा मं	८३
चतुर्निर्वेधभागीय	१३	दं चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं चतुःसुवा मं	
		चले पं	३३

चतुर्विकल्पसयोगं	१२, १६	མཁུ་རྟོག་བཞི་བོ་ལྟན། རྣམ་པར་ རྟོག་པ་བཞི་དང་ལྟན་པ།	२२, २६
चत्वारि ध्यानानि	१८	བསམ་གཏན་བཞི།	३३
चत्वारि शान्ताकारलक्षणानि	२७	མཚན་ཉེད་ལེ་བའི་རྣམ་པ་བཞི་ དག།	४०
चत्वारि वैशारद्यानि	८२	མི་འཇིགས་པ་ནི་བཞི་དག།	१४३
चत्वार्यार्यसत्यानि	१२	འཕགས་པའི་བདེན་པ་བཞི།	३०
चरितप्रतिपक्षसर्वधर्मचक्रान्	४	སྐྱོད་པའི་གཉེན་པོར་ཚེས་ཀྱི་འཁོར་ པོ་མ་ལུས་པ།	४
चर्या	६२	སྐྱོད་པ།	११४
चर्या दशात्मिकाम्	६	སྐྱོད་བཅའི་བདག་ཉིད་ཀྱི།	८
चर्याविकोपने	७४	སྐྱོད་པ་རྣམ་པར་འཇུགས་པ་ལ།	१००
चर्यासंज्ञा	३८	སྐྱོད་པའི་འདུ་ཤེས།	५०
चलप्रभंगुरस्वरूपी	२८	གཡོ་བ་དང་རབ་དུ་འཇིག་པའི་ རྣམ་པ་དག།	४१
चारुगामिता	८६	མཚེས་པར་གཤེགས་པ་ཉིད།	१५६
चित्तकेशता	६०	དབྱ་སྐྱུག་པ་ཉིད།	१५०
चित्तपक्षमता	६०	རྗེ་མ་སྐྱུག་པ་ཉིད།	१५८
चितांगुलिता	८६	སོར་མོ་རྣམས་སྐྱུས་པ་ཉིད།	१५४
चितान्तरांसता	८७	ཐལ་གོང་སྐྱུས་པ་ཉིད།	१५२
चिन्तामणिः	८४	ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་བུ།	१४८
चिन्तातुलननिध्यानानि	५६	སེམས་པ་དང་འཇལ་བ་དང་ངེས་ པར་རྟོག་པ་དག།	१११
चिन्तामणिसदृशाश्वत्थ- वृक्षादिः	२५	ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་བུ་དང་འདྲ་བའི་ སྒོང་ལ་སྤྱད་ཐ་ལ་སོགས་པ།	८५

चिरसाध्योत्तमोद्देशः	५३	युक्-रि-यो-कस-वस्तु-प-म-पु-व	
		स-के-प-रि-पु-के-र-पु-पु-व	७७
चित्तकर्मण्यता	४५	सोमस-लस-सु-रु-व-प-रि-व	८१
चित्तवर्षा	५०	सोमस-पु-सु-र-व	७३
चित्तचैतप्रवृत्त्यवस्था	६८	सोमस-र-सोमस-लस-पु-व	
		र-रु-प-म-र-म-कस-स-वस	१३७
चित्तचैताः	७३	सोमस-र-सोमस-पु-र-कस	१३८
चित्तदौष्टुल्यम्	४६	सोमस-पु-म-कस-र-व-ले-व	८७
चित्तप्रहाणाधिगमत्रये	१६	सोमस-र-सु-र-र-र-के-प-र-व	
		म-सु-स-प-व	३०
चित्तमात्रम्	७१	सोमस-र-व	१३४
चित्तविक्षेपः	५०	सोमस-कस-प-म-म-प-र-व	७३
चित्तसंक्षेपः	५०	सोमस-म-सु-स-व	७३
चित्तसंस्थितिः	६६	सोमस-पु-र-र-म-कस-व	१३३
चित्तस्य दान्तता	२४	सोमस-पु-व-व	८८
चित्ताकौटिल्यम्	५७	सोमस-पु-पु-ले-व-व	१०७
चित्ताक्षयाकारः	५०	सोमस-सि-र-र-प-रि-कस-व	७३
चित्तानवलीनत्वादि	१७	सोमस-सि-र-प-र-व-र-र-व-सो-म-स	३०
चित्तावलीनता	११	सोमस-रु-व-व	१७
चित्तासंकोचः	२२	सोमस-सि-रु-व-व	८१
चित्तोत्पादः	७, ८	सोमस-प-सु-र-व	१०
चित्तोत्पादस्वरूपम्	८	सोमस-प-सु-र-व-प-म-प-रि-व-व	१३
चित्तोन्मिञ्जितादि	५०	सोमस-म-प-व-व-सो-म-स-व	७१
चित्तोपशमः	२४	सोमस-रि-प-र-रि-व	८८
चीवरादि	५६	प-सि-सो-म-स-व	१०४

चैतसिकः	८	शेसश'यस'पुन'वा	१३
चौक्षसमुदाचारत्वेन	५७	मठन'सु'गुण'रु'सु'न'व'रु'न'गु'सा	१०७
चौराद्याकुलितदिग्गमनागमनं	४६	ऊँस'गु'न'व'य'शे'मस'यस'रु'गु'मस' य'रु'सु'मस'सु'रु'म'रु'न'स'रु'म'रु'म'वा	८७
च्युत्युपपत्तिः	४६	रु'रु'रु'रु'रु'रु'वा	८७
छ			
छन्दः	६, ४४	रु'रु'न'वा	१४, १७
छन्दकिलासवैधुर्यम्	४६	रु'रु'न'व'रु'न'सु'म'यस'गु'सा' रु'मस'वा	७०
छन्दजननम्	१६	रु'रु'न'व'सु'न'वा	३४
छन्दविषयभेदवैधुर्यम्	४६	रु'रु'न'व'रु'न'सु'म'स'रु'न'यस' रु'मस'वा	७०
छन्दकीर्यचित्तमीमांसासमाधि- प्रहाणसंस्कारसमन्वागतद्वि- पादाकाराः	४५	रु'रु'न'व'रु'न'व'रु'रु'रु'म'सु'न'रु'न' शे'मस'रु'न'रु'रु'न'य'रु'न'रु'न' रु'रु'रु'रु'न'य'रु'न'रु'रु'न'रु'न' य'रु'रु'रु'रु'न'य'रु'न'रु'रु'न'रु'न'	८१
ज			
जगद्धितकृतां	४	रु'रु'न'य'स'न'य'रु'न'	७
जननीं	४	सु'म'वा	८
जनपदभाषा	४६	सु'म'यु'न'वा	८७
जनपदादिमनस्कारः	४६	सु'म'य'शे'मस'य'य'रु'न'य'रु'न'वा	७०
जम्बूद्वीपकादित्रिसाहस्रलोक- धातवीयसत्त्वेयत्तातथागत-		रु'रु'न'य'सु'म'य'शे'मस'य'रु'न' म'सु'म'यु'न'य'रु'न'य'रु'न'य'रु'न'	
पूजाधिकत्वम्	६५	शे'मस'रु'न'रु'न'य'रु'न'य'रु'न' य'य'स'रु'न'य'रु'न'य'रु'न'	१११

जालावनद्वांगुलिपाणिपादः	५५	सुभा. दन्. लवस. सौ. दू. पस.	
		मय्य. म।	१६०
जिघत्सापिपासास्थाणुकण्टका-		सग्रे. स. दन्. सौ. स. दन्. दौ. व. दन्.	
दिका	६३	सौ. स. य. सौ. स. व. श्रि. श्रि. स।	११७
जिनक्षेत्रविशुद्धिः	२४	सुभ. म. श्रि. श्रि. सु. द.	८५
जिनक्षेत्रविशुद्धिः	६१	स. स. सु. स. श्रि. द. क. स. प. स. द. म।	१७०
जिनजननी	६, ३८	सुभ. म. श्रि. श्रि. सु. म।	६८
जिनजननीत्रयम्	६	सुभ. म. श्रि. श्रि. क. स. प. म. सु. स. उ. म।	७
जिनादिषु	३८	सुभ. य. सौ. स. स. य।	६७
जिनारणः	५३	सुभ. म. श्रि. श्रि. क. सौ. स. म. स. द।	१५६
जीवः	२३	सुभा।	८५
जीवितत्यागः	५८	सुभा. म. श्रि. द. व।	११०
जीवितानुग्रहणात्	५६	म. स. व. य. य. क. म. द. स. स. य.	
		श्रि. श्रि. स।	१६१
ज्वलन	६	स।	१५
ज्ञानम्	६, २०	य. श्रि. स।	१५, ३६
ज्ञानम्	५०	श्रि. स. य।	७१
ज्ञानज्ञेयभावानभिनिवेश-		श्रि. स. व. दन्. श्रि. स. सु. श्रि. द. स. य. स.	
लक्षणः	६२	स. द. क. प. स. स. श्रि. क. य. श्रि. स. क. क. क. श्रि. द।	१७३
ज्ञानज्ञेयसमतैकपरिज्ञानम्	३६	श्रि. स. व. दन्. श्रि. स. सु. स. श्रि. स. व. श्रि. द.	
		द. म. श्रि. स. य. य. स. स. सु. श्रि. स. य।	७०
ज्ञानज्ञेयानुपलम्भेन	५३	श्रि. स. सु. दन्. श्रि. स. य. श्रि. द. श्रि. स. य.	
		य. स।	७७
ज्ञानपारमिताबलाद्	६२	य. श्रि. स. श्रि. स. य. स. द. सु. श्रि. क. य. श्रि.	
		सु. स. श्रि. स।	१७३

ज्ञानपूर्वज्ञमानुपरिवर्तना-		ཡེ་ཤེས་སྒྲོན་ཏུ་འགྲོ་ཞིང་ཡེ་ཤེས་	
कारा:	४६	ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྲང་བའི་རྣམ་པ།	८०
ज्ञानमात्ररूपाणां	७१	ཤེས་པ་ཅམ་གྱི་ངོ་བོ།	१३३
ज्ञानलक्षणम्	५१	ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད།	३०
ज्ञानलक्षणसंग्रहः	५०	ཤེས་པའི་མཚན་ཉིད་བསྟུན་པ།	७३
ज्ञानसम्भारः	२०	ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས།	३७
ज्ञानात्मकः	८५	ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བདག་ཉིད།	१५६
ज्ञेयलक्षणानां	७१	ཤེས་བྱའི་མཚན་ཉིད་རྣམས།	१३३
ज्ञेयावरण	४४, ७१	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ།	१३३
ज्ञेयावरणप्रतिपक्षत्वेन	४३	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་གཉེན་བོ་	
		ཉིད་དུ།	७४
ज्ञेयावरणप्रतिपक्षभूताः	४३	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་གཉེན་བོར་གྱུར་	
		པ་དག།	७८
ज्ञेयावरणैकदेशग्राह्यविकल्पः	३६	ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པའི་སློབས་མཚོགས་	
		བོ་གཞུང་བའི་དོན་གྱི་རྣམ་པར་	
		རྟོག་པ།	७५
		ཅ	
तत्पक्षनिक्षिप्तः	४	དའི་སློབས་སུ་བསྒྲུབ་པ།	५
तत्पूजाऽकृतकत्वं	६१	དེ་ལ་མཚོན་དང་བྱེད་མེད།	७०
तत्प्रतिज्ञावचनानुमोक्षं	४८	དའི་དམ་བཅས་པའི་ཚོགས་ལ་རྗེས་	
		སྟེ་ཡི་རང་པ།	८०
तत्प्रतिभासाभ्यधिकविशिष्टार्थ-		དེ་ལ་སྒྲུང་བའི་དོན་གྱིས་དབེན་པ་	
प्रतिभासिपश्चिन्मविज्ञानो-		སྒྲུག་པར་ཁྱད་པར་ཏུ་འཕགས་པའི་	
व्याद्	६२	དོན་སྒྲུང་བའི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་གྱི་	
		མ་སྟེ་བས།	११६

तत्प्रतिभासानुरूपेणार्थक्रिया-		दे० सु० व० द० अ० क० व० दे०	
कारी	६४	पु० पु० व० अ० क० व०	१४८
तत्प्रहातव्यवस्तुप्रतिपक्षत्वेन	११	दे० सु० व० द० पु० व० दे० सु० व० दे०	
		मा० दे० व० दे० द०	३०
सत्त्वज्ञानासक्त्या	६६	दे० सु० व० दे० पु० व० दे० सु० व० दे०	
		व०	१३८
तत्त्वतोऽमनस्कारेण	६६	अ० द० व० दे० द० अ० द० व०	
		पु० व०	१३८
सत्त्वदर्शी	७२	दे० सु० व० दे० अ० क० व०	१३०
तत्त्वमनस्कारेण	१४	दे० सु० व० दे० अ० द० पु० व० द० व० मा०	३०
तत्त्वान्यत्वोभयानु-		दे० दे० द० मा० दे० दे० द० मा० दे०	
भयत्वैरवाच्य	६०	मा० द० मा० दे० मा० अ० व० दे० द०	
		व० दे० दे० व०	११३
तत्त्वासाक्षात्काराविष्णाना	५	दे० सु० व० दे० अ० क० सु० व० दे० पु०	
		व० दे० दे० व०	४
तत्स्वभावावधारणे	७७	दे० अ० दे० दे० दे० दे० दे० मा० दे० व०	१००
तथता	१८	दे० व० दे० दे०	३३
तथताज्ञेयरूप।द्यपरिज्ञानेन	७५	मा० दे० व० अ० दे० व० दे० पु० द०	
		दे० व० दे० दे० द० अ० दे० सु० व० दे०	
		व०	१०१
तथतादिसंयोगवियोगसंभोद्धः	७५	दे० व० दे० दे० अ० दे० व० द०	
		अ० दे० व० द० दे० व० दे० दे०	
		व० अ० दे० दे० दे० व०	१०१
तथताप्रतिविशिष्टधर्मताभावेन	६६	दे० व० दे० दे० अ० दे० दे० व० द०	
		अ० दे० व० दे० दे० दे० व०	१३०

तथताबुद्धयोः	३१	दे'मल्लेक'श्रुदे'दद'सदस'श्रुस'	
		दम'या	४७
तथतालक्षणा	६०	दे'मल्लेक'श्रुदे'सकक'श्रुदे	११३
तथतारूपत्वात्	१०	दे'मल्लेक'श्रुदे'श्रु'दो'बोद	१७
तथतास्वभावत्वेन	७७	दे'मल्लेक'श्रुदे'श्रु'दो'बो'श्रुदे'श्रुस	१०४
तथतास्वभावसर्वधर्मस्य	६२	दे'मल्लेक'श्रुदे'श्रु'दद'मल्लेक'श्रु'	
		कोस'प्रसस'उद'या	११६
तथागतः	५, ८२	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म	४, १४०
तथागतकुशलमूलौघस्वभाव- स्मृतिः	३३	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'दी'दमो' मदी'कु'मदी'को'मस'श्रु'दद'	
		मल्लेक'दु'म'म	६१
तथागतत्वं	३१	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'श्रुदे	४८
तथागतत्वावधारणम्	३१	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'श्रुदे'दु'दे'स' मद'दको'म'म	४७
तथागततथतावबोधतत्पर- समाख्यानप्रज्ञपनम्	५०	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'दे'मल्लेक' श्रुदे'दो'मस'म'दे'मल्लेक'म'म'सु'क' उद'मद'मस'म'म	७३
तथागतनिर्वृत्तिः	५०	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'द'दु'द'म'म	७१
तथागतप्रकृतिप्रभाभिः	२७	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'दी'दद'मल्लेक' श्रु'दो'द'द'म'म'स'म	७७
तथागतप्रणिधिज्ञानं	८४	दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'दी'सु'को'क'स' स'सु'क'म'म	१४७
तथागतस्वधर्मोपनिश्रयविहारः ५१		दे'मल्लेक'म'पे'मस'म'दे'श्रुदे'श्रु' को'स'म'स'को'म'द'म'द'को'क'स' म'क'स'म'म	७०

तथागतादिदर्शनम्	६५	ने चलेकं च जेमासं च यं सौमासं च मघेदं च।	१३०
तथागताद्युपदेशसापेक्षत्वेन	६८	ने चलेकं च जेमासं च यं सौमासं चदि च नमसं च यं यं च नमं चउसं च चैदं चिमा।	१३७
तथागताभिसमयः	७७	ने चलेकं च जेमासं चदि मदेकं चरः हेमासं च।	१८४
तथागतमहिसम्यक्सम्बुद्धानां	५	ने चलेकं च जेमासं च नमं चउसं च यं च नमं चरः हेमासं चदि सनसं सुसं चि।	७
तथागतोपलम्भः	३६	ने चलेकं च जेमासं च यं नमिमासं च।	१३६
तथार्यधर्माधिगमाय	१८	नममासं चदि मदेकं चेमासं चरः सुः चदि सुसं च।	३३
तथ्यरूपम्	७२	यं च नमं चरः यं च नमं चरः च।	१३३
तथ्यसंवृत्या	८१	यं च नमं चदि गुणं चैव च।	१४३
तदभावस्वभावता	१४	ने मदेकं च चैदं चरः चैदं च।	३७
तदाकृतिः	१३	ने यं च के कसं च।	३८
तदाहितसामर्थ्यातिशयः	६१	नेसं सुसं च मसु सुयं च सुसं च नमं सुसं च।	११४
तदुत्पादनिरोधयुक्तविकल्पाना- पगमः	१७	ने नमं सुसं च नमं नममासं च नमं सुसं चदि कसं चरः हेमासं च सुसं च।	३१
तद्गुणाभिलाषिणः	४	नेदि यं च नमं मदेकं चरः नमं च।	७
तद्दृष्टयभिनिवेशिता	२३	ने सुसं च यं मदेकं चेव।	७३
तद्यानामुत्तीकरणं	७४	नेदि मदेकं च मदेकं च सुसं च।	१३६

तद्विपक्षमात्सर्यंभ्रष्टशीला- देरभावः	५७	ने दमा दद दमाय व सेर भ्रु दद दकय वदे कुय सिमस य सेमस व सेद व १०७
तद्विपक्षपुण्यबहुत्वेन	७६	र वसः ह्रिद पद दसमस वदे वसेद कसस मर व डेद ग्रीसा १०३
तद्विपक्षपरित्यागः	१७	र यै शी ससुव सुमस वरे व १०
तनु	२६	ससुवस व २४
तनुजिह्वता	६०	सुमस सुव व डेद १७८
तन्निमित्तम्	५	सकक स द दमा ४
तन्निमित्तविकल्पप्रतिपक्षः	४६	ददे सु सकक ग्री कस पद देम वदे म डेक यो १२२
तन्निमित्तायोनिशोमनसि- कारादि	५३	देदे सकक स कुय व जेक स यैक स येद य सेद व य सेमस व ७७
तमाकारं	५	कस व दे दमा ४
तल्लिङ्गं	५	दमा स दे दमा ४
तल्लिङ्गकायदोष्टुल्यं	५३	देदे दमा स लुस ग्री मकस मर येका ७७
ताथागत्यो भूमौ	६२	दे वजेक म येमस वदे स य १४२ केस यद दमा पद यैद पद मसः
तात्त्विकधर्मसत्त्वोपगमे	७१	येक व १३२
ताम्रनखता	६६	सेक से मरस ग्री स देम कु सु डेद १७४
तायिनः	१३	सुम व ३३
तायिना	३	सुम डेद ग्रीसा ३
तिर्यगुपपत्तिः	५७	दद दमरे सु व १०४
तीक्ष्णदंष्ट्रता	६०	सके व के व डेद १७८
तुङ्गनखता	६६	सेक से ससे व डेद १७४
तुङ्गनासता	६०	सदस मसे स डेद १७८

तुल्यतावबोध्यात्	३७	मःसःसःसःसःसःसःसः	६७
तुषिनभवनवासादिसन्दर्शन-		दःसःसःसःसःसःसःसः	
योग्यत्वात्	१०	सःसःसःसःसःसःसः	
		सःसःसःसःसःसःसः	१६
तूलसदृशसुकुमारपाणिता	८६	सुसःसःसःसःसःसःसः	
		सःसःसःसःसःसःसः	१६७
तृतीयफलप्रतिपन्नकः	१२	सःसःसःसःसःसःसः	२१
तृतीयाधिकारवृत्तिः	४२	सःसःसःसःसःसःसः	७६
तृतीया प्रभाकरी भूमिः	२२	सःसःसःसःसःसःसः	८०
तृप्तेरज्ञानम्	२२	सःसःसःसःसःसःसः	८०
तैजः	८२	सः	१४३
त्यागः	२१	सःसः	३८
त्यागमात्सर्यम्	४६	सःसःसःसःसःसःसः	८०
त्राणं	५२	सःसः	८७
त्रिधातुप्रतिपक्षत्वं	३६	सःसःसःसःसःसःसः	६६
त्रिप्रातिहार्यैः	६	सःसःसःसःसःसःसः	८
त्रिमण्डलविशुद्धिः	१६	सःसःसःसःसःसःसः	३४
त्रिमण्डलविशुद्ध्या	३८, ५७	सःसःसःसःसःसःसः	
		सःसःसःसःसःसःसः	६०, १०७
त्रिमण्डलविशुद्धता	२४	सःसःसःसःसःसःसः	८३
त्रिमण्डलविशुद्धदानादिषट्-		सःसःसःसःसःसःसः	
पारमिताप्रतिपत्तिः	५२	सःसःसःसःसःसःसः	
		सःसःसःसःसःसःसः	८६
त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितः	७२	सःसःसःसःसःसःसः	
		सःसःसःसःसःसःसः	१३८

त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावित-		शुद्धिः पदोः सः सौः शुद्धिः पः सः शोः शः	
दानादिषट्पारमितासर्वाकार-		पः सः सौः शः शः शः शः शः शः	
परिपूरणेन	७८	सः पः शुद्धिः पः शुद्धिः पः शुद्धिः पः	१०७
त्रिमण्डलविशुद्धिप्रभावितषट्-		सः सौः शः शः शः शः शः	
पारमिताभ्यासे	६२	सः पः शुद्धिः पदोः सः सौः शुद्धिः पः	१०९
त्रियानव्यवस्थानम्	२७	शुद्धिः पः शोः शः पः सः	१११
त्रियानसर्वार्थप्राप्तिः	२६	शुद्धिः पः शः शः शः शः शः	११०
त्रिविधबुद्धानुस्मरणेन	४८	सः सः शुद्धिः शः शः शुद्धिः पः शः पः	११२
त्रिविमोक्षमुखज्ञानं	२४	शुद्धिः पः शः शः शः शः शः	११३
त्रिविमोक्षमुखाकाराः	४६	शुद्धिः पः सः सः पदोः शः शः शः शः	११४
त्रिसर्वज्ञत्वधर्माणां	६६	शुद्धिः सः शः शः शः शः शः	११५
त्रिसर्वज्ञत्वभेदेन	४५	शुद्धिः सः शः शः शः शः शः	११६
त्रिसर्वज्ञता	४३	शुद्धिः सः शः शः शः शः शः	११७
त्रिसर्वज्ञतात्मकः	४०	शुद्धिः सः शः शः शः शः शः	११८
त्रिसर्वज्ञतात्मकस्वभूमित्रय-		शुद्धिः सः शः शः शः शः शः	
यथावन्निश्चितावस्थानम्	५८	शुद्धिः पः शः शः शः शः शः	११९

त्रिसर्वज्ञतानिष्ठावस्थः	६३	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च अत्र पुनः चतुर्वाच्यं च	१७३
त्रिसर्वज्ञताभिः	४	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं चतुर्वाच्यं च	४
त्रिसर्वज्ञताप्रयोगः	६३	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	२७३
त्रिसर्वज्ञतावरणेन्धनदाह- कत्वात्	६	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	१४
त्रिसर्वज्ञताविपाकः	६३	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	१७३
त्रिसर्वज्ञताविषये	१६	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	३०
त्रिसर्वज्ञतासङ्गृहीतमार्ग- द्वारेण	४५	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	६०
त्रिसर्वज्ञतासंगृहीतसमस्तवस्तु- प्रतिपक्षाकारसंग्रहैः	११	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	१६
त्रिसर्वज्ञतास्वरूपत्रयात्मिका- बुद्धादिनिर्मात्री	४	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	७
त्रिसाहस्रजनं	७६	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	१०३
त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकघात- वीयसत्त्वान्	७६	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	१०३
त्रैधानुक्तं	२३	प्रमत्तं तद् ब्रह्मेकं च त्रिंशद्वाच्यं च चतुर्वाच्यं च	०३

त्रधातुकप्रणिधानप्रतिपक्षः	४६	ममस्यः ममस्यः वः अः श्लोकेः पदिः ममकेः चो ।	८३
त्रैधातुकाप्रपन्नः	३३	ममस्यः ममस्यः वरः मः ममकेः ममः ।	८७
त्रैधातुकाकारज्ञानज्ञेयानुप- लम्भाद्	३६	ममस्यः ममस्यः पदिः क्मः वः क्तः श्रुः मेस्यः वः दन्ः मेस्यः वुः दन्ः मीः दमिः मस्यः वः क्तेः श्रुः ।	८८
त्रैधातुकोपश्लेषणे	६६	ममस्यः ममस्यः क्तः दन्ः क्तेः वरः ममेः च ।	१३८
त्रैयधिवकं	३८	दुस्यः ममस्यः पदिः ।	८९
त्रयध्वसमताज्ञानाभावात्	३७	दुस्यः ममस्यः ममकेः वः क्तेः दन्ः मेस्यः वः म्तेः पदिः श्रुः ।	८७
		द	
दक्षिणाशुद्धिः	७४	अङ्केः मः दन्ः च ।	१००
दया	२०	मकेः ।	३८
दर्शनं	५, १६	ममेः च ।	११, ३९
दर्शनभावनयोः	११	ममेः वः दन्ः ममेः वः दन्ः ।	३०
दर्शनभावनामार्गगोचराः	१०	ममेः वः दन्ः ममेः पदिः अमः श्रुः श्रुः पुनः क्तः ।	१८
दर्शनभावनाशैक्षविशेषमार्गाः	२०	ममेः वः दन्ः ममेः वः दन्ः मीः श्लोकेः वः दन्ः क्तः वरः श्रुः अमः ।	३८
दर्शनमार्गः	११, ४०, ७२, ७३	ममेः पदिः अमः ।	१९, ७३, १३४
दर्शनमार्गगुणाभावे	७३	ममेः पदिः अमः श्रुः अङ्केः दन्ः म्तेः च ।	१३७
दर्शनमार्गचित्तचैत्तप्रवृत्त्य- वस्थायां	६६	ममेः पदिः अमः श्रुः ममेः दन्ः ममेः अमः वुः वः म्तेः पदिः ममेः अमः श्रुः ।	१३९

दर्शनमार्गप्रयोगावस्थायां ६८, ६९	६८	अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं	१३५, १३६
दर्शनमार्गादिकम्	१७	अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	३०
दर्शनमार्गानन्तरम्	३२	अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं सुखं चैव मङ्गलं	४८
दर्शनमार्गविवादः	११	अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	३०
दर्शनमार्गवैवतिकलक्षणम्	५७	अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	१०७
दर्शनादिमार्गसन्दर्शनेन	७०	अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं	१३०
दर्शनादिमार्गसमुदागमः	६८	अज्ञानं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	१३४
दशकुशल	२६	सुखं चैव मङ्गलं	४३
दशकुशलकर्मपथे	६२	सुखं चैव मङ्गलं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	१७७
दशकुशलाद्यारूप्यसमापत्ति- योगाद्	६५	सुखं चैव मङ्गलं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	१३३
दशदिग्लोकघातव्योपसत्त्वार्थं	६२	सुखं चैव मङ्गलं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	१७३
दशबलानि	१८	सुखं चैव मङ्गलं	३३
दशभूमिप्रविष्टमहाबोधिसत्त्वैः	८५	सुखं चैव मङ्गलं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	१४०
दशमं	२१	सुखं चैव मङ्गलं	३८
दशविधोऽववादः	१२	सुखं चैव मङ्गलं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	३०
दशकुशलकर्मपथाः	२३	सुखं चैव मङ्गलं चैव लक्षणं चैव सुखं चैव मङ्गलं चैव	७७

दानम्	६, २०	कुत्र च	१४, ३७
दानपारमिताधिष्ठानेन	६२	कुत्र च स च र्त्तु सुत्र च च मत्तु १५	१७१
दानाग्रहणम्	४६	कुत्र च न च र्त्तु सुत्र च	१०
दानादि	१६, ३४	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च	३०, ७३
दानादिकं	२०	कुत्र च र्त्तु सुत्र च	३७
दानादिगोचरम्	५४	कुत्र र्त्तु सुत्र च	१००
दानादिचतुःसंग्रहवस्तु	६२	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च न च र्त्तु सुत्र च	१७१
दानादिचर्यया	६०	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च	१००
दानादिपारमिता	११	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च सुत्र च	१८
दानादिपारमितापरिपूरणम्	३५	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च सुत्र च र्त्तु सुत्र च	७०
दानादिरूपनिरूपणाकारेण	६०	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च न च च र्त्तु सुत्र च च	१४०
दानादिषट्पारमिताः	२०, ७२	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च सुत्र च च	३७, १३०
दानादिषट्पारमिताप्रतिपत्त्या	६०	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च सुत्र च च सुत्र च च	१४०
दानादिषट्पारमितामु पर्येष्टिः	२१	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च सुत्र च च सुत्र च च	३७
दानादिष्वनहङ्कारः	३६	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च न च च र्त्तु सुत्र च च	७७
दानाद्युपलम्भप्रतिपत्त्या	७४	कुत्र च च र्त्तु सुत्र च च सुत्र च च सुत्र च च	१००

दानाद्यशीत्यनुव्यञ्जनलक्ष- णानां	७६	कुं० प० म० सौम० स० व० न० न० प० पु० म० न० प० म० पु० पु० पु० म० पु० क० क० ३०५	
दिव्यचक्षुषो निष्पत्तिः	२५	कुं० सौम० पु० म०	८५
दिव्योपभोगकनकभूम्यादि- शुद्धिजननद्वारेण	६३	कुं० पु० पु० म० पु० न० म० स० पु० स० पु० स० म० सौम० स० न० म० म० म० पु० म० पु० स०	११०
दीपदृष्टान्तयोगेन	६१	म० सौम० न० प० पु० पु० पु० पु०	११५
दीर्घाङ्गुलिता	८६	स० सौ० स० म० पु०	१७१
दीर्घाङ्गुलिर्व्यायतपाष्णिगात्रं	८५	स० सौ० स० न० न० पु० म० स० पु० क० पु०	१७०
दीर्घायुष्कदेवोपपत्तिः	५७	कुं० क० स० म० पु० म०	१०५
दुःखं	१०, २७	पु० म० म० म० म०	१७, ५०
दुःखधर्मज्ञानक्षान्तिसंगृहीतः	७२	पु० म० म० म० क० स० पु० स० म० पु० म० म० म० म०	१३०
दुःखनिरोधसत्यं	४६	पु० म० म० म० न० म० म० म० म० न० म०	७५
दुःखरहिताविपाकधर्मतो- पस्थापनार्थेन	५३	पु० म० म० म० स० म० क० स० म० स० म० स० पु० स० म० क० स० पु० पु० म० म० म० म० पु० पु० पु०	१०७
दुःखसत्यं	२६	पु० म० म० म० पु० म० न० म०	५०
दुःखसत्याकारः	३१, ४१	पु० म० म० म० पु० म० न० म० क० म० न० म०	५७, ७०
दुःखस्याकाराः	५८	पु० म० म० म० पु० क० स० म०	१००
दुःखसमुदययोः	२८	पु० म० म० म० न० पु० पु० पु०	५१

दुःखहेतुनिवर्तन	५३	शुभं वशुभं शुभं वशुभं वा	७७
दुःखादिचतुःसत्याधारा-		दशमं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं	
लम्बनम्	१३	वदि वदेव व वदेव व वदेव वा	२०
दुःखादिसत्ये	४०	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७३
दुःखादिसत्यत्रयं	४३	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुःखादिसत्यविषयः	५२	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुःखादिसत्यसंमोहः	७५	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुःखादिसत्यसंबन्धयुक्ता	३०	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुःखादिसत्याभिनिवेशः	१३	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुःखादुःखविगमत्वेन	४१	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुरवगाहः	४८	वदि वदेव व वदेव व वदेव वा	७७
दुरवगाहत्वाद्	७६	वदि वदेव व वदेव व वदेव वा	७७
दुर्दान्तजनदमकत्वेन	६०	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुर्भिक्षादिगमनागमनम्	४६	शुभं वशुभं वशुभं वशुभं वशुभं वा	७७
दुर्बोधता	३६	वदि वदेव व वदेव व वदेव वा	७७
दुष्करता	४०	वदि वदेव व वदेव व वदेव वा	७७
दूरता	३८	वदि वदेव व वदेव व वदेव वा	७७

देशनिरूपण	४८	ལྷུལ་དབྱུང་བ།	८८
दोषः	७	རྒྱུན།	८
दोषोपलम्भदर्शनेन	२२	རྗེས་དམིགས་སྐྱེ་སྐྱེ་བས།	८०
द्रव्यपुद्गलप्रज्ञमिपुरुषाधिष्ठान-		འཛོལ་བའི་ལྷན་པར་རྟོག་པ་གང་ཟླ།	
ग्राहकविकल्पद्वय	२६	རྗེས་སྐྱེ་ཡོད་པ་དང་རྒྱེ་བྱ་བ་བྱལ་ས་ བའི་རྟོན་ཅན་གཉིས།	८८
द्रव्यप्रज्ञमिसत्पुरुषाधिष्ठानौ	६७	རྒྱེས་བྱ་རྗེས་དང་བྱལ་ས་བར་ཡོད་ བའི་རྟོན་ཅན།	१२४
द्रव्यप्रज्ञमिसत्सत्त्वविकल्पौ	६७	སེམས་ཅན་རྗེས་དང་བྱལ་ས་ཡོད་ བར་ལྷན་རྟོག།	१२५
द्रव्यसदनुपपत्त्या	७४	རྗེས་སྐྱེ་ཡོད་བར་མི་སྐྱེ་བས།	१२९
द्रव्यसदभावेन	६६	རྗེས་སྐྱེ་ཡོད་པ་མེད་པས།	१२७
द्रव्याभावमात्ररूपधारणवद्	७१	རྗེས་མེད་པ་ཅན་གྱིས་ངོ་བོ་འཛོལ་ བ་བཞིན་དུ།	१३३
दृष्टाद्यात्म	१६	ལྷ་བ་པོ་ལ་སོགས་པའི་བདག།	३९
द्वयक्षय	६१	གཉིས་ཟླ།	१४०
द्वात्रिंशलक्षणानि	८७	མཚན་སྐྱེས་ཅུ་ཅུ་གཉིས་པོ།	१७१
द्वात्रिंशलक्षणाशीत्यनुव्यञ्ज-		མཚན་སྐྱེས་ཅུ་ཅུ་གཉིས་དང་དཔེ་བྱུང་	
नात्मकः	८५	བཟང་པོ་བརྒྱན་ཅུ་ཅུ་ངོ་བོ་ཉིད།	१४९
द्वितीयफलप्रतिपन्नकः	१२	འབྲས་བུ་གཉིས་པ་ལ་ཞུགས་པ།	३१
द्वितीयाधिकारवृत्तिः	३६	སྐབས་གཉིས་པའི་འབྲེལ་བ།	७७
द्वितीया विमला भूमिः	२१	ས་གཉིས་པ་རྗེས་མེད་པ།	३९
द्वितीयादिभूमौ	६२	ས་གཉིས་པ་ལ་སོགས་པར།	१४२
द्वीपं	५२	སྤྱིང་།	९४
द्वेषः	४४	ཞེ་སྤང་།	४९

घ

धर्मः	५	कैशं कृमसा।	७
धर्मनया	१५	कैशं छेदं प्रीत्या।	५७
धर्मकायः	७	कैशं प्रीं सु।	१०
धर्मकायफलाभिनिर्वर्तन	४८	ननुसं सु केशं प्रीं सु मदेकं पदं ननुसं प।	८७
धर्मकायादि	७०	कैशं प्रीं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	१३१
धर्मकायाभिसम्बोधः	८१	कैशं प्रीं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं पुनं सु प।	१४१
धर्मक्षयविनिवर्तकत्वेन	८६	कैशं सु प केशं पदं सु मदेकं पदं प्रीत्या।	१६७
धर्मगोत्राणां	३६	कैशं प्रीं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	७०
धर्मचक्रप्रवर्तन	४८	कैशं प्रीं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	५७
धर्मचर्या दशात्मिकां	६	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	८
धर्मच्छन्दः	८	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	१३
धर्मज्ञानम्	३०, ४१	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	४६, ७३
धर्मज्ञानक्षान्तिः	३०, ४१	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	४६, ७३
धर्मज्ञानान्वयज्ञानक्षान्तिज्ञान- क्षणात्मकः	४०	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	७३
धर्मता	१५, ५१	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	३७, ७३
धर्मताकायः	८३	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	१४४
धर्मताकारेण	१३	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	३३
धर्मताऽविरुद्धप्रज्ञापारमिता- योगगमनम्	५७	कैशं सु मदेकं पदं सु मदेकं पदं।	१०७

धर्मतायुक्ततामित्वं	५६	ऊँसः श्रुतं च दत्तं च न संशयं श्रुतं।	१०४
धर्मतास्वरूप	६०	ऊँसः श्रुतं गृहे न संशयं चोच्यते।	११३
धर्मदानादिदाने	१६	ऊँसः गृह्यते च यथा संशयः च श्रुतं च न संशयं च।	३४
धर्मदेशना	२६	ऊँसः श्रुतं च।	४०
धर्मदेशनाधिकम्	५४	ऊँसः च श्रुतं च यथा संशयः च।	१४८
धर्मदेशनादिचित्तोत्पादः	६५	ऊँसः श्रुतं च यथा संशयः च।	१३१
धर्मदेशनाद्यर्थक्रियाकारिणः	५३	ऊँसः श्रुतं च यथा संशयः च यथा श्रुतं च यथा संशयं च।	१४६
धर्मधातुपरिणामितकुशल- सूचानां	३१	ऊँसः गृहे न संशयः च न संशयः च यथा यथा संशयं च।	४०
धर्मधातुरूपतया	१४	ऊँसः गृहे न संशयः च न संशयः च श्रुतं च।	३४
धर्मधातुरूपत्वाद्	५१	ऊँसः गृहे न संशयः च न संशयः च यथा यथा संशयं च।	१४१
धर्मधातुस्वभावः	१७	ऊँसः गृहे न संशयः च न संशयः च यथा यथा संशयं च।	३१
धर्मधातुस्वभावकः	७	ऊँसः गृहे न संशयः च न संशयः च यथा यथा संशयं च।	१०
धर्मधातुस्वभावतया	३१	ऊँसः गृहे न संशयः च न संशयः च यथा यथा संशयं च।	४०
धर्मधातुस्वभावबोधिसत्त्वा- धारः	५२	ऊँसः श्रुतं च यथा संशयः च यथा यथा संशयं च।	६६
धर्मधातुस्वभावरूपे	७६	ऊँसः गृहे न संशयः च न संशयः च यथा संशयं च।	१०८
धर्मप्रज्ञप्तिः	७४	ऊँसः श्रुतं च यथा संशयः च यथा यथा संशयं च।	१३६
धर्मप्रज्ञप्त्यशून्यत्वसम्बन्ध- प्रविचयात्मकः	७४	ऊँसः श्रुतं च यथा संशयः च यथा यथा संशयं च।	१३६
धर्मप्रविचयः	७४	ऊँसः श्रुतं च यथा संशयः च यथा यथा संशयं च।	१३६

धर्मप्रविचयसामर्थ्याद्	५८	कौशं. २५. १. ३५. ५२. १३५. ५२.	
		सुसुधा।	१०८
धर्ममधुरसंगीतिः	६	कौशं. ११. ३. १३५. ३५. ५२.	१४
धर्मरत्न	७७	कौशं. ११. ३. ३५. ५२.	१०४
धर्मवस्तु	४६	कौशं. ११. १. ३५. ५२.	१३८
धर्मविस्तरे	७३	कौशं. ३५. ५२.	१३७
धर्मव्यसनहेतवः	३५	कौशं. ११. ३. ३५. ५२. १३५. ५२.	७३
धर्मसंक्षेपे	७३	कौशं. ३५. ५२.	१३७
धर्मसक्तिः	७४	कौशं. ३५. ५२.	१३७
धर्मसमतैकनयज्ञता	२४	कौशं. ३५. ५२. १३५. ५२.	
		धर्मस्य।	७३
धर्मस्य देशना	२१	कौशं. ३५. ५२.	३८
धर्माणामेकधेरणा	२४	कौशं. ३५. ५२. १३५. ५२.	७३
धर्मानुसारिणः	४	कौशं. ११. ३. ३५. ५२.	७
धर्मान्वयज्ञानक्षान्तिः ११, ५२, ५७		कौशं. ११. ३. ३५. ५२. १३५. ५२.	
		५१।	१७, ७४, १०७
धर्माद्यनुपलम्भः	४८	कौशं. ११. ३. ३५. ५२. १३५. ५२.	
		५२. ५३. १३५. ५२.	८७
धर्माभिधानेन	१५	कौशं. ३५. ५२.	३८
धर्मार्थनिहक्तिप्रतिभानप्रति-		कौशं. ११. ३. ३५. ५२. १३५. ५२.	
संविदाकाराः	४६	११. ३. ३५. ५२. १३५. ५२.	
		१३५. ५२.	८७
धर्मसमीक्षणात्	२८	कौशं. ३५. ५२. १३५. ५२.	४३
धर्मोत्सवः	६	कौशं. ११. ३. ३५. ५२.	१४
धातुः	१६, २३	३५. ५२.	३०, ७३

धारणी	२०	मङ्गलम्	३५
धारणीप्रतिभान	६	मङ्गलम् दन्तं श्लेषम् च	१४
धारणीप्रतिलम्भाप्रतिलम्भौ	४६	मङ्गलम् श्लेषम् दन्तं श्लेषम् च दन्तम्	७०
धीमन्तः	६	श्लेषं दन्तं श्लेषं च	८
धूतगुणयोगायोगौ	४६	श्लेषम् च दन्तं श्लेषं दन्तं श्लेषं च दन्तं श्लेषं च दन्तम्	७०
ध्यानं	६, १६, २०	मन्त्रम् च दन्तम्	३७, १४, ३४
ध्यानाद्यङ्गपरिक्षयः	५७	मन्त्रम् च दन्तम् च श्लेषम् च दन्तं च श्लेषं च दन्तं च दन्तम्	१०७
ध्यानारूप्य	१६	मन्त्रम् च दन्तं च श्लेषम् च दन्तम्	३४
ध्यानारूप्यसमापत्तिः	२०	मन्त्रम् च दन्तं च श्लेषम् च दन्तं श्लेषम् च दन्तं च दन्तम्	३७
ध्यानारूप्यसमापत्याद्युदया- ङ्गपरिक्षयः	५८	मन्त्रम् च दन्तं च श्लेषम् च दन्तं श्लेषम् च दन्तं च दन्तं च दन्तं च श्लेषं च दन्तं च दन्तं च दन्तं च श्लेषं च दन्तं च दन्तं च दन्तम्	१०८
ध्यामीकरणता	२७	श्लेषं श्लेषं च दन्तं च दन्तम्	७
नखाः	८७	श्लेषं श्लेषं	१७३
नगरादिदाहप्रशमनसत्या-		श्लेषं श्लेषं च श्लेषं च श्लेषं च दन्तं च दन्तं	
धिष्ठानसमृद्धिः	६५	श्लेषं च दन्तं च दन्तं च दन्तं च दन्तं श्लेषं च दन्तं च दन्तं च दन्तम्	१३१
नदीधारा	६	श्लेषं च दन्तं च दन्तम्	१४
नद्युपमिताक्षयप्रतिभानम्	२५	श्लेषं च दन्तं च दन्तं च दन्तम्	७७

नू नित्यं नानित्यम्	२८	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	
		नः वः २८	१३
नन्दी	४४	नू नः वः २८	७०
नमस्कारस्तुतिपूर्वक	४	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	
		नू नः वः २८	४
नमस्कारादि	८८	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	८०
नरक	५७	नू नः वः २८	१०४
नरकैषणा	५६	नू नः वः २८	१०४
नराभिभवनकुशलतया	८६	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	
		नू नः वः २८	१८६
नवमी साधुमती भूमिः	२५	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	८६
नागविक्रान्तगामिता	८६	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	
		नू नः वः २८	१८६
नागाभिभवनकुशलतया	८६	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	
		नू नः वः २८	१८६
नात्यायतवचनता	६०	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	१८७
नानाधिमुक्तिः	४६	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	८३
नामधेयमात्रत्वाद्	७७	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	१०४
नामरूपाभिनिवेशः	१६	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	
		नू नः वः २८	३०
नाविचार्यं	२६	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	१३
भावितक्यं	२६	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	१३
निःश्लेष	४४	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	७८
निःसत्त्वाकारा	४४	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	७८
निःसरणाकारात्मकः	४५	नू नः वः २८ नः वः २८ नः वः २८	८०

नित्यसमाहितत्वेन	५७	दृशः सुः सञ्जः पदः सञ्जः सः श्रेयः श्रेयः।	१०७
नित्यादिग्राहविपक्षस्य	४३	दृशः सः सः सञ्जः सः सञ्जः सः सः सञ्जः सञ्जः श्रेयः।	१७
नित्यादियोगस्थाननिषेधतः	२८	दृशः सः सञ्जः सञ्जः श्रेयः सः सञ्जः सञ्जः।	५७
नित्यादिविपर्यासः	७७	दृशः सः सः सञ्जः सः सञ्जः श्रेयः सञ्जः सञ्जः।	१०५
नित्यानित्यादिभिः	१४	दृशः सः सः सञ्जः सः सञ्जः सः श्रेयः श्रेयः।	३५
नित्यानित्यवियोगात्	४१	दृशः सः सः सञ्जः सः सञ्जः सः सञ्जः।	७०
निध्यमिः	२४	दृशः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः।	००
निन्दनम्	२२	श्रेयः सञ्जः।	००
निमित्तं	५, ३४	सञ्जः सञ्जः।	७, ७३
निमित्तैरसंसर्गः	४१	सञ्जः सः सञ्जः सः सञ्जः सः सञ्जः सञ्जः।	७५
निमित्तोद्ग्रहणविकल्पाभाव- सत्कायादिपञ्चदृष्टिसन्त्यागः	२४	सञ्जः सः सञ्जः सः सञ्जः सः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः सः सञ्जः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः सञ्जः सः सञ्जः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः सञ्जः सः सञ्जः सः	००
नियत	२७	दृशः सञ्जः।	०७
नियतबुद्धगोत्र	६८	सञ्जः सञ्जः श्रेयः सञ्जः सञ्जः सः दृशः सञ्जः।	१३५
नियतिलाभाः	४८	दृशः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः।	८८
नियोजनवर्णवादानुकूलताद्या- कारैः	५५	श्रेयः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः श्रेयः सञ्जः सः सञ्जः सञ्जः श्रेयः श्रेयः सञ्जः सः सञ्जः सञ्जः श्रेयः श्रेयः सञ्जः सः	१०३
निरतिशयाधाना	६१	दृशः सः सञ्जः सञ्जः सञ्जः।	११०

निरतिशयानन्तगुणरत्नाकर- भगवत्यां	४	वर्त्मन्मन्त्रं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं कैः सुखं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	३
निरन्तर	४८	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	८७
निरन्तरदीर्घकालद्वयप्रतिभास- प्रहाणाभ्याससात्मीभावाद्	८०	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	१४०
निरन्तरेतरप्रतिभासत्वेन	६६	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	१२७
निरस्तविपक्षत्वेन	५८	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	१०७
निराधार	४०	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	७३
निरालम्बाः	८१	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	१४१
निरुक्तिः	४६	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	८३
निरुक्तिः	७, ६६	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	११, १२३
निरुत्तरभ्रंशः	४६	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	८७
निरुपलम्भवत्वेन	७४	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	१३७
निरोधः	६२	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	११७
निरोधाय	२८	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	४०
निरोधे	१०, ४४	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	१७, ७८
निरोधेन	४४	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	७७
निरोधमार्गसत्याकारस्वभावं	४६	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	८३
निरोधरूपनिरात्म	२८	नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं नन्दनं	४०

निरोधसत्य	२८, ४१, ४५	२१, ४१, ४५	२०
निरोधसत्याकारा	३१	३१	२६
निरोधसमापत्तिः	८२	८२	१२३
निरोधाकाराः	५८	५८	१०८
निरोधाकारस्वभावाः	४४	४४	७८
निर्ग्रन्थिशिरता	८६	८६	१६६
निर्दोषतया	६८	६८	१२६
निनिमित्तत्वेन	८४	८४	१४४
निनिमित्तानाभोगपरार्थज्ञान	१७	१७	३१
निर्मुक्तम्	४१	४१	७८
निर्माणावरणप्रतिपक्ष	४६	४६	८३
निर्याण	२६	२६	८८
निर्याणत्वप्रकाशन	४६	४६	८८
निर्याणप्रतिपत्तिः	२६	२६	८८
निर्वस्तुकविपर्यासप्रहाण	६२	६२	१४३
निर्याणरूपशून्यानिमित्ता- प्रणिहितानभिसंस्काराः	२८	२८	४१
निर्वस्तुकाकारमात्रसंग्रहात्	५	५	६
निर्वाण	६	६	१०

निर्वाणे	६२	सुन्दर-यस-ददर-व-या	१७३
निर्वाणे प्रवणत्वम्	२२	सुन्दर-यस-ददर-व-या-मर्ले-य- मर-पुन-या	७०
निर्वाणप्राहशान्तत्वं	३१	सुन्दर-ददर-स-ददर-ले-उ-र	४९
निर्वाणप्रयोगमार्गः	७३	सुन्दर-यस-ददर-मर-सुन्द- मरि-यस	१३८
निर्वाणाभिलाषिणी	४	सुन्दर-यस-ददर-मर-ददर-व- कस-य	४
निर्विकल्पाधिगमावस्थायां	६६	कस-मर-सि-रु-य-व-रु-य-य- मक-स-स-य-य	१३३
निर्विदे	२८	यि-र-द-य-य	४०
निर्वेधभागीयं	१५	द-य-द-य-र-क-स-य-य	३७
निर्वेधभागीयानि	१३	द-य-मर-द-य-य-य-र-क-र-क-स-य-य- य-क-य-य	३३
निर्वेधभागीयदर्शनभावना- मार्गद्योतकेन	७८	द-य-मर-द-य-य-य-र-क-र-क-स-य-य- य-र-क-स-य-य-य-र-क-स-य-य- य-र-क-स-य-य-य-र-क-स-य-य	१७७
निर्वेधभागीयाधिगमे	३०	द-य-मर-द-य-य-य-र-क-र-क-स-य-य- य-य-य-य	४४
निर्वेधभागीयाधिगमपूर्वकं	२८	द-य-मर-द-य-य-य-र-क-र-क-स-य-य- य-र-क-स-य-य-य-र-क-स-य-य- य-र-क-स-य-य-य-र-क-स-य-य	४७
निर्वेधाङ्गम्	१२	द-य-मर-द-य-य-य-र-क-य-य-य	३३
निर्वेधाङ्गादि	५६	द-य-मर-द-य-य-य-र-क-य-य-य- य-य-य-य	१११
निर्हारः	७	सु-य-य	११

पञ्चक्षरवादः	११	सुत्रं च मन्त्रं च	१७
पञ्च चक्षुषि	१२	सुत्रं च	३०
पञ्चधावरण	५६	सुत्रं च शिष्यं च	१०७
पञ्च नीवरण	५७	सुत्रं च	१०७
पञ्चमाधि कारवृत्तिः	७७	सुत्रं च सन्निभं च	१७७
पञ्चमी सदुर्जया भूमिः	२३	सुत्रं च सुत्रं च	७१
पञ्चोपादानस्कन्धाः	१८	श्रुतं च श्रुतं च	३३
पदरूबाहुः	८५	सुत्रं च शिष्यं च	१७०
पदरूबाहुता	८६	सुत्रं च शिष्यं च	१७१
पदिका	७६	श्रुतं च	१७६
परकृताघाताननुप्रतिपत्तेः	३२	सुत्रं च सुत्रं च	५७
परकृतापकारादौ क्षान्तिः	२१	सुत्रं च सुत्रं च	३७
परकृतोपकारस्य अविस्मरणम्	२१	सुत्रं च सुत्रं च	३७
परपरिकल्पितकारकनिरोधेन	४४	सुत्रं च सुत्रं च	८०
परपरिकल्पितात्मादिशून्य- त्वेन दृष्टः	३८	सुत्रं च सुत्रं च	७७
परपरिज्ञानभयात्	८२	सुत्रं च सुत्रं च	१४७
परप्रत्ययगामित्वं	६८	सुत्रं च सुत्रं च	१३७
परप्रत्ययानिर्गमित्वम्	४०	सुत्रं च सुत्रं च	७३
परप्रलोपधर्मस्वरूपौ	२८	सुत्रं च सुत्रं च	५१

परभावगून्यता	२०	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	३७
परमपीडानिवर्तकत्वेन	६०	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः। मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	१६८
परमशुक्लधर्मविनयत्वेन	६०	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः। श्रीःश्रीः।	१६८
परमानवद्यमहायानधर्मसंभोग- प्रीतिसुखोपभोगात्	६५	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः। मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः। श्रीःश्रीः।	१२७
परमार्थः	२०, ४४	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	३७, ७७
परमार्थेन	१४	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	३४
परमार्थसत्याश्रयेण	६६	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	१२७
परमार्थासत्सत्त्वपरिनिर्वाण-		मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	
दुष्करकारक	५३	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	७७
परमोदारधर्मत्वेन	६०	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	१६८
परसत्त्वविषयपरिणामित-		मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	
दानादिः	५७	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	१०७
परसन्तानगतक्लेशरणप्रबन्धो- न्मूलनं	६२	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	१२७
परस्परमैकात्म्यम्	१४	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	३४
परस्परविरुद्धार्थानुष्ठानेन	६२	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	१२७
परस्परविरुद्धार्थाभ्युपगम	७१	मल्लकःसुःदोःवोःशुःदःपःश्रीः।	१३३

परहितप्रतिपन्नत्वेन	५७	मल्लक'ल'सक'व'श्रि'द'नु'ब्रुमस'वस्य।	१०६
परात्मपरिवर्तकत्वेन	५७	वदम'दद'मल्लक'नु'वहै'व' श्रि'द'ग्रीस्य।	१०६
पराप्रणमनम्	२३	मल्लक'ल'सै'दनु'व'या।	७१
परायणं	५२	दसुद'मश्रि'क।	९७
परार्थः	८	मल्लक'श्रि'द'क।	१३
परार्थाय	८	मल्लक'द'क'सु'र।	१३
परार्थनरकाभिलाषः	५७	मल्लक'श्रि'द'क'नु'दसु'ल'व'दद'द'व'या।	१०६
परार्थप्रतिपत्तिः	५३	मल्लक'श्रि'द'क'सु'व'व'या।	९८
परार्थानुक्रम	१७	मल्लक'श्रि'द'क'श्रि'सो'द'स्य।	३१
परार्थानुष्ठानात्	१०	मल्लक'श्रि'द'क'सु'व'व'या।	१६
पराश्रिका	३२	मल्लक'द'क।	४९
परावृत्तः	६३	सु'र'व'या।	१४४
परिकल्पः	४४	गु'क'नु'द'क'व'या।	७९
परिकल्पितकायत्रयं	६१	द'व'नु'द'क'मस'व'द'सु'म'सु'स्य।	१४०
परिकर्मणा	२१	य'द'स'सु'सु'द'व'या।	३८
परिच्छेदः	११	य'द'स'सु'सु'द'व'या।	१९
परिग्रहत्यागेन	३५	य'द'स'सु'व'ह'द'व'द'व'द'व'स्य।	६३
परिग्रहेण निर्मुक्तम्	४१	य'द'स'सु'द'द'क'व'व'स'सु'द'व'या।	७०
परिज्ञातत्रिसर्वज्ञतावशित्वार्थः	४३	स'स'स'उ'द'स'सु'क'व'श्रि'द'म'सु'स'य'द'स' सु'द'क'व'द'व'द'नु'व'द'द'सु'र।	७६
परिज्ञातविकल्पदोषत्वेन	५८	क'स'व'द'द'क'व'द'सु'द'क'य'द'स'सु' द'क'व'श्रि'द'ग्रीस्य।	१०९
परिणामः	३३	य'द'स'सु'व'सु'द'व'या।	६१
परिणाम	४०	य'द'स'सु'द'सु'द'व'या।	७३

परिणाम	७	བསྟོན།	१०
परिणामनम्	३१	བསྟོན་བ།	१७
परिणामना	३३	བསྟོན་བ།	७१
परिणामनाचितं	३४	བསྟོན་བར་དྲེད་བའི་སེམས།	७१
परिणामनामनस्कारः	३४	བསྟོན་བ་ཡིད་ལ་བྱེད་བ།	७२
परिणायक	५२	ཡོངས་འདྲེན་བ།	७७
परिपूर्णधर्मवितनयत्वात्	८६	ཚོས་འདུལ་བ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་ བའི་སྒྲིབ།	१७७
परिपूर्णव्यञ्जनता	८६	མཚན་རྫོགས་བ་ཉིད།	१७७
परिपोषः	६३	ཡོངས་སུ་གསོས།	११८
परिपूरिः	६६	ཡོངས་སུ་རྫོགས་བ།	१२२
परिपूर्णोत्तमप्रणिधानत्वेन	६०	སྣོན་ལས་གྱི་མཚོག་ཡོངས་སུ་ རྫོགས་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
परिमाणान्तताभावः	३१	ཚད་མེད་བ་དང་མཐའ་མེད།	१७
परिशुद्धकायवाङ्मनःसमुदा- चारः	८२	སྐུ་དང་གསུང་དང་ཐུགས་ཀྱི་སྦྱོར་ བ་ཡོངས་སུ་དག་བ།	१४०
परिहाणिः	४६	ཉམས་བ།	८०
परिहाणिविकल्पानां	४४	ཡོངས་སུ་ཉམས་བར་རྣམ་བར་ རྟོག་བ་རྣམས་ཀྱི།	७८
परिन्दना	६६	ཡོངས་གདོང་།	१३०
परैरनेयता	५६	གཞན་གྱིས་བགྱི་བར་མི་བདུབ།	१०१
परोपदेश	२६	གཞན་གྱིས་བསྟན་བ།	१३
परोपदेशवैयर्थ्य	२६	གཞན་གྱིས་བསྟན་ཡང་མི་དགོས།	१३
परोपदेशसापेक्ष	२६	གཞན་གྱིས་བསྟན་བ་ལ་ལྟོས།	१३
पर्वतराज	६	འདི་རྒྱལ་པོ།	११

पांशुकूलिकत्वादिधूतगुण- समादानम्	५७	सुवा दन लोद व श्रि द ल शोवा स सुद स वरि यो क न क य द न वा व र म क वा	१०६
पापमित्रपरिग्रहः	३५	श्री वा वरि शोवा स व स यो द स शि क वा ७७	
पापमित्रसंगतिः	३५	श्री न वा वरि शोवा स वो द न द शोवा स वा	७७
पारमाथिकभावाभिनिवेशेन	६६	दो क न स वरि द न स व र स न क व र के क व स वा	१३८
पारमिताकारा	४६	स र ल नु सु क व क स वा	६३
पारमितार्थ	१६	स र ल नु सु क वरि दो क	३७
पारमिताविपक्षचित्तानुत्पादः	६६	स र ल नु सु क वरि श्री क सु क वरि सु क स ग्री शो स स श्री सु व वा	१३३
पिण्डार्थः	६४	दो क व सु स वा	१४४
पिण्डार्थकारिकाणाम्	५	स सु स वरि दो क ग्री को वा यो नु र सु स व क स वा	१३
पिशुनवचनानभ्यासात्	५७	स वरि को वा सु द स व स वा	१७३
पीत	५२	शे र यो	१४०
पीनायतभुजता	६०	सु वा री द के द सु स व श्रि द वा	१७८
पुण्यं	२०	स शो द क स स वा	३७
पुण्यज्ञान	३	स शो द क स स द न यो यो स वा	१४
पुण्यबहुत्वेन	६६	स शो द क स स स द यो श्रि द ग्री स वा	१३३
पुण्यबाहुत्यलक्षणः	६६	स शो द क स स स द यो री स क क श्रि द वा	१३०
पुण्यसंभारहेतुत्वेन	३५	स शो द क स स ग्री को वा ग्री सु यो क व श्रि द ग्री स वा	४०
पुत्रदुहितृचित्तम्	५५	सु द न सु यो री शो स स वा	१०३

पुद्गल	२३	གང་ཟླག	८३
पुद्गलद्रव्यसत्पुरुषप्रज्ञप्ति- सदुपलम्भत्वेन	१६	གང་ཟླག་རྗེས་སྲུ་ཡོད་པ་དང་སྐྱེས་བུ་ བདག་ས་པར་ཡོད་པ་ལ་དམིགས་ བའི་(བས་--སྐྱ)	३९
पुद्गलद्रव्यसदधिष्ठानाः पुरुषवृषभकुशलतया	१६	གང་ཟླག་རྗེས་སྲུ་ཡོད་པ་འདི་རྟེན་ཅན།	३९
पुरुषार्थाः	१७	སྐྱེས་བུའི་ཁྱེད་ཀྱིས།	१७७
पूजना	५१	མཚོད་པ།	९७
पूतीभावादिना	५४	ཅུལ་བའི་ངོ་བོ་ལ་སོགས་བས།	१४८
पूर्णात्तमाङ्गता	६०	དབྱ་ཤན་དུ་གྱུས་པ་ཉིད།	१७९
पूर्वनिवासानुस्मृतिः	४६	སྐོན་གྱི་གནས་རྗེས་སྲུ་དམ་པ།	८३
पूर्वप्रणिधानसमृद्ध्या	५४	སྐོན་གྱི་སྐོན་ལས་བྱུ་བ་བས།	१४८
पूर्वप्रणिधानावेधमंघातु- सामर्थ्यात्	७६	སྐོན་གྱི་སྐོན་ལས་གྱི་འཕེན་པ་དང་ ཚོས་གྱི་དབྱིངས་གྱི་མཐུས།	१७८
पूर्वश्रुताद्यभिसंस्कारेण	२६	སྐོན་ཐས་པ་ལ་སོགས་པ་མངོན་ པར་འདུས་བུས་བས།	४३
पूर्वान्तापरान्तयोः	११	སྐོན་གྱི་མཐའ་དང་གྱི་མའི་མཐའ་དག།	१८
पूर्वापरभूत	६१	སྲ་ཕྱིར་གྱུར་པ།	११७
पूर्वाविरोपितकुशलमूलबीज	५४	སྐོན་བསྐྱེད་པའི་དགེ་བའི་ཅ་བའི་ ས་བོན།	४३ १४८
पृथग्जनार्थभेदेन	६७	སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་འཕགས་དབྱེ་བས།	१३७
पृथिवी	६	ས།	१४
पृथुचारुगुणाख्यानात्	५६	ཡངས་ཤིང་མཚོས་པའི་ཡོན་ཏན་ རྗེས་པའི་ཕྱིར།	१७७

पृथुचारुमण्डलगात्रता	८६	श्रुतिः।मिः।यमः।यदसः।मिः।व३८। मः।श्रिः।	१७६
पृथुललाटता	६०	दमु।यः।वः।दमु।सः।केः।वः।श्रिः।	१७७
पृष्ठावस्थाचित्ताभिनिवेश-		ह्रिसः।ग्रीः।म।वसः।स्रवसः।ग्रीः।से।ससः।ग्रीः।	
परिपुष्ट्या	६३	मद्वे।वः।मः।ले।वः।मिः।म।सः।ग्रीः।	११८
प्रकृतिः	२०, ३६	मः।म।ले।व।	३७, ७०
प्रकृतिपरिनिवृत्ति लक्षणाः	४३	मः।म।ले।वः।ग्रीः।सुः।दवः।यसः।ददसः। मिः।म।हवः।श्रिः।	७७
प्रकृतिपरिशुद्धिलक्षण	६२	मः।म।ले।वः।ग्रीः।यदसः।सुः।दमः।मिः। म।हवः।श्रिः।	१७३
प्रकर्षपर्यन्ताधिगमफल	७६	दमु।सः।सुः।मः।ग्रीः।म।मः।सु।वः। मिः।म।	१७३
प्रकृतिलक्षणः	८१	मः।म।ले।वः।म।हवः।श्रिः।ठव।	१४१
प्रकृतिविविक्तलक्षणां प्राप्ता	८१	मः।म।ले।वः।ग्रीः।दवे।वः।मिः।म।हवः। श्रिः।दुः।सु।मः।म।	१४१
प्रकृतिशान्तता	७६	मः।म।ले।वः।ग्रीः।ले।मः।श्रिः।	१७७
प्रकृतिशून्यताकारः	४५	मः।म।ले।वः।सु।दः।वः।श्रिः।ग्रीः।वसः।म।	८०
प्रकृतिस्थम्	१७	मः।म।ले।वः।दुः।म।वसः।म।	३३
प्रकृत्यजातत्वेन	११	मः।म।ले।वः।ग्रीः।म।सु।सः।मः। श्रिः।दु।	१७
प्रचुरतरशिक्षादेशकत्वेन	६०	मस्रवः।मः।मः।दुः।मः।मिः।गु।वः।सु।वः। मः।म।हवः।मः।श्रिः।ग्रीः।	१७७
प्रज्ञप्तिः	१३	मदम।	३७
प्रज्ञप्तिभावाभिनिवेशेन	६६	मदम।मः।मिः।ददसः।मिः।मद्वे।वः। ले।वः।श्रिः।ग्रीः।	१३७

प्रज्ञामिलक्षणकालभ्रान्तीनां	४५	བདག་ས་པ་དང་མཚན་ཉིད་དང་དུས་ ལྡན་འབྲུལ་པ་ནམས།	१०
प्रज्ञामिसत्पुरुषाधिष्ठानः	६६	སྐྱེས་ལྷན་བདག་ས་པར་ཡོད་པའི་ དྲིན་ཅན།	१३८
प्रज्ञप्तेरविरोधेन धर्मता	३०	བདག་ས་པའི་ཚོས་ཉིད་མི་འགལ་ བར།	१४
प्रज्ञा	६, १७	ཤེས་རབ།	१४, ३०
प्रज्ञया	७	ཤེས་བས།	११
प्रज्ञाकरुणयोः	१७	ཤེས་རབ་དང་ཐབས།	३१
प्रज्ञाकौशल्यम्	२४	ཤེས་རབ་དང་ཐབས་ལ་མཁས་པ།	८०
प्रज्ञापारमिता	४, ५	ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ།	९, ६
प्रज्ञापारमितया	३१	ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་བར།	४८
प्रज्ञापारमिताऽपरिज्ञानेन	७५	ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་ ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས།	१०१
प्रज्ञापारमिताद्वरीभावः	३७	ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་རིང་བ།	६८
प्रज्ञापारमिताधिष्ठानेन	६२	ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་ལ་ བདེན་ནས།	११३
प्रज्ञापारमितान्तर्गतपारमिता- चतुष्टयत्वात्	७८	ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་བཞི་ནི་ཤེས་ རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་བའི་ནང་དུ་ འདུས་བའི་ལྗོངས།	१०६
प्रज्ञापारमिताप्रतिपत्तिवैधुम्यात् ७४		ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་ སྐྱུ་བ་པ་མེད་པས།	१३८
प्रज्ञापारमिताप्रत्यर्पणम्	७०	ཤེས་རབ་ཀྱི་ས་རོལ་དུ་སྐྱིན་པ་ཡང་ དག་བར་སོ་སོར་གདོང་བ།	१३०
प्रज्ञापारमितामतम्	६४	ཤེས་རབ་ས་རོལ་སྐྱིན་བའི་ལུགས།	११६

प्रज्ञापारमिताविषयकः	४	प्रेषः रघः प्रिः सः र्द्वः नुः प्रिः वदिः पुणः ठत्र।	३
प्रज्ञापारमिताशास्त्रम्	२६	प्रेषः रघः प्रिः सः र्द्वः नुः प्रिः वदिः सः दणः मीः वः नुः वः र्द्वः सः	७७
प्रज्ञापारमितास्थापकत्वेन	६०	प्रेषः रघः सः र्द्वः मः वः नुः वः र्द्वः सः ३५ः प्रिः सः	१६८
प्रज्ञोपायकौशलप्रवृत्तस्य	३१	प्रेषः रघः नुः दः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः पुणः सः वः वः	१८८
प्रणिधानं	८, ६, २६	प्रेषः वः सः	१३, १४, १७
प्रणिधानपरिसमाप्तिः	५	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	७
प्रणिधानपारमितासामर्थ्याद्	६२	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः सः वः सः	१७३
प्रणिधानविवर्जित	५१	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	७३
प्रणिधानसमृद्ध्या	५७, ६४	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	१०४, ११७
प्रणिधानादिषट्पारमितापरि- समाप्तिहेतुसम्भारः	५२	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः सः वः सः	७७
प्रणिधानादिसामर्थ्येन	२६	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	१७
प्रणिधानान्यनन्तानि	२५	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	७४
प्रणिधिज्ञानम्	८२	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	१४७
प्रणिधिप्रस्थानस्वभावः	८	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	१३
प्रणीतखाद्यभोज्यादिदानाद्	८६	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	१६१
प्रणीततरलेह्यादिदानेन	८६	प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः प्रेषः वः सः वः नुः वः र्द्वः सः वः	१६१

प्रणीतरूपविविक्त	२८	गुणैः कर्मवदिः कर्मवदिः वदमाः श्रिदः दवेकः वा।	४१
प्रणीताकारः	४४	गुणैः कर्मवदिः कर्मवदिः वा।	८०
प्रणीताप्रणीतविकलत्वात्	४१	गुणैः कर्मवदिः वदः गुणैः कर्मवदिः कर्मवदिः वा। ददः गुणैः कर्मवदिः श्रिदः।	७४
प्रणीतास्वादप्रशः	४६	गुणैः कर्मवदिः वदिः वदिः कर्मवदिः वा।	८०
प्रणीतोपास्तरणदानात्	८६	वदिः वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः वा।	१७१
प्रतनुच्छविः	८६	वदिः वदिः वदिः वा।	१७०
प्रतिघातादिविवेकदर्शनाद्	८७	वदिः वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः वदिः वा। वदिः वदिः वदिः वा।	१७३
प्रतिज्ञायाथार्थ्यसम्पादन	४८	ददः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा। ददः वदिः कर्मवदिः वा।	८८
प्रतिनियतयोगिसन्तानाधार- वर्ती	८५	कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा। कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	१४०
प्रतिनियतवस्तुसर्वसत्त्वच्यु- त्युपपत्तिसर्वधर्माविकल्प	११	वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा। वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा। कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	१०
प्रतिपक्षः	५, ७, २०	वदिः वदिः वा।	७, १३, ३७
प्रतिपक्ष	२६	कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	८८
प्रतिपक्षधर्मतास्वभावः	४३	वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	७७
प्रतिपक्षधर्मपरिपूरण	४८	वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	८०
प्रतिपक्षप्रहाणयोः	१७	वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	३०
प्रतिपक्षभावनया	७१ ८०	वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	१३३, १८०
प्रतिपक्षभूत	४४	वदिः वदिः कर्मवदिः वदिः कर्मवदिः वा।	७७

प्रतिपक्षमार्गः	४६	वाङ्मयं विद्वान्	८३
प्रतिपक्षविपक्ष	६८	वाङ्मयं विद्वान् विद्वान् विद्वान्	२३६
प्रतिपक्षसम्भारः	२६	वाङ्मयं विद्वान्	८४
प्रतिपक्षाधिष्ठानाः	१६	वाङ्मयं विद्वान्	३०
प्रतिपक्षाधिष्ठानत्वेन	१६	वाङ्मयं विद्वान्	३८
प्रतिपत्तिः	१६, २८	वाङ्मयं	३८, ४७
प्रतिपत्तिः	१०	वाङ्मयं	१४
प्रतिपत्तये	६	वाङ्मयं	८
प्रतिपत्तेः	७	वाङ्मयं	१०
प्रतिपत्त्यप्रतिपत्तिविनिर्मुक्त- त्वेन	४१	वाङ्मयं	४४
प्रतिपत्त्यववादः	१०	वाङ्मयं	१४
प्रतिपत्समुदागमौ	२२	वाङ्मयं	८४
प्रतिपत्सम्परिग्रह	१०	वाङ्मयं	१४
प्रतिपद्वैकल्य	६८	वाङ्मयं	१३४
प्रतिपूर्णापूर्णात्	४०	वाङ्मयं	४३
प्रतिबिम्बवत्	६०	वाङ्मयं	१६४
प्रतिभान	४६	वाङ्मयं	८८
प्रतिभास	४३	वाङ्मयं	४४
प्रतिभासमात्रत्वात्	७४	वाङ्मयं	१३८
प्रतिभासमात्रस्वभावस्वप्न-		वाङ्मयं	
सदृशत्वेन	६२	वाङ्मयं	११४
प्रतिरूपमार्गोपदेकमारस्य	२७	वाङ्मयं	१०४

प्रतिलब्धस्तिग्धमहाश्रमण- त्वेन	८०	सदसः अर्धः पदः दमोः सुदः ऋक् पौ- वङ्गसः पः ३११ गृत्वि	१७७
प्रतिवर्णिकोपसंहारः	४६	वर्षसः पः ३११ वः पः ३३३ पः ३३३	७१
प्रतिविद्धधर्मगम्भीरत्वेन	५६	ऋक् ३३३ पः ३३३ पः ३३३ गृत्वि	१७७
प्रतिश्रुत्का	४३	ऋक् ३३३	७७
प्रतिष्ठानं	२३	ऋक् ३३३	७३
प्रतिसंविदः	४६, ५१	ऋक् ३३३ अर्धः दमः पः दमः पः	८०, १४३
प्रतिसंविल्लाभात्	५४	ऋक् ३३३ दमः पः वङ्गसः ऋक्	१४७
प्रतिसत्यं	४१	वर्षसः पः ३३३ अर्धः	७३
प्रतीत्यसमुत्पन्नम्	७१	ऋक् ३३३ अर्धः पः अर्धः पः	१३३
प्रतीत्यसमुत्पादः	१६, ६२	ऋक् ३३३ अर्धः पः अर्धः पः ३०, ११७	११७
प्रतीत्यसमुत्पादधर्मतया	१२	ऋक् ३३३ अर्धः पः अर्धः पः ऋक् ३३३ गृत्वि	३०
प्रतीत्यसमुत्पादभावनया	२६	ऋक् ३३३ अर्धः पः अर्धः पः वङ्गसः पः	४७
प्रत्यन्तजनपदोत्पाद	५७	ऋक् ३३३ अर्धः पः ३३३ गृत्वि	१०४
प्रत्यय	४०	ऋक् ३३३	७३
प्रत्ययरूपत्व	२७	ऋक् ३३३ अर्धः पः ३३३	४०
प्रत्ययाप्रत्ययविमुक्तत्वात्	४१	ऋक् ३३३ अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः ३३३	७७
प्रत्ययिकमारादिवस्तूपलम्भे	६६	ऋक् ३३३ अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः	१३७
प्रत्यात्मवेद्याः	७१	ऋक् ३३३ अर्धः पः अर्धः पः अर्धः पः	१३३
प्रत्युत्पन्न	४६	ऋक् ३३३ अर्धः पः	८०

प्रधानयोगीश्वराः	४	ནམ་འབྱུང་ཅན་གྱི་དབང་སྐུག་གི་ གཙོ་བོ།	४
प्रपञ्च	४०	སྐྱེས་པ།	७३
प्रपञ्चव्यवस्थापितानित्या- दित्वेन	७७	སྐྱེས་པ་ནམ་པར་གཞག་པའི་མི་དྲུག་ པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१८४
प्रबन्धविसदृशप्रबन्धसदृश- प्रवृत्तिलक्षणयोः	१४	སྐྱུན་མི་འདྲ་བ་དང་སྐྱུན་འདྲ་བར་ འབྲུག་པའི་མཚན་ཉིད་དག	३८
प्रभवः	२७, ४४	རབ་དྲུ་སྐྱེ་བ།	४०, ७७
प्रभवाप्रभवासम्बद्धत्वात्	४१	རབ་དྲུ་སྐྱེ་བ་དང་རབ་དྲུ་མི་སྐྱེ་བ་ དང་མ་འབྲེལ་བས།	७८
प्रभूतगुणोपपन्नत्वेन	६०	ཡོན་ཏན་མཐད་པ་མང་བ་ཉིད་ ཀྱིས།	१७८
प्रमाणेन	४	ཚད་མས།	८
प्रमाणपुरुषादर्शनकारणोप- पत्त्या	२८	ཚད་མའི་སྐྱེ་བུས་མི་དམིགས་པའི་ གཏན་ཚིགས་ཀྱི་མཐད་བས།	४३
प्रमाणातिक्रान्तपुण्यबहुत्वेन	६६	ཚད་ལས་འདས་པའི་བསོད་ནམས་ མང་བོ་ཉིད་ཀྱིས།	१३३
प्रमुदितचित्तेन	३४	རབ་དྲུ་དགའ་བའི་སེམས་ཀྱིས།	७३
प्रमुदिता भूमिः	२८	ས་རབ་དྲུ་དགའ་བ།	४३
प्रमुदितादिदशभूमिसङ्गृहीताः १०		རབ་དྲུ་དགའ་བ་སོགས་པ་ས་ བཅུས་བསྐྱུས།	१७
प्रमृष्टपापधर्मतया	८६	སྐྱིག་པའི་ཚེས་དང་མ་འབྲུགས་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१७७
प्रमृष्टसंसारदोषत्वेन	८६	འཁོར་བའི་སྐྱོན་གྱིས་མ་སྐྱུགས་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१७७

प्रमेयसमतिक्रमः	५२	गज्जल'व'ल'स'अ'द'ग'प'र'	
		द'द'स'प'।	७७
प्रयोगः	७, ६	कु'र'प'।	११, १४
प्रयोगमार्गगुणाभाव	७३	कु'र'प'द'ल'स'पु'अ'क'र'क'स'द'प'।	१३७
प्रयोगमौलपृष्ठद्वारेण	१०	कु'र'प'द'द'द'स'द'द'अ'क'ग'प'।	
		अ'क'स'।	१७
प्रयोगमौलपृष्ठभाविन्या	५६	कु'र'प'द'द'द'स'द'द'अ'क'स'।	
		प'द'प'द'।	१११
प्रयोगसमतात्वात्	४०	कु'र'प'द'अ'क'स'प'अ'क'स'।	७३
प्रयोगान्तरायकर	४६	कु'र'प'द'प'र'अ'क'स'प'।	८७
प्रयोजनप्रयोजनाय	६	द'ग'स'प'द'अ'द'ग'स'प'द'अ'क'स'।	७
प्रवचन	४	ग'स'द'प'।	८
प्रवृत्तिनिवृत्ति	६७	अ'क'ग'प'द'द'अ'क'स'।	१३८
प्रवृत्तिपक्षाधिष्ठानः	६७, ६८	अ'क'ग'प'द'अ'क'स'पु'अ'क'स'।	१३४, १३७
प्रवृत्तिविषयः	७३	अ'क'ग'प'द'अ'क'स'।	१३८
प्रवृत्तिविषयहेतुः	६३	अ'क'ग'प'द'अ'क'स'पु'अ'क'स'।	१३४
प्रवृत्त्यङ्ग	६	अ'क'ग'प'द'अ'क'स'।	८
प्रव्याहारेण	४१	अ'क'स'प'अ'क'स'।	७३
प्रशंसा	३३	अ'क'ग'स'।	७०
प्रशस्ताप्रशस्तगत्यनभिनिवेशा-		अ'क'स'प'अ'क'स'प'द'द'अ'क'स'प'अ'क'स'।	
वस्थानलक्षणं	६२	अ'क'स'प'अ'क'स'प'द'अ'क'स'।	१३७
प्रश्नपूर्वकावैवतिकधर्मकथनेन	६४	अ'क'स'प'अ'क'स'प'द'अ'क'स'।	१३०
प्रश्नविसर्जनकारि	६४	अ'क'स'प'अ'क'स'प'द'अ'क'स'।	१४७

प्रसादः	४	समं तु नमः वा	३
प्रसादलाभेन	५७	नमः स प्रवे ससा	१०५
प्रस्थानप्रतिपत्तिः	१६, २०	मृगमः मदिः सुमः वा	३५, ३७
प्रसन्नबणोदक	६	मर्गे नः मदिः सु	१५
प्रहाणमहस्व	१६	स्रोः सः ऋक् स्रुति	३०
प्रहाणमार्गः	४६	स्रोः सदिः मसा	८३
प्रहाणाप्रहाणे	२६	स्रुतसः सः नः सः स्रुतसः वा	५०
प्रहीणदर्शनभावनाप्रहात-		स्रुतेः सः नः स्रुतेः ससाः स्रुतः सः सु	
व्यानुशयत्वेन	६०	सदिः ससाः सः सुमः स्रुतसः सदिः सुति	१७७
प्रहेयः	६८	स्रुतः सः सुः वा	१३७
प्राणातिपातविरत्या	८६	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतसः सः सुतिः सुति	१७१
प्राणातिपातविरत्यादि	३१	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	५८
प्राणातिपातादयः	६३	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	११८
प्रादेशिकमार्गव्यापारे	६८	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	१३४
प्राप्तमूर्धाऽभिसमयः	७८	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	१०७
प्राप्तलाभैऽवनधिकाभ्यर्थना	२२	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	८०
प्राप्तसर्वाकाराभिसम्बोधस्य	६५	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	१३०
प्राप्तिलक्षणम्	२६	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	८८
प्रबन्धिकाणि	५६	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	१११
प्रामोद्यं	२१	समं तु नमः वा	३०
प्रार्थना	८	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	१३
प्रासादादिवरदानात्	८६	स्रुतेः सः मर्ते नः सः स्रुतेः सः स्रुतेः सः	१७१

ब

बल	६	झुवस।	१४
बलपारमिताबलेन	६२	झुवस'गु'स'से'ल'नु'झु'क'स'दी'	
		झुवस'गु'स।	१७३
बलाकाराः	४६	झुवस'गु'क'स'वा।	८७
बलानि दश	६२	झुवस'स'लु।	१४३
बहिर्घा शून्यता	११	झु'झु'द'व'ज'द।	१८
बहुपुण्यज्ञानसंभारकोशस्थान- त्वात्	१०	स'द'से'दी'स'द'द'स'ल'सु।	१७
बहुविधविषयविकल्पप्रति- भानोत्पादः	४६	सु'ल'क'स'व'स'द'से'ल'क'स'व'स'द'से'ल'।	
		स'दी'झु'व'स'व'ल'सु'द'वा।	८७
बालपृथग्जनसम्बद्धः	१६	सु'स'व'दी'झु'से'से'स'स'स'उ'द'द'द'।	
		ल'सु'व'वा।	३३
बाह्य	२०	सु'।	३७
बाह्याभ्यान्तरधर्माः	५	सु'द'द'क'द'सु'की'स'स'क'स'स'।	७
बाह्याभ्यन्तरोपद्रवप्रशमनम्	३१	सु'द'द'क'द'सु'की'स'स'क'से'व'स'व'नु'की'क'।	४८
बाह्यार्थवादनेये	६२	सु'से'ल'सु'द'क'नु'सु'स'दी'सु'स'स'स'स'।	१७७
बाह्यार्थाभिनिवेशः	७१	सु'से'ल'सु'द'क'नु'स'द'क'स'स'क'क'वा।	१३३
बाह्येतरवीतरागादिभिः	६	सु'से'ल'स'द'द'स'स'स'से'ल'सु'द'द'द'।	
		क'स'स'द'द'सु'ल'स'व'ल'स'स'स'स'वा।	७
बिम्बप्रतिबिम्बोपमौष्ठता	६०	स'क'से'स'व'ल'स'द'द'स'स'व'ज'द'।	१७७
बीजं	६४	स'से'क'।	१४८
बुद्धः	८	स'द'स'सु'स'।	१३
बुद्धकरधर्मलक्षणसर्वाकारज्ञता	११	स'द'स'सु'स'सु'सु'द'द'स'दी'स'स'स'गु'स'स'क'क'।	
		ज'द'क'स'व'स'स'स'स'उ'द'स'स'स'क'व'ज'द'।	१८

बुद्धकायगता स्पृहा	२१	सदसः सुसः सुः अर्द्धः दमः वा	३६
बुद्धकृत्यं	६३	सदसः सुसः प्रीः सङ्गः वा	११७
बुद्धक्षेत्र	२२, २४	सदसः सुसः जिनः।	३७, ८४
बुद्धक्षेत्रपरिशुद्धिः	६३	सदसः सुसः प्रीः जिनः अर्द्धः सुः दमः वा	११६
बुद्धक्षेत्रपरिशुद्धिः	५	सदसः सुसः प्रीः जिनः अर्द्धः सुः सुदसः वा	७
बुद्धगोत्रीभवनम्	६६	सदसः सुसः प्रीः दीपसः ठक्ः दुः असुतः वा	१३३
बुद्धत्वप्राप्तये	२७	सदसः सुसः अर्द्धः अर्द्धः दमः सुः अर्द्धः सुतः।	४०
बुद्धत्वप्राप्तिनिमित्तसंसार- निर्वाणसमता	६२	सदसः सुसः अर्द्धः अर्द्धः दमः सुः अर्द्धः असुतः वा अर्द्धः।	११७
बुद्धत्वफलप्राप्तिनिमित्तम्	६६	असुतः सुः सदसः सुसः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः सुः अर्द्धः।	१३३
बुद्धत्वमार्गः	६, ४६	सदसः सुसः अर्द्धः प्रीः अर्द्धः।	८, ८३
बुद्धधर्मः	८२	सदसः सुसः प्रीः अर्द्धः।	१४४
बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृति- गोचरः	३३	सदसः सुसः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः।	७१
बुद्धप्रत्यक्षीकरण	४८	सदसः सुसः प्रीः अर्द्धः सुसः दुः अर्द्धः वा	
बुद्ध-बुद्धधर्मस्वभावगुणपरि- पूरणम्	२५	सदसः सुसः दमः सदसः सुसः प्रीः अर्द्धः प्रीः अर्द्धः सुतः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः सुः अर्द्धः अर्द्धः अर्द्धः वा	८८

बुद्धबोधिनिसिद्धिदकसर्वाकारज्ञता-		सदसः क्रुशः प्रीः सुदः सुवः सुवः पदः सुदः	
दिसमस्तार्थाप्रतिभासनात्	६१	पदे क्शः पः प्रससः उदः सप्रिक्ः पः श्रिदः	
		सोमसः पदेः दैक्ः सप्रदः दमः शीः सुदः	
		पदेः सुदः।	११०
बुद्धबोधिसत्त्वश्रावकादिगोचर-		सदसः क्रुशः ददः सुदः सुवः सोमसः दपदः ददः	
त्वेन	६१	श्रुः प्रोसः पः सोमसः पदेः सुदः सुवः सु।	११३
बुद्धबोध्यासन्नीभवनम्	६५	सदसः क्रुशः प्रीः सुदः सुवः पः श्रिः पदः	
		सुदः प।	१११
बुद्धो भूत्वा आलम्पमन्तरेण		सदसः क्रुशः सुः सुदः क्शः पद्रेदः पः श्रिदः	
धर्मदेशनां कुर्यात्	२६	पदः क्शः श्रिक्ः पदः सुदः उम	१०
बुद्धभूमिः	२६	सदसः क्रुशः प्रीः स।	२७
बुद्धभूमिसङ्गृहीताः	१०	सदसः क्रुशः प्रीः ससः पसुस।	१६
बुद्धमार्गः	६१	सदसः क्रुशः पस।	१७०
बुद्धरतनं	७७	सदसः क्रुशः दगोक्ः सक्शः	१०५
बुद्धरतनान्तर्गतत्वेन	११	सदसः क्रुशः दगोक्ः सक्शः शीः सोदसः	
		सुः पद्रेदः पः श्रिदः प्री।	१८
बुद्धिद्विकुर्वितोपलब्धिः	६५	सदसः क्रुशः प्रीः सुः सुवः प्रीः क्शः पदः	
		सुवः पः दमिपसः प।	१११
बुद्धवचनाश्रवण	५७	सदसः क्रुशः प्रीः दगदः शीः प्रोसः प।	१०५
बुद्धसमन्वाहारज्ञातत्व	४८	सदसः क्रुशः प्रीः सः दगोदसः पदः सप्रिक्ः पः	
		श्रिदः।	८७
बुद्धसमाराधनम्	३५	सदसः क्रुशः सश्रिः पदः सुदः प।	६०
बुद्धसानाध्यापरिग्रहे	७३	सदसः क्रुशः प्रीः सः सुदसः दैः पदसः सुः	
		सः पसुदः प।	११७
बुद्धसेवा	३५	सदसः क्रुशः पश्रिक्ः।	७३

बुद्धाकारपर्यन्तानां	४५	शरत्सः सुत्सः सुत्सः पत्सः सुत्सः सुत्सः	
		पत्सः सुत्सः	८०
बुद्धादिसञ्चोदननिष्क्रमणम्	२५	शरत्सः सुत्सः पत्सः सुत्सः पत्सः सुत्सः	
		पत्सः सुत्सः पत्सः सुत्सः	८६
बुद्धाद्यालम्बनं	५४	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	१००
बुद्धाद्युपदेशनैरर्थक्यम्	२६	शरत्सः सुत्सः पत्सः सुत्सः पत्सः सुत्सः	
		पत्सः सुत्सः	१३
बुद्धाधिष्ठान	४८	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	
		पत्सः सुत्सः	८८
बुद्धानुकम्पया	३	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	३
बुद्धानुज्ञात	३३	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	७१
बुद्धानुमोदितत्वम्	५७	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	१०४
बुद्धिपूर्वकजन्मग्रहणम्	२५	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	
		पत्सः सुत्सः	८५
बुद्धोपासनसम्प्रश्नदानशीला-		शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	
दिचर्यया	४७	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	८५
बृहहजुगात्रता	८६	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	१७१
बोद्धव्याभावात्	७७	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	१८५
बोधः	५६	शरत्सः सुत्सः	१८५
बोधिः	१०, ६०	शरत्सः सुत्सः	१८, ११३
बोधिचित्तदानप्रतिपत्त्याचारम्	६	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	
		पत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	७
बोधिचित्तानुत्पाद	७४	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	१३६
बोधिवित्तोत्पादादिद्वारेण	६६	शरत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	
		पत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः सुत्सः	१३७

बोधिनिष्पादककृतिपयपदार्थ-		पुनः कृपः कृपः वरः पुनः वः नरेणः पौ-	
प्रतिभासि	६२	कं नः यं नः वः जेणः कृपः वः।	११७
बोधिपक्षाः	६२	पुनः कृपः प्रीः सुपक्षः कृपः।	१४३
बोधिपक्षेषु	३६	पुनः कृपः सुपक्षः कृपः।	७७
बोधिपक्षानुकूलधर्म	६	पुनः कृपः प्रीः सुपक्षः नः नः सुपक्षः वरिः कृपः।	१४
बोधिपक्षाप्रमाणानि	६१	पुनः कृपः सुपक्षः नः सुपक्षः कं नः नरेणः।	१४३
बोधिपर्यन्ताविकारित्वात्	६	पुनः कृपः प्रीः वरः नः नः नः नः।	१४
बोधिप्राप्तौ	६१	पुनः कृपः सुपक्षः।	१७०
बोधि प्राप्तुकामैः	६	पुनः कृपः कृपः सुपक्षः नः नः नः नः वरः।	१३
बोधिमण्डामनस्क्रिया	७४	पुनः कृपः प्रीः सुपक्षः वरिः यं नः वः नः पुनः।	१३६
बोधिराधारपूज्यता	३२	पुनः कृपः नः नः नः नः नः नः नः।	४७
बोधिसत्त्वः	७	पुनः कृपः नः नः नः नः।	११
बोधिसत्त्वानां	५	पुनः कृपः नः नः नः नः कृपः प्रीः।	७
बोधिसत्त्वैः	५	पुनः कृपः नः नः नः नः कृपः प्रीः।	७
बोधिसत्त्वमार्गं	६२	पुनः कृपः नः नः नः नः वरः।	१७३
बोधिसत्त्वव्यवदान	६२	पुनः कृपः नः नः नः नः कृपः वरः पुनः वः।	१७३
बोधिसत्त्वस्योत्साहवर्धनाय	३३	पुनः कृपः नः नः नः नः सुपक्षः वः सुपक्षः वरिः सुपक्षः।	७०
बोधिसत्त्वानामनुत्पन्नसर्व- मार्गज्ञतया	४	पुनः कृपः नः नः नः नः वरः सुपक्षः वरिः नः वरिः सुपक्षः प्रीः।	४

बोधिसम्भारदानादीनां	५८	पुनःकुवःपुःकैमसःकुँनःपःपः सैमसःपःपः।	१०७
बोध्यङ्गकुमुमावकीर्णत्वेन	६०	पुनःकुवःपुःपःपःपःपःपःपः पःपःपःपःपःपःपः।	१०७
बोध्यबोधकधर्मानुपलम्भः	६५	पुनःकुवःपःपःपःपःपःपःपः पःपःपःपःपःपःपःपः पःपःपःपःपः।	१३१
ब्रह्मचारित्वम्	५८	कःपःपःपःपःपःपःपः।	१०७
ब्रह्मस्वरः	८६	कःपःपःपःपः।	१७
ब्रह्मस्वरता	८७	कःपःपःपःपःपःपः।	१७३
भ			
भगवन्	५	पःपःपःपःपःपः।	७
भगवतः	८१	पःपःपःपःपःपःपः।	१४१
भगवतां	६	पःपःपःपःपःपः।	८
भगवत आर्याजितजिनस्य	६	पःपःपःपःपःपःपःपः पःपःपःपःपः।	८
भगवत्यां	४	पःपःपःपःपःपःपः।	४
भग्नमानशृङ्गत्वेन	८६	पःपःपःपःपःपःपःपः पःपःपःपःपः।	१७४
भद्रं	८४	पःपःपः।	१४८
भय-उपसर्ग-उपद्रवस्वरूपा	२०	पःपःपःपःपःपःपःपः पःपःपःपःपःपः।	४१
भवाग्रमः	१२	पःपःपःपःपःपःपः पःपःपः।	३३
भवादानम्	२४	पःपःपःपः।	७४

अविष्यद्बुद्धबोधिसत्त्वानां	१६	असुदःवरःअसुरःवदिःखरसःकुसः सुदःकुवःसेससःदवदःकससःश्रिदःश्री	३०
भवे	७	श्रिदःव्या	११
भा	२७	वेदः	०८
भाजनं	४७	श्रिदः	८६
भाजनलोकः	४६, ६३	श्रिदःश्रीःअहैमःदेवः	७०, ११८
भारतीयपण्डितेन	६४	श्रीःमरःश्रीःममरःवे	१७६
भावः	२०	ददःसःवे	३७
भावग्रहः	३५	ददःसःवेःअहैकःवा	६०
भावना	८, १६	श्रिदःवा	११, ३०
भावनागम्यविशिष्टार्थो- त्पादनम्	६२	श्रिदःवसःद्वेषःवसःसुःवदिःदेवः	
भावनापथः	७	श्रिदःवदिःवसः	११
भावनाबलनिष्पत्तौ	७१	श्रिदःवदिःश्रुवसःश्रुवःवा	१३३
भावनामार्गः	१२, ३२, ७३	श्रिदःवदिःवसः	३०, ४०, १३७
भावनास्थे	१०	श्रिदःलेसःसुःव्या	१४
भावनामार्गगुणाभावे	७३	श्रिदःवदिःवसःश्रीःअहैकःदवःखेदःवा	१३७
भावनामार्गस्थ	७६	श्रिदःवदिःवसःवःमवसःवा	१०३
भावनामार्गस्थावैवतिकलक्षणं	५६	श्रिदःवदिःवसःवःमवसःवदिःश्रुदः श्रीःश्रीवःवदिःसहैकःश्रिदः	११०
भावनामार्गविवादः	१२	श्रिदःवदिःवसःवःअद्वेषःवा	३०
भावनामार्गोत्पादः	४५	श्रिदःवदिःवसःअसुदःवा	८३
भावनोत्तरोत्तरावस्थाविशेषेण		श्रिदःवःमोदःवसःमोदःश्रीःमवसः श्रुवसःश्रीःश्रुदःवसःश्रीवः	१०३
भावप्रत्ययलोपाद्	८३	दःवेदःश्रीवःश्रीःसहैकःवसःसुवःवसः	१४४

भावविनाशाभिसन्धिना	७०	དངོས་པོ་ལ་རྒྱུ་པའི་བསམ་བསམ།	१३१
भावाद्यभिनिवेशेन	६३	དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་ ཞེན་བསམ།	११८
भावानुत्पादाभिसन्धिना	७०	དངོས་པོ་མི་སྐྱེ་བའི་བསམ་བསམ།	१३१
भावाभावानुपलम्भेन	७७	དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་མི་ དམིགས་བསམ།	१८४
भावाभावोभयरूपाधिगमप्रतिषे- धात्	७७	དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་དང་ གཉིས་ཀའི་ངོ་བོ་རྟོགས་པ་ བཀག་བསམ།	१८४
भावाभिनिवेशविपर्यासाविनि- वृत्त्या	७१	དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་བའི་ སྐྱིན་ཅི་ལོག་མི་སྐྱོག་བསམ།	१३३
भावाभिनिवेशतया	३६	དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	६८
भावाभिनिवेशेन	७२	དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ལས།	१३८
भाव्यभावकधर्मानुपलम्भ	५३	བསྐྱེས་པར་བྱ་བ་དང་སྐྱེས་པ་བོ་འི་ ཚེས་མི་དམིགས་པ།	१००
भिक्षादिधौतगुणसंवरणम्	२२	བསྐྱེད་སྐྱོམས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ སྐྱེས་པའི་ཡོན་ཏན་ཡང་དག་པར་ སྐྱོམ་པ།	८०
भूतकोटिः	२७	ཡང་དག་པའི་མཐའ།	४०
भूतदर्शी	७१	ཡང་དག་མཐོང་།	१३८
भूतान्ताधिगमवासनाप्रतिसन्धि- प्रहाणात्मिका	५	ཡང་དག་པ་ཉིད་ཀྱི་མཐའ་རྟོགས་པ་དང་ བག་ཆགས་ཀྱི་མཚམས་སྐྱོར་བ་ཉིད་ སྐྱེས་པ་ཅན།	११
भूमिः	२०	ས།	३७

भूमिसम्भारः	२१	संयैर्द्धेयस्य	३८
भैषज्यं	६	भूय	१४
भैषज्यादिदानात्	६७	भूयं यं यमस्य यं पुत्रं यस्या	१७३
भ्रमरसदृशकेशता	६०	दधुं भूयं भूयं यं भूयं यमस्य यं भूयं	१७७
भ्रातृभगिनीचित्त	५५	भूयं यं भूयं यं भूयं यस्या	१०५

म

मत्सरिणः	६	स्यं कं चक	१०
मधुरचारुमञ्जुस्वरता	६०	मस्युं भूयं भूयं यं भूयं यं भूयं	१७८
मधुराद्यालापत्वेन	६०	भूयं यं यं भूयं यं यं भूयं यं भूयं	१७८
मध्यमजिनजनन्यां	५	भूयं यं यं भूयं यं यं भूयं यं	७
मध्यमरुचिसत्वानुकम्पया	६३	यं यं यं यं यं यं यं यं यं	१७०
मननाक्षयः	१५	भूयं यं यं	३७
मनस्करण	६६	यं यं यं यं यं	१३८
मनस्कारावनुत्तमौ	७	यं यं यं यं यं यं	१०
मनस्क्रिया	६८	यं यं यं यं यं	१३८
मनुष्यक्लेशोत्पत्तिपरिहारिता	८३	भूयं यं यं यं यं यं यं यं यं	१४७
मन्दधीजनानां	६	भूयं यं यं यं यं यं यं	८
मरीचिः	४३	भूयं यं	७७
मलिनीकरणता	२७	भूयं यं यं यं यं यं	८०
महती कृपा	२१	भूयं यं यं	३०

महत्	४४	केव.पौ।	७७
महत्कृच्छ्रचिराभिसम्बोध	४८	केव.स.केव.पौ.स.पुत्र.रि.पौ.विम. व.स.मदेव.प.स.केव.स.प।	८७
महत्ता	३०	केव.पौ।	१७
महद्गतचित्त	५०	सोम.स.केव.पौ.स.पु.स.प।	७१
महाकरुणा	२०	श्री.के.केव.पौ।	३७
महाकरुणादिसम्भाराः	२०	श्री.के.केव.पौ.स.सोम.स.प.वि. केव.स।	१६
महाकरुणादिसम्मुखीकरण- भावेन	६६	श्री.के.केव.पौ.स.देव.पु.पु.दे.स.वि. वि.पौ.स।	१३३
महाकरुणामयधर्मकाया- वस्थाने	४८	सुम.स.के.केव.पौ.वि.वि.वि.श्री.पु. के.स.पु.सु.प.स.पु.स.प।	११७
महाकृच्छ्रप्राप्तिः	४६	केव.स.केव.पौ.स.पु.स.प।	८६
महानिधानं	६	पु.दे.के.केव.पौ।	११
महानुशंस	४८	स.प.पु.के.केव.पौ।	८७
महानुशंसः	७	स.प.पु.के.केव.पौ।	१०
महापुण्योदयः	३४	स.पु.दे.के.केव.पौ.पु.स.प।	७१
महापुण्योदयात्मकः	३३	स.पु.दे.के.केव.पौ.पु.स.प.स.प. श्री	७१
महापुरुषः	११	श्री.पु.के.केव.पौ।	१८
महाफलोदयप्रकाशकत्वेन	६०	पु.स.पु.के.केव.पौ.श्री.स.प.पु.पु.स. स.श्री.पु.स।	११४
महाबोधिः	७०	पु.स.पु.के.केव.पौ।	१३१
महाबोधिग्रहणात्	२०	पु.स.पु.के.केव.पौ.पु.स.प.पु.दे. स.वि.पु.स।	३७

महाबोधनिष्पत्तये	६६	ཕྱང་རྒྱལ་ཆེན་པོ་འགྲུབ་པར་ བྱེད་པའི།	१३०
महामार्ग	६	ལམ་པོ་ཆེ།	१४
महायानविशेषधर्मप्रतिपत्त्या	५८	ཐོག་པ་ཆེན་པོ་དེ་ཚོས་ཁྱེད་པར་ཅན་ བསྐྱབས་པས།	१०८
महायानसर्वसंग्राहकत्वेन	६८	ཐོག་པ་ཆེན་པོ་ཐམས་ཅད་སྐྱེད་པར་ བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३७
महायानैकयानावबोधः	२४	ཐོག་པ་ཆེན་པོ་གཅིག་ཏུ་ རྟོགས་པ།	८०
महायानोपभोगतः	८५	ཐོག་ཆེན་ཉེ་བར་ཡོངས་སྤྱོད་བྱིས།	१४०
महायानोपायमुखेन प्रकाशनम्	२४	ཐོག་པ་ཆེན་པོ་དེ་ཐམས་ཀྱི་སྐོབས་ རབ་ཏུ་སྤྱོན་པ།	८०
महाराज	६	ལྷུ་པ་པོ་ཆེན་པོ།	१४
महार्णव	६	ལྷུ་མཚོ་ཆེན་པོ།	१४
महार्थता	३५	དོན་ཆེན་པ་ཉིད།	७३
महार्थतादि	४८	དོན་ཆེན་པོ་ཉིད་ལ་སོགས་པ།	८८
महाशास्त्रं	३	བརྒྱན་བཅས་ཆེན་པོ།	३
महासत्त्वं	७५	སེམས་དབང་ཆེན་པོ།	१०३
महोदारप्रीतिसम्पादन	४८	དགའ་བ་ལྷུ་ཆེན་པོ་སྐྱེད་པ།	८०
मांसवैपाकिकदिव्यप्रज्ञाधर्म-		ཤིང་དང་ནས་བར་སྐྱིན་པ་ལས་ལྷུང་	
बुद्ध 'क्षुषः	११	བའི་རྒྱའི་དང་ཤེས་རབ་དང་ཚོས་ དང་སངས་ལྷུ་ཀྱི་སྤྱོན།	१०
मातापितृचित्त	५५	པ་དང་མའི་སེམས།	१०३
मातुः	३८	ལྷུ་མ།	७८
मातृ	४	ལྷུ་མ།	८

मात्रादिसुसम्बन्धज्ञातिः	२५	अ प श्लोकात् प न्द प्लेकात् प न् पुत्रे प वरि पत्रेण	= ६
मात्सर्यादिविपक्षधर्मवियुक्तः	१७	अ म्बुज प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत अ प श्लोकात् प न्द प्लेकात् प	३०
मात्सर्यदौःशील्यादियोगानु- योगविहारप्रतिषेधः	५८	शर अ न्द प्लेकात् प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत अ प श्लोकात् प न्द प्लेकात् प पुत्रे प र्शुमेकात् प र्शुमेकात् पणन प	१०७
मानं	२२	पिदसा	७१
मानता	५१	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प	७७
मानना	५१	अत्रेकात् प	७७
मानमेययोः	३६	पुत्रे प न्द प्लेकात् प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत	६६
मायाकारः	११, ६२	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प	३०, १७१
मायाकारः	४३	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प	७७
मायाकारनिमित्तवस्तु	३८	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत	६६
मायागज	७२	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प	१३७
मायानिःस्वभावं	७१	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत	१३३
मायावद्	६६	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प	१३६
मायोपमा स्थितिः	२४	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प	७७
मायोपमप्रतित्या	६८	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत	१३४
मायोपमविज्ञानसर्वधर्मप्रति- पत्त्याधिगतः	८१	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत	१३३
मायोपमात्मप्रतिभासघोः	७५	अत्रेकात् प न्द प्लेकात् प र्शुमेकात् प्री क्लेश संत	१३३
मारः	५६	पुत्रे प	१०४

मारणाद्यवसायद्वारेण	६३	मरुतः वः अः शोमः वः रः र्दोमः वः र्दोः श्लोमः	११६
मारत्वावबोधः	५७	मरुतः श्लोमः र्दोमः वः	१०७
मारबाधितम्	३५	मरुतः श्लोमः मरुतः वः मरुतः वः	६०
मारभेदप्रयोगः	४६	मरुतः श्लोमः मरुतः वः श्लोमः वः	७१
मारशक्तिव्याघात	४७	मरुतः श्लोमः मरुतः वः	८७
मारस्यान्यमार्गोपदेशिनः	५६	मरुतः मरुतः श्लोमः मरुतः वः मरुतः वः	१०४
मारादिस्वरूपापरिज्ञानेन	७५	मरुतः वः श्लोमः वः रः र्दोमः वः श्लोमः श्लोमः श्लोमः वः	१०१
मार्गः	५, २०, २८	मरुतः	७, ३६, ४१
मार्गगोचरम्	२६	मरुतः श्लोमः मरुतः वः	७८
मार्गज्ञता	५, ६	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः	६, १०
मार्गज्ञतया	४	मरुतः श्लोमः श्लोमः वः	७
मार्गज्ञताकाराः	४७	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	८४
मार्गज्ञताक्षणाः	३१	मरुतः श्लोमः श्लोमः वः श्लोमः वः	४७
मार्गज्ञताधिकारेण	५१	मरुतः श्लोमः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	७३
मार्गज्ञतानये	२७	मरुतः श्लोमः श्लोमः वः श्लोमः वः	४०
मार्गज्ञतापरिज्ञान	२७	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	७७
मार्गज्ञताप्रयोगाः	५१	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	७३
मार्गज्ञतामार्गाधिष्ठानाः	४६	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	८३
मार्गज्ञतावरणसंमोहः	७५	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	१०१
मार्गज्ञतासङ्गृहीतम्	५१	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	७३
मार्गज्ञतास्वभावाः	५३	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	७८
मार्गज्ञतोत्पत्ति	२७	मरुतः श्लोमः वः श्लोमः वः श्लोमः वः	७७

मार्गजतोदितं	७	ལམ་གྱི་ཉིད་ནི་དེ་འདྲར་བཤོད།	११
मागमत्यं	२८ ४२	ལམ་གྱི་བདེན་པ།	११, १४
मागसत्यानुरोधतः	४५	ལམ་གྱི་བདེན་པའི་རྗེས་མཐུན་	
		བར།	८०
मागकाराः	५८	ལམ་གྱི་རྣམ་པ།	११०
मागामार्गरहितत्वात्	४१	ལམ་དང་ལམ་མ་ཡིན་པ་དང་བྲལ་	
		བའི་ཕྱིར།	११४
मार्गामागविधारण	६९	ལམ་དང་ལམ་མིན་ངེས་འཛིན།	११८
मित्र	२१	བཤེས་གཉེན།	३८
मित्रामात्यचित्त	५५	བཤེས་དང་གྲོགས་ཀྱི་སེམས།	१०३
मिथ्यादृष्टि	५७	ལོག་པར་རྟོག་པ།	१०४
मिथ्यादृष्ट्यादिकुमतिः	२३	ལོག་པར་རྟོག་པ་ལ་སོགས་པ་སྐོར་	
		གྲོས་ངན་པ།	८१
मिद्ध	५७	སྐྱགས་པ།	१०५
मुखरवचनानवसादनात्	८६	ཁོ་རྒྱལ་གི་ཚོག་གིས་ཁྱེད་དུ་མ་	
		བཤད་པས།	१५१
मुनयः	४	ལྷུ་རྣམས།	८
मुनेः	७	ལྷུ་པ་པའི།	१०
मुषितस्मृतिः	४६	དྲན་པ་ཉམས་པ།	८८
मूर्धगं	५५	ཚེ་སྐྱུར།	१०३
मूर्धग	६०	ཚེ་སྐྱེད་ལྱུར་པ།	११४
मूर्धगतं	२८	ཚེ་སྐྱེད་ལྱུར་པ།	११
मूर्धप्राप्तः	१३	ཚེ་སྐྱེད་ལྱུར་པ།	३३
मूर्धप्राप्ताः	७	ཚེ་སྐྱེད་ཕྱིན།	१०
मूर्धाभिसमयः	८	ཚེ་སྐྱེད་མངན་དོགས།	१३

मृदुजिह्वता	६०	लृगस'स'श्रेक'प'श्रि'द।	१७८
मृदुतरुणहस्तपादता	८६	सुग'द'ल'वस'ल'स'लै'द'ग'ले'क'प' क'ग'स'प'श्रि'द।	१७१
मृदुतीक्ष्णेन्द्रियौ	१२	द'प'द'प'दु'प'द'द'क'क'प'द'ग'।	३१
मृदुमध्याधिमात्रविकल्पानां	५६	क'स'प'द'दु'ग'प'क'क'प'द'द'ल'स'द' द'द'ल'द'दु'क'स'स'।	११३
मृदुवचनविनयत्वेन	६०	क'ग'ल'स'स'स'ल'द'द'प'श्रि'द' गु'स'।	१७७
मृष्टकुक्षिता	८६	द'गु'स'स'स'स'श्रे'क'प'श्रि'द।	१७७
मृष्टगात्रता	८६	सु'गु'द'द'द'गु'स'प'ल'गु'श्रि'द।	१७७
मेघः	६	श्रु'क'।	१४
मेघगर्जितघोषता	६०	द'गु'ग'ग'ग'स'द'द'ल'क'प'श्रि'द।	१७८
मैत्रकायवाङ्मनस्कर्म	५७	दु'स'स'प'द'ल'स'द'द'ग'द'द'प'द' गु'ल'स'।	१०७
मैत्र्यादि	३१, ८२	दु'स'स'प'ल'स'ग'स'।	४७, १४३
मैत्र्यादिकं	१६	दु'स'स'ल'स'ग'स'प'।	३४
मैत्र्यादिलक्षणं	६२	दु'स'स'प'ल'स'ग'स'प'द'ल'क'क' श्रि'द'।	१७१
मोक्षकामानां विनेयानां प्रिय- श्रावणात्	१०	स'द'प'द'द'द'द'द'ग'द'द'ग'द' प'द'स'ग'प'।	१७
मोक्षनिर्वेधभागीय	७	स'द'द'द'स'द'द'द'क'स'स'स'।	११
मोक्षभागीयम्	५४	स'द'प'द'क'स'स'स'प'।	१००
मोक्षानुकूलविहारमार्ग- स्वभावाः	४६	स'द'प'द'द'स'स'स'p'द'ल'स' गु'द'द'प'ले'क'।	८३
मोहः	४४	ग'द'द'स'।	७६

य

यक्षाद्यमनुष्यापगमसत्यवाक्य-

निष्पत्तिः

६५

यकं नृश्रेष्ठं च शोभासं च शोभां यो नृश्रेष्ठं

यसं प्रोक्तं यद्विचरन् यद्विचरन् यो नृश्रेष्ठं च १३१

यत्नवर्जनं

२६

यत्नवर्जनं

८८

यथागुणाभिधानपुरःसरं

४

यथागुणाभिधानपुरःसरं

यथागुणाभिधानपुरःसरं

८

यथाधिमोक्षं

३३

यथाधिमोक्षं

७०

यथाधिमोक्षप्रभावितं

८१

यथाधिमोक्षप्रभावितं

१४३

यथाप्रणिधानं फलसमृद्धेः

६

यथाप्रणिधानं फलसमृद्धेः

१७

यथाभव्यतया

८, १५, ६३

यथाभव्यतया

१३, ३७, ११७

यथाभव्यसर्वसत्त्वानां

६

यथाभव्यसर्वसत्त्वानां

यथाभव्यसर्वसत्त्वानां

१८

यथाभूतपदार्थाधिगम

६२

यथाभूतपदार्थाधिगम

यथाभूतपदार्थाधिगम

१७३

यथाभूतार्थाधिगममात्रलक्षणा

३३

यथाभूतार्थाधिगममात्रलक्षणा

यथाभूतार्थाधिगममात्रलक्षणा

७०

यथास्तत्त्वेन

८३

यथास्तत्त्वेन

१४४

यथास्तार्थग्राहित्वेन

७५

यथास्तार्थग्राहित्वेन

यथास्तार्थग्राहित्वेन

१०१

यथावत्सर्वसत्त्वचित्तचरितज्ञा-

नम्

२५

यथावत्सर्वसत्त्वचित्तचरितज्ञानम्

यथावत्सर्वसत्त्वचित्तचरितज्ञानम्

८४

यथाविहितार्थानुष्ठानेन

७३

यथाविहितार्थानुष्ठानेन

यथाविहितार्थानुष्ठानेन

१३७

यथाशयानुरूपनिमणिन

६८

यथाशयानुरूपनिमणिन

यथाशयानुरूपनिमणिन

१२७

यथैच्छगमनव्याघाते	६६	किं भूयः अतोऽपि मन्त्रैश्च नु अशुभं च शुभं च वा।	१३८
यथेष्टसमकालबुद्धक्षेत्रगमनम्	२४	किं भूयः अतोऽपि मन्त्रैश्च नु शुभं च नु शान्तं शुभं च नैव शुभं च नु अशुभं च।	८८
यथोक्तोद्देशानिर्याण	६६	अतोऽपि नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	१३८
याचकजनप्रार्थनासकोचः	२३	अतोऽपि नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	८३
यानं	६	मन्त्रैश्च नु।	१४
यानत्रयनिर्याण	७४	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	१८०
यानत्रयनिर्याणफलासाक्षा-		मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	
त्कारा	५३	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	८८
यानत्रयमार्गाविरणप्रहाणाद्	३६	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	८८
यानत्रयसङ्गृहीताधिगन्त-		मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	
व्याधेयधमनानात्वेन	१८	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	३३
यानत्रयाधिगमप्राप्तये	१३	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	३८
यानत्रयाधिगमहेतु	१३	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	३३
यानत्रयामये	१३	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	३३
यानान्तराव्यवकीर्णैकाम्रतानुत्तर-		मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	
सम्यक्सम्बन्धेपरिणामना	१६	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	३४
युगनद्धः	२०	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	३६
युगनद्धमार्गः	२०	मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु मन्त्रैश्च नु।	३६

युगपदुत्पन्न	६१	ཅིག་ཅེར་བྱུང་ག།	१०८
योगस्य	६१	སྦྱོར་བའི།	१२०
योगानुयोगविहारप्रतिषेधः	५८	སྦྱོར་བ་དང་རྗེས་སུ་སྦྱོར་བའི་གནས་པ་ སོ་སོར་བཀག་ག།	१०९
योगिसन्ताने	३५	ལྷན་འབྲེས་པའི་རྒྱུད་ལ།	८३
योगिसन्तानप्रत्यात्मवेद्यक्षणाः	५६	ལྷན་འབྲེས་པའི་རྒྱུད་ལ་སོ་སོ་རང་གིས་ རིག་བའི་སྐད་ཅིག་མ་ལྷན་ས།	११०
योगिसंवृत्या	८३	ལྷན་འབྲེས་པའི་ཀུན་རྗེས་ཏུ།	११६
योगी	११	ལྷན་འབྲེས་པ།	३०
		ར	
रक्षावरणगुप्तयो	३१	བསྐྱོང་བ་དང་བསྐྱབ་པ་དང་སྦྱ་བ་དག།	१५८
रक्तजिह्वता	६०	ལྷུགས་དམར་བ་ཉིད།	१६६
रक्तबालजनदुरवगाहधर्म-		ཚོས་འདུལ་བ་བྱིས་པའི་སྦྱེ་བོ་ཆགས་	
विनयत्वेन	६०	བ་ཅན་གྱིས་གཏོང་དཔག་དཀའ་བ་ ཉིད་གྱིས།	१६८
रत्नत्रयाववादः	११	དཀོན་མཚོག་གསུམ་ལ་འདོམས་པ།	१८
रत्नत्रितय	२३	དཀོན་མཚོག་གསུམ།	८३
रत्नाकर	६	རིན་པོ་མེདི་འབྱུང་ཁུངས་ཀྱི་གནས།	११
रवितं	४६	ཅ་མོ།	८०
रसरसाभ्रता	८७	རོ་གྲོ་བའི་མཚོག་མཁུན་བ་ཉིད།	१६३
रागः	४४	འདོད་ཆགས།	८९
रागादिकलेशः	३६, ५३	འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་ མོངས་པ།	९१, ९९
रमादिकलेशवर्जन	२४	འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉོན་མོངས་ བ་སྦྱོང་ག།	

रागादिस्वभावापरिज्ञानेन	७५	འདྲོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ ཡོངས་སུ་མ་ཤེས་པས།	१०१
रागाद्यभिभवः	३२	འདྲོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་རྩིལ་གྱིས་ གཞན་པ།	१०२
रागाद्यसंलुठितचेतनत्वेन	६०	སྤྲུགས་འདྲོད་ཆགས་ལ་སོགས་པས་མ་ འབྲུགས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१०३
रागारागादिविपक्षप्रतिप- क्षाणां	५३	འདྲོད་ཆགས་དང་འདྲོད་ཆགས་མེད་ པ་ལ་སོགས་པ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ དང་གཉེན་པོ་དག	१०४
राजहंसवत् जालावनद्धाङ्गुलि- पाणिपादता	६६	ཕྱག་དང་ཞབས་ཀྱི་སེར་མོ་ངང་པའི་རྒྱལ་ བོ་ལྷ་མུར་དུ་བར་འབྲེས་པ་ཉིད།	१०५
राजादिस्थानम्	२५	རྒྱལ་བོ་ལ་སོགས་པར་གནས་པ།	१०६
राशिः	१६	སྤུང་བོ།	१०७
रूपकायस्वभावः	६५	གཞུགས་ཀྱི་རྒྱའི་ངོ་བོ་ཉིད།	१०८
रुचिसम्पन्नसत्त्वहितेच्छया	६	དད་པའི་སེམས་ཅན་ལ་ཕན་འདོགས་ པར་བཞེད་པ།	१०९
रूपणादिलक्षणवस्त्वात्मकचतुः- सत्यालम्बनमात्मदर्शनप्रति- पक्षत्वेन	१३	གཞུགས་སུ་རྒྱང་བ་ལ་སོགས་པའི་ མཚན་ཉིད་ཀྱི་དངོས་པོའི་བདག་ཉིད་ཀྱི་ བདེན་པ་བཞི་ལ་དམིགས་པ་དང་བདག་ དུ་ལྷ་བའི་གཉེན་པོ་ཉིད་ཀྱིས།	११०
रूपधातुचतुर्ध्यानानि	६२	གཞུགས་ཀྱི་ཁམས་ཀྱི་བསམ་གཏན་ བཞི།	१११
रूपतन्निमित्ततत्स्वभावा- विकल्प	४६	གཞུགས་དང་དེའི་མཚན་མ་དང་དེའི་ ངོ་བོ་ཉིད་དུ་རྣམ་པར་མི་དོག་པ།	११२
रूपरागहा	१२	གཞུགས་ཀྱི་ཆགས་བཅོམ།	११३

रूपविशुद्धिः	४८	गङ्गमसंज्ञावन्तं नमः ॥	५७
रूपवीतरागः	१२	गङ्गमसंज्ञिन्मन्त्रं कृत्वा नमः ॥	३३
रूपादिधर्मानित्यताद्यधिष्ठाना	५	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	७
रूपादिधर्माविबोधव्यावर्तनम्	५८	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	७
रूपादिधर्मैर्भ्यो निवृत्तिः	५७	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	१०८
रूपादिनिमित्तानाम्	१५	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	३७
रूपादिनिर्वाणाम्भिवेश	३१	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	५८
रूपादिनिवृत्तिनिर्विकित्सा- द्याकार	५६	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	१०८
रूपादिभावाविकल्प	४८	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	५७
रूपादियोगाधिगमचित्तानु- त्पादः	६६	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	१३३
रूपादिशुद्धिः	३५	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	८८
रूपादिष्वनवस्थान	४८	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	५७
रूपादिसंज्ञाव्यावर्तनादिकं	५६	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	११०
रूपादिसङ्गविगतम्	८४	गङ्गमसंज्ञावन्तं कृत्वा नमः ॥	१५७

रूपादिसर्वधर्माः	४०	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	७३
रूपादिसर्वधर्मपरिज्ञानम्	३८	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् सुप्रसङ्गम् ।	७८
रूपादिसर्वधर्मशून्यतयोः	१४	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	३४
रूपादिसर्वधर्माभाव	७८	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	१०७
रूपादिसाङ्केतिकधर्मप्रज्ञप्ति	३०	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् व्यसङ्गात् ।	४४
रूपादिस्कन्ध	१६, २८	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् व्यसङ्गात् ।	३०, ४३
रूपादिस्थान	६६	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	१३०
रूपादिस्वभावेनापगतस्वभावता	१४	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	३४
रूपादीनां	३८	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	७८
रूपाद्यचिन्त्याकारो रोधः	४८	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	८७
रूपाद्यचिन्त्याकारामननं	४८	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	८७
रूपाद्यप्रतिघातज्ञानम्	२४	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	७७
रूपादिप्रपञ्च	४४	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	७८
रूपाद्यभिनिवेश	४०	गङ्गागणनामसौम्यानामदीर्घसंज्ञकानाम् उत्तरम् ।	७३

रूपाद्यविवातिज्ञानम्	५३	गच्छमासंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमं	७७
रूपाद्यस्थानम्	१४	गच्छमासंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं	१४
रूपाद्यहानादिप्रभावितम्	३०	गच्छमासंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमंमसंभ्रमं	१४
रूपाद्यायव्ययी	१३	गच्छमासंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं	३०
रूपाद्यालम्बनप्रतिषेधात्	७७	गच्छमासंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमंमसंभ्रमं	१०४
रोगः	२७	१५।	४०
		ल	
लक्षणं	५०	मसंभ्रमं	७७
लक्षणेन	८	मसंभ्रमंमसंभ्रमं	१३
लक्षणशास्त्रेषु	५	मसंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमं	७
लक्षणानुव्यञ्जनविराजितः	८५	मसंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमं	१४७
लयनं	५२	मसंभ्रमं	७७
लाक्षणिकं	१२, २७	मसंभ्रमंमसंभ्रमं	३०, ७७
लाभसत्कारश्लोकास्वादनम्	४६	मसंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमंमसंभ्रमं	७०
लाभसत्कारादिनिरपेक्षत्वेन	५७	मसंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमंमसंभ्रमं	१०७
लाभादिनिरपेक्षचित्तेन	२२	मसंभ्रमंमसंभ्रमंमसंभ्रमं मसंभ्रमंमसंभ्रमं	७०
लिङ्गम्	५, ७	मसंभ्रमं	७, ११

लिखितुकामताऽलिखितु-	५१	ཡི་གེར་འབྲི་འདོད་པ་དང་ཡི་གེར་	
कामते	४६	འབྲི་མི་འདོད་པ་དག།	७०
लेपवर्जितम्	४१	ཅགས་པ་སྤངས་པ།	७३
लोकनिरोध	५१	འཇིག་རྟེན་འགོག་པ།	७७
लोकशून्यताकार	५१	འཇིག་རྟེན་སྡོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ལྷན་པ།	७७
लोकशून्यताज्ञापक	५१	འཇིག་རྟེན་སྡོང་པ་ཉིད་ཏུ་བརྗོད་པ།	७७
लोकशून्यतादर्शक	५१	འཇིག་རྟེན་སྡོང་པ་ཉིད་ཏུ་མཐོང་བར་	
		མཛད་པ།	७७
लोकसंज्ञानिरोधि	५१	འཇིག་རྟེན་འདུ་ཤེས་འགོག་པ།	७७
लोकार्थसम्पादिका	४	འཇིག་རྟེན་རོན་སྐྱེབ་མཛད་པ	७
लोकालुज्यता	५०	འཇིག་རྟེན་འཇིག་པ་མེད་པ།	७३
लोकोत्तर	१८	འཇིག་རྟེན་འདས།	३३
लोकोत्तरा	८१	འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ།	१४१
लोकोत्तरदर्शनभावनामार्गयोः	१७	འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་མཐོང་བའི་	
		ལས་དང་སྐྱོམ་པའི་ལས་དག།	३१
लोकोत्तरदर्शनभावनामार्गा-		འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་མཐོང་བ་	
धिगमः	५५	དང་སྐྱོམ་པའི་ལས་རྟོགས་པ།	१०३
लोकोत्तरमार्गः	४६	འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ལས།	८३
लोहित	८२	དམར་པོ།	१४७
लौकिकनिर्वेधभागीयाधिगम-		འཇིག་རྟེན་པའི་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་	
पूर्वकः	५५	ཅ་དང་མཐུན་པ་རྟོགས་པ་སྟོན་ཏུ་	
		འགྲོ་བ།	१०३
लौकिकभावनामयानि	१३	འཇིག་རྟེན་པའི་སྐྱོམ་པ་ལས་བྱུང་བ།	३३
		འཇིག་རྟེན་པའི་ཚོས་བསམ་ཅད་ཀྱི་	
लौकिकसर्वधर्माग्रत्वात्	१५	མཚོག་ཡིན་པའི་ལྗོངས།	३८

लौकिकाधिगम	१८	འཇིག་རྟེན་པའི་རྟོགས་པ།	३३
		བ	
वक्तृज्ञानसामर्थ्यावबोधः	२६	འཆད་པ་པའི་ཤེས་པའི་ཚལ་རྟོགས་པ།	१२
वक्ष्यमाणधर्म	२६	བརྗོད་པར་བྱ་བའི་ཚོས།	१०
वक्ष्यमाणसकलशास्त्रेण	८	འཆད་པར་འགྱུར་བའི་བརྟན་བཅོས་	
		མཐའ་དག་གྱིས་	१३
वचनादिधारणी	२०	ཚོག་ལ་སོགས་པའི་གརྒྱུངས།	३७
वज्र	६	རྩོམ།	१४
वध	२४	བསད་པ།	००
वध	२४	བསད་པར་བྱ་བ།	००
वध्यमोक्षणत्वात्	८६	གསལ་བར་བྱ་བ་ལས་ཐར་པར་བྱས་	
		བས།	१७१
वध्यमोक्षसमादानं	८७	གསལ་བྱ་བ་ཐར་པར་བྱེད།	१७३
वनारामादिकरणसमादा- पनात्	८७	ནགས་ཚལ་དང་ཀུན་དགའ་རྩ་བ་ལ་	
		སོགས་པ་བྱེད་པ་ཡང་དག་ལེན་དུ་	
		བརྒྱག་པས།	१७३
वणवादोऽनुकूलता	५५	བཟུགས་པ་བརྗོད་པ་དང་མཐུན་པར་	
		བྱེད་པ།	१०३
वर्त्मना	७०	ལས་གྱིས།	१३१
वर्त्मनि	८	ལས།	११
वशिता दश	८२	དབང་བཅུ།	१४३
वशित्वार्थ	६३	དབང་དུ་བྱ་བའི་ཕྱིར།	१७३
वसुवन्धुः	३	དབྱིག་གི་གཉེན།	३
वस्तुतत्प्रतिपक्षतः	१६	གཞི་དང་དེ་ཡི་གཉེན་པོ་ཡིས།	३८
वस्तुनिमित्तयोगेन प्रतिपत्तौ	३८	དངོས་པོ་མཚན་མ་དང་ལྷན་པར་	
		རྟོགས་པས།	७८

वस्तुपरीक्षामार्गः	४५	དངོས་པོ་ལ་ཡོངས་སུ་རྟོག་པའི་ལམ།	८१
वस्तुप्रतिपक्षाकार	५	གཞི་དང་གཉེན་པོ་དང་རྣམ་པ།	५
वस्तुयोगवियोगयोः	६६	དངོས་པོ་ལྷན་པ་དང་མི་ལྷན།	१३७
वस्तुद्देशकरण	५४	དངོས་པོའི་ཆེད་དུ་བ་བྱེད་པ།	१००
वस्त्वनभिनिवेशाद्	८४	དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་	
		བས།	१५७
वस्त्वनभिनिवेशेन	६६	དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་མ་ཞེན་བས།	१३८
वस्त्वनुपलम्भः	२४	དངོས་པོར་དམིགས་པ་མེད་པ།	००
वागभिलापस्वभावा	६०	ཚོག་དུ་བརྗོད་པའི་ངོ་བོ་རྣམས།	११३
वाक्	४६	གསུང་།	८०
वाच्यवाचकभावलक्षण	४२	བརྗོད་པར་བྱ་བ་དང་རྗོད་པར་བྱེད་	
		པའི་ངོ་བོའི་མཚན་ཉིད།	७५
वायु	८२	རླུང་།	१५०
वासनासम्भूतस्मृतिज्ञाने	६	བག་ཆགས་ལས་ལྷུང་བའི་དྲན་བའི་	
		ཤེས་པ་ལ།	७
विकल्पः	७	རྣམ་པར་རྟོག་པ།	१३
विकल्पक्लेशज्ञेयावरण	७१	ཉེན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྐྱིབ་པ་རྣམ་	
		པར་རྟོག་པ།	१३३
विकोपने	७४	རྣམ་པར་འབྲུགས་པ་ལ།	१३७
विक्षेपः	२६	རྣམ་པར་གཡོང་བ།	५३
विगतरागचित्त	५०	སེམས་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ།	७३
विगताविगतकामच्छन्दत्वे	४६	འདོད་པའི་འདུན་པ་དང་བྲལ་བ་དང་	
		མ་བྲལ་བ་ཉིད།	७०
विचिकित्साक्षयः	५७	ཤེ་ཚམས་ཟད་པ།	१०५
विचिकित्साक्षणक्षयौ	५६	ཤེ་ཚམས་མི་དལ་ཟད་པ།	१००

विजितरागादिसमरत्वेन	६०	दद्रेः ऋणसंभारं शोचसंभारं च यथा यसं कृतं च संश्रुयं च श्रुयं च ॥ १७८
विज्ञ	५२	अपसंभारं ॥ १७९
विज्ञपुरुषवेदनीयता	५२	श्रुयं च अपसंभारं च संश्रुयं च संश्रुयं च ॥ १८०
विज्ञमिमात्रता	७१	कृतं च संश्रुयं च संश्रुयं च ॥ १८३
विज्ञानं	७३	कृतं च संश्रुयं च ॥ १८६
विज्ञानां	७	अपसंभारं कृतं च ॥ १९१
वितथप्रतिभासित्वात्	६७	श्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च ॥ १९४
वितथभावाभिनिवेशिनां	७१	दद्रेः संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च कृतं च ॥ १९३
वितिमिरशुद्धालोकता	६६	अपसंभारं च संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च दद्रेः च ॥ १९७
विदर्शना	२०	श्रुयं च संश्रुयं च ॥ २०६
विदर्शने	२४	श्रुयं च संश्रुयं च ॥ २०८
विदितबुद्धत्वोपायकौशलत्वेन	५७	अपसंभारं कृतं च संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च अपसंभारं च ॥ २०९
विदितसमाधिस्वरूपस्य	१५	दद्रेः संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च च ॥ २१०
विनिवृत्तिः	६८	श्रुयं च ॥ २११
विनेयाः	६	अपसंभारं कृतं च ॥ २१२
विनेयजनप्रतिभासभाक्	६१	अपसंभारं कृतं च संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च दद्रेः च ॥ २१०
विनेयजनस्य परिपाचनात्	६	अपसंभारं कृतं च संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च ॥ २१६
विनेयानुरूपघर्मदेशकतया	६६	अपसंभारं कृतं च संश्रुयं च संश्रुयं च संश्रुयं च दद्रेः च ॥ २१६

विनेयावर्जनकरधर्मदेश-		मनुष्यं च दण्ड्यं च सुदं चैव कौश-	
कत्वात्	६	श्रुत्वा च।	१९
विपक्ष	३८	श्रीः ससृजं च श्रीः सुप्रसा।	६९
विपक्षप्रतिपक्षयोः	३६	श्रीः ससृजं च श्रीः सुप्रसा च मी।	११
विपक्षप्रतिपक्षसांसारिकवैय-		दत्तं च दत्तं कृतं च दत्तं च श्रीः ससृजं	
वदानिकधर्माणाम्	६२	च दत्तं च श्रीः च श्रीः च।	१११
विपक्षप्रतिपक्षहेयोपादेयद्वारेण	६२	श्रीः ससृजं च श्रीः सुप्रसा च दत्तं च श्रीः च	
		च दत्तं च दत्तं च सुदं च श्रीः च।	१११
विपक्षप्रहाणादिकम्	७२	श्रीः ससृजं सुप्रसा सुदं च।	
		श्रीः च।	११५
विपक्षस्वरूप	६०	श्रीः ससृजं च श्रीः सुप्रसा च श्रीः च।	११३
विपरीताभिनिवेशात्	७४	श्रीः च श्रीः च सुदं च श्रीः च।	१३९
विपरीतसमुदाचारता	८२	श्रीः च श्रीः च श्रीः च सुदं च।	१४०
विपर्यस्तमतीनां	७७	श्रीः च श्रीः च श्रीः च।	१८०
विपर्यासं	२२	श्रीः च श्रीः च।	८१
विपर्यासनिवृत्त्या	७२	श्रीः च श्रीः च श्रीः च।	१३९
विपर्यासप्रवृत्तत्वेन	३८	श्रीः च श्रीः च सुदं च श्रीः च।	६९
विपर्यासशान्तत्वादिना	७३	श्रीः च श्रीः च श्रीः च सुदं च श्रीः च।	१३८
विपश्यना	६	श्रीः च श्रीः च।	१४
विपाकधर्मतावस्थानास्रव-		श्रीः च श्रीः च श्रीः च श्रीः च।	
सर्वधर्मैकक्षणलक्षणः	७६	श्रीः च श्रीः च श्रीः च श्रीः च।	
		श्रीः च श्रीः च श्रीः च श्रीः च।	
		श्रीः च।	१८९
विपाकावस्थाप्राप्तः	८०	श्रीः च श्रीः च श्रीः च श्रीः च।	
		श्रीः च।	१८९

विपाकघर्मतावस्था	६०	कृष्णं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं क्लेशं श्लेष्मिकं मज्जितं श्लेष्मिकं	१०६
विपुलचित्त	५२	श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं	७३
विप्रतिपत्तिः	६	श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं	१३
विप्रतिपत्तीः	७७	श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं	१००
विभावित	४६	कृष्णं पत्रं श्लेष्मिकं	८३
विभावितमार्गफला-		पत्रं कृष्णं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं	
साक्षात्करणेन	७७	श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं	१०४
विभावितसर्वधर्मसमत्वेन	६४	कृष्णं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं	११०
विभावितानुपूर्वाभिसमय	७६	श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं कृष्णं पत्रं श्लेष्मिकं	१०४
विभावितैकक्षणाभिसम्बोध	६१	श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं कृष्णं पत्रं श्लेष्मिकं पत्रं	१४४
विमत्तिः	२२	श्लेष्मिकं	०१
विमुक्तिः	३, ४६	कृष्णं पत्रं श्लेष्मिकं	३, ८०
विमुक्तिसेनः	३	कृष्णं श्लेष्मिकं	३
विमोक्षः	४६	कृष्णं पत्रं पत्रं	८३
विमोक्षाः	६२	कृष्णं पत्रं पत्रं	१४३
विमोक्षमुखम्	४६	कृष्णं पत्रं पत्रं पत्रं	८३
विराग	४४	श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं पत्रं पत्रं	४६
विरागाकारौ	२६	श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं पत्रं पत्रं पत्रं श्लेष्मिकं	१०१
विरागाय	२६	श्लेष्मिकं श्लेष्मिकं पत्रं पत्रं पत्रं	१०
विरोधः	४०	श्लेष्मिकं	४३

विलोमम्	७२	लुगस'खी'समुदा	१३४
विविक्त	३३	दमेक'वा	८१
विविक्तानवबोधस्वभाव	६८	दमेक'वा'स'रु'मस'पदि'र'वो' श्रीर।	१३४
विविधबुद्धक्षेत्रविशुद्धिः	६२	सदस'क्रुस'गु'रै'र'र'र'र'र'र'र' पद'दमा'वा	१७३
विवृद्धिः	६६	कस'दमेवा	११
विवेकः	४३	दमेक'वा	७७
विशालनयनता	६०	सुत्र'पदस'वा'श्रीर।	१६८
विशिष्टज्वालाबन्धोः	६१	स'सु'द'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र' रु'पद'रु'पेस'र'वा'गु'र'र'र'र'र'र'	११०
विशिष्टप्रज्ञापारमिता-			
मनस्कारः	६५	शुत्र'वा'प'द'वा'सु'द'वा	१३१
विशिष्टबुद्धालम्बनपुण्या-			
भावाद्	७४	कसस'रु'प'द'रु'द'प'मस'वा'सु'द' पसा	१३८
विशिष्टार्थप्रतिभासजनन-			
द्वारेणाश्रयपरावृत्त्या	८३	रु'र'रु'प'द'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र' कस'वाकस'प'द'स'सु'सु'र'प'सा	१४९
विशिष्टार्थप्रतिभासिचित-			
जननद्वारेण	६१	रु'र'रु'प'द'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र' रु'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'र'	११०
विशुद्धकम्	४१	कस'दमा	७३
विशुद्धमात्रता	८६	सु'कस'प'द'द'मा'वा'श्रीर।	१६९
विशुद्धगुणाख्यापकतया	८६	प'र'र'र'र'प'द'द'मा'वा'सु'द'प'द' सु'द'वा'श्रीर'गु'सा	१६९
विशुद्धचित्तत्वात्	८६	सु'मस'कस'प'द'द'मा'प'दि'श्रीर।	१६९
विशुद्धनेत्रता	८६	सु'क'कस'प'द'द'मा'वा'श्रीर।	१६९

बैमुख्यनिमित्तग्राहिता	४६	ཕྱིར་ཕྱོགས་པའི་རྒྱ་མཚན་འདོན་ བ་ཉིད།	८०
वैराग्य	१६	འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ།	३०
वैशारद्याकाराः	४६	མི་འདིགས་པའི་རྣམ་བ།	८०
वैशिष्ट्यम्	२६	ཁྱད་ལྡན་གས་བ་ཉིད།	१०
वैहायसङ्गमकुशलतया	८६	ནམ་མཁའ་ལ་གཤེགས་པར་མཁས་ བ་ཉིད་ཀྱིས།	१६६
व्यपगततिलकालकगात्रता	८६	རྒྱ་ལ་སྟེ་བ་དང་གནག་བག་མེད་བ་ ཉིད།	१६७
व्यपगताकालधर्मविनयत्वेन	८६	དུས་མ་ཡིན་པའི་ཚེས་འདུལ་བ་དང་ བྲལ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१६७
व्यवदात	४१	རྣམ་པར་བྱང་བ།	७०
व्यवदान	४४	རྣམ་པར་བྱང་བ།	३०, ७८
व्यवदानवस्तु	५	རྣམ་པར་བྱང་བའི་དངོས་པོ།	६
व्यवदानावबोधनै	६१	རྣམ་པར་བྱང་བ་རྟོགས་པ།	१७०
व्यवस्थापनम्	१२	རྣམ་པར་གཞག་བ།	३०
व्यस्तसमस्तत्वेन	७८	སོ་སོ་བ་དང་བསྐྱུས་བ་ཉིད་ཀྱི།	१०६
व्यस्तसमस्तविभावितार्थ-		སོ་སོ་བ་དང་མཐའ་དག་དུ་རྣམ་པར་	
प्रगुणीकरणम्	६३	བསྐྱེམས་པའི་དོན་གཞུང་སྤོང་བར་ བྱེད་བ།	१७३
व्याकरणम्	१५	ཁྱད་སྟོན་བ།	३७
व्याकरणलाभ	४८	ཁྱད་བསྟན་བ་འབྲོབ་བ།	८७
व्याधिः	४१	ནད།	७४
व्यापादः	५७	གཞོན་སེམས།	१०६
व्यापी	८५	ཁྱབ་བ།	१४०

व्याप्तिः	२७	ཏུབ་བ།	७७
व्यावसायिकमार्गः	४५	ཚུལ་བ་ལས་ལྷུང་བའི་ལས།	८१
व्यावहारिकधर्मः	१४	ཚོས་ཐ་སྐྱད་བ།	१७
व्यावृत्त्यपेक्षोपजनितनाना- त्वरूपेण	६०	སྐོག་བ་ལ་ལྗོས་ནས་ཉེ་བར་བསྐྱེད་པའི་ ཐ་དད་བ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོར།	११३
व्योमार्गं	४१	མཁའ་འདྲ།	१३
व्योमावस्थितशकुनि-		ནམ་མཁའ་ལ་གནས་བའི་བྱ་དང་	
सदृश त्वेन	६६	འདྲ་བ་ཉིད་ཀྱིས།	१३७
ཤ			
शक्राद्यभिनन्दितोत्पादः	२५	བརྒྱ་བྱེན་ལ་སོགས་བས་མངོན་པར་ བསྐྱེད་པར་སྐྱེ་བ།	७५
शब्दोच्चारणधर्मदेशनया	२६	སྐྱར་བརྐྱེད་པའི་ཚོས་བསྐྱེན་པའི་ སྐོན་ས།	५३
शमे	७	ཞི་ལ།	११
शमथः	२०	ཞི་གནས།	३७
शमथकौशलम्	३५	ཞི་གནས་ལ་མཁས་བ།	७५
शमथभावना	२४	ཞི་གནས་སྐོམ་བ།	७७
शरणं	१२, ५२	སྐྱབས།	३०, ७१
शरदिन्दुज्योत्स्नावत्	६०	སྐོན་ཀའི་ལྷ་བའི་འོད་བཞིན་དུ།	१७७
शरणादि	५३	སྐྱབས་ལ་སོགས་བ།	७७
शल्य	२७	ལྷག་དུ།	५०
शाक्यमुनि	६१	ཤུ་ཀྱ་ཐུབ་བ།	१७७
शान्त	२६, ४४	ཞི་བ།	५१, १८
शान्ततादेशना	५१	ཞི་བ་ཉིད་སྐོན་བ།	५७
शान्तविहारस्वभावः	४६	ཞི་བར་གནས་པའི་ལམ་གྱི་རང་བཞིན།	८३

शीलादिपारमितासर्वधर्म- सांकेतिकज्ञाने	६२	कुंयः प्रीत्यसः यः शोभासः यद्विः यः र्मः दुः सुत्रं यद्विः क्लेशः प्रत्यसः उदः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१७३
शीलादिस्कन्ध	३४	कुंयः प्रीत्यसः यः शोभासः यद्विः सुदः यो	७१
शुक्लदंष्ट्रता	६०	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६८
शुक्लदन्तता	६७	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६९
शुक्लधर्मविशुद्धि	६४	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१२०
शुक्लधर्माधिष्ठाना	१६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	३८
शुक्लपक्षनवचन्द्र	६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१४
शुक्लस्वभावा	६०	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६८
शुचि	५६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१०४
शुचिगात्रता	६६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६६
शुचिचित्तत्वेन	६६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६७
शुचिजनसम्पन्नत्वेन	६०	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६८
शुचिनासता	६०	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६८
शुचिपरिभोग्यचीवरादि	५७	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१०६
शुचिसमुदाचारता	६६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	१६७
शुद्धिरत्यन्तम्	७	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	११
शुभाशुभरूपनिर्माणे	४६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	८३
शुश्रूषा	२६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	४३
शून्यम्	२७	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	४०
शून्यता	१६	यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः यद्विः	३०

शून्यतया	१३	ལྷོང་པ་ཉིད་དུ།	२७
शून्यतायां त्रिवादः	२३	ལྷོང་པ་ཉིད་ལ་ཚོད་པ།	८३
शून्यताऽनवस्थानेन	६६	ལྷོང་པ་ཉིད་དུ་མི་གནས་པ་ས།	१३६
शून्यताऽनिमित्ताप्रणिहित- विमोक्षमुखसम्यग्ज्ञानम्	२४	ཉམ་པར་ཐར་པའི་སྐོ་ལྷོང་པ་ཉིད་དང་ མཚན་མ་མེད་པ་དང་སྐོན་པ་མེད་པ་ ཡང་དག་པར་ཤེས་པ།	८०
शून्यताकारसूत्रकज्ञापका- क्षगम्	५१	ལྷོང་ཉིད་ཉམ་པ་དང་བརྗོད་དང་ཤེས་ མཚན་མའོན་སྐྱེས་མཚན།	८०
शून्यताप्राप्तिः	३१	ལྷོང་ཉིད་འབྲོབ་པ།	४६
शून्यताभिनिर्हारत्वेन	७३	ལྷོང་པ་ཉིད་མའོན་པར་སྐྱེས་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	१३६
शून्यतालक्षणम्	६७	ལྷོང་པའི་མཚན་ཉིད།	१३०
शून्यताविमोक्षमुखत्वेन	६४	ཉམ་པར་ཐར་པའི་སྐོ་ལྷོང་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	१३०
शून्यतास्वभावेन	६२	ལྷོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས།	१०३
शून्यताहेतुभूतरूपाद्योः	१०	ལྷོང་པ་ཉིད་དང་གཞུགས་ལ་སོགས་ པ་ལྟར་ལྟར་པ་དག།	१०
शून्यानतिमाकारस्वभावं	४६	ལྷོང་པ་དང་དག་མེད་པའི་ཉམ་པའི་ ངོ་བོ་ཉིད།	८३
शून्याशून्यरहितत्वात्	४१	ལྷོང་པ་དང་མི་ལྷོང་པ་དང་གྲུབ་ པའི་ལྷོང་།	०८
शैक्षः	७	སྐོབ་པ།	११
शैक्षसम्भारघर्मप्राप्तः	६२	སྐོབ་པའི་ཚོགས་ཀྱི་ཚོས་ཐོབ་པ།	११०
शोभासंवर्तनीयत्वेन	६०	མཚོས་པར་ལྟར་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
श्यामीकरणतादि	७	མོག་མོག་བོད་ཀྱི་ལ་སོགས།	१०

श्लक्ष्णकेशता	६०	དབྱ་སྐྱ་འཇམ་པ་ཉིད།	१७७
श्लक्ष्णच्छविता	६६	པགས་པ་འཇམ་པ་ཉིད།	१७१
श्लक्ष्णधर्मविनयकुशलत्वेन	६०	ཚོས་འདུལ་པ་འཇམ་པོ་ལ་མཁས་	
		པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७८
श्लक्ष्णबुद्धिपरिज्ञातशासन-		བརྟན་པ་སློ་འཇམ་པོས་ཡོངས་སུ་	
त्वेन	६०	ལྗེས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१७७
श्लक्ष्णभ्रूकृता	६०	སྐྱེན་མ་འཇམ་པ་ཉིད།	१७८
श्रद्धा	४	རབ་དུ་དང་བ།	७
श्रद्धादृष्टिप्राप्तः	१२	དད་པ་དང་མཐོང་བས་ཐོབ་བ།	२१
श्रद्धादृष्टिप्राप्तौ	१२	དད་དང་མཐོང་ཐོབ།	२१
श्रद्धाधर्मनुसारिभेदेन	१२	དད་པ་དང་ཚོས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འབྲང་བའི་	
		བྱི་བྲག་གིས།	२१
श्रद्धानुसारिणः	४	དད་པའི་རྗེས་སུ་འབྲང་བ་ཞུས།	७
श्रद्धाभूमिस्थितेन	३	དད་པའི་ས་ལ་གནས་པ་ཡིས།	३
श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञा-		དད་པ་དང་བརྩོན་འགྲུས་དང་དུན་པ་	
बलांकाराः	४५	དང་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་	
		སྤོབས་ཀྱི་རྣམ་པ།	८१
श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधि-		དད་པ་དང་བརྩོན་འགྲུས་དང་དུན་པ་	
प्रज्ञेन्द्रियाकाराः	४५	དང་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་	
		དབང་པའི་རྣམ་པ།	८१
श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधि-		དད་པ་དང་བརྩོན་འགྲུས་དང་དུན་པ་	
विशिष्टप्रज्ञाः	५४	དང་དྲིང་ངེ་འཛིན་དང་ཤེས་རབ་རྒྱད་	
		པར་ཅན།	१०१
श्रवणभाजनम्	४७	ཉན་པའི་སྒྲོད།	८५
श्रवणादिभाजनम्	४७	ཉན་པ་ལ་སོགས་པའི་སྒྲོད།	८५

श्रवणेच्छा	२६	ॐ ब्रह्मन् अद्वैतं वा	१०
श्राद्धकुलानुपदर्शनम्	२३	दत्तं च तत्र प्रीतिं त्रैलोक्यं चैव	१०
श्रामण्यताप्राणातिपाताद्य-		दत्तं श्रद्धं चैव त्रैलोक्यं चैव	
व्याकृतकायकर्मद्वयः	१८	च त्रैलोक्यं चैव त्रैलोक्यं चैव	३३
श्रामण्यताफलं	३५	दत्तं श्रद्धं चैव त्रैलोक्यं चैव	६०
श्रावकः	४	ॐ ब्रह्मन्	०, १
श्रावकगोत्रत्वात्	७४	ॐ ब्रह्मन् त्रैलोक्यं तत्रैव त्रैलोक्यं चैव	१३६
श्रावकप्रत्येकबुद्ध्याः	५	ॐ ब्रह्मन् दत्तं च त्रैलोक्यं चैव	७
श्रावकप्रत्येकबुद्धयोः	५	ॐ ब्रह्मन् दत्तं च त्रैलोक्यं चैव	७
श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधि-		ॐ ब्रह्मन् दत्तं च त्रैलोक्यं चैव	
सत्त्वानुत्तरबुद्धानां	५	तत्रैव त्रैलोक्यं चैव त्रैलोक्यं चैव	७
श्रावकप्रत्येकबुद्धयानचित्त-		ॐ ब्रह्मन् दत्तं च त्रैलोक्यं चैव	
विनिवर्तनम्	५८	च त्रैलोक्यं चैव त्रैलोक्यं चैव	१०६
श्रावकप्रत्येकबुद्धसन्तानो-		ॐ ब्रह्मन् दत्तं च त्रैलोक्यं चैव	
पादेयत्वसमुद्भवः	६८	च त्रैलोक्यं चैव त्रैलोक्यं चैव	१३४
श्रावकबोधिसत्त्वगणिनः	४	ॐ ब्रह्मन् त्रैलोक्यं चैव त्रैलोक्यं चैव	०
श्रावकबोधिसत्त्वभेदेन	४७	ॐ ब्रह्मन् दत्तं च त्रैलोक्यं चैव	८१
श्रावकभूमौ	५	ॐ ब्रह्मन् त्रैलोक्यं चैव	७
श्रावकमार्गान्तरं	२८	ॐ ब्रह्मन् त्रैलोक्यं चैव त्रैलोक्यं चैव	१३
श्रावकस्य मार्गः	५	ॐ ब्रह्मन् त्रैलोक्यं चैव	७
श्रावकादिगोत्र	२५	ॐ ब्रह्मन् त्रैलोक्यं चैव त्रैलोक्यं चैव	०७

श्रावकादिगोत्रविनाशे	६६	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'द्विगस'। दक्षिण'वा।	११७
श्रावकादिनिर्याणत्वेन	६६	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'देस'पद'। दधुद'प'श्रु'द'ग्रीषा।	११७
श्रावकादिपरिवृतबुद्धानाम्	४	सदस'सुस'ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पद'। यदस'सु'पक्षे'द'वा।	४
श्रावकादिप्रणिधिज्ञानात्	८४	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'सु'द'कस'। येस'प'पसा।	१४७
श्रावकादिभूमिदूरीकरणे	६८	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'स'प्रमा'। पक्षे'द'पद'पु'द'वा।	११७
श्रावकादिभूमिस्पृहाचित्ता- नुत्पादनम्	६५	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'स'ल'द'पद'। पदि'सोमस'सि'पक्षे'द'वा।	११७
श्रावकादिमनस्कारपरि- वर्जनम्	१६	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'स'पु'द'प'ल'सोमस'। प'सु'द'वा।	१४
श्रावकादिमनोभवः	६८	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'स'ल'द'पद'।	११७
श्रावकादीनाम्	७	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'।	११
श्रावकादिगोचरवस्तुपरि- ज्ञानम्	५२	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'सु'द'पु'द'। स'यै'द'पदि'दद'स'सो'यद'स'सु'। येस'वा।	७७
श्रावकाद्यसाधारण	१०, ६२	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'द'सु'द'सु'द'। स'यै'द'वा।	१०, १०३
श्रावकाद्यसाधारणधर्म	१७	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'द'सु'द'। सो'द'स'यै'द'पदि'सो'स'।	३१
श्रावकाद्यरणासमाधिः	८३	ॐ प्रोक्ष'ल'सोमस'पदि'ॐ प्रोक्ष'ल'स'। सो'द'पदि'द'द'दे'द'सु'द'।	१४७

श्रीवदसस्वस्तिकनन्द्यावर्त-		सुमाः नदः लवसः नवसः श्रौः सेतुः नदः	
ललितपाणिपादतलता	६०	वगाः श्रिसः नदः मसुनः नुनः अश्रिसः वसः वसुनः पः श्रिसः	१७७
श्रुतचिन्ताभावनामयप्रज्ञा	५६	श्रिसः पः नदः वसवसः पः नदः वसुनः पः लसः नुनः वरिः श्रिसः नवः	
श्रुतमयादिज्ञानेन	६२	श्रिसः पः लसः नुनः पः लः श्रिसः नदः श्रिसः वसः	१७१
श्रुतमयादिज्ञानोत्पाद	४	श्रिसः पः लसः नुनः पः लः श्रिसः नदः श्रिसः पः श्रिसः नवः	५
श्रुतमयादिप्रज्ञाक्रमेण	६	श्रिसः पः लसः नुनः पः लः श्रिसः नदः श्रिसः वसः श्रिसः श्रिसः	७
श्रुतादिप्रकर्षप्राप्तमोक्षभागीय-		श्रिसः पः लः श्रिसः पः नवः श्रिसः श्रिसः पः श्रिसः पः श्रिसः नदः श्रिसः पः नदः पः लः श्रिसः नदः श्रिसः श्रिसः श्रिसः	
श्रद्धादिलक्षणकुशलमूल	१३	वदः श्रिसः पः	३३
श्रुताद्यभिमानः	२३	श्रिसः पः लः श्रिसः वसः श्रिसः पः	७१
श्रुताश्रुतधर्मधारणादक्षय-		श्रिसः पः नदः श्रिसः पदः श्रिसः नदः	
त्वात्	१०	वसः श्रिसः नदः पः	१७
श्रेष्ठता	३४	श्रिसः श्रिसः श्रिसः	७३
श्रेष्ठवंशप्रभवत्वेन	८६	श्रिसः श्रिसः श्रिसः लसः श्रिसः वसः	१७५
श्रोतुकामाश्रोतुकामोभय-		श्रिसः पदः नदः पः नदः श्रिसः पदः श्रिसः	
कामेषु	८२	नदः पः नदः श्रिसः श्रिसः नदः	१७५
श्रोतृविज्ञाने	२६	श्रिसः पः पदः श्रिसः पदः श्रिसः पः लः	१७७

		ष	
षट्पारमिताधिष्ठाना	१६	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	३०
षट्पारमितापरिपूरणेन	२३	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
		सुमांशुः सुखं च	०३
षट्पारमितासमन्वागमा-		संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
समन्वागमौ	४६	संज्ञांशुः सुखं च	००
षडभिज्ञाः	१२, २०, ६२	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	३०, ३६, १४०
षडभिज्ञाववादः	११	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
		संज्ञांशुः सुखं च	
षट्स्वभिज्ञागुणेषु	१०	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	१७
षष्ठाधिकारवृत्तिः	७८	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	१०७
षष्ठी अभिमुखी भूमिः	२३	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	०३
षोडशलक्षणात्मकः	४१	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	७३

स

संक्लेश	१६, ४४	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	३०, ७८
संक्लेशव्यवदान	४६	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
		संज्ञांशुः सुखं च	८३
संक्लेशव्यवदानरूपाणां	६०	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
		संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	१४०
संक्लेशव्यवदानाज्ञान	१६	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
		संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	३०
संक्लेशेतरपक्षाश्रयेण	४४	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
		संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	७८
संक्षिप्तत्रिसत्त्वानुरोधेन	६३	संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	
		संज्ञांशुः सुखं च सुमांशुः सुखं च	१७०

संक्षिप्तायाम्	५	अदरे वस्तुषः पालसा।	७
संक्षेपविस्तराभ्यां	८	वस्तुषः पदं कृषः पद।	१३
संख्येयसमातिक्रमः	५२	वस्तुषः पालसा पदं पदं	
		पदस्य वा।	७६
संघे	११	दमे अदुक्त्वा।	१८
संघरत्न	७७	दमे अदुक्त्वा दगोक्त्वा अक्रेमा।	१०४
संघरत्नाधिकारे	१२	दमे अदुक्त्वा दगोक्त्वा अक्रेमा मीक्षणस्य।	३१
संज्ञादृक्क्लेशवर्जनम्	२४	अदुःखेषु अदुःखेण अदुःखेण अदुःखेण।	८३
संज्ञानिरोध	५१	अदुःखेषु अदुःखेषु वा।	७३
संज्ञावेदितनिरोध	८२	अदुःखेषु अदुःखेण वदुःखेषु वा।	१४३
संज्ञावेदितनिरोधाकारः	४६	अदुःखेषु अदुःखेण वदुःखेषु वदुः कृषः वा।	८३
संपरिग्रहाभावे	६८	अदुःखेण अदुःखेषु वदुःखेषु वा।	१३७
संप्रत्ययदाढर्चोनाभेद्यत्वात्	६	अदुःखेण वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	१७
संभवत्प्रमाणस्य	१६	अदुःखेषु वा।	१३३
संयतकायाः	४	अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	४
संरोधवैकल्येन	७६	अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	१०३
संवत्सराभियोगानुत्सर्गादि-		अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	
प्रतिपत्तिमतां	४८	अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	८७
संवरशील	२१	अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	३७
संविद्यमानार्थयाचनकजना-		अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	
प्रत्याख्यानात्	८६	अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	१७१
संवृत्तिकार्यकारणभावेन	६३	अदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वदुःखेषु वा।	१३७

संवृतिपरमार्थसत्यद्वय	७७	गुणः क्लेशः दमः दैर्घ्यं दमः पद्विः वदेकं वः मर्त्तिसा।	१८४
संवृतिपरमार्थसत्यानति- क्रमेण	१०	गुणः क्लेशः दमः दैर्घ्यं दमः पद्विः वदेकं वः लसः शीः १२२ वसा।	१७
संवृतिपरमार्थसत्याश्रित- सर्वधर्मान्म्यूनापूर्णता	५२	गुणः क्लेशः दमः दैर्घ्यं दमः पद्विः वदेकं वः लः वदेकं पद्विः क्लेशः प्रससः ७५ श्रिः वः शेकं वः दमः मरः वः केदः वः।	७६
संवृतिसत्यानतिक्रमेण	२०	गुणः क्लेशः श्रिः वदेकं वः लसः शीः १२२ वसा।	३७
संवृत्या	७२	गुणः क्लेशः ५।	१३०
संवृत्याभिमतार्थक्रियाकारी	६१	गुणः क्लेशः ५ः सदेकं वसाः १२२ पद्विः दैर्घ्यं श्रिः ७ वः ७५५।	११०
संवृत्युपायेन	३४	गुणः क्लेशः ५ः प्रससः श्रिसा।	६३
संशयरूपाः	७७	श्रीः क्लेशः श्रिः १० वः।	१८४
संशयापनयनकारिप्रणि-		श्रीः क्लेशः शीलः वसाः सदेकं पद्विः श्लोकं	
धानसमृद्ध्या	८२	लसः श्रुः वसा।	१४०
संशुद्धिः	२२	गुणः श्लोकं वः।	३०
संसारनिर्वाणप्रतिष्ठानयोः	१७	१२२ वः दमः श्रुः दकं लसः १२२ वः लः शीः मरः वसा।	३१
संसारनिर्वाणसमता	६३	१२२ वः दमः श्रुः दकं लसः १२२ वः केः सदेकं वः ७५५।	११८
संसारनिर्वाणसमताधिगम	५३	१२२ वः दमः श्रुः दकं लसः १२२ वः सदेकं वः ७५५।	७७
संसारनिर्वाणान्यतरप्रपाति- त्वेन	६८	१२२ वः दमः श्रुः दकं लसः १२२ वः मरः ५८ ७५ वः श्रिः ५ ७५५ वः ७५५ श्रिसा।	१३७

संसारनिर्वाणान्यतरापातेन-		ॐत्तं वदन्तु तत्र तत्र तत्र तत्र	
सुखसंवाहनात्	१०	मात्तु यत्तं त्रिंशत्तं तत्र तत्र तत्र	
		ॐत्तं वा	१७
संसारापरिखेदिता	२२	ॐत्तं तत्र त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं	३७
संस्कृत	२०, ४४	ॐत्तं त्रिंशत्तं	३७, ७७
संस्कृतासंस्कृताः	१८	ॐत्तं त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं	३३
संस्कृतासंस्कृतयोः	११	ॐत्तं त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं	३०
संस्कृतासंस्कृताव्यतिभेद-		ॐत्तं त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं	
परिज्ञाने	६२	तत्र तत्र त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं	१७३
संस्तवं	२२	ॐत्तं	७१
संस्थितिः	७	गुरुं तत्र तत्र	११
संहतविशिष्ट	६१	तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	११४
संहर्षोच्छ्वासप्राप्त	७६	तत्र तत्र त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं	
सकलजनक्लेशप्रबन्धो-		तत्र तत्र	
न्मूलनं	८३	तत्र तत्र त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं त्रिंशत्तं	१७३
		तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	१४७
सकलजनहिताशयता	८२	तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	
		तत्र तत्र	१४४
सकलजनानुशासक	६	तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	
		तत्र तत्र	८
सकलपिण्डार्थः	८	तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	१३
सकलप्रज्ञापारमिताार्थः	६	तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	
		तत्र तत्र	८
सकलमनोरथपरिपूर्ण-		तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	
दक्षाणां	८४	तत्र तत्र त्रिंशत्तं तत्र तत्र	१४८

सकलशुक्लधर्मविवृद्धि-		दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	
गमनात्	६	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१५
सकारित्रः	८, ८३	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१३, १५६
सकृदागामी	१२, २५	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	३१, ८७
सक्तिः	२३	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	८३
सङ्गः	३८	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	८६
सङ्ग्रहासेवनं	८७	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१६३
सङ्गणिकादिपरिवर्जनात्	८६	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१६१
सङ्गणिकावहम्	२२	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	३३
सच्छिल्पपूर्वपरिकर्म-		दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	
सामर्थ्यात्	७६	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१८८
सततधर्मभावना	४८	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	८७
सत्कारः	५१	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	९०
सत्कृत्यविद्याशिल्पादि-		दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	
दानाद्	८६	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१६१
सत्यवचनसमुदाचाराद्	८७	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१६३
सत्यवादिता	२१	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	३०
सत्त्वग्रहः	२३	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	८३
सत्त्वचित्तचरित	५०	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	९३
सत्त्वदमनोपायकौशल-		दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	
सामर्थ्येन	५८	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	१०९
सत्त्वपरिपाकः	५	दमो'वदि' कौस'मघ'द' दम' कौस'मघ'	७

सत्त्वपरिपाके	६२	सोमसः उक्त्वाँसः सुः श्लोकः परः प्रोक्तः वः ॥	१७३
सत्त्वप्रज्ञप्तिः	७४	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	१३०
सत्त्वप्रज्ञप्तिगोचरः	७४	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥ पुत्रः ॥	१३०
सत्त्वभाजनलोकभेदेन	६३	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥ प्रोक्तः प्रोक्तः परः ॥	११०
सत्त्वलोकः	६३	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	११६
सत्त्वाभिनिवेशः	४४	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	७०
सत्त्वार्थः	६२	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	८८
सत्त्वाथकरणम्	४८	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	८०
सत्त्वार्थकरणप्रवृत्तत्वेन	२७	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥ वः ॥	३०
सत्त्वार्थक्रिया	२१	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	३०
सत्त्वार्थक्रियाकालानतिक्रम-		सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	
लक्षणा	८२	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	१४४
सत्त्वार्थप्रतिपत्तिः	४८	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	८८
सत्त्वाथपिरित्यागात्	६	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥ वः ॥	१७
सत्त्वार्थव्यापार	६८	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	१३७
सत्त्वालम्बन	५५	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥	१०३
सत्त्वेषु समचित्तता	२१	सोमसः उक्त्वाँसः प्रोक्तः परः ॥ वः ॥	३८
सत्यम्	२१	सत्यः ॥	३८
सत्यगोचरैः	५१	सत्यः वः ॥	७४

सत्यज्ञानम्	५५	བདེན་ཤེས་པ།	१०३
सत्यदर्शन	६१	བདེན་མཐོང་།	१०१
सत्यदर्शनमार्गोत्पादः	४५	བདེན་པ་མཐོང་བའི་ལམ་འབྱུང་བ།	८३
सत्यद्वय	२६	བདེན་པ་གཉིས།	८८
सत्याधारं	१३	བདེན་པའི་རྟེན་ཅན།	३३
सत्याववादः	११	བདེན་པ་ལ་འདོམས་པ།	१८
सदसज्जीवितान्तराय- दिग्गमनम्	४६	སློབ་གྲོ་བར་ཆད་དུ་འགྱུར་བ་དང་མི་ འབྱུར་བའི་སློབ་མ་སུ་འགྲོ་བ།	९०
सदाचारनुवृत्तिम्	४	དམ་པའི་སློབ་པ་དང་མཐུན་པ།	३
सदोषतया	६८	ཉེས་པ་དང་བཅས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१३०
सद्धर्मप्रकाशनम्	२१, २२	དམ་པའི་ཚེས་རབ་དུ་ཕྱོན་པ།	३९, ८०
सद्धर्मश्रवणादिकम्	८४	དམ་པའི་ཚེས་མཉམ་པ་ལ་ སོགས་པ།	१४८
सद्धर्मालम्बनपर्येषिः	२१	དམ་པའི་ཚེས་ཀྱི་དམིགས་པ་ འདོད་པ།	३८
सद्धर्मालम्बनैषणा	२१	དམ་ཚེས་དམིགས་པ་ཚོལ་བ།	३८
सनाथाः	४७	མགོན་བཅས།	८४
सनिर्याणाः	७	ངེས་པར་འབྱུང་བཅས་རྣམས།	१०
सन्तानक्षोभं	२६	གྱུད་འབྲུག་པ།	४३
सन्नाहप्रतिपत्तिः	१६	གོ་ཚའི་སྐྱབ་པ།	३४
सन्नाहप्रस्थानसम्भार-		གོ་ཚ་དང་འཇུག་པ་དང་ཚོགས་དང་	
निर्याणानां	१६	ངེས་པར་འབྱུང་བ་རྣམས་ཀྱི།	३८
सन्नाहप्रस्थितिक्रिया	७	གོ་ཚ་འཇུག་པའི་བྱ་བ།	१०
सप्रतिपक्षः	६७	གཉིན་པོ་དང་བཅས་པ།	१३३
सप्रयोगाः	७	སློབ་པར་བཅས་རྣམས།	११

सप्तमाधिकारवृत्तिः.	८०	सप्तमस्य वदुक् पदोऽस्येव च	१५१
सप्तमी द्वरङ्गमा भूमिः	२४	स्य वदुक् पदोऽस्येव च	८३
सप्तोच्छ्रयता	८६	वदुक् सप्तोऽस्येव च	१६१
समकर्णता	६०	सप्तोऽस्येव च	१६८
समक्रमता	८६	सप्तोऽस्येव च	१६६
समचत्वारिंशद्दृष्टता	८७	सप्तोऽस्येव च	१६३
समचित्तता	२१	सप्तोऽस्येव च	३८
समचित्तत्वात्	८६	सप्तोऽस्येव च	१६६
समता	७, २६, ३६	सप्तोऽस्येव च	११, ८८, ६६
समतापरिज्ञानम्	३८	सप्तोऽस्येव च	६८
समताभावनाप्रतिपक्षतया	६६	सप्तोऽस्येव च	१३८
समदंष्ट्रता	६०	सप्तोऽस्येव च	१६८
समदन्तता	८७	सप्तोऽस्येव च	१६३
समनुदर्शनम्	४	सप्तोऽस्येव च	३०
समन्तदोषदर्शित्वेन	६०	सप्तोऽस्येव च	१६८
समन्तप्रासादिकता	८६	सप्तोऽस्येव च	१५७
समन्तप्रासादिकपरिवार-		सप्तोऽस्येव च	
संबर्तनीयत्वेन	८६	सप्तोऽस्येव च	१६७
समभूमिप्रतिष्ठितत्वेन	६०	सप्तोऽस्येव च	१६८
सममैत्रहिताप्रतिघावि-		सप्तोऽस्येव च	
हेठनाचिताकारैः	५५	सप्तोऽस्येव च	१०३
समरोमभ्रुकता	६०	सप्तोऽस्येव च	१६८

समस्तज्ञेयावरणाप्रति-		येसः सुदिः श्लेषः चः सप्रदः दमः गौः	
पक्षत्वेन	६८	गङ्गेकः पौः सः यैकः चः श्रिदः ग्रीषा।	१३७
समस्तबोध्यावाहक-		सुदः सुवः सप्रदः दमः अदेकः चरः सुदेः	
धर्मलक्षण	६२	चरिः कौसः ग्रीः सः कः श्रिदः।	१७३
समस्तभावाभिनिवे-		दरेः सः पौः सदेकः चरः लेकः चः सप्रदः	
शनिषेधा	५२	दमः चणमः च।	७७
समस्तमहायानधर्मा-		शेषः चः कः पौः रिः कौसः सप्रदः दमः	
क्रमणस्वभावा	२०	गङ्गेकः चरिः देः पौः श्रिदः।	३७
समस्तवस्तुनैरात्म्यादि-		दरेः सः पौः सप्रदः दमः चणमः सदेः चः चः	
बेशकः	१७	शेषः सः चरः सुदेकः चरः सुदेः च।	३०
समस्तवस्तुसंयोगवियोगे	६६	दरेः सः पौः सप्रदः दमः सुवः चः दः सः	
		सुवः च।	१३७
समस्ताभिसमय	५	सदेकः चरः दौमः सः चः सप्रदः दमः।	७
समाधिः	१५	दरेः अदेकः।	३७
समाधिपरिकर्ममार्ग	४५	दरेः देः अदेकः पौः देः सः सुदेः चरिः	
		चः स।	८१
समाधिबोधिसत्त्वप्रज्ञा-		दरेः देः अदेकः दः सुदः सुवः शेषः सः	
पारमितार्थत्रयः	१५	दचरः दः पौः सः चः ग्रीः चः देः चः दूः	
		सुदेकः चः दः देकः चः सुवः।	३७
समापत्ति	८१	शेषः सः अहमः।	१३३
समाराधित	३८	चरः दमः चरः सप्रदः चरः सुवः च।	७८
समारोपापवादान्तमुक्ता	५६	शेषः अदेकः सः दः सुदः चरिः सप्रदः चः सः	
		सुदेः चः श्रिदः।	११०
समासनिर्देशः	८	सदेकः चः सुवः च।	३१
समासव्यासतः	६	चः सुवः चः दः सुवः चरिः शेषः चः स।	१७

समासव्यासनिर्देशेन	६	सर्दं दं क्रुसं वरं वङ्गकं वषा।	७
समाहार	४०	सङ्गमं दुं क्वेयसं व।	७३
समुच्छ्रितप्रहस्तपादस्कन्ध-		सुमां दं व्रवसं दं प्रव्यं योदं दं	
श्रीवाप्रदेशत्वात्	८६	सुमां वरीं सुवेयसं ससो वरीं सुवे।	१७१
समुत्पन्ननिरुद्धत्वेन	७३	सुदं वं रमयसं वं श्रिं नं ग्रीषा।	१३७
समुत्सद	८५	ससो व।	१७७
समुदय	२७	गुणं रसुदं व।	४०
समुदये	१०	गुणं रसुदं वं व।	१७
समुदयसत्य	२७, ४१	गुणं रसुदं वरीं वदेकं व।	४०, ७८
समुदयनिरोधसंक्लेश-		गुणं रसुदं वं दं रमोयं वं दं गुणं	
व्यवदानधर्मी	१०	कसं श्रिं कं सैदसं वं दं कसं वरं सुदं	
		वरीं क्वेयं उक्त्वा।	१७
समुदयमार्गसत्य	४४	गुणं रसुदं वं दं रमं श्रिं वदेकं व।	७८
समुदयमार्गदुःखनिरोध-		गुणं रसुदं वं दं रमं दं सुमां वसुयं	
सत्य	४४	दं रमोयं वरीं वदेकं व।	७८
समुदयसत्याकाराः	३१	गुणं रसुदं वरीं वदेकं वरीं कसं वं दमा।	४७
ससुदयकारा	५८	गुणं रसुदं वरीं कसं व।	१०७
समुदयासमुदयवि-		गुणं रसुदं वं दं गुणं रसुदं वं सैदं	
संयोगात्	४१	वं दं रमं सुकं वरीं सुवे।	७८
समुद्धातः	२४	गुणं दुं रवेयसं व।	८३
समुद्देशः	७	कैदं।	१०
समुद्देशः	१८	कैदं दुं सुं व।	३३
समुद्देशाकरणेन	७४	कैदं दुं सुं वं श्रिं सुदं वषा।	१३७
संमुखचितकुशलमूलत्वेन	८६	दसो वरीं सुं वं वसयसं वं श्रिं नं	
		ग्रीषा।	१७४

समुपचितसत्त्वराशित्वेन	६०	सोमसं ठक्ं प्रीं ऊं गसं दूदसं वं डैदं ग्रीसा।	१७८
सम्परिग्रहः	१७	यंदसं अद्वैतं।	३०
सम्परिग्रहरहितं	१३	यंदसं सुं अद्वैतं वं दं वृषं व।	६३
सम्बन्धादि	६	अद्वैतं वं अं सोमसं व।	७
सम्बोधिप्रतिनियम	६२	ऊं गसं वदं दूदं ऊवं दूं सों सों दं सं व।	१७३
सम्भाराः	७	ऊं गसा।	१०
सम्भारद्वयमनुभूय	८०	ऊं गसं वडैतं इंसं सुं प्रुं वं दुसं वसा।	१४०
सम्भारपरिपूरिहेतुभूते	६२	ऊं गसं यंदसं सुं ऊं गसं वदं सुं दुसं वसा।	१७३
सम्भारप्रतिपत्तिः	२०	ऊं गसं प्रीं सुवं व।	३७
सम्भारप्रतिपत्क्रमः	२०	ऊं गसं प्रीं सुवं वदं रं सं व।	३७
सम्भिन्नप्रलापविरत्वा	८७	ऊं गं गुणं वं सुदसं वसा।	१७३
सम्भृतसम्भार	२६	ऊं गसं वसं गसं व।	८८
सम्यक्प्रतिपन्नसमाधिः	१५	यंदं दं वं वं सुं गसं वदं दं दं अद्वैतं।	३७
सम्यक्प्रहाण	४५	यंदं दं वं वं सुं वं व	८१
सम्यक्प्रहाणाकारा	४५	यंदं दं वं वं सुं वं वदं सुं व।	८१
सम्यक्सम्बुद्ध	२६, ५	यंदं दं वं वं सुं गसं वदं ससं दुसा।	७, ८७
सम्यक्सम्बोधिः	६	यंदं दं वं वं सुं गसं वदं दूदं ऊव।	१०
सम्यक्सम्बोधिकामता	८	यंदं दं वं सुं गसं वदं दूदं ऊव अद्वैतं।	१३
सम्यक्सम्बोधिकामता-		यंदं दं वं वं सुं गसं वदं दूदं ऊवं	
लक्षणः	८	अद्वैतं वदं सठक्ं डैदं।	१३

सम्यक्सम्बोधिप्रतिपत्तिः	३२	अदःदवाःपदःहोवाशःपदःपुदःकुवः ह्युवःवा।	१२०
सम्यक्सम्बोध्यमनस्करण	७४	अदःदवाःपदःहोवाशःपदःपुदःकुवः अदःदवाःपदःहोवाशःपदःपुदःकुवः	१२०
सम्यक्सम्बोध्या-		अदःदवाःपदःहोवाशःपदःपुदःकुवः	
सन्नीभाव	४८, ६६	ददःडेःवदःपुदःवा।	८७, १२३
सम्यगनुपूर्वप्रवृत्तत्वेन	८६	अदःदवाःपदःसप्रदःपुदःसोःसोः पुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	१६४
सम्यगनुपूर्वाभिसमय-		सप्रदःपुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	
प्रकाशकत्वेन	६०	ददःपदःददःपुदःसोःसोःपुदःसोःसोः पुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	१६६
सम्यगपगतसर्वनिमित्त-		अदःदवाःपदःसप्रदःपुदःसोःसोः	
सङ्गव्याघात	८२	उदःददःपुदःपुदःसोःसोः पुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	१४०
सम्यगप्रतिपन्नत्वेन	७४	अदःदवाःपदःददःपुदःसोःसोः पुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	१६०
सम्यगविज्ञातप्रज्ञापार-		पुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	
मितत्वेन	६६	ददःपदःसोःसोःपुदःसोःसोः	१२६
सम्यगायतिपरिशुद्ध-		पुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	
धर्मदेशकत्वेन	६०	ददःपदःसोःसोःपुदःसोःसोः पुदःसोःसोःपुदःसोःसोः	१६४
सम्यगासन्नीभावः	३८	अदःदवाःपदःडेःवदःपुदःवा।	६०
सन्यगुद्ग्रहण	४८	अदःदवाःपदःददःपुदःवा।	८७
सम्यगुपकरणाजीव-		ददःपदःसोःसोःपुदःसोःसोः	
विशुद्धत्वम्	५८	ददःदवाःपुदः	१००

सम्यगुपायकौशलबलेन	६८	ཡང་དག་པའི་ཐབས་ལ་སྐབས་པའི་ སྒོམས་ཀྱིས།	१२६
सम्यगेकक्षणाभिसंबोधः	६३	ཡང་དག་པར་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་པའི་ མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཐུབ་པ།	१७३
सम्यग्दशभूमिनिष्पादक	७८	ས་བཅུ་ཡང་དག་པར་སྐྱུབ་པར་ བྱེད་པ།	१८६
सम्यग्दृष्टिसंकल्पवाक्कर्मि- न्ताजीवव्यायामस्मृतिसमा- ध्यार्याष्टाङ्गमार्गाकारा	४५	ཡང་དག་པའི་ལྷ་བ་དང་རྟོག་བ་དང་ ངག་དང་ལས་ཀྱི་མཐའ་དང་འཚོ་བ་ དང་རྩོམ་བ་དང་རྒྱ་བ་དང་རྟིང་ངེ་ འཚོན་འཕགས་པའི་ལས་ཡན་ལག་ བརྒྱད་ཀྱི་རྣམ་པ།	८३
सम्यग्धर्मप्रविचयत्वेन	१४	ཡང་དག་པར་ཚོས་རབ་དུ་རྣམ་བ་ འབྱེད་པས།	३६
सम्यग्धर्माविबोधेन	५७	ཚོས་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པས།	१०६
सम्यग्प्रयोगेन	५२	ཡང་དག་པའི་སྒྲོམ་པས།	३६
सम्यग्भूतान्तसाक्षात्कारः	५	ཡང་དག་པའི་མཐའ་མངོན་སུམ་ དུ་བྱའོ།	७
सरागादिचित्त	५०	སེམས་འདོད་ཆགས་དང་བཅས་པ་ ལ་སོགས་པ།	७३
सर्वकलङ्कापगतव्यवदानहेतु	६२	དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་རྣམ་ པར་བྱང་བའི་རྒྱ།	१७३
सर्वकलङ्कापगमेन	८०	དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བ།	१८०
सर्वकल्पनोच्छेदः	२४	རྟོག་བ་ཐམས་ཅད་གཅོད་པ།	८८
सर्वक्लेशोपक्लेशनिरूप- लिप्तम्	४१	བ་ཐམས་ཅད་སྤངས་པ།	७८

सर्वगुणसम्पदः	७५	ཕོན་དཀ་སྤུན་སྤུམ་ཚོགས་པ་ཐམས་པ་	
		ཅད།	१०३
सर्वगुरुजनयथास्थान-		ཕྱི་པོ་སྤུམ་པ་ཐམས་ཅད་གནས་ཀྱི་སྤུ་	
निवशनाद्	८६	པ་བཞིན་དུ་བཞེད་པས།	१०१
सर्वजननिर्वाणप्रतिष्ठापन-		ཕྱི་པོ་ཐམས་ཅད་ཕྱི་ངན་ལས་འདས་	
क्रियाफले	६८	པ་ལ་དགོད་པར་བྱ་བའི་འབྲས་བུ་ལ།	१३७
सर्वजनप्रशस्तमांगवक्रमणम्	२५	ཕྱི་པོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་བསྐྱབས་པའི་	
		མངལ་དུ་འབྱུག་པ།	८७
सर्वजनब्रह्म चर्यसमादापन-		ཕྱི་པོ་ཐམས་ཅད་ཚངས་པར་སྦྱོད་པ་ཡང་	
गुह्यमन्त्रारक्षणार्	८६	དག་པར་ལེན་དུ་འབྱུག་པ་དང་གསང་	
		བའི་གསང་ཚིག་བསྐྱངས་པས།	१०१
सर्वजनसम्मानादिना	८७	ཕྱི་པོ་ཐམས་ཅད་བཀྲམ་པ་ལ་སོགས་	
		པས།	१०३
सर्वजनाप्रियवादित्व-		ཕྱི་པོ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་མི་སྤྲོད་པར་	
क्षान्तिः	१६	སྤྱི་བ་ཉིད་བཟོད་པ།	३४
सर्वजनेषु मैत्री	२१	ཕྱི་པོ་ཐམས་ཅད་ལ་བྱམས་པ།	३७
सर्वज्ञता	४, ५, ६	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད།	४, ७, १०
सर्वज्ञतया	४	ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཀྱིས།	८
सर्वज्ञतया	४३	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས།	११
सर्वज्ञताकाराः	४७, ४४	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་	
		ནས་པ།	१२, २४
सर्वज्ञताक्षणाः	४१	ཀུན་ཤེས་ཉིད་ཀྱི་སྐད་ཅེས་མ།	१०
सर्वताधिकारे	३६	ཐམས་ཅད་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྐབས་སྤྱ།	११
सर्वज्ञतानये	३६	ཀུན་ཤེས་ཉིད་ལྷགས་ལ།	११
सर्वज्ञतानये	४०	ཀུན་ཤེས་ཚུལ་ལ།	१३

सर्वज्ञताप्रयोगाः	५०	स्रसस'उद'प्रेस'व'श्रिद'ग्री'स्रुद'वा।	७३
सर्वज्ञतामार्गाधिष्ठानाः	४५	गुण'प्रेस'व'श्रिद'ग्री'लस'श्रु'श्रिद'उवा।	८३
सर्वज्ञतावरणसंमोह	७५	स्रसस'उद'प्रेस'व'श्रिद'ग्री'स्रिद'व'ल'	
		गुण'दु'स्रिद'स'वा।	१०१
सर्वज्ञताविवेकस्वभाव-		स्रसस'उद'प्रेस'व'श्रिद'ग्री'द'व'व'व'द'।	
चतुष्टयम्	५३	द'व'श्रिद'व'ल'।	७७
सर्वज्ञयाव्याघातम्	८४	प्रेस'पु'स्रसस'उद'ल'स्रिद'स'व'	
		स्रिद'वा।	१४७
सर्वत्रगः	५१	स्रसस'उद'दु'द'स्रिद'वा।	७८
सर्वत्रगत्वात्	७४	स्रसस'उद'दु'द'स्रिद'व'द'स्रिद'।	१३७
सर्वत्रगधर्मघातुप्रतिबेध-		स्रिद'ग्री'द'स्रिद'स'गुण'दु'द'स्रिद'व'द'स्रिद'।	
लक्षण	६२	व'द'स'स्रिद'श्रिद'।	१७३
सर्वत्रगधर्मघातवधिगम-		स्रिद'ग्री'द'स्रिद'स'गुण'दु'द'स्रिद'व'द'स्रिद'।	
लक्षणप्रमुदितभूम्याद्य-		व'द'स'स्रिद'श्रिद'स'स'दु'द'व'द'व'ल'।	
धिगमक्रमेण	६	स्रिद'स'व'द'स्रिद'व'द'स'व'स'।	७
सर्वत्रगामिनी प्रतिपत्	४६	स्रसस'उद'दु'द'स्रिद'व'द'ल'।	८३
सर्वत्रानभिनिविष्टमूर्तिः	११	स्रसस'उद'ल'स्रिद'व'द'ल'व'द'व'द'।	
		व'द'ल'व'द'।	३०
सर्वत्राप्रतिघाति	२४	स्रसस'उद'ल'स्रिद'स'व'द'व'।	७७
सर्वत्रासापगतत्वेन	६०	व'स्रिद'स'व'स्रसस'उद'स्रिद'स'द'व'।	
		श्रिद'ग्री'स'।	१७८
सर्वथाभिनिवेशाप्रहाणात्	७४	स्रिद'व'स्रसस'उद'दु'स्रिद'व'द'ल'।	
		व'स'स्रिद'स'व'स'।	१३७
सर्वथोपायकौशलपरिशुद्ध-		स्रिद'व'स्रसस'उद'दु'स्रिद'स'व'स'।	
शिक्षा	६६	स्रिद'व'स्रिद'व'व'द'स'स्रिद'व'।	१३३

सर्वदुर्गस्थानजनोत्तार- कत्वेन	५६	འགྲོ་ཏུ་འགྲུབ་པའི་གཞུང་གི་མཁས་པ་ཅན་ ལས་སྤེལ་བའི་སྤྱོད་པར་མཛད་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	१६६
सर्वदृष्टिकृतान्यथावि- परिणामत्वेन	६०	ལྷ་བས་བྱས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་ གཞན་དུ་མི་འགྱུར་པ་ཉིད་ཀྱིས།	१६७
सर्वदेवनिकायोपसंक्रमः	६५	རྣམས་རྣམས་ཐམས་ཅད་ཉིད་པར་ འོང་བ།	१२३
सर्वदोद्देशभ्रंशः	४६	དྲག་དུ་ཆེད་དུ་བྱ་བ་ཉམས་པ།	५७
सर्वधर्म	२०	ཚེས་ཐམས་ཅད།	३७
सर्वधर्मत्रिविमोक्षमुख- स्वभावत्वेन	५८	ཚེས་ཐམས་ཅད་རྣམ་པར་ཐར་བའི་སྤོ་ གསུམ་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པས།	१०७
सर्वधर्मप्रकृतिशून्यता- भ्यासे	६२	ཚེས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་སྤོང་ བ་ཉིད་གོམས་པ་ལ།	१७१
सर्वधर्मप्रज्ञप्तौ	६६	ཚེས་ཐམས་ཅད་པདགས་པ།	१२८
सर्वधर्मनिःस्वभावबोधेन	११	ཚེས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་ རྟོགས་པས།	३०
सर्वधर्मनैरात्म्यानभ्यस्तैः	६	ཚེས་ཐམས་ཅད་པདག་མེད་པ་ལ་ གོམས་པར་མ་བྱས་པ་རྣམས་ཀྱིས།	७
सर्वधर्मवशवर्तनस्वयम्भूः	४६	ཚེས་ཐམས་ཅད་ལ་མངའ་བསྐྱུར་ བའི་རང་བྱུང།	५७
सर्वधर्मवशवर्तित्वाद्	४७	ཚེས་ཐམས་ཅད་ལ་མངའ་བསྐྱུར་ བའི་ལྷོད།	५८
सर्वधर्मसमता	२६	ཚེས་ཐམས་ཅད་མཉམ་པ་ཉིད།	७८
सर्वधर्मसमतावबोधः	२४	ཚེས་ཐམས་ཅད་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་ རྟོགས་པ།	७७

सर्वधर्मसर्वाकारपस्त्रिज्ञादि	५४	ऊँसः प्रमसः उदः ग्रीः क्मः वः प्रमसः उदः यँदसः सुः प्रेसः वः वः सँवसः वः।	१०१
सर्वधर्मसाकेतिकः	१४	ऊँसः प्रमसः उदः वदः वदः वदः वदः।	३७
सर्वधर्मस्वरूपावबोधेन	१५	ऊँसः प्रमसः उदः ग्रीः दः वीः दः वीः द्वँवसः वः वीः क्मः।	३७
सर्वधर्मस्वलक्षणानुपल- म्भशून्यताकाराः	४५	ऊँसः प्रमसः उदः दः दः वीः सः क्कः श्रिदः दः सँः दः सँवसः वः सुँदः वः श्रिदः ग्रीः क्मः वः।	५०
सर्वधर्मानिभिनिवेशः	६५	ऊँसः प्रमसः उदः वः सँदः वः सँदः वः वः सँदः वः।	१३१
सर्वधर्मानुत्पादाधिष्ठाना	५	ऊँसः प्रमसः उदः सुँदः वः सँदः वः श्रिदः उदः।	७
सर्वधर्माभावोपलब्धिः	७६	ऊँसः प्रमसः उदः दः दः वीः सँदः वः सँदः दः सँवसः वः।	१०७
सर्वधर्मलिम्बनम्	५२	ऊँसः प्रमसः उदः वः दः सँवसः वः।	७७
सर्वधर्माविद्यमानत्वेन	१५	ऊँसः प्रमसः उदः यँदः वः वः यँदः वः श्रिदः ग्रीः।	३७
सर्वाधर्मविपरीताधिगति- लक्षणा	१०	ऊँसः प्रमसः उदः सुँदः उँः सँः यँदः वः सँदः द्वँवसः वः दः सँदः श्रिदः।	१३
सर्वनामधेयाभावेन	१४	सँदः प्रमसः उदः सँदः वः श्रिदः ग्रीः।	३७
सर्वपारमितासंग्रहज्ञानम्	६६	वः सँदः दः सुँदः वः ग्रीः वः सुँदः वः प्रेसः वः।	१३३
सर्वप्रकारचित्तस्वविधेयी- करणम्	३२	ऊँसः वः प्रमसः उदः दः सँदः वः सँदः दः वः श्रिदः दः सुँदः वः।	५७
सर्वप्रकारजगत्सैख्योत्पा- दनदक्षाः	७६	ऊँसः वः प्रमसः उदः दः सुँदः वः सँदः वः वः सुँदः वः सँदः वः।	१०३

सर्वप्रकारप्रज्ञापारमिता-		कस्य च प्रमत्तस्य तद् द्रुपेयस्य च ग्रीष्यस्य	
शिक्षणम्	६५	सोऽनु श्रुत्वा च लक्ष्मिं च वा	१२१
सर्वबालजनसाधारणः	६०	श्रुत्वा च रीतिं चो प्रमत्तस्य तद् दत्तस्य च	
		सोऽनु च वा	१६५
सर्वबुद्धभाषिततथ्यता	४६	सत्तस्य क्रुत्वा प्रमत्तस्य तद् ग्रीष्यस्य च	
		च रीतिं च वल्लिं च श्रुत्वा	८०
सर्वभावोदय	६२	दत्तस्य चो प्रमत्तस्य तद् दत्तस्य च वा	११६
सर्वमलरहितत्वेन	६८	श्रुत्वा च प्रमत्तस्य तद् दत्तस्य च च श्रुत्वा	
		ग्रीष्यस्य	१२६
सर्वमातृषु	६४	श्रुत्वा च ग्रीष्यस्य च	१७५
सर्वमाराभिभवः	६५	दत्तस्य च प्रमत्तस्य तद् चो प्रमत्तस्य च वल्लिं च वा	१२३
सर्वमार्ग	३४	सत्तस्य च प्रमत्तस्य तद्	७३
सर्वमार्गापरिज्ञानेन	७५	सत्तस्य च प्रमत्तस्य तद् चो प्रमत्तस्य च	
		सोऽनु च वा	१०१
सर्वयाननिर्याणा	५	श्रुत्वा च प्रमत्तस्य तद् ग्रीष्यस्य च	
		दत्तस्य च वा	७
सर्वयुवतिजनाभिनन्दि		दत्तस्य च वल्लिं च श्रुत्वा च प्रमत्तस्य तद् चो प्रमत्तस्य च	
त्वेन	६०	सत्तस्य च प्रमत्तस्य तद् चो प्रमत्तस्य च	१६८
सर्वरागादिसर्वक्लेश-		दत्तस्य च सत्तस्य च चो प्रमत्तस्य च चो प्रमत्तस्य च	
भिमुखीकरण	२३	सत्तस्य च प्रमत्तस्य तद् चो प्रमत्तस्य च चो प्रमत्तस्य च	११
सर्वलोकघातुषु	१५, ६१	दत्तस्य च श्रुत्वा च प्रमत्तस्य च	
		तद् द्रुपेयस्य च वा	३७, १६७
सर्वलोकघातुषुद्वोपसङ्क्रम-		दत्तस्य च श्रुत्वा च प्रमत्तस्य च प्रमत्तस्य तद् द्रुपेयस्य च	
णादिगुणो	६२	सत्तस्य च क्रुत्वा च ग्रीष्यस्य च चो प्रमत्तस्य च	
		सत्तस्य चो प्रमत्तस्य च चो प्रमत्तस्य च चो प्रमत्तस्य च	१७३

सर्वशुक्लधर्मप्रतिष्ठाभूतत्वात्		किसं रणनं यो प्रसन्नं उरं ग्रीं गलेद्विं रदिसं यो ।	
सर्वश्रेयोऽधिगमहेतुः	४	लेमसं व प्रसन्नं उरं रसोवं वद्विं सुद्विं गलेद्विं ।	१४
सर्वश्रेयःप्राप्तिप्रधानहेतुः	४	लेमसं व प्रसन्नं रं उरं रसोवं वद्विं सुद्विं गलेद्विं ।	३
सर्वसंस्कारवीतरागत्वेन	६६	रद्विं सुद्विं प्रसन्नं उरं वं रद्विं उमसं रदं सुदं वं उद्विं ।	१७४
सर्वसक्तिनिचयस्थान- प्रतिषेधेन	३६	उरं वगमां वसा ।	७७
सर्वसत्त्व	१६	सोमसं उरं प्रसन्नं उरं ।	३०
सर्वसत्त्वमनोज्ञानम्	२१	सोमसं उरं गुरुं यद्विं प्रेसं व ।	८४
सर्वसत्त्वसंतर्पणात्	६	सोमसं उरं प्रसन्नं उरं किसं वरं सुदं व ।	१४
सर्वसत्त्वहिताध्याशयत्वेन	६६	सोमसं उरं प्रसन्नं उरं वं वरं वद्विं सुदं वद्विं वससं वं उद्विं ग्रीं ।	१७४
सर्वसत्त्वाग्रता	१६	सोमसं उरं गुरुं वरं उद्विं ।	३०
सर्वसत्त्वाग्रताचित्तमहत्त्वा- द्यप्रवृत्तत्वेन	६६	ग्रीं सोमसं उरं यो उद्विं वं सोमसं वं वं सोमं रद्विं वं उद्विं ग्रीं ।	१३४
सर्वसत्त्वानुपहतसन्तानत्वेन	६०	सोमसं उरं प्रसन्नं उरं ग्रीं सुदं वं उमसं वरं वरं वं उद्विं ग्रीं ।	१७७
सर्वसत्त्वालम्बनकरुणा	२४	सुदं यो प्रसन्नं उरं वं रद्विं वसं वद्विं उद्विं वरं व ।	८०
सर्वसत्त्वावकाशदः	४४	सोमसं उरं प्रसन्नं उरं वं यो सुमसं रद्विं व ।	७७

सर्वसत्त्वावकाशदः मार्गः	४४	शेखसा उम प्रमसा उद ल मी क्षवसा उमुद पदि लसा	७०
सर्वसत्त्वैकपुत्रदर्शनाद्	५७	शेखसा उम प्रमसा उद ल मु गतेमा प दद उद वर वहुसा वसा	१६३
सर्वसम्पत्प्रतिलम्भः	६६	सुख सुख केवसा प प्रमसा उद उम्वे वा	१३३
सर्वसम्भारपरिनिष्पत्तौ	६२	केवसा प्रमसा उद योदसा सु केवसा व वा	११७
सर्वस्वपरित्यागः	२१, २२	वदेव व प्रमसा उद योदसा सु वदेव वा	३८, ८१
सर्वाकारं	४	कसा व गुवा	८
सर्वाकारं	६	कसा व प्रमसा उद	०
सर्वाकारजगत्सौख्यसाधना	७५	कसा व गुव नु उम्वे वदि वदे सुवा	१०३
सर्वाकाररजता	५	कसा व प्रमसा उद महेव व उदि	७
सर्वाकाररजतया	४५	कसा व प्रमसा उद महेव व उदि ग्रीसा	८०
सर्वाकाररजताकथाकथन	४८	कसा व प्रमसा उद महेव व उदि ग्री वदसा वदेव वा	८०
सर्वाकाररजताज्ञान	७७	कसा व प्रमसा उद महेव व उदि ग्री यो येसा	१०४
सर्वाकाररजतादिधर्माशून्यत्वे	७४	कसा व प्रमसा उद महेव व उदि ल शेवसा वदि केसा सुदे व म यीव व उदि	१३०
सर्वाकाररजताधिगमः	२७	कसा व प्रमसा उद महेव व उदि देवसा वा	८०
सर्वाकाररजतानये	३१; ५१	कसा व गुव महेव केव वा	४७, ६०

सर्वाकारज्ञतानुष्ठानाः	७७	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं प्री त्रैक उक्ता	१०४
सर्वाकारज्ञतापरिज्ञानेन	१६	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं अदस शु प्रेस व दै क्तवसा	३०
सर्वाकारज्ञतापरिपूरिहेतुः	१२	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं अदस शु क्तवसा व दै सु	३०
सर्वाकारज्ञतापर्यन्तं	५४	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं व शु व दै	१००
सर्वाकारज्ञताप्रयोगाः	५१	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं प्री शु व दै	६०
सर्वाकारज्ञतामार्गः	६	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं वसा	८
सर्वाकारज्ञतामार्गधिष्ठानाः	४६	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं प्री वसा प्री त्रैक उक्ता	८४
सर्वाकारज्ञतावरणसंमोह	७५	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं प्री शु व दै व अ गृह व दै अदस व	१०१
सर्वाकारज्ञतासंग्रहकारिका	६	कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं त्रैदं व दै क्तवसा अदु व दै व	१३
सर्वाकारज्ञतासर्वनिर्वाण-		कस्य व प्रवस्य उद सप्तैक व त्रैदं व दै व	
पश्चादनुगमन	६८	वसा अदस व प्रवस्य उद प्री सप्तैक व दै व दै व	१३४
सर्वाकारज्ञान	३०	कस्य व प्रवस्य उद प्रेस व	४०
सर्वाकारधर्मपरीक्षणेन		कस्य व प्रवस्य उद व दै अदस व श्रु	
बुद्धारागणम्	२५	व दै व वसा अद सु सप्तैक व दै व व दै व	८४
सर्वाकारप्रतिपक्षानां	३१	व दै व व दै क्तवसा कस्य व प्रवस्य उद व	४६

सर्वाकारमार्गवस्तुज्ञान-		कसं वं प्रसन्नं तदं ददं यत्तं ददं चर्त्विं	
सङ्ग्रहणेन	४३	प्रेसं वं वस्तुं पदेिं क्षेिं कसं।	७६
सर्वाकारमार्गवस्तुविभावना-		कसं वं ददं यत्तं ददं चर्त्विं प्रसन्नं तदं कसं	
भेदेन	५५	पदं क्षेिं पदेिं ददुं वसं।	१०३
सर्वाकारविशुद्धिः	१५	कसं वं प्रसन्नं तदं दुं कसं पदं ददं वं।	३७
सर्वाकारविशेषमार्गसंगृहीत	५५	कसं वं प्रसन्नं तदं दुं त्रुं पदं त्रुिं यत्तं	
		प्रेसं वस्तुं वं।	१०३
सर्वाकारापरिज्ञानेन	७५	कसं वं प्रसन्नं तदं यत्तं सं स्रुं सं प्रेसं	
		वसं।	१०१
सर्वाकाराभिसम्बोधः	७	कसं गुरुं सत्तं क्त्वेिं क्त्वेिं वं।	१०
सर्वाकाराभिसम्बोधः	४३	कसं वं गुरुं सत्तं पदं क्त्वेिं पदं	
		क्त्वेिं वं।	७६
सर्वाकाराभिसम्बोधिबुद्ध-		कसं वं प्रसन्नं तदं सत्तं पदं क्त्वेिं	
त्वाकाराः	४६	पदं ददं क्त्वेिं पदेिं सत्तं स्रुं क्त्वेिं	
		क्त्वेिं कसं वं।	
सर्वाकारेण	५	कसं वं प्रसन्नं तदं दुं।	६
सर्वाथाः	४	ददं प्रसन्नं तदं।	४
सर्वानास्रवधर्मपरिपूरिगुण	४८	त्रुं वं सत्तं पदेिं यत्तं ददं प्रसन्नं	
		तदं क्त्वेिं वं।	८८
सर्वानास्रवसंग्रह	७६	त्रुं वं सत्तं वं प्रसन्नं तदं	
		वस्तुं वं।	१०८
सर्वानिष्टोपनिपातैर-		सिं ददं वं प्रसन्नं तदं प्रेिं दुं	
क्षोभ्यत्वात्	६	वदं वं सिं ददुं वं वं।	१६
सर्वानुपलम्भतया	२६	प्रसन्नं तदं सिं ददुं वं वं क्त्वेिं क्त्वेिं।	७७
सर्वानुशयहानः	५६	वदं यत्तं क्त्वेिं गुरुं ददुं वं वं।	१०४

सर्वभावस्वभावः	७६	१८१	१८८
सर्वाभिनिवेश	६६	१८९	१९८
सर्वार्यजनसन्तान- प्रभवानि	१८	१९०	२३
सर्वार्यपुद्गलसंग्रह	५२	१९१	२६
सर्वार्यपुद्गलाधिगमसर्वाकार- सर्वधर्माभिसम्बोधविषयाणां	११	१९२	२७
सर्वार्ययातानुयातत्वात्	१०	१९३	२८
सर्वार्यसंग्रहः	५२	१९४	२९
सर्वाविद्यानुशयाप्रहीणत्वेन	६८	१९५	३०
सलक्षणाः	७	१९६	३१
सवासनक्लेशज्ञेयावरण- प्रहाणात्	३६, ८४	१९७	३२
सविदर्शनः	२०	१९८	३३
ससांभोगः	८, ८३	१९९	३४
सहोपलम्भनियमात्	७२	२००	३५
साक्षात्करणीय	४२	२०१	३६
साक्षात्क्रिया	६४	२०२	३७

साङ्ख्यलेशिकवस्तु	५	गुण'वस'श्रेण'सोदस'वदि'ददस'सो । ७	
सांख्यलेशिकवस्त्वधिष्ठानत्वेन	१६	गुण'वस'श्रेण'सोदस'वदि'मल्लैदि' श्रेण'उक'श्रेण'गुण	१८
सांख्यलेशिकवस्तुमात्रप्रतिपक्षा-		म'सुद'वदि'कस'वद'श्रेण'व'गुण'वस'	
धिष्ठानग्राह्यविकल्पद्वय	२६	श्रेण'सोदस'वदि'ददस'सो'उस'दद' म'श्रेण'सोदि'श्रेण'उक'म'श्रेण	७८
साधकः	६	सुख'सुद	११३
सानाध्यकरण	४८	सो'ग'स'स'स'द'व	८०
सानिमित्त	५१	स'उक'स'स'द'व'उस	९३
सानुशंसः	३०	स'उ'स'उ'स'उ'स'व	४७
साम्भोगिककायः	६५	सो'दस'सु'द'स'ग'स'वदि'सु	१४०
साम्भोगिककायादिप्रति-		सो'दस'सु'द'स'ग'स'वदि'सु'द'स'ग'स'	
भासोत्पादद्वारेण	६१	स'उ'स'उ'स'उ'स'वदि'सु'उ'स	११०
सालापधर्मदेशनया	२६	स'उ'द'व'द'व'उस'वदि'उ'स' स'उ'स'व'स	४३
सालवाः	४७	स'ग'व'द'व'उस'व'द'व	८४
सालवभावनामार्गीधिमुक्ति-		सु'द'व'द'स'स'स'ग'व'द'व'उस'व'	
परिणामनानुमोदना-		सो'स'व'द'व'स'सु'द'व'द'स'सु'सु'सु'सु'	
मनस्कारेषु	३२	स'द'व'स'द'स'सु'द'व'द'स'सु'सु'सु'	
		स'स'स'गु'द'व'स	४०
सालवानास्रवा	३८	स'ग'व'उस'द'व'स'ग'व'स'द'व	३३
सालवानास्रवभेदेन	३२	स'ग'व'द'व'उस'व'द'व'स'ग'व' स'द'व'द'स'सु'द'व'स'ग'व'	४०
सालवानास्रवभावनामार्ग	४३	सु'द'व'द'स'स'स'ग'व'द'व'उस' व'द'व'स'ग'व'स'द'व	७७

सितासितकमलदलनयनता	६०	शुभ्रं दगनं कवां अत्रेसः श्रैतं पदं अद्वैतं नदवः सः रदसः पः कृः सुः श्रैतं। १७८
सिंहपूर्वाद्धिकायता	६६	रः श्रुतं श्रैतं श्रैतं अद्वैतं पः श्रैतं। १७१
सिंहविक्रान्तगामिता	६६	श्रैतं श्रैतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं पः श्रैतं। १७६
सिंहविजृम्भितम्	७२	श्रैतं श्रैतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं पद्वी। १३४
सिंहहनुता	६७	अद्वैतं पः श्रैतं श्रैतं अद्वैतं पः श्रैतं। १७३
सुकुमारगात्रता	६६	श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं पः श्रैतं। १७६
सुखेन	६	पदं श्रुतं श्रुतं। ८
सुगतिगमनसौमनस्यम्	४६	पदं अद्वैतं अद्वैतं पः पः पदं पदं पदं पदं। १०
सुगमधर्मदेशनात्	६६	श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं पद्वी श्रुतं। १७६
सुनिगूढकायादिकमन्तिता-		श्रुतं पः श्रुतं पद्वी पद्वी पदं अद्वैतं
जीवत्वेन	६६	पः पः श्रुतं श्रुतं पः श्रैतं श्रुतं। १७४
सुनिगूढधर्ममतिव्त्वेन	६६	श्रुतं श्रुतं श्रुतं पद्वी श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रैतं श्रुतं। १७६
सुप्रतिष्ठितपादता	६६	श्रुतं श्रुतं श्रुतं श्रुतं पः श्रैतं। १७१
सुभाषितम्	६	श्रुतं पदं पदं पदं पदं। १३
सुभूतिः	५	पदं अद्वैतं। ६
सुरभिकेशता	६०	श्रुतं श्रुतं श्रुतं पः श्रैतं। १७०
सुवर्णवर्णः	६६	श्रुतं पदं पदं श्रुतं श्रुतं। १७०
सुवर्णवर्णता	६६	श्रुतं श्रुतं श्रुतं अद्वैतं पः श्रैतं। १७१
सुविभक्तप्रतीत्यसमुत्पाद-		श्रुतं श्रुतं अद्वैतं पदं अद्वैतं पः श्रुतं
देशकत्वेन	६६	श्रुतं श्रुतं पदं श्रुतं पदं श्रुतं पदं श्रुतं पः श्रैतं श्रुतं। १७७
सुविभक्ताङ्गप्रत्यङ्गता	६६	श्रुतं पदं पदं श्रैतं श्रुतं पदं श्रुतं श्रुतं श्रुतं पदं अद्वैतं पः श्रैतं। १७७

सुविशुद्धपदार्थदर्शनाद्	८६	ཚོག་གི་དོན་ཤིན་ཏུ་རྣམ་པར་ དག་པ་ལྡོན་པས།	१७७
सुविशुद्धधर्मदेशनाद्	८६	རྣམ་པར་དག་པའི་ཚོས་སྡོན་ པའི་སྲིད།	१७७
सुश्रेयः	४	ལེགས་པའི་མཚོག	४
सुसंहतगात्रता	८६	སྐྱུ་ཤིན་ཏུ་གྲིམས་པ་ཉིད།	१७७
सुसंवृतस्कन्धता	८७	དུས་ལ་མགོ་ཤིན་ཏུ་རྒྱུ་པ་ཉིད།	१७१
सुस्तिग्धभ्रूकता	९१	སྡོན་པ་རྒྱུ་པ་ཉིད།	१७८
सूक्ष्मः	३८	ལྡོ་མོ།	७७
सूक्ष्मसक्तिरूपतया	३८	ཚགས་པ་སྤྲོ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས།	७०
सूचनाकृतिः	३०	སྡོན་པའི་རྣམ་པ།	४४
सूत्रार्थ	६	མདོ་དོན།	८
सूत्रादिधर्माभिज्ञानभिज्ञत्वम्	४६	དད་ལ་སོགས་པའི་ཚོས་མངོན་ པར་ཤེས་པ་དང་མངོན་པར་མི་ ཤེས་པ་ཉིད།	७०
सेवा	२१	བརྟེན་པ།	३८
सोपधिनिरूपधिद्विविध-		སྤང་བོ་དང་བཅས་པ་དང་སྤང་བོ་	
निर्वाणप्रापिका	४	མེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྤང་བ་ལས་ འདས་པ་རྣམ་པ་གཉིས་ཐོབ་པར་ མཚན་པ།	४
सोपलम्भत्वेन	६८, ७४	དམིགས་པ་དང་བཅས་པ་ཉིད་ ཀྱིས།	१३७, १३७
सोपायकौशलः	७, ३३	ཐབས་མཁས་བཅས་པ།	११, ७१
स्कन्ध	८६	དུས་པ།	१७०
स्कन्ध	१६	སྤང་བོ།	३०

स्मृतिमान्	८२	इङ्'व'दन्'इङ्'वा।	१४४
स्मृतिसंप्रज्ञता	५५	इङ्'व'दन्'ङि'पेस'वलेङ्।	१०४
स्मृतिसम्प्रज्ञानयोगः	५७	इङ्'व'दन्'पेस'वलेङ्'दन्'इङ्'वा।	१०७
स्मृत्युपस्थानं	८२	इङ्'व'ङ्'इ'म'म'म'म'।	१४३, १४४
स्मृत्युपस्थानादयः	८१	इङ्'व'ङ्'इ'म'म'म'म'। सोम'स'वा।	१४१
स्मृत्युपस्थानानि	१८	इङ्'व'ङ्'इ'म'म'म'म'।	३३
स्मृत्युपस्थानादिना	७८	इङ्'व'ङ्'इ'म'म'म'म'। सोम'स'वा।	१०७
स्मृत्युपस्थानाद्यात्मकः	८१	इङ्'व'ङ्'इ'म'म'म'म'। सोम'स'वा।	१४३
स्रोत	८३	स्रुङ्।	१४७
स्रोत आपन्न	१२, २५	स्रुङ्'दु'ल्लु'म'स'वा।	३, ८७
स्वकर्मापराधजनितहेतु-		म'म'म'म'म'म'म'म'।	
वैधुयात्	८४	म'स्रु'ङ्'म'स'म'।	१४८
स्वकायप्रकाशनम्	२४	म'म'म'म'म'म'म'म'।	८८
स्वकारणपरम्पराक्रमायातस-		म'म'म'म'म'म'म'म'।	
मानकालसंहतोत्पत्यविशिष्ट-		म'म'म'म'म'म'म'म'।	
त्वात्	६१	म'म'म'म'म'म'म'म'।	११४
स्वतन्त्रात्म	१६	म'म'म'म'म'म'म'म'।	३७
स्वतन्त्रात्मस्कन्धाद्यु-		म'म'म'म'म'म'म'म'।	
पलम्भेन	१६	सोम'स'वा'स'वा'स'वा'।	३७
स्वनिःस्वभावत्वाद्	१४	म'म'म'म'म'म'म'म'।	३४
स्वपरकुशलधर्मनियोजनम्	५७	म'म'म'म'म'म'म'म'। म'स्रु'ङ्'म'।	१०७

स्वपरपुण्यस मताप्राप्तिः	३४	रुद-रुद-गलक-गु-वसो-कसस-	
		मुस-व-सुस-व-उ-द-सो-व।	७३
स्वपरार्थलक्षण	६२	रुद-रुद-गलक-गु-दो-गु-सक-उ-द।	१७१
स्वपरोपचिकीर्षया	४	रुद-रुद-गलक-ल-स-क-ग-ग-स-	
		द-द-व-स।	३
स्वपरार्थाधिगमाधारभाव	५३	रुद-रुद-गलक-गु-दो-दो-ग-स-व-दो-	
		दो-गु-दो-वो।	७८
स्वपराधिष्ठानभेदेन	५५	रुद-रुद-गलक-गु-दो-गु-द-गु-व-स।	१०३
स्वपराधिष्ठानपाचनमोचना-		रुद-रुद-गलक-गु-दो-क-सो-क-	
द्याकारैः	५५	सो-क-व-द-व-रुद-गु-व-व-द-	
		व-ल-सो-ग-स-व-दो-क-स-व-द-ग-गो-स।	११
स्वपरार्थिका	३२	रुद-गलक-दो-व।	१७
स्वप्नं	४३, ८०	सो-ल-स।	७७, ११०
स्वप्नदर्शनं	८०	सो-ल-स-स-दो-व-ल।	११०
स्वप्नसदृशसर्वधर्मोक्षणम्	६५	सो-स-स-स-उ-द-सो-ल-स-रुद-रुद-	
		व-ल-सो-ग-स-व-द-व-ल।	१३०
स्वप्नाभसर्वधर्मोक्षणादिकम्	६५	सो-क-स-गु-क-सो-ल-स-व-द-व-	
		ल-सो-ग-स।	१३०
स्वप्नोपमसर्वधर्मिभ्यासेन	८०	सो-स-स-स-उ-द-सो-ल-स-व-द-व-	
		गो-स-स-व-स।	११०
स्वप्नोपमेधु	८०	सो-ल-स-रुद-रुद।	१७७
स्वप्रणिधानपुण्यज्ञानधर्म-		रुद-गो-सो-क-ल-स-रुद-व-सो-क-क-स-स-	
घातुबलेन	१५	रुद-यो-दो-स-रुद-सो-गु-द-दो-स-	
		गु-सो-व-स-गु-स।	३७
स्वप्रतिसंबिज्ञानेन	४	सो-सो-रुद-गो-स-दो-व-दो-यो-दो-स-गु-स।	३

स्वप्रशंसनपरनिन्दने	२३	वदमा'य'वस्तुमास'प'द'द'म'ल'न'	
		य'स्त्रे'न'वा	८१
स्वभावः	२०	द'द'म'ी'द'व'।	३७
स्वभावः	३४, ५०	द'व'त्रे'न'।	५३, ७१
स्वभावप्रतिषेधेन	१४	द'व'त्रे'न'व'ग'म'प'स'।	३४
स्वभावावबुद्धेन	७८	द'व'त्रे'न'दु'मि'द'दु'ल'न'प'स'।	१०७
स्वभावशून्यतया	१४	द'द'म'ी'द'व'स्त्रे'न'प'त्रे'न'गु'स'।	३४
स्वभावशून्यत्वात्	३०	द'व'त्रे'न'गु'स'स्त्रे'न'प'त्रे'न'गु'स'।	४४
स्वभावानुपलम्भतः	२१	द'द'म'ल'न'स्त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	३८
स्वभावानुपलम्भतया	२१	द'व'त्रे'न'स्त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	३७
स्वभावानुपलम्भोत्त्रासः	२३	द'व'त्रे'न'स्त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	
		स्त्रे'न'वा	८३
स्वभावाभावतया	१४	द'व'त्रे'न'स्त्रे'न'प'त्रे'न'गु'स'।	३५
स्वबुद्धक्षेत्रे	६३	द'द'म'ी'स'द'स'स्त्रे'न'गु'स'।	११८
स्वबुद्धक्षेत्राश्रयाश्रित-		द'द'म'ी'स'द'स'स्त्रे'न'गु'स'।	
संशोधनम्	२२	द'द'म'ल'न'प'त्रे'न'दु'स्त्रे'न'वा	८०
स्वबोधि	२६	द'द'म'ी'गु'द'ल'न'।	४३
स्वमतापेक्षकिप्राभिज्ञता-		द'द'म'ी'गु'द'ल'न'प'त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	
ज्ञानम्	५२	प'स'प'स'स्त्रे'न'दु'स्त्रे'न'प'स'प'स'।	७५
स्वभ्यस्तीकरणाय	७६	प'स'प'स'स्त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	१०७
स्वयमभिज्ञापराक्रमकल्याण-		द'द'म'ल'न'प'त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	
मित्रसेवनम्	६५	द'द'म'ल'न'प'त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	
		प'स'प'स'स्त्रे'न'वा	१३१
स्वयम्बोधात्	२६	द'द'म'ल'न'प'त्रे'न'द'म'ी'ग'स'प'स'।	४३
स्वयम्भुवाम्	१६, २६	द'द'म'ल'न'।	३०, ४३

स्वयानाधिगमहेतुभूतं	१३	རང་གི་ཐོག་པ་རྟོགས་པ་ཁོ་ལ་དེ་ ཚེད་དུ།	३३
स्वरसप्रवृत्तम्	६४	རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པ།	१४७
स्वरूपतया	१३	ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲིལ་སྒྲིལ།	३३
स्वलक्षणशून्यतया	५८	རང་གི་མཚན་ཉིད་སྤོང་བ་ཉིད་ ཀྱིས།	१०८
स्वविधेयपरिवारः	२५	རང་དབང་བའི་འཁོར།	८६
स्वसामान्यलक्षणनानात्व- विरहाद्	३५	རང་དང་སྦྱིད་མཚན་ཉིད་ཐ་དད་པ་ ཉིད་མ་ཡིན་པ།	६०
स्वसामान्यलक्षणपरीक्षित- कायवेदनाचित्तधर्मस्मृत्यु- पस्थानाकाराः	४५	ལུས་དང་ཚོར་བ་དང་སེམས་དང་ ཚོས་རང་དང་སྦྱིད་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་ ཡོངས་སུ་བདགས་པ་དཔེ་བ་ཉི་བར གཞག་པའི་ནས་པ།	८१
स्वसामान्यलक्षानुपपत्त्या	१५, ७७	རང་དང་སྦྱིད་མཚན་ཉིད་མི་འབྲས་ པས།	३६, १०४
स्वाधिगतज्ञानादिसामर्थ्येन	२६	རང་གིས་ཐོབ་བའི་ཡོ་ཤེས་ལ་ སོགས་པའི་མཁུས།	४३
स्वाधिगम	४४, ६८	རང་གྱིས་རྟོགས་པ།	७८, १३९
स्वाध्यायादिकम्	४६	ཁ་རྟོན་བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ།	८०
स्वाभाविकः	८, ८१	ངོ་བོ་ཉིད།	१३, १४१
स्वाभाविककायः	८१	ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ།	१४१
स्वाभाविककायस्वरूपभावना- प्रभावितबुद्धादिविषयत्वे	६१	ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེད་པ་དུས་ཉིད་ བསྐྱོམས་པའི་སྐྱོབས་ལས་བུང་ བ་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པའི་ ཡུལ་ཉིད་དུ།	१७०

स्वाभीष्टमार्गभावेन	६६	རང་གི་མངོན་པར་འདོད་བའི་ལས་ མེད་པས།	१३७
स्वार्थाः	३२	རང་གི་དོན།	१७
स्वीयशास्त्राभिधेयप्रयोजन- प्रयोजनप्रयोजनान्तर्भूत- सम्बन्धान्	६	རང་གི་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་བརྗོད་བར་ བྱ་བ་དང་དགོས་པ་དང་དགོས་པའི་ ཡང་དགོས་པ་དང་འབྲེལ་བ་ཁོང་ ན་ཡོད་པ་ནས་ས།	८
स्वोभयपरार्थोपलम्भता	३३	རང་དང་གཉིས་ཀ་དང་གཞན་གྱི་དོན་ ལ་དམིགས་པ་ཉིད།	७०
ह			
हंसविक्रान्तगामिता	८६	ངང་པའི་སྐབས་སུ་གཤེགས་པ་ ཉིད།	१७९
हरिभद्रेण	६४	སང་གེ་བཟང་བོས།	१७४
हानिवृद्धि	३०	འགྲིབ་པ་དང་འཕེལ་བ།	१४
हानोपादानाभावेन	७७	དོར་བ་དང་ལྡང་བ་མེད་པས།	१७४
हितत्वम्	२१	ཕན་པ་ཉིད།	३८
हितवस्तुत्वं	२१	ཕན་བའི་དངོས་ཉིད།	३८
हीनयानमनस्कारः	७४	ཐོག་པ་དམན་པ་ཡིད་བྱེད།	१३८
हीनाप्रणीतत्वेन	६८	དམན་ཞིང་གྱུ་ལོམ་པ་མ་ཡིན་པ་ ཉིད་ཀྱིས།	१३९
हेतु	२७	གྱུ།	१०
हेतुना	१३	གྱུའི་སྐོན་ས།	३३
हेतुप्रत्ययाधीनाः	१८	གྱུ་དང་གྱེན་ལ་རག་ལས་པ།	३३
हेतुफलसम्बन्धबलात्	६१	གྱུ་དང་འབྲས་བུ་འབྲེལ་བའི་ལྗོངས་ ཀྱིས།	११४

हेतुफलसम्बन्धभ्रंशः	४६	सु. १८. २३४. सु. २३५. व. १४४. व।	८३
हेतुभूमिः	२५	सु. १. ४।	८६
हेत्वभाव	६६	सु. १६१. व।	१२७
हेत्वभिनिवेशभ्रंशः	४५	सु. १५. ४८३. व. १६३. व. १४४. व।	८७
हेत्वहेतुतुच्छत्वात्	४१	सु. १८. सु. १. ४. व. १४४. व. १४४. व. १४४. व. पु. १४४।	११
हेयत्वात्	३८	सु. १८. सु. १. ४. व. १४४. व. १४४. व.	७७

विशिष्टशब्दानुक्रमिका

अ	
अकनिष्ठगः	१२
अकनिष्ठघनव्यूहक्षेत्रम्	१४०
अचला	२४
	(परि०) ११०
अध्याशयसंचोदनसूत्रम्	१०२ (परि०)
अन्तिमक्षणस्थबोधिसत्त्वः	६ (परि०)
अनागामी	१२
अनुपमा भूमिः	१४४ (परि०)
अभिधर्मकोशः	६३
	(परि०) ८४, ८५, ६६, १०६,
	१३७, १३६ ।
अभिधर्मकोशभाष्यम्	
	(परि०) १०६, १३८
अभिमुखी	३३, (परि०) ११०, ११७
अभिसमयालङ्कारः—	५, ३०, ३१, ३२,
	३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८,
	४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६,
	४७, ४८ ४९, ५०, ५१, ५२, ५३,
	५४ ५५ ।
	(परि०) ३, ६, ७, ८, ९ १०, ११,
	१२, १३, १४, १५, १६, १८, १९,
	२०, २१, २२, २३, २४, २५, २६,
	२७, २८, २९, ५८, ५९ ६०, ६२,
	६३, ६४, ६५, ६६, १०३, १२६ ।

अभिसमयालङ्कारशास्त्रम्—	५
अभिधर्मसमुच्चयः	(परि०) १२६,
	१२७, १२८
अर्चिष्मती	२२, (परि०) ११०, ११७
अर्हत्	६५ (परि०)
अर्हत्त्वफलप्रतिपन्नकः	२
अलङ्कारकारिका	३
अवैवर्तिकबोधिसत्त्वसप्तः	५५
अष्टचैत्यस्तवः	१३६ (परि०)
असङ्गः	३

आ

आचार्यधर्मकीर्तिः (सुवर्णद्विपीयः)	१०५ (परि०)
आचार्यसुमतिकीर्तिः (चौरवापा)	१४४ परि०)
आर्यदेवः	१४३ (परि०)
आर्यमैत्रेयनाथः	१०७ (परि०)
आर्यरत्नकरण्डकसूत्रम्	१३२ (परि०)
आर्यविमुक्तिः	३
आर्यविमुक्तिसेनः	६४
आर्यसन्धिनिर्मोचनसूत्रम्	११६ (परि०)
आलोकाख्या अष्टसाहस्रिकाटीका	
	७६, (परि०) ३१, ३२, १३५, १३६
उ	
उत्तराभिधानतन्त्रम्	१४४ (परि०)

उदकचन्द्रः	१४२ (परि०)	ज्ञानवती भूमिः	१४४ (परि०)
	ए		त
एकवीचिकः	१२	तथागतः	३८
	क	तथागतो महास्कन्धः	१३६ (परि०)
कल्याणमित्रम्	८४	तथागतो रत्नाङ्गः	१३६ (परि०)
कायसाक्षी	१२	तन्त्रयानम्	१४४ (परि०)
	ख	तत्त्वसिद्धिः	१४४ (परि०)
खड्गः	१३, ३५, ३७	तायिन्	३, १३
	ग		द
गन्धर्वमेघः	१३६ (परि०)	दशभूमकसूत्रम्	११० (परि०)
ग्यल्-छुब्-जे	१३१ (परि०)	दिङ्नागः	१०५ (परि०)
	ङ	दीपकृद्	१३६ (परि०)
ङ्ग-रिम्-छेन्-मो	१४४ (परि०)	दीपंकरः	१३६ (परि०)
	च	दीपंकरश्रीज्ञानः (अतिशा)	१०५ (परि०)
चक्रवर्ती	११६ (परि०)	दूरंगमा	२३, (परि०) ११०, ११७
चक्रसंवरमूलतन्त्रम्	१४२ (परि०)	दृष्टधर्मशमः	१२
चन्द्रः	१४२ (परि०)		ध
चन्द्रकीर्तिः	१०३ (परि०)	धर्ममेघा	२५, (परि०) ११०, ११७
चरमभक्तिकबोधिसत्त्वः	६ (परि०)		न
चर्यासंग्रहः	(परि०) १४२, १४३	नागार्जुनः	(परि०) ११०, १४१, १४३
	ज	निगाकारविज्ञानवादी	१०६ (परि०)
जिनः	३८, ८३, ६१		प
जिनक्षेत्रम्	६१	पञ्चक्रमः	(परि०) १४२, १४३
जिनजननी	६, ६०, ६३, (परि०) १३०	प्रजापारमिता	३, ४ ५, ६, (परि०) १३१
जिनजननीत्रयम्	६	प्रज्ञापारमिताशास्त्रम्	(परि०) ७४, ८६
जिनौरसः	३५	प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रम्	१, ३, २६,
जम्बूद्वीपः	(परि०) १४०, १४१		३६, ४२, ६४, ७७, ७८, ८०, ६२, ६४
ज्ञानतिलकतन्त्रम्	१४४ (परि०)		

प्रत्येकबुद्धः	४, १२, २६, (प २०) ४,	मध्यान्तविभागभाष्यटीका	११२ (परि०)
	८५, ८६, ८७, ६०, ६३, ६४, ६५	मध्यान्तविभागशास्त्रम्	७०
प्रत्येकबुद्धमार्गः	२८	(परि०) १११	
प्रभाकरी	२२, (परि०) ११०, ११७	महायानम्	६७ (परि)
प्रमुदिता	२१, (परि०) ११०, ११६	महायानसूत्रम्	१३६ (परि०)
पारमितामागनिर्देशः (परि०)	१३१, १३५	महायानसूत्रालङ्कारः	७०, (परि०) ६,
पारमितायानम्	१४४ (परि०)	६८, १०६, १०८, १०९, ११५,	
प्रासंगिकमाध्यमिकः (परि०)	७४, ८४,	११६, ११७, ११८, ११९, १२०,	
	८७, ८८, ८९, ९३, ९४, ९६,	१२१, १२२, १३८	
	९७, ११४	महायानसूत्रालङ्कारवृत्तिः (परि०)	६८,
		१०६, १२१, १२२	
	ब		
बुद्धः	४, ८, ११, ३५, ४५, ८४, ८५,	महायानोत्तरतन्त्रशास्त्रम्	११२ (परि०)
	८६, ९१	महाराजविजयकुमारः	१३६ (परि०)
बोधिचर्यवितारः (परि०)	१०३, १०७,	माता	४७
	१३२	मुक्तकसूत्रम्	१३७ (परि०)
बोधिसत्त्वः	१३, ४५, ७६	मुनिः	८५
बोधिसत्त्वमार्गः	३०	य	
	भ		
भद्रिका ब्राह्मणी	१३६ (परि०)	युक्तिषष्टिका	१४१ (परि०)
	म	र	
मध्यमकालङ्कारः (परि०)	१०१, १०२	रत्नगुणसंचयगाथा	११६ (परि०)
मध्यमकावतारः (परि०)	१०३, १०८,	रत्नमेघसूत्रम्	१०८ (परि०)
	१०९, ११४, १३२, १४०	रत्नशिखी	१३६ (परि०)
मध्यमकावतारभाष्यम् (परि०)	०८,	रत्नाबलिः (परि०)	११०, ११५, ११८,
	१०६, ११४	१४१	
मध्यमकावतारव्याख्या	८४ (परि०)	ल	
मध्यमजिनजनन्याम्	५	लङ्कावतारः	१४० (परि०)
मध्यान्तविभागभाष्यम्	१११ (परि०)	ललितविस्तरः	१३६ (परि०)

व		शिष्यः	३४, ४५, ७६
वज्रगर्भलिङ्कारतन्त्रम्	१४३ (परि०)	श्रद्धाद्विष्टिप्रापः	१२
वज्रधरभूमिः	११४ (परि०)	श्रावकः	४, १३, २६, ८३, ८४,
वज्रभूमिः	११४ (परि०)	(परि०) ४, ७१, ७३, ७५, ७७, ८१,	
वज्रमालाभाष्यतन्त्रम्	१४४ (परि०)		८२
वज्रयानम्	(परि०) १४२, १४३	श्रावकमार्गः	२७
वर्गचारी	६५ (परि०)	श्रावकप्रत्येकबुद्धाः	५
वसुबन्धुः	३, (परि०) ८४, ८५, १०५,	श्रावक-प्रत्येकबुद्ध-	
	१०६	बोधिसत्त्वानुत्तरबुद्धानाम्	५
विज्ञानवादी	(परि०) ७४, १०५	श्रीमहासुखवज्रसत्त्वः	१४४ (परि०)
विपश्यी	१३६ (परि०)	श्रीवत्सः	६८
विमला	२१, (परि०) ११०, ११७	श्रेष्ठी सुप्रज्ञः	१३६ (परि०)
विमुक्तिसेनः	४	स	
विशंतिका विज्ञमिमात्रतासिद्धिः	६३	सकृदागामी	१२
विस्तृतायां (जिनजनन्याम्)	५	सद्गुपाध्यायः	६४
वैजयन्तध्वजः	१३६ (परि०)	समन्तप्रभाभूमिः	(परि०) १४१, १४२,
वैभाषिकः	१०७ (परि०)		१४३, १४४
वैरोचनः	६४	संक्षिमायां (जिनजनन्याम्)	५
ष		सत्यद्वयब्याख्या	८४ (परि०)
षड्गकल्पः	६५ (परि०)	सत्याकारविज्ञानवादी	१०५ (परि०)
श		सप्त प्रमाणशास्त्राणि	१०६ (परि०)
शक्रः	११६ (परि०)	सम्यक्सम्बुद्धः	५
शाक्यमुनिः	१३६ (परि०)	सर्वनिकायपाठचक्रः	१३६ (परि०)
शान्तरक्षितः (परि०) १०१, १०२, १४४		स्थविरधर्मपालः	१०५ (परि०)
शान्तिदेवः (परि०) १०३, १०७, १४४		स्फुटार्था अभिसमयालङ्कारवृत्तिः	
शास्त्रप्रणेत्रा	८	(परि०) ३०, १०३, १०६, १०७,	
शिक्षासमुच्चयः (परि०) १०२, १३१,			१३८
	१३२	स्रोत-आपन्नः	१२

स्वस्तिकम्	८६	सुवर्णनगरम्	१३६ (परि०)
स्वातन्त्रिकमाध्यमिकः	(परि०) ७४,	सुवर्णप्रभाससूत्रम्	(परि०) ११६, १२३
	८३, ८४, ८७, ८६, ९०, ९३, ९६,		
	९७		ह
सागरमतिपरिपृच्छा	१३१ (परि०)	हरिभद्रः	१, ३, ६४, (परि०) ६७,
साधुमती	२५, (परि०) ११०, ११७		१०७, १०८, १३५, १४४
सुदुर्जया	(परि०) ११०, ११७	हेवज्रतन्त्रम्	१४३ (परि०)

ग्रन्थस्थग्रन्थान्तरोद्धरणसूची

उद्धरणम्

ग्रन्थ, ग्रन्थकारो वा

पृष्ठम्

- (१) सुभूते, श्रावक-प्रत्येकबुद्धयोः सर्वज्ञता, पञ्चविंशतिसाहस्रिका ५
 बोधिसत्त्वानां मार्गज्ञता, तथागताहृतसम्य-
 कसम्बुद्धानां सर्वाकारज्ञता । भगवन्, किमर्थं प्रज्ञापारमिता [संस्कृत-
 सर्वज्ञता श्रावक-प्रत्येकबुद्धयोः ? सुभूते, च्छाया]
 सर्वे हि यावन्तो बाह्याभ्यन्तरधर्माः, तावत्
 एव श्रावक-प्रत्येकबुद्धा जानन्ति, न तु
 मार्गेण नापि सर्वाकारेण, अतः सर्वज्ञता
 श्रावक-प्रत्येकबुद्धयोरिति । भगवन्, किमर्थं
 मार्गज्ञता बोधिसत्त्वानाम् ? सुभूते, बोधि-
 सत्त्वैः यः श्रावकस्य मार्गः, यः प्रत्येकबुद्धस्य
 मार्गः, यो बुद्धस्य मार्गः, सर्वे मार्गाः
 उत्पाद्यन्ते ज्ञायन्ते च । तेषु परिपूर्यन्ते,
 तेषां मार्गाणां क्रियाऽपि क्रियते । न यावत्
 प्रणिधानपरिसमाप्तिः, सत्त्वपरिपाकः, बुद्ध-
 क्षेत्रपरिशुद्धिर्वा क्रियते, न तावत्तेषां सम्य-
 ग्भूतान्तसाक्षात्कारः अतः मार्गज्ञता बोधि-
 सत्त्वानाम् । भगवन्, किमर्थं सर्वाकारज्ञता
 तथागतस्याहृतः सम्यक्सम्बुद्धस्य ? सुभूते,
 येन आकारेण, येन लिङ्गेन, येन निमित्तेन
 प्रख्याता धर्माः, तमाकारं तल्लिङ्गं तन्नि-
 मित्तं तथागता अवगच्छन्ति, अतः तथा-
 गतस्य अहृतः सम्यक्सम्बुद्धस्य सर्वा-
 कारज्ञतेति ।

उद्धरणम्	ग्रन्थ, ग्रन्थकारो वा	पृष्ठम्
(२) श्रावकभूमावपि शिक्षितुकामेन.....	अष्टसाहस्रिका	५
	प्रज्ञापारमिता (बहुत्र) पृ० ३	
(३) श्रावकाः परोपदेशसापेक्षाः स्वबोधिनं बुध्यन्ते, सालापधर्मदेशनया च परानपि कुशले प्रवर्तयन्ति	आगमः (बुद्धवचनम्)	२६
(४) बुद्धो भूत्वा आलापमन्तरेण धर्मदेशनं कुर्यात् ।	()	२६
(५) यः प्रतीत्यसमुत्पादः शून्यता सैव ते मता	चतुःस्तवे लोकरतीतस्तवः - २०	३७
(६) एकविज्ञानसन्ततमः सत्त्वाः	()	६१
(७) कर्मजं लोकवैचिध्यम्	अभिधर्मकोशः ४ : १ कारिका	६३
(८) मिद्धेनोपहतं चित्तं स्वप्ने तेनासमं फलम्	विशतिका विज्ञप्तिमात्रता- सिद्धिः १८ कारिका	६३
(९) धर्मधातुविनिर्मुक्तो यस्याद्धर्मो न विद्यते	महायानसूत्रालङ्कारः (१३ : १ कारिका) मध्यान्तविभागशास्त्रम् (५ : १६ कारिका)	७०
(१०) एको भावः सर्गभावस्वभावः सर्वे भावा एकभावस्वभावाः । एको भावस्तत्त्वतो येन दृष्टः सर्वे भावास्तत्त्वतस्तेन दृष्टाः ॥	तु०—चतुःशतकम् (८ : १६ कारिका)	६७

ग्रन्थप्रयुक्ताः कतिपये न्यायाः

(१) त्रियानव्यवस्थापनमाभिप्रायिकम्, न लाक्षणिकम् ।	२७
(२) नागृहीतविशेषणा विशेष्ये बुद्धिरुत्पद्यते ।	५६
(३) सम्भवत्प्रमाणस्य पलप्रमाणेन परिमाणं प्रमातुं शक्यते ।	६६
(४) विविक्ताव्यतिरेकित्वं विवेकस्य यतो मतम् ।	८१

(त्रिरत्नदास-पिण्डार्थः)

शुद्धि-पत्रम्

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धपाठः	शुद्धपाठः
		प्राक्कथने	
न	२४	संतिसृणामपि क्षिप्त-मध्यम०	तिसृणामपि संक्षिप्त-मध्यम०

भूमिकायाम्

झ	६	कृत	कृतं
झ	१६	पिण्डाश्च	पिण्डाश्चः
ड	१६	शान्तरक्षितात्	शान्तरक्षितात्

सहायकग्रन्थानुक्रमणिकायाम्

१	८	६५०	१६५०
२	२७	सम्पूण नन्दसंस्कृत०	सम्पूर्णानन्दसंस्कृत०
२	३०	तिब्बतीसंस्करणम्	तिब्बतीसंस्करणम्

अभिसमयालङ्कारमूलपाठे

५	१	प्रयागः	प्रयोगः
५	२	श्रावकादानाम्	श्रावकादीनाम्
२०	६	यथाभव्य	यथाभव्यं
२८	१२	हानं	हीनं
३१	४	शून्यतालक्षण	शून्यतालक्षणं

सुकुटार्थायाम्

५	१३	बोधिसत्त्वैः	बोधिसत्त्वैः
७	७	ध्यामीकरणतादीनि	ध्यामीकरणतादीनि
७	१६	समताभवशान्त्योश्च	समंता भवशान्त्योश्च
८	५	नैर्याणिकोऽपरः	नैर्माणिकोऽपरः
११	७	० वच्छिन्नैष्यार्थावैव०	० वच्छिन्नैष्वार्थावैव०

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धपाठः	शुद्धपाठः
१२	१८	अन्तराभवे	अन्तराभवे,
१२	१६	० संस्कारे	० संस्कारे,
१४	१	अधिमुक्तिना	अधिमुक्त्या
१७	१	० लीनत्वादि नैःस्वा०	० लीनत्वादिनैःस्वा०
१६	१	सर्वसत्त्वाग्रता चित्त०	सर्वसत्त्वाग्रताचित्त०
२६	१६	उद्देशः	उद्देशः
२६	२३	पारमिताशास्त्रे	पारमितोपदेशशास्त्रे
२७	१७	चतुर्णामाय०	चतुर्णामाय०
३४	८	परिणामयितवस्तु	परिणमितवस्तु
३६	१६	अभिसमयालङ्कारे	इति अभिसमयालङ्कारे
४२	११	पारमिताशास्त्र	पारमितोपदेशशास्त्रे
६५	२	मूर्धप्रयोगः	मूर्धप्रयोगः
७०	१७	धर्म०	धर्म०
७१	६	हृदयव्यय०	हृदयव्यय०
७७	५	ससंवृत्तौ	ससंवृत्तौ
८२	६	साक्षात्कृत्वोपसम्पद्य	साक्षात्कृत्वोपसम्पद्य
८८	४	पूर्वव्यञ्जनता	पूर्णव्यञ्जनता
८८	१२	प्रतिबिम्बोपमौ०	प्रतिबिम्बोपमौ०
९०	१४	श्लक्ष्णभ्रकता	श्लक्ष्णभ्रकता
९०	१५	सुस्निग्धभ्रकता	सुस्निग्धभ्रकता
९२	२५	पारमिताशास्त्रे	प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे

परिशिष्टेषु

१०	५	सर्वकारज्ञता०	सर्वाकारज्ञता
१६	१६	भूमावपि	भूमावपि
१६	१८	श्रावकमार्गज्ञ	श्रावकमार्गज्ञ
१६	२०	मार्गभेदेन	मार्गभेदेन

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धपाठः	शुद्धपाठः
२४	१४	अमिमित्त०	अनिमित्त०
२५	१६	० न्वभिससयः	० न्वभिसमयः
३०	११	परषां	परेषां
३६	२१	प्रभेदाः	प्रभेदाः
३८	१२	क्रमण	कर्मेण
३९	२	० स्थानभ्रंशः	० स्थानभ्रंशः
४०	१७	ज्ञानलक्षणानां	ज्ञानलक्षणानां
४३	१४	पूर्णता	पूर्णता
४३	१७	चत्वारः	चत्वारो
५४	८	दर्शन	दर्शन
७३	१	कृतविकल्पभूमिः	कृतविकल्पभूमिः
८६	२४	प्रत्येकबुद्धबोधिमैक	प्रत्येकबुद्धबोधेरेक
८६	१०	० भिनिवेश	० भिनिवेशं
९२	१२	विमल	विमलं
९२	१३	मार्ग	मार्गं
९४	१६	प्रत्येकबुद्धस्य	प्रत्येकबुद्धस्य
९६	७	० प्रत्येकबुद्धेग्राह्य	० प्रत्येकबुद्धे ग्राह्य०
१०१	२६	० चित्तोत्पाद	० चित्तोत्पादं
१०५	१२	अङ्गभूतत्वात्	अङ्गभूतत्वात्
११४	७	भूमौ	भूमौ
११६	२२	जा ते	जायते
१३१	६	चित्त	चित्तं
१३७	१	प्राप्यैकत्वनिर्देशः	प्राप्यैकत्वनिर्देशः

ཉོ་བ་པའོ་སྲུ་མིག

ཉོ་བ་གྲངས།	ཡིག་གྲངས།	ཉོ་བ་	པའོ་	ཉོ་བ་གྲངས།	ཡིག་གྲངས།	ཉོ་བ་	པའོ་
༡	༢	ཀོ་	ཀོ་	༡༤	༡༩	གས་	གས་
༡	༢	བཀོ་	བཀོ་	༡༥	༡༠	ལྷན་	ལྷན་
༡	༡༩	ལྷན་	ལྷན་	༢༠	༡༥	དང་།	དང་།
༡	༡༩	ལྷན་	ལྷན་	༢༠	༢༡	དང་།	དང་།
༡	༡༩	དྲུག་	དྲུག་	༢༡	༡༠	དྲུག་	དྲུག་
༡༡	༦	ཀོ་སྲུ་	ཀོ་སྲུ་	༢༡	༡༥	དྲུག་	དྲུག་
༡༡	༡༩	དྲུག་	དྲུག་	༢༢	༦	སྲུ་།།	སྲུ་།།
༡༢	༡༧	མཚམས་	མཚམས་	༢༢	༡༩	(༢༥)	(༢༧)
༡༢	༢༡	དྲུག་	དྲུག་	༢༢	༢༢	དང་།	དང་།
༡༢	༡༥	དྲུག་།།	དྲུག་།།	༢༢	༡༩	མི་	མི་
༡༢	༡༥	དྲུག་	དྲུག་	༢༠	༡༩	མི་།།	མི་།།
༡༠	༡༩	སྲུ་	སྲུ་	༢༠	༢༠	སྲུ་།།	སྲུ་།།
༡༤	༡༩	ལྷན་	ལྷན་	༢༥	༩	མཚམས་	མཚམས་
༡༥	༠	དྲུག་	དྲུག་	༢༥	༡༩	བ་	བ་
༡༥	༤	མཚམས་	མཚམས་	༢༧	༡༥	བ་	བ་
༡༥	༡༠	དྲུག་	དྲུག་	༢༩	༢༠	བཀོ་	བཀོ་
༡༥	༡༧	བཀོ་	བཀོ་	༢༤	༠	བཀོ་	བཀོ་
༡༥	༢༩	བཀོ་	བཀོ་	༢༤	༡	དྲུག་	དྲུག་
༡༤	༩	བ་	བ་	༢༤	༡༠	ལྷན་།།	ལྷན་།།
༡༤	༡༠	ལྷན་	ལྷན་	༢༤	༡༥	གས་	གས་

घोषाः		अघोषाः		घोषाः		अघोषाः	
३८	३०	दृशु	दृशु	०१	३३	क्षुः	क्षुः
३९	१९	दृशु	दृशु	०२	९	क्षुः	क्षुः
३०	१	दृशु	दृशु	०३	४	क्षुः	क्षुः
३०	०	दृशु	दृशु	०४	१४	क्षुः	क्षुः
३१	०	दृशु	दृशु	०५	१८	क्षुः	क्षुः
३१	९	दृशु	दृशु	०६	१०	क्षुः	क्षुः
३३	२१	दृशु	दृशु	०७	१३	क्षुः	क्षुः
३३	११	दृशु	दृशु	०८	१०	क्षुः	क्षुः
३४	३३	दृशु	दृशु	०९	१०	क्षुः	क्षुः
३४	१	दृशु	दृशु	१०	३३	क्षुः	क्षुः
३४	३	दृशु	दृशु	११	४	क्षुः	क्षुः
३४	०	दृशु	दृशु	१२	६	क्षुः	क्षुः
३४	६	दृशु	दृशु	१३	१६	क्षुः	क्षुः
३४	१०	दृशु	दृशु	१४	३१	क्षुः	क्षुः
३५	३	दृशु	दृशु	१५	३३	क्षुः	क्षुः
३५	०	दृशु	दृशु	१६	३०	क्षुः	क्षुः
३६	३०	दृशु	दृशु	१७	१	क्षुः	क्षुः
३६	१	दृशु	दृशु	१८	६	क्षुः	क्षुः
३६	३	दृशु	दृशु	१९	३०	क्षुः	क्षुः
३७	४	दृशु	दृशु	२०	११	क्षुः	क्षुः
३७	१४	दृशु	दृशु	२१	१३	क्षुः	क्षुः
३७	१६	दृशु	दृशु	२२	१३	क्षुः	क्षुः
३७	१७	दृशु	दृशु	२३	१४	क्षुः	क्षुः
३७	१८	दृशु	दृशु	२४	३३	क्षुः	क्षुः

पौमा-सु-सा	पौमा-सु-सा	पौमा-सु-सा	पौमा-सु-सा	पौमा-सु-सा	पौमा-सु-सा	पौमा-सु-सा	पौमा-सु-सा
४४	१	३	३	७०	१३	१८	१८
४४	१३	१८	१८	७०	१३	१८	१८
४४	१४	१९	१९	७०	१०	१९	१९
१४	३३	३३	३३	७४	३	१९	१९
४८	३	३	३	७४	०	१८	१८
४८	३१	३१	३१	७४	३०	३३	३३
४०	११	३३	३३	७४	३१	३१	३१
७०	३	३३	३३	७७	७	३३	३३
७०	१३	३१	३१	७७	१३	१८	१८
७१	१३	१८	१८	७८	०	१८	१८
७३	३	१८	१८	७०	१०	३३	३३
७३	३	३३	३३	८०	७	३३	३३
७३	३३	३३	३३	८१	१३	१८	१८
७४	७	१८	१८	८१	१७	३३	३३
७४	११	३३	३३	८१	१७	१८	१८
७४	३१	१८	१८	८३	३	३३	३३
७७	१०	३३	३३	८०	१	१८	१८
७७	१४	३३	३३	८०	७	१८	१८
७७	१०	३३	३३	८४	७	३३	३३
७८	१	३३	३३	८७	७	१८	१८
७८	३	३३	३३	८७	०	१८	१८
७१	१०	३३	३३	८७	१७	३३	३३
७३	१	३३	३३	८७	३३	१८	१८
७३	४	३३	३३	८८	१७	३३	३३

ལོག་གྲངས། ཡིག་སྐྱེང་། ཉོང་། བཅོས། ལོག་གྲངས། ཡིག་སྐྱེང་། ཉོང་། བཅོས།

༤༧	༣༣	དང་།	དང་།	༡༠༠	༡	ད།	ད། །
༤༨	༣	བསྐྱེ	སྐྱེ	༡༠༠	༣	དེ	དེ
༤༩	༡	ག	ག	༡༠༠	༣	དོ།	དོ། །
༥༠	༧	འགྲུ	འགྲོ	༡༠༠	༡༧	རྩོགས	རྩོགས
༥༡	༥	དང་།	དང་།	༡༠༠	༡༥	གས་	སོགས་
༥༢	༣༡	རེ་ཞག	རེ་ཞིག			དམི་སོགས	དམི་གས
༥༣	༧	ད།	དང་།	༡༠༡	༥	དང་།	དང་།
༥༤	༡༡	གཡངས་བ	གཡངས་བ	༡༠༣	༡༥	ཅན་།	ཅན།
༥༥	༡	གས་	གིས	༡༠༣	༣༠	ནོ། །	ནོ། ། །
༥༦	༣	སྐྱོང	སྐྱོང	༡༠༣	༡	ནེ	ནེ
༥༧	༣	ཀྱས	ཀྱས	༡༠༣	༧	རིསས	རིས
༥༨	༣༠	དང་།	དང་།	༡༠༣	༡༡	ཡན་བས	ཡིན་བས་
༥༩	༣༣	ཡན་ནོ། །	ཡིན་ནོ། །			ཅག	ཅིག
༦༠	༣༣	མ།	མོ	༡༠༣	༡༣	བྱའོ། །	བྱའོ། ། །
༦༡	༣༠	དང་།	དང་།	༡༠༣	༡༥	བྱ	བྱི
༦༢	༣༠	ཀྱན་སྐྱེང	ཀྱན་སྐྱེང	༡༠༣	༣༣	གནས་བ	གནས་བ
༦༣	༡༣	བ	བོ	༡༠༧	༧	དང་།	དང་།
༦༤	༡༥	བ	བོ	༡༠༧	༡༡	ནོ།	ནོ། །
༦༥	༡༧	སྐྱེན	སྐྱེན	༡༠༧	༡༧	ཚོས	ཚོས
༦༦	༢༧	ཚོགས	ཚོགས	༡༠༧	༡༣	གཅིག	གཅིག
༦༧	༣	དན	དོན	༡༠༧	༡༧	དང་།	དང་།
༦༨	༡	མཚན	མཚོན	༡༠༧	༣༣	དང་།	དང་།
༦༩	༧	ཉིད	ཉིད	༡༠༧	༧	དང་།	དང་།
༧༠	༡༧	དང་།	དང་།	༡༠༧	༣༣	ལོག	ལོག

पौर्णमासः		शुक्लपक्षः		वैशाखः		पौर्णमासः		शुक्लपक्षः		वैशाखः	
१०६	८	२६	२६	१००	११	२६	२६	१०१	१२	२६	२६
१०६	११	२७	२७	१०१	१२	२७	२७	१०२	१३	२७	२७
१११	३	२८	२८	१०२	१३	२८	२८	१०३	१४	२८	२८
११३	१	२९	२९	१०४	१५	२९	२९	१०५	१५	२९	२९
११३	१६	३०	३०	१०५	१६	३०	३०	१०६	१६	३०	३०
११४	१४	३१	३१	१०६	१७	३१	३१	१०७	१७	३१	३१
११४	१७	३२	३२	१०७	१८	३२	३२	१०८	१८	३२	३२
११४	१९	३३	३३	१०८	१९	३३	३३	१०९	१९	३३	३३
११५	२०	३४	३४	१०९	२०	३४	३४	११०	२०	३४	३४
११५	२२	३५	३५	११०	२१	३५	३५	१११	२१	३५	३५
११६	२३	३६	३६	१११	२२	३६	३६	११२	२२	३६	३६
११६	२५	३७	३७	११२	२३	३७	३७	११३	२३	३७	३७
११६	२७	३८	३८	११३	२४	३८	३८	११४	२४	३८	३८
११६	२९	३९	३९	११४	२५	३९	३९	११५	२५	३९	३९
११६	३१	४०	४०	११५	२६	४०	४०	११६	२६	४०	४०
११७	१	४१	४१	११६	२७	४१	४१	११७	२७	४१	४१
११७	३	४२	४२	११७	२८	४२	४२	११८	२८	४२	४२
११७	५	४३	४३	११८	२९	४३	४३	११९	२९	४३	४३
११७	७	४४	४४	११९	३०	४४	४४	१२०	३०	४४	४४
११७	९	४५	४५	१२०	३१	४५	४५	१२१	३१	४५	४५
११७	११	४६	४६	१२१	३२	४६	४६	१२२	३२	४६	४६
११७	१३	४७	४७	१२२	३३	४७	४७	१२३	३३	४७	४७
११७	१५	४८	४८	१२३	३४	४८	४८	१२४	३४	४८	४८
११७	१७	४९	४९	१२४	३५	४९	४९	१२५	३५	४९	४९
११७	१९	५०	५०	१२५	३६	५०	५०	१२६	३६	५०	५०
११७	२१	५१	५१	१२६	३७	५१	५१	१२७	३७	५१	५१
११७	२३	५२	५२	१२७	३८	५२	५२	१२८	३८	५२	५२
११७	२५	५३	५३	१२८	३९	५३	५३	१२९	३९	५३	५३
११७	२७	५४	५४	१२९	४०	५४	५४	१३०	४०	५४	५४
११७	२९	५५	५५	१३०	४१	५५	५५	१३१	४१	५५	५५
११७	३१	५६	५६	१३१	४२	५६	५६	१३२	४२	५६	५६

ཤོག་གྲངས།	ཡིག་ཕྱེང་།	ནོར།	བཙམས།	ཤོག་གྲངས།	ཡིག་ཕྱེང་།	ནོར།	བཙམས།
༡༤༩	༡༥	དང་	དང་ཏྟ	༡༧༧	༧	ཚགས	ཚོགས
༡༥༠	༢༣	དང་།	དང་ཏྟ	༡༧༨	༤	ཤྱི	ཤྱི
༡༥༡	༩	ཀུན་དུ	ཀུན་དུ	༡༧༩	༡༧	ཤྱི	ཤྱི
༡༥༢	༤	ཤིན	ཤིན	༡༧༩	༢༡	ལན་ལག	ལན་ལག་
༡༥༣	༡༠	ཤྱིས	ཤྱིས	༡༧༩	༡༢	མན་དག	མན་དག
༡༥༤	༡༤	བར	བར	༡༧༠	༡༧	ཕྱི།	ཕྱི།
༡༥༥	༡༩	ཚགས	ཚོགས	༡༧༡	༢༠	བཞི་རྒྱ	བཞི་རྒྱ